

שבוע פרשת וירא

(9 - 15 November 08)

י"א - י"ז מרחשון ה'תשס"ט

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחִמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: **בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

וְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכָכָל נַפְשְׁךָ וּכָכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ

הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ אֶת הַקוֹל, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ אֲתֶכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֶיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכָכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֵּר אֶרְצְכֶם בְּעֵת יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דִגְגְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשָׂדְךָ לְבִהֲמֹתֶךָ, וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסִרְתֶּם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֵּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִכְדֶּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתָם אִתְּם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַתְנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי, וְהָיִיתֶם קְדָשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיִית לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֲמַת.

נכון לומר קודם התפילה:

הָרִינִי מִקַּבֵּל עָלִי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתְךָ לְרַעְדָּךְ בְּמוֹד

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילות שחרית כולל פרקי התהלים היומיים. **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ כְּתוּרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.**

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת-צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לכד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשיתיות "לה'") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מָצְאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצְלָם: ז וַיְדַרְכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׁרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֶקָה וּנֶפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֲנִי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לֶבָם כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזָר: יג וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִתֵּן: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁפַר דִּלְתוֹת נַחֲשֶׁת וּבְרִיתִי בְרוֹל גִּדָּע: יז אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעֵם וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ: יח כָּל־אֵכֶל תִּתְּעַב נֶפֶשָׁם וַיִּגְעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹדְרֵי הַיָּם בְּאִנְיֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בַּמַּיִם רַבִּים: כד תִּמְהָ רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְּהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגַג: כז יַחֲזֹגוּ וַיִּגְעוּ כִּשְׁפוֹר וְכָל־חֲכָמָתָם תִּתְּבַלַּע: כח וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתָּקוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזוֹ חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוֹמְוּהוּ בַּקֹּהֶל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יַחֲלֹלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נִתְרוֹת לַמִּדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יֹשְׁבֵי כָּה: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאִגַּם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עִיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּמְעְנוּ בְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיִּבְרַכֵּם וַיִּרְבוּ מְאֹד וּבִהְמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחֻ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגְזֹן: מ שָׁפַךְ בּוֹז עַל־נְדִיכִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹחוֹ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֹאֵן מִשְׁפָּחוֹת: מב וַיֵּרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֵלָה וַיִּתְּבוֹנְנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה הַגָּבֹל וּכְזֹר אַעֲרִיה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים | יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלֵאמִים: ה כִּי־גִדַל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ז לִמְעַן יַחֲלִיצוּ יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנִי: ח אֱלֹהִים | דַּבֵּר בַּקֹּדֶשׁ אֲעֹלָה אַחֲלָקָה שְׂכָם וְעַמִּק סִפּוֹת אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד | לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזֵז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוָה אֲשֶׁלִּיךְ נַעֲלִי עַלִי פִלֶּשֶׁת אֲתָרוּעַע: יא מִי יִבְלִי עִיר מִכְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוָה: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יג הִבְהִלְנוּ עוֹרֹת מִצָּר וְשׂוֹא תְּשׁוּעַת אָדָם: יד בָּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

מפתח כללי

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה ואברהם זקן בא בימים יום ג', כ"ף מרחשון, ה'תשל"ה	ה
ד	שיחת אור ליום ג', כ"ף מרחשון ה'תשמ"ב	יא
ה	לקוטי שיחות פרשת וירא (בלה"ק)	כה
ו	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת וירא	כט
ז	לוח "היום יום" לשבוע פרשת וירא	לח
ח	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	מ

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

ט	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת וירא	מב
י	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת וירא	סב
יא	– ספר המצוות לשבוע פרשת וירא	סט
יב	נביאים וכתובים שופטים פרק ב, דברי הימים-א פרק כו	עו
יג	מסכת קידושין עם ביאורים מדף לב עד דף לח	פ

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

יד	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קח
טו	שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן	קט
טז	לקוטי תורה - ד"ה וידעת היום - אדמו"ר הזקן	קי
יז	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קיב
יח	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיג
יט	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קטו
כ	קונטרס החלצו - אדמו"ר מוהרש"ב	קטז
כא	ספר המאמרים ה'תש"ב - אדמו"ר מוהרי"צ	קיו
כב	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קיח
כג	ספר הזכרונות – אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כד	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכג
כה	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת וירא	קכד
כו	לוח זמנים לשבוע פרשת וירא	קנ
כז	סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש	קנא

בס"ד. יום ג', כ"ף מרחשון, ה'תשל"ה

(הנחה בלתי מוגה)

ואברהם¹ זקן בא בימים וה' את אברהם בכל², וידוע הדיוק בזה מבעל יום ההולדת ב"דיבור המתחיל" זה בהמשך תרס"ו³, שאומר בכל סתם ואינו מפרש הפרטים במה ברכו. ובפרט שבברכות הקודמות מפרש ומפרט הברכות, כמו בלך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך שהברכות נאמרו שם בפרטיות. ועל-דרך-זה בהפרשיות שלאחרי-זה שבכולם נאמרו הברכות בפרטיות, וכאן אומר סתם שברכו בכל ואינו מפרט כו'. גם צריך להבין, דהנה כתוב זה ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל הוא הקדמה להסיפור אודות השידוך דיצחק ורבקה, ואינו מובן מהו הקשר בין ב' הענינים, דדוקא לאחרי ההקדמה דאברהם זקן וגו' בא אריכות הסיפור הנ"ל. גם צריך להבין, דהנה איתא במדרשי חכמינו ז"ל⁴ דה' ברך את אברהם בכל קאי על יצחק דבכל בגימטריא בן, דלכאורה פירוש זה ופירוש הפשוט של הכתוב (דכן הוא גם על-פי פנימיות התורה כנ"ל), דבכל הוא ברכה כללית וסתמית, הם פירושים הפכיים. ומאחר ששני הפירושים נאמרו בתיבה אחת, הרי מובן, דלא זו בלבד שאינם הפכיים זה מזה, אלא אדרבה, יש קשר ושייכות ביניהם, שלכן באים בתיבה אחת⁵. גם צריך להבין, שמונה כאן ב' ענינים, בתחילה דאברהם זקן בא בימים, ואחר-כך דה' ברך את אברהם בכל, שמזה מובן שאברהם זקן בא בימים הוא הקדמה והכנה להנאמר אחר-כך, היינו שרק על-ידי-זה שאברהם זקן וגו', בא מה שנאמר בסיום הכתוב וה' ברך את אברהם בכל. והנה גם בתחילת הכתוב ואברהם זקן וגו' יש ב' פירושים, פירוש הפשוט דאין מקרא יוצא מידי פשוטו⁶, והפירוש שבמדרשי חכמינו ז"ל⁷, דאברהם זקן ויושב בישיבה, דזקן הוא זה שקנה חכמה⁸, ואברהם זקן היינו שישב בישיבה. ומאחר שאברהם זקן הוא הקדמה לסיום הכתוב כנ"ל, הרי מובן שב' פרטים אלו הם הקדמה לה' ברך את אברהם בכל. וכל הענינים (שנתבאר לעיל) המבוארים בכללות פסוק זה, הרי הם רק הקדמה והכנה להסיפור הבא לאחרי-זה, היינו שהם הקדמה כדי שיוכל להיות השידוך דיצחק ורבקה, ולכן נאמר בתורה (אודות השידוך דיצחק ורבקה) באריכות גדולה ביותר, דכל הפרטים הנ"ל שבפסוק ואברהם זקן וגו' נאמרו בקיצור גדול בתיבות אחדות, משא"כ הסיפור דיצחק ורבקה נאמר באריכות גדולה ביותר, וכידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל⁹ יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר נכפלה בתורה וכו' כמבואר במדרש, ובדרושי חסידות על הענין¹⁰.

(7) יומא כח, ב. ילקוט שמעוני פרשתנו עה"פ (רמז קד).

(8) תו"כ עה"פ קדושים יט, לב. קידושין לב, ב.

(9) פרש"י עה"פ פרשתנו כד, מב. ב"ר פ"ס, ח. יל"ש פרשתנו רמז קט.

(10) לקו"ת בלק נו, ב. מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' לו ואילך. תו"ח פרשתנו קלה, א ואילך. אוה"ת פרשתנו (כרך א) קכו, ב ואילך. סה"מ תר"ס ע' לו.

(1) מאמר זה מיוסד על ד"ה ואברהם זקן תרס"ו (המשך תרס"ו ע' עח ואילך).

(2) פרשתנו (חיי שרה) כד, א.

(3) רד"ה ואברהם זקן שבהערה 1.

(4) פרש"י עה"פ.

(5) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. 896. ובכ"מ.

(6) שבת סג, א. וש"נ.

ונקודת הביאור בזה (וכפי המובן מהמאמר ואברהם זקן שבהמשך תרס"ו¹¹), דהענין דבכל הוא ברכה שלמעלה מכל ענין של התחלקות פרטים, ולכן אין יכולים לקרוא ברכה זו אלא בשם בכל. ואע"פ שהברכה נמשכת אח"כ גם בפרטים ופרטי פרטים, ואדרבה, מצד זה ששרשה הוא ממקום נעלה ביותר נמשכת היא למטה בריבוי פרטים דוקא, בכל-זאת, כמו שהיא במקומה ובתחלתה, ועל אחת כמה וכמה כמו שהיא בשרשה, הרי היא למעלה מכל ענין של התחלקות לפרטים, וזהו ענין בכל שהוא כולל הכל. והנה ברכה זו ניתנה לאברהם, והרי האור והכלי, הברכה ומקבל הברכה, צריכים להיות מתאימים זה לזה, שמזה מובן שענינו של אברהם הוא הכלי והמקבל המתאים לברכה זו שנקראת בכל.

והענין הוא, דהנה מבואר ב"תורה אור"¹² בארוכה, דענינו של אברם מצד עצמו הוא שכל הנעלם מכל רעיון, א"ב ר"ם, וכשניתוסף בו ה', שעל-ידי-זה ניתוסף במדריגת אברהם עצמו, הנה על-ידי-זה נעשה ההמשכה מלמעלה למטה, שבחינת שכל הנעלם מכל רעיון נמשכה גם למטה.

וביאור הענין הוא, דהנה הענין דשכל הנעלם מכל רעיון יש בו ב' נקודות, מצד אחד הרי יש בו ההגדרה דשכל, אבל לאידך הרי הוא שכל באופן כזה שהוא נעלם מכל רעיון. וכמבואר בהמאמר¹³ שזוהי הבחינה בשכל כמו שהוא בהעלם, עד שנאמר עליו שהוא נעלם מכל רעיון, אבל אף-על-פי-כן כבר יש בו הגדרה והוא בבחינת מציאות שנקראת בשם שכל, שבכללות הוא הענין של העלם שישנו במציאות. וכמו שמביא בהמאמר דוגמה לזה משלהבת שבתוך הגחלת, דאף דהשלהבת נמצאת בהעלם תוך הגחלת, שלכן הוא משל על עשר ספירות הגנוזות, בכל-זאת, אף שהוא העלם, כבר נעשה מציאות אש, ועד שחל עליו הגדר דשלהבת, אלא שהוא שלהבת כמו שנמצא בתוך הגחלת, שזה דוגמת עשר ספירות הגנוזות במאצילן, שעם היות שאינם בבחינת מציאות כלל, בכל-זאת יש עליהם גדר ושייכות למציאות. אבל ישנה מדריגה נעלית יותר בהעלם, שאינו בבחינת מציאות כלל, וכמו שמביא בהמאמר דוגמא לזה מאש שבצור החלמיש, שאף שיכולים להוציא אש מצור החלמיש, וקודם שמוציאים ממנו האש הרי האש נמצא בתוך הצור, מכל-מקום כמו שהאש נמצא בצור החלמיש אין שייך לומר בו שום גדר או הגבלה של אש או שלהבת וכיוצא בזה.

והנה מצד הפרש הנ"ל בין האש שבצור החלמיש להשלהבת שבתוך הגחלת, יש הפרש ביניהם גם באופן הגילוי שלהם, שאינו דומה אופן הגילוי של השלהבת מן הגחלת לאופן הגילוי של הניצוץ אש מצור החלמיש. דהנה בכדי להוציא את השלהבת מהעלמו הוא על-ידי שנופח בפיו, דאף-על-פי שגם זה הוא ענין של השתדלות ויגיעה, וכדאיתא בתניא¹⁴ שאינו דומה ההבל שיוצא מפיו לההבל היוצא על-ידי נפיחה כו', אף-על-פי-כן

שם ואילך.

(14) אגרת התשובה פ"ד.

(11) ע' פד.

(12) ר"פ לך.

(13) המשך תרס"ו שם (ע' פ ואילך). וראה גם סה"מ תר"ן ע'

אין ערך ודמיון בין יגיעה זו להיגיעה שצריכה להיות כדי להוציא הניצוץ אש מצור החלמיש, שזהו רק על-ידי הכאה וכו'. וטעם הדבר הוא, דמאחר שהאש שבתוך הגחלת כבר נמצא באופן כזה ששייך לומר בו ציור של שלהבת, לכן אין צריכה להיות יגיעה כל-כך להוציאו מן ההעלם אל הגילוי, מה-שאיין-כן האש שבצור החלמיש, שאינו בבחינת מציאות אש כלל, שהרי גם כשצור החלמיש מונח במים לא ישונה ולא יכבה כח האש שלו, הנה צריך להיות השתדלות ויגיעה גדולה כדי להוציא ממנו האש. אך מפני הפרש זה באופן המצאת האש והשלהבת, יוצא עוד הפרש באופן הגילוי שלהם, היינו לאחר ששכבר נתגלו מהעלמם, שהשלהבת הקשורה בגחלת, להיות שגם במקורו הוא בהעלם שישנו במציאות, לכן יש הגבלה בגילוי השלהבת מן הגחלת עד כמה יכולים להוציא ממנו שלהבת וכו'. מה-שאיין-כן הניצוץ אש שמוציאים מתוך צור החלמיש, אין שייך בו שום ענין של הגבלה (עד כמה שאפשר לומר בדבר גשמי שאינו בגדר ומציאות של הגבלה). והדוגמא מכל זה יובן בכח השכל, שיש כח בשכל שהוא נעלם מכל רעיון, אבל אף-על-פי-כן הוא שורש לענין של שכל דוקא, ולכן כדי להמשיך השכל מבחינה זו לידי גילוי, אף שצריך להיות על-ידי השתדלות דוקא, בכל-זאת ההשתדלות היא שלא בערך להשתדלות שצריכה להיות כדי להמשיך את השכל ממדריגה זו שבנפש שהיא למעלה גם מכח המשכיל. וכמו שנראה במוחש בלימוד חכמות בכלל, ובפרט חכמת התורה, שאמרו רבותינו ז"ל¹⁵ לא יגעת ומצאת אל תאמין, כי בכדי ששכל התורה יתגלה להאדם הוא על-ידי יגיעה דוקא, אך בזה גופא ישנה יגיעה שאינה משנה את האדם הלומד, ופעולות היגיעה היא רק בזה שממשיכה את השכל שהיה כבר בהעלם הקרוב לגילוי, או אפילו העלם יותר נעלה, שאינו הקדמה להגילוי שלאחרי-זה, אבל עדיין הוא העלם שישנו במציאות, שגם להמשיך השכל מבחינה זו צריכה להיות יגיעה, במכל-שכן וקל-וחומר מזה שכל ענין של הבנה בחכמה הוא על-ידי יגיעה דוקא, ובלי יגיעה אל תאמין, כנ"ל, היינו שאי-אפשר להיות מציאות כזו. אבל ישנו עוד אופן נעלה יותר ביגיעה, שמשנה את אופן שייכותו של האדם לגילוי השכל, שעל ידי יגיעה זו נפתחים הכוחות והיכולת שלו שלא בערך למדריגת כח המשכיל שלו כפי שהיה קודם יגיעה עצומה זו. וטעם הדבר, כי על-ידי יגיעה זו הרי הוא מגיע לא רק בהעלם השכל ששייך כבר למציאות ועל אחת כמה וכמה לא רק להעלם השכל שכבר בא במציאות (שגם זה בא על-ידי יגיעה גדולה) אלא שמגיע בהעלם שאינו שייך למציאות כלל. ולכן בכח זה יכול לפעול שינוי בהאדם, דאף שמצד התולדה הנה כח המשכיל שלו שייך רק להבנה והשגה באופן מצומצם או מדוד ומוגבל, הנה על-ידי יגיעה עצומה זו מגדיל כלי שכלו, ועד שיכול לפעול הגדלה יותר נעלית, לא רק בכח המשכיל שלו, אלא גם בהשפעת השכל שלמעלה מכח המשכיל שלו, ועד שנעשה חכם נפלא ביותר. ובכללות זהו גם החילוק בין חכמה ושכל הבאים בדרך אור ישר וחכמה הבאה בדרך אור חוזר, וכדאיתא בהמאמר. דהנה גם החכמה הבאה בדרך

אור ישר הוא רק על-ידי עבודה, ובאופן של יגיעה והשתדלות, אבל מאחר שהחכמה באה על-ידי עבודה ויגיעה באופן דאור ישר, לכן בא באופן של מדידה והגבלה, שהרי זהו ענינו של אור ישר שהוא מה שניתן מלמעלה לפי ערך המקבלים, רק שהנתינה היא באופן כזה שהגילוי הוא רק על-ידי יגיעת המקבלים. מה-שאינ-כן החכמה הבאה בדרך אור חוזר, באה רק על-ידי דדחקין למלה דחוכמתא כו' ומחכאן כו' (כלשון הזוהר¹⁶), דעל-ידי הדוחק והיגיעה העצומה במלין דחוכמתא כו' מגיע בהעלם השכל שאינו במציאות, שהוא לא כהמציאות של כוחות הגלויים שלו וגם למעלה מהמציאות של כח המשכיל שלו ועד שבכוחו לשנות כח השכל שלו באופן של אין ערוך, ועד שממשיך שכל במציאות כזו שהוא למעלה באין ערוך גם מן השכל הבא על-ידי היגיעה בדרך אור ישר.

וזוהו מה שנאמר ואברהם זקן בא בימים גו', דהנה מדריגת אברהם מצד עצמו הוא שכל הנעלם מכל רעיון כנ"ל, דאף שהוא נעלם מכל רעיון, מכל-מקום הוא בחינת העלם שישנו במציאות ושייך למציאות, שלכן נקרא בשם שכל, וגם הוא אחד מהל"ב נתיבות חכמה. אך כל זה הוא רק מדריגת אברהם מצד עצמו, א"ב ר"ם, אבל אחר-כך נתעלה אברהם למדריגה נעלית יותר, שניתוסף בו הה', ועל-ידי עבודתו בכח עצמו בהעבודה דאברהם זקן בא בימים, שעל-ידי כל זה המשיך שיהיה וה' ברך את אברהם בכל. והענין הוא, דהנה ואברהם זקן בא בימים קאי על עבודת אברהם בשני הענינים, תורה ומצוות, דזקן קאי על לימוד התורה, כמו שפירש בגמרא¹⁷ ובמדרש¹⁷ דזקן היינו זקן ויושב בישיבה, שאופן לימוד חכמת התורה אצל אברהם היה ביגיעה דוקא, וכמו שמביא זוהר בפרשתנו¹⁶ בביאור הכתוב¹⁸ עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו, אלין אינון דדחקין למלה דחוכמתא ודייקין ליה ומחכאן ליה כו', שעל-ידי יגיעה עצומה זו בתורה המשיך מבחינת ההעלם שאינו במציאות. ולכן זוהי גם ההכנה לה' ברך את אברהם בכל, שהיא הברכה שלמעלה מכל ענין של התחלקות פרטים, שלכן אי-אפשר לקרותה רק בשם בכל סתם, כי ברכה זו שרשה ממקום שלמעלה לגמרי מכל ענין של מציאות (אף שנמשכת למטה גם בבחינת מציאות). וכשם שהוא בלימוד תורתו של אברהם אבינו ע"ה שהיה באופן דדחקין כו', על-דרך-זה הוא בעבודתו בקיום המצוות וכו' (שהרי התורה קשורה ומביאה לעבודת וקיום המצוות), שעבודתו היתה באופן של דחקין ויגיעה, ובאופן של מחכאן שהוא לשון תקוה, היינו שאצל אברהם היתה תקוה עצומה לאלקותו יתברך.

וזוהו ענין עבודת ויגיעת אברהם בעבודת הנסיונות¹⁹, דוהאלקים נסה את אברהם²⁰, שעל-ידי עבודת הנסיונות נתעלה אברהם, וכפירוש השני בוהאלקים נסה את אברהם²¹, נסה, לשון רוממות (כלשון הכתוב²² כתרן על ראש ההר וכנס על הגבעה), שהאלקים נסה והגביה

(20) וירא כב, א.

(16) פרשתנו קל, ב.

(21) ב"ר פנ"ה, א. וראה אוה"ת שה"ש ע' כט. רד"ה נתן

(17) הנ"ל הערה 7.

ליראין פר"ת (סה"מ פר"ת ע' קה).

(18) ישע"י סד, ג.

(22) ישע"י ל, יז. הובא באוה"ת שם.

(19) בהבא לקמן – ראה המשך תרס"ו שם (ס"ע פד ואילך).

את אברהם (וכמבואר בדרושי החסידות בביאור ענין הנסיונות²³, שעל-ידי-זה נתעלה אברהם למעלה ממדריגתו מצד עצמו, שהוא שכל הנעלם מכל רעיון, כי על-ידי עבודת הנסיונות מגיעים בהעלם שאינו במציאות. ולכן על-ידי עבודה זו נמשך מלמעלה למטה הענין דוה' ברך את אברהם ממקום ומדריגה זו שנקראת בכל, כי הוא כולל הכל ולמעלה מהתחלקות פרטים (בדוגמת הנתבאר לעיל בהמשכה דאור חוזר).

ובזה יובן גם-כן הקשר בין פירוש הראשון בזה' ברך את אברהם בכל, עם פירוש השני דבכל בגימטריא בן דקאי על יצחק, וכן מה שפסוק זה הוא הקדמה לנישואי יצחק ורבקה. דהנה מבואר בהמשך שמח תשמח²⁴ מבעל יום ההולדת, דבענין הנישואין ישנו גילוי כח האין-סוף למטה. ולכן ההקדמה לענין זה שיהיה גילוי כח האין-סוף למטה, הוא הענין דבכל, והיינו כי גם ענין הנישואין מגיע לא רק בהעלם שישנו במציאות, אלא גם למעלה מזה, שלכן גם סומא מוליד שלם, כמבואר בארוכה בכמה דרושים²⁵. וכמבואר גם בדרושים דראש השנה²⁶ דמה שראש השנה הוא ביום הששי דוקא, יום ברוא אדם הראשון, כי דוקא בבריאת האדם (לידת הנשמות כו') ישנו הענין דנעשה אדם בצלמנו כדמותנו²⁷, שנלקח מבחינת הפנימיות דוקא, עד לפנימיות התענוג, שזהו למעלה מכל סדר השתלשלות, מכל הענינים דאור ישר, כי זהו מצד אור חוזר דוקא, וזה נמשך בכל ראש השנה על-ידי העבודה דתמליכוני עליכם ובמה בשופר. ולכן ההקדמה לכל ענין של נישואין, ועל אחת כמה וכמה בנוגע לנישואי יצחק ורבקה שהוא ענין כללי, על-דרך המבואר בהדרושים דיפה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים, דכללות הענין דתורה ומצוות הוא היחוד דמ"ה וב"ן (כמבואר בארוכה ב"לקוטי תורה"²⁸, ובדרושי אדמו"ר האמצעי²⁸) ואדמו"ר הצמח צדק²⁸, ובדרושי רבותינו נשיאנו שלאחר-יזה²⁸), אבל זהו היחוד רק כמו שהוא באופן פרטי בכל מצוה בפני עצמה, אבל ישנו היחוד דמ"ה וב"ן כמו שהוא באופן כללי. ועל-דרך-זה הוא בענין הנישואין, שישנו היחוד כמו שהוא בפרטיות בכל נישואין ונישואין, אבל הנישואין דיצחק ורבקה הוא היחוד דמ"ה וב"ן באופן כללי דוקא. ולכן ההקדמה לזה הוא זה' ברך את אברהם בכל באופן הכי נעלה, שהוא ההמשכה מהעלם שאינו במציאות, ולכן בהמשכתה למטה נמשך הענין דבכל (בגימטריא בן), שזוהי ההכנה לויביאה האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה²⁹, שהוא היחוד דמ"ה וב"ן ברוחניות.

והנה מעשה אבות סימן לבנים³⁰, דכמו שהוא אצל האבות, כן הוא בעבודת כל אחד ואחד מבני ישראל בפרטיות, דלאחר שעובד ה' כפי יכלתו מצד שרש נשמתו, עד כמו שהוא בשרש נשמתו בהעלם, אבל בהעלם שישנו במציאות, שעל-ידי-זה נעשה אצלו הענין

(23) ד"ה נתת ליראיך שבערה 21.

(24) תרנ"ז (סה"מ תרנ"ז ע' קעה ואילך).

(25) ראה המשך שמח תשמח ע' 93 (סה"מ תרנ"ז ע' ער).

וראה סה"מ תער"ב ח"א ע' תקנב.

(26) לקו"ת נצבים מו, ב. מז, ג. המשך תרס"ו ע' כ. המשך

ר"ה תרצ"ה בתחלתו. סה"מ קונטרסים ח"ב שיח, ב. ועוד.

(27) בראשית א, כו. וראה לעיל ד"ה כי חלק הוי' עמו. דש"פ

האזינו שנה זו (תשל"ה).

(28) הנ"ל הערה 10.

(29) חיי שרה כד, סז.

(30) אוה"ת ר"פ לך. וראה תנחומא לך ט. רמב"ן לך יב, ו.

ועוד.

דזקן, זה שקנה חכמה, בנוגע ללימוד התורה, והענין דבא בימים שהוא ענין המצוות, כמבואר ב"תורה אור"³¹ בארוכה מיוסד על הזוהר³² דימים הוא הלבושים דמצוות, שזהו כללות השלימות בתורה ומצוות, הנה על-ידי שבזה גופא הוא עובד באופן דמחכאן לה, שהוא מחכה ומקווה לזה, ודחקין במילי דחוכמתא, וכן הוא אצלו בעבודתו במצוות, עד להעבודה דבכל דרכיך דעהו³³, הנה על-ידי-זה נעשה אצלו דוגמת וה' ברך את אברהם בכל, שנמשך גם מבחינת ההעלם שאינו במציאות, וזה ממשיך תוספת הצלחה בכל הענינים שלו, עד באופן של אין ערוך, וזה פועל גם בעבודתו, דתולדותיהם של צדיקים מעשים טובים³⁴, ועמך כולם צדיקים³⁵, שהתורה ומצוות שלו הוא ענין המביא פירות ופירי פירות עד סוף כל העולם, ומבחינת בכל שלו, ההעלם שאינו במציאות, נמשך אחר-כך למטה בפרטי פרטים, עד לריבוי פרטים, עד כי גדל מאד³⁶. וזוהי הכנה קרובה לגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, שעליה נאמר קהל גדול ישובו הנה³⁷, שיתבררו כל הניצוצות דקדושה באופן דאור חוזר, שאז יהיה זה בשמחה גדולה ביותר למעלה מכל מדידה והגבלה, ובאופן דופרצת³⁸, במהרה בימינו ובקרוב ממש ובעגלא דידן, על-ידי משיח צדקנו.

(35) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

(36) תולדות כו, יג.

(37) ירמ' לא, ז.

(38) ויצא כח, יד.

(31) פרשתנו טז, א. משפטים עו, ג. עט, ב. וראה ד"ה ואברהם

זקן תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"א ע' רפט).

(32) קכט, א. וראה זח"א רכד, א.

(33) משלי ג, ו.

(34) תנחומא נח, ג. ב"ר פ"ל, ו. פרש"י ר"פ נח.

בס"ד. אור ליום ג', כ"ף מרחשון ה'תשמ"ב.

בלתי מוגה

א. ידועה תורת אדמו"ר הזקן שצריכים לחיות עם הזמן, היינו, שצריכים ללמוד הוראה מפרשת השבוע, ובמיוחד - מחלק הפרשה השייך ליום זה, יום השלישי בשבוע.

ומאחר שהתוועדות זו נערכת בקשר ליום הולדת כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע - ראוי להתחיל התוועדות זו עם תורת כ"ק אדמו"ר נ"ע על פסוק השייך לשיעור חומש דיום זה.

והמעשה הוא העיקר - היינו, שההוראה תבוא במעשה בפועל, ובאופן ד"הימים האלה נזכרים ונעשים", היינו, שע"י הזכרון ("נזכרים") כדבעי [כמבואר בשיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו שצריכים "לחיות" ("איבערלעבן") כל דבר מחדש, כשם שרואה זאת בראי' מוחשית וכו'], "נעשים" ונמשכים מחדש כל הענינים וההשפעות שנמשכו ב"ימים האלה", כולל גם "נעשים" - מעשה בפועל, שהמעשה הוא העיקר.

ב. על הפסוק "ויהי הוא טרם כלה לדבר גו'" (שנאמר בשיעור חומש דיום זה) - מביא בעל יום ההולדת במאמרו (ד"ה זה דשנת תרנ"ט) את מאמר המדרש:

"תני רשב"י ג' הם שנענו במענה פיהם אליעזר משה ושלמה. אליעזר דכתיב ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת. משה דכתיב ויהי ככלותו לדבר את הדברים האלה ותבקע האדמה. שלמה דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' ואש ירדה מן השמים".

וממשיך במאמר: "ובנזה"ק מדייק דעם היות שכולם נענו במענה פיהם, מ"מ יש יתרון באליעזר לגבי משה ושלמה, שהם נענו ככלותם לדבר, היינו כשגמרו תפלתם, ואליעזר נענה טרם שכלה לדבר כו'".

ומקשה במאמר: "לכאורה אינו מובן איך שייך לומר שתפלת אליעזר פעלה יותר מתפלת משה ושלמה, שהוא נענה קודם שגמר תפלתו כו'?"

וביאור קושיא זו: כללות ענין התפלה הוא - חיבור עליון ותחתון, היינו, שתהי' ההמשכה ממקום עליון ביותר עד מקום תחתון ביותר. ובפשטות הרי נקל יותר לפעול את החיבור דעליון ותחתון לאחר ביטול הגזירה דעליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה. וא"כ, מאחר שביטול הגזירה הי' במ"ת, ואליעזר הי' קודם מ"ת - איך יתכן שאצל אליעזר נפעל הענין דחיבור עליון ותחתון באופן נעלה יותר מאשר אצל משה ושלמה שהיו לאחר מ"ת?!

והביאור בזה:

בהמשכת אלקות ישנם ב' אופנים, וכמ"ש "השולח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו": "השולח אמרתו ארץ" היינו ההמשכה ההולכת לאט לאט, והיינו מה שנמשך בבחי' השתלשלות ממדרגה למדרגה, שמתעכבת בכל מדרגה ובכל עולם כו'. ומ"ש "עד מהרה ירוץ דברו" היינו שנמשך במהירות ואינו מתעכב בעולמות, לפי שזוהי המשכת החסד שלמעלה מסדר השתלשלות, ולמעלה ממדידה והגבלה, כולל הגבלה דזמן ומקום, ולכן, כאשר הענין נפעל למעלה הרי הוא נמשך למטה תיכף ומיד, בלי שום עיכוב.

וזוהו הענין מה שנענו במענה פיהם, היינו לפי שהגיעו בתפלתם בבחי' אור א"ס שלמעלה מסדר השתלשלות, ולכן נענו מיד בלי שום עיכוב כו'. כי משה וכן שלמה שייכים לקו האמצעי, שעולה עד הכתר, היינו, בבחי' אור א"ס שלמעלה מסדר השתלשלות.

ואעפ"כ, ישנו יתרון בתפלת אליעזר שנענה טרם שכלה לדבר - שזוהו בזכותו של יצחק, בחי' הגבורה, כידוע שעיקר מהירות ההמשכה הוא מצד הגבורה דוקא, כמ"ש ישיש כגבור לרוץ אורח, היינו, שכדי שיהי' לרוץ אורח, בבחי' מהירות ומרוצה, זהו ע"י שיש כגבור (בחי' גבורה) דוקא.

וכמבואר בזהר שמ"ש "ישיש כגבור" קאי על בחי' גבורה שבחסד, "דאמתיק דינא בחסד", שאז הגבורה היא בבחי' תגבורת החיות (ע"ד המבואר בנוגע ל"גבורות גשמים"), דשרשו מבחי' תגבורת העצמות, ומשם דוקא נמשך בחי' מהירות ההשפעה. עד כאן תוכן הביאור דמאמר הנ"ל.

ג. ע"פ האמור לעיל מובן רק כיצד יתכן אפשריות כזו שתפלת אליעזר תפעל יותר מתפלת משה ושלמה - שזהו בזכותו של יצחק, שענינו תגבורת החיות וכו'. אבל עדיין אינו מובן: מהו טעם הדבר שאפשריות זו נוצלה דוקא בענין זה - שליחותו של אליעזר להביא את רבקה ליצחק? והביאור בזה: ידוע מארז"ל "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה".

ומבואר בדרושי רבותינו נשיאנו שהטעם דכפל הפרשה של אליעזר הוא - לפי שפרשה של אליעזר עוסקת בפרטי השידוך שבין יצחק לרבקה, שזהו כללות הענין דחיבור ויחוד מ"ה וב"ן (כי יצחק הוא בחי' מ"ה, ורבקה היא בחי' ב"ן), ומאחר שהענין דיחוד מ"ה וב"ן הוא ענין כללי ביותר (עד שזהו כללות העבודה דקיום התומ"צ, כדלקמן), לכן הוכפלה פרשה זו.

ואע"פ שגם בשאר המצוות ישנו הענין דחיבור מ"ה וב"ן (כדלקמן) - הנה החיבור דמ"ה וב"ן שבכל מצוה הוא ענין פרטי בלבד, אבל בפרשה של אליעזר מדובר אודות כללות הענין דיחוד מ"ה וב"ן שנפעל ע"י השידוך דיצחק ורבקה, היינו, שזהו ההתחלה והכלל דכללות הענין דיחוד מ"ה וב"ן.

ועפ"ז מובן הטעם מדוע היתה צריכה להיות המשכת בחי' תגבורת החיות כו' ("עד מהרה ירוץ דברו") בתפלתו של אליעזר - מאחר שתפלת אליעזר היתה קשורה עם השידוך דיצחק ורבקה, שזהו כללות הענין דיחוד מ"ה וב"ן, ומצד גודל הענין שבזה צריכה להיות ההמשכה באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו". ולכן דוקא בתפלת אליעזר הי' הענין ד"טרם כלה לדבר גו'" (ולא בתפלת משה ושלמה).

ד. ע"פ האמור לעיל יובן מדוע הוצרך אליעזר לרדת לחוץ לארץ כדי להביא משם את רבקה, שהיא היתה "כשושנה בין החוחים", ומשם דוקא הובאה ליצחק, שהוא הי' "עולה תמימה" (ולא הורשה לצאת לחוץ לארץ), ואח"כ הי' החיבור והיחוד ביניהם. והביאור בזה:

השידוך שבין יצחק ורבקה נפעל לאחר שיצחק הי' כבר בדרגא נעלית ביותר.

והרי, השידוך שבין אברהם ושרה הי' קודם שאברהם הגיע לדרגתו הנעלית, כי אברהם הגיע לדרגתו הנעלית בהיותו בן ארבעים שנה, או בן מ"ח שנה, כמבואר במדרז"ל, וזה הי' כבר לאחר השידוך שלו עם שרה. וכמובן מפשטות הכתובים שמעלתו של אברהם, "ויקרא שם בשם ה' אל-עולם", היתה לאחר שאברהם ושרה היו נשואים משך זמן רב. משא"כ השידוך שבין יצחק ורבקה נפעל לאחר שיצחק הי' כבר בדרגתו הנעלית.

דהנה, השידוך שבין יצחק לרבקה הי' לאחר עקידת יצחק, היינו, נוסף על העילוי שהי' אצל יצחק ע"י מצות המילה, "בריתי בבשרכם לברית עולם" [דלא כאברהם, שבעת השידוך עם שרה לא היתה אצלו מעלת המילה], הי' אצלו גם גודל העילוי דענין העקידה.

דהנה, גם קודם העקידה הי' יצחק בדרגא נעלית ביותר, כמבואר בפרש"י שגם כאשר "הבין יצחק שהוא הולך לישחט, וילכו שניהם יחדיו, בלב שוה", "ברצון ושמחה כו'" - שכל זה הי' קודם העקידה, ומזה מובן גודל מעלתו של יצחק לאחר העקידה.

וכמובן בפשטות - אפילו לפשוטי עם - גודל העילוי שנפעל אצל יצחק לאחר העקידה, שהרי על כל צעד ושעל מזכירים בנ"י את הזכות דעקידת יצחק, כמ"ש בתפלת ר"ה "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור", ולא רק בתפלת ר"ה, אלא בכל יום ויום אומרים בהתחלת התפלה פרשת העקידה, ובימי החול (בימים שאומרים תחנון) מוסיפים לפנ"ז ולאח"ז בקשת תחנונים כו' שהקב"ה יזכור לבנ"י את הזכות דעקידת יצחק כו'.

ולאחרי שיצחק הגיע לדרגא נעלית ביותר - שלח אברהם את אליעזר לחוץ לארץ, שזוהי ירידה גדולה ביותר, שהרי גם בזמן שהוא היתה בארץ ישראל קדושה יתירה, שלכן נאמר ליצחק "אל תרד מצרימה", "שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך" (פרש"י עה"פ), ודוקא מחוץ לארץ הי' צריך אליעזר לקחת אשה ליצחק, היינו, שהיו צריכים לקחת את רבקה ממקום תחתון ביותר, ממקום שהיתה בו "כשושנה בין החוחים", ומשם דוקא הביאנה ליצחק.

זאת אומרת: אע"פ שיצחק הי' בדרגא נעלית ביותר, עד שנאסר עליו לצאת לחוץ לארץ, אעפ"כ, הלך אליעזר - בשליחותו של אברהם, "אחד הי' אברהם" - לקחת אשה ליצחק מחוץ לארץ דוקא.

וכל זה - למרות שענינו של אברהם אבינו הוא מדת החסד, כמ"ש "אברהם אוהבי", אפילו כאשר מדובר אודות ערביים, ועאכ"כ כאשר מדובר אודות "דמשק אליעזר", "דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים", ועאכ"כ כאשר מדובר אודות שליחות הקשורה עם השידוך דיצחק ורבקה, שזה הי' היסוד לבנין עם ישראל כולו, כמ"ש "כי ביצחק יקרא לך זרע" - אעפ"כ, שלח אברהם את אליעזר לקחת אשה ליצחק מחוץ לארץ דוקא.

וענין זה מובן ע"פ האמור לעיל שכללות ענין השידוך והנישואין דיצחק ורבקה הוא הענין דיחוד מ"ה וב"ן, היינו, יחוד וחיבור עליון (מ"ה) ותחתון (ב"ן) - שלכן נלקחה רבקה מחוץ לארץ (מטה) דוקא.

וזהו גם הביאור בנוגע לכללות הענין ד"מפני חטאינו גלינו מארצנו" [הן בנוגע ליהודים שנמצאים בחוץ לארץ, והן בנוגע ליהודים שנמצאים בארץ הקודש, שגם הם אומרים בתפלה "ומפני חטאינו גלינו מארצנו"] - היינו, שתכלית הכוונה בירידת הגלות היא - העלאת המטה, שזהו כללות הענין דיחוד מ"ה וב"ן.

ה. וביאור הענין דיחוד מ"ה וב"ן בעבודת האדם:

כללות החילוק שבין מ"ה וב"ן הוא - החילוק שבין "מיין עילאין" ו"מיין תתאין". ובעבודת האדם - החילוק שבין תורה ומצוות.

דהנה, תורה היא בבחי' שמים (עליון), כמ"ש "מן השמים השמיעך את קולו", וענינה המשכה מלמעלה למטה. והמצוות נתלבשו בדברים גשמיים דוקא, וניתנו בעוה"ז (תחתון) דוקא (ולא בג"ע כו'), וענינם העלאה מלמטה למעלה, היינו, שלוקחים דבר גשמי (תחתון), ועושים ממנו דבר של מצוה, מלשון צוותא וחיבור, חיבור עם רצון העליון, ולמעלה מזה - בחי' בעל הרצון.

ועבודת האדם צריכה להיות באופן דיחוד מ"ה וב"ן, היינו, לחבר ולאחד את ב' הענינים דתורה ומצוות.

והביאור בזה - בפשטות:

כאשר רוצים לידע כיצד לקיים מצוה מסוימת - צריכים לכל לראש ללמוד ענין זה בתורה, ואז יודעים את הוראת התורה כיצד לקיים מצוה זו.

ועד"ז לאידך - "כל האומר אין לי אלא תורה אפילו תורה אין לו", אלא צריך להיות תורה וגמילות חסדים (שזהו כללות ענין המצוות), כולל גם עבודת התפלה (שענינה - העלאה מלמטה למעלה), מאחר ש"עיון תפלה היינו בכלל גמילות חסדים, דכתיב גומל נפשו איש חסד" (פרש"י שבת קכז, ב).

וכמובן גם ממארו"ל "תפילתי סמוכה למטתי", היינו, שלימוד התורה צריך להיות אחרי הקדמת עבודת התפלה, שאז הלימוד הוא באופן נעלה יותר.

וכמארו"ל שלימוד התורה צריך להיות באופן ד"ברכו בתורה תחלה" (שעי"ז שוללים את הענין ד"אבדה הארץ"), שזהו כללות הענין דברכת המצוות - חלק מקיום המצוות.

ובפשטות: כדי שלימוד התורה יהי' באופן שעי"ז ידע כיצד להתנהג במעשה בפועל - הרי זה דוקא כאשר הלימוד הוא באופן שלומד מה שהתורה אומרת לו, ולא באופן שמנסה לפרש את דברי התורה כפי רצונו. וזה נעשה לאחר ההקדמה ד"ונפשי כעפר לכל תהי'", שעי"ז נפעל הענין ד"פתח לבי בתורתך", שאז הלימוד הוא כדבעי, מגלה פנים בתורה כהלכה.

והרי כללות הענין ד"ונפשי כעפר לכל תהי'" נפעל ע"י עבודת התפלה, שהיא "סולם מוצב ארצה גו'", שזהו כללות הענין דהעלאה מלמטה למעלה (בדוגמת התוכן הכללי דמעשה המצוות), היינו, שע"י הירידה למטה מטה ביותר ("ונפשי כעפר לכל תהי'") נפעל העילוי ד"מאן מלכי רבנן", היינו, שהוא מתעלה לדרגא נעלית ביותר, למעלה ממצאות כל הענינים שמסביבו, ולמעלה מכללות מציאות העולם.

וכמבאר בהמשך תרס"ו (לבעל יום ההולדת) שכאשר לימוד התורה הוא באופן הנוגע למעשה בפועל, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, היינו, שעל יסוד הפס"ד שלו בלימוד התורה יתנהגו במעשה בפועל, הרי זה פועל אצלו תנועה של יראה ופחד (שמה לא יכוין כפי אמיתית הענין ח"ו), ודוקא ע"י היראה והביטול כו' הרי הוא מצליח (לאחרי כל השקו"ט דלימוד התורה) להסיק את המסקנא הנכונה והאמיתית - פס"ד בנוגע למעשה בפועל.

ועפ"ז מובן כיצד נפעל החיבור דמ"ה וב"ן בעבודת האדם - כאשר לימוד התורה וקיום המצוות נעשים לדבר אחד, כנ"ל בארוכה.

ו. עפ"ז מובן שהענין דיחוד מ"ה וב"ן הוא ענין כללי העולה על כולנה - מאחר שזהו כללות הענין דחיבור מעלה ומטה, החיבור דתורה ומצוות, וכללות הענין דחיבור הנשמה והגוף (כמבואר בכ"מ שנשמה וגוף הם בדוגמת מ"ה וב"ן).

ובפרט שכללות העבודה דקיום התורה ומצוותי' כדרוש שייכת רק לאחר חיבור הנשמה והגוף (חיבור מ"ה וב"ן) - כי דוקא כאשר הנשמה מלוכשת בגוף הרי היא יכולה לקיים את התורה ומצוותי' באופן המתאים.

ועד"ז מה שאמרו חז"ל שכל העולם כולו נברא "בשביל ישראל" - הרי המדובר אודות בני" כפי שהם באופן דנשמה בגוף דוקא.

ועד"ז מה שאמרו חז"ל שמחשבתם של ישראל קדמה לכל דבר, אפילו לתורה, שנאמר צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל - הרי זה אמור על בני" כפי שהם באופן דנשמה בגוף דוקא, כי נתינת התורה לבני" (צו את בני", דבר אל בני") בשלימותה נפעלה בעת מ"ת, ובמ"ת הודגש הענין דבשר ודם, "ילוד אשה", נשמה בגוף דוקא.

ואפילו קודם מ"ת הי' כבר ענין של מצוה בעולם, כפי שמצינו בפרשת אליעזר שאברהם אמר לו "שים נא ירך תחת ירכי", וכפרש"י "שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כו' והמילה היתה מצוה ראשונה כו'" - זאת אומרת, שאז התחיל כבר הענין דחיבור מטה ומעלה, צוואת וחיבור בין דבר גשמי עם רצון העליון. וכתוצאה מזה - נפעל השידוך דיצחק ורבקה, שזהו כללות הענין דיחוד מ"ה וב"ן (בדוגמת יחוד וחיבור נשמה וגוף) - כללות כל התורה ומצוותי'.

ועפ"ז מובן שמצד גודל העילוי שבענין השידוך דיצחק ורבקה (יחוד מ"ה וב"ן) - הנה דוקא בתפלתו של אליעזר נפעל שלימות הענין ד"עד מהרה ירוץ דברו", שנענה "טרם כלה לדבר", כנ"ל (ס"ג) בארוכה.

ז. ההוראה מכל האמור לעיל בנוגע לפועל:

כאשר יהודי יודע ומרגיש שהוא נמצא בגלות, חושך כפול ומכופל, היינו, נוסף על כללות ירידת הנשמה בגוף, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, הרי הוא נמצא בחושך כפול ומכופל דזמן הגלות, גלות בתוך גלות, ובפרט בעקבתא דמשיחא, חושך כפול ומכופל דסוף זמן הגלות - יכול הוא לחשוב: כיצד יוכל למלא את תפקידו ושליחותו בעולם (בקיום התומ"צ כו') בהיותו בחושך כפול ומכופל דזמן הגלות, ובפרט כאשר תובעים ממנו שיהי' "עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב"?

הנה על זה באה ההוראה מכללות הסיפור דפרשת אליעזר, שדבר זה כבר הי' לעולמים:

כאשר אברהם אבינו שלח את אליעזר לחוץ לארץ כו', שזהו בדוגמת הירידה דזמן הגלות - הנה בהיותו בחוץ לארץ היתה תפלתו באופן ד"ויהי הוא טרם כלה לדבר גו'", היינו, שנענה באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", ובאופן נעלה יותר מאשר אצל משה ושלמה - "טרם כלה לדבר".

וכפשטות סיפור הפרשה - שאליעזר התפלל להקב"ה "הקרה נא לפני היום גו'", ותיכף ומיד נתמלאה תפלתו - "טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת גו' ותורד כדה על ידה ותשקהו גו' ותשאב לכל גמליו", ועי"ז ידע אליעזר שהיא "גומלת חסדים, וכדאי ליכנס בביתו של אברהם". ולכן, עוד קודם שלומדים אודות המשך הסיפור דגמר השידוך שבין יצחק ורבקה, נאמר כבר "ויקוד האיש וישתחו לה" - מצד גודל השמחה כו'.

ועד"ז מובן בנוגע לעבודת כאו"א מישראל בזמן הגלות:

לא זו בלבד שאין לו מה להתפעל מכללות ירידת הגלות, ביודעו שכאשר מתפלל להקב"ה הרי הוא נענה תיכף ומיד, באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", אלא יתירה מזו: בהיותו יורשו של אברהם [שהרי אברהם הוא הראשון מבין שלשת האבות, וכל עניניו באים בירושה לכאו"א מבני" עד סוף כל הדורות], בדוגמת אליעזר "עבד אברהם" [שהרי העבד אינו מציאות לעצמו, וכל מציאותו היא מציאות האדון, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות היחס שבין יורש ומוריש, ובפרט כאשר היורש הוא בנו, ובן יחיד, כתורת הבעש"ט שכאו"א מישראל הוא בנו יחידו של הקב"ה] - הרי הוא נענה באופן ד"טרם כלה לדבר".

זאת אומרת: עוד טרם שמסיים את תפלתו מתמלאת כבר התפלה והבקשה ד"הקרה נא לפני היום", וכפירוש התרגום "הקרה - זמין", היינו, שהקב"ה נותן לו את כל הענינים במזומן כו', ונותן לו זאת "היום", וביום זה גופא אינו צריך לחכות כלל, כי הוא נענה "טרם כלה לדבר".

ונקודת הביאור בזה - כשם שנתבאר לעיל שמצד גודל העילוי דחיבור מ"ה וב"ן (שבשדוך יצחק ורבקה) נפעלה תפלתו של אליעזר באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", ויתירה מזו: "ויהי הוא טרם כלה לדבר גו'", הנה כמו כן מובן בנוגע לכללות ירידת הגלות, שתכליתה - חיבור מ"ה וב"ן, חיבור מטה מטה ביותר עם מעלה מעלה ביותר (ירידה צורך עלי' כו'), הנה גם כאן (בירידת הגלות) נפעל הענין ד"עד מהרה ירוץ דברו", ובאופן ד"טרם כלה לדבר".

ולכן, מבלי הבט על גודל ירידת הגלות, ומבלי הבט על מעמדו ומצבו (כאשר עושה חשבון צדק בנפשו כו') - הרי הוא עובד עבודתו בשמחה וטוב לבב, ביודעו שנענה ע"י הקב"ה באופן ד"טרם כלה לדבר".

ח. והנה, למרות גודל העילוי שנענה "טרם כלה לדבר", זקוקים ל"אצבע קטנה" שלו, היינו, שיתחיל להתפלל כו', וכאשר הוא מניח את ה"אצבע קטנה" שלו - אינו צריך לחכות אפילו עד סיום תפלתו, אלא הוא נענה "טרם כלה לדבר".

ולכאורה אינו מובן: מאחר שמדובר אודות המשכה נעלית ביותר - א"כ, לשם מה זקוקים בכלל לתפלתו, מדוע אין זה באופן ד"טרם יקראו ואני אענה" (לא רק "טרם כלה לדבר")?!

והביאור בזה: הקב"ה רוצה שתהי' בזה המעלה ד"קב שלו", שאז אין זה באופן ד"נהמא דכיסופא", ולכן צריך להיות ענין התפלה והבקשה כו', וכאשר מתחיל להתפלל, הרי הוא נענה באופן ד"טרם כלה לדבר".

וזוהו גם הביאור בנוגע לכללות ענין הגלות:

כללות הכוונה שבירידת הגלות [כולל ירידת הנשמה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, שזהו גם ענין של גלות, כמבואר באגה"ק (סי"ח)] היא - ירידה צורך עלי'. וכמ"ש ביצי"מ "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". ועד"ז מובן בנוגע לגאולה העתידה - "כימי צאתך מארץ מצרים גו'".

ולכאורה אינו מובן: מאחר שהקב"ה הוא עצם הטוב, ומטבע הטוב להטיב - הי' יכול לתת את ה"רכוש גדול" גם ללא ירידת הגלות, וא"כ, לשם מה צריכים את כללות ירידת הגלות?!

והביאור בזה: מאחר שהקב"ה רוצה שה"רכוש גדול" שיקבלו בני' יהי' באופן ד"קב שלו", ולא באופן ד"נהמא דכיסופא", לכן הי' צריך להיות כללות הענין דירידת הגלות.

ט. ויה"ר שאצל כאו"א מישראל יקויים הענין ד"ויהי הוא טרם כלה לדבר גו'" - היינו, שעוד קודם שיספיק לסיים את הדיבור והלימוד בשיעור חומש היומי, ועד"ז שאר שיעורי "חת"ת", ועד"ז כללות העבודה ד"אברהם אוהבי" [שכתוצאה מזה הרי הוא מתנהג באופן דאהבת ישראל, ומתעסק בהפצת היהדות והפצת המעיינות חוצה] - הנה עוד קודם לזה יקויים הענין ד"הקרה נא לפני היום", באופן ד"זמין", ובאופן ד"לפני" - "פנים בפנים", ותיכף ומיד - "היום".

ובפשטות - ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, "נאו", וביחד עמו הולכים כל בני' לארצנו הקדושה, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", "בנערינו ובזקנינו ובבנותינו", "שלימות העם", ביחד עם "שלימות התורה", הן לימוד התורה, נגלה דתורה ונסתר דתורה, והן קיום המצוות, והולכים לארץ הקודש ומוצאים אותה בשלימותה, "שלימות הארץ", ובאופן שזוהי הכנה קרובה לקיום היעוד "כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך".

וכל זה נעשה בשמחה וטוב לבב, ובאופן ד"טרם כלה לדבר" - במהרה בימינו ממש, בעגלא דידן.

* * *

י. כללות הענין דכ"ף מרחשון, יום ההולדת דכ"ק אדמו"ר נ"ע - ישנו בכל שנה ושנה, ונוסף לזה ישנם ענינים מיוחדים התלויים בקביעות השנה, ולדוגמא: בשנה זו חל כ"ף מרחשון ביום השלישי דפ' חיי שרה (שאז לומדים בשיעור חומש היומי את הפסוק "ויהי הוא טרם כלה לדבר" - שנתבאר לעיל בארוכה).

ונוסף לזה - ישנו ענין מיוחד בכל שנה ושנה, שבזה הוא מחולק מכל השנים שלפנ"ז ושלאח"ז (כדלקמן).
דהנה, הקביעות דכ"ף מרחשון ביום השלישי בשבוע, אינה בשנה זו בלבד, כי ישנם כמה וכמה שנים שבהם
חל כ"ף מרחשון ביום השלישי בשבוע,

[דהנה, הרמב"ם (הל' קידוה"ח ספ"ח) כותב: "כל שנה שיהי' ראש השנה בה בשלישי תהי' לעולם כסדרן",
היינו, שחודש מרחשון הוא חסר וחודש כסלו הוא מלא. ובכל שנה שהקביעות דר"ה היא ביום השלישי בשבוע,
הרי גם הקביעות דכ"ף מרחשון שבאותה שנה תהי' ביום השלישי בשבוע],
וא"כ, אין זה ענין השייך במיוחד לשנה זו דוקא.

והענין המיוחד שבכ"ף מרחשון דשנה זו הוא - סיום שנת הקכ"א להולדת כ"ק אדמו"ר נ"ע, והתחלת שנת
הקכ"ב. שהרי כ"ק אדמו"ר נ"ע נולד בכ"ף מרחשון שנת תרכ"א, "כתר"א, ובכ"ף מרחשון שנת תשמ"ב
מתחילה שנת הקכ"ב.

יא. והנה, ידועה תקנת הבעש"ט לאמר פרק תהלים המתאים למספר שנותיו - היינו, נוסף על אמירת השיעור
תהלים כפי שנחלק לימי החודש (שזהו א' מג' השיעורים השווים לכל נפש בחומש תהלים ותניא, "חת"ת"),
צריכים לומר גם פרק תהלים המתאים למספר שנותיו. ושיעור (פרק) תהלים זה מתחדש מידי שנה בשנה -
ביום ההולדת.

וידוע גם סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר שהי' שומע מאמר חסידות מאביו כ"ק אדמו"ר נ"ע ביום ההולדת (דכ"ף
מרחשון), עד יום ההולדת האחרון בחיים חיותו בעלמא דין - כ"ף מרחשון שנת פר"ת, שאז שמע מאמר חסידות
על פסוק מפרק ס' שבתהלים, מאחר שאז התחילה שנת הששים דכ"ק אדמו"ר נ"ע (וכפי שכבר נדפס מאמר
זה - בסה"מ פר"ת (ע' קה ואילך. וראה היום יום ע' קה)).

והנה, סדר זה הוא לא רק בחיים חיותו בעלמא דין, אלא גם לאחר ההסתלקות - כידוע רשימת כ"ק מו"ח
אדמו"ר בקשר לאמירת חסידות על פסוק בפרק פ"ד שבתהלים, כאשר פרק זה הי' הפרק המתאים למספר שנותיו
(אע"פ שזה הי' לאחר ההסתלקות).

זאת אומרת: ביום ההולדת מזלו גובר, ונפעל ענין של עלי' באופן שאין זה בערך כלל לגבי דרגתו הקודמת.
וענין זה מתבטא בזה שמתחילים לומר פרק חדש בתהלים, ופרק זה שייך לכל משך השנה כולה, עד יום ההולדת
בשנה הבאה.

וע"פ האמור לעיל שבשנה זו מתחילה שנת הקכ"ב - מובן, שהפרק תהלים השייך לשנה זו הוא - פרק
קכ"ב.

וזהו יחודו של כ"ף מרחשון דשנה זו לגבי כל השנים שלפנ"ז ושלאח"ז - שבו מתחילים את אמירת המזמור
קכ"ב שבתהלים.

ומאחר שאמירת פרק זה היא בכל ימי השנה - מובן, שההוראות שלמדים מפרק זה שייכות במיוחד לשנה
זו, כדלקמן.

יב. והנה, ע"פ הידוע שבעל יום ההולדת התעסק והשתדל לפעול על כל הסוגים שבבנ"י, מ"ראשיכם
שבטיכם" עד "חוטב עצין ושואב מימין" - מובן, שההוראות הנלמדות מהתוכן דפרק קכ"ב (שבזה צריכה
להיות השתדלות מיוחדת בשנה זו) צריכות להיות מובנות לכאו"א מישראל, כולל אפילו "חוטב עצין ושואב
מימין".

ולאידך - האמור לעיל שבשנה זו צריכה להיות הדגשה יתירה אודות אופן העבודה המבואר בפרק זה -
צריכים להסביר זאת ל"ראשיכם שבטיכם", ואדרבה: צריכים השתדלות מיוחדת להסביר זאת ל"ראשיכם
שבטיכם", עוד יותר מאשר ל"חוטב עצין ושואב מימין".

דהנה, כללות העבודה ד"ראשיכם שבטיכם" היא באופן ד"תורתם אומנתם", היינו, שהם עוסקים ב"חיי
עולם", שלמעלה מ"חיי שעה".

וא"כ, לכאורה אין נפק"מ אצלם בין שנה אחת לחברתה (שיוכלו לומר שבשנה זו ישנה הדגשה מיוחדת על
אופן העבודה המבואר בפרק קכ"ב שבתהלים), כי עיקר עבודתם היא בלימוד התורה, והתורה היא למעלה

מכללות התחלקות הזמן כו' - כי החיוב דלימוד התורה הוא בכל הזמנים כולם, כמ"ש "לא ימוש ספר התורה הזה גו' והגית בו יומם ולילה", הן ביום והן בלילה, הן בימי החול והן בשבתות וימים טובים וכו'.

וכמ"ש בהלכות תלמוד תורה ש"כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין כו', חייב לקבוע לו עת לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה".

ומובן בפשטות שכאשר לומד בתורה אודות הזמן שביהמ"ק הי' קיים, ואח"כ לומד בתורה אודות החושך כפול ומכופל דזמן הגלות - הרי לימוד ב' ענינים אלו צריך להיות באותו להט וחיות, באופן שיהיה ממש, ואינו רשאי לעשות חילוקים באופן לימוד התורה.

ומאחר שכללות הענין דלימוד התורה הוא למעלה מהתחלקות ושינויי הזמנים כו' - הנה לפעמים צריכים השתדלות יתירה כדי להסביר ל"ראשיכם שבטיכם" (שעיקר עבודתם בלימוד התורה) שבזמן מסוים צריכה להיות הדגשה יתירה בנוגע לעבודה מסוימת, ובעניננו - ההוראות הנלמדות מפרק קכ"ב שבתהלים, שבהם צריכה להיות הדגשה מיוחדת בשנה זו (כדלקמן).

יג. תוכן המזמור קכ"ב שבתהלים הוא - כללות ענין השלום, אחדות ואהבת ישראל, כמ"ש "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", ועד שכללות ענין השלום מודגש במזמור זה כמה פעמים.

ובמזמור זה נאמר גם "ירושלים הבנוי" כעיר שחבורה לה יחדיו" - שבזה מודגש כללות הענין דאחדות ואהבת ישראל, כמבואר בירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ו) "עיר שחבורה לה יחדיו" - עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים" (שיהיו נאמנים על הטהרות ועל התרומה).

זאת אומרת, שכללות הענין של ירושלים הוא - "עיר שחבורה לה יחדיו", היינו, לפעול אחדות בעם ישראל. והאחדות מתבטאת לא רק בנוגע לענינים רוחניים, אלא גם בנוגע לענינים גשמיים - אכילת קדשים כו', שכל ישראל נאמנים על הטהרות ועל התרומה כו'.

יד. האמור לעיל (שענינה של ירושלים הוא - אחדות ואהבת ישראל) מובן גם ע"פ מרז"ל (תענית ה, א) "אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה. ומי איכא ירושלים למעלה, אין, דכתיב ירושלים הבנוי" כעיר שחבורה לה יחדיו", ובפרש"י: "ירושלים שלמטה תהא בנוי" כעיר שחבורה לה, שהיא כיוצא בה חבירתה ודוגמתה כו'", ובאופן ד"יחדיו", היינו, שירושלים של מטה היא באופן דחיבור ואחדות עם ירושלים של מעלה. והביאור בזה:

מבואר בלקו"ת שה"ש (ו, ג) ש"בנות ירושלים" קאי על "הנשמות שעדיין לא ירדו לעולם הזה להתלבש בגוף ונפש הבהמית כו'".

ועפ"ז מובן שכאשר הנשמות ("בנות ירושלים") יורדות למטה, הרי הן יורדות מירושלים של מעלה לירושלים של מטה, היינו, שירידתן למטה היא כדי למלא את שליחותן - לעשות מה"מטה" "ירושלים של מטה".

ובנשמות ישראל ("בנות ירושלים") גופא ישנם ב' דרגות כלליות: "ראשיכם שבטיכם", שהם בבחי' ירושלים של מעלה, ו"חוטב עציץ ושואב מימין", שהם בבחי' ירושלים של מטה.

ועל זה נאמר "ירושלים הבנוי" כעיר שחבורה לה יחדיו", היינו, שצריך להיות ענין האחדות והחיבור שבין ירושלים של מטה עם ירושלים של מעלה, שזהו כללות הענין דאהבת ישראל - חיבור ב' הקצוות ר"ראשיכם שבטיכם" (ירושלים של מעלה) עם "חוטב עציץ ושואב מימין" (ירושלים של מטה).

זאת אומרת: למרות הידיעה שישנם חילוקי דרגות ד"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציץ ושואב מימין", וכל אחד מהם צריך לעבוד עבודתו באופן הראוי לו (כי כאשר מרמה את עצמו ומתעסק באופן עבודה שאינו שייך אליו, הרי הוא גורם בלבול בכללות עבודתו כו') - אעפ"כ, צריך להיות ענין האחדות בין "ראשיכם שבטיכם" עם "חוטב עציץ ושואב מימין", וכמ"ש "אתם נצבים היום כולכם", "לאחדים כאחד".

ועוד יש לומר - בביאור הקשר דמרז"ל הנ"ל עם כללות הענין דאהבת ישראל:

ביאת הקב"ה לירושלים של מטה (ולאח"ז - גם לירושלים של מעלה) - הרי זה כללות ענין הגאולה העתידה. והרי ידוע מארז"ל (תנחומא ר"פ נצבים) "אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת".

טו. אבל עדיין צריך להבין:

כיצד יתכן שיהי' איחוד אמיתי בין כל עם ישראל, "כאיש אחד בלב אחד", כאשר התורה עצמה אומרת שישנם חילוקי דרגות בבני, מ"ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך ושואב מימך" והתורה עצמה אומרת שאין דיעותיהם שוות?!

והביאור בזה:

מבואר במדרז"ל שבתור הכנה והקדמה לכללות הענין דמ"ת, הי' צריך להיות ענין האחדות אצל בני, כמ"ש "ויחן שם ישראל" "ויחן" לשון יחיד, "כאיש אחד בלב אחד". וכאשר בני היו במעמד ומצב דאחדות, אמר הקב"ה שכעת ראויים הם לקבלת התורה.

וכדי שיהי' ענין האחדות אצל בני, באופן נצחי ואמיתי, עד שהתורה (תורה נצחית, ותורת אמת) תאמר שכל בני הם "כאיש אחד בלב אחד" - הרי זה נפעל עי"ז ש"ויחן שם ישראל נגד ההר", הר סיני, שבו ניתנה התורה לישראל, מצד הגילוי ד"וירד ה' על הר סיני".

זאת אומרת: כאשר בני נעמדים "כנגד ההר", הנה מצד הגילוי ד"וירד ה' על הר סיני" נפעל ענין האחדות אצל בני, "כאיש אחד בלב אחד".

ועד"מ מ"ש "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", היינו, שהעמידה "לפני ה' אלקיכם" פועלת את ענין האחדות בבני, "כולכם", "לאחדים כאחד".

טז. והנה, בכ"ף מרחשון דשנה זו מתחילים לומר מזמור קכ"ב שבתהלים, שבו מודגש ביותר כללות הענין דאחדות ואהבת ישראל.

ומאחר שאומרים מזמור זה בכל ימי השנה כולה (החל מיום ההולדת דכ"ף מרחשון) - מובן שבשנה זו צריכה להיות הדגשה מיוחדת בנוגע לכללות ענין השלום, אחדות ואהבת ישראל.

והנה, כללות ענין השלום ואחדות דעם ישראל המודגש בפרק קכ"ב, ישנו גם במשך כל השנים כולם - שהרי בכל יום אומרים בסיום התפלה (בתפלת "אין כאלקינו") את הפסוק "למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", ופסוק זה מובא גם בסיום מסכת ברכות, שהיא התחלת הש"ס כולו -

אבל אעפ"כ, מאחר שבשנה זו (החל מיום ההולדת) ישנה הדגשה מיוחדת בנוגע לפרק קכ"ב שבתהלים (התחלת שנת הקכ"ב מיום ההולדת), מובן שזה מוסיף יתר הדגשה בנוגע לכללות הענין דאחדות ואהבת ישראל, שבשנה זו צריך להיות ענין זה באופן נעלה יותר.

יז. והמעשה הוא העיקר - להוסיף בכל הפעולות הקשורות למבצע אהבת ישראל, ולעשות זאת באופן ד"למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך", בדרכי נועם ודרכי שלום.

ולא כאותם ששומעים את הדברים וחושבים שהדברים אינם מכוונים אליהם - הנה כל האמור לעיל שייך ואמור לכאן"א מישראל, ולא רק כאשר נמצא במעמד ומצב מיוחד, בשבת ויו"ט ויוהכ"פ וכו', אלא גם בחיי היום-יום דימי החול, ובימי החול גופא - בעת עסקו בעובדין דחול, כאשר הוא "חוטב עציך ושואב מימך" כפשוטו, הנה גם אז צריכה להיות הנהגתו באופן דאחדות ואהבת ישראל.

וכשם שבמזמור זה מוזכר ענין השלום כמה פעמים, כמו כן צריכים להתעסק בפעולות הקשורות באהבת ישראל כמה וכמה פעמים, היינו, גם לאחר שדיבר עם הזולת פעם אחת כו', אינו מתעייף וחושב שהוא עשה כבר את שלו, ואת השאר יעשה מישהו אחר, אלא הוא מדבר עמו כמה וכמה פעמים.

וכאשר טוען שדיבורו עם הזולת צריך לפעול תיכף ומיד, ובאופן ד"טרם כלה לדבר" - עליו לדעת שזהו ענין התלוי בו:

כאשר ידבר עם הזולת בדברים היוצאים מן הלב, הנה בודאי שכבר בפעם הראשונה שמדבר עמו יכנסו הדברים בלב הזולת ויפעלו פעולתם, כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ופועלים פעולתם.

ויתירה מזו: כאשר ידבר בדברים היוצאים מן הלב, יתכן שלא יצטרך להאריך בדיבורו, כי דבריו יפעלו תיכף ומיד, "טרם כלה לדבר".

ובראותו שדיבר עם הזולת פעם אחת, ב' פעמים וכו', ועדיין לא פעל עליו מאומה - הנה לכל לראש צריך הוא להתבונן במעמדו ומצבו, כי יתכן שהחסרון הוא בו, ולכן אין דבריו פועלים על הזולת.

וההתבוננות במעמדו ומצבו צריכה להיות באופן ד"הוי שפל רוח בפני כל האדם", וכמבואר בתניא (פ"ל) שכל אדם צריך "לשקול ולבחון בעצמו אם הוא עובד ה' בערך ובחי' מלחמה עצומה כו' בבחי' ועשה טוב", כי "מה לי בחי' סור מרע ומה לי בחי' ועשה טוב וכו'", כמבואר שם בארוכה, ואכ"מ.

ית. וזוהי ההוראה בנוגע למעשה בפועל:

על כאו"א מישאל להוסיף בכל הפעולות דמבצע אהבת ישראל - שזהו אופן עבודת אברהם אבינו, "אברהם אוהבי", מדת האהבה והחסד, והרי כאו"א מישאל מקבל זאת בירושה מאברהם אבינו, כי הוא יורש אמיתי שיורש את הכל.

וממבצע אהבת ישראל הרי זה נמשך בשאר פרטי המבצעים (בערך למבצע אהבת ישראל): חינוך הכשר, וחינוך על טהרת הקודש, תורה, תפילין, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים - יבנה וחכמי, הדלקת נרות שבת קודש, כשרות האכילה ושתי, וטהרת המשפחה.

והנה, עי"ז שבנ"י נמצאים במעמד ומצב דאחדות ואהבת ישראל, "כולנו כאחד" - נפעל הענין ד"ברכנו אבינו כו' באור פניך", כמבואר בתניא פרק לב.

ועי"ז זוכים לקיום הבקשה ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה" - בישועה אמיתית ונצחית, גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

יט. בהמשך למבצעים שהוזכרו לעיל - הרי כאן המקום להזכיר גם אודות המבצע שדובר אודותיו כמה וכמה פעמים במשך ההתוועדויות האחרונות - לאחד את כל בני" באיחוד נצחי ואמיתי, עי"ז שכאו"א מבנ"י ירכוש אות בספר תורה.

דהנה, בספר תורה ישנם מאות אלפי אותיות, ולכן, אע"פ שישנם ריבוי אותיות, וכל אות צריכה להיות מוקפת גויל (בפני עצמה), ואין צורת האותיות שוה, נונוסף לזה - ישנם חילוקי מנהגים בקהילות ישראל, בין אשכנזים וספרדים, אלו הנוהגים ע"פ האריז"ל, תימנים וכו', בנוגע לאופן כתיבת האותיות וכו',

ומבואר בטעמי המצוות להאריז"ל (בס"פ האזינו) שיש מקום לכל השיטות שבצורת האותיות, וכולם מקורם למעלה וכו',

אעפ"כ, כל פרטי האותיות מצטרפים להיות "תורה אחת", תורת אמת, תורה נצחית ושלימה, ששלימותה תלוי בכתבת כל האותיות כולם.

ולכן, כאשר כאו"א מבנ"י קונה אות בספר תורה - הנה מאחר ש"במעוות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו" (כלשון אדמו"ר הזקן בתניא (פ"ז)), "הרי נותן חיי נפשו" עבור קניית אות בס"ת, ועי"ז הרי הוא מתאחד עם כל שאר בני" באיחוד אמיתי ונצחי - ע"י "תורה אחת", תורה אמיתית ונצחית.

וע"ד שנתבאר לעיל שאע"פ שישנם חילוקי דרגות בישראל, "ראשיכם שבטיכם" עד "חוטב עציך ושואב מימין", הנה כאשר הם עומדים "לפני ה' אלקיכם", הרי הם במעמד ומצב דאחדות, "כולכם", "לאחדים כאחד" - כמו כן מובן בענינו, שע"ז שכולם משתתפים בכתבת ס"ת, הרי הם עומדים במעמד ומצב דאחדות - "ויחן שם ישראל נגד ההר", הר סיני, שבו ניתנה התורה.

ולכן, נדרשת השתדלות מיוחדת לפעול על כאו"א מבנ"י שירכוש אות בא' מספרי התורה הנכתבים עתה - כדי לאחד את כל עם ישראל באיחוד אמיתי ונצחי.

כ. והנה, הפעולה וההשתדלות בזה (לפעול על כאו"א מבנ"י שירכוש אות בספר תורה) - צריכה להיות באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", ובאופן ד"טרם כלה לדבר".

והביאור בזה:

נתבאר לעיל שישנם ב' אופנים בהמשכת אלקות: המשכה ע"פ סדר והדרגה, מדרגא לדרגא ומעולם לעולם ע"פ סדר ההשתלשלות, וההמשכה בכל דרגא ודרגא היא ע"פ המדידה והגבלה דדרגא זו; והמשכה שלא ע"פ סדר והדרגה, למעלה מסדר השתלשלות, ולמעלה ממדידה והגבלה, שאז ההמשכה היא באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", היינו, שנמשך מלמעלה מעלה עד למטה מטה, בלי שום עיכוב כלל.

וזה קשור גם עם ענין השלום (שנתבאר לעיל) - דהנה, כללות ענין השלום הוא ענינו של אהרן הכהן, והמשכת החסד שע"י אהרן הכהן היא באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", כמבואר בלקו"ת ד"ה והנה פרח מטה אהרן ש"מטה אהרן" קשור עם ענין השקדים, המורה על ענין המהירות, "שוקד אני על דברי לעשותו", היינו, שיהי' נמשך השפעת החסד במהירות עד למטה מטה באין מונע ומעכב. וזהו כללות הענין דברכת כהנים.

[ולהעיר שבכללות הענין דברכת כהנים מצינו כמה ענינים בדוגמת המבואר לעיל:

בברכת כהנים ישנם ב' הפכים: עיקר ענינם של הכהנים הוא - "לעמוד לשרת לפני ה'", עבודה בבית המקדש. ואעפ"כ, גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ ישנו החיוב דברכת כהנים (עם כל התוקף שבזה כו'), אע"פ שבזמן הגלות אי אפשר לדעת באופן ברור אם הכהנים הם מיוחסים וכו'.

זאת אומרת: גם כאשר אין ביהמ"ק קיים, וגם כאשר ישנו ספק בנוגע ליחוס הכהנים כו' - נוהגים הכהנים לברך את ישראל בברכה (אע"פ שספק ברכות להקל), ובנ"י המתברכים מברכים את הכהנים בברכת "ישרי-כח" וכיו"ב, והעיקר - "ושמו את שמי על בני" ואני אברכם", היינו, שהקב"ה מברך את הכהנים כו'.

והרי זה בדוגמת המבואר לעיל שמבלי הבט על גודל הירידה דהליכת אליעזר עבד אברהם לחוץ לארץ, נפעל שם הענין ד"עד מהרה ירוץ דברו" (בדוגמת ההמשכה דברכת כהנים), ובאופן ד"טרם כלה לדבר".

ונוסף לזה: כללות הענין דברכת כהנים קשור עם הענין דאהבת ישראל (שנתבאר לעיל) - שהרי נוסח הברכה "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", וכמודגש בזה שבהעדר הענין דאהבת ישראל ח"ו, אסור לכהן לישא את כפיו. וזהו כללות הענין ד"למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך" - אחדות ואהבת ישראל, כולל גם "רעך ורע אביך - זה הקב"ה", היינו, שהקב"ה קורא לבנ"י "אחי ורעי".

ובנוגע לענינינו:

מאחר שכאו"א מישראל הוא יורשו של אברהם אבינו, שעבודתו היתה בקו האהבה והחסד, "אברהם אוהבי", והרי החסד דאברהם הוא חסד שלמעלה ממדידה והגבלה [עד שאמר "לו ישמעאל יחי' לפניך", ועאכו"כ כאשר מדובר אודות "כי ביצחק יקרא לך זרע"] - מובן, שאברהם אבינו מוריש לכאו"א מבנ"י את כללות ענין החסד שלמעלה ממדידה והגבלה, ולכן פעולתו ועבודתו היא באופן ד"עד מהרה ירוץ דברו", ובאופן ד"טרם כלה לדבר".

כא. ובפשטות:

כאשר מדבר עם הזולת ורוצה להשפיע עליו לרכוש אות בספר התורה - הנה כאשר הזולת מתחיל לשמוע אודות כללות ענין זה, הרי הוא עונה תיכף ומיד שלא צריכים לדבר על לבו וכו', כי הוא רוצה וחפץ לרכוש אות בספר תורה. זאת אומרת, שדבריו פועלים עוד "טרם כלה לדבר".

והרי הובטחנו שדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ופועלים פעולתם, ובפרט ע"פ מארו"ל שגם כאשר "אני ישנה בגלותא", הנה "לבי ער" להקב"ה, ובמילא - גם לתורתו ומצוותיו.

ובפרט כאשר מדובר אודות ענין התורה, שאורייתא וקוב"ה כולא חד, ולכן, כאשר בנ"י מתקשרים עם התורה, הרי התורה "היא המקשרת אותן להקב"ה".

ובפרט כאשר מדובר אודות כתיבת ספר תורה - לא רק מחשבה בקשר לתושב"כ, ולא רק דיבור, מעשה זוטא, בתושב"כ, אלא מעשה בפועל ממש - כתיבת ספר תורה, ובאופן שמשקיע בזה "חיי נפשו".

והמעשה הוא העיקר - היינו, לא רק באופן ד"כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה", היינו, שמסתפק בדיבור עם הזולת בלבד, ובזה יצא ידי חובתו וכו', אלא העיקר הוא שיהי' מעשה בפועל - שעוד יהודי ועוד יהודי ירכוש אות בספר תורה.

וכאמור לעיל שזהו דבר ברור שכאשר ידבר עם הזולת ויספר לו אודות כללות הענין דכתיבת ספר תורה - הרי הוא יגלה שהזולת רוצה וחפץ לרכוש אות בס"ת, עוד יותר ממה שהוא (המדבר עמו) רוצה שיעשה זאת. כב. בנוגע לפועל:

על כאו"א להשתדל ביתר שאת וביתר עוז, בשמחה ובטוב לבב, ובזריזות הכי גדולה - שלכאו"א מבנ"י יהי' אות בא' מספרי התורה הנכתבים עתה.

וכמדובר כמ"פ שיכולים לכתוב כמה ספרי תורה - ע"פ חילוקי המנהגים שבין אשכנזים וספרדים וכו', כך שכאו"א מבנ"י יוכל לרכוש אות בספר תורה שנכתב ע"פ מנהגו וכו' - כאמור לעיל מ"ש בכתבי האריז"ל שכל חילוקי הדעות בנוגע לצורת האותיות מקורם למעלה כו'. וכבר הי' לעולמים - שהרי נוסף לכתיבת הספר תורה שהיה מונח בעזרה, כתב משה רבינו עוד י"ב ספרי תורה, עבור כל שבט ושבט בפ"ע, מאחר שכל שבט במסילתו יעלה ובדרכו ילך. ואעפ"כ נאמר "לקוח את ספר התורה הזה" - לשון יחיד.

ועד"ז מובן בעניננו - שאע"פ שכותבים כמה ספרי תורה (ע"פ חילוקי המנהגים וכו'), הרי זה באופן ד"תורה אחת", ועי"ז נפעל ענין האחדות בעם ישראל באופן אמיתי ונצחי.

וכמדובר בהתוועדות שלפנ"ז שאפשר לזכות אותיות בספר תורה גם עבור אלו שנמצאים בעולם האמת - וענין זה מתאים ע"פ הלכה וכו'.

ועאכ"כ שצריכים להשתדל לזכות אות בספר תורה עבור כאו"א מילדי ישראל הנולדים עתה - ע"פ המבואר בכ"מ שחיבור הנשמה בגוף (משעה שנולד) נפעל ע"י האות שלו בתורה, כי "ישראל" ר"ת "יש ששים ריבוא אותיות לתורה", ולכן צריכים לרכוש עבורו אות בס"ת, כדי לגלות את הקשר והשייכות שלו לאות בס"ת.

ועי"ז יתאחדו כל בנ"י, אנשים ונשים וטף, באיחוד אמיתי ונצחי ובתכלית השלימות - בדוגמת המדובר לעיל אודות "ירושלים הבנוי" כעיר שחוברה לה יחדיו, שזהו ענין השלימות שבעולם, ועד"ז שלימות דבנ"י - כאשר הם מתנהגים ע"פ התורה, החל מקיום הציורי "כתבו לכם את השירה הזאת גו'".

כג. ויה"ר שב"טרם כלה" לסיים את כתיבת ספרי התורה - יבוא כבר משיח צדקנו, והוא ילמד תורה את כל העם כולו - ע"י הספר תורה שמונח בעזרה (שממנו מגיחים את כל ספרי התורה שבעולם), שנכתב ע"י משה רבינו - ומשה ואהרן עמהם,

ואז יהי' גם גילוי הקב"ה, נותן התורה (שהרי כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו) - כמ"ש "ונגלה כבוד ה' גו'", וכתוב "ולא יכנף עוד מוריק והיו עיניך רואות את מוריק", "בראי' חושית" (תניא פל"ו).

[ולכאורה דרוש ביאור: מהי ההדגשה שגילוי אלקות יהי' "בראי' חושית" - הרי אפילו קודם הגילויים דלעתיד לבוא עושים בנ"י את נפשם עיקר וגופם טפל, זאת אומרת, שהראי' השכלית היא העיקר, והראי' הגשמית, "ראי' חושית", היא ענין של טפל בלבד, ועאכ"כ לעתיד לבוא, כאשר כל הענינים יהיו בגילוי, "ונגלה כבוד ה' גו'", "והיו עיניך רואות את מוריק" - וא"כ, מהי ההדגשה ש"כבר הי' לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה, כדכתיב אתה הראת לדעת גו' הראת ממש בראי' חושית"? ! - ואין כאן המקום לבאר ענין זה].

וכאמור לעיל שהמעשה הוא העיקר - להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל המבצעים האמורים לעיל, ובמיוחד בפעולות הקשורות עם כתיבת הס"ת, להשתדל שכאו"א מבנ"י ירכוש אות בס"ת.

וכאשר מזדרזים לאחד את כל בנ"י "לאחדים כאחד" - הרי זה ממהר ומזרז את הגאולה האמיתית והשלימה בביאת משיח צדקנו, כי הא בהא תליא.

ויה"ר שהזריזות בכל פעולות אלו תהי' גם בשמחה ובטוב לבב, ובאופן שלמעלה ממדידה והגבלה, היינו, לפרוץ את הגדרים דמדידה והגבלה - ועי"ז זוכים לקיום היעוד "יעלה הפורץ לפנינו", שאז תהי' פריצת גדרי המדידה והגבלה דכללות ענין הגשמיות, היינו שיהי' אמנם מציאות הגשמיות, אבל הגשמיות גופא יהי' באופן ד"פרזות תשב ירושלים".

זאת אומרת, שזוכים לקיום היעוד "פרזות תשב ירושלים" כפשוטו - בירושלים של מטה, ובאופן ד"חוברה לה יחדיו", חיבור ואחדות עם ירושלים של מעלה.

ועד"ז בנוגע לעבודת כל אחד ואחת מישראל - שעבודתו היא באופן ד"ירושלים", שלימות היראה, הן בנוגע לעניני מעלה - ירושלים של מעלה, "טוב לשמים", והן בנוגע לעניני מטה - ירושלים של מטה, "טוב לבריות". וכמודגש גם בזה שהקביעות דכ"ף מרחשון היא ביום השלישי בשבוע, שענינו - הוכפל בו "כי טוב", "טוב לשמים וטוב לבריות".

ובקרוב ממש זוכים לראות את קיום היעוד "ירושלים הבנוי" גו"ל למטה מעשרה טפחים, וכמ"ש "עוד אבנך ונבנית גו"ל", ובפשטות - בנין ירושלים עיר הקודש, "קרית מלך רב", "קרית חנה דוד" - דוד מלכא משיחא, במהרה בימינו ממש.

* * *

כד. האמור לעיל קשור גם עם שמו של בעל יום ההולדת - "שלום דוב בער":
 "שלום" - כמדובר לעיל שבמזמור קכ"ב שבתהילים (שמתחילים לומר ביום ההולדת דשנה זו) מודגש כמה פעמים כללות ענין השלום.

ובפרט ע"פ הידוע שהנקודה העיקרית בעבודת בעל יום ההולדת היתה - לקשר ולאחד (לעשות שלום) בין לימוד נגלה דתורה עם לימוד פנימיות התורה, לימוד החסידות, "נשמתא דאורייתא", היינו, שבאותה ישיבה ללמדו בהמשך אחד נגלה דתורה ופנימיות התורה, ובאופן שכ"א מהם משפיע ומוסיף שלימות בחלק השני (מאחר שאין זה ב' חלקים, אלא עצם אחד, והעצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו), כמבואר בארוכה בקונטרס עץ החיים, ובכ"מ.

ובפשטות: בעת לימוד החסידות ניכר עליו שהוא לומד נגלה דתורה בחיות כו', ועד"ז בעת לימוד נגלה דתורה ניכר עליו שלימודו הוא לאחר הקדמת לימוד פנימיות התורה, "נשמתא דאורייתא", כי לאחר הקדמה זו הרי לימוד הנגלה הוא באופן אחר לגמרי - "כל עצמותי תאמרנה", בחיות יותר וכו'.

ועד המסופר בכתבי האריז"ל שהאריז"ל הי' לומד (בימי החול) ששה פנים בנגלה דתורה ופנים אחד בנסתר דתורה כו'.

כה. וענין זה מודגש גם בשם "דוב":

ידוע מארז"ל (קידושין עב, א) "מסורבלין (בבשר) כדוב כו' ואין להם מנוחה כדוב", שזהו דבר והיפוכו: מסורבל בבשר מורה שהוא כבד תנועה, כי ריבוי הבשר מכביד על התנועה והחיות שמצד הנשמה, וזהו החידוש שעם היותו מסורבל בבשר, אין זה מונע את ענין התנועה כו' שמצד הנשמה - "אין להם מנוחה". וזה קשור גם עם החיבור דנגלה דתורה עם פנימיות התורה:

החילוק שבין נגלה דתורה ופנימיות התורה הוא - גופי תורה ונשמתא דאורייתא, היינו, נגלה דתורה הוא גופי תורה, בדוגמת ענין הבשר (בשר הגוף), ופנימיות התורה הוא נשמתא דאורייתא, בדוגמת ענין החיות והתנועה נו' (היפך ענין המנוחה).

וזהו "מסורבלין כדוב כו' ואין להם מנוחה כדוב" - "מסורבלין כדוב" קאי על לימוד ששה פנים בנגלה דתורה (גופי תורה - בשר), ואעפ"כ "אין להם מנוחה כדוב", מצד הלימוד דפנים אחד בנסתר דתורה (נשמתא דאורייתא).

[ובזה גופא ישנו חילוק בין ימי החול ויום השבת - שבימי החול לומדים "שליש חסידות ושני שלישים נגלה", משא"כ ביום השבת שאז הסדר הוא באופן שונה - כפי שכל אחד למד או שמע מהמשפיעים כו' כיצד צריכה להיות ההנהגה בזמן הזה].

ועוד יש לומר: "מסורבלין כדוב" קאי על כללות ההתעסקות עם עניני העולם, והחידוש הוא שלמרות התעסקותו בעניני העולם, הרי הוא במעמד ומצב שאין לו מנוחה כדוב - בנוגע לעניני הנשמה כו'.

[ובדוגמת מארז"ל (גיטין נז, א) אודות ארץ ישראל - "ארץ צבי כתיב בה כו' בזמן שיושבין עלי' רווחא כו'", היינו, שכאשר נוסף עוד ענין ביהדות ובעם ישראל כו', נוסף גם בארץ כפשוטה כו'.

ועד"ז מוכן גם בנוגע לבנ"י שנקראים בשם "ארץ", כמ"ש "כי תהיו אתם לי ארץ חפץ" [כידוע תורת הבעש"ט שפסוק זה נאמר אודות כאו"א מבנ"י בפ"ע, ועאכו"כ כאשר מתחבר עם עוד כמה יהודים, ובפרט עשרה מישראל, שאז הרי הם נעשים "עדה קדושה", ועליהם נאמר "אלקים נצב בעדת אל" - שההוספה בענינים רוחניים ("אין להם מנוחה") באה בד בבד עם ההוספה בענינים גשמיים ("מסורבלין כדוב")].

כו. וזהו החיבור דב' השמות "שלום" ו"דוב" - היינו, שביחד עם הענין ד"מסורבלין (בבשר) כדוב", ישנו גם ענין ה"שלום", השייך לקו האמצעי, שעולה עד הכתר כו', וכפי שנתבאר לעיל במאמרו של בעל יום ההולדת, שכאשר ההמשכה היא ע"י קו האמצעי, הרי ההמשכה היא למעלה ממדידה והגבלה, "עד מהרה ירוץ דברו", שנענה במענה פיו כו', ועוד "טרם כלה לדבר". ונוסף לזה ישנו גם השם "בער" - שהוא שם לע"ז (דלא כשאר השמות שהם בלשון הקודש), היינו, שממשיכים את כל הענינים למטה מטה ביותר, גם בלשון של תרגום כו'.

ובאופן שב' השמות נעשים לשם אחד - "דובער", והרי זהו ענין שנוגע להלכה בכתיבת שטרות וכיו"ב, שאין יכולים לכתוב שם זה בב' שיטות כו', כמבואר בכ"מ. ועד שכל השמות הנ"ל מתחברים יחד, ונעשים שמו של אדם אחד.

כז. ההוראה מכל הנ"ל בנוגע לפועל:

הנהגת כאו"א צריכה להיות באופן ד"בתר רישא גופא אזיל", היינו, שצריכים להתנהג ע"פ הדרך "אשר הורנו כו' ונלכה באורחותיו" (אגה"ק סז"ך), ובאופן ד"נצח סלה ועד" (כפי שמסיים באגה"ק הנ"ל), כמרז"ל כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק כו'.

ובנוגע לפועל:

הוספה בלימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה גם יחד, ובאופן ד"יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל", כולא חד ממש.

ועד"ז התעסקות ביתר שאת וביתר עוז בכללות הענין דהפצת המעיינות חוצה (כידוע שזה הי' א' הענינים שבעל יום ההולדת השתדל בהם ביותר כו'), כולל הפצת כל עניני היהדות חוצה.

וההתעסקות בכל ענינים אלו היא באופן ד"שלום", כולל החיבור והאחדות שבין העבודה דחו"ע ויחו"ת, כמבואר ברשימות הצ"צ על פרק קכ"ב שבתהלים, שזהו הענין דירושלים של מעלה וירושלים של מטה, היינו, שהעבודה בזה היא באופן ד"עיר שחברה לה יחדיו".

ובקרב ממש נזכה לקיום היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר", ומשה ואהרן עמהם, ובעל יום ההולדת בתוכם, והולכים כולם ביחד ללמוד תורתו של משיח, פנימיות התורה - ע"י הקדמת העבודה דהפצת המעיינות חוצה, שזה ממחרת את ביאת משיח צדקנו.

כח. ויה"ר שכל הפעולות הקשורות עם אהבת ישראל אמיתית, כולל ובעיקר - לפעול שכאו"א מישראל ירכוש אות בספר תורה - יפעלו את כללות ענין האחדות בעם ישראל.

ובקרב ממש נלך עם ספרי התורה לקבל פני משיח צדקנו - בחי' יחידה הכללית שבנשמות ישראל, ביחד עם הקב"ה, "יחידו של עולם", שהרי היציאה מהגלות היא באופן ד"ושב ה' אלקיך את שבותך", ביחד עם "יחידה ליחדך".

וכל זה יהי' במהרה בימינו ממש, בגאולה האמיתית והשלימה - שהיא באה בזכותו של יצחק, וזה קשור עם כללות הסיפור דפרשת אליעזר, השידוך שבין יצחק ורבקה כו'.

ומפרשת חיי שרה מגיעים לפרשת תולדות - "אלה תולדות יצחק", ובאופן ד"יצחק בן אברהם", היינו, מיתוק הגבורה (יצחק) בחסד (אברהם), שזה נפעל ע"י כללות ענין העקידה, שאז הרי הם נעשים לדבר אחד כו'.

וזהו כללות ענין האחדות דכאו"א מישראל עם כלל ישראל - ע"י קיום מצות "ואהבת לרעך כמוך", למטה מעשרה טפחים כפשוטה, וכמרז"ל מה הקב"ה גומל חסדים אף אתה כו', ובטוב הנראה והנגלה.

ובקרב ממש נזכה לרקוד - עם ספרי התורה - לקבלת פני משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

צוה לנגן ניגון הכנה. ניגון אדמו"ר הזקן. ניע זשוריצי כלאפצי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן "ניעט ניעט ניקאווא".

אח"כ הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

טרם צאתו התחיל לנגן "כי בשמחה תצאו".

אגרות קודש

ב"ה, ג' מ"ח, תש"כ
ברוקלין.

האברך יעקב עמנואל שי

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מר"ח חשון, בו כתב מפעולותיו בשטח החינוך ובענינים רוחנים בכלל.

ומובן שבעיקר נעם לי לקרות ע"ד שיעוריו בקבוצת נוער ההולכת ומתרבה בכמות, ובודאי גם באיכות, אף שכמובן זהו מסובך ביותר לראות בעיני בשר, ותקותי חזקה, אף שאינו מזכיר עד"ז, אשר בביאורו י"ג העיקרים וכו' - מנצל כל הזדמנות לקשר הענינים עם מעשה בפועל ועוד יותר - בהנוגע לחיי היום יומים ובפרט שכפס"ד המשנה - המעשה הוא העיקר, שהוא לא רק חלק בפ"ע אלא מוכרח לקיום כל הענין כולו, ועיין ג"כ אגה"ק לרבנו הזקן סי' כ"א, ומובן ג"כ שהביטוי לעיל, מנצל כל הזדמנות כולל גם לראות ליצור הזדמנות, כיון שהזדמנות הכללית, ז.א. פגישתו עם הקבוצה מספיקה להעמיד הדרישה להוראה בהלכות הצריכות בחיי היום יומי, וק"ל.

וכל הנ"ל אמור ג"כ בהנוגע לביהכ"נ אשר ממשיך שם לאחרי היותו בו בימי המועדים דחודש תשרי, ועל כל האמור קאי פס"ד רז"ל יגעת ומצאת. ובהנוגע להשומעים, אפילו אם נמצא בהם כאלו, המקיימים בפועל אני ישנה בגלותא, בודאי שצודק בהם סיום הכתוב: ולבי ער (להקב"ה תורתו ומצותיו) ונמצא בהם.

ויהי רצון שיוסיף בהנ"ל מתאים לדרישת השעה והסיסמא של שנה העברה וגם דעתה - דופרצת וגו' והרי נתוסף גם הענין דשנת המאנים של הסתלקות הילולא של הבעש"ט, אשר לכשיפוצו מעינותיו חוצה קאתי מר דא מלכא משיחא.

בברכה הצלחה ולבשו"ט בכל האמור.

לקוטי-שיחות כ' מרחשון כרך ה'

מתורגם ללשון הקודש

(מכך רואים שהוא כבר למד אז ב"חדר" חומש, ולא

רק קריאה וסידור)

והוא בוכה על כך שהקדוש-ברוך-הוא נגלה לאברהם אבינו, ואינו נגלה אליו.

השיב לו אדמו"ר הצמח צדק: כאשר יהודי, בגיל תשעים ותשע שנים, מחליט שעליו למול את עצמו, הרי הוא ראוי להתגלות הקדוש-ברוך-הוא אליו. בנוסח אחר⁷: כשיהודי צדיק בגיל תשעים ותשע שנים מחליט שעליו למול את עצמו, הוא ראוי להתגלות הקדוש-ברוך-הוא אליו.

כ"ק מורי וחמי אדמו"ר הסביר בשעתו את הסיבה לשתי הנוסחאות: הרבי (הרש"ב) נ"ע בעצמו לא זכר זאת, שהרי, כאמור, הוא היה אז ילד קטן, והמספרים סיפרו זאת בשתי נוסחאות.

ב.

בן תשעים ותשע צריך להסיר העלם

ההוראה הכללית הנלמדת מדברי הצמח צדק, לפי שתי הנוסחאות, היא⁸, שאפילו יהודי בן תשעים ותשע שנים,

ולא זו בלבד שהוא בגיל זה לפי ה"לוח", אלא שעבד

א.

מי ראוי להתגלות הקב"ה?

בשבת פרשת וירא – כ' מרחשון¹ תרצ"ג – סיפר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר (ריי"צ) סיפור² אשר אירע עם אביו הרבי (הרש"ב) נ"ע, בהיותו ילד בן ארבע או בן חמש שנים.

(הכרחי שבסיפור זה הוא לא היה יותר מבן חמש שנים, שהרי הרבי (הרש"ב) נ"ע נולד בכ' מרחשון שנת כתר"א³, ובזמן הסתלקות אדמו"ר ה"צמח צדק" – י"ג ניסן תרכ"ו – הוא עדיין לא היה בן שש שנים. ומובן, שהוא לא היה בעת סיפור זה פחות מבן ארבע שנים, שהרי הכניסוהו ל"חדר" בהיותו בן שלש וחצי שנים⁴, והסיפור קשור ללימודו ב"חדר").

בשבת קודש פרשת וירא (ביום הולדתו, או בשבת שלפני⁵ כן⁶), הכניסוהו אמו, הרבנית רבקה, אל סבו, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, כדי לקבל את ברכתו לרגל יום הולדתו. בהיכנסו אל הצמח צדק פרץ הילד בבכי. כששאלו אדמו"ר הצמח צדק מדוע הוא בוכה, השיב הילד, שהוא למד ב"חדר", שהקדוש-ברוך-הוא נגלה לאברהם אבינו,

(6) בשנת תרכ"ה – בהיותו בן ד' שנים – חלה הקביעות דכ' מ"ח בש"פ וירא; בשנת תרכ"ו – בהיותו בן ה' שנים – ביום ה' פרשת חיי. בשנת כתר"א – שנת ההולדת – חל הקביעות דכ' מ"ח ביום ב' פרשת חיי. וראה לקו"ש ח"ה ע' 346 ואילך, שבפרשה שני דפ' ח"ש נרמזו כו"כ ענינים של כ"ק אדנ"ע.
(7) וכ"ה ב"היום יום" ע' קג.
(8) ראה גם לקו"ש שם. ושם – גם ההוראה מהשאלה והבכ"י של אדנ"ע. עיי"ש.

(1) יום הולדת* כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע**.*. תולדותיו בפרטיות – ראה "חנוך לנער".
(2) נדפס (בקצרה) ב"היום יום" ע' קג. לקו"ש ח"א פ' וירא.
(3) לשון הציצ' ("היום יום" כ' מ"ח).
(4) ב"חנוך לנער" ס"ע 8: "בן שלש שנים הכניסוהו לחדר". ואולי החילוק הוא בין "הכנסה לחדר" – ללימוד בחדר באופן קבוע.
(5) להעיר אשר שבת מיני' מתברכין כולוהו יומין (זח"ב סג, ב. פח, א). ולהעיר גם ממנהג אנ"ש* בזמן האחרון, שבשבת שלפני יום ההולדת (או ביום ההולדת עצמו – כשחל בשבת) עולים לתורה.

(* ביום הולדת של אדם מזל שולט ועוזר לו (ראה ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח ובקה"ע שם). "ומש"כ בקדושין (לח, א) דצדיקים מתים ביום שגולד היינו לפי שאצלם המיתה היא התרוממות מזל ומעלתו שפושט לבוש שק הגופני וזובש חלוקא דרבנן הרוחני ליכנס לעולמות העליונים למעלה עליונה ליהנות מזיו השכינה" (ריס"י לילה – להרה"צ והרה"ג וכו' ה"ר צדוק הכהן מלובלין – קונטרס דברי חלומות סעיף כ', ליל מוצש"ק וישלח שנת וברכות).
– ע"ד שמחה ועילוי ביום הולדת צדיק, ראה: (תנחומא ס"פ פקודי (של יצחק). מגילה יג, ב (משה). שמו"ר פט"ו, ט (של בן מלך). ר"ה יא, א (מודש שגולדו בו האבות). וראה גם לקו"ש ח"ב (המתורגם) ע' 281 ואילך. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 398 ואילך.
ויש להסתייג גם בנוגע לכאור'א מישראל, כי כיון שביום הבר מצוה צ"ל שמחה בכיום החופה (וזר חדש בראשית סו, ד) ועפ"י כארז"ל בכל שנה חזרת וניערת אותה ההמשכה (ראה לקו"ש ח"ז ע' 49 הערה 8) – צ"ל בהתעוררות וכו' בכל שנה ביום ההולדת וידועה הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר ביום ההולדת על האדם להתבודד ולהעלות זכרונותיו ולהתבונן בהם, והצריכים תיקון ותשובה ישוב ויתקנם ("היום יום" יא' ניסן).
(**) להעיר, אשר בב' ניסן הבע"ל (תש"ל) ימלאו חמישים שנה [שנקרא "עולם" (תדבא"ר פ"ו. וראה בחיי וצינוי למשפטים (כא, ו). וראה שיחת ח"י אלול ה'תש"א. מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפס בתחילת קונטרס החלצו תרנ"ט (סה"מ תרנ"ט ע' רכה וא"ק שלו ח"י ע' ג) להסתלקות כ"ק אדמו"ר נ"ע – וידוע שיום ההולדת שייך וקשור ליום ההסתלקות (עיין רשימות הציצ' עה"פ (קהלת ז, א) טוב שם שמעון טוב ויום המות מיום הולדו. לקו"ש שם ס"ע 284 ואילך). ובפרט בצדיקים (ראה ר"ה יא, א: הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום).
(* עוד מנהגי אנ"ש* בקשר עם יום ההולדת: נתינת צדקה קודם תפלת שחרית וקודם תפלת מנחה (וכשיום ההולדת חל בשבת או ביו"ט – נותנים צדקה ביום שלפניו). לימוד שיעור נוסף בגולה ובחסידות: התבודדות ותיקון העבר כנ"ל בשולי הגליון (הא') להערה 1. וראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 332 ואילך שם ח"ב ע' 7-406.

ד.

מצות מילה דומה למצוות שלאחר מתן תורה

יש בכך ענין עמוק יותר:

כבר הוסבר פעמים רבות¹⁶, שאמנם, המצוות שאנו מקיימים לאחר מתן תורה נעלות הרבה יותר מהמצוות שקיימו האבות, כנאמר במדרש¹⁷: "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו, אבל אנו – שמן תורק שמך",

את המצוות שקיימו האבות הם עשו בכוח עצמם (כולל את הנאמר, שאברהם התפלל שחרית ויצחק הפריש מעשר וכו'¹⁸), ולכן (א) "נמשכת" על ידן רק הארה של אלקות, ולא עצם האלקות. ולפיכך (ב) מצוות אלו לא קבעו את קדושת המצוה בפנימיות ובגלוי¹⁹ בדברים הגשמיים שבהם קיימה המצוה, באופן שהקדושה תישמר בהם בגלוי גם לאחר קיום המצוה.

לעומת זאת, המצוות שלאחר מתן תורה (א) יש בהן כוח עצמותי, יתברך, כי הצייוו עליהן נובע מ"אנכי" הוי' אלקיך", ולפיכך (ב) הן קובעות את קדושת המצוה בדברים הגשמיים שבהם מקיימים את המצוות, כך שהקדושה נשארת בהם בפנימיות ובגלוי גם לאחר קיום המצוה.

– בכל זאת, "מעשה אבות סימן לבנים"²¹, שהכוח שיש לנו בקיום המצוות לאחר מתן תורה נובע מהמצוות שקיימו האבות לפני מתן תורה. וכדי שהמצוות שקיימו האבות יהיו קשורות למצוות שלאחר מתן תורה, היתה צריכה להיות לפחות מצוה אחת של האבות שהיא דומה²² למצוות שלאחר מתן תורה, וזוהי מצות מילה,

אשר (א) עליה נצטווה אברהם על ידי הקדוש-ברוך-

עבודתו תשעים ותשע שנים, כנאמר⁹ על אברהם אבינו, שהוא היה "בא בימים", שהיו אצלו "יומין שלמין" –

אף הוא צריך למול את עצמו¹⁰. כלומר, אף הוא צריך להיזהר מפני הכיסוי וההעלם העלול להיגרם מן העולם (עולם – מלשון העלם¹¹) ולהסירו.

כי דוקא לגבי "בן מאה" נאמר¹² "כאילו מת ועבר ובטל מן העולם", שהעולם אינו גורם אצלו להעלם. אך כאשר הוא עדיין בן תשעים ותשע שנים, הוא פחות, אפילו בדרגה אחת, מ"בן מאה", עליו להיזהר מהעלם העולם.

ג.

בגיל תשעים ותשע - המעלה העיקרית

ענין נוסף בכך:

אדם הראשון נצטווה על שש מצוות. אצל נח נוספה מצוה שביעית. לאברהם אבינו ניתנה מצות מילה¹³. וכיון שמצות מילה התחדשה על ידי אברהם אבינו, מובן שמצוה זו מבטאת את מהותו העיקרית של אברהם.

מכך מובן, שהחלטתו של אברהם בגיל תשעים ותשע שנים שעליו למול את עצמו, מצביעה על כך שלאחר כל עבודתו עדיין חסר הענין העיקרי (ולא זו בלבד שהוא צריך להוסיף "משהו" על העבודה אשר עבד במשך תשעים ותשע שנים ברציפות).

ויותר מכך: מעתה יהיו כל מעשיו, כל סוג עבודה שהיא, באופן אחר לחלוטין,

כדברי חז"ל¹⁴: "והיה תמים וכו'" – בדבר הזה (על ידי המילה) תהיה תמים, שכל זמן שהערלה כך אתה בעל מום לפני" – שמעלת התמים על פני בעל מום היא בכללות¹⁵, ולא רק באיבר שבו ישנו המום.

– דגר שנתגיר כקטן שנולד דמי.

(16) ראה לקו"ש ח"א [המתורגם] שם ע' 35. ח"ג [המתורגם] ע' 11 ואילך.

(17) שהש"ר פ"א, ג.

(18) ראה רמב"ם שם.

(19) הדיוק בזה – ראה לקו"ש ח"ח ע' 59 הערה 54.

(20) דלא אתפס בשם ולא אתרמי בשום אות וקוצא כלל כו' (לקו"ת פנחס

פ, ב).

(21) ראה בהמצוין לקו"ש שם ע' 71 הערה 25.

(22) אבל לא בשוה ממש (ראה להלן הערות 23-24). כי ענין "העליונים

ירדו לתחתונים" – המשכת העצמות – "והתחתונים יעלו לעליונים" – זיכון

גשמיית העולם ע"י המצות – נתחדש רק בשעת מ"ת (שמו"ר פ"ב, ג.

תנחומא וארא טו).

וחוזה מה שאמרו (שיר השירים רבה שם) "כל המצוות שעשו לפניך האבות

(דמשמע שכולל גם מצות מילה) ריחות היו", אשר גודרי הריח הם (ראה

לקו"ש ח"ח ע' 59 ואילך ובהמצוין שם): (א) רק התפשטות, (ב) אין לו קיום.

ולכן גם קיום מצות מילה "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל

עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה צוה אותנו ע"י משה רבינו שנמול"

(פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז).

(9) בראשית כד, א. וז"ל רכד, א. וז"ל טז, א. עט, ב. ולכאורה קשה

ממזל"ל דבן שלש הכיר את בוראו כו' עק"ב אשר שמע (נדרים לב, סע"א)

וי"ל דאין "הכרת בוראו" ושמיעה בקולו מעבודת הימים שלפני זה ושלמותם.

וראה נ"כ הרמב"ם הלכות ע"ז ספ"א. אבל עצ"ע מהא דשנות האבות נחשבות

רק ת"ק כיון דבן שלש הכיר כו' (ירושלמי ריש מס' ברכות, אבל ראה במדב"ר

פ"ח, כא. ד"ה ויהי אומן, תרכ"ז). – וראה לקו"ש ח"ה ע' 68-9.

(10) להעיר ממש"נ ומלתם את ערלת לבבכם (עקב י, טז) ובסהמ"צ

להרמב"ם (סוף שורש ד'): ר"ל שיקבל וישמע כל מה שקדם וזכרו מן המצוה.

(11) לקו"ת שלח לו, ד. ד"ה על ג"ד ש"ת בתחלתו. ובכ"מ.

(12) אבות פ"ה מכ"ב. וראה בארוכה לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 23.

לקו"ש ח"ה ע' 307.

(13) רמב"ם הלכות מלכים רפ"ט. וראה לקו"ש ח"ה ע' 69 ואילך.

(14) לך יז, א. פירש"י שם. וראה נדרים (לב, א).

(15) וי"ל שזוהו ג"כ שביחד עם המילה ה' שינוי שמו – דבשינוי השם

נעשה מציאות אחרת שלכן מבטל הגזירה (ר"ה טז, ב). ועפ"ז יומתק מרז"ל

(תנחומא לך שם) דזקן שבקש להתגיר לא יאז אומר זקן אני והאין אני

מתגיר, ילימוד מאברהם שמל בן צ"ט שנה – דהלימוד הוא לא רק בנוגע

לצער המילה, כ"א גם – לשינוי (ההרגל) טבע שלו ולהעשות מציאות חדשה

וצריך להבין, מהו החידוש בנוסח הראשון ("יהודי" בלבד) לעומת הנוסח השני ("יהודי צדיק"): כיון שבנוסח השני אומרים, שאפילו יהודי צדיק זקוק להחלטה שעליו למול את עצמו, מובן מאליו, שיהודי שאינו צדיק זקוק להחלטה זו, שהרי יש בכלל מאתים מנה. ומהו החידוש בנוסח הראשון?²⁶

ובכלל, איך אפשר לומר כפי הנוסח הראשון, והרי אברהם היה צדיק אף לפני המילה²⁷, ורק התואר "תמים" נוסף על ידי המילה?

ההסבר לכך הוא:

החידוש של מצות מילה לעומת המצוות שקיים אברהם לפני כן הוא, שעל מצוה זו הוא נצטווה על ידי הקדוש-ברוך-הוא, ולכן הוא לא קיימה בכוח עצמו, אלא מצד כח המצווה, כח הבורא, כח המאציל, בדומה למצוות שלאחר מתן תורה, כדלעיל בסעיף ד'.

ולפיכך צריכה ההחלטה לקיים מצוה זו לנבוע מדרגה כזו בנפש, שבה אין הבדלי דרגות בין צדיק לבין מי שאינו צדיק, וכך אכן היה אצל אברהם. משום כך אין מוזכרת המלה "צדיק" בנוסח הראשון,

כי בנוסף לכך שלגבי הענין של גילוי כח המאציל שצריך להתחדש על ידי המילה, אין כלל חידוש בכך שגם צדיק צריך למול את עצמו²⁸, שהרי לגבי המאציל, שווה אצילות (ואפילו דרגת "אדם קדמון"²⁹) לדרגת עשיה³⁰, הרי –

הוא²³, ולפיכך (ב) קדושת המצוה, אף לפני מתן תורה, נשארה בדבר הגשמי גם לאחר קיום המצוה²⁴,

והיא קישרה בין כל שאר המצוות שקיימו האבות לבין המצוות שלאחר מתן תורה, כך ש"מעשה אבות" יהיה "סימן לבנים"²⁵.

ה.

כל העבודה הקודמת דורשת השלמה

לפי זה מובן שהחלטתו של אברהם אבינו, לאחר עבודתו במשך תשעים ותשע שנים, שעליו למול את עצמו, משמעותה, שלא זו בלבד שחסר לו ענין מסויים, ואף ענין עיקרי, ומעתה יהיו כל המעשים שהוא יעשה, בשלימות, אלא חסר אצלו דבר בכל עבודתו הקודמת. עליו למול את עצמו, כדי להביא את כל עבודותיו הקודמות לידי שלימות.

וזהו ההוראה הנלמדת לכל אחד ואחד, שעל אף כל מעלתו, כל עוד לא הגיע לעבודה של "בן מאה", הרי לא זו בלבד שלא סיים את עבודתו, ולא זו בלבד שמוטלת עליו עוד עבודה עיקרית ביותר, אלא עליו להביא לידי שלימות את כל עבודתו הקודמת.

ו.

מצד הבורא ומצד הנבראים

כאמור לעיל, יש בדברי הצמח צדק שתי נוסחאות. כיון ששתי הנוסחאות סופרו על הרבי, נשיא בישראל, הכרחי לומר, שבכל נוסח, על אף שהוא מפי המספרים, יש חידוש והוראה מיוחדת בעבודת האדם.

ומה שגם גבי איסור אבמה"ח כותב הרמב"ם שם "שצוה בסניי שיתקיים איסור אבמה"ח".

א – אף שרק "מעשה אבות סימן לבנים" נדוחק לומר שכוונת הרמב"ם ב"שיתקיים" קאי על איסור אבמה"ח שקיימו האבות. ובפרט שצ"ע אם קיום איסור זה של האבות הוא סימן ונתנית כח לבנים – מכיון שקיימו אותו לא בתור אבות כ"א בתור ב"ן –

הוא מפני שאינו איסור חזק, כי כבר נצטווה על זה נח מהקב"ה. ובאיסור גדה"נ כתב הרמב"ם סתם "אלא מצות מרע"ה" ולא כתב "שיתקיים" – כי גדה"נ קיים יעקב מעצמו ולא שנצטווה על זה מהקב"ה (רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובכס"מ שם).

26. בנוגע להשכר (שראו ל"ורא אליו ה") – הרבנותא יתיר בכך צט' שנה אתם, שגם החלטתו מביאה שכר זה. אלא שיש לבאר רבותא גם בנוגע לעבודתו.

27. ראה תנחומא (בובער) לך כו: יחידו של עולם והי' צדיק.

28. ומה שגם בנוסח זה אומר: "א איד צו ניין און יינציק יאר", שהכוונה בזה שנעבד עבודתו 99 שנה כנ"ל – אינו בשביל החידוש אשר גם הוא צריך להחליט שעליו להמול (כי מצד המאציל אין כל חידוש בזה), כי אם – לפי שבא"ז, אין בכלל חידוש ועבודה בהחלטתו זו וגם כשיחליט שצריך להמול, אינו ראוי לירא כו'.

29. דרמ"צ קל, א. קלז, ב. אוה"ת בלק ריש ע' תתקסג. ועוד.

30. לקו"ת תוריע (כא, רע"א) עה"פ כולם בחכ' עשית. וכן בדרמ"צ (גב, א. ושם נז, א: שזוהו גם הפי' דהמגביה גוי' המשפילי גוי' ועוד. ובפנים

23. אלא שמכל מקום, הציווי אינו מבחי' "אנכי הוי' אלקיך" כהמצות שלאחרי מ"ת. ולהעיר מלקוטי תורה להאריז"ל ר"פ לך ומשנ"ת בזה באוה"ת פ' ח"ש עה"פ ויה' בריך את אברהם. בית האוצר – להר"י ענגיל – בתחלתו די"ל להתחלת נתינת התורה הי' מאברהם כו'. ואכ"מ.

24. כדמוכח ממה שאמר אברהם לאליעזר שים נא ירך תחת ירכי – שבעה בנקיטת חפץ (שבעות לח, ב. וראה לקו"ש ח"א [המתורגם] שם ע' 35. ח"ג [המתורגם] ע' 13).

אלא שמ"מ, לא הייתה הקדושה כמו שהיא לאחר מ"ת, כיון שעדיין לא נאמר אנכי ה' גוי', ושמי הוי' (ג"כ) לא נודעתי להם. ובכללות – עדיין לא בטלה הגזירה עליונים לא ירדו למטה. ולהעיר א) מ"אין למדין מקודם מ"ת" (לכמה מפרשים גם לא מהמצות שנצטוו אז) – ירוש' מו"ק פ"ג ה"ה (וראה בית האוצר בתחלתו. אנציקלופדיא תלמודית מע' זו). ב) גם לאחר מ"ת – החפץ שנוקט אין צ"ל ס"ת דוקא שקדושתו חמורה כ"א אפ"ל גם תפלין כו' (שבעות שם), ועפ"ז יובן יותר מה שהמצות דאבות – אף שנקראו ויחות – ג"כ נחשבת נקיטת חפץ.

25. עפ"י מ"ש בפנים יומתק לשון הרמב"ם שם שמסיים "שנמול כמו שמל אברהם אבינו ע"ה" – (דלכאורה, מה מקום להזכיר שנמול כא"א והרי אנו מלין רק מפני הציווי למשה רבינו, אלא) – כי מעשה אבות (מילת א"א) היא הנתינת כח על המצות (מילה) דלאחרי מ"ת, ובמיוחד מצות מילה דאברהם, שזוהי המקשרת את כללות "מעשה אבות" שיהיו "סימן" (ונתינת כח) לבנים", כפנים. וראה (עוד ביאור) לקו"ש חלק יו"ד ע' 47 הערה 29. חלק ל', ע' 55 ואילך.

למעלה עם הקדוש-ברוך-הוא לתמיד, כדברי אדמו"ר הזקן³³ "ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד".

יחוד זה קיים אצל כל יהודי, כנאמר בגמרא³⁴ "אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות" – מלשון צוותא וחיבור. ולכן אומר כל יהודי את נוסח ברכת המצוות [והוא אומר זאת בשם ובמלכות, כי בנוסח זה אין שום ספק וספק ספיקא³⁵] – לא רק "מלך העולם", אלא אף "אלקינו" (אלוקה שלנו) ו"אשר קדשנו במצוותיו וציוונו" (מלשון צוותא וחיבור).

וכיון שכל יהודי "מלא" במצוות, ועל ידי כך הוא מאוחד עם הקדוש-ברוך-הוא לעולם ועד, הוא עלול לחשוב שהוא כבר מושלם – על כך נלמדת ההוראה, שיש תמיד לדעת, שיהודי צריך עדיין למול את עצמו.

וכאשר מגיעים להחלטה זו, ראויים, כסיום דברי הצמח צדק, לכך שהקדוש-ברוך-הוא יתגלה, עד לאופן שבו הוא התגלה לאברהם אבינו, בבחינת נבואה³⁶, הנעלית מהחכמה – ראיית המהות³⁷.

(משיחת ש"פ וירא תשכ"ה)

כדי להגיע לגילוי דרגת המאציל, הבאה על ידי גילוי בחינת הנפש שמעל להבדלי דרגות, צריך האדם להתבטל מדרגותיו. כפי שנלמד בקל-והומר מן הנאמר³¹ על ר' זירא, שהיה עליו לשכוח את התלמוד הבבלי כדי שיוכל ללמוד את התלמוד הירושלמי, אף-על-פי שבהיות שניהם בהשגה שכלית, מוכרח להיות ביניהם יחס וקשר.

וזהו ההסבר לשתי הנוסחאות: בנוסח הראשון מדובר על הענין כפי שהוא לאמיתתו – מצד המאציל, אשר לעומתו האצילות והעשיה שבעולם ושבאדם שווים. ובנוסח השני מדובר על הענין כפי שהוא מצד הנבראים, ובתחושת הנבראים יש חידוש בכך שאפילו צדיק צריך למול את עצמו.

ז.

תמיד צריך לזכור את חובת המילה

ההוראה שאנו, לאחר מתן תורה, לומדים ממאמר הצמח צדק, לפי שתי הנוסחאות, היא:

על ידי כל מצוה, מלשון צוותא וחיבור³², מתאחדים

31) ב"מ פה, סע"א. ונת' בד"ה זה היום תרס"ו ואילך. יחיינו מימים תרצ"א (סה"מ קונט' ח"א) בסופו.

32) לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ.

33) תניא פכ"ה.

34) עירובין יט, א. סוף חגיגה. ובברכות נו, א: ריקנין שבך.

35) ראה אגה"ת פ"א.

36) ראה פדר"א פכ"ח: הנביאים כו' ולאברהם כו' שנאמר וירא אליו כו'. והאריך במד"ג ח"ב פמ"ב, רמב"ן כאן. ועוד.

37) ראה אגה"ק סי"ט.

שמדובר במצוות מילה, גילוי א"ק, לכן השייך כאן – הוא שחכ' ועשי' שווין (ראה דרמ"צ שם (נב, א), שמחזק "קמי' ית' ואפילו לגבי אורו כו").

וראה תניא פ"ב בהגה"ה, שהיה"א פ"ט (הובאו בדרמ"צ שם – מז, רע"א) עוד פי' בכולם בחכ' עשית, אשר רק "נחשבת כעשי' גופנית". ובשעה"ה"א שם מפורש יותר: "שנחשבת כאילו היא בחי' ומדרגת עשי'" שמצד זה

א) אפשר דקמי' עשי' – למטה מזה, למטה מעשי' גופנית ב) ג"ז שנחשבת כו' הרי הוא רק 1) נחשבת, 2) כעשי'; כאילו – כ"ף הדמיון – שזה שייך גם בעו"ע – משא"כ האופן ששווין (ובפרט עפמ"ש"כ בדרמ"צ שם נב, א: שוים ממש).

יום ראשון י"א מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 290, כז. אהובי אחי... עד עמ' קמו, באורחותיו נס"ו.

לְדַבֵּר עַל לֵב נִדְבָאִים הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים, – מתוך צער על הסתלקות הצדיק רבי מענדלעלע, וְלִנְחָמָם בְּכַפְלִים לְתוֹשִׁיָה, אֲשֶׁר שָׁמְעָה אֲזָנֵי – מה ששמע רבנו הזקן מאחרים, וְתִכְנֵן לֵהָ, עַל מֵאֵמֶר רַ"ל⁸ ד' "שֶׁבַק חַיִּים לְכָל חַי" – שהשאיר חיים לכל החיים, כשצדיק מסתלק אומרים עליו שהשאיר חיים לכל החיים, שבפשטות הכוונה היא, שאחרים נשארו בחיים כשהוא עזב את העולם, ברם, לא ברור, לפי זה, הלשון "שבק", שהרי את החיים של האחרים לא הוא זה שהשאיר להם? יסביר רבנו הזקן להלן, שלשון חכמינו ז"ל מדויקת, שכן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו לאחרים, שהרי מה הם החיים של צדיק – אין הם חיים בשריים, כי אם חיים רוחניים של אמונה, יראת ה' ואהבת

כז. כפי המציין בהקדמה לאגרת הקודש זו (סימן כז), כתב רבנו הזקן אגרת זו אל חסידים אחרי הסתלקות רבי מענדלעלע מויטבסק (מהורודוק) זכורנו לברכה, בתור "אגרת תנחומים" לנחם את החסידים, וסיים את האגרת בקריאה של התערורות אל החסידים אודות צדקה בכלל ואודות החזקת משפחת רבי מענדלעלע מויטבסק בפרט. באגרת זו מנחם רבנו הזקן את החסידים שקבלו מהצדיק, גם ברוחניות, בענינים של תורה ועבודה, וגם בגשמיות, על ידי ברכותיו ועצותיו – שצדיק אחרי הסתלקותו נמצא עדיין בעולם זה (והוא מביא מהוהר, שזה עוד יותר מאשר לפני זה כשהיה בחיים חיותו בעולם זה), וביכולת התלמידים לקבל ממנו ברוחניות בענינים של תורה ועבודה – יותר מאשר לפני ההסתלקות; וכן גם בגשמיות מגינים הצדיקים על העולם הזה אחרי הסתלקותם יותר מאשר לפני הסתלקותם.

אגרת הקדש

כז

מה שכתב ליושבי אה"ק תובכ"א לנחםם בכפליים לתושיה על פטירת הרב הגאון המפורסם איש אלקים קדוש נ"י ע"ה פ"ה מהור"ר מנחם מענדל נ"ע.

אהובי אחי ורעי אשר כנפשי כו' ה' עליהם יחיו חיים עד העולם וצאצאיהם אתם זרע אמת לאוהבי שמו באתי לדבר על לב נדכאים הנאנחים והנאנקים ולנחםם בכפליים לתושיה אשר שמעה אזני ותבן לה על מארז"ל דשבק חיים לכל חי כי צדיק באמונתו יחיה וביראת ה' לחיים וברשפי אש שלהבת אהבתו מחיים לכל בהן חיי רוחו [נ"א ונשמתו] כל ימי חלדו ויהי בהעלות ה' רוחו ונשמתו אליו יאסוף ויעלה בעילוי אחר עילוי עד רום המעלות שבק חיי רוחו פעולתו אשר עבד בה לפנים בישראל פעולת

ה', בהן כתוב הלשון "חיים", ובשעה שצדיק עוזב את העולם הוא משאיר מאמונתו, יראתו ואהבתו, לכל מקושריו, שיכולים לקבל יותר מאשר כשנשמתו היתה בגוף, כִּי "צָדִיק בְּאַמּוֹנָתוֹ יִחְיֶה", – הרי שלגבי אמונה משתמשים בלשון "חיים", וְכִּי "יִרְאֵת ה' – כתובים: לְחַיִּים", – שיראת ה' נותנת חיים, וְכִּי רִשְׁפֵי אֵשׁ שֶׁלֵּהֲבַת אֱהָבָתוֹ – להקדוש ברוך הוא, שזה יותר מאשר מַחֲיִים, לְכָל בְּחַן – להכניס בהם חַיִּי רִחוּ [נֶפֶס אֲחֵר: וְנִשְׁמָתוֹ] – שהוא מכניס בהם לא רק רוחו כי אם גם נשמתו, "רוח" יש לה יותר שייכות לתלמידים המקבלים מרוחו, כפי שיאמר רבנו הזקן להלן, אלא כפי המובא ב"לקוטי הגהות" שמן הסתם בכן הרי המועבר אליו כולל גם נשמה, למרות שבתלמיד אחר הרי זה רוח בלבד, כִּל יִמִּי חֲלָדוֹ, – הוא מכניס את רוחו בענינים של אמונה, יראה ואהבה, וְיִחְיֶה בְּהַעֲלוֹת ה' רִחוּ, – בשעת הסתלקותו של הצדיק, וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו – אל הקדוש ברוך הוא, יִאֲסָף¹¹, וְיַעֲלֶה בְּעִלּוֹי אֲחֵר עִלּוֹי עַד רוּם הַמַּעֲלֹת – שֶׁבַק – הוא משאיר אז, חַיִּי רִחוּ, "פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ" לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, – שהשפיע בהם ברוחו הענינים של אמונה, יראת ה'

מֵה שֶׁבַקְתָּ – רבנו הזקן ל' – חסידים, יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ תְּקַדֵּשׁ הַתְּבָנָה וְתִבְנוּן בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן, לְנִחָמָם בְּכַפְלִים לְתוֹשִׁיָה, עַל פְּטִירַת הָרֵב הַגָּאון וְהַמְּפָרָסם אִישׁ אֱלֹקִים קְדוֹשׁ, נֵר יִשְׂרָאֵל עֲמוּד הַיָּמִינִי פֶטִישׁ הַחֹזֶק, מוֹרְנוּ הָרֵב מְנַחֵם מְנַחֵם נִשְׁמָתוֹ עָדָן. אֲהוּבֵי אֲחֵי וְרַעֲי אֲשֶׁר – יקרים לי בְּנִפְשֵׁי כו', – בהתאם למובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"אהובי" – על דרך לשון המדרש⁵ "לא זו מחבבה עד שקראה בתי", כבת החביבה על אביה במיוחד, "אחיי" – על דרך "לא זו מחבבה עד שקראת אחותי", אהבה שהיא אחוואית, "ורעי" – על דרך "לא זו מחבבה עד שקראה אמי", כאהבתה של אם, ו"אשר כנפשי" – על דרך "קראה בשמו"⁶ – האהבה כפי שהיא לנפש העצמית, ו"כו"ר" הכוונה יותר מאשר הנפש העצמית, המוסב על יחידה שבנפש, ה' עֲלֵיהֶם יִחְיֶה, חַיִּים עַד הָעוֹלָם, – בהתאם לפירוש האמור ב"לקוטי הגהות" מוסב "ה' עליהם יחיו" על מקיפים – עליהם, ו"חיים עד העולם" היינו המשכת המקיף בפנימי, וְצִאצְאֵיהֶם אֲתָם זֶרַע אֱמֶת בְּרוּכֵי ה' הֵמָּה מַעֲתָה וְעַד עוֹלָם. אֲחֵרֵי דְרִישַׁת שְׁלוֹמָם בְּמִשְׁפָּט לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, בְּאֵתִי

1. בלוח התיקון מציין כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאגרת זו נכתבה לחסידים שבחזן לארץ, ומ"ש כאן שנכתב "ליושבי אה"ק תובכ"א" הוא ט"ס "כיון שבסוף אגה"ק זה - נדפס בס' גנוי נסתרות - אור רב פ"ו - מדובר ע"ד שלא למעט "ח"ו מכל כסף הקדשים אשר יקדישו לה' מדי שנה בשנה (כצ"ל)..לרבותינו שבא"י תובכ"א", וממשיך שמבקש שיהי' הכסף מוכן לשלחו בהקדם לאה"ק. הוספה לאח"ז: "מובן הדוחק גדול בכנה"ל שהרי כותרת זו נמצאת בכל הדפוסים והייתה לעיני רבותינו נשיאנו מתחיל מ"בני המחבר" והצ"צ. ולכן נלפענ"ד לומר תירווייהו איתנהו: חלק המתאים (והוא הנדפס, ובהשמטת השורה ע"ד "המוכז" - שמהו ג"כ מובן שהגיהו אגה"ק זה) נכתב לאה"ק וכולה - ל'הנדכאים כו' שבמדינתנו". ובלאה"כ מסתבר לומר שכתב אדה"ז אגרת תנחומין להנדכאים כו' שבאה"ק". 2. ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. 3. ע"ד ל' הכתוב - מלכים ב' ד, ט. 4. ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. 5. שמו"ר ס"פ פקודי. ועוד. 6. זח"א קנד, ב. 7. ע"ד ל' הכתוב - יחזקאל ט, ד. 8. הובא בכמה שו"ת. (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א): "וברמב"ם הלכות יבום ספ"ד בנוסח גט חליצה וכן בכתובת יבמין 'חיי לרבנן ולכל ישראל שבק'". 9. חבוקק ב, ד. 10. משלי יט, כג. 11. ל' הכתוב - איוב לד, יד.

ואהבת ה'. "לפנים" יכולה להיות משמעותה גם הפנימיות, מה שהשפיע בהם ענינים אלה בפנימיות, **פְּעֻלַת צְדִיק לְחַיִּים**¹² – שעבודת הצדיק היא בשביל החיים, לתת להם חיים, הרי הוא משאיר זאת לְכָל חַי, **הוּא נֶפֶשׁ כָּל חַי** – בחיים של תורה ומצוות,

הַקְשׁוּרָה בְּנֶפֶשׁוֹ בְּחַבְלֵי עֲבוֹתוֹת אֱהָבָה רַבָּה וְאַהֲבַת עוֹלָם, – אהבה גדולה ואהבת נצח, **כָּל תְּמוּנַת לְנֶצַח, אֲשֶׁר מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים**, – המחפש לְדַבֵּק בַּח' חַיִּים – **בְּעִבּוּדָתוֹ** – של הצדיק, **תִּדְבֵּק נֶפֶשׁוֹ, וְהִתְהַוָּה וְתִהְיֶה צְרוּרָה בְּצִוּוֹר חַיִּים אֵת ה', בְּחַי רִוַח אִפְנוֹ** – כמו האויר שאדם שואף על ידי נחיריו, שעל ידי זה הוא חַי, **אֲשֶׁר אִמְרָנוּ בְּצִלּוֹ נְחִיָּה בְּנוֹסִים**¹³, –

כלומר, בחינת חַי' שבנשמה שלמעלה מבחינת נשמה, וזה נותן חיות עליונה יותר בבחינת מקיף, שבחיות זו יכולים לעבור את הקשיים של הענינים הלא־יהודיים (ענינים שאינם קדושה), **אֲשֶׁר שָׁבַק לָנוּ, בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּפִי בְּחִינַת הַתְּקַשְׁרוּתוֹ בְּאַמֶּת**, – לצדיק, **וְאַהֲבָתוֹ**, – לצדיק, **אֱהָבַת אֶמֶת הַמְּתוּרָה**, – אהבה אמיתית טהורה, **מִקְרֵב אִישׁ יֵלֵךְ עִמָּךְ**, – בהתאם לכך, הרי כפי מדת התקשורתו אל הצדיק וכפי מדת האמת והטהרה של אהבתו לצדיק, משאיר לו הצדיק מרוחו והשפעה בענינים של אמונה, יראה

ואהבה, **כִּי "כַּפְּתִים תִּפְּנִים וְכוּ"**, – לב האדם לאדם¹⁴, כשיש לו אהבה לצדיק, הרי זה משתקף ויוצר אהבה מהצדיק אליו, וְרוּחַ – רוח האהבה שיש לו לצדיק, **אֵיִתִּי** – מביאה רוּחַ – אל הצדיק, **וְאִמְשִׁיךְ** – וממשיכה רוּחַ¹⁵, – שהיא גבוהה בהרבה, וְרוּחוֹ – של הצדיק, **עוֹמֶדֶת בְּקִרְבָּנוּ מִמֶּנֶּה**, – רוחו של הצדיק

אגרת הקדש

צדיק לחיים לכל חי היא נפש כל חי הקשורה בנפשו כחבלי עבותות אהבה רבה ואהבת עולם כל תמונת לנצח אשר מי האיש החפץ חיים לדבקה בַּח' חיים בעבודתו תדבק נפשו והיתה צרורה בצרור החיים את ה' בחיי רוח אפיו אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים אשר שבק לנו בכל אחד ואחד כפי בחי' התקשורתו כאמת ואהבתו אהבת אמת המהורה מקרב איש ולב עמוק כי כמים הפנים וכו' ורוח אייתי רוח ואמשך רוח ורוחו עומדת בקרבינו ממש כי בראותו ילדיו מעשה ידיו בקרבו יקדישו שמו יתברך אשר יתגדל ויתקדש כאשר נלך בדרך ישרה אשר הורנו מדרךיו ונלכה באורחותיו נס"ו.

עומדת ומשפיעה בפנימיות בנו – מקושריו, **כִּי בְּרָאוֹתוֹ יִלְדִּיו** – תלמידים נקראים "בנים"¹⁶, **מִעֲשֵׂה יָדָיו בְּקִרְבּוֹ יִקְדִּישׁוּ שְׁמוֹ יִתְגַּדֵּל, אֲשֶׁר יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ, כְּאִשֶּׁר נִלְךְ בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו, וְנִלְכָּה בְּאֹרְחוֹתָיו נֶצַח כְּלָה וְעַד**. – הרבי מציין, בקשר ל"הורנו מדרךיו ונלכה באורחותיו", לעיין בזה

חלק ב' (רטו, א) ובזהר חלק ג' (ס"פ קדושים), שם דן הזהר בהבדל שבין "דרך" ל"אורח", ש"דרך" היינו דרך סלולה שכבר סלל הצדיק שכולם יכולים ללכת בה, ו"אורח" היינו דרכים חדשות ונתיבים הנוצרים כעת, מותאמים לפי אופן עבודתו של כל אחד, וכן – לעיין ב"לקוטי תורה" שיר השירים (יב, ב). ומה שרבנו חזקוני מדבר בענין חיי הצדיק בשלושה ענינים אלה, אמונה, יראה ואהבה, דוקא – הוא מפני (כפי שהוא מביא ב"אגרת הקדוש" סימן א') שהן ה"זרועות" המזחיקות את כל הגוף, הרי שהן היסוד והעיקר בעבודת ה'.

יום שני י"ב מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמו, וז"ש בזה"ק דצדיקיא... עד עמ' 292, קודם לברכה.

הרי גם בעולם המעשה **אֲשֶׁתִּפַּח יִתִּיר**, – נמצא הצדיק שנפטר במדה מרובה יותר, ובתלמידים שעליהם השפיע ומשפיע, הכוונה היא, שגם בעולם המעשה **שלהם**, לא רק בעבודתם הרוחנית של

אמונה, יראה ואהבה, נמצא הצדיק והשפעתו במדה מרובה יותר מאשר לפני פטירתו, אלא גם בעולם המעשה שלהם, בענינים של מעשה – תשובה ומעשים טובים – הוא נמצא במדה מרובה יותר, שהם מקבלים

יותר השפעה, **כִּי הַמַּעֲשֵׂה** – של תלמידיו ומקושריו, (גְּדוּלָּה) [גְּדוּלָּה] וְהוֹלָה, גְּדוּלָּה גְּדוּלָּה, מִן "אור וְרוֹעַ לְצִדִּיק"²⁰ **כִּי שִׁירָה אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה'",** – על דרך הנאמר בספר בראשית²¹, שהכוונה היא על גן עדן. בהתאם לביאור דלהלן על אגרת זו, הכוונה היא לאור הנמשך

וזה שכתוב בזהר הקדוש¹⁷ **הַצִּדִּיקָא דְאַתְפַּטֵּר אֲשֶׁתִּפַּח בְּכָלְהוּ עֲלָמִין יִתִּיר מִבְּחִיּוֹתָיו**, – צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו, שלכאורה, נכון הדבר רק בעולמות עליונים, שם הוא

נמצא יותר כשהוא עולה לשם, אך, בעולם התחתון הזה – כיצד הוא נמצא שם יותר אחרי פטירתו והסתלקותו? – דְּהִינּוּ שָׁגַם בְּהוֹלָה הַעוֹלָם הַמַּעֲשֵׂה – "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם"¹⁸ – ש"היום" בעולם הזה, הוא

עיקר ענין המעשה – קיום המצוות בפועל, כפי שהגמרא¹⁹ אומרת: "היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם", שבעולם הזה הוא עיקר ענין המעשה, ואילו הענינים של קיבול שכר או כמו קיבול שכר – הם "למחר", בעולם הבא. על כל פנים העולם הזה הוא עולם המעשה –

12. משלי י, טז. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב איכה ד, כ". 14. משלי כז, יט. 15. זח"ב קסו, ב. ועוד. 16. ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ ואתחנן ו, ז. 17. ח"ג עא, ב. 18. ואתחנן ז, יא. 19. עירובין כב, א. 20. תהלים צז, יא. 21. תולדות כז, כז.

בענינים והשפעות גשמיים שהצדיק ממשיך, בפרוש אתמר – נאמר במפורש בזהר הקדוש²³, דצדיקא מנגין על עולם, – שהצדיקים מגינים על העולם, ובמיתתהון יתיר מכתיהון, – ואחרי הסתלקותם – במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה,

ואלמלא צלותא דצדיקא ביהוה עלמא – ולולא תפלתם של הצדיקים בעולם ההוא, לא אתקנים עלמא ריקא קדא. – לא היה העולם הזה מתקיים אפילו רגע אחד, הרי שהצדיקים מגינים על העולם הזה בענינים הגשמיים, אחרי הסתלקותם, במדה מרובה יותר מאשר בחייהם בעולם זה, וכל הקרוב קרוב אל משכן ה' – לצדיק, פתיו – קודם לברכה: – הבאה על ידי ומן הצדיק.

ומאיר ב"מלכות דאצילות", הנקראת "שדה אשר ברכו ה'", שבה נמשך מ"ד"א דאצילות" המשכת יתר, מצד עליית התורה והעבודה של הצדיק, ומכך באים הרהורי התשובה והמעשים טובים בתלמידים, וזה נקרא "גידולי גידולין", המאיר לארץ וחוצות, – בארץ ישראל ובחוץ לארץ,

וגם אנהנו אלה פה היום בלנו חיים בדרךיו – דרך הקדש יקרא לה" – לא רק דרך של קדושה, כי אם דרך של "קדש" שלמעלה מ"קדוש" בוי". על כל פנים יוצא שהצדיק והשפעתו נמצאים אחרי הסתלקותו גם בעולם המעשה ובמדה מרובה יותר. זאת בעבודת ה' במלי דשמיא; – בענינים רוחניים, שהתלמידים יכולים לקבל מהצדיק אחרי הסתלקותו יותר מאשר לפני הסתלקותו. ובמלי דעלמא –

אגרת הקדש

לארץ וחוצות וגם אנחנו אלה פה היום כולנו חיים בדרך דרך הקדש יקרא לה. זאת בעבודת ה' במילי דשמיא. ובמילי דעלמא בפירוש אתמר בזה"ק דצדיקא מנגין על עולם ובמיתתהון יתיר מבחייהון ואלמלא צלותא דצדיקא בהוה עלמא לא אתקיים עלמא ריקא קדא וכל הקרוב קרוב אל משכן ה' בחייו קודם לברכה:

יום שלישי י"ג מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 292, איתא בזה"ק... עד עמ' 292, ועלול כנודע.

אמונה ויראה ואהבה, – אמונת ה', יראת ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקושריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", כי באמונה פתיו: – כתוב: "וצדיק באמונתו יחיה", ויראה פתיו: – כתוב: "ויראת ה' לחיים", ובאהבה פתיו: כתוב²⁵: "רוחך צדקה וחסד ומצא חיים", וחסד הוא אהבה. – אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים". ושלשה מדות אלו – אמונה, יראה ואהבה, הם כולל עולם ועולם עד רום המעלות, והמדריגות שבעולמות,

הרי בכל עולם ישנן הבחינות הנקראות אמונה, יראה ואהבה, הכל לפי ערך בחינת מעלות העולמות זה על זה – לפי עליונות המדריגה של אותו עולם, כך עליונותן של הבחינות והמדות אמונה, יראה ואהבה שבאותו עולם, בדרך עליה ועלול, בנודע. – העולם העליון יותר משמש "עילה" וסיבה שממנו בא העולם התחתון יותר שהוא "עלול" ומסובב מהעולם העליון יותר.

באור על הנ"ל:

רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): איתא בזהר הקדוש, דצדיקא דאתפטר – אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחייהו בו". – כתוב בזהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. וצריך להבין, תינה בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעולמותו שמה, – מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, אבל בעולם הזה איך אשתכח יתיר? – כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? ויש לומר, על דרך מה שנקבלתי על מאמר הנ"ל דשבק – השאיר, חיים לכל חי, – שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנוכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא, לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו הוא – לכל החיים, בנודע – כידוע, שחיי הצדיק אינם חיים בשמים²⁴ כי אם חיים רוחניים, שהם

אגרת הקדש

באור על הנ"ל:

איתא בזה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחייהו בו' וצריך להבין תינה בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעולמותו שמה אבל בעוה"ז איך אשתכח יתיר. וי"ל ע"ד מה שקבלתי על מאמר חז"ל דשבק חיים לכל חי כנודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כ"א חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה וביראה כתיב ויראת ה' לחיים ובאהבה כתיב רודף צדקה וחסד ומצא חיים וחסד הוא אהבה ושלשה מדות אלו הם כולל עולם ועולם עד רום המעלות הכל לפי ערך בחי' מעלות העולמות וע"ז בדרך עילה ועלול כנודע.

– השאיר, חיים לכל חי, – שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנוכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא, לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו הוא – לכל החיים, בנודע – כידוע, שחיי הצדיק אינם חיים בשמים²⁴ כי אם חיים רוחניים, שהם

22. ע"ד ל' הכתוב – ישע"י לה, ח. 23. ח"ג עא, ב. 24. "כנראה צ"ל "בשריים" (ב' יודין), כמו "רוחניים", שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון). 25. משלי כא, כא.

יום רביעי י"ד מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 292, והנה בהיות הצדיק... עד עמ' קמו, ומצאת תאמין

של הצדיק, אמונתו, יראתו ואהבתו, אינם מוגבלים בכלי ולבוש ובמקום גשמי, אלא הם נמצאים בגן עדן הקיים גם בעולם הזה, נקל מאד – קל מאד, לתלמידיו לקבל חלקם מבחינת רוח רבם העצמיית, שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבר בהם את ה', ולא יזום – והארתם בלבד המאיר חוץ לכלי, –

כפי שהיה בחיים חיותו של הצדיק, כשהם קיבלו זיו בלבד על ידי מחשבותיו ודיבוריו הקדושים. לפי שבחינת רוחו העצמית – אמונתו, יראתו ואהבתו העצמית, השייכות אליו בלבד ולא לתלמידיו, מתעלה בעליו אחר עליו, להכליל בבחינת נשמתו שבגן עדן העליון שבג'ולמות העליונים, ונודע²⁹ שכל דבר שבקדשה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה, גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה, – גם אז אין הוא נעקר לגמרי ממקומו ומדרגתו הראשונים, אלא נשאר שם רושם, ובהינה זו – מרוחו של צדיק, הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון – שהרי בחינת גן עדן ישנה בכל עולם, גם למטה בעשיה ישנה בחינת גן עדן התחתון, הרי בחינה זו שנשארה למטה בגן עדן, במקומו

ומדרגתו הראשונה, היא המתפשטת בתלמידיו, – שכן, בחינה זו הרי נפרדה מרוחו העצמית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא מתפשטת בתלמידים, כל אחד בפני בחינת התקשרותו וקרבנותו אליו – אל הצדיק, בחייו ובמותו, באהבה רבה, – כל אחד לפי מדת היותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה מדה הוא מקבל מהתפשטות רוחו של הרבי, כי המשכת כל רוחניות אינה אלא על ידי אהבה רבה, – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, כמו שבכתוב בזה הקדוש³⁰

והנה, בהיות הצדיק חי על פני האדמה, – בעולם הזה, הרי שלשה מדות אלו – אמונה, יראה ואהבה, בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי, שהיא בחינת נפש הקשורה בגופו, וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה –

מחוץ לכלי האמור, על ידי דבוריו ומחשבותיו הקדושים, – אותיות הדיבור והמחשבה מגלות הרי הארה בלבד. ולכן אמרו רז"ל²⁶ שאין אדם עומד על דעת רבו וכו'. – עד ארבעים שנה. אבל לאחר פטירתו, – של הצדיק, לפי שמתפרדים בבחינת הנפש שנשארה קמו בבחינת מבחי' רוחו שבג'ולמות העליונים על יעקב אבינו ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבר בהם את ה' ולא יזום בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמית מתעלה בעליו אחר עליו להכליל בבחי' נשמתו שבג'ולמות העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדשה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה ובחי' זו הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון במקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקרבנותו אליו בחייו ובמותו באהבה רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמ"ש בזה"ק דרוח דרעותא דלכא אמשך רוח

– כי אם בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן, בעולם הזה, כנודע מאמר רז"ל²⁷ על יעקב אבינו עליו השלום שנכנס עמו גן עדן, – כשנכנס אל יצחק לקבל את הברכות, הרי שגן עדן נמצא בעולם הזה, וכן כתב בספר עשרה מאמרות²⁸ שאויר גן עדן מתפשט סביב כל אדם, ונרשמים באויר זה – של גן עדן, כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להפך חס ושלום – כשאדם חושב ומדבר דברים שבניגוד לתורה ועבודת ה', נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם). הלבד, – כיוון שכוחו

26. עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. 27. ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א. 28. מאמר חקו"ד ח"ב פי"ב. 29. פרס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ. 30. ראה זח"ב קסב, ב. ועוד.

העצמית הנכללת בנשמה שבגן עדן העליון, הרי זו "מציאה" שלא בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח שנשארה בגן עדן התחתון בלבד, אלא, כפי שהוא מסיים שם, זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף זה מעניק כוח בגידולי הגידולין

שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין שיעור.

באותו מאמר אומר הרבי (אחרי שהוא מביא חלק גדול מלשון אגרת הקדש זו, ובשייכות למזה שהוא אומר

על ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש המדות, אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי לימד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על ידי כך נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בנשמתו שבגן עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת ובריבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם גידולי גידולין של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן עדן העליון.

דְרוֹת דְרָעוֹתָא דְלִבָּא אִמְשִׁיף רוּחַ מְלֵעִילָא, – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשיך רוח מלמעלה, הרי שה"רעותא דלבא" (הרצון הפנימי של הלב) והאהבה של התלמיד לרבו, ממשיכים שיתפשט ממדותיו של הרבי לתלמיד, רק אם יבִּנּוּ לְקִרְיָא

אִלְהִיּוֹ³¹ בְּהִכְנָה רַבָּה וַיְגִיעָה עֲצוּמָה, – לפי פירושו של חסיד קשיש,

מובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"הכנה רבה" היא – ההכנה של

הנשמה ו"יגיעה עצומה" – יגיעת הגוף, "יגיעת בשר", לְקַבֵּל שְׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ, – אמונה, יראה ואהבה, בְּדֶרֶךְ שְׁהוֹרְהוּ רַבּוֹ, וּבְמֵאמָר רַבּוֹ³²: יְגִיעַת וּמִצְוֹת – תַּאֲמִינִי. בהתאם לפירושו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ³³ על "רק אם יבִּנּוּ לְקִרְיָא אֱלֹקֵינוּ בְּהִכְנָה רַבָּה וַיְגִיעָה עֲצוּמָה כו'" – הכוונה היא, שהעבודה והיגיעה היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום התורה והמצוות, וכפי שמובן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגיעת ומצאת תאמין" הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של "מציאה". וכפי שאומר שם בפירושו, שעל ידי היגיעה מתהווה התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכלל בבחינת נשמתו שבגן עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש לתלמידים מרחו שנשארה בגן עדן התחתון, אלא גם מרחו

יום חמישי ט"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמז, והנה יש עוד... עד עמ' 294, כוכבים.

אֲשֶׁר עָבַד כָּל יְמֵי חַיָּיו, – כפי שסיביר להלן בסימן כ"ח, שכל יגיעתו של האדם מה שעבדה נפשו במשך ימי חייו ו"פעל" למעלה, אשר במשך ימי חייו היה זה באופן של העלם והסתר – הרי זה מתגלה ומאיר בשעת הפטירה וההסתלקות,

וְנִזְרְעוּ בְּחֻקֵּי תַפּוּחִין קְדִישִׁין – במקור הנשמה, אורות עליונים מאד, לְעֵמֶת – ועל ידי אורות תַּחְתּוֹנִים, – שבאו מהצדיק, אֲשֶׁר הֵם תּוֹרָתוֹ וְעִבּוּדָתוֹ. – הרי שעל ידי תורתו ועבודתו נזרעו למעלה אורות נעלים ביותר, והם מתגלים ונמשכים למטה בשעת פטירתו והסתלקותו. וְהָאֵרַת אֲוֵרוֹת עֲלִיּוֹנִים אֵלּוּ מְאִירָה עַל כָּל תַּלְמִידִי, שֶׁנַּעֲשֶׂה עוֹבְדֵי ה' עַל יְדֵי תּוֹרָתוֹ וְעִבּוּדָתוֹ. – הרי בשעה שהאורות העליונים מתורתו ועבודתו של הצדיק מתגלים, הם מאירים על כל התלמידים שנעשו על ידי התורה והעבודה

וְהֵנָּה, יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת הָאֵרָה – המאירה לְתַלְמִידֵינוּ, – אחרי הסתלקות הצדיק, רק שְׁאִינָה מְתַלַּכֶּשֶׁת בְּתוֹךְ מַחֵם³⁴ מִמֶּשׁ בְּרִאשׁוֹנָה, – כמו ההארה הראשונה המאירה לתלמידים מרחו של הצדיק, הבאה בפנימיות

במדות אמונה, יראה ואהבה של התלמיד, ואילו ההארה השניה איננה מתלבשת בפנימיות, רק מְאִירָה עֲלֵיהֶם מְלֻמָּעָה, – בבחינת "מקיף", שכן היא למעלה מעלה ממדרגתם, וְהֵיא מְעֻלֵּית רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ²⁹⁴ – חיינו ונזרעו בחקל תפוחין קדישין אורות עליונים מאד לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם

אגרת הקדש

והנה יש עוד

בחי' הארה לתלמידיו רק שאינה מתלבשת בתוך מוחם ממש כראשונה רק מאירה עליהם מלמעלה והיא מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו דהיינו לחקל תפוחין קדישין ועי"ז נעשה שם יחוד ע"י העלאת מ"נ מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם

למלכות דאצילות, מקור הנשמות, הנקראת שדה של "תפוחין קדישין", וְעַל יְדֵי זֶה – שהנשמה עולה שם, נַעֲשֶׂה שֵׁם יְחִיד, – ש"מלכות" מתייחדת עם מה שלמעלה ממנה, עַל יְדֵי תַּחֲלָאֵת "מִן נִקְבִּין" – התעוררות של אלקות, מְכַל מַעֲשֵׂיו וְתוֹרָתוֹ וְעִבּוּדָתוֹ

31. ע"פ ל' הכתוב – עמוס ד, יב. 32. מגילה ו, ב. 33. ד"ה פזר נתן לאביונים, תרצ"ב. 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי המקשר תלמיד ורב הוא שכל התלמיד שמתבונן בתורת ושכל ודעת רבו".

בתיקונים³⁶ על משה רבנו עליו השלום, שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא – דור ודור, לנשים רבוא נשמות, – לשש מאות אלף נשמות, שהן שרשים שכל

שאר הנשמות הן ניצוצות מנשמות שרשיות אלו, כפי שהוסבר בפרק ל"ז בחלק ראשון של ספר ה"תניא", כמו שמש המאיר מתחת לארץ לנשים רבוא נשמות, – הרי כפי שנאמר בזהר על משה רבנו, כך הדבר גם בצדיקים המאירים ל"גידולי" גידולי,

לתלמידים ולתלמידי תלמידים וכו', המקבלים מהארת תורתו ועבודתו כשהם מתנהגים בהתאם להוראותיו בעניני תורה ועבודה.

עובדי ה' והארה זו ש – מאירה עליהם מלמעלה, – למרות שהיא בבחינת "מקיף", מכנסת בלבם הרהורי תשובה ומעשים טובים,

וכל המעשים טובים הנולדים – ונוצרים, מהארה זו שפאירה מאורות הורועים בשדה – של "חל תפוחין קדישין", הנזכר לעיל – נקרא "גדולי גדולי". – שכן, האורות עצמם הם הרי "גידולי" מוריעתו של הצדיק, והמעשים הטובים הבאים מההארה של האורות הם "גידולי

גידולי", והארה זו היא פהעלם והסתה גדול³⁵, כמו שמש המאיר לבוכבים מתחת לארץ, כדאיתא – כפי המובא

יום שישי ט"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 294, כח. למה נסמכה... עד עמ' קמה, מטה מנוגה.

ורבנו הרב לוי יצחק נשמתו ערו, אב בית דין דקהלת קדש בארדיטשוב, לנחמו על פטירתו בנו הרב החסיד מורנו ורבנו הרב מאיר נשמתו ערו:

"למה נסמכה פרישת מרים – פרשת "מיתת מרים", לפרישת פרה, – אדומה, לומר לה: מה פרה מכפרת וכו'". – כך

מיתת צדיקים מכפרת, כך אומרת הגמרא במסכת מועד קטן⁵, ודהנפשות מפרשים, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, הרי כשם שפרה אדומה מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת. וצריך להבין, למה נסמכה – פרשת מרים וקרא לפרשת פרה אדמה (הנעשה חוץ לשלש מחנות, אלא דחמנות קרייה רחמנא⁶ – התורה קוראת לה "חטאת". ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" מציין הרבי, שהמלים "הנעשה חוץ לשלש מחנות.. רחמנא" צריכות לבוא בסוגריים. [בכתב יד, הנוסחא:

כח. אחרי אגרת הקודש סימן כ"ז (תך). ששלח רבנו הזקן אל החסידים אחרי פטירתו של רבי מענדעלע מהרודוק (מויטבסק), בה הוא מסביר, שאחרי הסתלקות של צדיק ומנהיג, יכולים עדיין התלמידים לקבל את ההשפעה ממנו ברוחניות, ואף במדה מרובה יותר מאשר לפני הסתלקות, כשהיה בחיים חיותו בעולם זה, ובגשמיות (בענינים גשמיים) מגינים הצדיקים ננסתלקו על העולם הזה במדה מרובה יותר מאשר לפני הסתלקותם –

אחרי אגרת זו, קבעו מסדרי האגרות קודש, את האגרת שכתב רבנו הזקן אל הרב הצדיק רבי לוי יצחק ממברדיטשוב, בתור ניחומים על פטירת בנו. באגרת זו מסביר רבנו הזקן איך הסתלקות צדיק "פועל ישועות בקרב הארץ", לכפר על עון הדור, אפילו על זדונות, שגם הם יתכפרו.

מה שכתב – רבנו הזקן, למחנתו, הרב הנאון המפרסם, איש אלקים קדוש ה', נר ישראל עמוד הימיני פריש החוקק, מורנו

אגרת הקדש

כח

מה שכתב למחנתו הרב הנאון המפורסם איש אלקים קדוש ה' נ"י ע"ה פ"ה מ"ה לוי יצחק נ"ע אב"ד דק"ק בארדיטשוב לנחמו על פטירת בנו הרב החסיד מ"ה מאיר נ"ע:

למה נסמכה פ' מרים לפ' פרה לומר לך מה פרה מכפרת וכו'. וצריך להבין למה נסמכה דוקא לפרה אדומה הנעשה חוץ לשלש מחנות אלא דחמנות קריי רחמנא [בכת"י הנוסחא הנעשה בחוץ.

דוקא לפרשת פרה אדמה (הנעשה חוץ לשלש מחנות, אלא דחמנות קרייה רחמנא⁶ – התורה קוראת לה "חטאת". ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" מציין הרבי, שהמלים "הנעשה חוץ לשלש מחנות.. רחמנא" צריכות לבוא בסוגריים. [בכתב יד, הנוסחא:

35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ליתרן – כשמאיר יחוד שבאצי' באדם למטה (ועד למעשה "מע"ט" שלו) – ה"ז לכאורה יותר מגילוי אלי' (שזהו למטה מאצי') ואפילו מגילוי שרש נשמתו שבאצי' (שהרי המדובר ביחוד שבאצי' שכל יחוד נמשך מלמע' ממקום היחוד) וצ"ל לא רק "הרהורי תשובה ומע"ט", כ"א אן אנדער מענטש לגמרי! והביאור דוגמת השמש (שבמקומה – יום) המאיר לכוכבים – (שבמקומם – לילה גם כשמאיר השמש) מתחת (ובחפסק ה)ארץ (בין השמש והכוכבים) .. מרע"ה (אצי') כו'. ומוסיף "לס"ר" – שמהו ראוי לכל תלמידיו. ומוסיף בכל דרא ודרא – ראה ר"פ מ"ב: בכל דור ודור... בגו"נ של חכמי הדור – כבנוד"ד באגה"ק". 36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר": לע"ע מצאתי כל הענין בזה"ג רעג, א. וראה שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קד, א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר – ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק, ונשתרבו לו ממש"כ בתניא פמ"ד 'בתיקונים'. 1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה הסכמת הרבנים שי' ... נע" – הנדפסת בתחלת הס"י. 2. ע"ד לי הכתוב – איוב יא, ו. 3. ע"ד לי חז"ל – ברכות כח, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בשנת תקס"ו. 5. כח, א. 6. ד"ה מה פרה. וראה גם פרשי" ר"פ חוקת. 7. פרשי" עה"פ חוקת יט, ג. מיומא סח, א. 8. פרשי" עה"פ שם, ט. מעבודה זרה כג, ב. חולין יא, א. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "מודעה רבה" שבראש הספר (משנת תר"ס – משא"כ

העלאה מלמטה, אל ד' חיות ה"מרכבה", שהן שורש הענינים שבעולם ויש להן שייכות לעולם, ועל ידי זה נמשכים ויורדים מן דבורין" – (המשכה (מהמשיע) מלמעלה), מבינות "אדם" שעל הכסא, הנקרא בשם "מלכא" ו"עיר אנפין". – הרי האור

הנמשך משם הוא אור היורד ומתלבש בעולם

בפנימיות, וכנוצר לעיל, שלכן נקראים קרבנות "אכילת מזבח", שהם ממשיכים אור פנימי, כדוגמת ענין האכילה והמזון

שהם ענין פנימי. אכן בשרפת הפירה ארמה, חנה על ידי השלכת עץ ארז ואזוב וכו' – שגם זה הוא ענין של המשכה¹⁴,

ולאחרי זה מתווסף גם ונתנית מים חיים אל האפר – נקרא בשם "קדוש מי חטאת" פשוטה¹⁵, – קידוש מלשון "קדש", והיא בחינת "קדש העליון", – הבחינה

העליונה ביותר ב"קדש", הנקרא בשם "שלא דבר להא", – טל הברולה, כמו הלשון "כעין הברולה" הכתובה לגבי מ¹⁶, הנקרא גם¹⁷ "טל", "שכבת הטל", וזה ענין של "טל", שהוא "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה) שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), שלא כמו מטר הבא על ידי "אתערותא דלתתא", התעוררות מלמטה, כמו שכתוב¹⁸: "ואד יעלה מן הארץ והשקה", אלא כמו "טל" שהוא "אתערותא דלעילא" (הבא מהתעוררות מלמעלה), ובפרט "טל דברולה" הוא "אתערותא דלעילא" שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא", כמו שכתוב בזהר הקדוש¹⁹, ש – טל דברולה" היא בחינת "חכמה עלאה" – חכמה עליונה, ו"מחא סתימאה" ד"ארץ אנפין", – "חכמה שבכתר" שלמעלה לגמרי מ"עולם", ועלה איתמר בדוכתי טובא בזהר הקדוש: בחכמה אתבריור²⁰, – עליה, על "חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", כתוב בהרבה מקומות בזהר הקדוש ב"חכמה אתבריור" על ידי "חכמה" הם מתבררים, שעל ידי "חכמה" נעשה הבריר והתיקון, הרי כשעל ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מבחינה זו – אזי ואתהפכא השוכא לנהורא, – מתהפך החושך לאור, דהינו עולם התיקון, שנתברר ונתתקן על ידי "מחא סתימאה" ד"ארץ אנפין", – זה מתברר ונתתקן מעולם התהו ושבירת הכלים, שנפלו בבי"ע וכו' כנודע.

הנעשה בחוץ. ומן תבת 'לשש' עד תבת 'רחמנא' – ליתא בכחב יד] על כל פנים, השאלה היא, מדוע הסמיכה התורה פרשת מרים לפרשת פרה אדומה דוקא? ולא נסמכה – פרשת פרה אדומה, לפרשת חטאת הנעשה בפנים על גבי המזבח – שהיא כפרה ממש. – המלים "כפרה ממש" יכולים לפרש, שהן מוסבות על המזבח – שהחטאת נעשה על מזבח-הכפרה, או כפי שנזכר יותר לפרש, שזה מוסב על החטאת, שהחטאת היא "כפרה ממש" (שלא כפי שהדבר בפרה אדומה שהיא בעיקר ענין של טהרה). כדי לתרץ שאלה זו – יסביר רבנו הזקן, שענין הקרבנות הוא "העלאת מ" (התעוררות מלמטה), מנפש הבהמה שבקליפת "נוגה", העולה לשרשה וממשיכה אור פנימי בעולם, אור שיכול להתלבש בפנימיות בעולם (שלכן נקראים

אגרת הקדש

ומן תיבת לשש עד תיבת רחמנא ליתא בכח" ולא נסמכה לפ' חטאת הנעשה בפנים על גבי המזבח כפרה ממש. אמנם נודע מזה"ק והאר"ל סוד הקרבנות שעל גבי המזבח הן בחי' העלאת מ"נ מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן הן בחי' ד' חיות שבמרכבה הנושאות את הכסא פני שור ופני נשר וכו'. ועי"ז נמשכים ויורדים מ"ר מבחי' אדם שעל הכסא הנקרא בשם מלכא וז"א. אכן בשריפת הפירה אדומה הנה ע"י השלכת עץ ארז ואזוב וכו' ונתנית מים חיים אל האפר נקרא בשם קידוש מי חטאת במשנה והיא בחי' קדש העליון הנקרא בשם טל דברולה כמ"ש בזה"ק שהיא בחי' חכמה עילאה ומוחא סתימאה דא"א ועלה איתמר בדוכתי טובא בזה"ק בחכמה אתבריור ואתהפכא חשוכא לנהורא דהיינו עולם התיקון שנתברר ונתתקן ע"י מוחא סתימאה דא"א מעולם התהו ושבירת הכלים שנפלו בבי"ע וכו' כנודע.

הקרבנות "אכילת מזבח", שהם ענין של אכילה, שהיא אור פנימי, אור כזה כשבא בעולם נעשה מצומצם). ומה זה "פועל" – לכפר על שוגג הבא מהתגברות הנפש הבהמית שבקליפת "נוגה"; ואילו בפרה אדומה ישנו הענין של "קידוש מי חטאת". "קידוש" מלשון "קדש" – שזה ממשך אור מ"קדש העליון" שלמעלה מ"עולם", וזה מהפך את חושך עולם התהו לאור של תיקון, פעולה והשפעה זו בעולם באה לטהר מהטומאה החמורה ביותר, "אבי אבות הטומאה", שלמטה מטה מקליפת "נוגה", וכך גם על ידי פטירת צדיקים נמשך אור שלמעלה מ"עולם", מתיקון "נוצר" המורכבת מאותיות "רצון", ויוצרת "עת רצון" לכפר על "עון הדור", אפילו על זדונות שהם משלש קליפות הטמאות שלמטה מ"נוגה". בזה משתווה פטירת צדיקים לענין פרה אדומה ולא לענין הקרבנות וקרן חטאת. ובלשון רבנו הזקן: אמנם¹⁰ נודע בזהר הקדוש¹¹ והאר"ל¹², סוד הקרבנות ש-הקריבו על גבי המזבח, הן בחינת העלאת מ"ן נוקבין" – העלאה והתעוררות מהתחתונים, מנפש הבהמית שבנוגה אל שרשן ומקורן, הן בחינות ד' חיות שבמרכבה – המוזכרות ביחזקאל פרק א', הנושאות את הכסא¹³: פני שור ופני נשר וכו', – מ"פני שור" באות נפשות הבהמות, ומ"פני נשר" – נפשות העופות, שמדן מביאים קרבנות, את השתים האחרות, "פני אדם" ו"פני אריה" הוא מרמז ב"וכו", הרי קרבנות הם "העלאת מ"ן,

בהדפוסים שקודם שנה זו). 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ת ר"פ חוקת". 11. ח"א סד, ב. 12. לקוטי תורה להאר"ל פרשת ויקרא. 13. בחיי תרומה כה, י. ובכ"מ. 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן מפרש כאן. ועיין לקו"ת פ' חוקת שם ובפרט סד"ה תוספת כו' ויקחו אליך (סא, ב). 15. פרה פרק ו'. 16. בהעלותך יא, ז. 17. בשלח טז, יג. 18. בראשית ב, ו. 19. ראה זח"ג קכח, ב. 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי' קארף): "ראה תו"א פ' בראשית ד"ה ויאמר ה"א הן האדם. שם מג"א ד"ה ובבואה. בהוספות ד"ה להבין ענין חלב ודבש פ"ב. – וראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שי"ח פ"ה. מבו"ש ש"ה ח"א פ"ב. סהמ"צ להצ"צ איסור עבודת בע"מ ועוד

שהניצוצות משבירת הכלים נפלו בעולמות בריאה יצירה עשיה, וזה מעבודתו של יהודי לברר ולתקן את הניצוצות, וְלֹאֵת – ולכן

פרה אדומה מְטַהֶרֶת מְטַמֵּאת הַמֵּת, – ממי שנטמא למת, אִף שְׁהוּא – המת הוא אָבִי אֲבוֹת וְכו', – הטומאה, וְלִמְטָה מְטָה

אגרת הקדש

ולואת מטהרת טומאת המת אף שהוא אבי אבות וכו' ולמטה מטה מנוגה:

מְנַגֵּה: – המדריגה התחתונה ביותר בטומאה, אף על פי כן מטהרת פרה אדומה טומאה זו, שכן, על ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מ"חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", אור שלמעלה לגמרי מ"עולם", ובכוח אור זה להפוך חושך העולם לאור.

יום שבת קודש י"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קמח, והנה מודעת... עד עמ' 296, מי חטאת וכו'.

לְמַעַלָּה בְּבְחִינַת הָעֶלֶם וְהַסֵּתֶר – שזה נשאר נעלם ומוסתר למעלה, מְתַגַּלָּה וּמְאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מְלַמְעָלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירָתוֹ. – הרי לכן, כל ההמשכות שפעלו "העלאת מ"ן" של קריאת שמע ולימוד התורה שלהם, שהיו לפני זה באופן של העלם והסתר למעלה – מתגלות ומאירות למטה בגילוי בשעת פטירתם. וְהֵנָּה, עַל יְדֵי גִלּוּי הָאֵרֶת תִּקּוּן "נוצֵר חֶסֶד" בְּפִטְרָתוֹ – של צדיקי עליו, מְאִיר "חֶסֶד ה' מְעוֹלָם – מ"עלמא דאתכסיא" (העולם המכוסה), עַד עוֹלָם – ל"עלמא דאתגליא" (העולם המגולה), עַל יְרֵאָיו²⁴, ו"פועל ישועות בקרב הארץ"²⁵, לְכַפֵּר עַל עוֹן הָדוּר, אִף גַּם עַל חֲדוּדוֹת – עבירות שנעשו במוֹד, שֶׁהֵן מְגַ' קְלִפּוֹת הַטְּמָאוֹת שְׁלִמְטָה מְנַגֵּה, – שמ"נוגה" באות העבירות בשוגג שעליהן מכפרים קרבנות, לְפִי שְׁמָלָה דְּ"נוצֵר חֶסֶד" – בא מ'מְחָא סְתִימָאח" – "חכמה שבכתר" ד'אֲרִיָּה אֲנִפִּין"

להלן יסביר רבנו הזקן השייכות למיתת צדיקים, שגם במיתת צדיקים נמשך אור נעלה כזה ה"פועל" ומשפיע בעולם להפוך חושך לאור ומכפרת על עון הדור. ובלשון רבנו הזקן:

וְהֵנָּה, מוֹדַעַת זֹאת²¹, – והרי ידוע הדבר, ד'אֲבָא" – "חכמה", יוֹנֵק מִמּוֹל הַשָּׁמַיִם כו' – שבי"ג מדות הרחמים הנקראות "מזלות" (שכן ההמשכה משם יכולה להיות רק באופן של "מזל" ו"שערות"), וְהוּא תִקּוּן "נוצֵר חֶסֶד", – כפי שכתוב בי"ג מדות הרחמים²²: "נוצֵר חֶסֶד לאלפים", "נוצֵר" – אוֹתִיּוֹת ד'רָצוֹן, וְהִיא עַת רָצוֹן²³ הַמְתַּגַּלָּה וּמְאִיר בְּבְחִינַת גִּלּוּי מְלַמְעָלָה לְמַטָּה, בְּעֵת פְּטִירַת צְדִיקֵי עֲלִיּוֹן, עוֹבְדֵי ה' בְּאַהֲבָה, בְּמִסִּירָת נַפְשָׁם לְה' בְּחִיָּהם עֲרִבִית וְשִׁחְרִית בְּקִרְיַת שְׁמַע, שְׁעַל יְדֵי זֶה הָיוּ מַעֲלִים מִן נִקְבִּין²⁶ ל'אֲבָא" ו'אֲמָא" – ("חכמה" ו"בינה") בְּקִרְיַת שְׁמַע, בִּידוּעַ – שמסירות הנפש של קריאת שמע, היא "העלאת מ"ן" ל"חכמה" ול"בינה", (וְכֵן בְּתִלְמוּד תוֹרָה ד' – תורה מְחַכְמָה נְפָאָה), – התורה באה מ"חכמה", הרי בלימודם תורה יש בו גם מן "העלאת מ"ן" ל"חכמה", וְעַל יְדֵי זֶה הָיוּ נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים בְּחִינַת "מִין דְּבוּרִין" – (המשכה מלמעלה), מִתִּקּוּן "נוצֵר חֶסֶד", – שכאמור יונקת ומקבלת "חכמה" ממנו, וְהֵם הֵם הַמְאִירִים בְּבְחִינַת גִּלּוּי בְּפִטְרָתָם, – ההמשכות שהיו נמשכות על ידי מסירת נפשם בקריאת שמע ובלמוד התורה – מאירות באופן גלוי בשעת פטירתם, בְּנוֹדַע שְׁכָל עַמַּל הָאָדָם שְׁעַמְלָה נִפְשׁוֹ בְּחִיּוֹ – ו"פעל"

אגרת הקדש

וְהֵנָּה מוֹדַעַת זֹאת דֹּאבֵא יוֹנֵק מִמּוֹל הַשָּׁמַיִם כו' והוא תִּקּוּן וְנוצֵר אוֹתִיּוֹת רָצוֹן וְהִיא ג"כ עַת רָצוֹן הַמְתַּגַּלָּה וּמְאִיר בְּבְחִי' גִּלּוּי מְלַמְעָלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירַת צְדִיקֵי עוֹבְדֵי ה' בְּאַהֲבָה בְּמִסִּירַת נַפְשָׁם לְה' בְּחִיָּהם עֲרִבִית וְשִׁחְרִית בְּק"ש שְׁעִי'ז הָיוּ מַעֲלִים מ"נ לֹא"א בְּק"ש כִּידוּעַ. (וכן בת"ת דמחכמה נפקא) וְעִי'ז הָיוּ נִמְשָׁכִים וְיוֹרְדִים בְּחִי' מ"ד מִתִּקּוּן וְנוצֵר חֶסֶד וְהֵם הֵם הַמְאִירִים בְּבְחִי' גִּלּוּי בְּפִטְרָתָם כְּנוֹדַע שְׁכָל עַמַּל הָאָדָם שְׁעַמְלָה נִפְשׁוֹ בְּחִיּוֹ לְמַעַלָּה בְּבְחִי' הָעֶלֶם וְהַסֵּתֶר מְתַגַּלָּה וּמְאִיר בְּבְחִי' גִּלּוּי מְלַמְעָלָה לְמַטָּה בְּעֵת פְּטִירָתוֹ וְהֵנָּה ע"י גִּלּוּי הָאֵרֶת תִּקּוּן וְנוצֵר חֶסֶד בְּפִטְרָתוֹ מְאִיר חֶסֶד ה' מְעוֹלָם עַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו וְפוֹעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ לְכַפֵּר עַל עוֹן הָדוּר אִף גַּם עַל הָחֲדוּדוֹת שֶׁהֵן מְגַ' קְלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת שְׁלִמְטָה מְנַגֵּה מְנוּגָה לְפִי שְׁמָלָה דְּנוצֵר מִמּוֹל דֹּא"א מְקוֹר הַבִּירוֹרִים וְאֵתְהַפְכָּא חֲשׂוֹכָא דְשִׁבְרִית הַכִּלִּים לְנִהוּרָא דְעוֹלָם הַתִּקּוּן. מִשָּׂא"כ בְּקֶרֶבְנוֹת שְׁע"ג הַמְזוּבָּח שְׁאִינֵן מְכַפְּרִים אֵלָּא עַל הַשְּׁגוּגוֹת שֶׁהֵן מִהַתְּנַבְרוֹת נִפְשׁ הַבְּהִמִּית שֶׁמְנוּגָה כְּמ"ש בְּלִקוּטֵי תוֹרָה פ' וִיקְרָא וְלִכֵּן

מְקוֹד הַבִּירוֹרִים, – משם בא הכוח לענין הבירורים, לברר ולתקן את החושך של שבירת הכלים, וְאֵתְהַפְכָּא חֲשׂוֹכָא – ומתהפך החושך – דְּשִׁבְרִית הַכִּלִּים לְנִהוּרָא – לאור, דְּעוֹלָם הַתִּקּוּן. – לכן זה מכפר על חֲדוּדוֹת הַבָּאִים מִשְׁלַש קְלִיפּוֹת הַטְּמָאוֹת, שֶׁהֵן הַמְדִּירָגָה הַתַּחְתּוֹנָה בִּיּוֹתֵר שֶׁנִּשְׁעֶשְׂתָּה עַל יְדֵי שִׁבְרִית הַכִּלִּים. מֵה שְׁאִינֵן בְּן בְּקֶרֶבְנוֹת שְׁעַל גְּבִי הַמְזוּבָּח, שְׁאִינֵן מְכַפְּרִים אֵלָּא עַל הַשְּׁגוּגוֹת, – על העבירות שנעשו בשוגג, שֶׁהֵן – באות, מִהַתְּנַבְרוֹת נִפְשׁ הַבְּהִמִּית שֶׁ–חִיּוּתָהּ הִיא מְנַגֵּה, בְּמֹו שְׁכָתוֹב בְּלִקוּטֵי תוֹרָה

– ישוב הסתירות כזה, 21. ע"ח שט"ז פ"ו. ובכ"מ. 22. תשא לד, ז. 23. בתניא לפנינו: "והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והוא ג"כ עת רצון". אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א ככפנים. 24. ע"פ ל' הכתוב – תהלים קג, יז. 25. ע"ד ל' הכתוב – תהלים עד, יב.

מתוך הספר "שיעורים בספר התניא" (מוגה) — אגרת כח — יום שבת קודש י"ז מרחשון לז

– להאריז"ל, פְּרִשְׁת וִיקְרָא. וְלִבְנֵי נִסְמָכָה – פרשת מרים, לְפָרְשֵׁת פָּרָה – אדומה, וִיקְרָא – ללמוד אותנו: "מִה פָּרָה וְכו'". – מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת, שכן אופן הכפרה של מיתת צדיקים הוא כאופן הפעולה של פרה אדומה, כמוסבר לעיל. וְבִלְקוּט – שמעוני, פְּרִשְׁת שְׁמִינִי הַגִּידָה "מִי חֲטָאת וְכו'": – שם מובא אותו מאמר, אלא שבמקום "פרה" ענין של העלאה – כי אם "קידוש מי חטאת" שהוא המשכה מ"קדש העליון" עד "חכמה סתימאה" מקור הבידורים.

הטמאות – הוא הרי ענין "קידוש מי חטאת" שבפרה (לא שריפת הפרה, שברוחניות הענינים היא

אגרת הקדש

נסמכה ל' פרה דוקא מה פרה וכו' ובילקוט פ' שמיני הגי' מי חטאת וכו':

אגרות קודש

ב"ה, י"א מ"ח, תש"ח
ברוקלין.

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה
יצחק שי

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך קבלתי מכתבו ממוצש"ק עם הפ"נ, שיקראו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע. ויהי רצון שתוכן מכתבו הבא - יהי משמח גם בהנוגע למצב בריאותו.

ובפרט שהרי באים אנו מחדש תשרי הוא חדש השביעי המושבע בכל טוב, והוא כללי לכל השנה, הנה תחול הברכה וההצלחה בכל הענינים שלו הכללים והפרטים גם יחד, בכל השנה כולה.

בברכה לבשו"ט מתוך הבריאות הנכונה ושוטו"ל,

מ. שניאורסאהן

במש"כ ע"ד הוראת הרופאים לאכול לעתים תכופות ויסתור זה לאריכות בתפלת הבוקר, כי ע"ע נוהר מלטעום לפני התפלה ע"פ הוראה - הנה האכילה הנ"ל במיחוש שכותבו הוא ענין רפואי (למנוע אסיפת מיץ החומצי במעים) ולא מפני הרעבון ואפילו לא לחיזוק הגוף. ועפ"ז - ההיתר מפורש (בשו"ע אדה"ז ספ"ט ס"ה. וראה דברי הפר"ח הובאו במחצה"ש שם) ולהעיר מהכלל, הידוע בט"ז יו"ד ר"ס קי"ז. וקרוב לומר שבדאי מעיקרא לא על כגון זה היתה ההוראה. וליתר שאת - יתיר בשלשה הנהגתו הנ"ל.

במש"כ ע"ד הסכום שנתנו לו וכבר כתב להנותן שלא יקחם וכו' - כיון שכבר עשה מעשה, יחלקם - ע"ד מרז"ל ב"ב קלג, סע"ב - שליש לבית ליובאוויטש שבלונדון, שליש לקופה בקו"ח אשר כאן במחנה ישראל ושלש - לצרכיו הוא, און פארניצען פרייליכערהייט.

יום ראשון

תהלים:

מפרק ס
עד פרק סה

יום שלישי

יא חשון

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, שלישי עם פירש"י.
תהלים: ס"סה.

תניא: כז. אהובי . . . "קמור נס"ו.

בתו"א ד"ה פתח אלי' (פ' וירא) בסעיף המתחיל והנה הצמצום: "שבחי' עינים היא מקור בחי' כלים", צ"ל "שהם בחי' עינים ומקור בחי' כלים". שם ד"ה ארדה נא בסעיף המתחיל והנה בזהר: "דפי' משוטטים", צ"ל "דפי' משוטטות".
לד"ה פתח אלי' ישנם הגהות מאאמו"ר שהתחיל לכתבם בחורף רנ"ב.

יום שני

תהלים:

מפרק סו
עד פרק סח

יום רביעי

יב חשון

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, רביעי עם פירש"י.
תהלים: סו"סח.

תניא: וז"ש . . . קודם לברכה.

אחת מתורות הראשונות של רבינו הזקן – ונקראו אז בשם "ווערטער": ["פתגמים": שמע ישראל – א איד דערהערט [יהודי "קולט"] – הוי' אלקינו – אז כחנו וחיותינו איז דאָס למעלה מן הטבע, און – הוי' אחד [שכחנו וחיותינו הם למעלה מהטבע, ואשר – הוי' אחד].

יום שלישי

תהלים:

מפרק סט
עד פרק עא

יום חמישי

יג חשון

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, חמישי עם פירש"י.
תהלים: סט"עא.

תניא: איתא . . . "292" ועלול כנודע.

דער בעש"ט פלעגט לערנען מיט זיינע תלמידים א שיעור גמרא. דער אופן פון דעם לערנען איז געווען מיט גרויס חריפות און גאונות, און מ'האָט געלערענט דעם רמב"ם אלפס רא"ש און אנדערע מפרשים פון די ראשונים וועלכע זיינען שייך געווען צו דער גמרא וואָס מ'האָט געלערענט. דער בעש"ט פלעגט אָפטייטשען די ווערטער אין אידיש. אז מ'האָט געלערענט ערכין און געקומען צום מארו"ל (טו ב) לשון תליתאי קטיל תליתאי, האָט דער בעש"ט דאָס אויסגעטייטשט: לשון הרע הרג'ט אלע דריי: דעם אויסטראכטער דעם דערציילער און דעם צוהערער, נאָר דאָס איז אין לבושים רוחנים, וואָס דאָס איז שווערער, ווי רציחה אין גשמיות.

תרגום חפשי

הבעל-שם-טוב נהג ללמוד עם תלמידיו שיעור בגמרא. אופן הלימוד היה בחריפות וגאונות גדולה, ולמדו את הרמב"ם, אלפס, רא"ש ושאר מפרשים מהראשונים שהיו שייכים לגמרא הנלמדת. הבעל-שם-טוב תירגם את המילים לאידיש. כשלמדו מסכת ערכין והגיעו למארו"ל (טו, ב): "לשון תליתאי קטיל תליתאי", פירשו הבעל-שם-טוב: "לשון הרע קוטלת כל השלושה: הנאמר עליו, האומר והמקבל. אך זהו בלבושים הרוחניים, שזה קשה יותר מרציחה בגשמיות".

יום רביעי

תהלים:

מפרק עב
עד פרק עז

יום שישי

יד חשון

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש"י.
תהלים: עב"עז.

תניא: והנה בהיות . . . "קמור תאמין.

מה' מצעדי גבר כוננו, לכל אחד מישראל יש לו תעודה רוחנית בחיים, והוא להתעסק

לט

היום יום. . .

בעבודת הבנין לעשות דירה לו ית'. וכל אחד באשר הוא ובכל מקום שהוא צריך להתענין בכל מאמצי כוחו לחפש בחפש מחופש למצוא איזה פרנסה רוחנית כמו שהוא מחפש אחר פרנסה גשמית. והוא לפי שדרכו – של הקב"ה – יחפץ, כדכתיב באברהם כי ידעתיו גו' ושמרו דרך ה', כי יש שני דרכים: דרך הטבע ושלמעלה מן הטבע, העולם בראו הקב"ה להיות נראה כמו שהוא בדרך הטבע – בעיני בשר – והוא דרך אלקים. תורה ומצות הם דרך הוי' והוא המשכה שלמעלה מן הטבע בטבע, אשר בגלל זאת הנה הקב"ה משפיע לישראל למעלה מן הטבע בטבע.

ה'תש"ד

טו חשון

שבת

הפטורה: ואשה - בנה ותצא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: עזיז.

תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראפגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפטאָן זייענדיק דאָ למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי'. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפּ?

תרגום חפשי

הנשמה מצפה למעלה לזמן בו תזכה לרדת לגוף, כי הנשמה חשה מה היא מסוגלת לפעול בהיותה כאן למטה. היא מסוגלת להגיע ל"להתענג על הוי'". אם־כן, למתי דוחים זאת?

ה'תש"ד

טז חשון

יום ראשון

שיעורים. חומש: ח"ש, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: עט־פב.

תניא: כח. למה . . . מטה מנוגה.

המחשבה היא לבוש ומשרת השכל והמדות. בשעה אשר אין לה שירות בשכל או במדות, גם אז פועלת פעולתה לחשוב ולהרהר, אבל פעולתה לא לבד שאינה תוכנית, אלא היא גם פרועה לשמצה . . . ומבואר כי סיבת המחשבות זרות או רעות הוא די פוסטקייט פון קאָפּ [הריקנות של הראש], דכאשר השכל עסוק אז יש להמחשבה מה לשרת ואין מקום למחשבות של שטות והבל שאין בהם ממש.

ה'תש"ד

יז חשון

יום שני

שיעורים. חומש: חיי שרה, שני עם פירש"י.

תהלים: פג־פז.

תניא: והנה מודעת . . . חטאת וכו'.

מ'דארף היטען דעם זמן, מ'דארף מקבל זיין עולה של תורה. יעדער זמן, יעדער טאָג וואָס גייט אוועק, איז דאס ניט נאָר א טאָג נאָר א ענין אין לעבען, די טעג גייען כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'. דער טאָטע האָט געזאָגט בשם רבינו הזקן: אומערדיגער טאָג און אוינטערדיגע נאָכט איז א יאהר.

תרגום חפשי

צריך לשמור על הזמן, צריך לקבל עולה של תורה. כל זמן, כל יום שחולף, הרי זה לא רק יום, אלא ענין בחיים, הימים חולפים כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) "יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'". אבא (אדמו"ר מהורש"ב נ"ע) אמר בשם רבינו הזקן: יום קייצי ולילה חורפי – זו (היא) שנה.

יום
חמישי

תהלים:
מפרק עז
עד פרק עח

יום
שישי

תהלים:
פרק עט
עד פרק פב

שבת
קודש

תהלים:
פרק פג
עד פרק פז

העיסוק בתורת הבית

יום ראשון

הלכות בית הבחירה: "שאלו שלום ירושלים".

יש לבאר על פי המדרש (תנחומא צו, יב).

"אמר לו הקב"ה (ליחזקאל)... לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה, ובשכר קרייתו שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקים בבנין הבית".

ובעוד שמהפסוק "ציון היא דורש אין לה" אפשר ללמוד רק שיש צורך לעשות זכר למקדש, הרי מהפסוק "שאלו שלום ירושלים", לומדים על הצורך להתעסק בבנין הבית. ואכן המצוה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (תרומה כח, ח) היא לדורות. וכאשר אין אפשרות לבנותו בפועל, מצוה 'להתעסק בקרייתו' של צורת הבית, וללמוד זה הוא מגדרי בנין הבית.

(לקוטי שיחות כרך יח, עמ' 415)

פתיחת הרמב"ם לספר עבודה היא בפסוק "שאלו שלום ירושלים ישליו אויבך" (תהילים קכד), כי מפסוק זה נלמדת ההוראה שיש לעסוק בהלכות בית הבחירה ועבודת הבית אף בעת החורבן. וזהו שאמר דוד המלך "שאלו שלום ירושלים", כלומר, התעסקו בהלכות בית הבחירה, כי היא עיקרה ותכליתה של ירושלים. וכמו שכתבו התוס' (זכחים ס, ב, ד"ה הא) שירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית, והוא מקור קדושתה (מקדש מלך, הר צבי א).

ומדוע לא הביא הרמב"ם את הפסוק "ציון היא דורש אין לה" (ירמיה ל, יז), שממנו לומדת הגמרא (סוכות מא, א) שיש לעסוק בעניני המקדש, "דורש אין לה - מכלל דבעי דרישה"?

מקדושה חמורה לקדושה קלה

יום שני

ראוי יותר לתשמישו, האם גם אז אסור להשתמש בו לקדושה קלה?

יש ללמוד דין זה מדברי הגמרא (מנחות שם) "ספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה", וכן ההלכה (הל' תפילין פ"ה הל' א). הרי שגם כאשר ספר התורה בלה ואינו ראוי לתשמישו, אין להורידו מקדושתו ולהשתמש בו לקדושה קלה.

(פרי מגדים משב"ז א"ח ריש סי' קנג)

הלכות בית הבחירה פרק ג הלכה טז: שִׁמְעֵלִין בְּקֶדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין.

מטעם זה נפסק להלכה (א"ח סי' מב סע' א) "אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד". וכן (שם סי' קנג סע' א): "מותר לעשות מבית הכנסת בית המדרש אבל לא מבית המדרש בית הכנסת". ויסוד הדבר הוא "שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה" (מנחות לב ב).

ומה הדין כאשר הדבר שהשתמשו בו לקדושה חמורה אינו

האם הישענות נחשבת כשיבה?

יום שלישי

"אמר קרא לשרת - ושירות מעומד הוא". ומבואר בתוס', שמלכתחילה לא היתה כוונת הגמרא להתיר קידוש ידיים ורגליים בשיבה, שהרי "אין ישיבה בעזרה", אלא הספק היה האם יש להתיר על ידי סמיכה (והמסקנה היא שאף סמיכה אינה נחשבת עמידה ו"שירות" הוא דווקא מעומד). ויוצא אם כן, מדברי התוס' ש'סמיכה' אינה נחשבת ישיבה.

ויש לבאר:

סמיכה אינה ישיבה גמורה ואינה עמידה גמורה. ולכן, הדינים שאינם חייבים בשיבה גמורה, אלא העיקר שלא תהא עמידה - רשאים לסמוך, כי סוף סוף אין זו עמידה. אך לענין ישיבה בעזרה "אין אסור אלא ישיבה ממש מפני הכבוד" (לשון המג"א).

(מג"א אור"ח סי' תכב ס"ק יא ומחצה"ש שם)

הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה ו: וְאִסּוּר לְכָל אֶדָם לְיֵשֵׁב בְּכָל הָעֶזְרָה.

האם מותר להשען בעזרה?

לכאורה אפשר ללמוד את התשובה מההלכה הבאה: הדין צריך לשבת בשעת גמר הדין. ומה יעשה אם בא לפניו אדם שחובה לקום מפניו?

אומרת על כך הגמרא (שבועות ל, ב): לא יעמוד ולא יישב, אלא יהא נסמך כאדם שמתיר רצועה מן הסנדל (פעולה שנעשית בעמידה, אך תוך כדי הישענות). ומכאן יש להוכיח ש'סמיכה' היא כ'ישיבה' שהרי הדין צריך לשבת!

אך מדברי התוספות בזבחים (יט, ב ד"ה וליתב) נראה שלענין איסור ישיבה בעזרה, 'סמיכה' אינה כ'ישיבה'. הגמרא (שם) דנה האם אפשר לקדש ידיים ורגליים בשיבה, ומסיקה לאיסור, כי

רבנות - בירושה?

יום רביעי

ברם, לכאורה נראה כי יש לסייג כלל זה. שהרי, לגבי מלך כתב הרמב"ם כאן (בהלכה יא), כי אין מושחים מלך בן מלך, שכן המלכות ירושה מאביו ועל כן אין צורך במשיחה. מאידך, לגבי כהן בן כהן כתב הרמב"ם (בהלכה ז) שיש צורך במשיחה, והמשמעות היא שהכהונה אינה עוברת בירושה! וכך אמנם הסיק ה'חתם סופר' (אור"ח סי' יב), שמינויים של קדושה, כגון כהונה, אינם דומים למלכות, ואינם עוברים בירושה. אך יש הסוברים שגם מינוי של קדושה עובר בירושה. ומדוע

הלכות כלי המקדש פרק א, הלכה ז: אֶפְלוּ בִּתְּנָן בִּתְּנָן - מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ. הלכה יא: אֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ - שֶׁחַמְלָבוֹת יִרְשָׁה לְמֶלֶךְ לְעוֹלָם.

האם משרת הרבנות עוברת בירושה מאב לבן? שאלה זו נידונה בספרי הפוסקים:

בהלכות מלכים (פ"א ה"ז) כותב הרמב"ם, שכשם שהמלכות עוברת בירושה מאב לבן כך הוא גם בשאר השררות והמינויים בישראל.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ מא

אין הבן יורש את הקדושה מאביו, והוא זקוק למשיחה (אבנ"ז יו"ד סי' שיב סקט"ז).

ולדעת ה'צמח צדק' (או"ח סי' כא), אמנם הכהונה אינה עוברת בירושה – שלכן צריך משיחה, אך מכל מקום הבן קודם לאדם אחר, כמו לגבי שאר המינויים.

אם כן צריכים למשוך בן כהן? מבאר ה'אבני נזר' כך: המלוכה פוקעת ברגע המיתה, ועל כן היא עוברת ליורש ממילא, ואין צורך במשיחה. ואילו לגבי כהונה אמרו חז"ל, שקדושת הכהן הוקשה לקדושתו של הקב"ה. וכשם שקדושת הקב"ה נצחית, כך גם קדושת הכהונה נצחית ואינה פוקעת עם המיתה. לפיכך

יום חמישי

קדושה וכבוד

– על כרחו" ולכאורה, הדברים סותרים לדבריו בפירוש המשניות (גיטין פ"ה מ"ח) – "מן הכללים אצלנו שכהן שהיה ראוי לקרוא ראשון אם הרשה לישראל שהוא כמותו או פחות ממנו שיעלה ויקרא ראשון – הרי זה רשאי..."!

ומבאר על כך אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו (או"ח סי' קכח ס"ט): "אין אומרים 'וקדשתו בעל כרחו', אלא בדברים התלויים בקדושת הכהנים, שאינו רשאי לחלל קדושתו ולישא גרושה וכיוצא בה, לפי שקדושת הכהנים לא ניתנה להם ליהנות בה גופם... לפיכך אינה בידם למחלה, אבל כבוד הכהונה ניתן להם להנאתם... לפיכך הוא בידם למחול כבודם, ורשאי ליתנו לישראל אם רצה, כי רצונו של אדם זהו כבודו".

הלכות כלי המקדש, פרק ד הלכות א-ב: ומצות עשה היא להקדיש הפתנים ולקדשם ולתכנים לקרבן – שנאמר: "וקדשתו וגו' וצריך כל אדם מישראל לנהוג בו כבוד הרבה, ולתקדים אותו לכל דבר שבקדושה".

מדברי הרמב"ם כאן משמע שהמצוה היא להכין את הכהנים לעבודת המקדש, ואילו החובה לנהוג בהם כבוד ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה היא חיוב (מדרבנן) הנובע מקדושת הכהן. ועל פי זה, חזר בו מדבריו ב'ספר המצות' ובמנין המצות (מ"ע לה) שם כלל את החיוב לכבוד ולהקדים את הכהן לכל דבר שבקדושה במצות עשה של "וקדשתו".

והנה, ב'ספר המצות' הוסיף ש"אפילו אם יסרבו לכך, לא נשמע להם", והביא על כך לימוד מהספרא (אמור א, יד) "וקדשתו

יום שישי

זכר צדיק לברכה

"מי שהיה באותו הדור, מנה מה שברורו". ומסיים הירושלמי שלפי הדעה שהתנא מנה את הכשרים שבממונים שבכל דור ודור, "על כולן הוא אומר 'זכר צדיק לברכה'".

והרמב"ם, בפירוש המשניות, מבאר: התנא מנה את הממונים החסידים הידועים, והזכיר אחד מכל דרגה, כמו גם את הצדיק מבין הממונים, גם אם היו אלו צדיקים מדורות שונים.

מכאן יש ללמוד עד כמה יש להשתדל להזכיר צדיקים שנפטרו לטובה ולברכה. שמטעם זה צירף התנא שמות של ממונים מכמה דורות, על מנת לציין את הצדיקים שבכל הדורות, לקיים מה שנאמר "זכר צדיק לברכה".

(תורת מנחם התוועודיות, תשמ"ד, ח"ד, עמ' 36)

הלכות כלי המקדש, פרק ז הלכה א: המשה עשר ממנין היו במקדש, וכן ממנים לעולם על כל דבר ודבר מהמשה עשר דבר אלו ממנה אחר; ואלו הן: אחד על המזנים, שני על נעילת שערות וכו'. במקור הדברים במשנה (שקלים ריש פ"ה) נזכרים שמותיהם של הממונים הללו: "אלו הן הממונים שהיו במקדש, יוחנן בן פנחס וכו'".

ובתלמוד ירושלמי (שם) נחלקו אמוראים בדבר. יש אומרים שאזכור השמות של חלק מהממונים נועד להעיד על הממונים הכשרים ששירתו במקדש. שהרי, כמובן, אלו ששמותיהם נזכרו במשנה לא היו הממונים היחידים, שהרי בכל דור ודור היו ממונים חדשים. ויש אומרים שלא כך הם פני הדברים, אלא

שבת קודש

הנחת תפילין על שערות רטובות

ואף שדבר לח אינו חוצץ (רמב"ם מקואות פ"ב ה"ב), יש לומר, שלגבי בגדי כהונה אפילו דבר שאינו בעל חשיבות בכדי שיהווה חציצה לענין שאר הדינים, הרי הוא חוצץ, כיוון שסוף סוף אין הבגדים מונחים ממש 'על בשרו'.

ומכאן יש לומר, שגם בתפילין שנאמר בהם "על ירך" – מהווים המים חציצה (ברכי יוסף או"ח כז, א).

ויש שכתבו שמים אינם חוצצים, ואינם דומים לרוח, שכן הרוח, כדברי הרמב"ם, גורמת לכך "שירחק הבגד מעליו", ואילו המים הרי גורמים להפך – להצמדת הבגד לגוף (משנה הלכות ח"ה סי' ט).

ויש הסוברים, שדין חציצה ייחודי לבגדי כהונה ולא נאמר כלל בתפילין. ראייה לדבר: הרי בבגדי כהונה אפילו רוח חוצצת כאמור, והלוא בתפילין הרי לא יתכן כלל שיהיו צמודים לראש ללא הפסק אויר! (תהלה לדוד כז, ב).

הלכות כלי המקדש פרק י, הלכה ו-ז: נאמר בגדי כהנה: "על בשרו ולבשם", מלמד שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרו לבגדים. וצריך להזהר.. שלא תכנס תרוח בשעת העבודה בין בגדו לבשרו עד שיתרחק הבגד מעליו.

מהפסוק "על בשרו" דרשו חז"ל, שלא תהא חציצה בין בשרו לבגדי הכהונה. יש מהראשונים שלמדו מכאן, כי כך הוא הדין אף לענין תפילין, שנאמר בהם "על ירך" – שלא תהא חציצה בין בשרו לתפילין (ר"ן סוכה לו, א).

האם אפשר להניח תפילין על שערות רטובות? – בשאלה זו נחלקו הפוסקים, ויסודה נעוץ במקור הדין, בבגדי כהונה: בהלכות עבודת יוה"כ (פ"ב ה"ב), כותב הרמב"ם שהכהן הגדול היה מתנגב לאחר עלייתו מן הטבילה. וביארו המפרשים שזהו כדי שהמים לא יהוו חציצה בין בשרו לבגדים, שהרי כמבואר אצלנו, אפילו רוח מהווה חציצה, וכל שכן מים (משל"מ שם).

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"א-י"ז מרחשון ה'תשס"ט

יום ראשון

הלכות שמטה ויובל פרק יב

א. המוכר בית בתוך עיר המקפת חומה - הרי זה גואל אותה כל שנים עשר חדש מיום שמכר, בכל עת שירצה, ואפילו ביום שמכר; וכשרוצה לפדות - נותן כל הדמים שלקח, ואינו גורע ללוקח כלום.

ב. ואין הקרובים פוֹדִין אותה, אלא המוכר עצמו אם השיגה ידו. ויש לו למכר מנכסיו ולפדות; אבל לא ילוה ויגאל, ולא יגאל לחצאין.

ג. מת הלוקח, יפדה מיד בנו; וכן אם מת המוכר, יש לבנו לפדותה כל שנים עשר חדש.

ד. מכר לראשון, ומכר ראשון לשני בתוך השנה - מונין לראשון: כיון ששלמה שנה לראשון - החלט הבית - עבר לרשותו לגמרי ביד השני; שהמוכר מכר לשני כל זכות שתבוא לידו. הגיע שנים עשר חדש ולא גאלה, הרי זו נחלטה ביד הלוקח. וכן אם נתן הבית מתנה ולא גאלו כל שנים עשר חדש, הרי זה נחלט ביד זה שנתינו לו מתנה. ה. היתה שנה מעברת, אינו נחלט עד סופה - שנאמר: "עד מלאות לו שנה תמימה", להביא חדש העבור.

ו. מכר שני בתים, אחד בחצי אדר ראשון ואחד בראש אדר שני - זה שמכר בראש אדר שני, כיון שהגיע אחד באדר של שנה הבאה, עלתה לו שנה; וזה שמכר בחצי אדר הראשון, לא עלתה לו שנה עד חצי אדר של שנה הבאה - מפני שירד הלוקח בחדש העבור.

ז. הגיע יום שנים עשר חדש, ולא נמצא הלוקח לפדות ממנו - הרי זה מניח מעותיו בבית דין, ושוכר הדלת ונכנס לביתו; ואימתי שיבוא הלוקח, יבוא ויטל את מעותיו.

ח. המקדיש בית עיר חומה, וגאלו אחר מיד ההקדש - כיון שעלתה לו שנה משעה שנגאל מיד ההקדש ולא גאלו בעליו, נחלט ביד הגואל; שאין ההקדש חולט, אלא הלוקח, שנאמר: "לקנה אתו, לדרתיו".

ט. מכר בית עיר חומה, והגיע יובל בתוך שנת המכר - אינו חוזר ביובל, אלא יהיה ביד הלוקח, עד שירצה המוכר לגאל כל שנת המכר; או תמלא שנה, ויחלט.

י. המוכר בית בבתי החצרים, או בעיר שאינה מקפת חומה כראוי - הרי זה נגאל בכל יפה שבדין השדות ושבדין הבתים המקפין חומה. כיצד? אם רצה לגאל מיד - גואל, כדן הבתים. הגיע שנים עשר חדש ולא גאל - הרי זה גואל עד שנת היובל, כדן השדות; ובעת שגואל - מחשב עם המוכר, וגורע לו מה שאכל. הגיע יובל ולא גאל - חוזר הבית בלא דמים, כדן השדות.

יא. כל שהוא לפנים מן החומה, כגון הגנות והמרחצאות והשוככות - הרי הוא בבתיים, שנאמר: "אשר בעיר". אבל השדות שבתוך העיר, נגאלין כדן השדות שחוץ לעיר,

שנאמר: "וקם הבית אשר בעיר" - "הבית" וכל הדומה לבית, לא השדות.

יב. בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, אינו נחלט בבתי ערי חומה. וירושלים, אין הבית נחלט בה. ובית הבנוי בחומה, אינו בבתי ערי חומה.

יג. עיר שגזוּתיה חומתה, או שהים חומתה - אינו במקפת יד. אין המקום נקרא 'עיר חומה' - עד שיהיה בו שלש

חצרות או יתר, ובכל חצר מהן שני בתים או יתר, ויקיפו אותן חומה תחלה, ואחר כך יבנו החצרות בתוכו; אבל מקום שישב ואחר כך הקף, או שלא היו בו שלש חצרות של שני בתים - אינו עיר חומה, אלא בתים שבו בבתי החצרים.

טו. אין סומכין אלא על חומה המקפת בשעת כבוש הארץ. כיצד? עיר שלא היתה מקפת חומה בשעה שכבש יהושע את הארץ - אף על פי שהיא מקפת עתה, הרי היא בבתי החצרים; ועיר שהיתה מקפת חומה בימי יהושע - אף על פי שאינה מקפת עתה, הרי היא במקפת. וכיון

שגלו בחרבן ראשון, בטלה קדשת עיר חומה שהיו בימי יהושע. כיון שעלה עזרא בביאה השנייה, נתקדשו כל הערים המקפות חומה באותה העת - מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה, כביאתן בימי יהושע: מה ביאתן בימי יהושע, מנו שמטין ויובלות, וקדשו בתי ערי חומה, ונתחייבו במעשר - אף ביאתן בימי עזרא, מנו שמטין ויובלות, וקדשו בתי ערי חומה, ונתחייבו במעשר.

טז. וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית, בעת שייכנסו לארץ - יתחילו למנות שמטין ויובלות, ויקדשו בתי ערי חומה, ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות, שנאמר: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, וירשיתה", מקיש ירשתך לירשת אבותיך - מה ירשת אבותיך, אתה נוהג בחדוש כל הדברים האלו, אף ירשתך, אתה נוהג בה בחדוש כל הדברים האלו.

הלכות שמטה ויובל פרק יג

א. שכט לוי - אף על פי שאין להם חלק בארץ, כבר נצטוו ישראל לתן להם ערים לשבת ומגורשיהן; והערים - הן שש ערי המקלט, ונעליהן ארבעים ושתים עיר; וכשמוסיפין ערי מקלט אחרות בימות המשיח, הכל ללויים.

ב. מגרשי הערים, כבר נתפרשו בתורה שהן שלשת אלפים אמה סביב - שנאמר: "מקיר העיר וחוצה, אלף אמה סביב", ולהלן הוא אומר: "ומדתם מחוץ לעיר, את פאת קדמה אלפים באמה וגו'" - אלף הראשונות מגרש, ואלפים שמוֹדִדִין חוץ למגרש לשדות וכרמים.

ג. ונותנין לכל עיר, בית קבורה חוץ לתחום זה - שאין קוברין מתייהם בתחום עריהם, שנאמר: "ומגרשיהם יהיו לבקמתם ולרכשם, ולכל חיתם" - לחיים ונתנו, לא לקבורה. ד. אין עושין בערי הלויים עיר מגרש, ולא מגרש עיר,

ברוך רחמנא דסינן.

נגמר ספר שביעי, בעזרת שדי. ומגן פרקים של ספר זה, חמשה ושמונים: הלכות פלאים, עשרה פרקים; הלכות מתנות עניים, עשרה פרקים; הלכות תרומות, חמשה עשר פרקים; הלכות מעשרות, ארבעה עשר פרקים; הלכות מעשר שני ונטע רבעי, אחד עשר פרקים; הלכות כפורים ושאר מתנות כהנה שבבבולין, שנים עשר פרקים; הלכות שמטה ויובל, שלשה עשר פרקים.

בשם ה' אל עולם

שאלו שלום ירושלים, ישליו אהביך

ספר שמיני והוא ספר עבודה

הלכותיו תשע, וזה הוא סדורן: הלכות בית הבחירה, הלכות כלי המקדש והעובדים בו, הלכות ביאת המקדש, הלכות אסורי מזבח, הלכות מעשה הקרבנות, הלכות תמידין ומוספין, הלכות פסולי המקדשין, הלכות עבודת יום הכפורים, הלכות מעילה.

הלכות בית הבחירה

יש בכללן שש מצוות - שלש מצוות עשה, ושלוש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לבנות מקדש; (ב) שלא לבנות המזבח גזית; (ג) שלא לעלות עליו במעלות; (ד) ליראה מן המקדש; (ה) לשמר את המקדש סביב; (ו) שלא להשפית שמירת המקדש. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות בית הבחירה פרק א

א. מצות עשה לעשות בית לה', מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה - שנאמר: "ועשו לי מקדש". וכבר נתפרש בתורה משפן שעשה משה רבנו, והיה לפי שעה - שנאמר: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה".

ב. כיון שזכרנו לארץ, העמידו המשפן בגלגל ארבע עשרה שנה שפכשו ושחלקו. ומשם באו לשילה, וכנו שם בית של אבנים; ופרשו יריעות המשפן עליו, ולא היתה שם תקרה. ושלוש מאות וששים ותשע שנה עמד מקדש שילה. וכשמת עלי - חרב, ובאו לנב וכו' שם מקדש; וכשמת שמואל - חרב, ובאו לגבעון וכו' שם מקדש. ומגבעון באו לבית העולמים. וימי נב וגבעון - שבע וחמשים שנה.

ג. כיון שזכרנו המקדש בירושלים - נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה', ולהקריב בהן קרבן; ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד, ובהר המוריה שבה - שנאמר: "ויאמר דוד: זה הוא בית ה' האלהים, וזה מזבח לעולה לישראל", ואומר: "זאת מנוחת עדי עד".

ד. כיון שזכרנו שלמה, כבר מפרש במלכים; וכן כיון

ולא מגרש שדה, ולא שדה מגרש - שנאמר: "ושדה מגרש עריהם, לא ימכר"; ה. ומפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו, שדה שנאמר: "לא ימכר", לא ישנה - אלא השדה והמגרש והעיר, כל אחד משלשתן כמות שהוא לעולם. וכן בשאר ערי ישראל - אין עושין שדה מגרש, ולא מגרש שדה, ולא מגרש עיר, ולא עיר מגרש;

ו. ולא יסתר אדם את ביתו לעשותו גנה, ולא יטע את חרבתו גנה; שלא יחריבו ארץ ישראל.

ז. כהנים ולוים שמכרו שדה משדות עריהם, או בית מבתי ערי חומה שלהן - אין גואלין בסדר הזה, אלא מוכרין השדות ואפלו סמוך ליובל, וגואלין מיד; ואם הקדישו שדה, גואלין מיד ההקדש לאחר היובל; וגואלין בתי ערי חומה כל זמן שירצו, אפלו אחר כמה שנים - שנאמר: "גאלת עולם תהיה ללוים".

ח. ישראל שירש את אבי אמו לוי - הרי זה גואל בלוים, אף על פי שאינו לוי; הואיל והערים או השדות של לויים, גואל לעולם; שדין זה תלוי במקומות אלו, לא בפעלים.

ט. ולוי שירש את אבי אמו ישראל - אינו גואל בלוים, אלא כישראל; שלא נאמר "גאלת עולם תהיה ללוים", אלא בערי הלויים.

י. כל שבט לוי, מזרחין שלא ינחלו בארץ כנען. וכן הן מזרחין, שלא יטלו חלק בבנה בשעה שפוכשין את הערים - שנאמר: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי, חלק ונחלה עם ישראל", "חלק" בבנה, ו"נחלה" בארץ; וכן הוא אומר: "בארצם לא תנחל, וחלק לא יהיה להם בתוכם", בבנה. וכן לוי או כהן שנטל חלק בבנה, לוקה; ואם נטל נחלה בארץ, מעבירין אותה ממנו.

יא. יראה לי, שאין הדברים האלו אמורים, אלא בארץ שנבנת עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב, וירשוה בגיהם ונתחלקה להם; אבל שאר כל הארצות שפוכש מלך ממלכי ישראל - הרי הפהנים והלויים באותן הארצות ויבכותן, ככל ישראל.

יב. ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ויבנותה עם אחיו? מפני שהבדל לעבד את ה' ולשירתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטי הדיקים לרבים - שנאמר: "וירשו משפטי יעקב, ותורתך לישראל". ולפיכך, הבדלו מירכי העולם - לא עורכין מלחמה בשאר ישראל, ולא נוהלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן; אלא הם חיל ה', שנאמר: "ברך ה' חילו", והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר: "אני חלקך ונחלתך".

יג. ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה ורחו אותו, והבינו מדעו להבדל לעמד לפני ה' לשירתו ולעבדו לדעת את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צוארו על החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קדש קדשים, והיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים; ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזכה לכהנים וללויים. הרי דוד אומר: "ה' מנת חלקי וכוסי - אתה תומיך גורלי".

מחלות; וזה שנאמר: "ואם מזבח אבנים" - מפי השמועה למדו שאינו רשות אלא חובה.

יד. כל אבן שנפגמה כדי שתחגר בה הצפרן, כספין של שחיטה - הרי זו פסולה לכבש ולמזבח, שנאמר: "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'". ומהיכן היו מביאין אבני מזבח? מבתולת הקרקע - חופרין עד שמגיעין למקום הנפר שאינו מקום עבודה ובגין, ומוציאין ממנו האבנים, או מן הים הגדול, ובגין בהן. וכן אבני ההיכל והעזרות שלמות היו.

טו. ואבני היכל ועזרות שנפגמו או שנגממו - פסולות; ואין להן פדיון, אלא נגזין. כל אבן שנגע בה הפרזל - אף על פי שלא נפגמה - פסולה לבגין המזבח ובגין הכבש, שנאמר: "כי חרף הנפת עליה, ותחללה". והבונה אבן שנגע בה פרזל במזבח או בכבש - לוקה, שנאמר: "לא תבנה אתהן גזית"; והבונה אבן פגום, עובר בעשה. **טז.** אבן שנפגמה או שנגע בה הפרזל אחר שנבנית במזבח - אותה האבן פסולה, והשאר כשרות. ומלבגין את המזבח פעמים בשנה, בפסח ובחג; וכשמלבגין אותו, מלבגין אותו במפה, אבל לא בכפס של פרזל, שמה יגע באבן ויפסל.

יז. אין עושין מדרגות למזבח, שנאמר: "ולא תעלה במעלות על מזבחי"; אלא בונים כמו תל בדרומו של מזבח, מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ; והוא הנקרא 'כבש'. והעולה במעלות על המזבח, לוקה. וכן הנותן אבן אחת מן המזבח או מכל ההיכל או מבין האולם ולמזבח, דרך השחתה - לוקה, שנאמר: "ונתפתם את מזבחתם...", לא תעשו פן לה' אלהיכם.

יח. המגורה וכליה, והשלחן וכליו, ומזבח הקטרת וכל כלי השרת - אין עושין אותן אלא מן המתכת בלבד; ואם עשו אותן של עץ או עצם או אבן או של זכוכית, פסולין. **יט.** היו הקהל עניים, עושין אותן אפלו של בדיל; ואם העשירים, עושין אותן של זהב. אפלו המזרקות והשפודין והמגרפות של מזבח העולה, והמדות - אם יש כח ויכולת בצבור, עושין אותן של זהב. אפלו שערי העזרה - מחפין אותן זהב, אם מצאה ידם.

כ. אין עושין כל הכלים מתחלתן, אלא לשם הקדש; ואם נעשו מתחלתן להדיוט, אין עושין אותן גבוה. וכלי גבוה - עד שלא נשתמש בהן גבוה, רשאי להשתמש בהן הדיוט; ומשתמש בהן גבוה, אסורין להדיוט. אבנים וקורות שחצבן לשם בית הקנסת, אין בונים אותן בהר הבית.

יום שני

הלכות בית הבחירה פרק ב

א. המזבח, מקומו מכוון ביותר; ואין משניין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: "וזה מזבח לעלה לישראל". ובמזבח נעקר יצחק אבינו, שנאמר: "ולך לך אל ארץ המדינה", ונאמר: "ויבן שלמה את הבית בהר המורי".

העמיד לבנות - אף על פי שהוא פתוח ביחזקאל, אינו מפרש ומבאר. ואנשי בית שני - כשבנו בימי עזרא - בנוהו כבגין שלמה, ומעין דברים המפרשים ביחזקאל.

ה. ואלו הם הדברים שהן עקר בבגין הבית: עושין בו קדש, וקדש הקדשים, ויהיה לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא 'אולם'; ושלשון נקרא 'היכל'. ועושין מחצה אחרת סביב להיכל, רחוקה ממנו פעין קלעי החצר שהיו במדבר; וכל המקף במחצה זו שהוא פעין חצר אהל מועד, הוא הנקרא 'עזרה'. והכל נקרא 'מקדש'.

ו. ועושין במקדש שבעה כלים: מזבח לעולה ולשאר הקרבנות; וכבש שעולין בו למזבח, ומקומו לפני האולם, משוף לדרום; וכיור וכו', לקדש ממנו הפהנים ידיהם ורגליהם לעבודה, ומקומו בין האולם ולמזבח, משוף לדרום שהוא שמאל הנכנס למקדש. ומזבח לקטרת, ומגורה, ושלחן; ושלשון; ושלשון בתוך הקדש, לפני קדש הקדשים.

ז. המגורה בדרום משמאל הנכנס, ושלחן מימין שעליו לחם הפנים; ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ. ומזבח הקטרת משוף מבין שניהם לחוץ. ועושין בתוך העזרה גבולין - 'עד כאן לישראל', 'עד כאן לפהנים'; ובונים בה פתים לשאר צרכי המקדש, כל בית מהם נקרא 'לשכה'.

ח. כשבונים ההיכל והעזרה, בונים באבנים גדולות; ואם לא מצאו אבנים, בונים בלבנים. ואין מפצלין את אבני הבגין בהר הבית, אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ, ואחר כך מכניסין אותן לבגין, שנאמר: "אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הבית, אבני גזית", ואמר: "ומקבות והגרון כל כלי ברזל, לא נשמע בבית בהבנותו".

ט. ואין בונים בו עץ בולט כלל, אלא או באבנים או בלבנים וסיד; ואין עושין אכסדריות של עץ בכל העזרה, אלא של אבנים או לבנים.

י. ומרצפין כל העזרה באבנים יקרות. ואם נעקרה אבן - אף על פי שהיא עומדת במקומה - הואיל ונתקלקלה, פסולה; ואסור לכהן העובד לעמד עליה בשעת העבודה, עד שתקבע בארץ.

יא. ומצוה מן המבחר לחזק הבגין ולהגביהו כפי כח הצבור, שנאמר: "(ו)לרומם את בית אלהינו". ומפאריין אותו ומיפין כפי כחן; ואם יכולין לטות אותו בלזבזבז ולהגדיל במעשיו - הרי זו מצוה.

יב. אין בונים את המקדש בלילה, שנאמר: "ובימים הקים את המשכן" - ביום מקימין, לא בלילה; ועוסקין בבגין מעלות השחר עד צאת הכוכבים. והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובקממנם, אנשים ונשים, במקדש המדבר; ואין מבטלין תינוקות של בית רבן לבגין. ואין בגין מקדש דוחה יום טוב.

יג. המזבח, אין עושין אותו אלא בגין אבנים. וזה שנאמר בתורה: "מזבח אדמה תעשה לי" - שיהיה מחבר באדמה; שלא יבנהו לא על גבי כפין, ולא על גבי

יב. ולמטה ברצפה באותה הקרן - היה מקום אמה על אמה, וטבלה של שיש וטבעת קבועה בה, שבו יורדין לשית ומנקין אותו, וזו היא צורתו: [איור השמט כאן].

יג. וכבש היה בנוי לדרומו של מזבח - ארפו שלשים ושתים, על רחב שש עשרה אמה; והיה אוכל בארץ שלשים אמה מצד המזבח, ופוחת ממנו אמה על היסוד ואמה על הסוכב. ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח, כדי לתן את האברים בזריקה. וגבה הכבש תשע אמות פחות שותות, עד כנגד המערכה.

יד. ושני כבשים קטנים יוצאים ממנו, שבהן פונין ליסוד ולסוכב, ומבדלין מן המזבח כמלא נימא. וחלון היתה במערבו של כבש, אמה על אמה, וירבוכה היתה נקראת, שבה נותנין פסולי חטאת העוף, עד שתעבר צורתה ותצא לבית השרפה.

טו. ושני שלחנות היו במערב הכבש - אחד של שיש, שנותנין עליו את האברים; ואחד של כסף, שנותנין עליו כלי השרת.

טז. כשבונין המזבח, בונין אותו כלו אטום כמין עמוד, ואין עושים בו חלל כלל; אלא מביא אבנים שלמות גדולות וקטנות, ומביא סיד וזפת וקוניא, וממחה ושוף לתוף מלבן גדול כמדתו, ובונה ועולה. ונותן בתוף הבגן גוף של עץ או אבן בקרן דרומית מזרחית, כמדת היסוד; וכן נותן בתוף כל קרן וקרן, עד שישלים הבגן ויסיר הגופים שבתוף הבגן; כדי שתשאר קרן דרומית מזרחית בלא יסוד, וישארו הקרנות חלולין.

יז. ארבע קרנות של מזבח, ויסודו, ורבוועו - מעבכין; וכל מזבח שאין לו קרן, ויסוד, וכבש, ורבווע - הרי הוא פסול, שארבעתן מעבכין. אבל מדת ארפו, ומדת רחבו, ומדת קומתו - אינן מעבכין; והוא שלא יפחות מאמה על אמה ברום שלש אמות, כשעור מקום המערכה של מזבח מדבר. יח. מזבח שנופגם מבנינו - אם נפגם מבנינו טפח, פסול; פחות מטפח, כשר; והוא שלא יהא בנושאר אבן פגומה.

הלכות בית הבחירה פרק ג

א. המנורה, מפרכת צורתה בתורה. וארבעה גביעים ושני כפתורים ושני פרחים היו בקנה המנורה, שנאמר: "ובמנורה ארבעה גבעים, משקדים, כפתריה ופרחיה"; ועוד פרח שלישי היה סמוך לירכה של מנורה, שנאמר: "עד ירכה עד פרחיה".

ב. ושלש רגלים היו לה. ושלשה כפתורים אחרים היו בקנה המנורה, שממך יוצאין ששת הקנים, שלשה מצד זה, ושלשה מצד זה; ובכל קנה וקנה מהן, שלשה גביעים וכפתור ופרח, והכל משקדים כמו שקדים שקדים בעצמיתן. ג. נמצאו כל הגביעים שנים ועשרים, והפרחים תשעה, והכפתורים אחד עשר. וכלן מעבכין זה את זה; אפלו אחד מן השנים וארבעים, מעבכ את כלן.

ד. במה דברים אמורים? כשעשוה זהב; אבל של שאר מיני מתכות, אין עושין בה גביעים כפתורים ופרחים. וכן

ב. ומסרת ביד הכל, שהמקום שבה בו דוד ושלמה המזבח בגרן ארונה - הוא המקום שבה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבה בו נח כשיצא מן התבה, והוא המזבח שעליו הקריב קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון כשנברא קרבן, ומשם נברא; אמרו חכמים: 'אדם ממקום פפרתו נברא'.

ג. מדות המזבח כמנונת הרבה, וצורתו ידועה איש מאיש. ומזבח שבה בני הגולה, כעין מזבח שעתידי להבנות עשוהו; ואין להוסיף על מדתו, ולא לגרע ממנה. **ד.** ושלשה נביאים עלו עממן מן הגולה - אחד העיד להם על מקום המזבח, ואחד העיד להם על מדותיו, ואחד העיד להם שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית.

ה. מזבח שעשה משה, ושעשה שלמה, ושעשו בני הגולה, ושעתידי לעשות - כלן עשר אמות גבה כל אחד מהן; וזה שכתוב בתורה: "שלש אמות קמתו" - מקום המערכה בכלד. ומזבח שעשו בני הגולה, וכן העתידי להבנות - מדת ארפו ורחבו, שלשים ושתים אמות על שלשים ושתים אמות.

ו. עשר אמות של גבה המזבח - מהן באמה בת חמשה טפחים, ומהן באמה בת ששה טפחים; ושאר כל אמות הבגן, בת ששה טפחים. וגבה כל המזבח, שמונה וחמשים טפח.

ז. וכך היתה מדתו וצורתו: עלה חמשה טפחים, וכנס חמשה טפחים - זה הוא יסוד; נמצא רחב שלשים אמה ושני טפחים, על רחב שלשים אמה ושני טפחים. עלה שלשים טפח, וכנס חמשה טפחים - זה הוא סוכב; נמצא רחבו שמונה ועשרים אמה וארבעה טפחים, על שמונה ועשרים אמה וארבעה טפחים. ומקום הקרנות, אמה מזה ואמה מזה סביב; וכן מקום רגלי הפהנים, אמה סביב; נמצא מקום המערכה, רחב ארבע ועשרים אמה וארבעה טפחים, על ארבע ועשרים אמה וארבעה טפחים.

ח. גבה כל קרן וקרן, חמשה טפחים; ורבווע כל קרן, אמה על אמה. וארבע הקרנות חלולין היו מתוכן. וגבה מקום המערכה, שמונה עשר טפח. נמצא חצי גבה המזבח, כששה טפחים מסוף הסוכב ולמטה.

ט. וחוט של סקרא היה חגור באמצע המזבח, להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים: ונמצא גבהו מן הארץ עד מקום המערכה, תשע אמות פחות טפח; וזו היא צורתו לפי מדותיו: [איור השמט כאן].

י. יסוד המזבח לא היה מקיף מארבע רוחותיו כמו הסוכב, אלא היה היסוד משוף כנגד כל רוח צפון ומערב, ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת; וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד.

יא. ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חטמין דקין; והן הנקראין 'שיתין': שהדמים יורדין בהן ומתערכין באמה, ויוצאין לנחל קדרון.

טו. אלו הארבעה עשר קנים - נותן החלה הראשונה על עצמו של שלחן, ונותן בין ראשונה ושניה שלשה קנים, ובין כל חלה וחלה שלשה קנים, ובין הששית והמישית שני קנים בלבד, לפי שאין על הששית אחרת; נמצאו ארבעה עשר בכל מצרכה.

טז. ושני שלחנות היו באולם מבפנים על פתח הבית - אחד של שיש, נותנין עליו לחם הפנים בכניסתו, ואחד של זהב, שנותנין עליו הלחם הפנים ביציאתו; שםעלין בקדש ולא מורידין.

יז. מזבח הקטרת היה מרבע, אמה על אמה; והוא נתון בהיכל, מבנין בין הצפון לדרום, משוף מבין השלחן והמנורה לחוץ. ושלשטן היו מנחין משליש ההיכל ולפנים, כנגד הפרכת שמבדלת בין הקדש ובין קדש הקדשים.

יח. הכיור - היה לו שנים עשר דוד, כדי שיהיו כל הכהנים המתעסקין בתמיד מקדשין ממנו כֹּאֶחֶד. ומוכני עשו לו, שיהיו בה המים תמיד; והיא חל, כדי שלא יהיו המים שבה נפסלין בלינה; שהכיור מפלי הקדש, ומקדש; וכל דבר שיתקדש בכלי קדש - אם לו, נפסל.

הלכות בית הבחירה פרק ד

א. אכן היתה בקדש הקדשים במערבו, ועליה היה הארון מנח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן. ובעת שבנה שלמה את הבית, וידע שסופו לחרב, בנה מקום לגנו בו הארון למטה, במטמוניות עמקות ועללקלות; ויאשיהו המלך צנה, וגננו אותן במקום שבנה שלמה, שנאמר: "ויאמר ללזים המבינים לכל ישראל הקדושים לה: תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל, אין לכם משא בפתח. עתה עבדו את ה' אלהיכם וגו'". ונגנו עמו מטה אהרן וצנצנת המן ושמן המשחה; וכל אלו לא חזרו בבית שני, ואף אורים ותמים שהיו בבית שני - לא היו משיבין ברוח הקדש, ולא היו נשאלין בהן, שנאמר: "עד עמד בהן לאורים ותמים"; ולא היו עושין אותן אלא כדי להשלים בהן שמונה בגדים לכהן גדול, כדי שלא יהיה מחסר [שמונה] בגדים.

ב. בבית ראשון היה כהל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, עביו אמה. וכיון שבנו בית שני, נסתפק להם אם עבי הכהל היה ממדת [שטח] הקדש; לפיכך עשו קדש הקדשים עשרים אמה תמימות, ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות, והניחו אמה תורה בין הקדש ובין קדש הקדשים. ולא בנו כהל בבית שני, אלא עשו שתי פרוכות - אחד מצד קדש הקדשים, ואחד מצד הקדש, וביניהן אמה, כנגד [במקום] עבי הכהל שהיה בראשון; אבל במקדש ראשון, לא היתה שם אלא פרכת אחת בלבד - שנאמר: "והכדילה הפרכת לכם וגו'".

ג. ההיכל שבנו בני הגולה, היה מאה על מאה על רום [גובה] מאה; וכך היתה מדת רימו [גובהו]: בנו גבה שש אמות אטום, כמו יסוד [בסיס] לו; ורום כהלי הבית ארבעים אמה, ורום הכיור [הציור] שבתקרה אמה; ועל

המנורה הבאה זהב - תהיה פלה כפר עם גרתייה, ותהיה פלה מקשה מן העשתות. ושל שאר מיני מתכות - אין מקפידין על משקלה, ואם היתה חלולה כשרה.

ה. ואין עושין אותה לעולם מן הגרונאות - בין שהיתה של זהב, בין שהיתה של שאר מיני מתכות.

ו. המלקחים והמתחות וכלי השמן, אינן מפלל הכפר; שהרי נאמר במנורה: "זהב טהור", וחזר ואמר: "ומלקחיה ומחתתיה זהב טהור"; ולא נאמר גרתייה זהב טהור, מפני שהגרות קבועין במנורה והן מפלל הכפר.

ז. שבעת קני המנורה מעפכין זה את זה, ושבעה גרתייה מעפכין זה את זה - בין שהיתה של זהב, בין שהיתה של שאר מיני מתכות. וכל הגרות קבועים בקנים.

ח. ששת הגרות הקבועין בששת הקנים היוצאין מן המנורה, פלן פניהם לגר האמצעי שעל קנה המנורה. וזה הגר האמצעי, פניו כנגד קדש הקדשים; והוא הנקרא גר מערב.

ט. הגביעים דומין לכוסות אלכסנדריה, שפיהן רחב ושוליהן קצר; והכפתורים כמין תפוחים פירותיים, שהן ארפין מעט כביצה ששני ראשיה פדין; והפרחים כמו פרחי העמודים, שהם כמו קצרה ושפתה כפולה לחוץ.

י. גבה המנורה היה שמונה עשר טפח: הרגלים והפרח שלשה, ושני טפחים חלק, וטפח שבו גביע כפתור ופרח, וטפחים חלק; וטפח כפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד הילף ואחד הילף, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפח חלק; וטפח כפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד הילף ואחד הילף, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפח חלק; וטפח כפתור, ושני קנים יוצאין ממנו - אחד הילף ואחד הילף, ונמשכין ועולין כנגד גבה המנורה; וטפחים חלק; נשתירו שלשה טפחים, שבהן שלשה גביעים, כפתור ופרח. וזו היא צורתה: [איור השמש כאן].

יא. ואכן היתה לפני המנורה, ובה שלש מעלות, שעליה כהן עומד ומטיב את הגרות, ומניח עליה כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה בשעת הטבה.

יב. השלחן - היה ארכו שנים עשר טפח, ורחבו ששה טפחים; והיה מנח ארכו לארץ הבית ורחבו לרחב הבית. וכן שאר כל הכלים שבמקדש, ארפן לארץ; חוץ מן הארון, שהיה ארכו לרחב הבית; וכן גרות המנורה היו כנגד רחב הבית, בין הצפון והדרום.

יג. ארבעה ציפין של זהב היו לשלחן, מפצלין מראשיהן, שהיו סומכין בהם שתי המערכות של לחם הפנים, שנים מסדר זה ושנים מסדר זה; והם הנאמרים בתורה: "וקשיותיו".

יד. ועשרים ושמונה קנים של זהב, כל אחד מהן פחצי קנה חלול, היו לו - ארבעה עשר לסדר זה, וארבעה עשר לסדר זה; והן הנקראין "מנקיותיו". ושני הבזיכין שמימין בהן הלבונה על השלחן בצד המערכות, הן הנקראין "כפותיו". והדפוסין שעושין בהן לחם הפנים, הם הנקראין "קצרותיו".

[אייר השמט באן]. (ט.) וזו היא צורת ההיכל כולו לפי מדת ארכו ורחבו: [אייר השמט באן].

ט. ההיכל - היה בנינו רחב מלפניו [ממזרח] וצר מאחוריו [ממערב], כמו ארי. ויציעים [קורות אבן] היו מקפין לבית כלו מסביב, [מ] חוץ לכתל המסכה [המערב הפנימי]. היציע התחתונה חמש [אמות], ורקד [- רוחב הקומה ש:] על גבה שש; והיציע האמצעית שש, ורקד על גבה שבע; והעליונה שבע, שנאמר: "היציע התחתונה". וכן היו השלש יציעים מקיפים לבית משלש רוחותיו [צדדיו]. וכן סביב לכתלי האולם מלמטה עד למעלה, כך היו: אמה אחת חלק, ורקד שלש אמות, ואמה חלק, ורקד שלש אמות - עד למעלה. ונמצאו הרבדין מקפין לכתלים - רחב כל רבד שלש אמות, וכן כל רבד ורקד אמה; ורקד העליון היה רחב ארבע אמות.

י. כל אלו המקומות הפנויים שבין הכתלים, הם הנקראים 'תאים'; נמצאו התאים המקפין למקדש, חמש מן הצפון וחמש מן הדרום ושלש מן המערב. ושלש דיאטות [קומות] היו, דיוטא על גבי דיוטא. נמצאו חמשה עשר תאים בדרום, חמשה על גבי חמשה; וכן בצפון חמשה עשר. ושמונה תאים היו במערב, שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן בדיוטא אחת. הכל שמונה ושלשים תאים.

יא. שלשה פתחים היה לכל אחד ואחד מן התאים - אחד לתא מן הימין, ואחד לתא מן השמאל, ואחד לתא שעל גביו; ובקרון מזרחית צפונית בתא שבדיוטא האמצעית, היו חמשה פתחים - אחד לתא מן הימין, ואחד לתא שעל גביו, ואחד למסכה [מערב בין התאים], ואחד להיכל.

יב. ומסכה הייתה עולה מקרון מזרחית צפונית לקרון צפונית מערבית, שבה היו עולין לגגות התאים: היה עולה במסכה, ופניו למערב; הלך את כל פני הצפון, עד שהוא מגיע למערב; הגיע למערב, הפך פניו לדרום; הלך את כל פני המערב, עד שהוא מגיע לדרום; הגיע לדרום, הפך פניו למזרח, והיה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה [לגג], שפתחה של עליה היה פתוח לדרום.

יג. ובפתחה של עליה היו שתי כלונסיות של ארז [מדרגות] שבהן עולין לגגה של עליה. וראשי פספסין היו מבדילין בעליה בין גג הקדש לגג קדש הקדשים. ולולין [פתחין קטנים] היו פתוחין בעליה לבית קדש הקדשים, שבהן משלשלין את האמנים בתבות, כדי שלא יזונו [יביטו] את עיניהם מבית קדש הקדשים; ופעם אחת בשנה מלבנין [צובעים] את ההיכל, מפסח לפסח.

יום שלישי

הלכות בית הבחירה פרק ה

א. הר הבית, והוא הר המוריה - היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, והיה מקף חומה; וכפין [כיפות] על

גביו גבה שתי אמות [חלל] פנוי, שיכנס בו הדלף [גשם], והוא הנקרא 'בית דלפא'; ועבי התקרה שעל גבי בית דלפא אמה, ומעזיבה [טיח] גבה אמה. ועליה [-עלית גג] בנויה על גביו, גבה כתליה ארבעים; ובגגה גבה אמה פיור, ואמתיים גבה בית דלפא, ואמה תקרה, ואמה מעזיבה. וגבה המעקה שלש; וטס של ברזל כמו סף [חרב], גבהו אמה, על גבי המעקה סביב, כדי שלא ינוחו עליו העופות - והוא הנקרא 'פלה עורב' [- מכלה עורבים]. הרי הכל מאה אמה.

ד. מן המערב למזרח, מאה אמה; וזה הוא חשבונן: ארבעה כתלים זה לפנים [אחור] מזה, וביניהן שלשה מקומות פנויים - בין הכתל המערבי ובין הכתל שלפנים ממנו חמש אמות, ובין כתל שני ושלשי שש אמות, ובין כתל שלישי ורביעי שש; ואלו המדות הן של עבי הכתל עם המקום הפנוי שבין שני הכתלים. וארף קדש הקדשים עשרים אמה, ובין שתי הפרוכות המבדילות בינו ובין הקדש אמה, וארף הקדש ארבעים אמה, ועבי הכתל המזרחי שבו השער שש אמות; והאולם אחת עשרה אמה, ורחב כתל האולם חמש אמות. נמצא הכל מאה אמה.

ה. מן הצפון לדרום, מאה אמה: עבי כתל האולם חמש אמות, ומכתל האולם עד כתל הקדש עשר אמות. וכתלי הקדש ששה כתלים זה לפנים מזה, וביניהם חמשה מקומות פנויים - בין כתל חיצון ובין השני חמש אמות, ובין שני ושלשי שלש אמות, ובין שלשי ורביעי חמש, ובין רביעי וחמישי שש, ובין חמישי וכתל הפנימי שש. נמצא הכל ארבעים אמה מצד זה, וארבעים אמה מצד זה שכןגודו, ורחב הבית מבפנים עשרים - הרי מאה אמה.

ו. הפשפש הוא השער הקטן; ושני פשפשים היו להיכל מצדי השער הגדול שבאמצעו [- בין הפשפשים] - אחד בצפון, ואחד בדרום. שבדרום, לא נכנס בו אדם מעולם; ועליו הוא מפרש על ידי יחזקאל: "השער הזה סגור יהיה, לא יפתח". ושבצפון, בו נכנסין. ומהלך [הנכנס] בין שני הכתלים, [- בתוך קיר ההיכל] עד שמגיע למקום פתוח לקדש משמאלו, ונכנס לתוף ההיכל; ומהלך עד שער הגדול, ופותחו.

ז. השער הגדול - היה רחבו עשר אמות, וגבהו עשרים אמה. וארבע דלתות היו לו - שתיים [מ:] בפנים, ושתיים מבחוץ. החיצונות נפתחות לתוף [לכיוון] הפתח לכסות עביו של כתל, והפנימיות נפתחות לתוף הבית [- ההיכל] לכסות [הקיר ש] אחורי הדלתות.

ח. פתחו של אולם היה גבוה ארבעים אמה, ורחב עשרים; ולא היו לו שערים. וחמש מלתריות של מילא [- קורות מצוירות] היו על גבי פתחו מלמעלה - התחתונה עורפת [בולטת מ:] על [רוחב] הפתח אמה מזה ואמה מזה, וכל אחת מחמשותף עורפת על שלמשה ממנה אמה מזה ואמה מזה; נמצאת העליונה שלשים אמה. ונדבף של אבנים היה בין כל אחת ואחת. וזו היא צורת המלתריות:

גָּנוּזוּ בֵּית חֲשֹׁמוֹנָי אֲבָנֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁשֶּׁקְצוּם [שטימאן] מִלְכֵי יוֹן; צְפוֹנִית מַעֲרֵבִית - בָּהּ יוֹרְדִין לְבֵית הַטְּבִילָה.

יא. הַיּוֹרֵד לְבֵית הַטְּבִילָה מִלְשָׁפָה זוֹ, הִיא הוֹלֵךְ בְּמִסְבָּה [מחילה] הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַמִּקְדָּשׁ כְּלוּ, וְהַיּוֹרֵד דּוֹלְקוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁמִּגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה. וּמְדוּרָה הִיא שֶׁמֶ, וּבֵית הַכֶּסֶּא שֶׁל כָּבוֹד; וְזֶה הוּא כְבוֹדוֹ [שאם] - מִצָּאוּ נָעוּל, בְּיָדוּעַ שֵׁשׁ שָׁם אָדָם.

יב. אַרְךְ הָעֶזְרָה מִן הַמַּעֲרֵב לַמִּזְרָח, מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וְשֶׁבַע; וְזֶה הוּא חֲשִׁבּוֹנָן: מִכְתָּל מַעֲרָבִי שֶׁל עֶזְרָה עַד כְּתָל הַהִיכָל - אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה; וְאַרְךְ הַהִיכָל כְּלוּ - מֵאָה אַמָּה; בֵּין הָאוּלָם לְמִזְבֵּחַ - שְׁתֵּים וְעֶשְׂרִים; הַמִּזְבֵּחַ - שְׁתֵּים וְשָׁלֹשִׁים; מְקוֹם דְּרִיסַת [הליכת] רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים, וְהוּא הַנִּקְרָא 'עֶזְרַת כֹּהֲנִים' - אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה; מְקוֹם דְּרִיסַת רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַנִּקְרָא 'עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל' - אַחַת עֶשְׂרֵה אַמָּה.

יג. וְרֹחַב הָעֶזְרָה מִן הַצָּפוֹן לְדָרוֹם, מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה; וְזֶה הוּא חֲשִׁבּוֹנָן: מִכְתָּל צְפוֹנִי עַד בֵּית הַמִּטְבָּחִים - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת; בֵּית הַמִּטְבָּחִים - שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמִחְצָה, וְשֶׁם תּוֹלִין וּמִפְשִׁיטִין אֶת הַקֶּדָּשִׁים. וּבִגְדָן. יד. מְקוֹם הַשְּׁלַחְנוֹת - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְכוּ שְׁלַחְנוֹת שֶׁל שֵׁשׁ שְׁמֹנִיחִין עָלֶיהֶן הַנִּתְחִים, וּמִדִּיחִין אֶת הַכֶּשֶׁר לְבָשָׁלוּ; וּשְׁמוֹנֶה שְׁלַחְנוֹת הֵיוּ. וּבְצִד מְקוֹם הַשְּׁלַחְנוֹת, מְקוֹם הַטְּבָעוֹת [לאחיות הבהמות בשחיטה] - עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אַמָּה; וְשֶׁם שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֶּדָּשִׁים. טו וּבֵין מְקוֹם הַטְּבָעוֹת וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁלֹשִׁים וּשְׁתֵּים, וְהַכֶּשֶׁשׁ - שְׁלֹשִׁים, וּבֵין הַכֶּשֶׁשׁ וְלִכְתָּל דְּרוֹמִי - שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמִחְצָה. מִכְתָּל צְפוֹנִי שֶׁל עֶזְרָה עַד כְּתָל הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁהוּא רֹחַב [העזרה] שְׁשִׁים וּמִחְצָה, וּכְנָגְדוֹ מִכְתָּל הָאוּלָם עַד כְּתָל מִזְרָחִי שֶׁל עֶזְרָה, שֶׁהוּא אַרְךְ [העזרה] שִׁשָּׁה וְשָׁבָעִים.

טז. כָּל הַמִּרְבָּע הַזֶּה הוּא הַנִּקְרָא 'צָפוֹן', וְהוּא הַמְּקוֹם שֶׁשׁוֹחֲטִין בּוֹ קֶדְשֵׁי קִדְשִׁים.

יז. שְׁמוֹנֶה לְשָׁכוֹת הֵיוּ בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל - שְׁלֹשׁ בַּצָּפוֹן, וְשְׁלֹשׁ בַּדָּרוֹם. שְׁבָדָרוֹם - לְשַׁכַּת הַמֶּלֶח, לְשַׁכַּת הַפָּרוּה, לְשַׁכַּת הַמִּדִּיחִין: לְשַׁכַּת הַמֶּלֶח - שֶׁם נוֹתְנִין מֶלֶח לְקֶרֶן; לְשַׁכַּת הַפָּרוּה - שֶׁם מוֹלְחִין עוֹרוֹת הַקֶּדָּשִׁים, וְעַל גִּגֵּה הִיא בֵּית טְבִילָה לְכֶהֱן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכַּפּוֹרִים; לְשַׁכַּת הַמִּדִּיחִין - שֶׁם הֵיוּ מִדִּיחִין קֶרֶבִי [כרס] הַקֶּדָּשִׁים, וּמִשָּׁם מִסְבָּה עוֹלָה לְגַג בֵּית הַפָּרוּה. וְהַשְּׁלֹשׁ שְׁבָצָפוֹן - לְשַׁכַּת הַגְּזִית, לְשַׁכַּת הַגּוֹלָה, לְשַׁכַּת הָעֵץ: לְשַׁכַּת הַגְּזִית - שְׁבָה סְנֵהֲדָרִי גָדוֹלָה יוֹשְׁבֹת, וְחִצְיָהּ הִיא [ב:] קֶדֶשׁ וְחִצְיָהּ הִיא חָל; וְלֵה שְׁנֵי פְתָחִים, אֶחָד לְקֶדֶשׁ וְאֶחָד לְחָל. וּבְחִצְיָהּ שֶׁל חָל, הֵיוּ הַסְנֵהֲדָרִין יוֹשְׁבִין. לְשַׁכַּת הַגּוֹלָה - שֶׁם הִיא בּוֹר שֶׁמֶמְלָאִין מִמֶּנּוּ בְּגִלָּה [סול], וּמִשָּׁם מִסְפָּקִין מִים לְכָל הָעֶזְרָה. וְלְשַׁכַּת הָעֵץ הִיא אַחֲרֵי שְׁתֵּיהֶן, וְהִיא הִיא לְשַׁכַּת כֶּהֱן גָּדוֹל; וְהִיא הַנִּקְרָא 'לְשַׁכַּת פְּלִהְדִּין'. וְגַם שְׁלֹשָׁתָן שָׁוָה [בגובהן]. וְשְׁתֵּי לְשָׁכוֹת אַחֲרוֹת הֵיוּ שֶׁם בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, אַחַת מִימִין שַׁעַר מִזְרָחִי, וְהִיא לְשַׁכַּת פִּינְחָס הַמִּלְכִּישׁ [המכין את בגדי

גְּבִי כַפִּין הֵיוּ בְנוֹיּוֹת מִתַּחַתָּיו, מִפְּנֵי אֵהֶל הַטְּמֵאָה -] שְׁלֹא תַעֲלֶה. וְכָלוּ הֵיא מְקָרָה סָטוּ -] עַל גְּבִי עַמּוּדִים לְפָנִים מִסָּטוּ -] הַתַּקְרָה הַקִּיפָה אֶת הַהָר מִבַּפְּנִים.

ב. וְחֲמִשָּׁה שַׁעֲרִים הֵיוּ לוֹ - אֶחָד מִן הַמַּעֲרֵב, וְאֶחָד מִן הַמִּזְרָח, וְאֶחָד מִן הַצָּפוֹן, וּשְׁנַיִם מִן הַדָּרוֹם. רֹחַב כָּל שַׁעַר עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, וְגִבְהוֹ עֶשְׂרִים; וְיֵשׁ לָהֶן דִּלְתוֹת.

ג. לְפָנִים מִמֶּנּוּ סוּרָג [גדר] מִקִּיף סָבִיב, גִּבְהוֹ עֶשְׂרֵה טַפָּחִים. וְלְפָנִים מִן הַסוּרָג - הַחִיל [חומה], גִּבְהוֹ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת; וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר בְּקִינּוֹת: "וַיֵּאבֵל חָל וְחוֹמָה, יַחֲדוּ"; "וְחוֹמָה" - זוֹ חוֹמַת הָעֶזְרָה.

ד. לְפָנִים מִן הַחִיל - הָעֶזְרָה; וְכָל הָעֶזְרָה הִיא אַרְךְ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וְשֶׁבַע, עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה. וְשִׁבְעָה שַׁעֲרִים הֵיוּ לָהּ - שְׁלֹשָׁה מִן הַצָּפוֹן סְמוּכִין לַמַּעֲרֵב, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַדָּרוֹם סְמוּכִין לַמַּעֲרֵב, וְאֶחָד בְּמִזְרָח מִכּוֹן כְּנָגֵד בֵּית קֶדֶשׁ הַקֶּדָּשִׁים בְּאֶמְצַע.

ה. כָּל שַׁעַר מִהֵן הִיא רֹחַבוֹ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת, וְגִבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה; וְהֵיוּ לוֹ דִּלְתוֹת מִחֲפּוֹת [מצופות] זָהָב - חוּץ מִשַּׁעַר מִזְרָחִי שֶׁהִיא נִחֲשֶׁת דּוֹמָה לְזָהָב, וְשַׁעַר זֶה הוּא הַנִּקְרָא 'שַׁעַר עָלִיין', וְהוּא שַׁעַר נִיקְנוֹר.

ו. הָעֶזְרָה לֹא הִיא מְכֻנֶּה בְּאֶמְצַע הָר הַבֵּית, אֶלָּא רְחוֹקָה מִדָּרוֹם הָר הַבֵּית יָתֵר מִכָּל הָרוֹחוֹת [הצדדים], וְקֶרֶבָה לַמַּעֲרָבוֹ יָתֵר מִכָּל הָרוֹחוֹת; וּבִינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן [המרחק] יָתֵר מִמָּה שְׁבִינָהּ וּבֵין הַמַּעֲרָב, וּבִינָהּ וּבֵין הַמִּזְרָח יָתֵר מִמָּה שְׁבִינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן.

ז. וְלִפְנֵי הָעֶזְרָה בְּמִזְרָח הִיא עֶזְרַת נָשִׁים, וְהִיא הִיא אַרְךְ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה עַל רֹחַב מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְחֲמִשָּׁה. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת [חדרים] הֵיוּ בְּמִקְצְעוֹתֶיהָ [בפינותיה], שֶׁל אַרְבָּעִים אַרְבָּעִים אַמָּה, וְלֹא הֵיוּ מְקֻרָּוֹת; וְכֵן צִתִּידִין לְהִיּוֹת [במקדש השלישי].

ח. וְמָה הֵן מְשֻׁשׁוֹת? דְּרוֹמִית מִזְרָחִית - לְשַׁכַּת הַנְּזִירִים, שֶׁשֶּׁם מִבְּשָׁלִיין אֶת שְׁלֵמִיהֶן וּמִגְלִיחִין אֶת שַׁעֲרָן; וּמִזְרָחִית צְפוֹנִית - לְשַׁכַּת דִּיר הַעֲצִים, שֶׁשֶּׁם כֹּהֲנִים בְּעָלֵי מוֹמִין מִתְּלַעֲזִין בְּעֲצִים, שֶׁכָּל עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תוֹלַעַת, פָּסוּל; צְפוֹנִית מַעֲרָבִית - לְשַׁכַּת הַמַּצְרְעִים; מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית - בָּהּ הֵיוּ נוֹתְנִין יֵין וְשִׁמֶן, וְהִיא הִיא נִקְרָא 'לְשַׁכַּת בֵּית שְׁמֹנִה'.

ט. עֶזְרַת נָשִׁים הִיא מְקַפָּה צְרוּצָטָרָה [מרפסת], כְּדִי שִׁיְהִי הַנָּשִׁים רּוֹאוֹת מִלְמַעַלן וְהַנְּזִירִים מִלְמַטְן [בשמחת בית השואבה] - כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מַעֲרָבִיִּין. וּבֵית גָּדוֹל הִיא בְּצִד הָעֶזְרָה, בְּצָפוֹנָהּ מִבְּחוּץ בֵּין הָעֶזְרָה וְהַחִיל, וְהִיא בְּנוִי [בצורת] כְּפָה, וּמִקָּרֶב רְבִידִין [מדפים] שֶׁל אָבֶן; וְהוּא הִיא נִקְרָא 'בֵּית הַמוֹקֵד'. וּשְׁנֵי פְתָחִים הֵיוּ לוֹ - אֶחָד פְּתוּחַ לְעֶזְרָה, וְאֶחָד פְּתוּחַ לְחָל.

י. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הֵיוּ בּוֹ, שְׁתֵּים [בעזרה שהיא:] קֶדֶשׁ וּשְׁתֵּים [מחוץ לעזרה והן:] חָל; וְרִאשִׁי פִּסְפָּסִין [קורות קטנות] מִבְּדִילִין בֵּין הַקֶּדֶשׁ וְהַחָל. וְמָה הֵן מְשֻׁשׁוֹת? מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית - לְשַׁכַּת הַטְּלָאִים -] שְׁמוּכִין לְהַקְרִיבָה; דְּרוֹמִית מִזְרָחִית - לְשַׁכַּת עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים; מִזְרָחִית צְפוֹנִית - בָּהּ

[להרחיב] העזרה עד מקום שירצו מהר הבית, ולמשך חומת ירושלים עד מקום שירצו.

יא. אין מוסיפין על העיר [- ירושלים] או על העזרות - אלא על פי מלך, ועל פי נביא, ובאורים ותמים, ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים, שנאמר: "ככל אשר אני מראה אותך... וכן תעשו", לדורות; ומשה רבנו מלך היה. **יב.** וכיצד מוסיפין על העיר? עושין בית דין שתי [קרבני] תודות, ולוקחין לחם חמץ שבהן [- הבאים עמהם], והולכים בית דין אחר שתי [לחמי] התודות, ושתי התודות [נישאות ע"י ב' כוהנים] זו אחר זו; ועומדין בכנורות ובנבלים ובצלצל, על כל פנה ופנה ועל כל אגן ואגן שפירושלים, ואומרים: "ארומקד, ה', כי דליתני", עד שמגיעין לסוף המקום [שהוסיפו לעיר] שמקדשין אותו, ועומדין שם. ואוכלין שם לחם תודה אחת משתי התודות, והשונה נשרפת. ועל פי הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו.

יג. וכן אם הוסיפו על העזרה, מקדשין אותה בשירי המנחה: מה ירושלים, התודה שנאכלת בה [בכל העיר] מקדשה - אף העזרה, שירי המנחות שאין נאכלין אלא בה הן שמקדשין אותה בהן; ואוכלין אותה בסוף המקום שקדשו.

יד. כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה - לא נתקדש קדוש גמור. וזה שעשה עזרא [כשעלו מבבל] שתי תודות, זכר הוא שעשה; ולא במעשיו נתקדש המקום, שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותמים. ובמה נתקדשה? בקדשה ראשונה שקדשה שלמה - שהוא קדש העזרה וירושלים לשעתה [בזמנו], וקדשה לעתיד לבוא [לנצח].

טו. לפיכך מקריבין הקרבנות בלן אף על פי שאין שם בית מצוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חרבה ואינה מקפת במחצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומה; שקדשה הראשונה קדשה לשעתה, וקדשה לעתיד לבוא. **טז.** ולמה אני אומר במקדש וירושלים, שקדשה ראשונה קדשתן לעתיד לבוא, ובקדשת שאר ארץ ישראל לעגן שביעית ומעשרות וכיוצא בהן, לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדשת המקדש וירושלים - מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה. והרי הוא אומר: "והשמותי את מקדשיכם"; ואמרו חכמים: 'אף על פי ששוממין, בקדשתן הן עומדין'. אבל חייב הארץ בשביעית ובמעשרות, אינו אלא מפני שהוא כפוש רבים [- ע"י מלך או נביא או שופט מדעת רוב ישראל]; וכיון שגלגלה הארץ מידיהם - בטל הכפוש, ונפטר מן התורה מן המעשרות ומן השביעית, שהרי אינה ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקדשה, לא קדשה בכפוש אלא בנזקה [בקנין] שהחזיקו בה [כל אחד במקומו]; ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדשת עזרא השונה - הרי הוא מקדש היום, ואף על פי שגלגלה [נקתה] הארץ ממנו [אח"כ ע"י נכרי], וחיב בשביעית ובמעשרות, על הדרך שבארנו בהלכות תרומה.

[הכוהנים], ואחת משמאלו, והיא לשכת עושי חבתין [המכנים את מנחת כהן גדול במחבת]. וזו היא צורת כל הלשכות והעזרה כלה לפי מדותיה: [איור השמט כאן].

הלכות בית הבחירה פרק ו

א. המקדש בלו לא היה במישור, אלא במעלה ההר: כשאדם נכנס משער מזרחי להר הבית, מהלך עד סוף החיל בשנה [במישור], ועולה מן החיל לעזרת הנשים בשתיים עשרה מעלות [מדרגות], רום [גובה] כל מעלה חצי אמה ושלחה [רוחבה] חצי אמה.

ב. ומהלך כל עזרת נשים בשנה, ועולה ממנה לעזרת ישראל, שהיא תחלת העזרה, בחמש עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה.

ג. ומהלך כל עזרת ישראל בשנה, ועולה ממנה לעזרת הפהנים במעלה גבוהה אמה, ועליה דוכן [במה] יש בו [- בדוכן] שלש מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. נמצאת עזרת כהנים גבוהה על של ישראל שתי אמות ומחצה.

ד. ומהלך כל עזרת כהנים והמזבח ובין האולם ולמזבח בשנה; ועולה משם לאולם בשתיים עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. והאולם וההיכל בלו בשנה.

ה. נמצא גבה קרקע ההיכל [מ] על קרקע שער המזרח של הר הבית עשרים ושתי אמות. וגבה שער הר הבית עשרים אמה; לפיכך העומד פגוד שער המזרח, אינו רואה פתח ההיכל; ומפני זה עשו כהלך שעל גבי שער זה נמוך, כדי שיהיה כהן העומד בהר המשחה [- הר הזיתים, הנמצא למזרח המקדש] רואה פתח ההיכל בשעה שמזה מדם הפרה נכח ההיכל.

ו. ולשכות היו שם תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת הנשים, ששם הלויים נוהגין בפגודות והמצלות; וכל כלי השיר; ועל הדוכן העולה מעזרת ישראל לעזרת הפהנים, היו הלויים עומדים בשעה שאומרים שירה על הקרבן [בשעת ההקרבה].

ז. הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחל - אם היו גגותיהן שוין [מחוברין] עם קרקע העזרה - תוכן חל, וגגותיהן קדש; ואם אינן שוין - אף גגותיהן חל; שהגגות והעליות לא נתקדשו. לפיכך גגים אלו - אין אוכלין שם קדשי קדשים, ולא שוחטין קדשים קלים.

ח. היו בנויות בחל ופתוחות לקדש - תוכן קדש לאכילת קדשי קדשים, אבל אין שוחטין שם קדשים קלים; והנכנס לשם בטמאה, פטור; וגגותיהן חל לכל דבר.

ט. המחלות הפתוחות לעזרה, קדש; והפתוחות להר הבית, חל. החלונות ועבי החומה [קדושתם] כלפנים - בין לאכילת קדשי קדשים, בין לטמאה.

י. בית דין שרצו להוסיף על [שטחה של] ירושלים, או להוסיף על העזרה - מוסיפין; ויש להן [ורשאין] למשך

הלכות בית הבחירה פרק ז

א. מצות עשה ליראה מן המקדש, שנאמר: "ומקדשי תיראו"; ולא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שצוה על יראתו.

ב. ואיזו היא יראתו? שלא יבנס לחר הבית במקלו, או במנעלו שברגליו, או באפנדתו [חלוק לספיגת זיעה], או באבק שעל רגליו, או במעוה הצוררין לו בסדינו [בבגדו]. ואין צריך לומר שאסור לו לרק בכל הר הבית; אלא אם נודמן לו רק, מבליעו בכסותו. ולא יעשה הר הבית דרך, שיבנס מפתח זו ויצא מפתח שפגגדה כדי לקצר הדרך, אלא יקיפו מבחוץ. ולא יבנס לו אלא לדבר מצוה.

ג. וכל הנכנסין לחר הבית, ונכנסין דרך ימין ומקסיפין ויוצאין דרך שמאל - חוץ ממי שארעו דבר [אבל או מנודה], שהוא מקיף על השמאל. לפיכך היו [העוברין ושבי] שואלין אותו: 'מה לך מקיף על השמאל?' - [ומשיב] 'שאני אבל' - 'השוכן בבית הזה ינחמד', 'שאני מגדה' - 'השוכן בבית הזה יתן בלבד ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך'.

ד. כל [כהן] שהשלים עבודה ונסתלק לו, אינו יוצא ואחוריו להיכל, אלא מהלך אחורנית מעט מעט, ומהלך על צדו [כשפניו לעזרה] עד שיצא מן העזרה. וכן אנשי משמר [הכהונה] ואנשי מעמד [שלוחי ישראל למעמד ההקרבה] ולויים מדוכגן [מזימרתם] - כף הן יוצאין מן המקדש, כמו שפוסע אחר תפלה [שמונה עשרה] לאחוריו. כל זה ליראה מן המקדש.

ה. לא יקל אדם את ראשו [בשחקו] כנגד שער מזרחי של עזרה שהוא שער ניקנור, מפני שהוא מכון כנגד קדש הקדשים. וכל הנכנס לעזרה - יהלך בנחת במקום שמתר לו להכנס לשם, ויראה עצמו שהוא עומד לפני האדון ה' שנאמר: "והיו עיני ולבי שם כל הימים"; ומהלך באימה ויראה ופחד ורעה, שנאמר: "בבית אלהים נהלך ברגש".

ו. ואסור לכל אדם לישוב בכל העזרה; ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, שנאמר: "ויבא המלך דוד, וישב לפני ה'". והסנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית [שחציה קודש וחציה חול], לא היו יושבין אלא בחציה של חל.

ז. אף על פי שהמקדש היום חרב בצוונותינו, חיב אדם במוראו כמו שהיה נזהג בו בבנינו: לא יבנס אלא למקום שמתר להכנס לשם, ולא ישב בעזרה, ולא יקל ראשו כנגד שער המזרח, שנאמר: "את שבתותי תשמרו, ומקדשי תיראו" - מה שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם; ואף על פי שחרב בקדשתו עומד.

ח. בזמן שהיה המקדש בנוי - אסור לו לאדם להקל את ראשו מן [הר] הצופים, שהוא חוץ לירושלים ולפנים; והוא שהיה רואה את המקדש, ולא יהיה גדר מפסיק בינו ובין המקדש.

ט. אסור לו לאדם לעולם שיפנה [צרכיו] או יישן בין מזרח למערב; ואין צריך לומר שאין קובעין בית הפסא בין מזרח למערב בכל מקום, מפני שההיכל במערב.

לפיכך לא יפנה לא למערב, ולא למזרח שהוא כנגד המערב, אלא בין צפון לדרום נפנים וישנים. וכל המטיל מים [- צרכים קטנים] מן [הר] הצופים ולפנים - לא ישוב ופניו כלפי הקדש [המקדש], אלא יסלק המקדש לצדדין [ולא מול המקדש].

י. ואסור לאדם שייעשה בית תבנית [בדוגמת ומידות] היכל, אכסדרה תבנית אולם, חצר כנגד העזרה, שלחן בצורת השלחן, ומנורה בצורת המנורה; אבל עושה מנורה של חמשה קנים, או של שמונה קנים, או מנורה שאינה של מתכת, אף על פי שיש לה שבעה קנים.

יא. שלש מחנות היו ישראל במדבר - מחנה ישראל, והיא ארבע מחנות [השבטים]; ומחנה לוי, שנאמר בה: "וסביב למשכן יחנו"; ומחנה שכינה, והיא מפתח חצר אהל מועד ולפנים. וכנגדן לדורות - מפתח ירושלים עד הר הבית, כמחנה ישראל; ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור, כמחנה לוי; ומפתח העזרה ולפנים, מחנה שכינה. והחיל ועזרת הנשים, מעלה תרה בבית העולמים [ביהמ"ק].

יב. כל ארץ ישראל מקדשת מכל הארצות. ומה היא קדשתה? שמביאין [רק] ממנה [קורבן] העמר ושתי הלחם [בשבועות] והבכורים - מה שאין מביאין בן משאר הארצות.

יג. עשר קדשות הן בארץ ישראל, זו למעלה מזו: עירות המקפות חומה [מימי יהושע בן נון] מקדשות משאר הארץ - שמשלחין מתוכן את המצריעין, ואין קוצרין מת בתוכן עד שירצו שבעה טובי [ממוני] העיר או כל אנשי העיר; ואם יצא המת חוץ לעיר, אין מחזירין אותו לתוכה אף על פי שרצו בלן להחזירו.

יד. רצו בני העיר להוציא הקבר מן הקדינה [- העיר], מפנין אותו; וכל הקברות מפנין, חוץ מקבר נביא או מלך. קבר שהקיפתו העיר [והוא קדש לעיר], בין מארבע רוחותיו בין משתי רוחותיו כנגד זו - אם היה בינו ובין העיר יתר מחמשים אמה לכאן וחמשים לכאן, אין מפנין אותו עד שירצו בלן; פחות מכאן, מפנין אותו. וירושלים מקדשת משאר העירות המקפות - שאוכלין שם קדשים קלים [קורבנות] ומעשר שני לפנים מחומתה. ואילו דברים שנאמרו בירושלים? אין מלינין בה המת, ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם, ואין משפירין בתוכה בתיים, ואין נותנין בה מקום לגר תושב [נכרי ששומר ד' מצוות בני נח], ואין מקימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חלדה [הנביאה] שהיו בה מימות נביאים הראשונים, ואין נוטעין בה גנות ופרדסים, ואינה נזרעת ולא נחרשת שמא תסרח [מהזיבול], ואין מקימין בה אילנות חוץ מגנת ורדים שהיתה שם מימות נביאים הראשונים, ואין מקימין בה אשפות מפני השרצים, ואין מוציאין ממנה זיזין [קורות] וגזוזטראות [מרפסות] לרשות הרבים מפני [החשש שיהיו] אהל הטמאה, ואין עושין בה בכשונות [משרפות] מפני העשן, ואין מגדלין בה תרנגולין [שדרכו ללקט שרצים] מפני הקדשים; וכן לא יגדלו הכהנים תרנגולין בכל ארץ

מועד מזרחת מלשה ואהרן ובניו, שמרי משמרת המקדש".
ג. ואם בטלו שמירה זו עברו בלא תעשה, שנאמר:
"ושמרתם את משמרת הקדש", ולשון שמירה - אהרה
היא; הא [מכר] למדת, ששמירתו מצות עשה, ובטול
שמירתו בלא תעשה.

ד. מצות שמירתו, שהיה הכהנים שומרים מבפנים
למקדש [והלויים מבחוץ; וארבע ועשרים [משמרות של]
עדה - עשרה] שומרים אותו בכל לילה תמיד בארבעה
ועשרים מקום - הכהנים בשלשה מקומות, והלויים באחד
ועשרים מקום.

ה. והיכן היו שומרים? כהנים היו שומרים בבית אכטינס,
ובבית הניצוץ, ובבית המוקד. בית אכטינס ובית הניצוץ,
היו עליות בנויות בצד שערי העזרה; והרובין [פרחי כהונה]
היו שומרים שם. בית המוקד - בארץ; וזקני בית אב של
אותו היום היו יושבים שם, ומפתחות העזרה בידם.

ו. לא היו הכהנים השומרים יושבים בבגדי כהנה, אלא
מקפלין אותם ומניחין אותם כנגד ראשיהן; ולובשין בגדי
עצמם, ויושבים על הארץ, בדרך כל שומרי חצרות
המלכים, לא שיישנו על המטות.

ז. ארע [טומאת] קרי לאחד מהם, הולך במסכה [מחילה]
שפתחת הקרקע - שהמחלות הפתוחות להר הבית לא
נתקדשו - וטובל, וחוזר ויושב אצל אחיו הכהנים עד
שפותחין השערים בבקר, יוצא והולך לו.

ח. והיכן היו הלויים שומרים? על חמשה שערי הר
הבית, ועל ארבע פנותיו מתוכו, ועל ארבע פנות העזרה
מבחוץ, שאסור לישיב בעזרה; ועל חמשה שערי העזרה
חוץ לעזרה, שהרי הכהנים שומרים על שער המוקד ועל
שער הניצוץ. הרי שמונה עשר מקום.

ט. ועוד שומרים כלשפת הקרבן, וכלשפת הפרכת,
ואחורי בית הכפרת [קודש הקודשים].

י. ומעמידין ממנה אחד על כל המשמרות השומרים,
ואיש הר הבית היה נקרא; והיה מחזר על כל משמר
ומשמר כל הלילה, ואבוקות דולקות לפניו. וכל משמר
שאינו עומד ואומר: 'איש הר הבית, שלום עליך' - נכר
שהוא ישן, חובטו במקלו; ורשות היה לו לשרף את כסותו
[בגדו], עד שהיה אומרים בירושלים: 'מה קול בעזרה? -
קול בן לוי נלקה ובגדיו נשרפו', שישן לו על משמרו.

יא. בשחר, קדם שיעלה עמוד השחר, סמוך לו - לבוא
הממנה של מקדש, וידפק על הכהנים [היושבים] שבבית
המוקד, והן פותחין לו. נטל את המפתח, ופתח את השער
הקטן שבין בית המוקד ובין העזרה, ונכנס מבית המוקד
לעזרה, ונכנסו אחרי הכהנים ושתי אבוקות של אור
בידם, ונחלקו לשתי פתות - פת הולכת למזרח, וכת
הולכת למערב; והיו בודקין והולכין את כל העזרה, עד
שיגיעו שתי הפתות למקום בית עושי [מנחת] חבתין.
הגיעו - אלו ואלו אומרים: 'שלום, הכל שלום', והעמידו
עושי חבתין לעשות חבתין.

ישראל, מפני הטהרות. ואין הבית נחלט בה [נמכר
לצמיתות], ואינו מטמא בנגעים [של צרעת], ואינה נעשית
עיר הנדחת, ואינה מביאה עגלה ערופה לפי שלא
נתחלקה לשבטים.

טו. הר הבית מקדש ממנה - שאין זבין וזבות נדות
ויולדות [- שהן טמאות] נכנסין לשם; ומתיר להכניס המת
עצמו להר הבית, ואין צריך לומר טמא מת שהוא נכנס לשם.
טז. החיל מקדש ממנו - שאין גויים וטמא מת ובועל
נדה נכנסים לשם.

יז. עזרת נשים מקדשת מן החיל - שאין טבול יום [טמא
שטבל ויטהר בלילה] נכנס לשם; ואסור זה מדבריהם [של
חכמים], אבל מן התורה מתיר טבול יום להכנס למחנה
לויה. וטמא שנגנס לעזרת הנשים אינו חייב חטאת.

יח. עזרת ישראל מקדשת מעזרת נשים - שאין מחסר
כפורים [- שטרם הביא קרבנו] נכנס לשם, וטמא שנגנס לה
חייב כרת [- מיתה משמים עד גיל 50].

יט. עזרת כהנים מקדשת ממנה - שאין ישראל נכנסין
לשם אלא בשעת צרכיהם, לסמיכה [- סמיכת ידים על
הקורבן] ולשחיטה ולתנופה [הגבהת הקורבן].

כ. בין האולם ולמזבח מקדש ממנה - שאין בעלי מומין
ופרוצי ראש [מגודלי שער] וקרוצי בגדים נכנסין לשם.

כא. ההיכל מקדש מבין האולם ולמזבח - שאין נכנס
לשם אלא רחוק [- 'מקודש' בכיור ה] ידים ורגלים.

כב. בית קדש הקדשים מקדש ממנו - שאין נכנס לשם
אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה.

כג. מקום שהיה בעליה [בקומה מ] על קדש הקדשים -
אין נכנסין לו אלא פעם אחת בשבוע [בשבע שנים], לידע
מה הוא צריך לחזק בדקו [- לתקנו]. בשעה שנגנסין
הכנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם את הטמא
- מצוה שהיה נכנסין כהנים תמימים; לא מצאו תמימים,
יכנסו בעלי מומין; ואם אין שם כהנים, יכנסו לויים; לא
מצאו לויים, יכנסו ישראל. מצוה בטהורים; לא מצאו
טהורים, יכנסו טמאים. טמא ובעל מום - יכנס טמא ואל
יכנס בעל מום, שהטמא דחוי בעבור [שרובם טמאים].
וכל הנכנסין להיכל לתקן, יכנסו בתבות [שלא יביטו
בקודש]; אם אין שם תבות, או שאי אפשר להם שיעשו
בתבות - יכנסו דרך פתחים.

יום רביעי

הלכות בית הבחירה פרק ח

א. שמירת המקדש מצות עשה, ואף על פי שאין שם
פחד מאויב ולא מלסטים; שאין שמירתו אלא כבוד לו;
אינו דומה פלטורין [ארמון] שיש עליו שומרים, לפלטורין
שאינו עליו שומרים.

ב. ושמירה זו מצוה כל הלילה; והשומרים הם הכהנים
והלויים, שנאמר: "אתה ובניך אתה, לפני אהל העדת",
כלומר: אתם תהיו שומרים לו. והרי נאמר: "ושמרו את
משמרת אהל מועד", ונאמר: "הכהנים קדמה לפני אהל

שנאמר בו: "שמן משחת קדש יהיה זה לי"; ומעולם לא נעשה שמן המשחה אחר, חוץ ממה שעשה משה.

ו. אחד הסף את עצמו, ואחד הסף את אחרים - שנאמר: "ואשר יתן ממנו על זר". הסף פלים, ובהמה, וגויים שהן כבהמה, או שסף בו מתים - פטור, שנאמר: "על בשר אדם לא יסף".

ז. אין מושחין ממנו לדורות אלא כהנים גדולים, ומשוח מלחמה, ומלכי בית דוד בלבד; אפלו כהן בן כהן - מושחין אותו, שנאמר: "והכהן המשיח תחתיו מכניו וגו'".

ח. בית שני, שלא היה שם שמן המשחה - היה הכהן גדול מתרבה [מתמנה] בלבישת הבגדים בלבד, שהיה לובש בגדי כהנה גדולה.

ט. כיצד מושחין את הכהן? צק את השמן על ראשו, וסף ממנו על גבי עיניו כמין [צורת אות -] כף יוני כזה (האות כ הפוכה במצב ראוי) - שנאמר: "ויצק משמן המשחה על ראש אהרן. ומלכי בית דוד, מושחין אותן כמין גור [כתר] על [סביב] ראשן. ולא ימשח במקומות אחרות [בגוף], ולא ירבה בשמן".

י. הנותן משמן המשחה על גבי מלך או כהן גדול שפבר נמשחו, פטור - שנאמר: "ואשר יתן ממנו על זר", ואין אלו [נחשבים] זרים אצלו; אבל הסף ממנו אפלו למלך וכהן גדול, חיב - שנאמר: "על בשר אדם לא יסף", כל אדם במשמע. וכהן גדול שנטל שמן המשחה מראשו וסף במעיו [על בטנו] - חיב כרת; והוא שיסף ממנו בכזית. יא. אין מושחין את המלך אלא על גבי [סמוך ל:] מעין; ואין מושחין מלך בן מלך - שהמלכות ירשה למלך לעולם, שנאמר: "הוא ובניו בקרב ישראל". ואם היתה שם מחלקת - מושחין אותו כדי לסלק המחלקת ולהודיע לכל שזה הוא המלך לבדו; כמו שמשחו שלמה מפני מחלקת אדוניהו, ויואש מפני עתליה, ויהואחז מפני יהויקים אחיו. וזה שמשח אלישע ליהוא - לא בשמן המשחה משחו, אלא בשמן אפרסמון; ודבר זה מסרת ביד החקמים.

יב. כל כלי המקדש שעשה משה במדבר - לא נתקדשו אלא במשיחתו בלבד בשמן המשחה, שנאמר: "וימשחם ויקדש אתם". ודבר זה אינו נוהג לדורות; אלא הכלים בלבד - כיון שנשפתשו בהן במקדש במלאכתו, נתקדשו, שנאמר: "אשר ישרתו כם בקדש", בשרות הם מתקדשין. יג. הפפות והקצרות שמקבלין בהן המנחות, וכן המזרקות שמקבלין בהן הדם, ושאר כלי השרת - של כסף ושל זהב היו; ומתקדשין לעשותם של שאר מתכות, כמו שבארנו. וכלן מתקדשין במלאכתו; ואם נשברו - מתיק אותן ועושה אותן כלי אחר, ואין קדשתן מסתלקת מהן לעולם.

יד. כלי הקדש שנקבו או שנסדקו - אין סותרין אותן, אלא מתיכין אותן ועושים אותן חדשים.

טו. סכין שנשמט מן הנצב [ידיה], או שנפגם - אין מחזירין אותו [לידיה] ואין משיחין אותו, אלא גוזזין אותן בין הקדש והאולם לדרום, ועושים אחרים; שאין [ראוי שתהיה] עניית במקום [המקדש שכולו] עשירות.

יב. פסדר הזה עושין בכל לילה, חוץ מלילי שבת - שאין בידם אור, אלא בודקין בגרות הדלוקין שם מערב שבת.

ברוך רחמנא דסייען

הלכות כלי המקדש והעובדים בו

יש בכללן ארבע עשרה מצוות - שש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לעשות שמן המשחה; (ב) שלא לעשות כמותו; (ג) שלא לסוף ממנו; (ד) שלא לעשות כמתכנת הקטרת; (ה) שלא להקטיר על מזבח הזהב חוץ מן הקטרת; (ו) לשאת הארון על הכתף; (ז) שלא יסורו הבדים ממנו; (ח) שיעבד הלוי במקדש; (ט) שלא יעשה אחד במלאכת חבירו במקדש; (י) לקדש הכהן לעבודה; (יא) שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים; (יב) ללבש בגדי כהנה לעבודה; (יג) שלא יקדע המעיל; (יד) שלא יזח החשן מעל האפוד. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות כלי המקדש פרק א

א. מצוות עשה לעשות שמן המשחה, שיהיה מוכן לדברים שצריכין משיחה בו - שנאמר: "ועשית אותו שמן משחת קדש".

ב. וככה עשה משה רבנו במדבר: לקח מן המר והקנמון והקדה, מכל אחד משלשתן [במשקל] חמש מאות שקל בשקל הקדש, ומקנה הבשם [במשקל] חמשים ומאתים; וזה שנאמר בתורה: "וקנמן בשם מחציתו [במשקל] חמשים ומאתים" - ששוקלין אותו בשני פעמים, חמשים ומאתים בכל פעם. ושוחק כל אחד ואחד לבדו, וערב הכל, ושרה אותם במים וזין ומתוקין, עד שיצא כל כהן במים; ונתן על המים שמן זית הין - והוא שנים עשר לג, כל לג [מכיל] ארבע רביעיות; ובשל הכל על האש, עד שאבדו [התאדו] המים ונשאר השמן. והניחו בכלי לדורות. ג. המר - הוא הדם הצרור בחיה שבהדו, הידוע לכל שמתפשטין בו בני אדם בכל מקום. והקנמון - הוא העץ הבא מאי הדו, שריחו טוב ומתנגמרים [מתבשמים] בו בני אדם. והקדה - הוא הקשט. וקנה בשם - הן הקנים הדיקין כפתון האדמים הבאים מאי הדו, וריחן טוב, והן ממיני בשמים שנותנין אותו הרופאים בצרי [בתרופות].

ד. העושה שמן המשחה כמעשה הזה וכמשקל הזה, ולא הוסיף ולא גרע - במזיד, חיב כרת; ובשוגג, מביא חטאת קבועה [רגילה], שנאמר: "אשר יקח כמהו". והוא שיעשה אותו להמשח בו; אבל אם עשה להתלמד או לתנו לאחרים - פטור.

ה. הסף [המורח] משמן המשחה [בכמות של] כזית - במזיד, חיב כרת; ובשוגג, מביא חטאת קבועה, שנאמר: "ואשר יתן ממנו על זר - ונקרת". ואין חיבין אלא על שמן המשחה שעשה משה - שנאמר: "ממנו", מזה

[חזק], והוא שרף אילנות בערי ינו. וזה הוא שמתן בלשון ערבי: עוד בלסאן, ואצ'פאר טיב, ומיעה, ולבן, ומסך, וקציעה, וסנבל אלנארדין, וזעפראן, וקסט, ועוד, וקשר סליכ'ה, וענבר.

ה. ביצד מפטמין [וכותשין] את הקטרת? מביא תשעת קבין בורית כרשינה [מין סבון], ושף [משפשוף] בה את הצפרן; ואחר כך שורה את הצפרן באחד ועשרים קב של יין חזק ביותר; ואחר כך שוחק כל אחד ואחד מן הסמנים בפני עצמו הדק, וכשהוא שוחק אומר: 'היטב הדק, הדק היטב', כל זמן ששוחק; ומערב הכל.

ו. וכל מעשיה בקדש בתוך העזרה, ומשל הקדש - בכלי שרת; והמפטם את הקטרת מן החלין, פסולה.

ז. פעמים בשנה היו מחזירין אותה למכתשת [כלי הכתישה]. בימות החמה היו מפזרין אותה כדי שלא תתעפש, ובימות הגשמים צוברין [אוספים] אותה כדי שלא יפוג ריחה.

ח. נתן לתוכה דבש כל שהוא, פסלה; חסר אחד מסמניה - חיב מיתה, שהרי נעשית קטרת זרה. פטמה מעט מעט [מכל מין] במתכנתה [לפי יחס המשקל הכללי], כשרה - אפלו פטם פרס [חצי מנה] בשחרית ופרס בין הערבים.

ט. העושה קטרת מן אחד עשר סמנים אלו, לפי משקלות אלו, כדי להריח בה, ואף על פי שלא הריח - חיב כרת על עשייתה, אם עשה כמזיד; ובשוגג, מביא חטאת קבועה [רגילה]. אף על פי שלא עשה המשקל בלו, אלא חציו או שלישו, הואיל ועשה לפי משקלות אלו, חיב - שגאמר: "במתכנתה לא תעשו; איש אשר יעשה כמותה להריח בה - ונכרת מעמיו".

י. עשה להתלמד [להתאמן] בה או למסרה לצבור - פטור; הריח בה ולא עשה - אינו חיב כרת, אלא דינו כדין הנהגה מן הקדש; לא חיבה תורה כרת, אלא לעושה במתכנתה להריח בה.

יא. מזבח הזהב שבהיכל - עליו מקטירין הקטרת בכל יום. ואין מקריבין עליו דבר אחר. ואם הקטיר עליו קטרת אחרת שאינה כזו, או שהקטיר עליו קטרת כזו שהתנדב אותה יחיד או רבים, או הקריב עליו קרבן או הסיף נסוף [ניסך משקה] - לוקה, שגאמר: "לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה וגו'".

יב. בצת שמוליכין את הארון מקום למקום, אין מוליכין אותו לא על הבהמה ולא על העגלות; ולפי ששכב דוד ונשא על העגלות, נפרץ פרץ בעזא [ומת]. אלא מצוה לנטלו על הכתף, שגאמר: "כי עבודת הקדש עליהם, בכתף ישאו".

יג. כשנושאין אותו על הכתף, נושאין פנים כנגד פנים, ואחוריהם לחוץ, ופניהם לפנים [לכיוון הארון]. ונזהרים שלא ישמטו הבדים [המוטות] מן השבועות; שהמסיר אחד מן הבדים מן השבועות - לוקה, שגאמר: "בשבועת הארץ יהיו הבדים, לא יסרו ממנו".

טז. שתי [סוגי] מדות של יבש היו במקדש - חצי עשרון, ועשרון: העשרון למנחות, וחצי העשרון לחלק בו מנחת כהן גדול שבכל יום.

יז. ושבע [סוגי] מדות של לח היו שם: הין, וחצי הין, ושלישית הין, ורביעית הין, ולג, וחצי לג, ורביעית. ולמה היו? חצי הין הין ורביעית הין ושלישית הין - למדידת הנסכים של זבחים; ולג - למדידת שמן המנחות; וחצי לג - למדידת שמן לכל גר מנורות המנורה; ורביעית - לחלק בה השמן להכתין.

יח. ואין לנו [במקדש] דבר [שנצרך] למדד בו [בכלי של] הין; ולמה היה שם? הואיל והיה במקדש בימי משה, שמדד בו שמן לשמן המשחה. ובחצי לג שהיה במקדש, היו מודדין מים למי שוטה ושמן לתורה [- קורבן תודה]; ורביעית שהיתה שם, היו מודדין שמן לחם נזיר ומים לטהרת מצרע. ולא מפני מעשים אלו נתקדשו [הכלים], אלא מפני המלאכות של מקדש שאמרנו.

יט. כל [כלי] המדות האלו - קדש, ומכלי השרת; אלא שמדות הלח נמשחו [בשמן המושח] מבפנים ומבחוץ, וכלי היבש לא נמשחו אלא מבפנים. לפיכך ברוצי [- העודף הנשפך מכלי] מדות הלח, קדש; וברוצי מדות היבש, חל.

הלכות כלי המקדש פרק ב

א. הקטרת נעשית [מחדש] בכל שנה ושנה; ונעשיתה מצות עשה, שגאמר: "קח לך סמים". ונתפרשו בתורה ארבעה מסמניה, והן: נטף ושחלת וחלבנה ולבונה; ושאר סמניה - הלכה למשה מסיני.

ב. ואחד עשר סמנים נאמרו לו למשה בסיני, והן שעושין אותן במשקל מכון [מדויק]; ומוסיפין עמהן בלא משקל [מדויק] מלח סדומית וכפת הירדן, ועשב אחד שמעלה העשן; ולא היו יודעין [מכירין] אותו אלא אנשים ידועים [מסוימים], והוא היה הלכה [מסורת] בידם איש מפי איש.

ג. וזה הוא משקל אחד עשר סמניה: נטף ושחלת וחלבנה ולבונה, מכל אחד משקל שבעים מנה; והמנה [משקלו], מאה דינרין. ומר וקציעה ושפלת נרד וכרכם, מכל אחד ששה עשר מנה; קשט, שנים עשר מנה; קנמון, תשע מנים; קלופה, שלש מנים. משקל הכל, שלש מאות ושמונה ושמשים מנה. שוחקין הכל הדק; ומוסיפין לה רבע הקב מלח סדומית, וכפת הירדן, ומעלה עשן כל שהוא [- מעט]. ומקטיר ממנה בכל יום על מזבח הזהב מנה - שלש מאות חמשה ושמשים יום, כנגד [מספר] מות החמה. והשלש מנים הנשארות - שוחק אותן ערב יום הכפורים דקה מן הדקה, עד שמוציא ממנה מלא חפניו, להקטיר ביום הכפורים. והנשאור - הוא מותר הקטרת שאמרנו בשקלים [- בהלכות שקלים].

ד. "נטף" האמור בתורה, הוא עצי הקטף שיוצא מהן הצרי [שרף]; והשחלת, היא הצפרן שנותנין בגי אדם במגמרות [בשמים]; והחלבנה, כמו דבש שחור, וריחו קשה

יום חמישי

דוחה את השבת, מפני שהוא חליל של קרבן, וחליל של קרבן עבודה הוא, ודוחה את השבת.

ז. אין בן לוי נכנס לעבודה, עד שילמדוהו חמש שנים תחלה, שנאמר: "וזאת אשר ללוי: מִן חֶמֶשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה", וכתוב אחד אומר: "מִן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה" - הא כיצד? חמש לתלמוד. ואינו נכנס לעבודה עד שיגדיל ויהיה איש - שנאמר: "איש איש על עבודתו".

ח. זה שנאמר בתורה: "ומִן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצֵּבָה הָעֲבוּדָה" - אינו אלא בזמן שהיו נושאים המקדש במקום למקום, ואינה מצוה הנוהגת לדורות. אבל לדורות - אין הלוי נפסל בשנים ולא במומין אלא בקול - כשיחלקקל קולו מרב הזקנה, יפסל לעבודתו במקדש. ויראה לי, שאינו נפסל אלא לומר שירה, אבל יהיה מן השוברים.

ט. שמואל הרואה [הנביא] וְדָוִד הַמֶּלֶךְ חִלְקוּ הַלְוִיִּם לַעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמֵרוֹת; ועובד משמר בכל שבת [שבוע]. וכל אנשי המשמר, מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות; וכל יום ויום מימי השבת, עובדים בו אנשים ידועים [מסומנים לאותו יום]. וראשי האבות מחלקין אלו העובדים ביום שלום, איש איש על עבודתו. וכל הלויים מזהרין [אסורין] על עבודת המזבח, שנאמר: "אף אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו, ולא ימתו" - לא יקרבו לעבודה, אבל לגע מתרין.

י. וכשם שהלויים מזהרין שלא לעבד עבודת הפהנים - כן הפהנים מזהרין שלא לעבד עבודת הלויים, שנאמר: "גם הם גם אתם". וכן הלויים עצמם מזהרין שלא יעשה אחד מלאכת חבירו, שלא יסיע המשורר לשוער, ולא השוער למשורר - שנאמר: "איש איש על עבודתו ועל משאו".

יא. לויים שעבדו עבודת הפהנים, או שסיע לוי במלאכה שאינה מלאכתו - חייבין מיתה בידי שמים, שנאמר: "ולא ימתו"; אבל כהן שעבד עבודת לוי - אינו במיתה, אלא בלא תעשה.

הלכות כלי המקדש פרק ד

א. הפהנים הבדלו מפלל הלויים לעבודת הקרבנות, שנאמר: "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים"; ומצות עשה היא להבדיל הפהנים ולקדשם ולהכניס לקרבן - שנאמר: "וקדשתו, כי את לחם אלהיך הוא מקריב".

ב. וצריך כל אדם מישראל לנהג בו כבוד הרבה, ולהקדים אותו לכל דבר שבקדשה, לפתח [לקרוא בתורה] ראשון, ולקרבן [לפני ואחרי המזון] ראשון, ולטל מנה [בסעודה] יפה ראשון.

ג. משה רבנו חלק הפהנים לשמונה משמרות, ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר; וכן היו עד שמואל הנביא. ובימי שמואל, חלקם הוא ודוד המלך לארבעה ועשרים משמר; ועל כל משמר ומשמר ראש אחד ממנה. ועולין לירושלם לעבודה, משמר בכל שבת [- שבוע]. ומיום השבת ליום השבת הן מתחלפין - משמר יוצא, ומשמר שהוא אחריו נכנס, עד שיגמרו; וחוזרין חלילה.

הלכות כלי המקדש פרק ג

א. ורע לוי פלו - מבדל לעבודת המקדש, שנאמר: "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי"; ומצות עשה להיות הלויים פנויין ומוכנין לעבודת המקדש, בין רצו בין לא רצו - שנאמר: "ועבד הלוי הוא". וכן לוי שקבל עליו כל מצוות לוי חוץ מאחת - אין מקבלין אותו, עד שיקבל את כלן.

ב. עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש, ויהיה מהן שוערין לפתח שערי המקדש ולהגיף [לסגור] דלתותיו; ויהיה מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר: "ושרת בשם ה' אלהיו" - אינה הוא שרות שהוא בשם ה'? הוי אומר: זו שירה. ומתי אומרין השירה? על כל עולות הצבור החובה [שחובה להקריב] ועל שלמי עצרת [קרבן שבועות] - בעת נסוף היום [על המזבח]; אבל עולות נדבה שמקריבין הצבור [- כשאין יחידים שנדבו קרבנות] - לקיין המזבח [שלא יהיה המזבח שומם], וכן הנסכים הבאין בפני עצמן [בלי קרבן] - אין אומרין עליהן שירה.

ג. לוי האונן [- שמת קרובו שחייב להתאבל עליו, וסרם נקבר], מתר לעבד ולשורר. ואין פוחתין משנים עשר לויים עומדים על הדוכן [בימת השירה] בכל יום, אומרין שירה על הקרבן; ומוסיפין עד לעולם. ואין אומרין שירה אלא בפה, בלא כלי; שעקר השירה שהיא עבודתם - בפה. ואחרים היו עומדים שם, מנגנין בכלי שיר - מהם לויים ומהם ישראלים מיתחסין המשאין [בנותיהן] לכהנה [לכוהנים, מפני יחוס]; שאין עולה על הדוכן אלא מיתחס. ואין אלו המשוררים על פי הכלים עולין [נחשבים] למנגן השנים עשר.

ד. ובמה הם מנגנין? בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות והצלצל [מצלתיים]. ואין פוחתין משני נבלים, ולא מוסיפין על ששה; ואין פוחתין משני חלילים, ולא מוסיפין על שנים עשר; ואין פוחתין משתי חצוצרות, ולא מוסיפין על מאה ועשרים; ואין פוחתין מתשעה כנורות, ומוסיפין עד לעולם; והצלצל - אחד בלבד.

ה. בימי המועדות כלן ובראשי חדשים, היו הפהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן, והלויים אומרין שירה - שנאמר: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם - ותקעם בחצוצרת". החצוצרת היתה נעשית מן העשת [גוש] של כסף. עשה אותה מן הברזאות [שברים] של כסף, כשרה; משאר מיני מתכות, פסולה. והחלילים שהיו מנגנין בהן - הנה אבוב [קנה החליל] שלהן של [מ:] קנה, מפני שקולו ערב; ולא היה מחלק [מטיס] אלא באבוב יחיד, מפני שהוא מחלק יפה [כשהסיום באחד].

ו. בשנים עשר יום בשנה החליל מכה [- מכה באצבעו על החליל להנעים קולו] לפני המזבח - בשחיטת פסח ראשון, ובשחיטת פסח שני, וביום טוב הראשון של פסח, וביום טוב הראשון של עצרת, ובשמונת ימי הקורבן. וחליל זה

יג. כיצד מרביין אותו בפגדים? לובש שמונה פגדים ופושטן, וחוזר ולובשן למחר, שכעת ימים יום אחר יום - שנאמר: "שכעת ימים ילבשם הכהן תחתיו"; וכשם שרבויו פגדים שכעה - כך משיחה בשמן שכעה, יום אחר יום. ואם עבד קדם שיתרבה בפגדים כל שכעה, או קדם שימשח כל שכעה - עבודתו פשעה; הואיל ונתרבה או נמשח פעם אחת, נעשה כהן גדול לכל דבר.

יד. אין [הבדל] בין כהן משיח בשמן המשחה למרבה פגדים, אלא פר [לקרבן] שמביא כהן המשיח אם שנגב באחת מן המצוות שחייב עליהן חטאת, שנאמר: "אם הכהן המשיח יחטא וגו'"; אבל לשאר הדברים - שוין הן. **טו.** אין מצמידין [ממנין] כהן גדול, אלא בית דין של שכעים ואחד. ואין מושחין אותו אלא ביום, שנאמר: "ביום המשיח אותו"; וכן אם נתרבה בפגדים בלבד, אין מרביין אותו אלא ביום. ואין ממנין שני כהנים גדולים כאחת.

טז. וממנין כהן אחר, [ש:] יהיה לכהן גדול כמו המשנה למלך, והוא הנקרא 'סגן', והוא הנקרא 'ממנה'. ויהיה עומד לימין כהן גדול תמיד, וזה כבוד הוא לו [לכהן הגדול]. וכל הכהנים מתחת יד הסגן.

יז. ועוד ממנין קהיקולין [מנהל כללי], להיוותן לסגן כמו הסגן לכהן גדול; ואין פחות משנים. וממנין אמרכולין [אחראים], אין פחות משבעה; ומפתחות העזרה פגדים - רצה האחד לפתח, אינו יכול עד שיתפנסו כל האמרכולין ויפתחו.

יח. וממנין גזברין מתחת יד האמרכולין, ואין פותחין משלשה גזברין; והגזברין - הן שגובין ההקדשות [תורומות], ופודין [מוכרין] את הנפקה [הראוי למכירה] מהן, ומוציאין אותן [משתמשים בהן] לדברים הראויין להוצאה [לשימוש].

יט. כהן גדול המשיח [שנמשח בשמן] קודם [להצילן] למרבה פגדים, ומרבה פגדים העומד לשרת קודם למשוח שבער [ממשרתו] מחמת [טומאת] קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת [שנהיה לו] מום, ועובר מחמת מום קודם לכהן משיח [ממונה לו:] מלחמה, ומשוח מלחמה קדם לסגן, וסגן קודם לקתיקול [מנהל כללי], וקתיקול קודם לאמרכול [אחראים], ואמרכול קודם לגזבר, וגזבר קודם לראש המשמר [שבועי], וראש המשמר קודם לראש בית אב [משמרת יום], וראש בית אב קודם לכהן הדייט משאר הכהנים. נמצאו הכהנים תמיד שמונה מצלות, זו למעלה מזו.

כ. כשימית המלך, או כהן גדול, או אחד משאר הממנים - מצמידין תחתיו בנו או הראוי לירשו, וכל הקודם בנחלה [י ירושה] קודם לשרות [ל תפקיד] המת, והוא שיהיה ממלא מקומו בחכמה, או בקרבה [י יראת שמים] אף על פי שאינו כמותו בחכמה, שנאמר במלך: "הוא ובניו בקרב ישראל", מלמד שהמלכות ירשה; והוא הדין לכל שררה שבקרב ישראל - שהזוכה לה, זוכה לעצמו ולזרעו.

כא. משוח מלחמה - אין בנו מתמנה תחתיו לעולם, אלא הרי בנו כשאר הכהנים; אם נמשח למלחמה, נמשח;

ד. ומצות עשה להיות כל המשמרות שוים פרגלים [בחגים]; וכל שיבוא מן הכהנים פרגל ורצה לעבד - עובד וחולק עמהם, ואין אומדין לו: 'לך עד שיגיע משמרך', שנאמר: "וכי יבוא הלוי מאחד שעריך, ושרת".

ה. כמה דברים אמורים? בקרבנות הרגלים, ובחלוק לחם הפנים, ובחלוק שתי הלחם של עצרת [שבועות]. אבל נדרים ונדבות ותמידין - אין מקריב אותן ואפלו פרגל אלא משמר שזמנו קבוע [שתורו השבוע], שנאמר: "חלק כחלק יאכלו, לבד ממזבחי על האבות" - חלק כחלק יאכלו בקרבנות הצבור, ואינם חלק כחלק בשאר הדברים, שדבר חלקו אותם האבות, וקבעו אותן כל משמר ומשמר בשפתו.

ו. וכן עבודת לחם הפנים - במשמר שזמנו קבוע; אבל עבודת שתי הלחם [שבועות] - בכל המשמרות. ומנין שאינו מדבר אלא ברגלים? שנאמר: "מאחד שעריך, מכל ישראל" - בשעה שכל ישראל באין בשער אחד. ומנין שאינו מדבר אלא בכהנים? שנאמר: "חלק כחלק יאכלו", ואין שם מתנות להאכל אלא לכהנים בלבד.

ז. וכן כהן שהיה לו קרבן - הרי זה בא למקדש ומקריבו בכל יום שירצה, שנאמר: "ובא בכל אות נפשו ושרת"; ואפלו חטאתו ואשמו, הוא מקריב ומכפר על ידי עצמו; והעור של קרבנו, שלו. ואם רצה לתן את קרבנו לכל כהן שירצה להקריבו, נותן; ועור הקרבן ועבודתו, לאותו כהן בלבד שנתן לו.

ח. היה הכהן פעל הקרבן פעל מום - נותן קרבנו לאנשי משמר, והעור שלהן. היה זקן או חולה שיכול לעבד על ידי הדיח [במאמץ מיוחד] - נותן קרבנו לכל כהן שירצה, והעור והעבודה לאנשי משמר; ואם אינו יכול לעבד כלל, הרי הקרבן נאכל לאנשי משמר.

ט. היה טמא בקרבנות הצבור, וכל הכהנים טמאים [כשרוב הציבור טמאים, מקריבים בטומאה] - נותנו לבעלי מומין טהורים שבאותו משמר; ועורו ועבודתו, לאנשי משמר הטמאים.

י. היה הקרבן של כהן גדול, והיה אוגן [שמת קרובו שחייב להתאבל עליו, וטרם נקבר] - נותנו לכל כהן שירצה, ועורו ועבודתו לאנשי משמר; בין שכהן גדול האוגן ראוי לעבודה, כמו שיתבאר - הרי זה עושה שליח לקרבנו.

יא. כל ראש משמר ומשמר, מחלק משמרו לבתי אבות [משמרות], עד שיהיה כל בית אב ואנשי עובד ביום אחד מיום השפּת [השבוע], והאחר ביום של אחריו, וכן עד האחרון. וכל בית אב ואב, ראש אחד ממנה עליו.

יב. וממנין כהן גדול, הוא ראש לכל הכהנים; ומושחין אותו בשמן המשחה, ומלבישין אותו בגדי כהנה גדולה, שנאמר: "והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק וגו'"; ואם אין שם שמן המשחה - מרביין [ממנים] אותו בבגדי כהנה גדולה בלבד, שנאמר: "אשר יוצק על ראשו שמן המשחה, ומלא את ידו ללבש את הבגדים" - כשם שמתרבה [מתמנה] בשמן המשחה, כך מתרבה בפגדים.

היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה, או שעה אחת או שתיים ביום. ויהיה ביתו בירושלים, ואינו זו משם. ח. וכהן גדול דין, ודין אותו, ומעידין עליו; ואין דנין אותו דיני נפשות אלא בבית דין הגדול בלבד, שנאמר: "כל הדבר הגדול יביאו אליך".

ט. היה יודע עדות - אינו חייב להעידה, ואפלו בבית דין הגדול; שנה אינו כבוד לו שילך ויעיד. ואם היתה עדות למלך ישראל - הרי זה הולך לבית דין הגדול ומעיד לו. י. וכבר בארנו בספר חמישי, שהוא אסור [להתחתן] באלמנה, ומצוה על התולה. ואינו נושא שתי נשים, ואם נשא שתיים - אינו יכול לעבד ביום הצום [כיפור] עד שיגרוש. וחולץ [לאשת אחיו שמת בלא בנים], וחולצים לאשתו, ומיבמין [- מת בלא בנים, אחיו נושא] את אשתו. ואם גרש אשה, מתרת להנשא לשאר העם.

יא. בזמן שכהן גדול נכנס להיכל להשתחוות, שלשה או חזין בו: אחד בימינו, ואחד בשמאלו, ואחד באבנים טובות של אפוד מאחוריו; ויפגס להיכל וישתחוה. וכיון שישמע הסגן קול רגליו של כהן גדול שהוא יוצא, מגביה לו את הפרכת [בפתח ההיכל]; ואחר שיצא, יפגסו אחיו הכהנים וישתחוו ויצאו.

יב. בכל יום שירצה להקטיר הקטרת, מקטיר. ונוטל חלק בראש בקדשי המקדש כלם. כיצד? כשירצה, אומר: 'זו החטאת שלי, וזה האשם שלי'; ואינו עובד בפניו [על פי גורלו]. אלא כל עת שירצה להקריב, מקריב כל מה שירצה. והרי הוא בקדשי הגבול [תרומות ומעשרות] כשאר הכהנים. יג. בזמן שרוצה כהן גדול להקריב, היה עולה בפכש והסגן מימינו; עלה למחצית הפכש, תפסו הסגן מימינו והעלהו, והושיט לו הכהן שהוא מוליך את ראש העולה האברים שבידו, וסומך [ידיו] עליהן וזורקן לאש.

יד. וכך היו מושיטין לו שאר האברים: כל אחד ואחד נותן אברים שבידו לראשון, והראשון נותן לכהן גדול, והוא סומך [ידיו] וזורק לאש. ואם רצה לסמוך בלבד, ויהיה אחד זורק לאש - עושה. ואין שם סמיכה על האברים אלא לכהן גדול בלבד, מפני כבודו; אלא כל הסמיכות - על בעלי חיים הן.

טו. כשיגדיל הכהן ויעשה איש [בן י"ג] - הרי הוא פשוט לעבודה; אבל אחי הכהנים לא היו מניחין אותו לעבד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה. ואינו נכנס לעזרה לעבודה תחלה, אלא בשעה שהלויים אומרים שירה.

טז. אין הכהן עובד תחלה, וכן כהן גדול אינו עובד תחלה, עד שביא [מנחה] עשירית האיפה משלו ועובדה בידו, שנאמר: "זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו". ואם עבד קדם שביא עשירית האיפה, וכן כהן גדול שעבד בכהנה גדולה קדם שביא עשירית האיפה - עבודתו פשוטה.

יז. כהן שלא עבד עדין מקמיו שמנו אותו כהן גדול - הרי זה מביא עשירית האיפה ועובדה בידו תחלה כשאר חנוף כל כהן הדייט [העובד לראשונה], ואחר כך מקריב עשירית

ואם לא נמשח, לא נמשח. וכשהכהן מושיח מלחמה משמש במקדש, משמש בארבעה כלים [בגדים] כשאר הכהנים. מעלין משררה לשררה שהיא גדולה ממנה, ואין מורידין אותו לשררה שהיא למטה ממנה - שמעלין בקדש, ולא מורידין לעולם משררה שהיא בקרב ישראל אלא אם כן כרח [חטא].

כב. וכהן גדול שעבר עברה שחייב עליה מלקות - מלקין אותו בבית דין של שלשה כשאר מחייבי מלקות, וחוזר לגדלותו.

הלכות כלי המקדש פ"ה

א. כהן גדול - צריך שיהיה גדול מכל אחי הכהנים בנואי, בכת, בעשר, בחקמה, ובמראה [חן והוד]. אם אין לו ממון - כל הכהנים נותנין לו משלהן כל אחד ואחד לפי עשרו, עד שיעשיר יותר מעשיר שבכלם.

ב. ואין אחד מכל אלו מעבב [מונע מכהונתו], אלא כל זה למצוה; אבל אם נתרבה [ננתנה בלי הנ"ל] - מכל מקום, נתרבה.

ג. וחיוב כהן גדול לנהוג כבוד בעצמו, ולא יקל עצמו [בקלות ראש] עם שאר העם; ולא יראו אותו ערם, ולא בבית הכסא, ולא במרחץ, ולא כשהוא מסתפר - שנאמר: "הגדול מאחיו", מלמד שנוהגין בו גדלה יתרה. רצה הוא שירחצו אחרים עמו, הרשות בידו.

ד. לא יכנס לבית המשחה, ולא לסעודות של רבים, אפלו הם של מצוה. אבל הולך הוא, אם רצה, לבית האבל. וכשהוא הולך, אינו הולך בערבובייה עם שאר הכהנים, אלא הכהנים מסבבין [מקיפין] אותו, וחולקין לו כבוד; והסגן ממצעו [עומד] בינו לבין העם, והסגן ומשיח שעבר [- שעבד תקופה במקום הכהן גדול] מימינו, וראש בית אב והאבלים וכל העם משמאלו. ואומר לאבלים: 'תנחמו'; והן מכבדין אותו כפי כהן.

ה. מת לו מת - אינו יוצא אתריו, ואינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש; וכל העם באים לנחמו לביתו. והוא עומד בשוה [להתנחם], וסגן מימינו וראש בית אב משמאלו; ואומרים לו: 'אנו פפרתך', והוא אומר להן: 'תתברכו מן השמים'.

ו. כשמברין [מאכילין] אותו [משל אחרים] - כל העם מסבין על הארץ, והוא מסב על הספסל. ואינו קורע על מתו כשאר הכהנים, שנאמר: "ובגדיו לא יפרם"; ואם קרע, לוקה. אבל קורע הוא מלמטה כנגד רגליו. ואינו מרבה פרע [- שער מגודל] לעולם, שנאמר: "את ראשו לא יפרע" - ואפלו בעת שלא יכנס למקדש; אלא מספר מערב שבת לערב שבת. ואינו מספר בתער [סכין] אלא בזוג [מספרים], ראש שצרה זו בעקר [בתחילת] זו, עד שיראה כאלו הוא צמח כאחד - שנאמר: "ראשם לא יגלחו, ופרע לא ישלחו; כסום יכסמו את ראשיהם".

ז. ובית יהיה לו מוכן במקדש, והיא הנקראת 'לשפת כהן גדול'. וכבודו ותפארתו שיהיה יושב במקדש כל

מעמד לא בתפלה שניה שלהם ולא במנחה, אלא בשחרית ובנעילה בלבד. וכל יום שהיה בו קרבן העצים [יבואר בהמשך] - לא היה בו מעמד בנעילה, אלא בשחרית ובתפלה שניה ובמנחה.

ט. ומה הוא קרבן העצים? זמן קבוע היה למשפחות לצאת לערים להביא עצים למערכה [למזבח], ויום שיגיע לבני משפחה זו להביא העצים, מקריבין עולות נדבה; וזה הוא קרבן העצים. והיה להן כמו יום טוב, ואסורין בו בספד ותענית, ואסורין במלאכה.

י. אפלו יחיד שהתנדב עצים או גזרים למערכה - אסור באותו היום בספד ובתענית ובעשיית מלאכה; ודבר זה מנהג.

יא. אנשי מעמד אסורין מלספור ומלכבס כל השבת שלהן; ובחמישי מתרין מפני כבוד השבת. ומפני מה אסרו עליהן לספור ולכבס? כדי שלא יפנסו למעמדן כשהן מגולין, אלא יספורו ויכבסו מקדם.

הלכות כלי המקדש פרק ז

א. חמשה עשר ממנין היו במקדש, וכן ממנין לעולם על כל דבר ודבר מחמשה עשר דבר אלו ממנה אחד; ואלו הן: אחד על הזמנים, שני על נעילת שערים, שלישי על השומרים, רביעי על המשוורים, חמישי על הצלצל עם שער כלי שיר, ששי על הפנסות, שביעי על הקנים, שמיני על החותמות, תשיעי על הנסכים, עשירי על החולים, אחד עשר על המים, שנים עשר על מעשה לחם הפנים, שלשה עשר על מעשה הקטרת, ארבעה עשר על מעשה הפרוכות, חמשה עשר על מעשה בגדי כהנה גדולה.

ב. כל אחד ואחד מממנים אלו - תחת ידו אנשים הרבה, כדי להכין את המלאכה שהוא ממנה עליה. זה ששל הזמנים - הוא משמר את הזמנים, הוא ואנשיו: כיון שיגיע עת הקרבן, מכריז הוא או אחד מאנשיו ואומר: 'עמדו כהנים לעבודה, ולוים לדוכן, וישראל למעמד'; וכיון שישמע קולו, יבוא כל אחד למלאכתו.

ג. זה ששל נעילת השערים - על פיו נוצלין, ועל פיו פותחין. ואין התוקעין [בשופרות] תוקעין בכל יום לפתיחת השערים, אלא ברשותו; ובכל יום תוקעין במקדש שלש תקיעות לפתיחת שערים, תקיעה תרועה תקיעה.

ד. זה ששל השומרים - הוא איש הר הבית שמסבב [ומפקח] על הלויים בכל לילה; וכל מי שישן על משמרתו - מלקין אותו במקלות, ושורפין את כסותו.

ה. זה ששל המשוורים - הוא בורר בכל יום המשוורים שעומדים על הדוכן לומר שירה בפה, ועל פיו תוקעין [בחצוצרות] על הקרבנות. אין פותחין במקדש מאחת ועשרים תקיעה בכל יום - שלש לפתיחת שערים, ותשע לתמיד של שחר [הקרבן הראשון], ותשע לתמיד של בין הערבים [הקרבן האחרון]. ויום שיש בו קרבן מוסף, מוסיפין תשע על קרבן מוסף; ואם חל ראש חדש או יום טוב להיות בשבת, או שחל ראש השנה להיות בשבת

האיפה שניה, שהיא חנוף כהן גדול, ואחר כך מקריב עשירית האיפה שלישית, שהיא חבתי כהן גדול שמקריב בכל יום, כמו שיתבאר; ומעשה שלשתן שנה הוא.

יום שישי

הלכות כלי המקדש פרק ו

א. אי אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב, והוא אינו עומד על גביו [לידתו]; וקרבנות הצבור, הן קרבן של כל ישראל, ואי אפשר שיהיו כל ישראל עומדין בעזרה בשעת קרבן. לפיכך תקנו נביאים הראשונים, שיכרו מישאל כשרים ויראי חטא, יהיו שלוחי כל ישראל לעמד על הקרבנות; והן הנקראין 'אנשי מעמד'. וחקקו אותם עשרים וארבעה מעמדות, כמנין משמרות כהנה ולויה. ועל כל מעמד ומעמד, אחד מהם ממנה על כלם; והוא הנקרא 'ראש המעמד'.

ב. בכל שבת ושבת [שבת - שבוע], מתקבצין אנשי מעמד של אותה שבת; מי שהיה מהן בירושלים או קרוב לה, ונכנסין למקדש עם משמר כהנה ולויה של אותה שבת; והרחוקים של אותו מעמד, כיון שהגיע מעמד שלהן, היו מתקבצין לבית הכנסת שבמקומן.

ג. ומה הן עושין אלו שמתקבצין, בין בירושלים בין בכתי כנסיות? מתעניין בשני בשבת [יום ב'] שלהן, ובשלישי וברביעי ובחמישי. אבל בערב שבת לא היו מתעניין, מפני כבוד השבת; ובאחד בשבת אינן מתעניין, כדי שלא יצאו מענג שבת לצום.

ד. ובכל יום ויום משבת שהיא מעמדן, מתפללין ארבע תפלות: שחרית ומנחה ונעילה, ועוד מוסיפין תפלה אחת בין שחרית ומנחה, והיא 'תרה' [נוספת] להן. ונושאים הפהנים בפיהן במעמד שלשה פעמים בכל יום - בשחרית, ובתפלה זו היתרה, ובנעילה. וקוראין בספר תורה שלשה אנשים, פעמים בכל יום: בשחרית, ובתפלה זו היתרה שמוסיפין; אבל במנחה לא היו קוראין בספר, אלא על פה, כקוראין את שמע [- פרשת 'שמע ישראל']. ולא היו מתקבצין לתפלת מנחה בערב שבת, מפני שהן טורדין לשבת.

ה. וקבוצן לכל תפלה מארבע תפלות אלו, ועמידתן שם לתפלה ולתחנו ולבקשה ולקרות בתורה - נקרא 'מעמד'. ובמה היו קוראין? במעשה בראשית. ביום הראשון קוראין "בראשית" ו"יהי רקיע"; בשני, "יהי רקיע" ו"קו המים"; בשלישי, "קו המים" ו"יהי מאורות"; ברביעי, "יהי מאורות" ו"ישרצו"; בחמישי, "ישרצו" ו"תוצא הארץ"; בששי, "תוצא הארץ" ו"יכלו".

ז. פרשה גדולה קוראין אותה בשנים [העולים לתורה], וקטנה קורא אותה אחד; ושתי פרשיות שקוראין שחרית - הם שחזורין וקוראין אותן בתפלה השניה בספר [תורה], וחזורין וקוראין אותן על פה במנחה.

ח. שמונת ימי חנוכה - לא היו אנשי מעמד עושין מעמד בשחרית. ובכל יום שיש בו קרבן מוסף - לא היה בו

יג. משלשים יום לשלשים יום פוסקין שער נ- קובעין את מחירי] הין והסלת עם הממנה על הנסכים. אם הוקרו נסכים, מספק להן כמו שפסקו עמו; ואם הוזלו, מספק להן בפער הוזל. והשכר שמשפטר ההקדש בשערים אלו - הוא הנקרא 'מותר נסכים', ולוקחין [קונים] בו עולות לקיץ המזבח. ואין מקצצין את המזבח בעולות העוף, שאין בקרבנות הצבור עוף.

יד. הכהנים - מפני שהן עומדין על הרצפה תמיד, ואוכלין בשר הרבה, ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד - הן חולין במעיהן; לפיכך מצמידין ממנה אחד שהיה מבקר אותם, ומרפא כל תחלואיהם, ועוסק בהם תמיד, הוא ואנשיו שתחת ידו.

טו. וכן ממנין אחר להיות חופר בורות ושיחין [תעלות], ומתקן הבורות של רבים - כדי שיהיו המים מצויין בירושלים לכל אדם מיושביה ולכל עולי רגלים. ואחד ממנה על כל אפני לחם הפנים, והוא מתקן כל מלאכתו. ואחד ממנה על כל אפני הקטרת, והוא מתקן מלאכתה. **טז.** זה שעל הפרוכות - ממנה על כל אורגי הפרוכות והרוקמין בהן, שיהיו מוכנות להיכל ולשערים. ושתי פרוכות היו עושין בכל שנה ושנה, [בשביל] להקביל בין הקדש וקדש הקדשים. וחוטאי הפרוכות כפולין [שזורין] ששה ששה [כל חוט מששה חוטים]. וארבעה מינין היו בה: שש, ותכלת, וארגמן, ותולעת שני; וכל אחד מהם כפול [שזור מ:] ששה, הרי עשרים וארבעה חוטין. וטפח היה עביה, ועל שבעים ושנים גירין [חוטים] היתה גאונה; ארבע ארבעים, ורחבה עשרים.

יז. ושלוש עשרה פרוכות היו במקדש שני - שבע על שבעה שערי העזרה, ואחת על פתחו של אולם, ואחת על פתחו של היכל, ושפתם לדביר [קודש הקודשים] בינו ובין הקדש, ושפתים כנגדן בצליה [בעלית הגג].

יח. פרכת שנטמאת בולד הטמאה נ- טומאה מגזרת חכמים - מטבילין אותה בפנים [בעזרה] ומכניסין אותה מיד, לפי שאינה צריכה הערב שמש [להמתין לערב להטהר]. ושנטמאת באב הטמאה - מטבילין אותה מבחוץ [לעזרה] ושוחטין אותה בחיל [חוץ לעזרה], מפני שהיא צריכה הערב שמש. ואם היתה חדשה - שוחטין אותה על גב האצטוה [קורות אבן בהר הבית], כדי שיראו העם את מלאכתה שהיא נאה.

יט. וכל הכלים שהיו במקדש, היו להם שניים ושלישיים - שאם יטמאו הראשונים, יביאו השניים תחתיהם. **כ.** זה הממנה על מעשה בגדי כהנה - עוסק בהקנת בגדי כהנים הדיוטות ובגדי כהן גדול, ובאריגתן; ומתחת ידו נעשה הכל. ולשפה היתה לו במקדש.

הלכות פלי המקדש פ"ח

א. בגדי כהנה, שלשה מינים: בגדי כהן הדיוט, ובגדי זהב, ובגדי לבן. בגדי כהן הדיוט - הם ארבעה כלים [בגדים]: כתנת, ומכנסים, ואבנט, ומגבעת; וארבעתם של

שש שלשה [קרבנות] מוספין - אין תוקעין לכל מוסף ומוסף בפני עצמו, אלא תוקעין תשע בלבד לכל המוספין. **ו.** בערב שבת מוסיפין שש - שלש להבטיל את העם מן המלאכה, ושלש להבדיל בין קדש לחל. ובכרגל [בחג] מוסיפין שלש לפתיחת שער התחתון, והוא שער עזרת נשים, ושלש לפתיחת שער העליון, שהוא שער ניקנור. ולמה נקרא שמו 'שער העליון'? לפי שהוא למעלה מעזרת נשים. וכן תוקעין שלש למלוי המים שמנסכין [על המזבח] בכהג, ואין תוקעין למלוי המים בשבת [של סוכות]; ותוקעין שלש על גבי המזבח בשעה שמנסכין המים. וכל התוקעין שתוקעין על הקרבנות, מתחת יד זה שעל המשוררים ובשרותו; וכל אלו התקיעות, בתצוצרות הן. **ז.** זה שעל הצלצל [מצלתיים] - הוא המעמיד כל המשוררים על פי כלי השיר שסועדין את נ- מלווים את שירת] הלויים, כמו שפארנו.

ח. זה שעל הפיסות [גורלות] - הוא מפס בין הכהנים בכל יום, עד שיהיה כל איש ואיש עושה מלאכתו שזכה בה בפס; וארבעה פעמים היו מפסין בכל יום. ובהלכות תמידין אבאר ביצד מפסין.

ט. הממנה שעל הקנים [קני עופות] - הוא שפוסקין [מסכמים] עמו שימפר הקנים לקרבנות, כך וכך בסלע. וכל מי שהוא חייב תורים או בני יונה, יביא דמיהן למקדש, וזה הממנה נותן הקנים לבצלי הקרבן, ועושה חשבון עם הגזברין ונותנין לו. משלשים יום לשלשים יום פוסקין עמו השער [מסכמים את המחיר]. ואם הוזלו הקנים, מספק [מוכר] בפער הוזל; ואם הוקרו, מספק כמו שפסקו עמו; שיד הקדש על העליונה. וכל קן שנמצא פסול או שנפסל קדם שיקרב - נותן אחר תחתיו.

י. זה שעל החותמות [פתקאות] - הוא שמקבל דמי נסכים ממחירי נסכים, ונותן להם חותמות; וזה שעל הנסכים - הוא שמוכר הנסכים.

יא. ביצד? ארבעה חותמות היו במקדש: האחד כתוב עליו 'עגל', והשני כתוב עליו 'זכר', והשלישי כתוב עליו 'גדי', והרביעי כתוב עליו 'חוטא'.

יב. כל מי שיביא קרבנותיו למקדש - נותן דמי הנסכים לזה הממנה על החותמות, ונותן לו חותמות כמנין הקרבנות שלו. ואם היה מצרע עשיר, נותן לו חותם אחד שכתוב עליו 'חוטא'; והלה הולך בחותמות שבידו לזה הממנה על הנסכים, ונותן לו נסכים כמנין החותמות וכמו שכתוב בהן. ולערב באים זה אצל זה; זה מוציא את החותמות, ומקבל כנגדן מעות. אם הותירו [נותנו] המעות [יותר מהמכירות], הותירו להקדש; ואם פחתו, ישלם זה שעל החותמות מבתו. מי שאבד חותמו, ממתנין לו עד הערב; אם מצאו במעות יתר כדי חותם שטוען, נותנין לו; ואם לאו, אין נותנין לו. ושם כל היום [תאריך] כתוב על החותם, מפני הרמאין - שלא ישהא החותם אצלו עד שיוקרו [יתיקרו] הנסכים.

מְכַנְסִים'; כִּל הָאֲבָנִים בְּחֵלּוֹן אֶחָד, וְכָתוּב עָלָיו 'אֲבָנִים'; וְכֵן הַמַּצְנָפוֹת כֵּלָּן בְּחֵלּוֹן אֶחָד, וְהַכְּתוּבָה כֵּלָּן בְּחֵלּוֹן אֶחָד.

י. כֵּתָן גְּדוֹל מִנִּיחַ בְּגָדֵי זָהָב בְּלִשְׁכָּה שְׁלֹו בְּלִלָּה, אוּ בַּעַת שְׂיֵצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ.

יא. בְּגָדֵי כְהֵנָה, מִתֵּר לִהְיוֹת בָּהֶן; לְפִיכָךְ לֹוֹבֵשׁ אוֹתָן בְּיוֹם עֲבוֹדָתוֹ, אֶפְלוּ שְׁלֹא בִשְׁעַת עֲבוֹדָה; חוּץ מִן הָאֲבָנִים - מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֹׁעֲטָנוֹ,

יב. אֲסוּר לִכְהֵן הַדְּיוּט לִלְבָּשׁוֹ אֶלֶּא בִשְׁעַת הָעֲבוֹדָה. אֵין הַכְּהֵנִים לֹוֹבְשִׁין לְעֲבוֹדָה אֶלֶּא [בַּגְּדִים מ:] צֶמֶר וּפְשָׁתִים בְּלָבָד.

יג. וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "שֵׁשׁ" אוּ "בָד", הוּא הַפְּשָׁתִים וְהוּא הַבּוּץ. וְהַכֵּלֶת הָאֲמוּרָה בְּכָל מְקוֹם, הוּא הַצֶּמֶר הַצָּבֹועַ כֶּעֶצֶם הַשָּׂמִים, שֶׁהוּא פְתוּף [מְעוּרָב] מִן הַכֵּחַל [גוּוֹנֵי הַכֵּחַל]; וְהָאֲרָגָן, הוּא הַצֶּמֶר הַצָּבֹועַ אֲדָם; וְתוֹלַעַת שֵׁנִי, הוּא הַצֶּמֶר הַצָּבֹועַ כְּתוֹלַעַת [גַּרְגִּירִים אֲדוּמִים מֵאֻד].

יד. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "שֵׁשׁ" אוּ "שֵׁשׁ מְשֻׁרָּה", צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה חָחוּט כְּפֹול שֵׁשֶׁה. וּמְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "בָד" - אִם הִיָּה חָחוּט אֶחָד לְבָדוֹ, כָּשֵׁר; וּמִצָּה מִן הַמִּבְחָר שִׁיְהִיָּה כְּפֹול שֵׁשֶׁה. וּמְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "מְשֻׁרָּה" בְּלָבָד - צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה חָחוּט כְּפֹול שְׂמוֹנָה.

טו. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "מַעֲשֶׂה רָקֵם" - הוּא שְׂתִּהְיִינָה הַצּוּרוֹת הַנּוֹעֲשׂוֹת בְּאָרִיג נִרְאִין מִצַּד אֶחָד בְּפָנֵי הָאָרִיג בְּלָבָד; וְ"מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב" - הוּא שְׂתִּהְיִינָה הַצּוּרוֹת נִרְאִין מִשְׁנֵי צַדִּין, פָּנִים וְאַחֲרֵי.

טז. וְכִיצַד מַעֲשֶׂה הַבְּגָדִים? הַכְּתוּבָה, בֵּין שֵׁל כֵּתָן גְּדוֹל בֵּין שֵׁל כֵּתָן הַדְּיוּט - מִשְׁבַּצָּת הִיָּתָה, שֶׁהִיא בְּתִים בְּתִים בְּאָרִיגָתָהּ, כְּמוֹ בֵּית הַכּוֹסוֹת [כַּגּוּמוֹת גְּדוּלוֹת], כְּמוֹ שְׁעוֹשִׁין הָאוֹרִגִּין בְּבָגְדִים הַקָּשִׁים. וּבֵית יָד [שְׂרוּוֹל] שְׁלֹה נֶאֱרָג בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, וּמִחֲבָרִין אוֹתוֹ עִם גּוֹף הַכְּתוּבָה בְּתִפְרִיָּה.

יז. אֲרָךְ הַכְּתוּבָה - עַד לְמַעְלָה מִן הָעֵקֶב. וְאֲרָךְ בֵּית יָד שְׁלֹה - עַד פֶּס [כָּף] יָדוֹ; וְרַחְבּוֹ - בְּרַחֲבֵי הַיָּד.

יח. הַמְכַנְסִים, בֵּין שֵׁל כֵּתָן גְּדוֹל בֵּין שֵׁל כֵּתָן הַדְּיוּט - הֵם מִמִּתְנִים וְעַד יָרְכִים, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטְּבוֹר קְרוֹב מִן הַלֵּב, עַד סוֹף הַיָּרֵךְ שֶׁהִיא הָאֲרָכָה [בֶּרֶךְ]. וּשְׁנֵצִים [רַצּוּעוֹת] יֵשׁ לָהֶן; וְאֵין לָהֶן לֹא בֵּית הַנֶּקֶב [חֹור קִדְמִי] וְלֹא בֵּית [נִרְתִּיק] הָעֵרְוָה, אֶלֶּא מִקְפִּין כְּמִין כִּיס.

יט. הַמַּצְנָפֹת שֵׁל כֵּתָן גְּדוֹל אוּ הַדְּיוּט - אֲרָכָה שֵׁשׁ עָשָׂרָה אַמָּה. וְהָאֲבָנִים - רַחְבּוֹ כְּמוֹ שְׁלֹשׁ אַצְבָּעוֹת, וְאֲרָכּוֹ שְׁתִּים וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה; מְקִיפוֹ וּמְחִזְרֵהוּ, כֶּרֶךְ עַל גְּבֵי כֶּרֶךְ. וּבְגָדֵי כְהֵנָה כֵּלָּן - אֵין עוֹשִׁין אוֹתָן מַעֲשֶׂה מַחַט [בַּתְּפִירָה], אֶלֶּא מַעֲשֶׂה אוֹרֵג [בְּאִרְיָה], שֶׁנֶּאֱמַר: "מַעֲשֶׂה אֲרֵג".

שבת קודש

הַלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ פָּרָק ט

א. כִּיצַד מַעֲשֶׂה הַצִּיץ? עוֹשֶׂה טֵס שֵׁל זָהָב רַחֲב שְׁתִּי אַצְבָּעוֹת, וּמִקְפֵּי [- אֲרוֹכִים] מֵאֻזֹּן לְאֻזֹּן. וְכָתוּב עָלָיו שְׁנֵי שִׁטִּין [שְׁוֹרוֹת]: 'קִדְשׁ לַה'; 'קִדְשׁ' מִלְּמִטָּה, 'לַה' מִלְּמַעְלָה. וְאִם כְּתוּב בְּשִׁטָּה אַחַת, כָּשֵׁר; וּפְעָמִים כְּתוּבוֹה שְׁיִטָּה אַחַת.

פְּשָׁתָן, לְבָנִים, וְחוּטָן כְּפֹול [אֲרוֹג מ:] שֵׁשֶׁה [חוּטִים]; וְהָאֲבָנִים לְבָדוֹ רָקוּם בְּצֶמֶר.

ב. בְּגָדֵי זָהָב - הֵן בְּגָדֵי כֵתָן גְּדוֹל, וְהֵם שְׂמוֹנָה כְּלִים: הָאֲרָכָה שֵׁל כָּל כֵּתָן, וּמַעֲלִי, וְאַפּוֹד, וְחֹשֶׁן וְצִיץ. וְאֲבָנִים שֵׁל כֵּתָן גְּדוֹל - מַעֲשֶׂה רֹקֵם [רִיקְמָה] הוּא, וְאֵינוֹ דּוֹמָה כְּמַעֲשִׂי לְאֲבָנִים כֵּתָן הַדְּיוּט. וּמַצְנָפֹת הָאֲמוּרָה בְּאֶהֱרֹן, הִיא הַמַּגְבַּעַת הָאֲמוּרָה בְּכִנּוֹ, אֶלֶּא שֶׁכֵּתָן גְּדוֹל צוֹנֵף בָּהּ כְּמוֹ שְׁלֹפָף עַל הַשֹּׁכֵר [כַּכְרִיכַת תַּחְבוּשָׁת], וּבְכִנּוֹ צוֹנֵפִין בָּהּ כְּכֹכֵב; וּלְפִיכָךְ נִקְרָאת 'מַגְבַּעַת'.

ג. בְּגָדֵי לָבָן - הֵן אֲרָכָה כְּלִים שֶׁמִּשְׁמַשׁ כֵּתָן כֵּתָן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים: כְּתוּבָה, וּמְכַנְסִים, וְאֲבָנִים, וּמַצְנָפֹת. וְאַרְבַּעַתָּם לְבָנִים, וְחוּטָן כְּפֹול שֵׁשֶׁה, וּמִן הַפְּשָׁתָן לְבָדוֹ הֵם. וּשְׁתֵּי כְתוּבֹת אַחֲרוֹת יִהְיוּ לִכְתָּן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכְּפּוּרִים - אַחַת לֹוֹבֵשָׁה בְּשִׁמְרָה, וְאַחַת בֵּין הָעֶרְבִים. וּשְׁתֵּיהֶן [נִקְנִין] בְּשָׁלְשִׁים מָנָה מִשְׁלַל הַקֶּדֶשׁ. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף [הַכְּהֵן הַגְּדוֹל] - מוֹסִיף מִשְׁלֹו; וּמִקְדִּישׁ הַתּוֹסֵפֶת, וְאַחֲרֵי כֵן עוֹשֶׂה בָּהּ הַכְּתוּבָה.

ד. בְּגָדֵי כְהֵנָה - מִצּוֹתָם שִׁיְהִיו חֲדָשִׁים נְאִים וּמִשְׁלָשִׁים [אֲרוֹכִים], כְּדֶרֶךְ בְּגָדֵי הַגְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת". הֵיוּ מְטֻשְׁטָשִׁין [בְּטִיס], אוּ מְקַרְעִין, אוּ אֲרָפִין יָתֵר עַל מִדָּתוֹ, אוּ קָצְרִים פָּחוֹת מִמִּדָּתוֹ, אוּ שֶׁסֻּלְּקָן [כִּיוּצָם] בְּאֲבָנִים, וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה; הֵיוּ מִשְׁחָקִין [יִשְׁנִים], אוּ שִׁיְהִיו אֲרָפִים וְסֻלְּקָן בְּאֲבָנִים עַד שֶׁנֶּעֱשׂוּ כְּמִדָּתוֹ, וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ כְּשֶׁרָה.

ה. כָּל בְּגָד מִבְּגָדֵי כְהֵנָה שֶׁנֶּעֱשֶׂה צוּאִי [מְלוּכָלֵךְ] - אֵין מְלַבְּנִין אוֹתוֹ וְאֵין מְכַבְּסִין אוֹתוֹ, אֶלֶּא מְנִיחִין אוֹתוֹ לְפְתִילוֹת, וְלֹוֹבֵשׁ חֲדָשִׁים. וּבְגָדֵי כֵתָן גְּדוֹל שֶׁכֵּלּוֹ, גּוֹנִזִין אוֹתוֹ. וּבְגָדֵי לָבָן שֶׁעוֹבֵד כֵּתָן בְּיוֹם הַצּוֹם, אֵינוֹ עוֹבֵד כֵּתָן פַּעַם שְׁנִיָּה לְעוֹלָם, אֶלֶּא נִגְנִזִין בְּמְקוֹם שִׁיִּפְשֹׁט אוֹתָם שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנִּיחִם שָׁם"; וְהֵם אֲסוּרִין בְּהִנִּיָּה.

ו. מְכַנְסֵי כְהֵנִים הַדְּיוּטִים שֶׁכֵּלּוֹ וְאֲבָנֵיהֶם - הֵיוּ עוֹשִׁין מִתְּפִילוֹת, וּמִדְּלִיקִין כֵּתָן בְּמִקְדָּשׁ בְּשִׁמְחַת בֵּית הַשְּׁוֹאֲבָה; וְכְתוּבֹת כְּהֵנִים הַדְּיוּטִים שֶׁכֵּלּוֹ - הֵיוּ עוֹשִׁין מִתְּפִילוֹת לְמִנְחָה תָּמִיד [- מְנוּרַת הַמִּקְדָּשׁ].

ז. כָּל בְּגָדֵי כְהֵנִים, אֵינוֹ בָּאִין אֶלֶּא מִשְׁלַל צָבוֹר; וְיָחִיד שֶׁהַתְּנֵב בְּגָד מִבְּגָדֵי כְהֵנָה - מוֹסְרוֹ לְצָבוֹר, וּמִתֵּר. וְכֵן כָּלִי הַשֶּׁרֶת וְעֵצִי הַמַּעֲרָכָה שֶׁמְסָרִין יָחִיד לְצָבוֹר, הֵרִי הֵן כְּשֶׁרִין. אִף כָּל קְרָבֹנוֹת הַצָּבוֹר שֶׁהַתְּנֵב אוֹתָן יָחִיד מִשְׁלֹו, כְּשֶׁרִים; וּבְלָבָד שִׁיִּמְסְרֵם לְצָבוֹר.

ח. בְּגָדֵי כְהֵנִים הַדְּיוּטוֹת, הֵיוּ עוֹשִׁין מִתְּפִילוֹת [- ד' בְּגָדֵי כְהוֹנָה] רַבּוֹת [לַעֲת הַצּוּרִךְ]. וְשֵׁשֶׁה וְתִשְׁעִים חֵלּוֹן הֵיוּ בְּמִקְדָּשׁ לְהִנִּיחַ כֵּתָן הַבְּגָדִים, אֲרָכָה חֵלּוֹנוֹת לְכָל מִשְׁמֵר; וְשָׁם כָּל מִשְׁמֵר כְּתוּב עַל חֵלּוֹנוֹתָיו, וְכֵלָּן סְתוּמוֹת. וְכִשְׂפִּנְסוֹ אֲנָשִׁי מִשְׁמֵר לְעֲבוֹדָה בְּשַׁבָּת שֶׁלָּהֶן, פּוֹתְחִין חֵלּוֹנוֹתֵיהֶן כָּל יְמֵי שַׁבָּתָן וְנוֹטְלִין הַכְּלִים; וּכְשִׂיִּצְאוּ, מִחֲזִירִין הַבְּגָדִים לְחֵלּוֹנוֹתָם וְסוֹתְמִין.

ט. וְלִמָּה עָשׂוּ אֲרָכָה חֵלּוֹנוֹת לְכָל מִשְׁמֵר? לְפִי שֶׁלֹא יִהְיוּ הַכְּלִים מְעַרְבִּין, אֶלֶּא כָּל הַמְכַנְסִים בְּחֵלּוֹן אֶחָד, וְכָתוּב עָלָיו

בְּאֵרֵי לְכָאן וּלְכָאן, שְׁחֹגְרִין אוֹתוֹ בְּהֵן; וְהֵן הַנִּקְרָאִין 'חֹשֶׁב הָאֶפֶד'. וְהֵלֵל אֲרוּג זֶהב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ, עַל עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה חוּטִין - כְּמַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן. וְתוֹפֵר עָלָיו שְׁתֵּי כְתָפוֹת, כְּדִי שִׁיְהִיו עַל כְּתָפוֹת הַכֹּהֵן. וְקוֹבֵעַ עַל כָּל כְּתָף וְכְתָף אֶכָּן שֶׁהֵם מִרְבַּע, מְשַׁקֵּעַ בְּבֵית שֵׁל זֶהב; וּמִפְתָּח [חֹרֶט] עַל שְׁתֵּי הָאֶכָּנִים שְׁמוֹת הַשְּׂבָטִים, שֶׁשָּׁה עַל אֶכָּן זֶה וְשֶׁשָּׁה עַל אֶכָּן זֶה כְּתוּלְדוֹתָם, וְכֹתֵבֵין שֵׁם יוֹסֵף 'יְהוֹסֵף'; וְנִמְצָאוּ חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אוֹת בְּאֶכָּן זֶה, וְחֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אוֹת בְּאֶכָּן זֶה. וְכָף הָיוּ כּוֹתֵבִין: [אִיֹּד הַשֹּׁמֵט כְּאֵן]. וְהָאֶכָּן שְׁכָתוֹב בֶּה 'רְאוּבֵן' עַל כְּתָפוֹ הַיְמָנִית, וְהָאֶכָּן שְׁכָתוֹב בֶּה 'שִׁמְעוֹן' עַל כְּתָפוֹ הַשְּׂמָאלִית. וְעוֹשֶׂה בְּכָל כְּתָף שְׁתֵּי טִבְעוֹת - אַחַת מְלַמְעֵלָה בְּרֹאשׁ הַכְּתָף, וְאַחַת מְלַמְעֵלָה לְכַתֵּף לְמַעְלָה מִן הַחֹשֶׁב; וְנוֹתֵן שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זֶהב בְּשְׁתֵּי טִבְעוֹת שְׁלֻמְעֵלָה, וְהֵם הַנִּקְרָאִין 'שְׂרָשְׁרוֹת'. וְזֶה הִיא צוּרַת הָאֶפֶד: [אִיֹּד הַשֹּׁמֵט כְּאֵן].

י. וְאַחֵר כֶּף מְכַנִּים קְצוֹת הַעֲבוֹתוֹת שֶׁל חֹשֶׁן בְּטִבְעוֹת שְׁלֻמְעֵלָה בְּכְתָפוֹת הָאֶפֶד, וּמְכַנִּים שְׁנֵי פְתִילֵי הַתְּכֵלֶת שֶׁבְּשׁוּלֵי הַחֹשֶׁן בְּשְׁתֵּי הַטִּבְעוֹת שְׁלֻמְעֵלָה מִחֹשֶׁב הָאֶפֶד. וּמוֹרִידִין אֶת הַשְּׂרָשְׁרוֹת שֶׁבְּטִבְעוֹת כְּתָפוֹת הָאֶפֶד, עַד טִבְעוֹת הַחֹשֶׁן הַעֲלִיּוֹנוֹת - כְּדִי שִׁיְדַבְּקוּ זֶה בְּזֶה, "וְלֹא יִנָּח [יִתְנַתֵּן] הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד". וְכָל הַמְּזִיזִת חֹשֶׁן מֵעַל הָאֶפֶד, וּמִפְּרָךְ חִבּוּרֵן דֶּרֶךְ קִלְקִיל - לֹקֵה.

יא. נִמְצָא כְּשִׁלּוּבֵשׁ הָאֶפֶד עִם הַחֹשֶׁן - יִהְיֶה הַחֹשֶׁן עַל לְבוֹ בִּשְׁוֹה, וְהָאֶפֶד מֵאֲחֵרָיו, וְחֹשֶׁב הָאֶפֶד קָשׁוּר עַל לְבוֹ תַּחַת הַחֹשֶׁן, וְשְׁתֵּי כְתָפוֹת הָאֶפֶד עַל שְׁתֵּי כְתָפָיו; וְשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זֶהב יוֹרְדוֹת מֵעַל כְּתָפוֹ מִכָּאן, וְשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זֶהב מִכָּאן, מְכַתְּפוֹת הָאֶפֶד עַד טִבְעוֹת הַחֹשֶׁן; וְשְׁנֵי חוּטֵי תְּכֵלֶת מִרְכָּסִין [קְשׁוּרִים] מִתַּחַת אֲצִילֵי יָדָיו, מְשַׁתִּי טִבְעוֹת הַחֹשֶׁן הַתַּחְתּוֹנוֹת עַד שְׁתֵּי טִבְעוֹת כְּתָפוֹת הָאֶפֶד הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַחֹשֶׁב.

הַלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ פֶּרֶק י

א. בִּיצַד סֹדֵר לְבִישַׁת הַכֹּהֲנִים? לֹבֵשׁ הַמְּכַנְסִים תְּחִלָּה, וְחֹגֵר אֶת הַמְּכַנְסִים לְמַעְלָה מִטְּבוּרוֹ מֵעַל מִתְּנִיו, וְאַחֵר כֶּף לֹבֵשׁ הַכְּתָנֶת, וְאַחֵר כֶּף חֹגֵר אֶת הָאֶכָּנִים כְּנֶגֶד אֲצִילֵי יָדָיו [הַמְּרַפֵּק], וּמְקִיפוֹ כֶּרֶךְ עַל גְּבִי כֶּרֶךְ עַד שְׁזוּמֵר, וְקוֹשֵׁר. ב. וְעַל הָאֶכָּנִים מִפְּרָשׁ בְּקִבְלָה: "וְלֹא יִחְגְּרוּ בִּיזַע" - בְּמִקְוֵם שְׁמִיזִיעִין [שֶׁהַבְּשָׂר מִתְּקַפֵּל וּמִתְחַמֵּם]; וְכָף קָבֵל יוֹתֵן בֶּן עֲזִיזָאֵל מִפִּי הַנְּבִיאִים, וְתִרְגָּם: 'עַל לְבָהֵן יִסְרוּן' [- סִמּוּר ללב]. וְאַחֵר כֶּף צוֹנֵף בְּמַצְנֶפֶת כְּמִין כּוֹבֵעַ.

ג. כֶּהֵן גָּדוֹל - אַחֵר שְׁחֹגֵר בְּאֶכָּנִים, לֹבֵשׁ הַמַּעֲעִיל, וְעַל הַמַּעֲעִיל הָאֶפֶד וְהַחֹשֶׁן; וְחֹגֵר בְּחֹשֶׁב הָאֶפֶד עַל הַמַּעֲעִיל מִתַּחַת הַחֹשֶׁן, וְלִפְיֶכֶךְ נִקְרָא "מַעֲעִיל הָאֶפֶד" - מַעֲעִיל שְׁחֹגְרוֹ הָאֶפֶד. וְאַחֵר כֶּף צוֹנֵף הַמַּצְנֶפֶת, וְקוֹשֵׁר הַצִּיץ לְמַעְלָה מִן הַמַּצְנֶפֶת; וְשִׁעְרוֹ הִזָּה נִרְאָה בֵּין צִיץ לְמַצְנֶפֶת, וְשֵׁם הִזָּה מְנִיחַ תְּפִלִּין בֵּין צִיץ לְמַצְנֶפֶת.

ד. מַצּוֹת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בְּגָדִים אֵלֶּה, וְלַהֲיוֹת הַכֹּהֵן עוֹבֵד בֶּהֵן - שְׁנָאָמֵר: "וְעִשִּׂיתָ בְּגָדֵי קֹדֶשׁ", "וְאֵת בְּגָדֵי תַקְרִיב,

ב. וְהָאוֹתִיּוֹת בּוֹלְטוֹת לְפָנָיו - חוֹפֵר אֶת הָאוֹתִיּוֹת מֵאֲחֵרָיו, וְהוּא [הַטָּט] מְדַבֵּק עַל הַשְּׁעִנָּה, עַד שְׁבוֹלֵט. וְהוּא נִקְוֵב בְּשְׁתֵּי קְצוֹתָיו; וּפְתִיל תְּכֵלֶת לְמִטָּה נִכְנָס מִנֶּקֶב לְנֶקֶב, כְּדִי שִׁיְהִיהָ נִקְשָׁר בְּפִתִּיל כְּנָגֵד הָעֶרֶךְ.

ג. הַמַּעֲעִיל כָּלוּ תְּכֵלֶת, וְחוּטָיו כְּפוּלִין [שְׁזוּרִים מ:]; שְׁנִים עֶשֶׂר [חוּטִין]; וּפִיר [מִקְוֵם הַצּוּאָר] אֲרוּג בְּתַחֲלַת אֲרִיגָתוֹ [שְׁלֵא יִפְרֹס]. וְאֵין לוֹ בֵּית יָד [שְׁרוּוֹל], אֲלֹא נִחְלַק כְּנָפִים [-] לְשְׁנֵי חֲלָקִים] מִסּוּף הַגְּרוֹן עַד לְמִטָּה כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּעֲעִילִים. וְאִינוּ מְחַבֵּר אֲלֹא כְּנָגֵד כָּל הַגְּרוֹן בְּלִבָּד. וְהַקּוֹרֵעַ פִּי הַמַּעֲעִיל - לֹקֵה, שְׁנָאָמֵר: "לֹא יִקְרַע"; וְהוּא הָדִין לְכָל בְּגָדֵי כֹהֵנָה, שֶׁהַקּוֹרֵעַ אוֹתָם דֶּרֶךְ [בְּשִׁבִּיל] הַשְּׁחָתָה לֹקֵה.

ד. וּמְבִיא תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, כָּל מִין מְשֻׁלָּשֶׁת שְׁזוּר שְׁמוֹנֶה, לְפִי שְׁנָאָמֵר בְּשׁוּלָיו "מִשְׁזָר"; נִמְצָאוּ חוּטֵי הַשּׁוּלִים אֲרָבַעָה וְעֶשְׂרִים. וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כְּמִין רְמוּנִים שְׁלֵא פְתָחוּ פִּיהֶם [- סְגוּרִים], וְתוֹלָה אוֹתָן בְּמַעֲעִיל. וּמְבִיא שְׂבָעִים וְשְׁנִים זִוְגִין, וְכֵהֶם שְׂבָעִים וְשְׁנִים עֲנֻבּוּלִים - הַכֵּל זֶהב; וְתוֹלָה בּוֹ שְׁלִשִׁים וְשֶׁשָּׁה בְּשׁוּלֵי כְּנָף זֶה, וְשְׁלִשִׁים וְשֶׁשָּׁה בְּשׁוּלֵי כְּנָף זֶה; וְהַזִּיג עִם הָעֲנֻבּוּל הַתְּלוּי בֵּין שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד, נִקְרָא 'פַּעְמוֹן'. עַד שִׁיְהִיו שׁוּלָיו מְשֻׁנִּי צִדְדָיו, 'פַּעְמוֹן וְרִמּוֹן פַּעְמוֹן וְרִמּוֹן'.

ה. הַזֶּהב שְׁבָאֲרִיגַת הָאֶפֶד וְהַחֹשֶׁן הָאֶמּוֹר בַּתּוֹרָה, כֵּהֶה הוּא מַעֲשָׂהוּ: לֹקֵחַ חוּט אֶחָד זֶהב טְהוֹר, וְנוֹתְנוֹ עִם שֶׁשָּׁה חוּטִין שֶׁל תְּכֵלֶת, וְכוֹפֵל הַשְּׂבָעָה חוּטִין כְּאֶחָד; וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה חוּט זֶהב עִם שֶׁשָּׁה שֶׁל אֲרָגָמָן, וְחוּט אֶחָד עִם שֶׁשָּׁה שֶׁל שָׁנִי, וְחוּט אֶחָד עִם שֶׁשָּׁה שֶׁל פִּשְׁתָּן; נִמְצָאוּ אֲרָבַעָה חוּטֵי זֶהב, וְנִמְצָאוּ כָּל הַחוּטִים שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים, שְׁנָאָמֵר: "וְיִרְקְעוּ אֶת פָּחִי הַזֶּהב וְגו'" לַעֲשׂוֹת כְּתוֹף הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹף הָאֲרָגָמָן, וּבְתוֹף תוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹף הַשֵּׁשׁ - מְלַמֵּד שְׁחִוּט הַזֶּהב כְּפוֹל בְּתוֹךְ.

ו. בִּיצַד מַעֲשֵׂה הַחֹשֶׁן? אֲרוּג בְּגֵד מַעֲשֵׂה חוֹשֶׁב מִן הַזֶּהב וְהַתְּכֵלֶת וְהָאֲרָגָמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְהַשֵּׁשׁ, עַל עֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה חוּטִין כְּמוֹ שְׁבָאֲרָנוּ - אֲרָפּוֹ אִמָּה וְרַחְבּוֹ וָרֵת, וְכוֹפֵלוֹ לְשְׁנִים; נִמְצָא וָרֵת עַל וָרֵת מִרְבַּע. וְקוֹבֵעַ בּוֹ אֲרָבַעָה טוּרִים שֶׁל אֶכָּן הַמִּפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה - כָּל אֶכָּן מִקֵּץ מִרְבַּע, וּמְשַׁקֵּעַ בְּבֵית שֵׁל זֶהב שְׁמִקִּיפוֹ מְלַמְעֵלָה וּמֵאֲרָבַע רִוּחוֹתָיו. ז. וּמִפְתָּח עַל הָאֶכָּנִים שְׁמוֹת הַשְּׂבָטִים כְּתוּלְדוֹתָם [כַּסֻּד לִידִתָּם], וְנִמְצָא כּוֹתֵב עַל הָאֶכָּן 'רְאוּבֵן', וְעַל יִשְׁפָּה 'בְּנִימִין'. וְכּוֹתֵב בְּתַחֲלָה לְמַעְלָה מִ'רְאוּבֵן' - 'אֲבִרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב', וְכּוֹתֵב לְמַטָּה מִ'בְּנִימִין' - 'שְׂבָטֵי יֵה', כְּדִי שִׁיְהִיו כָּל הָאוֹתִיּוֹת מְצִוִּיּוֹת שֵׁם.

ח. וְעוֹשֶׂה עַל אֲרָבַע זְוִיּוֹת שֶׁל חֹשֶׁן, אֲרָבַע טִבְעוֹת זֶהב. וְנוֹתֵן בְּשְׁתֵּי הַטִּבְעוֹת שֶׁל מַעְלָה שֶׁהַחֹשֶׁן נִתְּלָה בֶּהֵן שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת זֶהב, וְהֵן הַנִּקְרָאִים 'שְׂרָשְׁרוֹת'; וְנוֹתֵן בְּשְׁתֵּי הַטִּבְעוֹת שֶׁל מִטָּה שְׁנֵן כְּנָגֵד הַדָּדִים [- כְּנָגֵד הַלֵּב], שְׁנֵי פְתִילֵי תְּכֵלֶת.

ט. הָאֶפֶד - רַחְבּוֹ כְּרַחֲב גִּבּוֹ שֶׁל אָדָם מְכַתֵּף לְכַתֵּף, וְאֲרָפּוֹ מִכְּנָגֵד אֲצִילֵי הַיָּדִים [- מִהַמְּרַפֵּק] מֵאֲחֵרָיו עַד הַגְּלָלִים. וְיֵשׁ לוֹ כְּמוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת [רַצּוּעוֹת] יוֹצְאוֹת מִמֶּנּוּ

אָלאַ למֶלֶךְ, אוּ לאַב בֵּית דִּין, אוּ לְמִי שֶׁצֶרֶף הַצָּבוֹר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ הִכְהֵן יַעֲמֹד וְגו'", [י' יהושע -] זֶה הוּא הַמֶּלֶךְ; "וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", זֶה מִשּׁוֹם [כֹּהֵן מִמּוֹנֵה ל':] מִלְחָמָה אוּ מִי שֶׁצֶרֶף הַצָּבוֹר בִּשְׂאֵלָתוֹ; "וְכָל הָעֵדָה", אֵלּוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל.

יג. זֶה שֶׁאָתָּה מוֹצֵא בְּדַבְּרֵי נִבְיָאִים שֶׁכֹּהֲנִים רַבִּים הָיוּ חוֹגְרִין אַפּוֹד בַּד - לֹא הָיוּ כֹהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁאֵין הָאֶפּוֹד שֶׁל כֹּהֵן בַּד. אִף הַלּוֹים הָיוּ חוֹגְרִין אוֹתוֹ - שֶׁהָיָה שְׂמוּאֵל הַנָּבִיא לֹי הָיָה, וְנֶאֱמַר בּוֹ: "נָעַר חֲגוּר אַפּוֹד בַּד". אֵלּא אַפּוֹד זֶה - הָיוּ חוֹגְרִין אוֹתוֹ בְּנֵי הַנָּבִיאִים [הֶרֹצִים לְהַתְנַבֵּא] וּמִי שֶׁהוּא רָאִי שֶׁתִּשְׁרָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לְהוֹדִיעַ כִּי הִגִּיעַ זֶה לְמַעַלְתָּ כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמְדַבֵּר עַל פִּי הָאֶפּוֹד וְהַחֲשֵׁן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ.

בְּרִיף רַחֲמָנָא דְסִינַן

הַלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ

יט. בְּכָלֶל חֲמֵשׁ עֲשָׂרָה מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פֶּרֶץ: (א) שֶׁלֹּא יִכְנֹס כֹּהֵן שְׂכּוֹר לַמִּקְדָּשׁ; (ב) שֶׁלֹּא יִכְנֹס לוֹ כֹּהֵן פְּרוּעַ רֹאשׁ; (ג) שֶׁלֹּא יִכְנֹס לוֹ כֹּהֵן קְרוּעַ בְּגָדִים; (ד) שֶׁלֹּא יִכְנֹס כֹּהֵן בְּכָל עֵת אֶל הַהִיכָל; (ה) שֶׁלֹּא יֵצֵא כֹּהֵן מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ו) לְשַׁלַּח טְמֵאִים מִן הַמִּקְדָּשׁ; (ז) שֶׁלֹּא יִכְנֹס טְמֵא לַמִּקְדָּשׁ; (ח) שֶׁלֹּא יִכְנֹס טְמֵא לְהֵר הַבֵּית; (ט) שֶׁלֹּא יִשְׁמַשׁ טְמֵא; (י) שֶׁלֹּא יִשְׁמַשׁ טְבוּל יוֹם; (יא) לְקַדֵּשׁ הָעוֹבֵד יָדָיו וְרַגְלָיו; (יב) שֶׁלֹּא יִכְנֹס בַּעַל מוֹם לְהִיכָל וְלַמִּזְבֵּחַ; (יג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוֹם; (יד) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד בַּעַל מוֹם עוֹבֵר; (טו) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד זָר. וּבִאֲוֹר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

הַלְכוֹת בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ פֶּרֶק א

א. כָּל כֹּהֵן הַפֶּשֶׁר לַעֲבוֹדָה - אִם שָׁתָה יַיִן, אָסוּר לוֹ לְהִכָּנֵס מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְפָנִים; וְאִם נִכְנֵס וְעָבַד - עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה, וְחִיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִמָּתוּ"; וְהוּא שֶׁשָּׁתָה רַבִּיעִית יַיִן חִי [בְּלִי תַעֲרוּבַת מַיִם] כִּבְתִּית אַחַת מִיַּיִן שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אַרְבָּעִים יוֹם; אֲבָל אִם שָׁתָה פָחוֹת מִרַבִּיעִית יַיִן, אוּ שָׁתָה רַבִּיעִית וְהִפְסִיק בָּהּ, אוּ מִזְגָּה בְּמַיִם, אוּ שֶׁשָּׁתָה יַיִן מִגְּתָה בְּתוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם [לְסַחֲסִיתוֹ], אֶפְלוּ יִתֵּר מִרַבִּיעִית - פְּטוּר, וְאֵינּוּ מִחֻלָּל [פּוֹסֵל] עֲבוֹדָה. שָׁתָה יִתֵּר מִרַבִּיעִית מִן הַיַּיִן - אִף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְזוּג [מְעוּרָב בְּמַיִם], וְאִף עַל פִּי שֶׁהִפְסִיק וְשָׁתָה מְעַט מְעַט - חִיב מִיתָה, וּפּוֹסֵל הָעֲבוֹדָה.

ב. הָיָה שְׂכּוֹר מִשְׂאֵר הַמִּשְׁכָּרִין, אָסוּר לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ; וְאִם נִכְנֵס וְעָבַד, וְהוּא שְׂכּוֹר מִשְׂאֵר הַמִּשְׁכָּרִין - אֶפְלוּ מִן הַחֻלָּב אוּ מִן הַדְּבִלָה [תַּאֲנִים] - הָרִי זֶה לֹקָה, וְעֲבוֹדָתוֹ פְּשֻׁרָה; שֶׁאֵין חִיבִין מִיתָה, אֲלֹא עַל הַיַּיִן בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה; וְאֵין מִחֻלָּל עֲבוֹדָה, אֲלֹא שְׂכּוֹר מִן הַיַּיִן.

ג. וּכְשֶׁם שֶׁאָסוּר לְכַהֵן לְהִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַשְּׂכָרוֹת, כֹּף אָסוּר לְכָל אָדָם בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְהוֹרוֹת [הַלְכוֹת]

וְהַלְבָּשָׁתָם כְּתָנֹת. וְכֵהֵן גְּדוֹל שֶׁשָּׁמַשׁ בְּפָחוֹת מִשְׁמוֹנֶה בְּגָדִים אֵלּוּ, אוּ כֵהֵן הָדְיוּט שֶׁשָּׁמַשׁ בְּפָחוֹת מֵאַרְבָּעָה בְּגָדִים אֵלּוּ - הוּא הַנִּקְרָא 'מַחְסֵר בְּגָדִים', וְעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה; וְחִיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם כְּזֶר שֶׁשָּׁמַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחִקְרָתָם אוֹתָם אֲבָנִט... וְהִיתָה לָהֶם כְּהֵנָּה" - בְּזִמְנֵן שֶׁבְּגָדֵיהֶם עָלִיהֶם, כְּהֵנָתָם עָלִיהֶם; אֵין בְּגָדֵיהֶם עָלִיהֶם, אֵין כְּהֵנָתָם עָלִיהֶם, אֲלֹא הָרִי הֵן כְּזָרִים, וְנֶאֱמַר: "וְהָרִי הִקְרַב יוֹמָתָה". ה. כְּשֶׁם שֶׁמַּחְסֵר בְּגָדִים חִיב מִיתָה וּפּוֹסֵל הָעֲבוֹדָה, כֹּף הַיֵּתֵר בְּגָדִים; כְּגוֹן שֶׁלְבַשׁ שְׁתֵּי כְּתָנֹת אוּ שְׁנֵי אֲבָנִטִים, אוּ כֵהֵן הָדְיוּט שֶׁלְבַשׁ בְּגָדִי כֹהֵן גְּדוֹל וְעָבַד - הָרִי זֶה מִחֻלָּל הָעֲבוֹדָה, וְחִיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם.

ו. נֶאֱמַר בְּבִגְדֵי כְהֵנָּה: "עַל בָּשָׂרוֹ וּלְבָשָׁם", מִלְּמַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָבָר חוּצָץ בֵּין בָּשָׂרוֹ לְבִגְדֵיהֶם; אֶפְלוּ נִימָה [חוט] אַחַת, אוּ עֶפֶר, אוּ כְּנָה מִתָּה - אִם הִיתָה בֵּין בָּשָׂרוֹ לְבִגְדוֹ - הָרִי זֶה חֻצִּיצָה, וְעֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. לְפִיכָף אֵין הַכֹּהֵן יְכוּל לַעֲבֹד בְּתַפְלִין שֶׁל יָד, שֶׁהָיָה חוּצָצָה; אֲבָל שֶׁל רֹאשׁ, אֵינֶה חוּצָצָה, אִם רָצָה לְהִנָּחֵם בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, מִנִּיחַ.

ז. וְצָרִיף לְהוֹזִיָּה בִּשְׁעָה שְׁלֹבֶשׁ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֶבֶק בֵּין בָּשָׂרוֹ לְבִגְדוֹ, וְלֹא כְּנָה - וְאִף עַל פִּי שֶׁהָיָה בְּחִיִּים - וְשֶׁלֹּא תִכְנֹס הָרוּחַ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה בֵּין בְּגָדוֹ לְבָשָׂרוֹ עַד שִׁיתַּרְחֹק הַבְּגָד מֵעָלָיו; וְלֹא יִכְנֹס יָדוֹ תַּחַת חִלּוּקוֹ [לְחוּף [לְגַרְדָּה]], וְלֹא יֵצֵא שְׁעָרוֹ מִן הַבְּגָד, וְלֹא יִהְיֶה בְּבִגְדוֹ נִימָה מְדַלְּדֶלֶת [חוט תְּלוּשׁ מִעֵט]. וְאִם הָיָה שֵׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, עֲבוֹדָתוֹ פְּשֻׁרָה.

ח. כִּרְף עַל בָּשָׂרוֹ בְּגָד שֶׁלֹּא בְּמִקּוֹם בְּגָדִים, כְּגוֹן שֶׁכָּרְכוּ עַל אֶצְבָּעוֹ אוּ עַל עֵקְבוֹ - אִם הָיָה בּוֹ [כְּגוֹדֵל] שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, הָרִי זֶה חוּצָץ וּפּוֹסֵל; פָּחוֹת מִכֵּן, אֵינּוּ חוּצָץ. וְאִם הָיָה צִלְצוֹל [חֲגוּרָה] קָטָן - הוּאִיל וְהוּא חֲשׁוֹב בְּגָד בְּפָנֵי עֲצָמוֹ - הָרִי זֶה פּוֹסֵל, וְאִף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ שְׁלֹשׁ עַל שְׁלֹשׁ.

ט. כֹּהֵן שֶׁלָּקָה בְּאֶצְבָּעוֹ - מִתָּר לְכָרֶף עָלָיו גָּמִי [רְטִיחַ] בְּשִׁפְתָּה, אוּ בְּגָד שֶׁאֵין בּוֹ שְׁלֹשׁ עַל שְׁלֹשׁ, וְעוֹבֵד; וְאִם נִתְּכֵן לְהוֹצִיא דָם, אָסוּר. וְהוּא שֶׁלֹּא יַחוּץ הַגָּמִי אוּ הַבְּגָד בֵּין בָּשָׂרוֹ לְבִגְדוֹ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה.

י. עֲשֹׂה בְּבֵית שְׁנֵי אֹרִיִּים וְתַמִּים [- חוּשׁוֹן] כְּדִי לְהַשְׁלִים שְׁמוֹנֶה בְּגָדִים, וְאִף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ נִשְׁאָלִין כֹּהֵן. וּמִפְּנֵי מָה לֹא הָיוּ שׁוֹאֲלִין כֹּהֵן? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִיתָה שֵׁם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ; וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינּוּ מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין שְׂכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו - אֵין נִשְׁאָלִין בּוֹ.

יא. וְכִיצַד שׁוֹאֲלִין? עוֹמֵד הַכֹּהֵן וּפְנָיו לְפָנֵי הָאֲרוֹן, וְהַשׁוֹאֵל מֵאַחֲרָיו, פָּנָיו לְאַחֲרָיו הַכֹּהֵן. וְאֹמֵר הַשׁוֹאֵל: 'אֲעֲלֶה אוּ לֹא אֲעֲלֶה'? וְאֵינּוּ שׁוֹאֵל בְּקוֹל רֶם, וְלֹא מְהֵרָה בְּלִבּוֹ, אֲלֹא בְּקוֹל נְמוּךְ, כְּמִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בֵּינוּ לְבֵין עֲצָמוֹ. וּמִזֵּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לֹבֶשֶׁת אֶת הַכֹּהֵן, וּמִבִּיט בַּחֲשֵׁן, וְרוֹאֶה בְּמִרְאֵה הַנִּבְאָה 'עֲלֶה' אוּ 'לֹא תַעֲלֶה' בְּאוֹתִיּוֹת שְׂבּוּלָתוֹ מִן הַחֲשֵׁן כְּגַד פָּנָיו, וְאֹמֵר לוֹ: 'עֲלֶה', אוּ 'לֹא תַעֲלֶה'.

יב. וְאֵין שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנֵי דְבָרִים בְּאֶחָד; וְאִם שֶׁאֵל, מְשִׁיבִין עַל הָרֵאשׁוֹן בְּלִבָּד. וְאֵין נִשְׁאָלִין כֹּהֵן לְהָדְיוּט,

י. כשם שאין הפהנים מזהרין על היין אלא בשעת ביאה למקדש - כך אין אסורין לגדל פרוע אלא בשעת ביאה למקדש. במה דברים אמורים? בכהן הדיוט; אבל כהן גדול - אסור לגדל פרוע ולקדש בגדיו לעולם, שהרי תמיד הוא במקדש, ולפיכך נאמר בו: "את ראשו לא יפרע, ובגדיו לא יפרם".

יא. במה הוא גדול הפרע? שלשים יום; כנזיר שנאמר בו: "גדל פרוע", ואין נזירות פחותה משלשים יום; לפיכך, כהן הדיוט העובד, מגלח משלשים יום לשלשים יום.

יב. ואנשי משמר אסורין לספר ולכבס בשבתם [בשבוע משמרתם], כדי שלא יעלו למשמרן כשהן מנוגלין, אלא מגלחין ורוחצין ומבכסין קדם שיצלו.

יג. מי ששלמה [הסתיימה] משמרתו בתוך הרגל [חול המועד], מתר לגלח ברגל; אבל אם שלמה בערב הרגל, אינו מגלח אלא בערב הרגל.

יד. דין קרועי בגדים ודין פרועי ראש אחד הוא, שנאמר: "ראשיכם לא תפרעו ובגדיכם לא תפרמו, ולא תמתו" - האם עבד והוא קרוע בגדים, חייב מיתה בידי שמים, אף על פי שעבודתו כשרה ולא חללה.

טו. יראה לי, שכל כהן הפשוט לעבודה - אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין, או שכור משאר המשכרין, או פרוע ראש, או קרוע בגדים בדרך שקורעין על המתים - אף על פי שלא עבד, הרי זה לוקה; הואיל והוא ראוי לעבודה, ונכנס בשעת העבודה מנוגל ככה, והרי הוא מזהר שלא יכנס, ואם נכנס לוקה.

טז. ודין הנכנס ככה מן המזבח ולפנים, ודין היוצא משם - אחד הוא. כיצד? כגון ששטה רביעית יין בין האולם ולמזבח, או קרע בגדיו שם, ויצא - לוקה; וכן אם עבד ביציאתו, חייב מיתה.

יז. וכן אסור לכל אדם, בין כהן בין ישראל, להכנס למקדש בלו מתחלת עזרת ישראל ולפנים, כשהוא שתוי יין, או שכור, או פרוע ראש דרך נוול, או קרוע בגדים - אף על פי שאינו באזקהרה; שאין זה פבור ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו מנוגל. אבל ישראל שגדל שעריו עד שנעשה מחלפת [ארוך ונאה], ולא היה דרך נוול - הרי זה מתר להכנס לעזרת ישראל.

כשהוא שתוי; אפלו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט - אל יורה, שנאמר: "וילהורת את בני ישראל". ואם הורה בדרך שהוא מפרש בתורה עד שיגיעוהו [שמודים בו] הצדוקים - מתר; כגון שהורה שהשרץ טמא, והצפרדע טהור, והדם אסור, וכיוצא בזה.

ד. ומתר לשכור ללמד תורה, ואפלו הלכות ומדרשות - והוא שלא יורה. ואם היה חכם קבוע להוראה - לא ילמד, ששלמודו הוראה היא.

ה. שתה כדי רביעית בלבד, והיה בה מים כל שהוא [מעט], או יטן מעט, או הלך כדי מיל - כבר עבר היין, ומתר לעבד. אבל אם שתה יותר מרביעית, אפלו מזוג - שנת מעט או הדרך מוסיפין בשכרותו; אלא ישקה לפי השכרות, עד שלא ישאר משכרותו שום דבר בעולם.

ו. אנשי משמר [המשמרת השבועית] מתרין לשותות יין בלילות, אבל לא בימי שבתם [השבוע], ואפלו שאר בתי אבות [אנשי המשמרת] של משמר שאין עבודתן היום - שמה תכבד העבודה על אנשי בית אב של יום, ויזכרו לאחרים מאנשי משמרן לסייעם. ואנשי בית אב של אותו היום אסורים לשותות בין ביום בין בלילה - שמה ישטה בלילה וישפסם לעבודתו, ועדין לא סר יינו מעליו.

ז. כל כהן שיוצא מאיזה משמר הוא ומאיזה בית אב [משמרת יומית] הוא, ויוצא שבתו אבותיו קבועים הם בעבודה היום - אסור לו לשותות כל אותו היום; היה יודע מאיזה משמר הוא ואינו מכיר בית אב שלו - אסור לשותות כל אותה שבת [שבוע] שמשמרתו עובדין בה. לא היה מכיר משמרתו ולא בתי אבותיו - הדין נותן שאסור לשותות יין לעולם; אבל תקנתו [נובעת מ:] קלקלתו [שהתבלבלו המשמרות], והרי הוא מתר לשותות תמיד - שאינו יכול לעבד עד שיקבע בבית אב שלו ובמשמרתו. ח. כהן שגדל שעריו - אסור לו להכנס מן המזבח ולפנים. ואם נכנס ועבד - חייב מיתה בידי שמים כשכור שעבד, שנאמר: "ויין לא ישתו כל כהן, וראשם לא יגלחו, ופרע [שער מגודל] לא ישלחו" - מה שתוי יין במיתה, אף מגדלי פרוע במיתה.

ט. ואין פרועי הראש מחללין [פוסלין] עבודה; אף על פי שהוא במיתה, עבודתו כשרה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום — י"א י"ז מרחשון ה'תשס"ט

ב. מצוה מחמת מיתה, אינו צריך לומר גלו את המתנה, אלא אף על פי שהיא פתובה סתם, אין חוששין לה שמה מסתרת היא.

ג. שכיב מרע שאמר יטל פלוני נכסי או מקצת נכסי, או יחזיק, או יצקה, או יקנה - כלן לשון מתנה הן. וכן אם אמר יחסן או יירש על מי שראוי לירשו, הרי זה קנה.

יום ראשון

הלכות זכיה ומתנה פרק ט

א. שכיב מרע שצוה ואמר לא תגלו מתנה זו, ולא תודיעו בה אדם אלא לאחר מותו - הרי זו מתנה קצומת, ואינה מתנה מסתרת: שבעת שתקנה שהוא אחר מותו, הרי אמר גלו אותה.

יח. נתן מקצת נכסיו וקנו מידו, ואחר כך נתן את כלן לאחר וקנו מידו כדי ליפות את כחו - אם מת - קנה הראשון המקצת, וקנה האחרון את השאר; ואם עמד - ראשון קנה, אחרון לא קנה.

יט. שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו ולא שיר כלום, או הפקידו, או חלקן לעניים - אם עמד, חוזר בכל.

כ. מכר כשהוא שכיב מרע, ממכרו קים בכריא.

כא. מכר כל נכסיו - אם המעות עצמן קימות - אם עמד, חוזר; ואם הוציא המעות, אינו יכול לחזור.

כב. מתנה שהיא סתם, ולא נתפרש בה שהיה בריא כשנתן או שהיה שכיב מרע - הוא אומר שכיב מרע הייתי, ודברי עמדי ואחוזר במתנתי, ומקבל מתנה אומר בריא היה, ואינו יכול לחזור - על המקבל להביא ראיה של שכיב מרע היה. לא מצא ראיה - ישבע הנותן שבועת הסת ופטר, ותעמד הקרקע בחזקת הנותן.

כג. אבל אם היו משלטלין ביד המקבל - מתוך שיכול לומר שלי הן, ישבע הסת שבריא היה כשנתן לו מתנה זו.

כד. מי שמת, ונמצאת מתנה קשורה לו על ירכו - אף על פי שהיא בעדים, וקנו מידו כדי ליפות כח אלו שנתן להם - הרי זו אינה כלום: שאני אומר כתבה ונמלך.

כה. ואם זכה בה לאחר, בין מן היורשין בין שאינו מן היורשין - כל הדברים שבה קימין ככל מתנות שכיב מרע.

כו. וכן מי שכתב שטר חוב על עצמו בשם אחר, או בשם בן מבניו, או מן היורשין, ונתן השטר על יד שלישי ואמר לו יהיה זה אצלק, ולא פרש לו כלום, או שאמר לו הנח עד שאמר לך מה תעשה, ומת - הרי זה אינו כלום.

יום שני

הלכות זכיה ומתנה פרק י

א. שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני, ומת - יתנו לאחר מיתה: שדברי שכיב מרע, ככתובין וכמסורין הן; ואין חוששין שמה על מנה שיש לו קבור הוא אומר.

ב. וכן שכיב מרע שאמר הלוואה או הפקדון שיש לי ביד פלוני, תנו אותה לפלוני - דבריו קימין, ואינו צריך למעמד שלשתן. וכן אם אמר תנו שטר פלוני לפלוני, זכה במה שיש בשטר, וכאלו כתב ומסר, אף על פי שלא משף השטר; ואין היורש יכול למחול שטר זה, שנתן במתנת שכיב מרע. ומפני מה המוכר או הנותן שטר חוב לחברו וחזר היורש ומחלו, מחול, ושכיב מרע שנתן שטר חוב, אין היורש יכול למחול - מפני שקנין הראיה שבשטר מדבריהם. לפיכך היורש, עדין זה השטר שלו הוא מן התורה ומחלו; ומתנת שכיב מרע - אף על פי שהיא מדבריהם, עשו אותה כשל תורה, וכאלו קנה ממון שבשטר מן התורה, והגיע לידו, ולא נשאר ליורש בו קנין, ולפיכך אינו מוחל.

ג. שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בדי - אם אמר תנו, נותנין; לא אמר תנו, אין נותנין, שמה לא אמר מנה לש לפלוני בדי, אלא כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להן ממון.

ד. יהנה פלוני בהן, יעמד בהן, ישען בהן - לא קנה.

ה. שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר - אם אינו ראוי לירשו, נוטל מן משום מתנה; ואם ראוי לירשו, נוטל מן משום ירשה. במה דברים אמורים, בשהיה היורש הזה אחת מבנותיו, או אחד מכלל בניו, או אחד מכלל אחיו, וכיוצא בהן משאר יורשין. אבל אם כתבן לאחד מבניו, לא עשהו אלא אפטרופוס כמו שבארנו.

ו. מי שאמרו לו בשעת מיתתו, נכסיה למי הן, שמה לפלוני, ואמר להן ואלא למי - רואין: אם ראוי לירשו, נוטל מן משום ירשה; ואם לאו, נוטל מן משום מתנה.

ז. גר שיש לו בן שאין הורתו בקדשה - הואיל ואינו יורשו כמו שיתבאר במקומו, כך אינו יכול לתן לו נכסיו במתנת שכיב מרע: לא כל נכסיו ולא מקצתן - שלשון ירשה ומתנה, לגבי יורש אחד הוא. ואם תאמר יקנה, נמצא זה כאלו ירש אביו;

ח. לפיכך אם נתן לגר משאר הגרים, מתנתו קימת.

ט. שכיב מרע שהודה שיש לו לפלוני אצלי כך וכך, תנוהו לו, או שאמר בלי פלוני הוא פקדון בדי לפלוני, תנוהו לו, חצר פלונית של פלוני הוא, חוב שיש לי ביד פלוני אינו שלי, של פלוני הוא - בכל אלו הדברים וכיוצא בהן, הודיתו הודיה. ואפלו הודה הגר לבנו שאין הורתו בקדשה, דבריו קימין; אפלו הודה שכיב מרע לגוי, נותנין לו.

י. אבל שכיב מרע שצוה לתן לגוי מתנה - אין שומעין לו, שזה כמי שצוה לעבר עברה בנכסיו.

יא. אמר פלוני עבדי עשו אותו בן חורין, או שאמר עשיתי אותו בן חורין, או הרי הוא בן חורין - כופין את היורשין, ומשחררין אותו: שהעבד, ישנו במקצת מצוות. **יב.** אמר פלוני שפחתי עשו לה קורת רוח - עושין לה, ואינה עובדת אלא עבודה שהיא רוצה בה מפל העבודות הידועות לעבדים באותו מקום.

יג. שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר, ואמר הלה איני רוצה בהן - לא קנה.

יד. שתק, ואחר כך צוה - קנה: שדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין; וכיון ששתק, אינו יכול לחזור בו.

טו. שכיב מרע שכתב לזה, וחזר וכתב לאחר - האחרון קנה: שיש לו לחזור עד שימות - בין בכל בין במקצת, בין לעצמו בין לאחר. ואפלו כתב וזכה לראשון, וכתב וזכה לאחרון - האחרון קנה: ששכיב מרע שזפה, עדין מתנת שכיב מרע היא.

טז. אבל שכיב מרע שכתב וזכה, וקנו מידו - אין לאחר קנין כלום; ואינו יכול לחזור - לא לאחר ולא לעצמו, בין שנתן הכל בין שנתן מקצת.

יז. שכיב מרע שחזר במקצת, חזר בכל. ביצד: נתן כל נכסיו לראשון, וקנו מידו כדי ליפות את כחו, וחזר ונתן מקצתו לאחר, וקנו מידו כדי ליפות את כחו - השני קנה; אבל הראשון לא קנה כלום, בין שעמד בין שמת.

שיאכל פרותיו - דבריו קימין: שהרי הקנה להן הגוף לפרות, והגוף דבר שיש בו ממש, וכן כל פיוצא בזה.

יום שלישי

הלכות זכיה ומתנה פרק יא

א. שכיב מרע שאמר נכסים אלו לבני, אין הבנות בכלל. הנה לו בן אחד ובת אחת, או בן וכן הבן - אף על פי שאמר לבני שהוא לשון רבים, אין נותנין אלא לבנו: שהבן האחד נקרא בנים.

ב. שכיב מרע שאמר נכסי לטוביה, ומת, ובא אחד ששמו טוביה, ואמר אני הוא - נוטל. ואם החזק שמו רב טוביה, אינו נוטל; ואם הנה שכיב מרע גס בו, וקורא אותו בשמו - נוטל.

ג. באו שנים לתבע, וכל אחד מהן מחזק שמו טוביה - אם היה אחד מהן תלמיד חכמים, תלמיד חכמים קודם; אין בהן תלמיד חכמים, והנה בהן שכן או קרוב - הוא קודם; הנה אחד שכן ואחד קרוב, השכן קודם. שניהם קרובים או שניהם שכנים או שניהם תלמידי חכמים, יעשו הדינין כמו שיראה להם: כל מי שדעתו נוטה שיעל זה אחר, נותנין לו. וכן אם היו רבים.

ד. שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני ופלוני - חולקין בשוה, אפילו הן מאה.

ה. אמר נכסי לפלוני ולבני - פלוני נוטל מחצה, וכל בני מחצה. ומעשה באחד שאמר לאשתו נכסי לך ולבנך; ואמר חכמים תטל היא מחצה, וכל הבנים מחצה.

ו. אמר לפלוני ופלוני ובני פלוני - נוטלין בני פלוני מחצה, והשנים הראשונים מחצה.

ז. שכיב מרע שאמר יחלק פלוני בנכסי, יטל מחצה. תנו חלק לפלוני בנכסי, יטל אחד ממשו עשר; ויש מי שהורה שיטל רביע הנכסים.

ח. שכיב מרע שאמר תנו חלק לפלוני בבור היין שיש לי, יטל רביע היין. אמר תנו לו בו חלק בבכית, הרי מעט ויטל שמין היין. אמר תנו לו בו חלק לקדרה, נוטל חלק משנים עשר מן היין. אמר תנו לו בו חלק לטפית, נוטל חלק ממשו עשר מן היין שבבור, שהרי גלה דעתו שלחלק מועט נתפון.

ט. ואין גומרין מן השעורין האלו לדין אחר.

י. שכיב מרע שאמר תטל אשתי באחד מן הבנים, נוטלת באחד מבניו; ואם נולדו לו בנים אחר הצואה - מצטרפין עם אלו שהיו בשעת הצואה, ונוטלת חלק עם כלן. ביצר: היו לו שלשה בנים בשעת הצואה, ולאחר מכאן נולדו לו שנים - נוטלת חלק באחד מן החמשה, שהוא שתות כל המון.

יא. ואינה נוטלת עמהן אלא בנכסים שהיו לו בשעת הצואה; אבל נכסים שבאו לו אחר הצואה, אין לה בהן חלק: שאין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו.

יב. שכיב מרע שאמר מטלטלין שלי לפלוני - נוטל כלי תשמישו, אבל לא חטים ושעורים וכיוצא בהן; אמר כל מטלטלין שלי, נוטל הכל.

ד. לפיכך אם אמר דבר זה דרך הודאה, ולא היה שם חשש ערמה - נותנין, אף על פי שלא אמר תנו.

ה. פיוצא בו, ראו את אביהן שהטמין מעות בשדה תבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן - אם כמותר דבריו להן, הרי דבריו קימין; אם כמצרים, לא אמר כלום.

ו. וכן אם בא אחד ואמר להן אני ראיתי את אביהן שהטמין מעות בשדה תבה ומגדל, ואמר של פלוני הן, של מעשר שני הן - אם היו טמונין בבית, לא אמר כלום; בשדה, דבריו קימין. כללו של דבר - כל שאלו יכול לטלן, דבריו קימין; ואם לאו, לא אמר כלום.

ז. הרי שהיה מצטרע על מעות שהניח לו אביו, ולא ידע היכן החביאן, ואמר לו בחלום כך וכך הן, ובמקום פלוני הן, ושל פלוני הן, או של מעשר שני הן, ומצאן במקום שנאמר לו, וכמנין שנאמר לו: זה היה מעשה; ואמר חכמים, דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין.

ח. שכיב מרע שהודה שיש לפלוני בידו מנה, ואמר יתומים חור ואמר לנו אבינו פרעתי - נאמנין, ונשבעין על זה שבועת הסת.

ט. אמר תנו, ואמר יתומים חור ואמר לנו אבא פרעתי - אין נאמנין.

י. אמר מנה לפלוני בנדי, ואמר יתומים נתננו - אין נאמנין: שהרי לא אמר תנו, ומנין ידעו שחביין לתן.

יא. אמר תנו, ואמר יתומים נתננו - נאמנין, ונשבעין הסת שנתנו.

יב. שכיב מרע שנתן מנה לאחד ואמר לו, הולך מנה זו לפלוני - הלך, ומצאו שמת - אם קדם היה בשעה שנתן לו השכיב מרע, ינתנו ליורשי מי שנשתלחו לו: שדברי שכיב מרע, ככתובין וכמסורין הן. ואם לא היה קדם, יחזרו ליורשי המשלח: שאין קנן למת.

יג. שכיב מרע שאמר תנו מאתים וזו לפלוני, ושלש מאות וזו לפלוני, וארבע מאות וזו לפלוני - אין אומרין כל הקודם בפטר זכה. לפיכך אם לא הניח תשע מאות, חולקין הנמצא לפי מה שכתב להן. ואם יצא עליו שטר חוב, גובה מפלן: מפל אחד ואחד, כפי מה שנתן לו. ביצר: הנה החוב ארבע מאות וחמשים, בעל המאיתים נותן מאה, ובעל השלש מאות מאה וחמשים, ובעל הארבע מאות נותן מאתים.

יד. אבל אם אמר תנו מאתים וזו לפלוני, ואחריו שלש מאות לפלוני, ואחריו ארבע מאות לפלוני - כל הקודם בפטר זכה. לפיכך אם יצא עליו שטר חוב, גובה מן האחרון; אין לו, גובה משלפניו; אין לו, גובה משלפני פניו.

טו. שכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה, יאכל פלוני פרות דקל זה - לא אמר כלום: שלא הקנה להם דבר שיש בו ממש - שהדירה והאכילה וכיוצא בהן, הרי הן כדבור וקשנה שאינן נקנין. אבל אם אמר תנו בית זה לפלוני כדי שידור בו עד זמן פלוני, או תנו דקל זה לפלוני כדי

זה להרעיק את בניו, אלא לזרז אותן, שלא ירויחו בהוצאה יתר מדי.

כד. שכיב מרע שצוה ואמר אל יספדוהו, אין סופדין אותו. אל תקברוהו מנכסיו - אין שומעין לו, שניחוס על מומן בניו, ויפיל עצמו על הצבור, שאסור להניחו בלא קבורה; אלא כופין את היורשין לקברו מנכסיו.

יום רביעי

הלכות זכייה ומתנה פרק יב

א. שכיב מרע שאמר בני פלוני יירשני - הרי זה יורש אותו לבדו, ולא יירשו שאר הבנים. וכן אם אמר על בית בני הבנות, או אח בין האחין, או שאר היורשין - דבריו קיימין. **ב.** אכל הבריא, אין דבריו קיימין.

ג. שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני, ואחריו לפלוני - אין לשני אלא מה ששיר ראשון.

ד. ואם היה הראשון ראוי לירשו, כגון שהיה בן מכלל הבנים - אין לשני כלום: שכל לשון מתנה ליורש, הרי היא כלשון ירשה; וירשה - אין לה הפסק, ואף על פי שאמר ואחריו לפלוני.

ה. אכל הבריא שנתן מתנת בריא על דרך זו, וכתב לזה נכסי לך ואחריו לפלוני - אין לשני אלא מה ששיר ראשון. בין שהיה הראשון ראוי לירשו בין שלא היה ראוי לירשו.

ו. שכיב מרע שאמר נכסי לך ואחריו לפלוני, והיה הראשון ראוי לירשו, ופרש ואמר לא משום ירשה אני נותן לך שאין לה הפסק, אלא במתנה והרי הפסקתיה - השני קונה מה ששיר הראשון. לפיכך אם נתן המעות על ידי שלישי, או שאמר תנו לבני שקל בכל שבת ולא משום ירשה אני נותן להם, והנשאר מן הנכסים אחר מותם יהיה לפלוני - אין נותנין להם אלא שקל, אף על פי שאינו מספק להם.

ז. נכסי לפלוני, ואחריו לפלוני - מת ראשון, קנה שני; מת שני, הרי אלו ליורשי השני; מת השני בחיי הראשון, הרי הנכסים ליורשי הראשון.

ח. אף על פי שאין לשני אלא מה ששיר הראשון, אסור לראשון למכר ולתן גופן, אלא אוכל הפרות, עד שיימותר ויזקה השני.

ט. ואם עבר הראשון ומכר ונתן במתנה, אין השני מוציא מיד הלקוחות, שאין לשני לא מן הגופן ולא מן הפרות, אלא הנשאר. וכל המשיא עצמה לראשון למכר, נקרא רשע. ואפלו היה בהן עבדים, והוציאן הראשון לחרות, או בלים, ונעשאן תכריך למת - מעשיו קיימין.

י. במה דברים אמורים, בשמכר הראשון או נתן מתנה לאחרים. אכל אם מכרן הראשון או נתן במתנה לבנו או לאחד מיורשיו, לא עשה כלום. וכן אם נתן במתנת שכיב מרע, אפלו לאחרים - לא עשה כלום: שאין מתנת שכיב מרע קונה, אלא לאחר מיתה, וכשימות, יקנה השני.

יא. היה חוב על הראשון, או כתבת אשה, ובאו לבית דין להפטר מנכסים אלו - אף על פי שהראשון קים - אין בית

יג. והעבדים בכלל המטלטלין; אכל לא רחמים התפתונה וכיוצא בה, שהרי היא מחברת בארץ.

יד. אמר כל המטלטל, נוטל אף הרחמים התפתונה וכיוצא בה.

טו. שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני - נוטל כל המטלטלין וכל הקרקעות, והגגדים והעבדים והבהמה והעופות, והתפלין עם שאר ספרים: הכל בכלל נכסים. אכל ספר תורה, יש בו ספק אם הוא בכלל נכסים או אינו; לפיכך אם תפשו, אין מוציאין מידו.

טז. שכיב מרע שאמר תנו מאתים וזו לפלוני בני בכורי בראוי לו - נוטלן, ונוטל בכורתו.

יז. אמר בבכורתו, ידו על העליונה: רצה חלק בכורה, נוטל; רצה מאתים וזו, נוטל.

יח. וכן אם אמר תנו מאתים וזו לפלונית אשתי בראוי לה - נוטלתן, ונוטלת כתבתה. ואם אמר בכתבתה, ידה על העליונה.

יט. אמר תנו מאתים וזו לפלוני בעל חובי בראוי לו - נוטלן, ונוטל חובו. אמר בחובו, אין לו אלא חובו.

כ. שכיב מרע שאמר תנו ארבע מאות וזו לפלוני, וישא בתי - הרי זה כמי שנתן לו שתי מתנות: כל איזה מהן שירצה, יקח; לפיכך אם רצה לקח המעות, ולא ישא הבת - יקח. אכל אם אמר יקח בתי ותנו לו ארבע מאות וזו - הרי זה תנאי, ולא יזכה במעות עד שיקח הבת.

כא. שכיב מרע שאמר תנו ארבע מאות וזו לפלונית בתי בכתבתה, או לכתבתה - אם דרך אנשי העיר להוסיף בשומת הנדונייה, ולכתב שוה מנה במאתים - אינה נוטלת אלא מאתים: שהרי לא אמר ארבע מאות וזו סתם, אלא בכתבתה; כלומר, תנו לה מה שתהיה שומתו בכתבתה ארבע מאות וזו.

כב. אמר תנו נדונייה לבתי כך וכך בגדים, וכך וכך בלים, וזלו הבגדים והבליים אחר כן - הרוח ליתומים, ונותנין לה כשער הזול. וכן אם אמר תנו ארבע מאות וזו דמי הנין לבתי, והוקיר הנין - הרוח ליתומים, ונותנין לה ארבע מאות וזו בלבד. מעשה באחד שהיה יוצא בקולר, ואמר תנו לפלוני ארבע מאות וזו מנין מקום פלוני. ואמרו חכמים יטל ארבע מאות וזו מדמי אותו הנין, שלא נתפנו זה לתן לו מן הנין משקל ארבע מאות וזו, ולא נתפנו אלא לדמים; וזה שיתכן ביו, לזפות את כחו. ושוב מעשה באחד שאמר הדקל לבתי ומת, והניח שני חציי דקל; ואמרו חכמים תטל השני חציים, שלזה נתפנו והן שקרא דקל. ושוב מעשה באחד שאמר תנו לפלוני בית המחזיק מאה כדין, ונמצא הבית שיש לזה המצנה מחזיק מאה ועשרים. ואמרו חכמים זכה בבית זה, שהדברים מראין שפונתו לזה היתה: שכל הנותן, בעין יפה נותן. וכן כל כיוצא בדברים אלו.

כג. שכיב מרע שאמר תנו לבני שקל בכל שבת, או שאמר אל תתנו להם אלא שקל, ונמצא שאין מספיק להם אלא סלע בכל שבת - נותנים להם כל צרכן: שלא נתפנו

ולאחר מיתה, קונה לאחר מיתה. וזה שכותבין בכל המיתות והמכירות מעכשו, ואף על פי שיש בשטר הזמן - להרויח הדבר כותבין בן, אף על פי שאינו צריך.

טז. בריא שנתן מתנה, וכתב בשטר בחיים ובמות - הרי זו מתנה גמורה מחיים, שהרי כתוב בה בחיים; וזה שכתב ובמות, כמו שאומר מעתה ועד עולם, וכמו נזי השטר הוא זה.

יז. הצדיקים הגמורים ואנשי המעשה, לא יקבלו מתנה מאדם; אלא בוטחים בה' ברוך שמו, לא בנדיבים; וזה נאמר "ושונא מתנה, יחיה".

ברוך רחמנא דסייען

יום חמישי

הלכות שכנים

ענין אלו ההלכות לידי דין חלוקת הקרקעות בין השתפין, והרחקת נזקי כל אחד מהן משכנו ומבעל המצר שלו, ודין בעל המצר. ובאור כל הדינים האלו בפרקים אלו.

הלכות שכנים פרק א

א. אחד הקונה מחברו חצי שדה, או שנים שקנו מאחד שדה, או שירשו, או שנתנה להן במתנה, או שהחזיקו בה מן ההפקר או נכסי גר: כללו של דבר - כל שיש ביניהן שתפות בקרקע, ובקש אחד מן השתפין לחלק ולטל חלקו לבדו - אם יש באותה קרקע דין חלקה, כופה את שאר השתפין וחולקין עמו; ואם אין בה דין חלקה, אין אחד מהן יכול לכף את חברו לחלק. וכן הדין במטלטלין. במה דברים אמורים, בשאין אחד מהן מכיר את חלקו במקום שהן שתפין בו, אלא יד כלן משתמשות בכל המקום; אבל אם היה כל אחד מהן מכיר חלקו - אף על פי שאין בה דין חלקה, כופה כל אחד מהן את חברו להבדיל בין חלקו וחלק חברו.

ב. אחד מן השתפין שאמר לחברו במקום שאין בו דין חלקה, או בדבר שאי אפשר שיחלק בגון שפחה או כלי, מכר לי חלקך בכך וכך, או קנה ממני חלקי בשער הזה - הדין עמו, וכופין את הנתבע למכר לחברו או לקנות ממנו. אבל אם אין התובע רוצה לקנות, או לא ימצא במה יקנה - אינו יכול לכף את חברו לקנות ממנו, אפילו בשער הוול: שהרי חברו יכול לומר לו אין רצוני שאקנה, אלא שאמכר. לפיכך שני אחין, אחד עני ואחד עשיר, שהניח להן אביהן מרחץ או בית הבד - אם עשאן האב לשכר, השכר לאמצע כל זמן שירצו לעמד בשתפות; עשאן האב לעצמו - אינו יכול לכף אחיו להשכיר אותם, אלא משתמשין בהן כדרך שהשתמש אביהן. והרי העשיר אומר לעני קח לך זיתים, ובוא ועשה אותן בבית הבד, קנה לך עבדים, ויבואו וירחצו במרחץ. ואין העני כופה את העשיר לקנות חלקו; אלא אם כן אמר לו קנה ממני או מכר לי, והריני לווה וקונה, או מוכר לאחרים וקונין

דין מגבין אותן מגוף הנכסים, אלא מן הפרות בלבד שמין להם. מת הראשון, ובא בעל חובו ואשתו לגבות מנכסים אלו - אין מגבין להם כלום: אפילו עשאן היפותיקי או שיחדן לאשתו בכתבתה - אינן גובין מנכסים אלו כלל, שהרי הן של שני.

יב. שכיב מרע שאמר לאשה פנויה, נכסי לך ואחריו לפלוני, ועמדה ונשאת - בעל לוקח הוא, ואין השני מוציא מיד הבעל. היתה אשת איש כשנאמר לה ואחריו לפלוני - השני מוציא מיד הבעל, שפינן שזכת בנכסים על תנאי זה כשהיא נשואה, נמצא כאלו אמר לה בפרוש אחריו יקנה פלוני, לא הבעל. לפיכך אם מכרה נכסים אלו כשהיא פתחת הבעל, ומתה פתחת הבעל - יעמדו נכסים ביד הלוקח: שאם יוציא בעל מיד לוקח, מפגי שמכרה כשהיא נשואה, הרי השני מוציא מיד הבעל, והלוקח חוזר ומוציא מיד השני - שהרי מכרה לו, ואין לו אלא מה ששיר ראשון; ואין בשלשון מי שהוציא ממון אלא הלוקח, ולפיכך תעמד בידו. מעשה באחד שאמר נכסי לאמי, ואחריו ליורשי, והיתה לו בת נשואה, ומתה הבת בחיי הבעל ובחיי אביו, ואחר כך מתה הנקנה; ואמרו חכמים, אין הבעל יורש אותן הנכסים, מפגי שהן ראויין לאשתו, ולא זכת בהם האשה אלא אחר שמתה. אבל אלו הניחה הבת בן או בת - היו יורשין הנכסים, שמשמע יורשיו ואפלו יורשי יורשיו. ואלו אמר ובשתמות הנקנה - הרי הם לבתי מעכשו, היה הבעל יורש אותם אחר מיתת אשתו.

יג. הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו - הרי הגוף של בן מזמן השטר, והפרות לאב עד שימות. לפיכך האב אינו יכול למכר, מפגי שהן נתונין לבן; והבן אינו יכול למכר, מפגי שהם ברשות האב. מת האב, והניח פרות מחברין לקרקע - הרי הן של בן, מפגי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו. היו תלושין, או שהגיעו להבצר - הרי הן של יורשין. עבר האב ומכר - מכורין, עד שימות. ובשמות האב, הבן מוציא מיד הלוקח, ואם היו שם פרות מחברין, שמין אותן ללוקח ונותן הבן דמיהן; היו תלושין, או שהגיעו להבצר - הרי הן של לוקח. עבר הבן ומכר - ללוקח כלום, עד שימות האב. מכר הבן בחיי האב, ומת הבן ואחר כך מת האב - כשימות האב, יקנה הלוקח: שאין לאב אלא פרות, וקנין פרות אינו קנין הגוף.

יד. מתנת בריא שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה - הרי היא כמתנת שכיב מרע, שאינה קונה אלא לאחר מיתה: שמשמע דברים אלו - שאף על פי שקנה הגוף מהיום, אינו זוכה בו ואוכל פרות אלא לאחר מיתה.

טו. שטר מתנה שכתוב בו שיקנה פלוני שדה פלונית לאחר מיתה, בין שהיה בשטר קנין בין שלא היה בו קנין - כיון שכתוב בו זמן ובזמן זה חי היה, הזמן מוכיח שמתים הקנה לו; ואינו זוכה אלא לאחר מיתה - שאלו היה בדעתו להקנות לו בשטר זה לאחר מיתה, - לא היה כותב בו זמן. לפיכך אף על פי שאין כתוב בו מהיום

לו, שהרי אומר לו אין רצוני לקח מתנה, אלא הואיל ואין בה דין חלקה בשונה, הרי אנו מעלין אותה בדמים.

יום שישי

הלכות שכנים פרק ב

א. חצרות הכפרים, שכל אחד ואחד בונה לו בית ונמצאת החצר שבין הבתים משתפת לכל בני הבתים - הרי יש לכל פתח ופתח ארבע אמות לפניו, ברחב כל הפתח. והנשאר מן החצר - אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות לכל שתף ושתף, חולקין אותה; ואם לאו, אין חולקין אותה, שכל חצר שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות, אינה קרויה חצר כמו שבארנו. ביצד: היו שני שתפין, לזה שני בתים ולזה בית אחד - זה שיש לו שני בתים, מודדין לו מן החצר ארבע אמות לכל בית ובית על רחב הפתח, אפלו היה עשר אמות; וזה שיש לו בית אחד, נותנין לו ארבע אמות ברחב פתחו לפני פתחו. והנשאר מן החצר - אם יש בו שמונה אמות כדי שיהיה לזה ארבע אמות על ארבע אמות ולזה ארבע אמות על ארבע אמות, חוץ משל פתחים - יש בה דין חלקה, וחולקין; פחות מזה, אין בה דין חלקה.

ב. בית שיש לו פתחים רבים מכל רוחותיו, יש לו ארבע אמות לכל רוח; ואם יחד לו פתח, אין לו אלא ארבע אמות כנגד פתחו.

ג. אכסדרה - אם אפשר לו להכנס לתוכה במשאו, אין לה ארבע אמות; ואם לאו, יש לה ארבע אמות: שלא אמרו שיש לכל פתח ארבע אמות, אלא כדי לפרק משאו שם. ד. בית שער או מרפסת, יש להן ארבע אמות; היו חמשה בתים פתוחים למרפסת, והמרפסת פתוחה לחצר - אין לה אלא ארבע אמות.

ה. לול של תרנגולין, אין לו ארבע אמות.

ו. בית - חציו מקרה וחציו אינו מקרה, בין שקרויו לפנים או כלפי חוץ - אין לו ארבע אמות.

ז. בית סתום, יש לו ארבע אמות; פרץ את פצימיו, אין לו ארבע אמות.

ח. בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, אין לו ארבע אמות בחצר; אלא אם יש בכל החצר ארבע אמות לזה, וארבע אמות לזה עד פתח הבית הזה - חולקין. והנזקל של חצר, מתחלק לפי הפתחים; אבל האכסדרה של מלך, לפי בני האדם.

ט. השתפין שרצו לחלק דבר שאין בו דין חלקה, אף על פי שהן מפסידין את שמו - חולקין. ובכתבי הקדש - אף על פי שרצו, לא יחלקו. במה דברים אמורים, בכרף אחד; אבל בשתי פריכות - אם רצו לחלק, חולקין.

י. מקום שאין בו דין חלקה, שרצו השתפין לחלקו - אף על פי שקנו מידן שרצו, כל אחד מהן יכול לחזור בו: שזה קנן דברים הוא, כמו שבארנו. אבל אם קנו מידם שזה רצה ברוח פלונית, וזה רצה ברוח פלונית - אינן יכולין לחזור. וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו, וזה בעצמו

- הדין עמו. אמר כל אחד מהן איני קונה, אלא הריני מוכר חלקי - מוכרין אותה לאחרים. אמר כל אחד מהן איני מוכר, אלא כל אחד מהן רוצה שיקנה חלק חברו, או שאין אחד מהם רוצה לא לקנות חלק חברו ולא למכור חלקו אלא ישארו שתפין בגוף - היאף הם עושין: אם היה המקום עשוי לשכר - משכירין אותו, וחולקין שכרו. ואם אינו עשוי לשכר - אם חצר היא, שוכנין בה שנה שנה, שאי אפשר שישכנו שניהן כאחד, מפני הזק ראיה שהרי אין בה דין חלקה; ואין אדם עשוי לטרוח כל שלשים יום לפנות מחצר לחצר, אלא משנה לשנה. ואם מרחץ היא, נכנסין לה שניהן תמיד בכל יום. וכן כל דבר שראוי להשתמש בו תמיד, ואינו עשוי לשכר, כגון מרחץ או שפחה או ספר תורה - אינו יכול לומר לו השתמש אתה יום ואני יום, שהרי אומר לו בכל יום אני רוצה להשתמש בזה.

ג. אחד השוכר מחברו מקצת חצר, או שדה שאין בהן דין חלקה, או שנים ששכרו מקום אחד בשתפות - כל אחד מהן יש לו לכף את חברו ולומר לו, או שכר ממני חלקי או השכר לי חלקך; ואם יש בה דין חלקה, חולקין. ד. איזה הוא דין חלקה, כל שאלו יחלק לפי השתפין יגיע לפחות שבהם חלק ששם הכל קרוי עליו; אבל אם אין שם הכל נקרא על החלק, אין בה דין חלקה. ביצד: כל חצר שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות, אינה קרויה חצר; וכל שדה שאין בה כדי זריעת תשעה קבין, אינה קרויה שדה; וכל גנה שאין בה כדי זריעת חצי קב, אינה קרויה גנה; וכל פרדס שאין בו כדי זריעת שלשה קבין, אינו קרוי פרדס. לפיכך אין חולקין את החצר, עד שיהיה בה ארבע אמות לכל אחד ואחד מן השתפין; ולא את השדה, עד שיהיה בה בית תשעת קבין לכל אחד ואחד; ולא את הגנה, עד שיהיה בה בית חצי קב לכל אחד ואחד; ולא את הפרדס, עד שיהיה בו בית שלשת קבין לכל אחד ואחד. במה דברים אמורים, בארץ ישראל וכיוצא בה. אבל בבבל וכיוצא בה, אין חולקין את השדה, עד שיהיה בה כדי חרישת יום לזה וחרישת יום לזה; ולא את הפרדס, עד שיהיה בו ששה ושלושים אילנות לזה וששה ושלושים אילנות לזה כדי עבודת אדם אחד ביום אחד; ושדה שמשקין אותה בדלי, עד שיהיה בה כדי שימלא הפועל יום אחד לזה ויום אחד לזה.

ה. אין חולקין את הטרקלין, ולא את המורן, ולא את השוכף, ולא את בית הבד, ולא את המרחץ, ולא את הטלית, עד שיהיה בכל חלק מהן כדי לזה וכדי לזה. אם מרחץ חלקו, עד שיהיה בכל חלק כדי מרחץ; ואם שוכף, עד שיהיה כל חלק שוכף בפני עצמו; וכן בטלית ובשאר כל הדברים. אם אין בהן כדי לזה וכדי לזה, מעלין אותן בדמים, ויש לו לומר לחברו, או מכר לי או קנה ממני. אמר אחד מהן חלק זה אף על פי שאין החלקין שווים, אני אטל את הפחות, וטל אתה את היותר - אין שומעין

ומחצה. וכל השעורין האלו, עבי הכתל עם הסיד. והואיל ומקום הכתל משל שניהם - אם נפל הכתל, הרי המקום והאבנים של שניהם. ואפלו נפל לרשות אחד מהן, או שפנה אחד מהן את כל האבנים לרשותו, וטען שמכר לו חברו חלקו, או נתנו לו במתנה - אינו נאמן; אלא הרי הן ברשות שניהם, עד שיביא ראיה.

שבת קודש

הלכות שכנים פרק ג

א. כתל חצר המבדיל בין שני שתפין שנפל - יש לכל אחד משניהן לכף את חברו לבנותו עד גבה ארבע אמות, כדי שלא יראה זה את זה; אבל יתר על ארבע אמות, אין מחיבין אותו. רצה האחד והגביה הכתל יתר על ארבע אמות - אם בא חברו וכוונה כתל אחר גבוה כנגד הכתל שביניהן, מחיבין אותו לתן חלקו בגובה שפגגד פתלו. כיצד: בנה האחד כתל שביניהן, והגביהו עשר אמות, וכא חברו וכוונה כתל אחד כנגדו או בצדו לעשות לו בית, והגביה הכתל האחר שש אמות - מחיבין אותו לתן חלקו בשתי האמות שהוסיף על הארבע; שהרי נראה ממעשיו שהוא רוצה בהן. וכן אם חקק בראש הכתל שביניהן מקום להניח בו הקורות, או שפנה עליו קורה גדולה שהקורות נשענין עליה - מחיבין אותו לתן חלקו בשש האמות בלן שהוסיף חברו על הארבע, אף על פי שלא בנה כנגד כל הכתל: שהרי גלה דעתו שהוא רוצה בכל הגובה הזה.

ב. אחד מן השתפין שפנה הכתל המבדיל בינו ובין חברו עד ארבע אמות, ותבע חברו לתן חלקו בהוצאה, ואמר נתתי חלקי - הרי זה בחזקת שנתן, ונשבע הסת שנתן ונפטר: עד שיביא התובע ראיה שלא נתן. אבל אם בא לתבע אותו לתן חלקו בהוצאת שאר הגובה שהוסיף על ארבע אמות, מפני שסמך לו או כנגדו, ואמר נתתי - אינו נאמן, אלא חברו נשבע בנקיטת חפץ שלא נתן לו, ונוטל ממנו, בדין כל הנשבעין ונוטלין: עד שיביא זה ראיה שנתן לו.

ג. מי שהיתה לו חרבה בין חרבות חברו, ועמד חברו וגדר רוח ראשונה ושניה ושלישית, עד שנמצאת חרבה זו מקפת גדר משלש רוחותיה - אין מחיבין אותו לתן מן ההוצאה כלום, שהרי לא הועיל לו והרי חרבתו פתוחה לרשות הרבים כשהיתה. לפיכך אם גדר לו רוח רביעית, עד שנמצאת חרבתו מקפת גדר - מגלגלין עליו את הכל, ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע הרוחות עד ארבע אמות: ובלבד, שיהיה מקום הכתל של שניהם.

ד. אבל אם היה הכתל של זה שפנה, ובחלקו בנה - יראה לי שאין מגלגלין עליו אלא דבר מועט כמו שיראו הדנין, שהרי אינו יכול להשתמש בפתלים. וכן אם הנקף עצמו, הוא שגדר רוח רביעית - הרי גלה דעתו; ונותן חצי ההוצאה של שלש רוחות, אם היו הכתלים של שניהם. וכן כל פיצא כזה.

והחזיק בחלקו - אף על פי שלא קנו מידן, אין אחד מהן יכול לחזר בחברו.

יא. האחין שחלקו, ועשו ביניהן גורל - ביון שעלה הגורל לאחד מהן, קנו בלן: בהנה שנועשית להן ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו, גמר כל אחד מהן והקנה לחברו.

יב. האחין שחלקו, הרי הן פלקוחות זה מזה; ואין להן דרך זה על זה, ולא סלמות זה על זה, ולא חלונות זה על זה, ולא אמת המים זה על זה: שפיון שחלקו, לא נשאר לאחד מהן זכות בחלק חברו. לפיכך יש לו לומר לאחין, כשהיתה השדה בלה לאחד, היה מעביר בה אמת המים הזאת ממקום למקום; אבל עתה שנועשה זה חלקי, יש לי להסיר אמת המים מעלי. וכן סותם החלון המשקיף על חלקו, וכוונה בצד הסלם, אף על פי שהוא מבטל את תשמישו. והוא הדין בשנים שקנו שדה מאחד, וחלקו - לא נשאר לאחד מהן זכות בחלק חברו, ומפסיק אמת המים מחלקו, וסותם החלונות.

יג. אבל שנים שקנו שדה משני אחים, או משני אנשים - אין לאחד מהן להפסיק אמת המים, ולא לשנות דבר מן הנזקים שהחזיקו בהן המוכרין.

יד. חצר השתפין שיש בה דין חלקה, או שחלקיה ברצונם אף על פי שאין בה דין חלקה - יש לכל אחד מהן לכף את חברו לבנות הכתל באמצע, כדי שלא יראהו חברו בשעה שמשתמש בחלקו: שהזק ראיה, הזק הוא; ואין לו חזקה בחצר, אלא אף על פי שעמדו בך שנים רבות בלא מחיצה, כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה.

טו. רחב מקום הכתל, משל שניהם. וכמה יהיה רחבו, הכל כמנהג המדינה, ואפלו נהגו לעשות מחיצה ביניהן בקנים ובהוצין, ובלבד שלא יהיה בה אויר שיסתפל בו ויראה את חברו.

טז. כמה גבה הכתל, אין פחות מארבע אמות; וכן בגובה כופהו להבדיל גנתו מגנת חברו במחיצה גבוהה עשרה טפחים. אבל בבקעה, אין צריך להבדיל בקעתו מבקעת חברו אלא במקום שנהגו. רצה להבדיל בקעתו מבקעת חברו - כונס לתוך שלו, וכוונה, ועושה חזית כמו אמה בסיד מבחוץ, כדי להודיע שהכתל שלו; לפיכך אם נפל הכתל, המקום והאבנים שלו. ואם עשו מדעת שניהן - בונין הכתל באמצע, ועושין חזית מפאן ומפאן; לפיכך אם נפל הכתל, המקום והאבנים של שניהם.

יז. המוכר גנה לחברו סתם, והיתה מערכת עם גנות אחרות - כופין את הלוקח לבנות את הכתל ביניהן, ואפלו במקום שנהגו שלא לגדר בגנות. אבל אם מכר בקעה סתם - אין מחיבין אותו לגדר, אלא במקום שנהגו.

יח. מקום שנהגו לבנות הכתלים המבדילין בתצורות או בגנות באבנים שאינן גזית, זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים; בגזית, זה נותן טפחים ומחצה וזה נותן טפחים ומחצה; בכפיסין, זה נותן טפחים וזה נותן טפחים; בלבנים, זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח

לפנות אֶבְנֵי. אָמַר לוֹ הַגִּיעוּדָה, וְהָרִי הֵן שֶׁלֶף - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְאִם רָצָה בָּהֶן בְּעַל הַגָּנָה, וְאָמַר לוֹ הֵין - אִם פָּנָה אוֹתָן - קָנָה, וְאִינוּ יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ; וְאָפְלוּ אָמַר לוֹ הָא לֶף זַיִּאוֹתִידָה, וְאָטַל אֶבְנֵי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אָכֵל אִם לֹא פָנָה - לֹא קָנָה, שֶׁלֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא לְדַחֲתוֹ.

ט. חֲמֵשׁ גָּנוֹת הַמִּסְפָּקוֹת מִים מִמַּעַן אֶחָד, וְנִתְקַלְקַל הַמַּעַן - בְּלֵן מִתְקַנְתָּ עִם הָעֲלִיוֹנָה. נִמְצָאת הַתְּחַתּוֹנָה מִתְקַנְתָּ עִם בְּלֵן, וּמִתְקַנְתָּ לַעֲצָמָה; וְהָרִאשׁוֹנָה אֵינָה מִתְקַנְתָּ עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מִשְׁנִיָּה וּלְמִטָּה. וְכֵן חֲמֵשׁ חֲצֵרוֹת שְׁשׁוֹפְכוֹת מִים לְבִיב אֶחָד, וְנִתְקַלְקַל הַבִּיב - בְּלֵן מִתְקַנְתָּ עִם הַתְּחַתּוֹנָה. נִמְצָאת הָעֲלִיוֹנָה מִתְקַנְתָּ עִם בְּלֵן, וּמִתְקַנְתָּ לַעֲצָמָה; וְהַתְּחַתּוֹנָה אֵינָה מִתְקַנְתָּ עִם הַשְּׁנִיָּה לָהּ, וְלֹא מִשְׁנִיָּה וּלְמַעְלָה.

י. בְּנֵי הַנֶּהָר מַשְׁקִין עַל הַסֶּדֶר: רָצָה אֶחָד מֵהֶן לִסְכֹּר כְּדֵי שִׁיחֲזִיר לוֹ הַמִּים וְיִשְׁקָה תַּחֲלָה, וְאַחֵר כֶּף יִפְתָּח, וְאַחֵר רוּצָה לְהַשְׁקוֹת תַּחֲלָה - כָּל הַמִּתְגַּבֵּר זָכָה. וּבֹרֵךְ הַקָּרוֹב לְאַמָּה מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן, מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם.

ה. שְׁנֵי בָתִּים זֶה בְּצַד זֶה, וְהָיוּ גִּיְהֵן עֲשׂוּיִין לְדִירָה, אֶפְלוּ הָיוּ בְּשְׁנֵי צְדֵי רִשּׁוֹת הָרִבִּים - זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקָה לַחֲצִי גִּגּוֹ שֶׁהוּא דָר בּוֹ, וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקָה לַחֲצִי גִּגּוֹ שֶׁהוּא דָר בּוֹ; זֶה שֶׁלֹא כִּנְגָד זֶה וּמַעֲדִיף, כְּדֵי שֶׁלֹא יֵרָאוּ זֶה אֶת זֶה. וְאִף עַל פִּי שְׁבָנֵי רִשּׁוֹת הָרִבִּים רוֹאִין אוֹתָן, יָכוֹל כָּל אֶחָד מֵהֶן לֹמַר לַחֲבֵירוֹ, אֵלּוּ אֵין רוֹאִין אוֹתִי אֶלָּא בַּיּוֹם בְּעֵת שֶׁאֲעַמֵּד עַל גִּי, וְאַתָּה רוֹאָה אוֹתִי תָמִיד.

ו. גַּג הַסִּמּוּף לַחֲצֵר חֲבֵירוֹ, עוֹשֶׂה לוֹ מַעֲקָה גְבוּהָ אֲרַבַּע אַמּוֹת. אָכֵל בֵּין גַּג מִשְׁאָר הַגִּיָּין, אֵינוּ זָקִיק לְאַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם דָּרִין בַּגָּנוֹת, לְפִיכָף אֵין בַּגָּנוֹת הַזֶּה רָאָה; אָכֵל צָרִיד לַעֲשׂוֹת מַחֲצִיָּה בֵּין שְׁנֵי הַגִּיָּין גְבוּהָ עֶשְׂרֵה טַפְחִים, כְּדֵי שִׁיתַּפֵּשׁ אוֹתוֹ כִּנְגָב אִם נִכְנַס לְרִשּׁוֹתָיו. ז. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זֹו לְמַעְלָה מִזֹּו, לֹא יֵאמַר הָעֲלִיִּין הָרִינִי בּוֹנָה מִכְּנִגְדִּי וְעוֹלָה; אֶלָּא בּוֹנִין שְׁנֵיֶהן מִלְּמִטָּה וְעוֹלִין, וּבּוֹנָה הָעֲלִיִּין לְבִדּוֹ מִכְּנִגְדּוֹ וּלְמַעְלָה. וְאִם הִיתָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגִּגּוֹ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אֵין הָעֲלִיִּין זָקִיק לַתְּחַתּוֹן כָּלָל. ח. מִי שֶׁהָיָה כְּתָלוֹ סִמּוּף לְגִנַּת חֲבֵירוֹ, וְנִפְל - כּוֹפִין אוֹתוֹ

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"א-י"ז מרחשון ה'תשס"ט

שְׁמוֹת, הָאֶחָד מֵהֶם: "לֹא-יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלּוֹיִם חֶלֶק וְנִחְלָה" וְהוּא הָאֲזִזְרָה מִלְּקַחַת חֶלֶק בְּכֹזֶת הָאָרֶץ (וּנְלִמְדַת מִהַמִּילָה "חֶלֶק" שִׁבְפִּסּוֹק), וְהַשְּׁנִי: "וְנִחְלָה לֹא-יִהְיֶה-לוֹ", הָאֲזִזְרָה מִלְּקַחַת חֶלֶק בְּאָרֶץ. וְכִבֵּר נִכְפַּל הֵלָא עַל שְׁנֵי עֲנִינִים אֵלּוּ עֲצָמָם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה לְאַהֲרֹן: "בְּאֶרְצָם לֹא תִנְחַל וְחֶלֶק לֹא-יִהְיֶה לָּךְ בְּתוֹכָם" (בַּמִּדְבָּר יח, כ), וְכֹא הַפְּרוּשׁ (סִפְרֵי פֶרֶשֶׁת קֶרַח שֵׁם): "בְּאֶרְצָם לֹא תִנְחַל" — בְּשַׁעַת חֲלוּק הָאָרֶץ: "וְחֶלֶק לֹא-יִהְיֶה-לָּךְ בְּתוֹכָם" — בַּבִּזָּה. וְאוּלִּי תַחֲשׁוּב שֶׁשְׁנֵי הֵלָאִין הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים בַּכֹּהֲנִים שְׁתֵּי מִצְוֹת וּלְפִיכָף רִאשׁוֹי לְמִנּוּתָם (בַּכֹּהֲנִים בַּפְּנִי-עַצְמָם, וּבִשְׂאֵר שִׁבְט לוי בַּפְּנִי-עַצְמָם) — דַּע שֶׁפִּינּוֹן שֶׁהֵלָא בָּא בְּאֶפֶן כָּלְלִי: "כָּל-שִׁבְט לוי", הָרִי נִכְנְסוּ הַכֹּהֲנִים בְּכָלֹל וְאִמְנָם כְּפָלוּ בַּכֹּהֲנִים לַחֲזוּק (לִיתֵר תּוֹקֶף) וְכֵן כָּל-הַדּוּמָה לָזֶה מִן-הַכָּלֹל וְהַפְּרָט אֵינוּ נִכְפַּל אֶלָּא לַחֲזוּק אוֹ לְהַשְׁלֵמַת הַדִּין, בִּינּוֹן שֶׁלֹא הִשָּׁג הַדִּין בְּשִׁלְמוֹת מִן-הֵלָאֵי הָאֶחָד. וְאֵלּוּ מְנִינּוּ אָמְרוּ לְאַהֲרֹן: "בְּאֶרְצָם לֹא תִנְחַל וְחֶלֶק לֹא-יִהְיֶה לָּךְ בְּתוֹכָם" נִוֶּסֶף עַל אָמְרוֹ: "לֹא-יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלּוֹיִם" וְגו', כִּי אֲזַ נִצְטָרֵךְ לְמִנּוּת לְפִי

יום ראשון

מצות לא תעשה קסט. קע.

מצות עשה קפג.

מצות לא תעשה רכת. מצות עשה כ.

הַמִּצְוָה הַקִּס"ט — הָאֲזִזְרָה שֶׁהִזְהִיר כָּל-שִׁבְט לוי מִלְּקַחַת חֶלֶק בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל (שִׁנְחֻלָּה לְשֹׂאֵר הַשִּׁבְטִים), וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה: "לֹא-יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלּוֹיִם כָּל-שִׁבְט לוי חֶלֶק וְנִחְלָה" (דְּבָרִים יח, א). הַמִּצְוָה הַמְּשַׁלְּמָה מֵאָה וְשִׁבְעִים — הָאֲזִזְרָה שֶׁהִזְהִיר עוֹד כָּל-שִׁבְט לוי מִלְּקַחַת חֶלֶק בַּבִּזָּה שְׁבוּזִים בְּשַׁעַת כְּבוֹשׁ אָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלָּה: "לֹא-יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלּוֹיִם כָּל-שִׁבְט לוי חֶלֶק וְנִחְלָה". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פֶּרֶשֶׁת שׁוֹפְטִים שֵׁם): "חֶלֶק בַּבִּזָּה, וְנִחְלָה בְּאָרֶץ". אֶפְשָׁר לָךְ לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלֹמַר: לָמָּה מְנִית שְׁנֵי עֲנִינִים אֵלּוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהֵם: הָאֲזִזְרָה מִלְּקַחַת חֶלֶק בְּאָרֶץ וְהָאֲזִזְרָה מִלְּקַחַת חֶלֶק בַּבִּזָּה, וְהֵלָא הֵם כְּלָאוּ אֶחָד וְהָרִי זֶה לֹאֹ שֶׁכְּכִלּוֹת שֶׁהִקְדַּמְתָּ (כִּתְבַּת בַּהֲקַדְמָה — לַעִיל הַכָּלֹל הַתְּשִׁיעִי) שֶׁהוּא נִמְנָה לֹאֹ אֶחָד? דַּע שֶׁכְּכֹר נִתְחַלֵּק לֹאֹ זֶה וְאָמַר: "וְנִחְלָה לֹא-יִהְיֶה-לוֹ" (שֵׁם, ב), וְהָרִי הֵם שְׁנֵי לֹאִין בְּשְׁנֵי

התורה (במדבר לה, ב-ה) שנותנים ללויים ערים ומגרש וישיבה מגרש, כלומר: אלף אמה מגרש ואלפים אמה חוצה להם לשדות וכרמים, כמו שנתבאר במסכת סוטה (כז:), ובאה האזהרה ללויים מלשנות את-הגבולות האלה לבל יעשו את-העיר מגרש ולא המגרש עיר, ולא הישיבה מגרש ולא המגרש שדה, והוא אמרו: "לא ימכר". בא בקבלה שענינו: לא ישנה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בסוף ערכין (לג:).

המצוה המְשַׁלֶּמֶת עֲשָׂרִים — הצווי שנוצטונו לבנות [לעשות] בית-הבכירה לעבודה שבו תהיה ההקדשה והבערת האש תמיד (שתוקד על המזבח), ואֵלֶּי תהיה ההליכה ובו תהיה החגיגה והעליה לרגל וההתקבצות בכל-שנה, כמו שיתבאר, והוא אמרו יתעלה: "ועשו לי מקדש" (שמות כה, ח). ולשון ספרי (דברים יב, י): "שֶׁלֶשׁ מִצְוֹת נִצְטוּ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁעַת כְּנִיסָתָם לְאֶרֶץ: לְמִנּוֹת לָהֶם מִלֶּךְ וּלְכִנּוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זָרְעוֹ שֶׁל עַמְלֶק". הנה נתבאר לך, שבנין בית הבכירה מצוה בפני עצמה. וכבר בארנו (לעיל כלל יב) שהכללות הזאת (ששמה "מקדש") כוללת פרטים, ושהמנוחה והשלחן והמזבח וזולתם כלם מחלקי המקדש והכל נקרא "מקדש", וכבר נתיחד צווי לכל-חלק וחלק. אבל אמרו על המזבח "מזבח אדמה תעשה-לי" (שמות כ, כא), שאפשר לחשב על פסוק זה, שהוא מצוה בפני עצמה מלבד מצות מקדש — הרי ענינו כמו שאבאר לך: פשטה דקרא הרי הוא מדבר בשעת התר הבמות, שהיה מתר לנו בזמן שהוא לעשות מזבח אדמה בכל-מקום ולהקריב עליו; וכבר אמרו עליהם השלום שענין הדבור הוא, שהוא צוה לבנות מזבח מחבר בארץ, ושלא יהא מטלטל כמו שהיה במדבר, והוא אמרם במכילתא דרבי ישמעאל בפרוש פסוק זה: "כשתכנס לארץ עשה לי מזבח המחבר באדמה". כיון שהדבר כן — הרי הוא צווי נזהר לדורות והרי הוא מחלקי המקדש, רצוני לומר: שיבנה מזבח מן-האבנים דוקא. ובמכילתא (יתרו פרשה יא) אמרו בפרוש אמרו יתעלה: "ואם-מזבח אבנים תעשה-לי" אמרו: "רבי ישמעאל אומר: כל-אם' ואם'".

הקש הזה (השוואה זו) בעצמו אסור הגרשה והחללה והזונה על כהן גדול שלשה לאוין נוסף על שלשה הלאוין שבאו בכל-כהן בכלל, בין גדול בין הדיוט. ואם יאמר האומר: שכן באמת צריך למנות, נאמר לו: שבהכרח יהיה כהן גדול בגרשה חֵיב שְׁתִּים: אחת משום שהוא כהן והגרשה אסורה לו, והשניה: משום שהוא כהן גדול והיא אסורה עליו עוד בלאו אחר — וכבר נתבאר בגמרא קדושין (עז:). שאינו חֵיב אלא אחת. נמצא שהלאו הכללי בלבד הוא שנמנה וכל-לאו אחר שייבוא באותו ענין בפרטות אינו אלא ללמד איזה דין, או להשלמת הענין, כדרך שבארנו במצוה קס"א קס"ה ממצות אלו. ומן-הסוג הזה בעצמו (דוגמה נוספת מסוג זה) האזהרה שהזהיר את-הכהנים שלא-יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא, ה), ושלשה לאוין אלו בעצמם כבר קדמו לכל-ישראל בכלל ואמר: "לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית" (שם יט, כז), "ולא-תשימו קרחה בין עיניכם למת" (דברים יד, א) "וישרט לגפם לא תתנו בבשרכם" (ויקרא יט, כח), ונכפלו בכהנים להשלמת הדין בלבד, כמו שנתבאר בסוף מכות (כ:). כשנתבארו דיני שלש המצות האלה; ואלו היו לאוין מיוחדים בכהנים ולא היו להשלמת דין אלא היו מצות נפרדות, כי אז היה הכהן חֵיב על כל-מעשה מהם שתי מלקיות: משום שהוא ישראלי ומשום שהוא כהן — ואין הדבר כן, אלא מלקיות אחת בלבד כשאר ישראל, כמו שנתבאר במקומו. והבן כלל זה ודעוהו.

המצוה הקפ"ג — הצווי שנוצטונו לתן ערים ללויים לדור בהן, כיון שאין להם חלק בארץ, והוא אמרו יתעלה: "ונתנו ללויים וגו' ערים לשבת" (במדבר לה, ב). וגם ערים אלו, כלומר: ערי הלויים, הן ערי מקלט (שההורג נפש בשגגה מוגן שם מפני נקמתו של גואל הדם) וקולטות בתנאים המיוחדים להן, כמו שנתבאר במכות (ו:).

המצוה הרכ"ח — האזהרה שהזהרנו מלמכור מגרשי הלויים והוא אמרו: "וישדה מגרש עריהם לא ימכר" (ויקרא כה, לד). ואתה יודע לשון

במקלו ובמנעלו ובאפנדתו (בגד שלובש אדם על גופו כדי שיספוג הזיעה, ואין דרך ללובשו בלי מלבוש עליו) ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא (מעבר, לקצר הדרך), וירקיקה מקל-וחמר" (— ודאי שאסור). וכבר נתבאר בכמה מקומות בתלמוד, שאסור בהחלט לשבת בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד; וכל-זה לפי שאמר יתעלה: "ומקדשי תיראו" וזו חובה לעולם, אפלו בזמן הזה שהוא חרב בעונותינו שרבו. ולשון ספרא (שם): "אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש מנין? תלמוד לומר: את-שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו — מה-שמירת שבת לעולם, אף מורא מקדש לעולם". ושם אמרו עוד: "לא מן-המקדש אתה ירא, אלא ממי שפקד על המקדש".

יום רביעי

מצות עשה כב. מצות לא תעשה סז.

מצות עשה לה.

מצות לא תעשה פג. פד.

המצוה הכ"ב — הצווי שנוצטוינו לשמר את-המקדש ללכת סביבו תמיד בכל-לילה במשך כל-הלילה כדי לכבדו, ולרוממו ולגדלו, והוא אמרו יתעלה לאהרן: "ואתה ובניך אתם תהיו אהל העדת" (במדבר יח, ב), כלומר: אתם תהיו לפניו תמיד. וכבר נכפל צווי זה בלשון אחר, והוא אמרו: "ושמרו את-משמרת אהל מועד" (שם, ד). ולשון ספרי (פרשת קרח שם): "אתה ובניך אתם לפני אהל העדת — הכהנים מבפנים והלוים מבחוץ", כלומר: לשמירה ולהליכה סביבו. ובמכלתא אמרו בלשון הזה: "ושמרו את-משמרת אהל מועד — אין לי אלא בעשה, מנין בלא-תעשה? תלמוד לומר: ושמרתם את משמרת הקדש" (שם, ה) הנה נתברר לך ששמירתו — מצות עשה. ושם אמרו: "גדלה למקדש שיש עליה שומרים. לא דומה פלטורין (היכל המלך) שיש עליה שומרים לפלטורין שאין עליה שומרים". וידוע שפלטורין — שם ההיכל רצונו לומר: שמגדלת ההיכל ורוממותו, שיהיו שומרים קבועים עליו. וכבר נתבאר כל-דיני מצוה זו בפרק א' ממסכת תמיד ובמסכת מדות.

שבתורה רשות, חוץ משלשה — אחד מהם: ואם-מזבח אבנים תעשה-לי". אמרו: "ואם מזבח אבנים" — חובה. אתה אומר חובה, או אינו אלא רשות? תלמוד לומר: "אבנים שלמות תבנה את-מזבח ה' אלהיך" (דברים כז, ו), וכבר נתבאר דיני מצוה זו בכללם, כלומר מנין המקדש ותארו ותלוקו (חלוקות החצר, הקדש וקדש הקדשים וכו'). ובנין המזבח ומשפטי, במסכתא שחברה לשם כך, היא מסכת מדות. וכן נתבאר תאר המנוחה והשלחן ומזבח הזהב ומקום הנחתם בהיכל בגמרא מנחות (כח, צז ואילך) ויומא (לג.).

יום שני

מצות לא תעשה עט. פ.

המצוה הע"ט — האזהרה שהזהרנו מלבנות מזבח מאבנים שנוגע בהן ברזל, והוא אמרו יתעלה: "לא-תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה" (שמות כ, כב), ואם בנה מהן מזבח — הרי הוא פסול ואין מקריבים עליו. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ג' ממדות (משנה ד).

המצוה המשלימה שמנים — האזהרה שהזהרנו מלעלות למזבח במעלות, כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עליה, אלא ילך עקב בצד גדל, והוא אמרו יתעלה: "לא-תעלה במעלת על-מזבחי וגו'" (שם, כג). ולשון המקלפת (סוף פרשת יתרו): "מה-תלמוד לומר: 'אשר לא-תגלה ערותך עליו'? שכשעולה למזבח לא יהא פוסע פסיעה גסה, אלא מהלך עקב בצד גדל". וכבר נתבאר צורת הכבש ואיך בנינו בפרק ג' ממדות (משנה א). וכל-הפוסע פסיעה גסה על המזבח עד שתגלה ערותו עליו — לוקה.

יום שלישי

מצות עשה כא.

המצוה הכ"א — הצווי שנוצטוינו ליראה מן המקדש הזה מאד מאד, עד שנקבע לו בלבנו מקום היראה והפחד — וזו היא מוראת מקדש, והוא אמרו יתעלה: "ומקדשי תיראו" (ויקרא יט, ל). והגדרת יראה זו כמו שהזכירו בספרא (קדושים): "איזה הוא מורא? לא יפנס להר הבית

יום חמישי

מצות לא תעשה פה. פב.

מצות עשה לד. מצות לא תעשה פו.

המצוה הפ"ה — האזהרה שהזהרנו מלעשות מגמר (בשמים של עשן) במתכנת (כדוגמת) הקטרת, כלומר: שיהיו אותן סממני תערכתו וביחס אותן המדות ויתכונן להתגמר (להתבשם) בו, והוא אמרו יתעלה: "ובמתכנתה לא תעשו לכם" (שמות ל, לו) ובאר לנו, שהעובר ועושה כמותו וכוונתו להריח תמרתה — חייב כרת, אמר: "איש אשר יעשה כמותו להריח בה ונכרת מעמיו" (שם, לח) אם הוא מזיד; ואם הוא שוגג — מקריב חטאת קבועה. וכבר נתבאר גם דיני מצוה זו בריש פרתות (ה).

המצוה הפ"ב — האזהרה שהזהרנו מלהקריב שום קרבן במזבח הזהב שפיהכל, והוא אמרו יתעלה: "לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (שם ט) וכל-המקריב בו או הזורק עליו זולת מה שמיוחד לו — לוקה.

המצוה הל"ד — שנצטוינו שישאו הכהנים את-הארון על כתפיהם כשנרצה להעבירו ממקום למקום, והוא אמרו יתעלה: "כיעבדת הקדש עלהם בכתף ישאו" (במדבר ז, ט). ואף-על-פי שצויו זה נאמר אז ללויים, לא היה זה אלא מחמת מעוט מספר הכהנים באותו הזמן, כי אהרן הוא המתחיל (הכהונה החלה בו בלבד, ולכן היו הכהנים מעט בראשיתם); אבל לדורות הרי המצוה חובה על הכהנים, והם הנושאים אותו, כמו שנתבאר בספר יהושע (ג, ו) ובספר שמואל (שמואל-ב טו, כט). וכאשר צוה דוד להעביר את-הארון בפעם השנייה אמר בדברי הימים (דברי הימים-א טו, טו): "וישאו בני-הלויים (והכוונה לכהנים) את ארון האלהים כאשר צוה משה פדבר ה' בכתפם במטות עליהם" (הרי שגם לדורות צריך לשאת בצורה זו). וכן כאשר הזכיר בדברי הימים (שם כד, יט) חלקת הכהנים לעשרים וארבע משמרות ואמר אחר-כך: "אלה פקדתם לעבדתם לבוא לבית-ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוה ה' אלהי ישראל", פרוש חקמים, שהוא רומז על

המצוה הס"ז — האזהרה שהזהרנו מלהשפית שמירת-המקדש ולסב בו תמיד כל-לילה, והוא אמרו: "ושמרתם את משמרת הקדש" (שם) וכבר בארנו במצוה כ"ב ממצות עשה, ששמירת המקדש והסבוב בו מצות עשה; וכך נבאר כאן, שבטול דבר זה — מצות לא-תעשה, ולשון המכלתא: "ושמרו את-משמרת אהל מועד" (שם, ד), אין לי אלא בעשה, ומניין בלא-תעשה? — תלמוד לומר: "ושמרתם את משמרת הקדש" (שם, ה), וכבר נתבאר דיני מצוה זו בריש תמיד ומדות.

המצוה הל"ה — הצווי שנצטוינו שיהא לנו שמן עשוי כפי התאור המיוחד (שמות ל, כב-כה) מוכן למשח בו כל-כהן גדול שיתמנה, כמו שאמר: "והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על-ראשו שמן המשחה" (ויקרא כא, י), וכן מושחים בו מקצת המלכים (כלומר, רק מלכי בית דוד), כמו שיתבאר בהלכות מצוה זו. וכבר נמשח בו המשכן וכל-כליו; אבל אין מושחים בו את הכלים לדורות, לפי שבפרוש אמרו בספרי (במדבר ז, א), שבמשיחתם של אלו — כלומר כלי המשכן — הקדשו כל-הכלים לעתיד לבוא, אמר יתעלה: "שמן משחת-קדש יהיה זה לי לדורתיכם" (שמות ל, לא). וכבר נתבאר דיני מצוה זו בריש פרתות (ה).

המצוה הפ"ג — האזהרה שהזהרנו מלעשות שמן כשמן המשחה, והוא אמרו יתעלה: "ובמתכנתו לא תעשו כמהו" (שם, לב) והעובר על לאו זה, אם הוא מזיד — חייב כרת, כמו שבא בפתוב: "איש אשר ירקח כמהו וכו'" (שם, לג). ואם הוא שוגג — חייב חטאת קבועה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק א' מפרתות (ה).

המצוה הפ"ד — האזהרה שהזהרנו מלמשח בשמן המשחה שעשה משה זולת כהנים גדולים ומלכים בלבד, והוא אמרו יתעלה: "על-בשר אדם לא ייסף" (שם, לב). וברור, שהנמשח בו במזיד — חייב כרת, אמר: "ואשר יתן ממנו על-זר ונכרת" (שם); ואם הוא שוגג — חייב חטאת קבועה. וכבר נתבאר גם דיני מצוה זו בריש פרתות (ה).

משפחה מהן עבודה מיוחדת במקדש. לפיכך באה האזהרה מאתו יתעלה לשתייהן יחד, שלא תעבוד אחת בעבודת האחרת — אלא כל-קבוצה במה שנצטווה, כמו שאמר: "איש איש על-עבודתו ואל-משאו" (במדבר ד, יט) ולשון הלאו שבא בהן הוא אמרו יתעלה על הלויים: "אף אל-כלי הקדש ואל-המזבח לא יקרבו ולא ימתו" (שם יח, ג) אחר-כך חזר לדבר אל הכהנים ואמר: "ולא ימתו גם-הם גם-אתם" (שם), כלומר: שגם-אתם, כולל אתכם הלאו הזה. שפמו שהזהרתם מלהתעסק בעבודתכם. והיא: כלי המקדש והמזבח, כך אתם מזהרים מלהתעסק בעבודתם. ולשון ספרי (פרשת קרח שם): "אל-כלי הקדש ואל-המזבח לא יקרבו" — אזהרה: "ולא ימתו" — ענש. אין לי אלא לויים שענושין ומזהרין על עבודת הכהנים; כהנים על עבודת הלויים מניין? — תלמוד לומר: גם-הם מעבודה לחברתה (המופקד על עבודה מסויימת, ומשנה עבודתו לאחרת — שגם היא מופקדת על בני אותו שבט) מניין? — תלמוד לומר: גם-אתם. וכבר בקש רבי יהושע בן חנניה לסייע את רבי יוחנן בן-גדגדה, אמר לו: חזור לאחורייך! שפבר אתה מתחייב בנפשוך, שאני מן-השוערים ואתה מן-המשוררים. הנה נתבאר לך שכל-לוי המתעסק בעבודה שאינה עבודתו המיוחדת לו — חייב מיתה בידי שמים. וכן הכהנים לא יגשו לעבודת הלויים, אלא אם עברו אינם במיתה כי אם במקלות. ובמקלותא: "אף אל-כלי הקדש ואל-המזבח לא יקרבו" יכול אם נגעו יהיו חייבין? תלמוד לומר: "אף" — משום עבודה הם חייבין. אין לי אלא הלויים על ידי הכהנים, הכהנים על-ידי הלויים מניין? תלמוד לומר: "גם-הם גם-אתם", ושם נאמר: "הלויים על של כהנים במיתה, ואין הכהנים על של לויים אלא בלא-תעשה".

המצוה הל"ב — הצווי שנצטוינו לגדל זרע אהרן ולכבדם ולרוממם, וליחס להם מעלת [קדשה] כבוד קודמת וראשונה (לתת להם דין קדימה) ואפלו יסרבו לכך — לא נשמע להם. כל-זה לשם פבור לה' יתעלה, פיון שלקחם לעבודתו והקרכת קרבותיו, והוא אמרו: "וקדשתו כי את-לחם אלהיך הוא מקריב קדש

שעבודת הכהנים היא נשיאת הארון על הכתף, וזהו שצוה ה' אלהי ישראל. ולשון ספרי (במדבר ז, ט): "כמשפטם וגו' כאשר צוהו ה' אלהי ישראל — היכן צוהו? ולבני קהת לא נתן וגו' בפנתו ישאו". הנה נתבאר שזה מכלל המצוות.

המצוה הפ"ו — האזהרה שהזהרנו מלהוציא בדי הארון (מוטות שבהם היו נושאין אותו) מתוך הטבעת, והוא אמרו יתעלה: "בטבעת הארץ יהיו הבדים לא יסרו ממנו" (שמות כה, טו) והעובר על לאו זה — לוקה. ובסוף מפות (כב). אמרו, כאשר הזכירו מחיבי מלקות: "והא איכא המסיר בדי הארון?" כלומר: שגם הוא לוקה. ואזהרתיה מהקא, מ"לא יסרו". הנה נתבאר לך שהיא מצוות לא-תעשה ולוקין עליה.

יום שישי

מצות עשה כג.

מצות לא תעשה עב. מצות עשה לב. לו.

המצוה הכ"ג — הצווי שנצטוו הלויים בלבד, לעבד במקדש בעבודות ידועות, כגון: נעילת שערים (ופתיחתן), ואמירת השיר בעת הקרבן (קרבנות מסויימים), והוא אמרו: "ועבד הלוי הוא את-עבדת אהל מועד" (במדבר יח, כג). ולשון ספרי (שם): "שומע אני אם רצה — יעבד; ואם לא רצה — לא יעבד, תלמוד לומר: ועבד הלוי הוא — על-כרחו", כלומר: שזה חובה עליו ומצוה מטלת עליו בהכרח. וכבר נתבאר מה-היא עבודת הלויים הזאת בכמה מקומות בתמיד (פרק ה משנה ו. פרק משנה ז) ומדות (פרק א משנה א). ונתבאר גם-כן בפרק ב' מערכים (יא). שאין אומרים שיר אלא הלויים וכבר נכפל הצווי במצוה זו בלשון אחר: "ושרת בשם ה' אלהיו בכל-אחיו הלויים" (דברים יח, ז), ואמרו בפרק ב' מערכים (שם): "איזהו שרות בשם ה'? הוי אומר: זו שירה".

המצוה הע"ב — האזהרה שהזהרנו הלויים מלהתעסק בשום עבודה מן-העבודות המיוחדות לכהנים, והכהנים — מלהתעסק בשום עבודה מן-העבודות המיוחדות ללויים, לפי ששתי המשפחות האלה, כלומר: הכהנים והלויים, לכל-

מצות עשה לג. מצות לא תעשה פח.

המַצְוָה הַל"ג — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטַו הַכֹּהֲנִים לִלְבֹּשׁ
בְּגָדִים מִיִּחָדִים לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת, וְאַחֲר־כֵּן יַעֲבֹדוּ
בִּמְקֻדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוּ יַתְעַלָּה: "וְיַעֲשִׂיתָ בְּגָדֵי־קֹדֶשׁ
לְאַהֲרֹן אֲחִיד לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת" (שְׁמוֹת כח, ב);
וְאֵת־בְּגָדָיו תִּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם בְּתַנְתָּ" (שם כט, ח),
וְאֵלֹו הֵם בְּגָדֵי כְהֻנָּה: שְׁמֹנֶה בְּגָדִים (כַּתְנֹת, מִכְנָסִים,
מִצְנַפֶּת, אֲבֵנֵט, חֹשֶׁן, אֶפֻּד, מַעִיל וְצִיץ) לְכַהֵן גָּדוֹל
וְאַרְבָּעָה לְכַהֵן הַדְּיוּט (כַּתְנֹת, מִכְנָסִים, מִגְבַּעַת,
אֲבֵנֵט). וְכָל־פַּעַם שֶׁעֹבֵד כֹּהֵן בְּפָחוֹת מִן־הַבְּגָדִים
הַמִּיִּחָדִים לְאוֹתָהּ הָעֲבוּדָה אוֹ בְּיֹתֵר — עֲבוּדָתוֹ
פְּסוּלָה; וְנוֹסֵף לְכֵן חֵיב עַל כֵּן מִיתָה בְּיַד שָׁמַיִם,
רְצוֹנִי לוֹמַר מִחֹסֶר בְּגָדִים שֶׁעֲבַד. וְכֵן מָנוּ אוֹתוֹ
בְּגֻמְרָא סְנֵהֲדִירִין (פג). מִכָּלֵל מִחֵיבֵי מִיתָה בְּיַד
שָׁמַיִם. וְעַל זֶה לֹא בָּא פְּסוּק, אֲלֵא נֶאֱמַר בְּפָתוּב:
"וְחִגַּרְתָּ אֹתָם אֲבֵנֵט וְגו' וְהִיתָה לָהֶם כְּהֻנָּה" (שם,
ט), וּבֹא בִּפְרוּשׁוֹ (סְנֵהֲדִירִין פג:): "בְּזִמְן שֶׁבְּגָדֵיהֶם
עָלִיהֶם — כְּהֻנָּתָם עָלִיהֶם; אֵין בְּגָדֵיהֶם עָלִיהֶם —
אֵין כְּהֻנָּתָם עָלִיהֶם וְהוּ לְהוּ זָרִים". וְיִתְבָּאֵר לְקַמֵּן
(לֹא תַעֲשֶׂה עַד) שֶׁזֶר שֶׁשֹּׁמֵשׁ — בְּמִיתָה. וְאָמְרוּ
בְּסִפְרָא (וִיקְרָא ח, ח): "וַיִּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן" —
"פִּרְשָׁה זֹו לְמִדָּה לְשַׁעֲתָהּ וּלְמִדָּה לְדוּרוֹת; לְמִדָּה
לְשֵׁרוֹת יוֹם יוֹם וּלְשֵׁרוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים. בְּכָל־יוֹם
מִשְׁמֵשׁ בְּבְגָדֵי זָהָב (שְׁמוֹנֶה בְּגָדִים שֶׁל יוֹם־יוֹם שִׁישׁ
בִּינְיָהן מִזֹּהָב), וּבְיוֹם הַכַּפּוּרִים מִשְׁמֵשׁ בְּבְגָדֵי לָבָן"
(אַרְבַּעָה: כַּתְנֹת, מִכְנָסִים, מִצְנַפֶּת וְאַבְנֵט). וַיִּכְבֵּר
נִתְבָּאֵר בְּלִשׁוֹן סִפְרָא, שֶׁלְכִישֵׁת בְּגָדִים אֵלֹו מִצְּוֹת
עָשָׂה, וְהוּא אָמַרְם (סִפְרָא אַחֲר־יָמוֹת): "וּמִנֵּין שְׁאֵין
אַהֲרֹן לּוֹבֵשׁ בְּגָדִים לְגִדְלוֹתוֹ אֲלֵא בְּמָקִים גְּזוּרֹת
הַמִּלֵּךְ? תִּלְמוּד לוֹמַר: וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־
מֹשֶׁה" (וִיקְרָא טז, לד). כְּלוֹמַר, שֶׁבְּגָדִים אֵלֹו, אֶף־
עַל־פִּי שֶׁהֵם בְּתַכְלִית הַיָּפִי — שֶׁהֵם זָהָב וְאַבְנֵי
שֶׁהֵם וַיִּשְׁפֹּה וְזוּלָתָן מִן־הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת — לֹא
יִתְכַנֵּן לְהִתְנַאֲוֹת בָּהֶם, אֲלֵא לְקִיּוֹם הַמַּצְוָה, שֶׁצִּוָּה
ה' אֶת־מֹשֶׁה, בְּלִבָּד; וְהִיא, שֶׁיִּלְבֹּשׁ בְּגָדִים אֵלֹו
תָּמִיד בִּמְקֻדָּשׁ. וַיִּכְבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹו כָּלֵם
בְּפֶרֶק ב' מִזִּבְחִים (יח). וּבִמְקוֹמוֹת בְּמַסְכַּת פְּפוּרִים
(עא: עב.) וּסְפָה (ה).

הַמִּצְוָה הַל"ו — הַצּוּרִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ שִׁיחִי
הַכֹּהֲנִים עֹבְדִים בְּמִשְׁמְרוֹת (עבודת המקדש בימי
השנה תתחלק לקבוצות): תַּעֲבֹד מִשְׁמֶרֶת בְּכָל־
שָׁבוּעַ, וְלֹא תִהְיֶה יָד הַכֹּל מֵעֶרְבֶת, אֲלֵא בְּרִגְלִים
בְּלִבָּד, שָׂאז כָּל־הַמִּשְׁמְרוֹת עֹבְדוֹת בְּשׂוּה וְכָל־מִי
שָׂבֵא מִקְרִיב. וְכָבֵר נִתְבָּאֵר בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים (א ט, כב).
שֶׁדוֹד וְשִׁמוּאֵל חִלְקוּם וַעֲשָׂאוּם כ"ד מִשְׁמְרוֹת.
וְנִתְבָּאֵר בְּסֵפֶה (נח.), שֶׁבְּרִגְלִים יָד בְּלֵן שׂוּה.
וְהַכְּתוּב שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִצְוָה זֹה הוּא אָמְרוּ: "וְכִי־בֵא
הַלְוִי (הכהן) וגו' וּבֵא בְּכָל־אוֹת נִפְשׁוּ וגו' וְשִׁרַּת
בְּשֵׁם ה' אֵלֵהֶם כְּכָל־אֲחֵי הַלְוִיִּם הַעֲמִידִם שָׁם
לִפְנֵי ה' חֵלֶק כְּחֵלֶק יֵאָכְלוּ" (דברים יח, יח.). וְלִשׁוֹן
סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "וּבֵא בְּכָל־אוֹת נִפְשׁוּ
— יָכוֹל לַעֲוֹלָם? תִּלְמוּד לומר: מֵאֶחָד שְׁעָרֶיךָ —
בְּשַׁעֲה שִׁישְׁרָאֵל מְכַנְסִין בְּשַׁעַר (עיר) אֶחָד (וזהו
בירושלים) בְּשִׁלְשָׁה רִגְלִים. יָכוֹל כָּל־הַמִּשְׁמְרוֹת
שׂוֹת בְּקִרְבָּנוֹת הַרְגֵּל הַבָּאִים שְׁלֵא מַחֲמַת הַרְגֵּל
(כמו קרבנות השבת שבתוך הרגל)? תִּלְמוּד לומר:
לְבַד (חוץ) מִמִּפְרִי עַל הָאֲבוֹת. מֵה־מִּכְרוּ אֲבוֹת זֶה
לְזֶה? אֵתָה בְּשִׁבְתְּךָ וְאֲנִי בְּשִׁבְתִּי"; כְּלוֹמֵר:
הַסִּפְמָתָם עַל סְדוֹר מִשְׁמְרוֹת הָעֲבוֹדָה: כָּל־שָׁבוּעַ
— מִשְׁמֶרֶה. וְכֵן פִּרְשׁוּ הַתַּרְגוּם (אונקלוס): כִּר
מִמִּטְרָתָא דִּיִּתִּי בְּשִׁבְתָּא, דְּכֵן אֲתִקְנִינֵי אֲבִהֶתָא (חוץ
ממשמרת של אותו שבוע). וְכָבֵר נִתְבָּאֵרוּ דִּינֵי מִצְוָה
זו בַּסּוּף גִּמְרָא סֵכָה (נח.).

המצוה הפ"ח — האזהרה שהזהרנו מלקרוע פי (שפת) מעיל כהן גדול, אלא יהיה ארוג כמו סוף וגבול (כשפת הארג, משני צדדיו), והוא אמרו יתעלה: "כפי תחרא יהיה-לו לא יקרע" (שמות כח, לב), והקורעו במספרים וכיוצא בהן — חייב מלקות.

המצוה הפ"ז — האזהרה שהזהרנו מהסיר (להפריד) החשן מעל האפוד, והוא אמרו יתעלה: "ולא יזח החשן מעל האפוד" (שם, כח), אלא יהיה מחבר לו. ובסוף מפות (כא). אמרו גם-כן, כשהזכירו מחיבי מלקות: והא איבא מזח את-החשן? ואזהרתיה מהבא מ"לא יזח החשן" הנה נתבאר לך שהמזח — לוקה.

המצוה הע"ג — האזהרה שהזהרנו מלהכנס למקדש או להורות בשום דבר מדיני התורה כשאנחנו במצב של שכרות, והוא אמרו יתעלה: "זין ושכר אל-תשת וגו' בבאכם אל-אהל מועד וגו' ולהורות את-בני ישראל וגו'" (ויקרא י, ט"א). ולשון התלמוד (נזיר לח): "שתה רביעית (יין) אל יורה". ויש בענש הלאו הזה חלוק, והוא: ששתויי יין אסור להם להכנס מבין האולם ולמזבח עם כל-ההיכל, ואם נכנס — חייב מלקות; ואם עבד כשהוא שתוי — חייב מיתה בידי שמים; ואם שתה דבר מן (שאר) המשכרים פרט ליין ועבד — חייב מלקות בלבד, לא מיתה; וכל-מי שמורה כשהוא שתוי, בין שהוא כהן או ישראל — הרי הוא עובר על לאו, בין שהוא שתוי יין או שאר המשכרין. ולשון ספרא (פרשת שמיני): "זין אל-תשת", אין לי אלא יין. מנין לרבות שאר משכרין? תלמוד לומר: "ושכר". אם כן למה נאמר יין? על היין במיתה ועל שאר כל-המשכרין באזהרה" (במלקות). ושם אמרו: "מנין שאינו חייב אלא בשעת עבודה? תלמוד לומר: אתה ובניך אתם בבאכם אל-אהל מועד". ושם אמרו: "יכול יהיו ישראל חייבין מיתה על ההוריה תלמוד לומר: "אתה ובניך אתם וגו' ולא תמתו", אתה ובניך במיתה, ואין ישראל חייבין מיתה על ההוריה". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ד' מפרתות (יג):

המצוה הקס"ג — האזהרה שהזהרנו מלהכנס מלהכנס למקדש כשהם מנולים בשערם (מגודלי שער), כדרך שעושים האבלים שאינם מקבצים ומסדרים את-שערם, והוא אמרו יתעלה: "ראשיכם אל-תפרעו" (שם, ו), אמר התרגום: לא תרבוין פרוע. וביחזקאל (מד, כ) באר ואמר: "ופרע לא ישלחו". וכן אמרו יתעלה במצרע: "וראשו יהיה פרוע" (ויקרא יג, מה) אמרו בספרא: "יגדל פרע". ועוד לשון ספרא: "ראשיכם אל-תפרעו" — אל תגדלו. וכבר נכפל לאו זה בכהן גדול ואמר: "את-ראשו לא יפרע" (שם כא, י). וכפל אותו, שלא תחשוב שזה שאמר לא לעזר ולאיתמר "ראשיכם אל-תפרעו", שהוא מחמת המת בלבד, אבל אם עשה כן שלא דרך אבלות יהיה מתו; לפיכך באר בכהן גדול שהוא מחמת העבודה כדי שיהא נאה. והעובר על לאו זה במיתה, כלומר: אם שמש כשהוא פרוע ראש. ובכלל אלו שבמיתה (תוספתא, סנהדרין פג). פרועי ראש, שנאמר: "ולא תמתו" (שם י, ו); אבל אם נכנס למקדש והוא פרוע ראש דלא עבד — הרי זה באזהרה, לא במיתה.

המצוה הקס"ד — האזהרה שהזהרנו מלהכנס מלהכנס למקדש קרועי בגדים, והוא אמרו: "ובגדיכם לא-תפרמו ולא תמתו" (שם). ולשון ספרא: "בגדיכם לא-תפרמו" — אל תקרעו בגדיכם". וגם לאו זה נכפל בכהן גדול: "ובגדיו לא יפרם" (שם כא, י). ודע שכהן גדול אפלו שלא בשעת העבודה אסור לו לקרוע בגדיו על מת שמת לו, ובגלל תוספת זו כפל את-הלאו הזה. ובספרא (פרשת אמור): "ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם" — על מתו, כדרך שבני אדם פורעין ופורמין על מתיקה. כיצד? כהן גדול פורם מלמטן (במקום שאינו נראה כל-כך) וההדיוט מלמעלן". וכל-מי שעבד ובגדיו קרועים — גם הוא חייב מיתה, לפי שדין פרועי ראש וקרועי בגדים אחד. אבל הפניסה למקדש במצב זה הרי היא בלאו. וכהן גדול בלבד אסור לו לעולם לפרוע ולפרום אפלו לא נכנס למקדש, וזהו החלוק שבינו ובין כהן הדיוט בזה.

שופטים ב א-כג

ב א וַיַּעַל מִלְאֲךְ יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־הַבְּכִים ס וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם
וְאָבִיָּא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לְאַבְתִּיכֶם וְאָמַר לֹא־אֶפְרַר בְּרִיתִי
אִתְּכֶם לְעוֹלָם: נ וְאַתֶּם לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזִּבְחֹתֵיהֶם
תִּתְצוּן וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי מִה־זֹּאת עֲשִׂיתֶם: ג וְגַם אֲמַרְתִּי לֹא־אֶגְרֹשׁ אוֹתָם
מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצַדִּיקִים וְאֱלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ: ד וַיְהִי כַּדְבָּר מִלְאֲךְ
יְהוָה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאוּ הָעָם אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ:
ה וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בְּכִים וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם לַיהוָה: ו וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־הָעָם וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ לְרִשְׁתׁ אֶת־הָאָרֶץ: ז וַיַּעֲבְדוּ הָעָם
אֶת־יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאֲרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ
אֲשֶׁר רָאוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ

רש"י

(א) ויעל מלאך ה'. שנינו ב'סדר עולם' (פרק יט): זה היה פנחס: אל הבוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היה דעתי מתחילה להעלותכם ממצרים, וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לצדיקים. למצודדים בצדכם בגדודים וגייסות לשלול ולכוז: (ו) וישלח יהושע וגו'. זה המעשה היה מוקדם, אלא לפי שבא לומר (פסוק יא): ויעשו הרע, התחיל לומר

כן: יהושע. כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה', שלחם איש לנחלתו, והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי הזקנים, ואחר כך: ויעשו בני ישראל הרע: (ז) אשר האריכו ימים וגו'. ימים האריכו, שנים לא האריכו, לפי שנתעצלו בהספדו, הוא שנאמר (פסוק ט): הר געש, שרעש עליהם ההר להורגן: (ט) בתמנת חרס. על שם שהעמידו תמונת חרס על קברו, כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה ומוטל בקבר:

מצודת דוד

(א) מלאך ה'. נביא ה', כן תרגומו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה א א) שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה: אל הבכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה', הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו': (ב) ואתם. ובתנאי שגם אתם תשמעו לי, ולא תכרתו ברית וכו': ולא שמעתם

מצודת ציון

(א) מלאך. ענין שליח: הבכים. אמר על שם סופו, שקראו המקום 'בכים': אפר. מלשון הפרה ובטול: (ב) תתצון. מלשון נתיצה ושבירה: (ג) צדים. לשון צדיה, ורצונו לומר לצודד נפשות: (ט) חרס. הוא סרח האמור בספר יהושע (כב ל) ומתהפך הוא, כמו כבש - כשב:

בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא סכלות גדולה היא: (ג) וגם אמרתי. רצה לומר, כמו שעשיתם אתם, אעשה כן גם אני, ואמרתי עתה, שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה: למוקש. כי תהיו תועים אחריהם, ובזה תכשלו להיות נמסרים ביד האויב: (ה) בכים. על שם הבכי: ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה': (ו) וישלח וגו'. עם שכבר נאמר בסוף יהושע (כד כח), חזר וכתבו כאן, לומר, עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו תחת גפנו ותחת תאנתו: (ז) ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה 'ויעבדו... את ה' כל ימי וכו', ומכל מקום מהר שכחו מעשה ה' ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים, כמו שמפרש והולך: אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו וכו', ובזה היו מיישרים לב ישראל לעבוד את ה':

בְּתִמְנַת־חָרֶם בָּהֶר אֶפְרַיִם מִצָּפוֹן לְהִרְגָעֶשׁ: וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ
 אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־
 הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: יֵאָדְעֻשׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
 וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַפְּעֻלִּים: יִבְעֻזּוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ
 לָהֶם וַיִּכְעֲסוּ אֶת־יְהוָה: יִבְעֻזּוּ אֶת־יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ לִפְעַל וּלְעִשְׂתָרוֹת:
 יִדְיַחֲרֹאֲף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן בְּיַד שָׁסִים וַיִּשְׁפּוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד
 אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב וְלֹא־יָכְלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם: טו בְּכָל אֲשֶׁר יֵצְאוּ
 יַד־יְהוָה הִיתְהַבֵּם לְרַעָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וּכְאֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לָהֶם וַיַּצַּר
 לָהֶם מְאֹד: טז וַיָּקָם יְהוָה שְׁפָטִים וַיִּזְשִׁיעוּם מִיַּד שְׁסִיחָם: יז וְגַם אֶל־שְׁפָטֵיהֶם
 לֹא שָׁמְעוּ כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מֵהָר מִן־הַדֶּרֶךְ
 אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצְוֹת־יְהוָה לֹא־עָשׂוּ כֵן: יח וְכִי־הָקִים יְהוָה לָהֶם
 שְׁפָטִים וְהָיָה יְהוָה עִם־הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעַם מִיַּד אוֹיְבֵיהֶם כָּל יְמֵי הַשּׁוֹפֵט
 כִּי־יָנַחם יְהוָה מִנֶּאֱקָתָם מִפְּנֵי לַחֲצִייתָם וְדַחֲקֵיהֶם: יט וְהָיָה בָּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יֵשְׁבוּ

רש"י

הוּוה, וכאשר היה מקים להם שופטים, והיה
 ה' עם השופט וגו': כי ינחם. שהיה מתנחם
 להם על הרעה, כן תרגם יונתן: מנאקתם. מפני
 נאקתם, העולה לפניו מפני אויביהם: (יט) לא
 הפילו. לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל

(טו) בכל אשר יצאו יד ה' היתה בהם לרעה.
 על אלימלך ומחלון וכליון נאמר ב'סדר עולם'
 (פרק יב): (טז) ויקם ה' שפטים. תמיד מדור
 אל דור, כמו שהוא מונה והולך בספר הזה,
 שופט אחר שופט: (יח) וכי הקים. לשון

מצודת ציון

(י) נאספו. ענין מיתה, כמו (במדבר כ כד) יאסף אהרן:
 (יג) לבעל ולעשתרות. שמות עבודה זרה: (יד) שסים.
 דורכים ורומסים, כמו (זכריה יד ב) ונשסו הבתים: וימכרם.
 מסרם, וכאלו מכרם: (טו) ויצר. מלשון צר ודוחק:
 (יז) זנו. המשילם לזונה העוזבת בעל נעוריה, ותאהב
 זולתו: (יח) ינחם. ענין הפוך מחשבה: מנאקתם. ענין
 צעקה מכאב לב, כמו (שמות ו ה) שמעתי את נאקת:
 לחציהם ודחקהם. הוא כפל ענין במלות שונות ובא
 לחזק הדבר, והוא כלל גדול בדברי הנביאים: (יט) לא
 הפילו. לא גרעו, ודוגמתו (איוב יב ג) לא נופל אנכי מכם:
 ממעלליהם. ממעשיהם:

מצודת דוד

(י) לא ידעו. בידעיה מושכלת: וגם את המעשה. לא
 ידעו גם את המעשה, כי נשכח מהם: (יד) מסביב.
 היושבים סמוכים, הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק
 והולך לו: ולא יכלו עוד לעמד. היות באלו הדברים
 יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים,
 ואמר, אם בתחלה היה להם תקומה מה, אולם בסוף לא
 יכלו לעמוד ולהתקיים: (טו) בכל אשר יצאו. בכל מקום
 אשר יצאו למלחמה, בא עליהם רעה, וכרעו ונפלו:
 (טז) ויושיעם. בכדי להושיעם מן האויב, כי הם יוכיחו
 את העם לשוב לה', ואם ישמעו יהיו נושעים: (יז) וגם.
 רצה לומר, אבל לא הועיל בזה, כי גם אל שופטיהם לא
 שמעו: סרו מהר. רצה לומר, במהירות רב, בפעם אחת
 סרו מכל וכל מן הדרך, ולא באיחור מעט מעט: לשמע.
 הקים. וכאשר היה מקים להם שופטים: עם השפט. עם כל שופט בזמנו: והושיעם. מוסב על ה': מנאקתם. מחמת
 שצעקו להתפלל ולשוב לה', ולא מאהבת המקום, כי אם מלחץ האויב: (יט) והיה במות השופט. רצה לומר, גם
 התשובה ההיא לא היתה כי אם מתוכחות השופט, ומיד שמת ואיננו להוכיחם, שבו והשחיתו דרכם, מעין דרכי

והשחיתו מאבותם ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחנות להם
לא הפילו מפעלליהם ומדרךם הקשה: כ ויחר-אף יהוה בִּישְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יֶעֱזָר
אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגֹּיִּי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי:
כא גַּם־אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגֹּיִּים אֲשֶׁר־עֹזֵב יְהוֹשֵׁעַ
וַיָּמָת: כב לִמְעַן נִסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הַשֹּׁמְרִים הֵם אֶת־דֶּרֶךְ יְהוָה לִלְכֹת בָּם
כָּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא: כג וַיִּנָּח יְהוָה אֶת־הַגֹּיִּים הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם
מֵהָר וְלֹא נִתְּנָם בְּיַד־יְהוֹשֻׁעַ:

רש"י

הבא עליהם: (כב) השומרים הם. ה"א חטף פתח הוא נקוד, לפי שהוא לשון שאלה ונסיון:

מצודת דוד

מצודת ציון

אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא: לא הפילו. לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה: (כא) גם אני. כאשר גמלו, אשלם כן גם אני: אשר עזב

וגו'. רצה לומר, מדעת עֲזַבְכֶם במקומם ומת, כי לא רצה לגרש כולם בחייו, וכמו שאמר הכתוב (שמות כג ל), מעט מעט אגרשנו: (כב) למען נסות. רצה לומר, בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו, כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא, וזה שכתוב 'השומרים' וכו': (כג) וינח. בעבור זה בחר בזה העונש והניח את הגוים האלה האמורים למטה: לבלתי הורישם מהר. רצה לומר, אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר, כי אם מעט מעט, ולזה לא נתנם מאז ביד יהושע, ובעבור העונש, ולמען נסות וכו', הניחם מכל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה:

דברי הימים א כו א-יח

כו א לְמַחֲלָקוֹת לְשָׁעֲרִים לְקִרְחִים מְשֻׁלְמֵיהוּ בֶן־קִרְא מִן־בְּנֵי אָסָף:
ב וּלְמְשֻׁלְמֵיהוּ בָנִים זְכָרֵיהוּ הַבְּכוֹר יִדְעֵאל הַשֵּׁנִי זְבֻדִּיהוּ הַשְּׁלִישִׁי יִתְנִיָּאל
הַרְבִּיעִי: ג עֵילָם הַחֲמִישִׁי יְהוֹחָנָן הַשֵּׁשִׁי אֶלְיָהוּעִינִי הַשְּׁבִיעִי: ד וּלְעֶבֶד אָדָם
בָּנִים שְׁמַעְיָה הַבְּכוֹר יְהוֹזָבָד הַשֵּׁנִי יוֹאָח הַשְּׁלִישִׁי וְשֹׁכָר הַרְבִּיעִי וַנְּתַנְיָאל
הַחֲמִישִׁי: ה עֲמִיאל הַשֵּׁשִׁי יִשְׁשֹׁכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֵלְתִי הַשְּׁמִינִי כִּי בָּרְכוּ אֱלֹהִים:
ו וּלְשְׁמַעְיָה בְנוֹ נֹלָד בָּנִים הַמָּמָ שְׁלֹמֹה לְבֵית אֲבִיהֶם כִּי־גִבּוֹרֵי חֵיל הָמָּה:

רש"י

(א) למחלקות לשערים. אין חוזרים חלילה ודוגמא למעלה ושלום בן קורא וגו' (לעיל א) אלא כנגד שערים חלקים ושוב הפילו גורלות (ט'): (ה) כי ברכו אלהים. כדאמר (לעיל יג) מי לשער זה מי לשער אחר כך מפורש לקמן: ויברך ה' את בית עובד אדום וגו': לקרחים משלמיהו בן קורא מן בני אסף. (ו) הממשלים לבית אביהם. פתרון אותם

מצודת דוד

(א) למחלקות. ר"ל אלה הנחלקים לשוערים לבני קרח היה לשוער משלמיהו וכו': (ד) ולעבד אדם. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה: (ה) כי ברכו אלהים. ברבוי בנים וארז"ל על שעמד הארון אצלו כמ"ש למעלה: (ו) הממשלים. המושלים על בית אביהם:

ז בְּנֵי שְׁמֵעִיָּה עֹתְנִי וְרַפָּאֵל וְעוֹבֵד אֶלְזֹבֵד אָחִיו בְּנֵי־חִיל אֱלִיהוּ וּסְמַכְיָהוּ:
 ח כָּל־אֵלֶּה מִבְּנֵי אֶבְרָהָם הַמָּה וּבְנֵיהֶם וְאֶחֱיהֶם אִישׁ־חִיל בִּפְתַּח לַעֲבֹדָה
 שְׁשִׁים וּשְׁנָיִם לְעֹבֵד אָדָם: ט וְלִמְשָׁלְמֵיהוּ בָנִים וְאֶחָיו בְּנֵי־חִיל שְׁמוֹנֶה עָשָׂר:
 י וְלַחֲסָה מִן־בְּנֵי־מָרְי בָנִים שְׁמָרִי הָרֹאשׁ כִּי לֹא־הָיָה בְּכוֹר וַיִּשְׁמָהוּ אָבִיהוּ
 לְרֹאשׁ: יא חִלְקִיָּהוּ הַשְּׁנִי טַבְלִיָּהוּ הַשְּׁלִשִׁי זַכְרִיָּהוּ הָרְבִיעִי כָּל־בָּנִים וְאֶחָיו
 לַחֲסָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר: יב לְאֵלֶּה מַחְלָקוֹת הַשְּׁעָרִים לְרֹאשֵׁי הַגְּבָרִים מִשְׁמְרוֹת
 לְעֵמֶת אֶחֱיהֶם לְשֶׁרֶת בֵּית יְהוָה: יג וַיְפִילוּ גֹרְלוֹת פֶּקֶטָן כְּגֹדֹל לְבֵית אֲבוֹתָם
 לְשַׁעַר וְשַׁעַר: יד וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל מִזְרַחָה לְשַׁלְמִיָּהוּ וּזְכָרְיָהוּ בָנוּ יוֹעֵץ א בְּשֶׁכַל
 הַפִּילוּ גֹרְלוֹת וַיֵּצֵא גֹרְלוֹ צָפוֹנָה: טו לְעֹבֵד אָדָם נִגְבָּה וּלְבָנָיו בֵּית הָאֲסָפִים:
 טז לְשָׁפִים וְלַחֲסָה לְמַעְרָב עִם שַׁעַר שְׁלֹכֶת בְּמִסְלָה הָעוֹלָה מִשְׁמַר לְעֵמֶת
 מִשְׁמַר: יז לְמִזְרַח הַלָּוִים שִׁשָּׁה לְצָפוֹנָה לַיּוֹם אַרְבָּעָה לַנִּגְבָּה לַיּוֹם אַרְבָּעָה
 וְלָאֲסָפִים שְׁנַיִם שְׁנַיִם: יח לְפָרָבָר לְמַעְרָב אַרְבָּעָה לְמִסְלָה שְׁנַיִם לְפָרָבָר:

רש"י

מושלים היו על יד אביהם ודוגמא בסוף דניאל ומשל ממשל רב: (ח) איש חיל. לא בכח ולא במלחמה אלא כאדם שאומר עליו פלוני חשוב וכן הלא בועז מודעתנו איש גבור חיל (רות ג'): (יב) משמרות לעמדת אחיהם. ראשי כ"ד משמרות: (יג) ויפילו גורלות כקטן כגדול

לביית אבותם לשער ושער. למי יבוא שער זה ולמי שער זה למזרח למערב לצפון לדרום וכן לכל שערים שבעזרה: (יז) ולאספים. מקום ששמו אסופים: (יח) שנים לפרבר. ומפורש במס' תמיד אמר רבא לפרבר כלפי בר:

מצודת דוד

(ז) אחיו בני חיל. כן שמות בניו האחד אחיו והשני בני חיל: (ח) איש חיל. כ"א היה איש חיל: לעבדה. לפתוח ולנעול את השערים: ששים ושנים. ולמעלה נאמר ששים ושמונה ואולי מתו ששה לעת זקנת דוד: (י) ולחסה. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה: כי לא היה בכור. יפרש למה אמר בחבריו הבכור ובו אמר הראש ואמר כי באמת לא היה בכור וכו'. (יב) לאלה וכו'. ר"ל כל אלה הנזכרים למעלה היו מחלקין כל השוערים שהיו במספר ארבעת אלפים כמ"ש למעלה והנזכרים כאן היו הראשים עליהם: לראשי הגברים משמרות. ר"ל המשמרות חלקו לפי מספר ראשי הגברים שיהיו כולם שוים (ולא בצמצום כי א"א להתחלק ד' אלפים שוערים על כ"ד חלקים שוים שכן היה מספר המשמרות): לעומת אחיהם. רצה לומר כמו אחיהם המשוררים ודומה להם: לשרת בבית ה'. בדבר פתיחת ונעילת השערים: (יג) כקטן כגדול לביית אבותם. הקטן אשר במשפחתם היה שוה אל הגדול בדבר הגורל: לשער ושער. ר"ל והגורל היה מי יהיה שוער בשער זה ומי בשער זה לא לדעת איזה מהם קודם כאשר היה הגורל במשמרות הכהנים והמשוררים: (יד) מזרחיה לשלמיהו. שער המזרחי נפל בגורל לשלמיהו הוא ואנשיו: יועץ בשכל. שהיה בעל עצה בהשכל רב ולזה הוא ואנשיו הפילו הגורלות ויצא גורלו בשער הצפוני: (טו) בית האספים. נקרא כן על ענין ידוע אצלם והיתה מול שער הדרומי: (טז) לשפים. אולי נזכר למעלה בשמו האחר: שער שלכת. כן שם השער שעמד במסילה ושביל העולה על מעלה ההר: משמר לעומת משמר. רצה לומר זמן מה ישמור שופים למערב וחוסה בשער שלכת ולעומת זמן זה יתחלף המשמר וכן יחזור חלילה: (יז) למזרח. עתה מונה והולך שמות המקומות אשר ישמרו שם ומספר כתות השומרים ואשר בפאת המזרח יהיו ו' כתות ליום משמרים: ליום ארבעה. ר"ל בכל עת ישמרו ד' כתות: שנים שנים. יתכן שהיו האסופים שתיים מקומות ולזה מזכיר בל' רבים ובכ"א ישמרו ב' כתות במקומות חלוקות זו מזו: לפרבר למערב. כלפי המערב אל הפרבר והוא שם חדר מה: ארבעה. יהיו ארבעה כתות במסילה ההולכת אל הפרבר ושנים בפרבר עצמה והרי הן במספר כ"ד וכן ארז"ל:

הוצאות הכיבוד, כגון האכילה והשתיה שמאכיל ומשקה את הוריו, מממן של מי הם. רב יהודה אמר, ההוצאות הן משל בן, שעליו להוציא מכספו צורך כיבוד הוריו. רב נחמן בר אבא אמר, משל אב הן, שכאשר הכיבוד דורש הוצאת ממון אין הבן צריך לעשותו. אורו ליה רבנן – הורו חכמים לרב יהודה הלכה למעשה, ואמר ליה – ויש אומרים שהורו לרב יהודה רב יהודה, שיש לנהוג כמאן דאמר שהכיבוד הוא משל אב.

מקשה הגמרא: מיתבי, נאמר (שמות כ יא) 'כבוד את אביך ואת אמך', ונאמר (משלי ג ט) 'כבוד את ה' מהונך', מה לחלוק בכיבוד ה' כיבוד זה הוא כחיסרון בים – בהוצאת ממון, שהרי נאמר 'מהונך', אף כאן בכיבוד אב ואם יש לכבוד גם כחיסרון בים. ואי אמרת שכיבוד אב ואם הוא משל אב ולא מממונו של הבן, מאי נפקא ליה מיניה – מה למדנו מדן זה, כלומר איזה חסרון כסו יש כאן לבן, מיישבת הגמרא: הכוונה היא לביטול מלאכה, שעל הבן לבטל ממלאכתו עבור כיבוד אב ואם, אף שלהוציא ממון ממש אינו צריך.

מביאה הגמרא ראייה נוספת: תא שמע, שני אחים או שני שותפין או האב ובנו או הרב ותלמידו פורין זה לזה מעשר שני ומאכילין זה לזה מעשר עני לפי שאינם נחשבים כאדם אחד. ואי אמרת שהוצאות כיבוד אב ואם הם משל בן, הרי שעל בן לזון את אביו העני, וכאשר הוא נותן לו מעשר עני הרי נמצא זה, הבן, פורע חובו לאביו משל ממון עניים, והרי הוא כמי שחייב כסף לשל ומשלם לו ממעשר עני, שאין לעשות כן. דוחה הגמרא: לא צריכא – לא הוצרכה הברייא להחזיר אלא להעדרה – לתוספת, שאם האב צריך ביותר ממדידה בינונית מותר לבן לתת לו זאת ממעשר עני. תמזה הגמרא. אי הכי שהמדובר שנותן את ההערפה ממעשר עני, היינו דקתני עלה – מהו זה שנאמר על כך בהמשך הברייא. אמר רבי יהודה, תבא מאיריה וקללה למי שמאכיל את אביו מעשר עני, ואי אינו נותן לאביו את המעשר העני אלא להעדרה ולתוספת על מזונו הרגיל, מאי נפקא מינה – מה יוצא ממעשיו, כלומר מה רע בכך, ומדוע חגגה עליו מאירה. הגמרא מיישבת: אפילו הכי – בכל זאת וילא ביה מילתא – מזולל הדבר ובזיון לאביו שהוא מאכילו ממעשר עני.

מביאה הגמרא ראייה נוספת, תא שמע, שאלו את רבי אליעזר, עד היכן מגיעה החובה בכיבוד אב ואם. אמר להם, עד כדי שישול האב ארנקו ויזקקנו לים כפניו של הבן, ובכל זאת אינו מקליו את אביו ומונעו מכך. ואי אמרת שהוצאות כיבוד אב ואם הן משל אב ואין הבן צריך להפסיד מכך, הברכה שמדובר בארנק של האב ולא של הבן, ואם כן קשה, מאי נפקא ליה מיניה – מה יש לבן מזה, כלומר למה יכלימו, ומה המעלה שאין הבן מכלים את אביו, הלוא אינו נפסד מכך כלל. מיישבת הגמרא: המדובר בן שדאי לזיושו, ובא רבי אליעזר לומר שאף שהוא נפסד מכך ממון רב, שלא

יירשנו לאחר מיתת האב, אסור לו להכלימו. מביאה הגמרא מעשה כדוגמא לענין זה: ובימיהם זה דרבה בר רב הונא, דרב הונא קרע שריא – מעיל משי פאנפי רבה בר רב – בפני רבה בנו, לפי שאמר לעצמו איזול איתני אי רתח אי לא רתח – אלך ואראה ואבחנו אם הוא מגיע בכך לידי כעס או לא. ואף על פי שרב הונא קרע בגד שהוא שלו, בחן בכך את רבה מתיכן שהפסיד את הבגד שלא יירשנו. הגמרא תמזה, איך עשה זאת, ודלמא רתח – שמה יכעס רבה ויאמר דיבור שאינו לכבוד אביו ויעבור על חוב כיבוד אב, ונמצא שרב הונא הכשילו, וקעבר – ויעבור רב הונא אלפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט יד) שממנו למדנו שאין להכשיל אדם באיסורים, שהרי זה כנתינת מכשול לפני עיור. מיישבת הגמרא: דמחיל ליה ליקריה – שמחל לבנו על כבודו, וממילא לא היה רבה בנו עובר על מצוות כיבוד אב אם היה מכלימו.

הגמרא שואלת: איך עשה זאת רב הונא והא קעבר במעשה של השחתת הבגד משום איסור 'כל תשחית', מיישבת הגמרא, דקעבר ליה בפומבי – שעשה זאת במקום התפירה שבבגד, שאינו יורד בכך משווי, ואין כאן השחתה. הגמרא תמזה, מעתה איך בדק רב הונא את רבה בזה, ודלמא משום הכי לא רתח – ושמה משום כך לא כעס, לפי שלא נפחת הבגד משווי. מיישבת הגמרא, דקעבר ליה בשעת ריתחיה – שעשה זאת בשעת כעסו של רבה, ובמצב כזה בא אדם לידי כעס גם על קריעה שאין בה הפסד ממון, ובכך בחנו רב הונא לרבה אם יכעס ויכשל בחוסר כיבוד אב.

הגמרא מביאה משא ומתן בין אמוראים שממנו נלמד דין נוסף בהלכות כיבוד אב: מתני ליה רב יחזקאל לרבי בריה – שנה רב יחזקאל לרמי בנו ברייתא ובה נאמר, אם התערבו הנשרפים בנסקלים – אנשים החייבים מיתת שריפה באנשים החייבים מיתת סקילה, ואין ידוע איזו מיתה חייב כל אחד מהם, רבי שמעון אומר ידונו כולם בסקילה, לפי שהשריפה חמורה מן הסקילה, ואין אנו רשאים להמית במיתה חמורה את אלו שהתחייבו בה, וכולם נידונים במיתה הקלה והיא סקילה. אמר ליה רב יהודה בריה – בנו של רב יחזקאל, לאביו, אבא, לא תיתניא הכי – אל תשנה כך שמשמע מדברך שהנסקלים הם הרוב, שאם כן מאי איריא – למה הטעם לדונם בסקילה הוא דוקא מפני ששריפה חמורה ויש להקל מספק ולדונם בקלה, תיפוק ל' – גם בלא טעם זה הדין כן מחמת דרובא נסקלים ניהו – שרובם נסקלים הם, ויש ללכת אחר הרוב. אלא הכי איתניא – אלא כך יש לשנות, שנתערבו הנסקלים בנשרפים, והנשרפים הם הרוב, ואף על פי כן הורה רבי שמעון לדונם בקלה. בסקילה, כיון שאין הולכים כאן אחר הרוב להחמיר ולתת את המיתה החמורה.

רב יחזקאל תמזה על נוסח זה: אמר ליה לבנו רב יהודה, אי הכי – אם כך שיש לשנות שנתערבו הנסקלים בנשרפים, אימא סיפא – קשה מסוף

הברייא, שנאמר שם ויחכים אומרים ידונו בשריפה שהסקילה חמורה, שאף לשיטתם יש להקל, אלא שהם סוברים שהסקילה חמורה, ולכן יש לדונם בשריפה הקלה. ואם כדברך שהנשרפים הם הרוב, מאי איריא – למה אמרו שהטעם לדונם בשריפה הוא דוקא מפני דסקילה חמורה, תיפוק ל' – גם בלא זה יש לנהוג כן, כיון דרובא נשרפים ניהו – שרובם נשרפים הם, ויש ללכת אחר הרוב, שאם תדונם בסקילה הרי אתה הולך אחר המיעוט. אמר ליה רב יהודה לאביו רב יחזקאל, היתם דברי רבנן הוא דקאמר ליה לרבי שמעון, ומה שאמרו 'סקילה חמורה' אין זה טעם דברייהם, אלא שאמרו לו לדעתנו יש לדונם בשריפה מפני שהולכים אחר הרוב, ומה דקאמרתי שידונו בסקילה שהשריפה חמורה, ואין ללכת אחר הרוב להחמיר, לא נכון הדבר, אלא הסקילה היא החמורה, ואם אתה עונשם בה הרי אתה מחמיר ולא מיקל.

הגמרא מביאה את המשך המעשה: אמר ליה שמואל לרב יהודה, שנינא, לא תימא ליה לאביו הכי – אל תאמר לאביו בלשון זו 'לא תתניא הכי' שאתה מודיעו שהוא טועה, דתניא, הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה, אל יאמר לו, אבא עברת על דברי תורה, שאין זה מכבוד האב לדבר אליו כך, אלא אומר לו, אבא כך כתוב בתורה, תמזה הגמרא, האם אכן יאמר לו 'וכי כך כתוב בתורה', הלא צעורי קא מצער ליה – הלא הוא מצער בכך. מיישבת הגמרא, אלא אומר לו, אבא מקרא כתוב בתורה כך, שמקראי לו את הפסוק, ודאב מבין טעמה.

הגמרא מביאה את המשך הברייא: אלעזר בן מתתיה אומר, אבא אומר לי השקני מים, ובאותה עת ממש יש לפני מצנה לעשות, כגון לקבור המת או ללוותו, מניח אני כבוד אבא ואיני משקוה מים ועושה אני את המצוה, משום שאני ואבא חייבים במצוה, ולכן ידחה כיבוד האב מפני המצוה. איסי בן יהודה אומר, אם אפשר למצוה לעשות על ידי אחרים, תיעשה על ידי אחרים, וילך הוא ויעסוק בכבוד אביו וישקוה מים.

פוסקת הגמרא: אמר רב מתנה, הלכה באיסי בן יהודה. הגמרא דנה מי יכול למחול על כבודו. אמר רב יצחק בר שילא אמר רב מתנה אמר רב חסדא, האב שמחל על כבודו כבודו מחול ואין צריך לכבודו, ואילו הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ועדיין חייבים לכבודו. ורב יוסף אמר, אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, שנאמר כשבני ישראל יצאו ממצרים, (שמות יג כא) 'וה' הלך לפניהם יומם' להנחותם בדרך, הרי שהקב"ה מחל על כבודו ושימש את ישראל. דוחה בא: אמר רבא, הכי השתא – וכי כך הוא הדבר, היתם תקדוש ברוך הוא עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא – העולם שלו והתורה שלו, ולפיכך מחיל ליה ליקריה – יכול הוא למחול על כבודו.

כידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לב עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פא רש"י תוספות

ר' יהודה אומר משל בן. מודקדק ר"י למ"ד משל בן אם נדון לו כיבוד אב ואבדת עצמו ואבדת חבירו כיצד יעשה אם יעסוק בכבוד אביו הלא אבדת חבירו קודמת כדאמרין באלו מצאות (נ"ט דף ג.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודי

דאל תחזיר בחנם לא אצטרך קרא משמע א"כ דאבדת חבירו קודמת לביבדור אב ואם יעסוק באבדת חבירו הרי אבדתו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביו (נ"ט דף ג.) שלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באבדתו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן ונראה לר"י שהיה כבוד אביו ואבדת חבירו ויעסוק באבדתו דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להניח לאביו לעשות רצונו במקומו לפי שזוהו גוף הכיבוד אבל באבדתו כיון שאין האב נהנה באבדה עצמה אין הובן חייב להפסיד אבדתו בשביל אביו ואע"ג דאמרין בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטיל לים ואינו מכילמו למד משל בן הובן מיירי באותו ענין שיש לאב קודם רוח בכך כגון שזרקו לים למינקא אימקא אאיניש ביתיה דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא דעובר בכל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליך בחמתו מ"מ נהנה בהשכלת ארנקי ומשי"ה אין להבלימו:

אורו ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב. משמע שכן הלכה וכן פסק בשאלתו דרב אחאי בפרשת וישמע (סו סו) ופסק היכא דלית ליה לאב ויתא ליה לכן חייב הובן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והובן יש לו דיצרך הובן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בגמרא שנתפתה (פסחים דף ט"ז) דרב אבחייה להווא גברא ואפיק מניה ארבע מאה וזו לצדקה ועוד דאמרין בירושלמי אמר רבי יוסי הלואי דהוין כל שמתתי לרבי ליה כנה שבוין את הובן לזון לאב אביו ועוד ונראה מהא דאמר בירושלמי דרבי יונתן ורבי יאשיהו הוין קאולי באורחא אתא ההוא גברא וקא נשק לכרעיה דרבי יונתן אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל צעוק בבי כנישתא כלומר הוריתי לו שיעשה כל כך שיפרנסנו בנו א"ל אמאי לא אכפף? מר אמר ליה כגון זו כופין בתמיה אמר ליה את צריכת לכך פירוש וכו' לא ידעת דכופין פשיטא דכופין ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה כבד את ה' מהוהך אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכבוד ואם נאמר כבד את אביך ואת אמו דמשמע בין יש לו הון ובין אין לו הון:

דמחיל

ליה ליקריה. וצריך לומר שהודיעו קודם לכן שלא יתא כמו נתבין לאכול (בשרא) חזיר ועלה בידו בשר טהור דאמר לקמן ב"ב בתרא (דף ס"א) שצריך מחילה וכפרה: **ויתפוק** לי

משום שמוציא הנסקלים בנשרפים אף על גב שנשרפים רובן הן בסקילה לפי שהיא קלה אלא הכי פירשו למה לי שריפה המורה אפילו הם שוות תיפוק לי משום דרובא נסקלים נהנה:

משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו: **מאי נפקא** ליה מניה. מאי חסרון כוונתו איכא לגביה: **פודין** זה לזה מעשר שני. אם יש לאביו מעשר שני פודה הובן משלו לצורך אביו בלא חומש ולא אמרי' הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר נהנה לגביה ודרי' הוא כמי שפודהו הוא בעצמו:

ומאכילין זה לזה מעשר עני. אם יש לכן מעשר עני לחלק לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני וכן כולם אע"פ שהביב עליו כגופו ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו: **להעדרפה**. עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מדה בינונית ואם אביו צריך לסעודה יתירה יאכילנו מעשר עני: **שיטול אביו ארנקי כו'**. ואי אמרת כבוד האב על הובן חסרון כוונתו אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ומאי נפקא ליה מניה להבלימו: ודלמא רתה. ואמר לאביה מידי ברייתיה: **וקא עבר**. רב הונא: **משום לפגי**. עור. שגורם לבנו להטוא: **בפומבייני**. במקום התפירה שאינו נחסר מדמיו בכך כגון בשוליה הנשרפים בנסקלין. משמע אהד מן הנשרפים נתערב בנסקלין הרבה וקיי"ל (מסכתין ד' ס"ט) כל חייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין ידוע איזה מתן בקלה ואיזה מתן בחמורה כולן ידועו בקלה שאין אתה רשאי למשוך את הקל לעגוש חמור שלא תחייב בו רבי שמעון **אומר** ידועו בסקילה. שהיא קלה דאית ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף כ"ג) **אמר** ליה. רב יהודה בריה דרב יוחנאל לרב יוחנאל אבא לא תתנייא הכי הנשרפים בנסקלין והוין נסקלין רובא דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה תיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אולת לך בטר מיעטא: **הנסקלין בנשרפין**. דאע"ג דנשרפין רובא ידועו בסקילה מפני שהיא קלה: **התם רבנן** הוא דקאמרי' ליה לרבי שמעון כו'. האי דקאמרי' שהסקילה חמורה לאו טעמא דהכי למילתיהו אלא הכי אמרי' ידועו בשריפה בטר רובא ודקאמרת ידועו בסקילה להקל עליהם אין אתה מקיל אלא מחמיר שהסקילה חמורה: **לא תימא לאבדו הכי**. להודיעו פתאום שהוא טועה דקאמרת לי לא תתנייא הכי: **כך בתורה** בתורה צעורי קא מצער ליה. ודרי' הוא באומר לו עברת על ד"ת: **מקרא** **בתוב** בתורה כך. ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה: **אבא** **אומר** השקני מים. ויש מצוה אחרת לפני לעשות כגון לקבור את המת או לזה:

הכא

משל מי רב יהודה אמר משל בן רב נתן בר אשעיא אמר משל אב אורו ליה רבנן לרבי ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה כמ"ד משל אב מיתבי נאמר כבד את אביך ואת אמך ונאמר כבד את ה' מהוונד מה להלן בחסרון כוונתו אף כן בחסרון כוונתו ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מניה לכיפול מלאכה ת"ש ב' אחים שני שותפין האב ובנו הרב ותלמידו פודין זה לזה מעשר שני ומאכילין זה לזה מעשר עני ואי אמרת משל בן נמצא זה פורע חובו משל עניים לא צריכא להעדרפה אי הכי היינו דקתני עלה אמר רבי יהודה תבא מאירה למי שפאכיל את אביו מעשר עני ואי להעדרפה מאי נפקא מניה אפילו הכי וילא ביה מילתא ת"ש שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם כדי שיטול ארנקי ויורקנו לים בפניו ואינו מכילמו ואי אמרת משל אב מאי נפקא לי' מניה בראוי לירשו וכו' הא דרבה בר רב הונא דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה אמר איזול איהו אי רתח אי לא רתח ודלמא רתח וקעבר אלפגי עור לא תתן מכשול דמחיל ליה ליקריה והא קעבר משום כל תשחית דעבר ליה בפומבייני ודילמא משום הכי לא רתח דעבר ליה בשעת ריתחיה: מתני ליה רב יוחנאל לרבי בריה הנשרפים בנסקלים רבי שמעון אומר ידועו בסקילה שהשריפה חמורה אמר ליה רב יהודה בריה אבא לא תיתנייא הכי מאי איריא שריפה חמורה תיפוק לי דרובא נסקלים נהנה אלא הכי איתנייא הנסקלים בנשרפים א"ל אי הכי אימא סיפא ותכמים אומרים ידועו בשריפה שהסקילה חמורה מאי איריא דסקילה חמורה תיפוק לי דרובא נשרפים נהנה א"ל התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש דקאמרת שריפה חמורה לא סקילה חמורה א"ל שמואל לרב יהודה שנינא לא תימא ליה לאבדו הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה כך כתוב מקרא כתוב בתורה כך אלעזר בן מתתאי אומר אבא אומר השקני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה לעשות ע"י אחרים תיעשה על ידי אחרים וי"ל הוא

כבבד אביו אמר רב מתנה הלכה כאיסי בן יהודה א"ר יוחנן בר שילאי א"ר מתנה אמר רב חסדא האב שפחל על כבודו כבודו מחול הרב שפחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר אפי' הרב שפחל על כבודו כבודו מחול שפחל ר"י הולך לפניו יומם אמר רבא הכי השתא התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה

הכא

משום דרובא נסקלין נהנה. לפום ריתקא ה"ק ואפילו היתה סקילה חמורה היו נסקלים ואין זה כבוד לפרש שלפי מה שמוציא הנסקלים בנשרפים אף על גב שנשרפים רובן הן בסקילה לפי שהיא קלה אלא הכי פירשו למה לי שריפה חמורה אפילו הם שוות תיפוק לי משום דרובא נסקלים נהנה:

הָאָה תורה דיליה היא. בתמיהה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב"ה: **וּבְתוֹרָתוֹ יִתְּנָהּ**. כי אם בתורת ה' תפצו ובתורתו יתנה בתחילה היא נקראת תורת השם ומשללמה ונרסה היא נקראת תורתו: **רַבְּנָן**. אמת חכמים וחשובים בעיניכם שלא עמדכם מפני ורבנן בחיובכם דקמו מפני לאו

רבנן ניהוה ובדלשון תימה אמר להם: **הִידוּר**.

לנוע מעט כאילו ודעה לעמוד מפני: **לֹא נִדְמוּ לוֹ אֵלָּא לְעֶרְבִיִּים**. שאמר להם ורחצו רגליכם שהערביים משתחווים לאבק רגליהם בדאמרון בבבא מציעא (ט"ז) אמרו לו בערבים חשדנו שמשתחווים לאבק רגליהם: **רַבֵּן גַּמְלִיאֵל בְּרַבִּי**. כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבבבא: **וְזָנָן אֲשָׁמְאִי**. אשם רשע ועם הארץ: **מִזְכְּנִי יִשְׂרָאֵל**. גמר זון מזכני מה לחלן גדולים וחקמים דכתיב

(משכני יח) אֲשֶׁר יִדְעָתָּ בִּי הֵם וְזָנָי הֵנָּה וְשׁוֹטְרֵיהֶן אִין וְזָנָן אֵלָּא זֶה שֶׁקָּנָה חֲכָמָה. ולשון נוטריקון דבר הכותב ולקמיה פריך

היינו ת"ק: **אֵלָּא בְּמִקּוֹם שֵׁשִׁי לֹא הִידוּר**. בעמידתו דהיינו תוך ד' אמות דמזכנא

מילתא שפשימי הוא עומד: **יָבֹול וְהִידְרוֹ בְּמִקּוֹמוֹ**. יכול יהא הידור זה הידור ממון

לכבודו בממון: **יָבֹול עֲצִים עֵינָיו בְּמִי שְׁלֹא רָאִהוּ**. לקמן (דף כ"ג) פריך אטו ברשיעי

עסקינן דבר המסור ללב. ללבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראוי או לאו לפי

שיכול להשטות מעיני הבריות שלא יחוקקוהו ברשע ושידינהו לכף זכות

ויאמרו לא ראוינו לכך נאמר ויראת מאלהיו שכל המחשבות גלויות לו ויודע

כך שלשחור ובלבד מצותו נתבוננת: **שְׁלֹא יִבְרִיתִי**. אם יכול לילך דרך אחרת שלא

יעמיד את הציבור: **וְזָנָן וְרִאֲתִי**. להכי סמך ויראת לזון לומר שאין הנזק יירא: **כָּל שִׁיבָה בְּמִשְׁמַע**. ואפי' זון אשמאי: **ת"ק סבר יניק וחכים לא**. והכי קאמר תנא

קמא אין זון אלא זון שהוא חכם שנאמר

אספה לי שבועים איש מזכני ישראל וגו' והם זקנים וחקמים היו בדרכיב אש

ידעת כי הם וגו' אלא זקנים וידועים היו: **וְר' יוֹסִי הַגָּלִילִי**. דמשני ליה לקרא

ממשמעו זקנה ממש ודרש ליה זה שקנה חכמה סבר אפי' יניק וחכים: **אִי סֵלְקָא**

דעתה בדאמר ת"ק. דחד הוא דאיירי ביה קרא שיבא והוא חכם נכתוב מפני שיבא זון

תקום והדרת ונגמר ג"ש מאי שנא דפלגניהו ש"מ תרתמי מילי ניהוה וד"ק מפני

שיבא תקום והדרת תקום והדרת פני זון שקנה חכמה ואפילו יניק ומדקפיד אחכמה

אמרין נמי שיבא לאו זון אשמאי קאמר דליקא למימר רבי יוסי אוןקא אשמאי נמי

פליג אס בן היינו איסי בן יהודה: **מִשְׁוֹם דְּבָעֵי לְמִסְמַד**. לומר שלא יטריח בדלעיל:

בְּדִקְאָמֶר רַבִּי יוֹסִי. דהרי ניהוה נכתוב בתריוויה קימה וידיד:

יכול

ס"ד בדקאמר ת"ק א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבא זון תקום והדרת מ"ש דפלגניהו רחמנא למימר דהא לאו האי לאו האי ש"מ

אפי' יניק וחכים ות"ק משום דבאי למיסמך זון ויראת ותנא קמא מ"ט אי ס"ד בדקאמר רבי יוסי הגלילי א"כ נכתוב רחמנא

מפני

זָנָן אשמאי. פי' בקונטרס אשמאי רשע ועם הארץ וקשה דהייכי קאמר איסי בן יהודה דשיבא משמע אפילו זון אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבונו ללולו לכך פר"ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות (דף כ"ג) כלומר בור ועם הארץ בדמרתגמין והאדמה לא תשם וארעא לא תבור

(בבבא מציעא ט"ז) **וְאִין** זון אלא חכם שנאמר אספה לי שבועים איש כו'. לאו זירה שנה

גמורה היא דאם בן ליבעו מושחין כי חכם אלא לא הוי אלא הוכחה בעלמא דזון

אשמאי אינו: **מִאִי** שנא דפלגניהו ש"מ דהא לאו האי. וד"ק מפני שיבא תקום

והדרת תקום והדרת פני זון שקנה חכמה ש"מ אפי' יניק וחכים ופירש בקונ' מדקפיד קרא אחכמה ש"מ דזון לאו

אשמאי אלא בעינן חכמה בהדיה דליקא למימר ר' יוסי נמי אוןקא אשמאי פליג

וקאמר דלא בעינן חכמה דא"כ היינו איסי בן יהודה בן פירש הקונטרס ועוד מוסיף

ר"י דליקא למימר נמי דודאי פליג ואמר זון אשמאי מהני ואיסי פליג עליה ואומר

אפי' סבי דארמאי דנא כל שיבא במשמע קאמר הא לא אשכחן בשום דוכתא דזון

עובד בוכבים צריך לכבדו ועוד דלקמן (דף כ"ג) קאמר דרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי

ארמאי ותלי טעמא בכמה הרפתקי עדו עליהו ולא קאמר משום דאיסי וא"ת ביון

דבוכדי שיבא נמי בעי חכמה בדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמורה אפי'

יניק וחכים שיבא דכתב רחמנא קמה לי פשיטא ביון דאפי' יניק וחכים ב"ש שיבא

וחכים דמי גרע אם הוא זון בהדי חכם וי"ל דאי לא כתב רחמנא שיבא הא

דניבעי זון חכם ממש אכל יניק וחכים לא להכי אתא שיבא לגלוי דלא בעינן

זון וחכים אלא בחד לחד סגי אפילו יניק וחכים ומידה קשה דאם בן מאי קאמר אי

ס"ד בדקאמר ת"ק לכתוב רחמנא מפני שיבא זון תקום אדרבה לא לכתוב אלא

זון דהא נמי אמר זון בלא שיבא זון במשמעו זון ממש משמע אלא ודאי זון

יניק וחכים משמע והדרא קושא לדוכתיה ונראה לר' דודאי יניק וחכים צריך שיהא

מופלג ולכך איצטרך שיבא אע"פ שאינו מופלג דכך לי' זון שאינו מופלג כמו יניק

וחכים שהוא מופלג אבל אם היו שוים בחכמה היניק והזון צריך שיצמוד והיניק

מפני הנזק דבגי יניק צריך שיהיה מופלג בחכמה ובגי זון אינו צריך:

אין

מפני מבית הכסא ומבית המרחץ ת"ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור

יכול יעצים עיניו בפי' שלא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיו

רבי שמעון בן אלעזר אומר מנין לזון שלא יטריח ת"ל זון ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבא

תקום אפילו כל שיבא במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איבא ביניהו יניק וחכים ת"ק

סבר יניק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר אפילו יניק וחכים מ"ט דרבי יוסי הגלילי אמר ק"ה אי

ס"ד בדקאמר ת"ק א"כ נכתוב רחמנא מפני שיבא זון תקום והדרת מ"ש דפלגניהו רחמנא למימר דהא לאו האי לאו האי ש"מ

אפי' יניק וחכים ות"ק משום דבאי למיסמך זון ויראת ותנא קמא מ"ט אי ס"ד בדקאמר רבי יוסי הגלילי א"כ נכתוב רחמנא

קרימה אלא במקום שיש בה הידור וכיבוד ולא בבית המרחץ. יכול – הייתי אומר שרשאי אדם כאשר יראה שזקן עומד להתקרב שיעצים עיניו כמי שלא ראהו, תלמוד לומר 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלף לך', שבכל דבר ומעשה שבתורה תפסוד ללב עושהו, שרק האדם עצמו יודע אם כוונתו אמיתית או כוונתו להערים, נאמר בו 'ויראת מאלף לך', שהקב"ה יודע המחשבות, ועליו לירא ממנו שידע מה שבלבו אם כוונתו אמיתית או לבטל המצוה.

רבי שמעון בן אלעזר אומר, מניין לזקן שלא יסירי לעמוד מפניו, ואם יכול ללכת בדרך אחרת ולא יצטרכו לעמוד מפניו עליו לעשות כן, תלמוד לומר 'והדרת פני זקן ויראת מאלף לך', סמך הכתוב 'זקן' ל'יראת' לומר שאף על הזקן לירא מה' ולא להסריח את הציבור.

איסי בן יהודה אומר, מה שנאמר 'מפני שיבה תקום', אפילו כל שיבה במשמע, ואפילו הוא זקן אשמאי, דהיינו רשע ועם הארץ.

הגמרא: רבי יוסי הגלילי שאמר שאין זקן אלא מי שקנה חכמה, היינו תנא קמא שאין זקן אלא חכם, ובמה נחלקו. הגמרא מבארת: איכא בינייהו – ההבדל ביניהם הוא לגבי יניק ונחכים – צעיר בשנים אלא שהוא חכם, תנא קמא סבר יניק ונחכים לא צריך לעמוד מפניו, שאין זקן אלא זקן חכם, כבזקני ישראל, ואילו רבי יוסי הגלילי סבר אפילו יניק ונחכים יש לקום מפניו, משום שמפרש ש'זקן' משמעותו רק בחכמה, ולא זקן בשנים.

הגמרא מבארת את טעמי מחלוקתם. מבררת הגמרא: מאי טעמא – מהו טעמו דרבי יוסי הגלילי, אמר לך רבי יוסי הגלילי, אי סלקא דעתך – אם עולה על דעתך בדרגא אחרת תנא קמא שצריך שיהיה זקן וחכם, אם כן הפסוק דיבר באותו אדם שהוא גם שיבה בשנים וגם חכם, ואם כן נכתוב דרשנא 'מפני שיבה זקן תקום והדרת', ויסמוך את השיבה לזקן, מאי שנא דפליגיניהו דרשנא – למה חילקה אותם התורה לשנים, אלא ודאי למימר דהא לאו האי והאי לאו האי – לומר ששיבה אינו זקן וזקן אינו שיבה, ש'זקן' הוא בחכמה בלבד ו'שיבה' היא בשנים, ושמן מזה אפילו יניק ונחכים יש לקום מפניו מפני שזקן פירושו בחכמה בלבד. ותנא קמא שחולק עונה על כך משום דכעין למיסקה – שחפצה התורה לסמוך את המילים 'זקן ויראת' זה לזה לדרוש שעל הזקן להמנע מלהסריח, כאמור לעיל בביריתא, ולכן לא נכתבו זקן ושיבה יחדיו. מבארת הגמרא: ותנא קמא מאי טעמא – מהו טעמו שאינו סובר כרבי יוסי הגלילי, משום שאי סלקא דעתך בדרגא אחרת – אם עולה על דעתך כדברי רבי יוסי הגלילי שזקן היינו חכם בלבד, אם כן נכתוב דרשנא – שתכתוב התורה

ומכאן שגם גדול הדור וכן נשיא יכולים למחול על כבודם. ונאמר תאמר שזקן ראהו מאברהם משום שכלל אפי' השרת נדמו לו המלאכים, ולכן משמע, הלא לא נדמו לו אלא לערביים. ואם כן גם אני, האם לא יהא רבן גמליאל ברבי – גדול הדור ונשיא ישראל, עומד ומשקה עלינו.

רבי צדוק מביא מקור אחר, אמר להם רבי צדוק לרבי אליעזר ורבי יהושע, עד מתי אתם מניחים בבודו של מקום ואתם עוסקים בבודו הקדושה, שתוכלו להביא ראיה מהקב"ה בעצמו, שהקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים – עננים, ומוזרי מטר ומצמיח אדמה ועורף שולחן לפני כל אחד ואחד, ואם כן גם אני האם לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו. ומוכח שנשיא יכול למחול על כבודו. מיישבת הגמרא: אלא אי איתמר הכי איתמר – אם נאמר בשם רב אשי, כך נאמר, אמר רב אשי, אפילו למאן דאמר נשיא שפחל על בבודו בבודו מחול, אבל מלך שפחל על בבודו אין בבודו מחול, שנאמר (דברים טו) 'שום תשים עליך מלך', ודורשים שתתא איתתו עליך.

הגמרא מביאה ברייתא על דיני קימה מפני זקן וחכם: תנו רבנן, נאמר בתורה (ויקרא יט לב) 'מפני שיבה תקום', יכול – הייתי אומר שיש לקום אפילו מפני זקן ואשמאי – בעל אשמה, דהיינו רשע ועם הארץ, תלמוד לומר בהמשך הפסוק 'והדרת פני זקן', ואין נקרא 'זקן' אלא חכם, שנאמר לגבי מינוי סנהדרין, שהקב"ה אמר למשה רבינו 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל' (במדבר יא טז) שחכמים היו והכתוב קורא אותם 'זקנים', ולומדים 'זקן' האמור כאן 'מזקני' האמור שם 'שזקן' הוא חכם. רבי יוסי הגלילי אומר, אין נקרא 'זקן' אלא מי שקנה חכמה, ש'זקן' הוא נטריקון זה קנה, וסתם קנין הוא קנין חכמה, שנאמר (משלי ח כב) 'ה' קנני ראשית דרבו'.

יכול – הייתי אומר שיעמוד מפניו אפילו במקום רחוק, תלמוד לומר 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן', נסמכה קימה להידור וללמדנו שלא איתרתי קימה מפני זקן אלא במקום שניכר שיש הידור וכיבוד בקימה זו, ואין זה אלא בתוך ארבע אמות של הזקן, שניכר שהוא עומד לכבודו, ולא מחוצה להם.

יכול – הייתי אומר שיהדרנו בממון ויעניק לו מממונו, תלמוד לומר 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן', שהוקש הידור לקימה, לומר לך מה קימה שאין בה חסרון כס – הפסד ממון, שהלא אין צריך להוציא כסף עליה, אף הידור כשאין בו חסרון כס, ומכאן שאין צורך להדרו בממון.

יכול – הייתי אומר שיעמוד מפניו גם מבית הקברות ומבית הפרה ביהותם שם, תלמוד לומר 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן', שהוקשה קימה להידור, לומר לך לא איתרתי

אבל הקבא, בכבודו של התלמיד חכם, האם תורה דיליה – שלו היא, הרי של הקב"ה היא, ואין הוא יכול למחול עליה. הדר – שוב חזר ואמר רבא ישוב לתמיהה זו, אין – אכן כן, תורה דיליה – שלו היא, דכתיב (תהילים א ב) 'כי אם בתורת ה' חפצו וכתורתו יהנה יומם ולילה', בתחילה נקראת בפסוק 'תורת ה' ולאחר מכן נקראת 'תורתו', שלפני שלמד קריה תורת ה', ואחר שלמדה נחשבת 'תורתו', ולכן הרב שמחל על כבודו כבודו מחול.

הגמרא תמחה על דין זה: איני – האם כן הוא, והא רבא משקי בי הלולא דבריה – והלא רבא השקה יין בחתונת בנו, ודל ליה כסא – והגביה והגיש כוס לרב פפא ולרב הונא ברביה דרב יהושע, וקמו מקמייה – ועמדו מפניו בקבלם את הכוס, ושוב הגביה והגיש לרב כרי ולרב פנחס ברביה דרב חסדא ולא קמו מקמייה – ולא עמדו מפניו, איקפד – הקפיד ואמר להם לרב מרי ולרב פנחס, האם הנו רבנן רבנן והנו רבנן לאו רבנן – חכמים אלו חכמים הם וחכמים אלו לאו חכמים הם, כלומר, וכי אתם שלא קמתם מפני חכמים אתם ולכן לא הוצרכתם לקום, ואילו רב פפא ורב הונא בריה דרבי יהושע אינם חכמים ולכן הוצרכו לקום. ומהקפדתו מוכח שהרב אינו יכול למחול על כבודו. ותו – ועוד קשה, רב פפא הוה משקי – היה משקה יין בי הלולא דאבא מר בנו, ודל ליה כסא – והגביה והגיש כוס יין לרבי יצחק ברביה דרב יהודה, ולא קם מקמייה – ולא קם מפניו, ואיקפד – והקפיד רב פפא על כך, ומוכח גם כן שאין הרב יכול למחול על כבודו. מיישבת הגמרא: אפילו הכי – בכל זאת, עדיין הידור מיצבד ליה פנע – הידור צריכים לעשות לו, לנוע ממקומם מעט להראות כאילו הם רוצים לעמוד מפניו, ועל כך הקפידו רבא ורב פפא.

הגמרא דנה בדיניהם של נשיא ומלך שמחלו על כבודם: אמר רב אשי, אפילו למאן דאמר שהרב שפחל על בבודו בבודו מחול ואין צריכים לכבודו, מכל מקום נשיא שפחל על בבודו אין בבודו מחול. הגמרא מקשה: מיתניב, מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק, שהיו מושבין בבית משתה נישואי בנו של רבן גמליאל, ויהיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם. נתן רבן גמליאל את הכוס לרבי אליעזר, ולא נטלו ממנו, משום שנשיא הוא ולא רצה שישמשנו, נתנו רבן גמליאל לרבי יהושע, וקיבלו. אמר לו רבי אליעזר לרבי יהושע, מה זה יהושע שקבלת את הכוס, האם יתכן כן שאנו יושבין בסעודה ורבן גמליאל ברבי – שהוא אדם גדול וחשוב ונשיא ישראל, עומד ומשקה עלינו. אמר ליה רבי יהושע לרבי אליעזר, והלא מצינו מי שגדול מפניו – מרבן גמליאל, ששמש אחרים, (אברהם גדול מפניו ושמש) והוא אברהם אבינו שגדול הידור היה, וכתוב בו (בראשית ח ח) 'והוא עמד עליהם', ששימש את המלאכים שבאו אליו כשחלה,

מפני שיהיה תקום והדרתה, תקום והדרתה פני זקן חכם וכן יש לקום ולהדר פני זקן בשנים, ומהלל כתב הכי – וממנה שלא כתבה כן התורה ששם מינה חר הוא – יש ללמוד שהיוב אחד הוא זקן וחכם, ורק מי שהוא גם זקן בשנים וגם חכם יש לכבדו.

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא: **אמר ר' שנינו בברייתא**, יכול שהידור שצויתה עליו תורה הוא שהידורו במקומו ויעניק לו ממנו, תלמוד לומר **מפני שיהיה תקום והדרתה פני זקן**, שהוקש הידור לקימה, לומר לך מה קימה היא **שאין בה חסרון בים** – הפסד ממון, שהלוא אין בה הוצאת ממון, אף הידור הוא כשאין בו חסרון בים, והיינו שאין צורך להדרו בממון. מקשה הגמרא: והאם אכן קימה לית בה חסרון בים, מי לא עסקין דקא נקיב מרזניתא, אדקיה ויהי קאים מקפיה וביטול מלאכתה – האם אין אנו עוסקים גם במקרה שהלה עוסק בניקוב מרגליות ששכרה רב, ובעת שהוא קם הוא בטל מלמלאכתו ומפסיד ממון. מיישבת הגמרא: **אלא** הוא הלימוד מהפסוק, שמתחילה אקיש קימה להידור, מה הידור הוא **שאין בו ביטול מלאכה**, שמשמעו הוא להדר ולכבד ולשאת פנים בממון או בדברים אך לא לבטל מלאכה, אף קימה היא **שאין בה ביטול מלאכה**. ואחר זאת אקיש נמי הידור לקימה, מה קימה היא **שאין בה חסרון בים** וביטול מלאכה כפי שלמדנו מהידור, אף הידור הוא **שאין בו חסרון בים**, ומכאן שאין הכוונה להדרו בממון.

מביאה הגמרא, שם **מכאן המקור לדין שאמריו** חכמים (חולין נד): **אין בעלי אומניות העוסקים במלאכתן, רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים** העוברים לפניהם בשעה שעוסקין במלאכתם, משום שיש בכך ביטול מלאכה ואין צריך לבטל ממלאכה עבור מצוה זו. מקשה הגמרא: וכי לא צריך הוא לקום, והתנן במסכת ביכורים (פיג"מ א), שבעת שמביאי הביכורים עוברים בתוך ירושלים בדרך לבית המקדש, כל בעלי אומניות עומדים מפניהם, ושואלים בשלומם, ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני פלוני ואינם לשלום, ויש ללמוד מכאן שהוא הדין שיש לעמוד מפני חכם העובר, אף שיש בכך ביטול מלאכה. מיישבת הגמרא: **אמר רבי יוחנן, מפניהם של מביאי הביכורים עומדים**, ואילו מפני תלמידי חכמים אין עומדים כאשר יש לבטל מלאכה עבור עמידה זו, וכאשר תבאר הגמרא מיד טעם החילוק.

אמר רבי יוסי בר אבין, בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי כשיש בעמידה משום ביטול מלאכה מפניהם עומדים, ואילו מפני תלמידי חכמים אין עומדים. רוחה הגמרא: ודלמא – ושמה הדין שעומדים אינו מפני חביבות מצוה בשעתה, אלא שאני התם – שונה האמור שם במביאי ביכורים, דאם בן – שלא יעמוד מפניהם, אהה מכשילן לאותם מביאי ביכורים לעתיד לבא, שכיון שיראו שאין מכבדים אותם לא יבואו להבא, שיאמרו נבין אנו בעיניהם של יושבי ירושלים, אבל אם היו

אנשים חשובים ומוכרים בעיר, או בפני עושי מצוה אחרת, אין צריך לעמוד מפניהם בעת שהם עושים מצוות.

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא שהובאה בתחילת הסוגיא: **אמר ר' זבול שיעמוד מפניו של זקן גם מבית הכנסא ומבית המדרש בהיותם שם**, תלמוד לומר **מפני שיהיה תקום והדרתה פני זקן**. מקשה הגמרא: וכי לא חייב לעמוד שם, והא רבי תייר הוה יתיב בי מסחותא – היה יושב בבית המדרש, וחליף ואזיל רבי שמעון בר רבי – וחליף וחליך רבי שמעון בנו של רבי יהודה הנשיא, ולא קם מקפיה – ולא קם רבי חייה מפניו, ואיקפד רבי שמעון, ואמא אמר ליה לאבית – ובא בטענה ואמר לאביו, רבי יהודה הנשיא, והלא שני חופשים שניתנו לו – שלימדתי ושניתני לו מדרש אגדה של שתי חמישיות בקספא תהלים, ולא עמד מפני – ותו – ועוד מעשה, בר קפרא, ואמר ליה – יש אמורים שהיה זה רבי שמואל בר רבי יוסף, הוה יתיב בי מסחותא – ישב בבית המדרש, על ואזיל – נכנס והלך רבי שמעון בר רבי, ולא קם מקפיה – ולא עמד מפניו, ואיקפד רבי שמעון, ואמא אמר ליה לאבית – ובא ואמר לו לאביו שני שלישי שלישי שניתני לו בתורת כהנים – לימדתי שני שלישים משליש הספר 'תורת כהנים' והוא מדרש הלכה על חומש ויקרא, ולא עמד מפני. ואמר לו רבי יהודה הנשיא אביו, על כל אחד ממעשים אלו, ששם מה שלא עמד מפניו, משום שבהן – במה שלימדת אותה, היה יושב אז ומהרהר ולא שם לב שעברת. הגמרא מסיימת לבאר את ההוכחה: **שעמא – כל טעמו של דבר שלא קם הוא משום דבהן יושב ומהרהר ולכן לא שם לב לרבי שמעון, הא לאו הכי – אבל לולי זה שלא שם לב, לא היה לו מה להצטדק על כך שלא קם, הרי שיש לקום מפני חכם גם בבית המדרש. מיישבת הגמרא: לא קשיא, הא בבתי גוואי הא בבתי בראי – זה שנאמר בברייתא שאין צריך לקום מפני חכם בבית המדרש, מדובר בחדרים הפנימיים שאנשים מהלכים שם ערומים ואין זה מקום הידור, אבל במעשים הנוכחים עם רבי שמעון, היה זה בחדרים החיצוניים שאנשים מהלכים שם לבושים, ושם הוא מקום הידור ויש לעמוד מפני חכם.**

הגמרא מביאה ראיה: **הכי נמי מסתברא – כך גם מסתבר שהמעשים הנוכחים היו בחדרים החיצוניים שבמדרש, דאמר רבה בר רב חנה אמר רבי יוחנן, ככל מקום מותר להרהר בדברי תורה, חוץ מבית המדרש ומבית הכנסא, ואין אמר רבי יהודה הנשיא לבנו שהרהרו שם בדברי תורה. ועל כרחך שהיה זה בחדרים החיצוניים. הגמרא דוחה: דילמא לאו נמי שאני – אולי לא נאמר הדין במקום אנוס, שלפי שהרהר בתורתו לפני שנכנס למדרש והיתה שגורה בפיו ובלבו בא לידי הרהור. ואף במעשים האמורים כן היה, ולכן הרהרו שם בדברי תורה. שנינו עוד בברייתא: **יכול – הייתי אומר, שכאשר יראה שוקן מתקרב יעצים עיניו בפי שלא יראהו**, תלמוד לומר 'תקום ויראת'.**

שואלת הגמרא: **אמנו כרשיעי עסקין – האם המדובר כאן ברשעים שאינם חפצים לקום, כלומר, וכי הוצרך הפסוק להזהיר על זה, הלא כיון שראוהו ועצם עיניו עבר מיד על המצוה. מבארת הגמרא: אלא זו כוונת הברייתא. יכול יעצים עיניו מקמי דליקמיה זמן חיובה – לפני שיגיע זמן החיוב, לפני שיכנס החכם לארבע אמותיו, ועל ידי עצימת עיניו נמצא רבי מוטא זמן חיובה הא לא חיו ליה דקאים מקפיה – שכאשר יבוא זמן החיוב, דהיינו שיכנס החכם לארבע אמותיו, אינו רואהו וממילא אינו מתחייב לקום מפניו, תלמוד לומר 'תקום ויראת', שיש לו לירא מהקב"ה היודע מחשבות ומכיר בו שהוא מחפש תחבולות להפטר ממצוותיו.**

הגמרא מפרשת מאיזה מרחק חייב אדם לעמוד: **תנא – שנינו בברייתא, איוויה קימה שיש בה הידור – כבוד ונשיאות פנים לחכם, שניכר שבשבילו עמד, הני אומר זה כשקם בתוך ארבע אמות לחכם, ולא כשקם כשהוא במרחק גדול מזה. אמר אביי, לא אמרן – לא נאמר כן אלא בקימה לרבו שאינו מוכהק, אבל ברבו המוכהק עליו לקום מפניו אפילו כקלא עיניו, כל שהוא רואהו מרחוק. הגמרא מביאה מעשים מעניין זה: **אביי מביי הוה חיו ליה לאורניה דחמרא דרב יוסף דאיתי – מעת שהיה רואה את אביו חמור של רב יוסף שבא, מיד הוה קאים – היה עומד מפניו. אביי הוה רביי חמרא – היה רוכב על חמור, וקא מפני אנדא דנהר סגיא – והיה עובר על שפתו של נהר סגיא, ותיב רב משורשיא ורבנן באידהי ניסא ולא קמו מקפיה – ורבי משורשיא וחכמים, שהיו תלמידיו, ישובו בצידו השני של הנהר ולא קמו מפני אביו. אמר להו אביו, ולא רב מוכהק אנא – האם אינני רבכם המוכהק, ועליכם לקום מפני אף שהנני רחוק מכם יותר מארבע אמות. אמרו ליה, לאו אדעתין – לא זכרנו לעמוד, שהיינו טרודים ולא שמנו לבנו לכך.****

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא. שנינו עוד בברייתא: **רבי שמעון בן אלעזר אומר, מנן לזקן שלא ימרח לעמוד מפניו, ואם יכול ללכת בדרך אחרת ולא יצטרך לעמוד מפניו עליו לעשות כן, תלמוד לומר 'והדרת פני זקן ויראת' מאלוקיך**, סמך הכתוב 'זקן' ל'יראת' לומר שאף על הזקן לירא מה' היודע אם אכן הוצרך ללכת בדרך זו. **אמר אביי, נקטינן – מקובל בידינו, דאי מקנה החכם ומהלך בדרך ארוכה כדי שלא יעמוד הצעיר מפניו, תני – מאריך ימים. אביי היה מקנה, וכן רבי ירמיה היה מקנה. רבינא הוה יתיב קמיה – היה יושב לפניו דרבי ירמיה מדיפתי, חלה התוה נכרא קמיה ולא מיכסי רישא – עבר אדם אחד לפניו כדי כיסה את ראשו, אמר רבינא כמה חביבה היתה נכרא – כמה חפוף אדם זה. אמר ליה רבי ירמיה דלמא מקמא מתסיא ניהו דגיס' בה רבנן – אולי מהעיר מתא מחסיתא הוא שהם רגילים עם החכמים ולבם גס בהם ומרגישים כאילו הם מהם, ולכן אינם מכבדים אותם. שנינו עוד בברייתא: **איסי בן יהודה אומר,****

כידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לג עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פה רש"י

אין בעלי אומניות רשאי לעמוד בו. תימה מה לשון רשאי שייך דמשמע דאיבא איסורא וי"ל דמייני בעוסקין במלאכת אחרים והשתא שייך לשון רשאים ומיהו י"ל רשאים כמו חייבין כי הדין דתנן בערכין פרק המקדש שדרהו (דף קח) כמה רוצה אדם ליתן בשור זה לעולה אע"פ שאינו רשאי פי' אע"פ שאינו חייב והשתא ניקח דמייני שפיר בעוסקין במלאכת עצמן: **שני** חומשין. פי' בקונט' לשון חומש הספר וי"מ חמשה חומשין יש בו כמו בשל תורה אשרי האיש (תהלים ו) באגל תערוג על אפקיך מים (ס' מז) אך טוב לישאל (ס' טז) תפלה למשה (ס' טז) יאמרו גאולי (ס' ק) לכל אחד מן הספרים אלו מסים באמן לבד מן האחרון שהוא סוף תהלים: **שמונה** בקון יושב ומהרהר בו. לא היה צריך לומר בקון דה"ה בשאר ד"ת אלא הא דקאמר הכי סוד ה' ליראיו כדאיבא בב"ר דאמר ר' חייא נבא עלי אם לא הייתי מסתכל בספר תהלים בו. ת"י]

אין

בשלושם ואומרים להם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים אמר רבי יוסי בר אבין בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני תלמידי חכמים אין עומדים ודלמא שאני התם דא"כ אתה מכשילן לעתיד לבא אמר מר יכול יעמוד מפניו מבית הכנסת ומבית המרחץ ולא והא ר' חייא הוה יתיב בי מסחותא וחליף ואויל רבי שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא אמר ליה לאבואה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפניו ותו בר קפרא ואמרי לה ר' שמואל בר ר' יוסי הוה יתיב בי מסחותא על ואויל ר' שמעון בר רבי ולא קם מקמיה ואיקפד ואתא א"ל לאבואה שני שלישי שלישי שניתי לו בתורת כהנים ולא עמד מפני ואמר לו שמואל בקון יושב ומהרהר טעמא דבקהן יושב ומהרהר הא לאו הכי לא לא קשיא הא בבתי גאוי הא בבתי בראי ה"ג מסתברא דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכנסת דילמא לאו נסיה שאני: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו אטו ברשיעי עסקינן אלא יכול יעצים עיניו מקמי דלימניה זמן חיובא דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה דקאים מקמיה ת"ל תקום ויראת תנא איוזיה קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ד' אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובקק אבל ברבו המובקק מלא עיניו אביי מבי הוה חזי ליה לאודניה דחמרא דרב יוסף דאתי הוה קאים אביי הוה רכיב חמרא וקא מסגי אנדיא דגהר סגי יתיב רב משרשי ורנן באידך גיסא ולא קמו מקמיה אמר להו ולא רב מובקק אנא אמרו ליה לאו אדעתין: ר' שמעון בן אלעזר אומר מנין לזקן שלא יברית ת"ל וכן ויראת: אמר אביי נקמינן דאי מקיף חיי אביי מקיף רבי וירא מקיף רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכיס רישא אמר כמה חציף הא גברא א"ל דלמא ממתא מחסאי ניהו דגיסו בה רנן: איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום ואפילו כל שיבה במשמע: אמר ר' יוחנן הלכה באיסי בן יהודה ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עליהו דהני רבא מיקם לא קאי הידור עבר להו אביי יתיב ידא לסבי רבא משידר שלוחיה רב נחמן משידר גוזאי אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איבא בשוקא א"ר אייבו אמר ר' נאי אין

יכול ויהרגו כמון. כדכתיב (ויקרא יט) לא תהדר פני גדול דמשמע בממון וכגון ודל לא תהדר בריבו (שם כג) **לא עסקינן**. כלומר מי לא משמע נמי אפילו נוקב מרגניתא שאומנות וקרה היא ומצריך ליה למיקם ואע"ג דבטל ממלאכתו ואיבא חסרון כסי: **מה הידור שאין בו ביטול מלאכה**. דאין לשון הידור אלא

נשיאות פנים או בממון או בכבוד דברים ואין במשמעו ביטול מלאכה: מה קימה **שאין בה חסרון כס**. דהא אוקימנא דבשאין בה ביטול מלאכה עסקינן ותו לא שייך בה חסרון כס: **אף הידור שאין בו חסרון כס**. ועל דקדוק לא נכתב הידור אלא לדרוש בדאמון למעוטי עמידה מרחוק ולמעוטי בית המרחץ בדאמון: **עומדין מפניהם**. במביאי בבורים קאי בשעוברים בתוך ירושלים: **נמצאת מכשילן**. שלא יביאו עוד שיאמרו נבזים אנו בעיניהם ולא משום חיוב מצוה הוה ואילו בני אדם הניכרים חסובים בעיר ועסוקים במצות לא הוה למיקם מקמיה: **מסותתא**. מרחץ כדמתרגמי' (בראשית כג) וירחץ ואסחי: **שני חומשים**. שני חמישיות של ספר שניתי לו מדרש אגדות: **שני שלישי שלישי**. שני חלקים של שלישי הספר: **תורת כהנים**. ספר ויקרא שניתי לו ברייתא של מדרש הספר: **בקון היה מהרהר**. וטרוך היה ולא הבין בעברך לקבץ **בתי גאוי**. מקום שגני אדם עומדים ערומים והא דר' שמעון ברבי בבתי בראי מקום שעומדים לבושים דהתם מקום הידור האה"ג **מסתברא**. דר' שמעון ברבי בבתי בראי מדקאמר ליה בקון יושב ומהרהר: **לאו נסיה שאני**. פנמים שהוא טרוך ומעין בשמועתייה לפני כניסתו למרחץ וע"כ היא שגורה בפיו ולבו ומעין בה בבית המרחץ: **ברשיעי עסקינן**. בתמיה למה לי קרא אם ראה ונעצם עיניו דרי עבר על תקום והדרת: **זמן חיוביה**. בארבע אמותיו בדלקמן ומהו כ: **ת"ל ויראת**. יש לה לירא מן היוצר הידוע מחשבותיו שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו: **שש בה הידור**. כבוד ונשיאות פנים שדבר הניכר הוא שבשבילו עמד: **באידך גיסא**. הנהר מפסיק ביניהם: **ולאו רב מובקק אנא**. ואף על פי שאתם רחוקים יותר מדי אמות איבגי לכו למיקם: **לאו אדעתין**. לא נזכרנו לעמוד שהיינו טרודים: **ואי מקיף**. מסבב דרך אחרת שלא לעבור לפני הצבור: **חיי**. מאריך ימים: **דגיסו בהו ברנן**. תמיד רגילים אצלם ולבם גס בחכמים כאילו הם מהם: **גיס**. בלע"ז פריב"ץ: **תרפתקי**. מקראות וצרות

וראו נסים הרבה ומופתים: **עדו עליהם**. אביי יתיב **דא לסבי**. פושט ידו לזקנים כל כמה שעוברים אצלו ונשענן עליה **רבא**. היה שולח שלוחיו לפשוט לקון יד אבל הוא עצמו לא: **רב נחמן משידר גוזאי**. סריסים שהיו תמיד לפניו שר חתן הנשיא ואב ב"ד היו רגילין לעמוד לפניו משרתים להכות ולכון מאן דלא ציית דיקא וכשהיו עומדים לפניו היה שולח הנף סריסים לתחזיק בידם אבל הוא עצמו לא שלא לזלזל בתורתו דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איבא בשוקא הלכך אין חשיבותי בשביל עצמי אלא בשביל תורה ואית דמפרשי אביי יתיב דא לסבי מכבד עצמו בזקנים ופושט להם ידו שישען הוא עליהם רבא משידר שלוחיה שצאו לקראתו לכבודו וכן רב נחמן ויתא דכל היבא דגורסי' יתיב דא להשען אחרים עליה קאמר ולא להשען הוא על אחרים כדאמר בפרק קמא דיומא (דף טז) ריש לקיש הנה סתי בידקא אתא רבה בר בר חנה יתיב ליה דא שישען ר' שמעון בן לקיש עליה וצא לשפת הנהר:

מכבוד

מהברייתא דין זה. הגמרא דנה על קימה מפני ספר תורה: **אִיבְעִיָא** לְהוּ מַהוּ לְעָמוּד מִפְּנֵי סֵפֶר תּוֹרָה הַעוֹבֵר לִפְנֵי, אם חייב בכך או לא. **רַבִּי חֵלְקִיָּה וְרַבִּי סִימּוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר אֲמָרִי, קָל וְחוֹמֶר הוּא שִׁישׁ לַעֲמוּד, אִם מִפְּנֵי לְמִדְיָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה עוֹמְדִים, וְחִשְׁבוֹתָם הָיוּ הֵיא מִפְּנֵי הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא עָמְדָה, מִפְּנֵיהָ עֲצָמָה לֹא כָּל שֶׁכֶּן שִׁישׁ לַעֲמוּד.** הגמרא מביאה מעשה שממנו יש ללמוד דין נוסף: **רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יַעֲקֹב בַּר בְּרִי הָיוּ יִתְבִּי – הָיוּ יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בְּדֶבֶר הַלְכָה, חֲלִיף וְאוֹיֵל – חִלְף וְעָבֵר לִפְנֵיהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אֲבָא. וְקָמוּ מִקְפְּסִיָּה – וְקָמוּ מִלְּפָנֵי. אֲמַר לְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אֲבָא, לֹא הִיָּה עֲלֵיכֶם לְקוּם, חָרָא – הִטַּעַם הָאֶחָד הוּא דְּאֵתוֹן חֲבִירִי וְאֵתָא חֲבֵר – שְׂאֵתָם חֲכָמִים וְאֵנִי אֵינִי אֶלָּא חֲבֵר בַּלְבָּד, וְעוֹד שְׂכִינִן שְׁהִיִּים עוֹסְקִים בְּדֶבֶר הַלְכָה, הָרִי אֲתָם כְּתוּרָה עֲצָמָה, וְכֹלָם – וְכִי תוֹרָה עוֹמְדָת מִפְּנֵי לְמִדְיָה. סָבַר לֵה רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר אֲבָא בְּרַבִּי אֶלְעָזָר, רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין תִּלְמִיד חֲכָם רִשְׁאִי לְעָמוּד מִפְּנֵי רַבּוֹ בְּשָׁעָה שְׁעוֹסֵק בְּתוֹרָה, מִהֲטַעַם הָאֵמָר, שְׂבָאוֹתָה עַת הָרִי הוּא כְּתוּרָה עֲצָמָה. הַגְמָרָא מְבִיאָה דַּעָה חוֹלְקָתָ: לֵיָּם עָלָה אֲבִי – קִילָל אֲבִי אֵת מִי שִׁישְׁמַע לְדַבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר, לִפִּי שֶׁל סָבַר אֲבִי כְּמוֹתָ. הַגְמָרָא מְבִיאָה אֵת שִׁיעוּר הַקִּימָה: נֹאמַר בְּתוֹרָה יְהִיָּה כְּצֹאת מִשָּׁה אֶל הָאֵהָל וְקוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֵהָלָהּ, וְהִכְיָטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה עַד בָּאוּ הָאֵהָלָהּ (שְׁמוֹת ח ג). רַבִּי אֲמִי וְרַבִּי יַצְחָק נִפְתָּח נַחֲלָקוּ, חֲדָ אֲמַר שֶׁהִבְטָהּ וְזוֹ לִנְנָא הִיתָה, שֶׁהִבְטָה אַחֲרָיו וְגִינְהָ, וְחֲדָ אֲמַר שֶׁהִיתָה לְשִׁבְתָּה. מֵאָן דְּאֲמַר לִנְנָא, כְּוֹנֶנְתָּה כְּדִרְאִיתָה – כְּמוֹבָא. מֵאָן דְּאֲמַר לְשִׁבְתָּה, כְּוֹנֶנְתָּה הִיא לְמַה שֶׁאֲמַר חֲזָקָתָה, אֲמַר לִי רַבִּי חֲנִינָא בְּרִיהַ דְּרַבִּי אֲבָהוּ, שֶׁכֶּן אֲמַר רַבִּי אֲבָהוּ, אֲמַר רַבִּי אֲבָדִימִי דְּמֵן חִיפָא, אִם חֲכָם עוֹבֵר לִפְנֵי, עוֹמֵד מִלְּפָנֵי מִשְׁתִּיקָרֵב וְיִגִּיעַ לְתוֹךְ אֲרִבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכוֹת לוֹ, וּמִמְשִׁיךְ לַעֲמוּד עַד שֶׁיִּעֲבֹר מִפְּנֵי, וְכִיּוֹן שֶׁעָבַר הִלָּא וְהִתְרַחַק מִמֶּנּוּ אֲרִבַּע אַמּוֹת, יוֹשֵׁב. וְאִם אֵב בֵּית דִּין עוֹבֵר לִפְנֵי, עוֹמֵד מִלְּפָנֵי מֵלֹא עֵינָיו – מַעַת שֶׁהוּא רֹאֵהוּ, אִפִּילוּ הוּא בְּמִרְחָק גָּדוֹל בֵּיתוֹר, וּמִמְשִׁיךְ לַעֲמוּד עַד שֶׁיִּעֲבֹר מִפְּנֵי, וְכִיּוֹן שֶׁעָבַר הִלָּא וְהִתְרַחַק מִמֶּנּוּ אֲרִבַּע אַמּוֹת, וְהִיָּנוּ עֵינָיו, וְאִם נָשִׂיא עוֹבֵר לִפְנֵי, עוֹמֵד מִלְּפָנֵי מֵלֹא עֵינָיו, וְאִינוּ יוֹשֵׁב עַד שֶׁיִּשָּׁב הַנְּשִׂיא בְּמִקְוָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'קוּמוּ כָּל הָעָם וְנִצְבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֵהָלָהּ, וְהִכְיָטוּ אַחֲרֵי מִשָּׁה עַד בָּאוּ הָאֵהָלָהּ, וְהִיָּנוּ שְׁעִמְדוֹ כָּל הָעַת עַד שֶׁבָא לְאֵהָלָהּ, וְהָאֵת שְׁנִישָׁא הִיָּה וְאִין יוֹשְׁבִים עַד שֶׁיִּשָּׁב בְּמִקְוָמוֹ. שְׁנִישָׁא בְּמִשְׁנָה (כט.). 'כָּל מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׁחֻזָּן גְּרָמָא וְכִי – אֲנָשִׁים חֲזִיקִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת, וְכָל שֶׁלֹּא חֲזִיקִין גְּרָמָא אֶחָד הַאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חֲזִיקִין. הַגְמָרָא מְבִיאָה בְּרִיתָא הַמְבָאֵרָת מִשְׁנָה זוֹ: חֲנָנִי רַבְּנָן. אִיזוּהִי מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׁחֻזָּן גְּרָמָא, שְׁנִישָׁא פְטוּרוֹת, כְּגוֹן סוֹכֵה וְלוֹלֵב, שְׁזִמְנָם בְּחַג הַסּוֹכוֹת, שׁוֹפֵר – שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְצִיצִית, שְׁזִמְנָה בְּיוֹם וְלֹא בְּלֵילָהּ.**

שְׁמוֹא לַהוֹרוֹת לְרַב יְהוּדָה לְקוּם מִפְּנֵי אֲבִי, אִם לֹא לַלְמּוּד שְׁעִלּוֹ לְקוּם מִפְּנֵי אָף שֶׁהוּא רַבּוֹ. מִיִּשְׁבֵּת הַגְמָרָא: הָכִי קָאָמַר לִיָּה – כִּךְ אֲמַר לוֹ שְׁמוֹאֵל, וְיִמְנִין דְּאֵתִי מֵאֲחוּרֵי – אָף שֶׁלִּפְעָמִים, בְּהוֹתֵךְ יוֹשֵׁב לִפְנֵי, מְגִיעַ אֲבִיךָ רַב יְחֻזְקָאֵל מֵאֲחוּרֵי וְאִינוּ רֹאֵה אֹתוֹ וְאִינוּ קָם מִפְּנֵי, קוּם אֵת מִקְפְּסִיָּה וְלֹא תִּחְשַׁב לִקְרָא יְדִידִי – בְּכָל זֹאת קוּם אֲתָה מִפְּנֵי, וְאֵל תַּחֲשׁוּ שֶׁהִדְבֵּר נֹגַד כְּבוֹדִי לְקוּם בְּשַׁעָה שֶׁאֲתָה יוֹשֵׁב לִפְנֵי. הַגְמָרָא מְסַתְּפָקַת עַתָּה לִגְבִּי הָאֵב: אִיבְעִיָּא לְהוּ, כְּנָן וְהוּא רַבּוֹ שֶׁל אֲבִי, מַהוּ שִׁיעָמוּד אֲבִי מִפְּנֵי שֶׁל כְּנָן. מְבִיאָה הַגְמָרָא רֵאשִׁיָּה לְסַפֵּק זֶה: תָּא שִׁמְעֵ, דְּאֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוי, אֲנִי אֵינִי כְּרִי – אֵינִי צָרִיךְ לְעָמוּד מִפְּנֵי כְּנִי, אֶלָּא מִשּׁוּם כְּבוֹד בֵּית נָשִׂיא, שְׂכֵנִי הִתְחַתֵּן עִם בֵּת הַנְּשִׂיא, עַלִּי לַעֲמוּד מִפְּנֵי. וְהִבְיָנָה הַגְמָרָא שְׁאִינוּ צָרִיךְ לַעֲמוּד לִפִּי שְׂבָנו הוּא תִּלְמִידוֹ. וְיֵשׁ לְדִיִּק מִקְפְּסִיָּה דְּאֵתָא רְבִיָּה – דּוּקָא מִשּׁוּם שְׁאִינוּ רַבּוֹ, הָא אִיָּהוּ רַבָּא קָאָמְנָא מִקְפְּסִיָּה – אֲבָל אִם הִיָּה הוּא רַבִּי שְׁלִי, הִיָּה עַלִּי לַעֲמוּד מִפְּנֵי אָף עַלִּי פִי שֶׁהוּא בְּנִי, וּמִכּוּכָה שֶׁעַל הָאֵב לַעֲמוּד מִפְּנֵי כְּנָן אִם הוּא רַבּוֹ. דּוּחָה הַגְמָרָא: הָכִי קָאָמַר, אֲנִי אֵינִי כְּרִי – אֵינִי צָרִיךְ לְעָמוּד מִפְּנֵי כְּנִי כָּלָל, וְאִפִּילוּ הוּא רַבָּא – וְאִפִּילוּ הִיָּה רַבִּי, דְּהָא אֲנָא אֲבִיָּה – שְׁהָרִי אֲבִי אֵנִי וְאִין הָאֵב צָרִיךְ לַעֲמוּד מִפְּנֵי כְּנָן כָּלָל, אֶלָּא מִשּׁוּם כְּבוֹד בֵּית נָשִׂיא. הַגְמָרָא מְבִיאָה סַפֵּק נוֹסֵף בְּהִלְכוֹת קִימָה: אִיבְעִיָּא לְהוּ הָאֵם כְּאִשֶּׁר הִרְבַּ עוֹבֵר כְּשֶׁהוּא רְכוּבָה עַל בְּהֵמָה, בְּמַהֲלָךְ דְּמִי כִיּוֹן שֶׁהִבְהֵמָה מִהִלְכָּתָהּ, וְיֵשׁ לְקוּם מִפְּנֵי, אִי לֹא, כִיּוֹן שֶׁהוּא עֲצָמוּ יוֹשֵׁב וְאִינוּ הוֹלֵךְ, שְׁאִינוּ דִּנִּים הִדְבֵּר לִפִּי מִצַּב הֶרֶכֶב. הַגְמָרָא מְבִיאָה רֵאשִׁיָּה לְסַפֵּק זֶה: אֲמַר אֲבִי, תָּא שִׁמְעֵ, נֹאמַר בְּמִצְוֹת (ויקרא יג מו) 'כָּל יָמֵי אֲשֶׁר תִּהְיֶה בּוֹ יִטְמָא טִמָּא הוּא בְּדָד יִשָּׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבֹו, וְלֹוּמִידִים מִהֲפֹסֶק שְׁמוּשְׁבוֹ טִמָּא, שֶׁהִמְצִיעַ מִטְמֵא אֵת הָאֵב עִמּוֹ לְאֹהֶל וְרַק כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב שָׁם, וּמִכָּאֵן אֲמַרְוּ שְׁאֵם הַמְצִיעַ הַטְּמָא יוֹשֵׁב תַּחַת הָאֵהָלָהּ, וְהָהוּר עוֹמֵד שָׁם תַּחַת הָאֵהָלָהּ, נִהִיָּה טִמָּא הָאֵדָם הַטְּהוֹר, וְאִילוּ אִם הַמְצִיעַ הַטְּמָא עוֹמֵד תַּחַת הָאֵהָלָהּ וְהָהוּר יוֹשֵׁב, נִשְׁאָר הוּא טְהוֹר, וְאִם יוֹשֵׁב הַמְצִיעַ הַטְּמָא, הָאֵדָם הַטְּהוֹר נִהִיָּה טִמָּא. וְכִיּוֹן הִדִּין בְּאֶחָן הַמְּנוּגָעָת, שְׁמִי שְׂנִכְנַס עִמָּה לְאֹהֶל טִמָּא, וְכִלְכַּד שֶׁהָאֵב נָחָה שָׁם בְּאֹהֶל, דִּהִיָּנוּ שֶׁהָאֵדָם הַנּוֹשֵׂאָה יוֹשֵׁב בְּאֹהֶל. וְאֲמַר רַב נַחֲמָן בַּר בְּרִיָּה, זֹאת אֲוִמְרָתָה רְכוּבָה בְּמַהֲלָךְ דְּמִי, שְׁהָרִי נֹאמַר כָּאֵן שִׁישׁ הִבְדֵּל בֵּאֲבָן הַמְּנוּגָעָת אִם הָאֵדָם הַנּוֹשֵׂאָה עוֹמֵד אוֹ יוֹשֵׁב, וְאִם אִין הֶרֶכֶב נִחְשָׁב כְּמַהֲלָךְ אֶלָּא כִּיּוֹשֵׁב, כִיּוֹן שֶׁהוּא עֲצָמוּ אִינוּ מַהֲלָךְ וְדִנִּים אֵת הִדְבֵּר אַחֲרָיו, לֹא הִיָּה חִילוּק בֵּאֲבָן הַמְּנוּגָעָת בֵּין אִם הַנּוֹשֵׂאָה עוֹמֵד אוֹ יוֹשֵׁב, שֶׁהָאֵל הָאֵב תִּמְדִּי יוֹשֵׁב בְּחִיקוֹ וְאִינוּ מִהִלְכָּתָהּ, וּגְמָרָה שְׁחִילָקָה בְּרִיתָא בְּכָךְ, מִכּוּכָה שְׁאִין דִּנִּים לִפִּי הַמְצַב שֶׁל הָאֵב עֲצָמָה, אֶלָּא לִפִּי הָאֵדָם הַנּוֹשֵׂאָה, וּמִזֶּה יֵשׁ לַלְמּוּד שֶׁהֶרֶכֶב נִחְשָׁב מַהֲלָךְ כְּבִהְמָה מִמּוֹלִיכָתָהּ, שְׂכִינִן שֶׁהִיא מִהִלְכָּתָהּ אָף הוּא נִחְשָׁב מַהֲלָךְ. שִׁמְעֵ מִיָּנָה – אֲבָן שׁוּמְעִים

אֵין תִּלְמִיד חֲכָם רִשְׁאִי לְעָמוּד מִפְּנֵי רַבּוֹ אֶלָּא פַּעַם אֶחָת בְּשַׁחֲרִית וְכֵן פַּעַם אֶחָת בְּעֶרְבִית, כְּרִי שֶׁלֹּא יְהִיָּה כְּבוֹדוֹ שֶׁל רַבּוֹ מְרוּכָה מְכַבּוּד שְׂמִיָּם, שֶׁאֵת פְּנֵי הַקִּבְיָה אִינוּ מְקַבֵּל אֶלָּא שְׁחִירָת וְעֶרְבִית, בְּתַפִּילָהּ. הַגְמָרָא תִּמְדָּה: מִיָּתִיב, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אֲמַר, כְּנָן לִזְקֵן שֶׁלֹּא יִמְרִית אֵת הַצִּיבּוֹר לַעֲמוּד מִפְּנֵי, תִּלְמִיד לֹאָמַר (ויקרא יט לב) 'זִקֵּן וְיִרְאָה'. וְאִי אֲמַרְתָּ שְׁאִין לְקוּם מִפְּנֵי הֶרֶב אֶלָּא שְׁחִירָת וְעֶרְבִית בְּלִבָּר, אֲמַר לֹא נִימְרָה – מְדוּעַ שֶׁהִזְקֵן לֹא יִרְיָה בְּטִרְחָה מְנוּעָת כְּזוֹ, הֵלָא תִּיכָא הוּא וְקִיּוּם מִצּוֹה, וְאִין זוֹ טִרְחָה מְרוּכָה. אֶלָּא לֹאָ בּוֹלִי יוֹמָא – הָאֵם לֹא מִכּוּכָה מְכָאֵן שִׁישׁ לְקוּם מִלְּפָנֵי כָּל הַיּוֹם כּוֹלָה, וְלֹא רַק שְׁחִירָת וְעֶרְבִית. דּוּחָה הַגְמָרָא: לֹא, לְעוֹלָם אִין לְקוּם מִפְּנֵי הַחֲכָם אֶלָּא שְׁחִירָת וְעֶרְבִית בְּלִבָּר, וְאִפִּילוּ הָכִי בְּמָה דְּאִשְׁפֹּר לִיָּה לֹא נִימְרָה – וּבְכָל זֹאת כְּמָה שֶׁאִשְׁפֹּר שֶׁלֹּא לְהִטְרִיחַ יַעֲשֶׂה כֵן. הַגְמָרָא מְבִיאָה דְּבָרִים עַל חִשְׁבוֹת הַקִּימָה מִפְּנֵי הֶרֶב: אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל תִּלְמִיד חֲכָם שְׁאִין עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ, נִקְרָא רִשְׁעִי, וְאִינוּ מֵאֲרִיךְ יָמִים, וְתִלְמִידוֹ מִשְׁתַּבָּח, שְׁנֶאֱמַר (קהל ח ג) 'וְטוֹב', שֶׁהִיא הַתּוֹרָה שֶׁנֹּאמַר בָּהּ (משלי ד ב) 'כִּי לִקַּח טוֹב נִתְּתִי לְכֶם, לֹא יְהִיָּה לְרִשְׁעִי', דִּהִיָּנוּ שֶׁתִּלְמִידוֹ יִשְׁתַּכַּח, 'וְלֹא יִמְרִיד יָמִים אֶלָּא יִחְלֹף מִהָעוֹלָם כְּצֹל' שְׁאִינוּ בְּרִי קִימָא, וְזֹאת מִפְּנֵי אֲשֶׁר אֵינְנוּ יָרָא מִלְּפָנֵי הָאֱלֹהִים. מְבִאָר רַבִּי אֶלְעָזָר, 'מוֹרָא' זוֹ – הָאֲמוּרָה בְּפִסְק 'אִשֶּׁר אֵינְנוּ יָרָא, אֵינִי יוֹדַע מַהוּ, אֲבָל בְּשֶׁהוּא אֲוִמַר לִגְבִי מִצּוֹת קִימָה מִפְּנֵי זֵקֵן (ויקרא יט לב) 'מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם וְהִדְרָתָהּ פְּנֵי זֵקֵן וְיִרְאָה. מֵאֲרִיךְ, זוֹ קִימָה, שֶׁהִפְסֹק מְדַבֵּר בְּמִי שְׁאִינוּ קָם מִפְּנֵי חֲכָם. מִקְשָׁה הַגְמָרָא: וְאִימָא שְׁאִין הַכּוֹנֶנָה אֶלָּא לְמוֹרָאָתָה רְבִיָּה, שְׁגָם בְּאִסּוּר רִיבִית נֹאמַר (ויקרא כה לו) 'וְיִרְאָתָה מֵאֲרִיךְ, וְמוֹרָאָתָה מִשְׁקָלָתָה, שֶׁנֹּאמַר לִגְבִי הַזִּהִירוֹת מִרְמָאוֹת בְּמִשְׁקָלוֹת שְׁאִינִם נְכוֹנִים 'אֲבָן שֶׁלְמָה נִצְדָּק יְהִיָּה לָךְ אִיפֹה שֶׁלְמָה נִצְדָּק יְהִיָּה לָךְ' (דְּבָרִים כה טו). מִיִּשְׁבֵּת הַגְמָרָא: רַבִּי אֶלְעָזָר 'פְּנִי' 'פְּנִי' גָּמַר – לִמַּד זֹאת בְּגִזְרָה שׁוֹה 'פְּנִי' 'פְּנִי', נֹאמַר כָּאֵן 'אִשֶּׁר אֵינְנוּ יָרָא מִלְּפָנֵי הָאֱלֹהִים, וְנֹאמַר 'מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם, לַלְמּוּד שֶׁשְׁאִינוּ יָרָא בְּכָךְ שֶׁלֹּא קָם מִפְּנֵי חֲכָם. הַגְמָרָא מוֹסִיפָה לְדוֹן בְּהִלְכוֹת כִּיבּוֹד הֶרֶב: אִיבְעִיָּא לְהוּ, כְּנָן וְהוּא רַבּוֹ שֶׁל אֲבִי, מַהוּ לְעָמוּד הֵבן מִפְּנֵי אֲבִי. הַגְמָרָא מְבִיאָה רֵאשִׁיָּה לְסַפֵּק זֶה: תָּא שִׁמְעֵ, דְּאֲמַר לִיָּה שְׁמוֹאֵל לְרַב יְהוּדָה, שְׁנִינָא – חִירִף וּמַחְדוֹד, קוּם מִקְפְּסִיָּה אֲבִיךָ – עֲמוּד מִלְּפָנֵי אֲבִיךָ רַב יְחֻזְקָאֵל. וְהָרִי רַב יְהוּדָה הִיָּה רַבּוֹ שֶׁל אֲבִי, וּמִכּוּכָה שְׁעַל הֵבן לַעֲמוּד מִפְּנֵי אֲבִי אִפִּילוּ הוּא רַבּוֹ שֶׁל הָאֵב. דּוּחָה הַגְמָרָא: שְׁאִין רַב יְחֻזְקָאֵל דְּמִכָּל מְקוּם כְּעַל מְעִשִׂים הָיוּ – הִיָּה יָדוּעַ וּמְחֻזָּק בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים, דְּאִפִּילוּ מִרְ שְׁמוֹאֵל נִמִּי קָאִים מִקְפְּסִיָּה – שֶׁאִפִּילוּ שְׁמוֹאֵל עֲצָמוּ גַם הִיָּה קָם מִפְּנֵי. מִקְשָׁה הַגְמָרָא: אֶלָּא מֵאִי קָאָמַר לִיָּה – אִם כֵּן לִשְׁם מַה הוֹצִירָךְ

ותפילין – שגם מצותם ביום ולא בלילה. ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן נקרא, כגון מזוזה – וכתבתם על-מזוזות ביתך ובשעריך (דברים ו, ט). מעקה – ועשית מעקה לגגך (שם כב, ח). והשבת אבידה – השב תשיבם לאחריך (שם, א). וישילוח חנן – כי יקרא קוץ צפור לפניך.. שלח תשלח את-האם ואת-הבנים תקח-לך (שם, ר ז).

קשייה על הכלל של המשנה: וכלל הוא – האם הכלל ששנינו 'כל.. עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, זה הקובע לנהוג על פיו בכל מצוות אלו, הרי מצה – של ליל א' בפסח. ושמיחה – לשמח בג' רגלים. והקתל – התכנסות כל ישראל להר הבית בחג הסוכות שלאחר שנת השמיטה, ולקרא באזניהם קצת מצות מספר 'דברים'. דמצות עשה שהזמן נקרא הן, ונשים תיבבות בהן, ואילו לפי החלק הראשון של הכלל במשנה היה לנו לפטור. וזהו קשה החלק השני של הכלל, ויהי תלמוד תורה שנאמר בו (יהושע א, ח) 'והגית בו יומם ולילה', ופרה ורבקה – להעמיד תולדות, ופריון הכן. דלאו מצות עשה שהזמן נקרא הוא ונשים פטורות מלקימן, ולפי כלל משנתנו היה לנו לחייבן. מיישבת הגמרא: אמר רבי יוחנן אין למדין מן התלמוד – מלשון 'כל' לומר שאין יוצא מן הכלל, שלא תמיד דייק התנא בדבריו, וכפי שמוכח ממשנתנו. ומוסיף רבי יוחנן: ואפילו במקום שנאמר בו חוץ – שמפרט מה יצא אל מחוץ לכלל, ונראה שדוקא המפורטים יצאו, אין למדין שאין עוד דברים שיצאו.

מצינו שגם לשון 'חוץ' אינו בדוקא: דתנן (בעירובין כו) ככל – בכל דבר מן כגון פת, יין, ושאר פירות מערבין בערב שבת 'עירובי חצרות'

ועירובי תחומין. עירובי חצרות, כדי להתיר להוציא ולהכניס בשבת מן הבתים לחצר שהם פתוחים לתוכה. ועירובי תחומין, כדי להתיר ולילך ממקום העירוב עוד אלפים נוספות מחוץ לתחום שבת. ומשנתפין – בשיתופי מבוואות בכל דבר. חוץ מן המים וכלה, שאינם מזון. וקשה וזהו ליכא מלבדם עוד דברים. והאיכא גם כמדין ופטירות שאין מערבים ומשתתפים בהם שאינם דבר מזון ולא נזכרו, אלא מוכח שאין למדין מן התלמוד ואפילו במקום שנאמר בו חוץ.

שנינו במשנה. ומצות עשה שהזמן נקרא נשים פטורות: מנן דין זה. משיבה הגמרא, נמר – לומד ב'מה מצינו' מתפילין, מה – כמו שמצאנו בתפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות כמו שיבואר להלן, אף כל מצות עשה שהזמן נקרא נשים פטורות. ומבאר הגמרא: ותפילין שנשים פטורות, נמר לה בהקיש מתלמוד תורה, נאמר (דברים ו, ז) 'ושננתם לבניך' וקשרתם לאות על ירך, מה תלמוד תורה נשים פטורות, שדורשים 'ושננתם לבניך', ולא 'לבנותיך', אף תפילין נשים פטורות.

שואלת הגמרא. מנן לנו להקיש תפילין לתלמוד תורה ולפטור את הנשים: ונקיש תפילין למזוזה ויהיו חייבות בתפילין כמו במזוזה, שהקוש הללו זו לזו שנאמר (שם) 'וקשרתם לאות על ירך' וגו', וכתבתם על מזוזות ביתך. משיבה הגמרא: מסתבר להקיש תפילין לתלמוד תורה, שכן תפילין לתלמוד תורה איתקיש פעמיים, בין בפירוש ראשונה – של קריאת שמע וכמבואר למעלה. ובין בפירוש שנייה – של קריאת שמע 'וקשרתם אתם לאות

על ידכם' וגו' 'ולמדתם אתם את בניכם' (דברים יא יח ט). ואילו תפילין למזוזה הוקשו רק בפרשה הראשונה, אבל בפירוש שנייה לא איתקיש.

שואלת הגמרא: ונקיש מזוזה לתלמוד תורה ונדרוש שכמו שפטורות מתלמוד תורה כך פטורות ממזוזה, שהרי הוקשו זו לזו שנאמר (שם) 'ולמדתם אתם את בניכם' וגו', וכתבתם על מזוזות ביתך. משיבה הגמרא: לא סלקא דעתך לפטור נשים ממזוזה דכתיב בה 'למען ירבו ומיכם' – שהמקיימה זוכה לאריכות ימים, וכי האם רק נכר בעי חיי – צריכים אריכות ימים, ואילו נשי לא בעי חיי – לא צריכות אריכות ימים.

שואלת הגמרא. והאם פטור הנשים נלמד מתפילין: ויהי כוכה דמצות עשה שהזמן נקרא היא דכתיב (ויקרא כג מב) 'בפסח תשבו שבעת ימים', ולמרות זאת טעמא שנשים פטורות, דכתיב דתמנא (שם) 'האזרח' – ודרשו (סוכה כח). מהאות 'א' להוציא את הנשים מחיוב סוכה, הא לאו הכי, היינו סבורים נשים תיבבות – ומדוע, הרי סוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא. מיישבת הגמרא: אמר אביי, איצטריך לגבי סוכה לימוד מיוחד לפטור הנשים, שוליו זה סלקא דעתך אמנא הואיל דכתיב 'בפסח תשבו', ודורשים תשבו בעין תדרשו – מצות סוכה שידור בה כדרך שדר בביתו כל השנה, מה דירה של כל השנה גר שם איש ואשתו, אף סוכה מצותה שידור איש ואשתו, ונמצא אם כן שגם אשה מצויה בסוכה. ולכן צריך מיעוט מיוחד 'האזרח' לפטורה.

מביאה הגמרא תירוצ נוסף: ורבא אמר

תקרה שאין בה חומרא זו שאינה אלא במקום שער.

הגמרא מקשה: ואיכא – ושמא המיעוט 'בנים ולא בנות' בא ללמדנו לפטור את הנשים בין לקרחה בין לגדידה, וכי כתב 'כי עם קדוש אתה לה' אלהיך, לרבות הנשים בפרייה – באזהרת 'ובבשרם לא ישרטו שרשית' (ויקרא כא, ה) הוא דכתיב שהשוורת בידה את בשרה על מת חייבת.

מתרצת הגמרא: קסבר איסי – איסי סובר שאיסור שריפה ונדידה

איזה דין מתקיים המיעוט 'בנים ולא בנות', מוכרחים אנו לומר לקרחה, וכמו ששנינו. מוסיפה הברייתא לברר, מאחר שפסוק אחד ממעט נשים, ואחר מרבה, אם כן ומה ראית להעדיף לרבות מעם קדוש את הגדידה – שיהיו נשים מזהירות עליה ולהוציא על ידי המיעוט של 'בנים ולא בנות' את הקרחה, שמא נאמר להיפך. משיבה הברייתא: מרבה אני את הגדידה שיש בה חומרא מסויימת, שישנה במקום השער ושלא במקום שער – שבכל מקום שיגודר בו מתחייב, ומוציא אני את

המשך ביאור למסכת כידושין ליום רביעי עמ' ב

מבאר הברייתא את דבריה: אתה אומר שהמיעוט 'בנים' עולה לקרחה האמורה בסוף הפסוק, או – שמא אינו כן, ולא בא אלא לגדידה – לאיסור לא תתגדרו הקודמת לה בפסוק, ודוקא 'בנים' מוזהרים שלא לעשות על ידי כלי פצע בבשרם על מת, ולא 'בנות'. ודחה הברייתא שאין לומר כן: הואיל כשהוא אומר בפסוק שלאחריו בטעם האיסור 'כי עם קדוש אתה לה' אלהיך', ואף הנשים הם בכלל עם, הרי יש כאן ריבוי המשמעו שאיסור גדידה אמור גם לנשים, הא מה אני מקיים – לגבי

כידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לד עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס

תוספות

ותפילין רציצית. אע"ג דקיימא לן בהקדמת רבה (מנחות דף טז:) דלילה זמן תפילין והלכה ואין מורין בן מ"מ שפיר הוי מצות עשה שהזמן גרמא שהרי אין נוהגין בשבתות ובימי כדדרשין בפרק המוצא תפילין (שוכן דף טז:) לפי שאין צריכין אות דשבת גופא איקרי אות כדכתיב כי אות היא

רציצית דחשבין הקא מצות עשה שהזמן גרמא אמר ר"י דהיינו ברכי שמעון דבפרק התפילת (מנחות דף מג:) דסבר לילה לאו זמן רציצית הוא ופוסט נשים כדאימא היום וכן הלכה דהא בפרק במה מדליקין (סנהדרין דף כט:) מפרש טעמא דקדוה פטורה מן הרציצת גזירה משום כסות לילה והיינו טעמא דרכי שמעון דוקא ועוד קאמר בפ"ב דברכות (דף י"ז:) דבמערבא אין אומרים פרשת רציצת בלילה ומוסיק נמי אפי' אנו מתחילין מדימתחילי במערבא וכן דמתחילין גמרינו ותימה היכי חשיב רציצת מ"ע שהזמן גרמא למ"ד (מנחות דף מה:) רציצת חובת טלית היא כיון דכלי קופסא חייבין רציצת והיום ליכא זמן גרמא כלל דבין יום בין בלילה חייבין ואפילו למ"ד (סנהדרין דף כט:) רציצת חובת גרמא הוא קשה דכמו דכסות לילה פטורה כשהוא לובשה ביום ה"נ כסות יום חייבת בשלובש בלילה דהכי אמרינן בירושלמי כסות יום שלבשה בלילה חייבת רציצת וא"כ היכי חשיב זה זמן גרמא כיון שחייבת בין ביום בין בלילה ואומר ר"י כיון שחייבת תלי במה שהזמן גרם לבישתה ביום יש לה ליתשב זמן גרמא שזמן לבישתה גורם החיוב: **מעקה** אבידה ושלוחה הן. תימה לרבי בכל הני כתיב לאו במעקה כתיב (דברים כג) לא תשים דמים בביתך אע"ג דמוקמינן ליה (בבב"ב דף טז:) למגדל כלב רע וטולם רגע דהיינו שימה בידים מ"מ אתי נמי למעקה דהא דרשי בספרי ועשית זו מצות עשה לא תשים דמים זו מצות לא תעשה ובאבידה נמי כתיב (דברים כג) לא תוכל להתעלם ובשלוחה הן כתיב (סנהדרין דף כט:) לא תקח האם על הבנים וא"כ איך יהיו נשים פטורות אפילו הם זמן גרמא והא השנה הכתוב אשה לכל עונשין בשבתות ואומר ר"י דבבבב"ב כתיב דהוה עשה בלא לאו ובמעקה אין שייך לא תשים דמים אלא בבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה אבל אם היה בודעתו לעשות מעקה ולאחר שבנאו נמלך או שעשה ונפל אין שם אלא עשה דועשית מעקה ואז נשים פטורות ובאבידה נמי משבתת לה עשה בלא לאו כגון שנטלה על מנת להחזירה וכגון שנטלה אחר יאוש דהשתא לית בה לאו דלא תוכל להתעלם וגם ליכא לאו דלא תגזול נמי ואח"כ נמלך שלא להחזירה דהשתא אינו עובר אלא משום חשב חשבוש ושלוחה הן נמי כגון שלקח האם על מנת לשלח ואח"כ נמלך ולא שלחה דהשתא ליכא לאו כי אם עשה דשלח תשלח וי"מ

דמ"מ איבא נפקתא כשהיה לאשה לקיים מצות עשה דאי הוה אמינא דנשים פטורות מעשה דלאו הוון גרמא כמו בן יהיו פטורות מן הלאוין דאיבא למימר דאיתי עשה ודחי לית אבל כשהן חייבות בעשה דלאו הוון גרמא אז לא יבא עשה אחר וידחנו דאין עשה ודחה לא תעשה ועשה אף הקשה דה"ר יוסף מארץ ישראל על פירוש זה א"כ גבי אין מדליקין בשמן שריפה ביר"ט (סנהדרין דף כט:) משום דיר"ט עשה ולא תעשה ושריפה קדשים אינה אלא עשה אשה שאינה חייבת בעשה דיר"ט דהוה זמן גרמא וכי תוכל להדליק בשמן שריפה ביר"ט וכו' אין הכי נמי אמאי לא ליתשתמי תנא דלא אמר לה אלא מאי אית לה למימר דעשה שיש עמו לאו אף הלאו אלים ולא דחי ליה עשה אף הקא הלאו אלים:

בבב"ב מערבין פי בקונטרס בין עירובי חצירות בין עירובי תחומין ולא נזיקא דהא עירובי חצירות בעינן פת לכל נראה בכל מערבין עירובי תחומין דוקא: **נכרא** בעי חיי נשי לא בעי חיי. אע"ג דהאי קרא דרשין בפ' במה מדליקין (סנהדרין דף כט:) גבי ביטול תורה בעון ביטול תורה בנים קטנים מתים מ"מ לא הוי כי אם אסמכתא בעלמא והא דכתיב כי היא חייך דמשמע אשה נמי חייבת בת' מנאי טעמא גרמא בעי חיי י"ל דקרא לא קאי אתלמוד תורה אלא אקיום מצות כלומר התורה מלמדת לה מצות שהם חייך ועוד יש לומר דאין ה"נ דהאי קרא קאי בן אתלמוד תורה כדאמר רבנן אמונה כדאמר הקא מיהו אין סברא לומר דנחייבו נשים בתלמוד תורה משום סברא דגברי בעי חיי וכו' כיון דאשכחן מיעוטא גבייהו כדאמר לעיל והודעתם לבניך ולא לבנותיך אבל מוזהר דליכא מיעוטא כלל אלא משום דרוצה להקיש מוזהר לתלמוד תורה רוצה לפטור נשים יש סברא לומר דאיתי סברא דגברא בעי חיי ומפקא דמקישא ומחייבי נשים במוזהר:

ותפילין. וקסבר לילה לאו זמן תפילין אי נמי שבת ויר"ט לאו זמן תפילין והלכך כיון דאיבא שעתא דלא מייחב בה זמן גרמא הוא: **אבידה**. השבת אבידה: **ובלילה הוא**. בתמיה וכי כלל קצוב הוא דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: **והרי אבידת מצוה**. ליל ראשון שהוא חובה דכתיב (שמות יב) בערב תאכלו

מצות וזמן גרם לה בטר' בנסיך ונשים חייבות כדאמר בפסחים (דף מ"ג) נשים חייבות באבידת מצוה דבר תורה שצאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצוה ונשים איתנהו בכל תאכל חמץ דמצות לא תעשה היא: וכן שמחה. בגל דכתיב (דברים טז) ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך: **תלמוד תורה**. דאמר לעיל (דף כט:) נשים פטורות וכן פדיון הבן בדלעיל בפירקין (סנהדרין דף י"ז) ופיריה ורביה. אמרינן ביבמות (דף ס"ה) האיש מצוה על פריה ורביה אבל לא האשה וליף לה מן ובשעה איש דרכו לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש וכל דלא קרינן ביה ובשעה לא קרינן ביה פרו ורבה: **אין למדין מן הפללות**. כל היכא דתני כלל כי האי גוונא כל מצות עשה וכו' וכל מצות לא תעשה הכל חייבין בראיה אין למדין מהם דאיבא בהו דלאו דוקא ואפילו מקום שצאמר בו חוץ דאיבא למימר מדאפיק האי דאפיק שם דוקא הוא ולא שייך מידי אפי' אין למדין: **בכל מערבין**. עירובי חצירות: **ומשתתפין**. שיתופי מבואות: חוץ מן המים וכן תפלה. דמיד דיוני בעינן והני לא וייני שבמקום מוזהרין של אדם חשובה דירתו ושביתתו: **והאיכא כמותן** ופטוריות. מיני אוכלין הם וקים להו לרבנן דלא וייני: **גמיר' מתפילין**. במה מצינו בתפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא

ונשים פטורות אף כל וכו' ולקמן פריך אדלויף מתפילין לפטור נילף ממצה והקלה לחיוב: **גמיר' מתלמוד תורה**. דאיתקוש להנדי' ושננתם לבניך (דברים ו) וכתיב בתריה וקשרתם לאות: **מה תלמוד תורה נשים פטורות**. דכתיב לבניך ולא לבנותיך אף תפילין נשים פטורות: **ונקיש תפילין למוזהר**. לחיוב בעינן דהא כתיב בתריה וכתבתם הם מוזהר ונימא מה מוזהר נשים חייבות כדלקמן אף תפילין נשים חייבות ומשנינן תפילין לת' איתקוש בין בפרשה ראשונה בדפרישית לעיל בין בפרשה שניה והיו לטוטפות בין ענינים וסמיק ליה ולמודתם אותם את בניכם: **תפילין למוזהר לא איתקוש בשניה**. שתלמוד תורה מפסיק ביניהם: **ונקיש מוזהר לתלמוד תורה**. כדאיתקוש בפרשה שניה דסמיק ליה וכתבתם ונימא נשים פטורות: **לא ס"ד**. לפטור נשים מדתלה מתן שכרה בריבוי ימים ונשי נמי בעי חיי: **האזרח להוציא את הנשים**. ברייתא היא במסכת סוכה: **אצטרך**

סד"א גילף ט"ו ט"ו מהג המצות מה להלן נשים חייבות. פירש בקונטרס כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה וא"ת למאי איצטריך במצה דכל שישנו בבל תאכל ולומר דנשים חייבות במצה בלאו הכי נמי ידעין שנשים חייבות במצה דאי פטורות למה לי האזרח להוציא את הנשים

דגבי סוכה פשיטא דפטורות דהא מ"ע שהזמן גרמא היא אלא ש"מ דנשים חייבות במצה ולהכי איצטריך האזרח גבי סוכה להוציא את הנשים דלא גילף ט"ו ט"ו מהג המצות ואם כן למה לי טעמא דכל שישנו וי"ל דע"כ איצטריך לטעמא דכל שישנו דאי לא דהזין מניה דנשים חייבות במצה ה"א האזרח אהא לרבוני נשים דלמעוטי לא איצטריך דהא מ"ע שהזמן גרמא הוא אבל השתא דהזין דחייבות במצה מכל שישנו בבל תאכל חמץ א"כ ע"כ האזרח למעוטי אהא דלרבות לא איצטריך דמג"ש דט"ו ט"ו נפקא:

אשה בעלה משמחה. פ"י בקונטרס אין חובת השמחה בה אלא על בעלה שישמחה אלמנה מאי איכא למימר פירוש דכתיב בה שמחה דכתיב (דברים טו) והלוי והגר והיתום והאלמנה ומשני בשריה אצלו כלומר לא נצטווה היא אלא בעניה הכתוב מדבר שנתחייב מי שהיא שריה אצלו וישמחה משלו במאכל ובמשתה וכלי פשתן עד כאן לשונו וקשה לר"ת דהיינו בזמן שאין בהמ"ק קיים כדמוכח בעריב פסחים (פסחים דף קט.) דקאמר אנשים בראוי להם גיין נשים בראוי להם בבגדי צבעונים וההוא מילתא לא מיתוקמא אלא בזמן שאין בהמ"ק קיים כדאמר התם בדבמן היה אין שמחה אלא גיין אבל בזמן שבהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ועוד דמשמע מתוך לשון הקונטרס שאינו חייב להעלותה לירושלים ולהאכילה שלמי

שמחה מהו במס' חגיגה (דף קי.) לא משמע הכי דקאמר התם בן שאינו צריך לאמו חייב להעלות עולת ראיה להר הבית ואם הוא צריך לאמו אינו חייב ופריך עד האידנא מאן אתייה וקאמר אביי עד הכא דההא אמיה דמתייבה בשמחה אתייה ועוד אי שמחה בכלי פשתן זה יכולה לעשות בביתה ועוד

תניא בתוספתא (ומכאן פ"א) שלש מצות נצטוו ישראל ראיה חגיגה שמחה וש בראיה שאין בשניהם שכולה לשמים ויש בחגיגה מה שאין בשניהם שכן נוהגת לפני הדבור ויש בשמחה שאין בשניהם שהשמחה נוהגת באיש ובאשה אלמא בגוף הקרן קאמר ופירש ר"ת אשה בעלה משמחה בשלמי שמחה שלו שהחובה מוטלת על בעלה ובאלמנה על ששריה אצלו אבל היא גופא לא מתייבא לאתניי שלמי שמחה: **ו**א"י כתב ראיה ולא כתב תפילין. אינו ר"ל דלא ליכתוב תפילין כלל דמצות תפילין איצטריך ליכתוב אלא ה"ק לא ליכתוב תפילין ויקיטא דתפילין לת"י: **ו**ל"א בעי הקהל. פ"י לא ליכתוב חייבא דנשים גבי הקהל אבל מצות הקהל בעי למיכתב: **ה"א** גילף ראיה ראיה מהקהל. וא"ת הא אמרין מצה והקהל הוו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדן וי"ל דמג"ש דראיה ראיה הוה אמינא דילפינן ראיה מהקהל: **ו**אנא אמינא טפלים חייבים נשים לא כל שכן. וא"ת למה לי האי ק"ו בלאו ק"ו נמי מצי למילף הקהל ממצה לחייב נשים ואפילו לא כתיב נשים בהקהל כלל שכן שיטת כל שני כתובים וי"ל דאי לא כתיב נשים בהקהל ה"א אדרבה גילף ראיה דהקהל מעולת ראיה ולפטור כדקאמר לעיל וא"ת פיון דלא גילף חייב דהקהל ממצה למה לי דאמר ליכתוב דחמץ מצה ולא בעי הקהל בלא מצה נמי נפקא לן חייבא בהקהל מטפלים בכו"ט טפלים חייבים וכו' וי"ל דאי לא כתיב נשים במצה הוה אמינא דמקל וחומר לא אתו נשים לחייבא דטפלים מעלה מנשים לפי שבאים לכלל חייב אבל נשים אין סוף ללא לידי חייב לא אבל השתא שמיצני דנשים חייבות במצה וטפלים פטורים מעלה נוכל לדון מכו"ט בהקהל היבא דטפלים חייבים אין דני שיהו נשים חייבות: **נשים** חייבות מנ"ל דילף ממוזא. וא"ת אמאי לא קאמר דילפינן ממוזא ויש לומר דההו מצי למימר דילף ממוזא וחד מינייהו נקט וא"ת אם כן הוי מוזא ומוזא שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדן וי"ל דצריכי תרוניהו דאי כתב מוזא ולא כתב מוזא הוה אמינא דבמוזא יהיו פטורים דילפינן מת"י ואי כתב מוזא ולא כתב מוזא הוה אמינא דבמוזא יהיו פטורים דילפינן מת"י: **ו**נ"ל מ"ת. ואם תאמר אדרבה אית לן למילף ממוזא לחייב דהא אומר פ"ק דיבמות (דף קט.) כל היבא דאיבא לאקושי לקולא וליחומרא לחומרא מקשינן ואמר הר"ם דמסבא דמת"י איבא טפי למילף פיון דאשכחן דנשים פטורות ממוזא יקרה וחביבה בת"י דין הוא שיהו פטורים בכל השאר שלא הזמן גרמא ע"ל דסבא הוא למילף טפי מת"י ממוזא דשאני אב ואם דהוקש כבודם לכבוד המקום ואין למילף שאר מצות מניה ע"ל דאין סבא לומר דאין ממוזא דמוזא נמי לפעמים דאקנה חייבת היבא דרשות אמרים

איצטריך סד"א גילף חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות מה להלן נשים חייבות אף כאן נשים חייבות צריכא ויהי ראיה דמצות עשה שהזמן גרמא ופשיטא דכתב רחמנא וזכור להוציא הנשים הא לאו הכי נשים חייבות איצטריך סד"א גילף ראיה ראיה מהקהל ואילפינן מתפילין לפטורא גילף משמחה לחייבא אמר אביי אשה בעלה משמחה אלמנה מאי איכא למימר בשריה אצלו וגילף מהקהל משום דהוה מצה והקהל שני כתובים הבאים כאחד וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים אי הכי תפילין וראיה נמי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים צריכי דאי כתב רחמנא תפילין ולא כתב ראיה הוה אמינא גילף ראיה ראיה מהקהל ואי כתב רחמנא ראיה ולא כתב תפילין הוה אמינא אקיש תפילין למוזא צריכא אי הכי מצה והקהל נמי צריכי למאי צריכי בשלמא אי כתב רחמנא הקהל ולא כתב מצה ה"א גילף חמשה עשר חמשה עשר מחג הסוכות אלא יכתוב רחמנא מצה ולא בעי הקהל ואנא אמינא טפלים חייבים נשים לא כל שכן חילקו הוה להו ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים הניחא למאן דאמר אין מלמדן אלא למאן דאמר מלמדן מאי איכא למימר ותו מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות מנ"ל דילף ממוזא מה מוזא נשים חייבות אף כל מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות וגילף מתלמוד תורה משום דהוה ליה תלמוד תורה ופריה ורביה שני כתובים הבאים כאחד וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים ולרבי

איצטריך. למיעוטה בהדיא: מה להלן נשים חייבות. באכילת מצה לילה הראשונה: **ראיה**. מצות עשה היא יראה כל וזכור: **ראיה ראיה מהקהל**. דכתיב ביה (דברים ו) בבא כל ישראל ליראות והתם נשים חייבות דכתיב האנשים והנשים והטף: **ואילפינן מתפילין לפטורא**. אמרנו (נפול דף סט.) פריך דגמר כל מצות עשה שהזמן גרמא מתפילין לפטור את הנשים בבגין אב דמה מצניו בתפילין: **גילף**. בגין אב במה מצניו משמחה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות: **בעלה משמחה**. אין חובת השמחה תלויה בה אלא על בעלה שישמחה קרי ביה ושימחה: **אלמנה מאי איכא למימר**. הא כתיב בה שמחה דכתיב (דברים טו) והגר והיתום והאלמנה: **בשריה אצלו**. לא נצטווה היא אלא בעניה הכתוב מדבר ונצטווה מי שהיא שריה אצלו לשמחה משלו במאכל ובמשתה וכלי פשתן: **אי הכי תפילין וראיה נמי יתווי שני כתובים כו'.** והכי ילפת מתפילין לפטור הא כתיב פטורא בין בתפילין דאיתקש לתת"י בין בראיה דכתיב וזכור להוציא את הנשים: **צריכי**. למיכתב פטורא בתרוניהו דלא גמירי מהדדי הילקך לאו למימרא דאין מלמדן איכתיב בתרוניהו אלא משום דלא הוה גמיר חד מחבריה כדמפרש ואזיל: **דאי כתב רחמנא**. פטורא דנשים בתפילין ולא כתב בראיה ה"א גילף ראיה מהקהל לחייב את הנשים: **א"ה מצה והקהל נמי צריכא**. ולא שני כתובים הבאים כאחד ניתוה וגילף שאר מצות עשה מינייהו לחייבא: **למאי צריכי**. תרוניהו אלא חד מינייהו נכתוב וגמר איך מניה עם כל שאר מצות עשה: **בשלמא אי הוה כתב**. חייבא בהקהל לא הוה איתא מצה מניה בבגין אב דאנא אמינא נגמר ג"ש מחג הסוכות ט"ו ט"ו מה להלן נשים פטורות דכתיב האזרח להוציא הנשים אף מצה נשים פטורות: **ואנא אמינא טפלים חייבין**. דכתיב (דברים ו) והטף: **מא"ל**. גילף

כל מצות עשה שהזמן גרמא מהצה והקהל לחייבא: **מטורא**. איש אמו ואביו תיראו דילפינן ביה נשים לעיל (דף סט.) כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים: **וגילף מתלמוד תורה**. לפטורה:

ופרין

לפני הדבור ויש בשמחה שאין בשניהם שהשמחה נוהגת באיש ובאשה אלמא בגוף הקרן קאמר ופירש ר"ת אשה בעלה משמחה בשלמי שמחה שלו שהחובה מוטלת על בעלה ובאלמנה על ששריה אצלו אבל היא גופא לא מתייבא לאתניי שלמי שמחה: **ו**א"י כתב ראיה ולא כתב תפילין. אינו ר"ל דלא ליכתוב תפילין כלל דמצות תפילין איצטריך ליכתוב אלא ה"ק לא ליכתוב תפילין ויקיטא דתפילין לת"י: **ו**ל"א בעי הקהל. פ"י לא ליכתוב חייבא דנשים גבי הקהל אבל מצות הקהל בעי למיכתב: **ה"א** גילף ראיה ראיה מהקהל. וא"ת הא אמרין מצה והקהל הוו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדן וי"ל דמג"ש דראיה ראיה הוה אמינא דילפינן ראיה מהקהל: **ו**אנא אמינא טפלים חייבים נשים לא כל שכן. וא"ת למה לי האי ק"ו בלאו ק"ו נמי מצי למילף הקהל ממצה לחייב נשים ואפילו לא כתיב נשים בהקהל כלל שכן שיטת כל שני כתובים וי"ל דאי לא כתיב נשים בהקהל ה"א אדרבה גילף ראיה דהקהל מעולת ראיה ולפטור כדקאמר לעיל וא"ת פיון דלא גילף חייב דהקהל ממצה למה לי דאמר ליכתוב דחמץ מצה ולא בעי הקהל בלא מצה נמי נפקא לן חייבא בהקהל מטפלים בכו"ט טפלים חייבים וכו' וי"ל דאי לא כתיב נשים במצה הוה אמינא דמקל וחומר לא אתו נשים לחייבא דטפלים מעלה מנשים לפי שבאים לכלל חייב אבל נשים אין סוף ללא לידי חייב לא אבל השתא שמיצני דנשים חייבות במצה וטפלים פטורים מעלה נוכל לדון מכו"ט בהקהל היבא דטפלים חייבים אין דני שיהו נשים חייבות: **נשים** חייבות מנ"ל דילף ממוזא. וא"ת אמאי לא קאמר דילפינן ממוזא ויש לומר דההו מצי למימר דילף ממוזא וחד מינייהו נקט וא"ת אם כן הוי מוזא ומוזא שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדן וי"ל דצריכי תרוניהו דאי כתב מוזא ולא כתב מוזא הוה אמינא דבמוזא יהיו פטורים דילפינן מת"י ואי כתב מוזא ולא כתב מוזא הוה אמינא דבמוזא יהיו פטורים דילפינן מת"י: **ו**נ"ל מ"ת. ואם תאמר אדרבה אית לן למילף ממוזא לחייב דהא אומר פ"ק דיבמות (דף קט.) כל היבא דאיבא לאקושי לקולא וליחומרא לחומרא מקשינן ואמר הר"ם דמסבא דמת"י איבא טפי למילף פיון דאשכחן דנשים פטורות ממוזא יקרה וחביבה בת"י דין הוא שיהו פטורים בכל השאר שלא הזמן גרמא ע"ל דסבא הוא למילף טפי מת"י ממוזא דשאני אב ואם דהוקש כבודם לכבוד המקום ואין למילף שאר מצות מניה ע"ל דאין סבא לומר דאין ממוזא דמוזא נמי לפעמים דאקנה חייבת היבא דרשות אמרים

ולרבי

לכפול בהם החיוב, כפי שסבורה הגמרא בהמשך, וכיון שכך נלמד מהם שנשים חייבות בכל עשה שהזמן גרמא. משיבה הגמרא: **למאי צריכי** – מהי צריכותא במצות הללו, **בשלא לאי כתב רחמנא** שחייבות בהקהל ולא כתב שחייבות במצה, הנה אמרנא שממזה הן פטורות, שכן כאמור לעיל גילף מההיקש של **המשה עשר** / **המשה עשר** שנאמר גם בחג המצות וגם בחג הסוכות, ונלמד חג המצות מהן הפסוקות, כשם שפטורות מסוכה כך פטורות ממצה, ולכך פירשה התורה שחייבות במצה. **אלא נכתוב רחמנא** שחייבות במצה, ודי לנו ולא בעי שוב לפרש שחייבות בהקהל, ואמא אמרנא מסברא, אם מפלים – תינוקות חייבים שנאמר 'הקהל את העם וגו' (דברים לא יב). נשים לא כל שכן שיתחייבו, הילכך – כיון שאין צורך ללימוד מיוחד לחייב נשים בהקהל, לכן הנה להו – מצה והקהל שני כתובים **הבאים באחד ואין מלמדים** למצוות אחרות. שואלת הגמרא: **הניחא למאן דאמר שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין**, אלא למאן דאמר שגם שני כתובים מלמדין, אמא איכא למימר מדוע אין לומדים ממצה והקהל שנשים חייבות בכל עשה שהזמן גרמא. כאן לא תורצה שאלה זו, ובהמשך הסוגיא (לה). היא מיושבת על ידי המימרא של פפואי.

שאלה נוספת על הנאמר המשנה: ותו יש לשאול, **מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות**, מנלן שחייבות. משיבה הגמרא: **דיליף** – דין זה מפורא – שנאמר 'איש אמו ואביו תיראו' (ויקרא יט ג), מה מורא שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות בה, שנאמר 'תיראו לשון רבים הבנים והבנות. אף כל מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות. מקשה הגמרא: ונלף שפטורות כשם שמצאנו שהן פטורות מתלמוד תורה. מתרצת הגמרא: משום דהנה ליה מצות תלמוד תורה ופריה ורביה שני כתובים הבאים באחד, וכל שני כתובים הבאים באחד אין מלמדים למצות אחרות.

(יא) ושמחת לפני ה' אלהיך אתה... והנהנת והאלמנה אשר בקרבך מאי איכא למימר, הרי אין לה בעל ומצות השמחה מוטלת עליה, ואם כן ממנה נלמד לחייב הנשים גם בשאר מצות שהזמן גרמא. משיבה הגמרא: שגם באלמנה אין הציווי עליה, שהכתוב מדבר בשריה אצל – בעניה שנמצאת במחיצתו, וציוויה הכתוב לשמחה משלו, כחלק מבני משפחתו. עוד קושיא על הפטור שנלמד מתפילין: ונלף במה מצונו מהקהל, כשם שנשים חייבות בהקהל כך בכל מצות עשה שהזמן גרמא. מתרצת הגמרא שלא ניתן ללמוד מהקהל: משום דהנה מצות מצה והקהל שני כתובים הבאים באחד, וכל שני כתובים הבאים באחד אין הם מלמדים על מצות אחרות הדומות. מקשה הגמרא: אי הכי, תפילין וראיה שבשניהם נכתב פטור נשים, נמי שני כתובים הבאים באחד ואין מלמדים, וכיצד אמרנו לעיל (עמ' א) שמתפילין למדים לפטור הנשים מכל עשה שהזמן גרמא. מתרצת הגמרא: צריכי – צריך להכתב פטור נשים בתפילין וראיה בכל אחד באופן בנפרד, דאי כתב רחמנא רק בתפילין, ולא כתב גם בראיה, הנה אמרנא גילף מגזירה שוה שחייבות בראיה. שכן נאמר לשון 'ראיה' – 'ראה כל זכורך' (שמות כג יז) במצות הראיה שבג' רגלים, ונאמר לשון 'ראיה' במצות הקהל, 'בבוא כל ישראל לראות וגו' (דברים לא יא), ונלמד מהקהל – כשם שחייבות במצה זו כך חייבות בראיה שבג' רגלים, לכך פירש 'זכורך' במצות ראיה לפטורם. ואי כתב רחמנא פטור נשים רק בראיה ולא כתב גם בתפילין, הנה אמרנא הרי אקיש – הוקשו תפילין למצוה כאמור לעיל (בעמ' א), וכשם שחייבות במצוה כך חייבות בתפילין, ולפיכך צריכא – צריך להכתב פטור נשים בשני המקומות, ואין כאן שני כתובים הבאים באחד. שואלת הגמרא: אי הכי שכשיש צריכותא ניתן לדרוש במה מצונו, קשה, שהרי מצות מצה והקהל שנתפרש בהם שנשים חייבות נמי צריכי

איצטריך – לגבי סוכה לימוד מיוחד לפטור הנשים, שאם לא כן סלקא דעתך אמרנא גילף מגזירה שוה שהן חייבות, נאמר 'המשה עשר' – 'המשה עשר' יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות וגו' (ויקרא כג, לד). ונאמר 'המשה עשר' – ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות' (שם, ו), ונלמד חג הסוכות מהן תיבות מה להלן – בליל ראשון של פסח נשים חייבות – באכילת כזית מצה, אף כאן – בחג הסוכות נשים חייבות – בישיבת סוכה. ולפיכך צריכא פסוק למעטן.

שאלה נוספת על הלימוד מתפילין: והרי ראיה – להראות בבית המקדש ולהקריב עולת ראיה בשלשת הרגלים, **המצות עשה שהזמן גרמא** היא, ומעמא שנשים פטורות מראיה משום דכתב רחמנא (שמות כג, יז) 'ראה כל זכורך' – ודורשים להוציא הנשים, הא לאו הכי היינו סבורים נשים חייבות – ומדוע לא יפטרו מהסיבה שזו מצות עשה שהזמן גרמא, כמו שלמדנו מתפילין. מתרצת הגמרא: איצטריך – גם לגבי ראיה לימוד מיוחד לפטור הנשים, שלולי לימוד זה סלקא דעתך אמרנא גילף מגזירה שוה שהן חייבות, נאמר לשון 'ראיה' – 'ראה כל זכורך' (שמות כג יז) בג' רגלים. ונאמר לשון 'ראיה' – 'בבוא כל ישראל לראות וגו' (דברים לא יא) במצות הקהל, ונלמד מצות ראיה בג' רגלים מהקהל – כשם שחייבות בהקהל כך הם חייבות בראיה ולכן נצרך למיעוט מיוחד 'זכורך' לפטורן.

קושייה על עצם דין המשנה: ואידיליפין במה מצונו מתפילין לפטורא – לפטור נשים ממצות עשה שהזמן גרמא נלף משמחת הרגל שנשים חייבות בה להיבא גם בשאר מצוות עשה שהזמן גרמא. מתרצת הגמרא: אמר אבבי, אשה – אין השמחה חובה עליה, אלא בעלה משמחה – במאכל משתה ובגדי פשתן, ואין ללמוד ממנה לשאר מצות עשה שהיא האחראית על קיומן. שואלת הגמרא: והלא אלמנה – שנזכרה במצוה זו שנאמר (דברים טז

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שני עמ' א

נאמר 'משני שיהי תקום', ואפילו כל שיהי במשמע שיש לקום מפניו, ואפילו הוא זקן אשמאי, דהיינו רשע ועם הארץ. אמר רבי יוחנן, הלכה באיסי בן יהודה. הגמרא מספרת כיצד נהגו אמוראים עם זקנים גויים: רבי יוחנן הנה קאי מקמי כבי דארמאי – היה עומד מלפני זקנים גויים, אמר, כמה תרפתקי עדו עליהו דהני – כמה מקרים וצרות עברו עליהם, וכמה ניסים ראו בימיהם. רבא

הוא עצמו לא עשה כן, כי אמר, אי לא תורה כמה נחמן בר אמא איכא בשוקא – לולי התורה שלמדתי כמה נחמן בר אבא' כמוני היו בשוק, ולא היתה לי חשיבות, ואם כן כל חשיבותי באה מפני התורה ואיני יכול למחול עליה. הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות קימה לחכם: אמר רבי אייבו אמר רבי ינאי,

מיקם לא קאי – לעמוד לא היה עומד מפניהם, אבל הידור עבד להו – הידור היה עושה להם. אבבי יהוי דא לכבי – אבבי היה נותן יד לזקנים גויים כאשר היו עוברים לפניו שישענו עליו בעוברים. רבא משרד שלוחיה – רבא היה שולח את שליחיו לעשות כן, לתת להם יד שישענו, אבל הוא עצמו לא היה עושה כן. רב נחמן משרד גזיאי – רב נחמן היה שולח את הסריסים שהיו עומדים לפניו, שהם יעשו כן לזקנים, אבל

שואלת הגמרא: וְלִדְבִי יוֹחֵן בֶּן בְּרוּקָא דְאָמַר ביבמות (סו): עַל שְׁנֵיהֶם – עַל הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה הוּא אֹמֵר (בראשית א, כח) 'וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ' מֵאִי אֵיכָא לְמִימַר מְדוּעַ לֹא נִלְמַד מִתַּלְמוּד תּוֹרָה לַפְטוֹר נָשִׁים מִמִּצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא. הָרִי אֵין כָּאן שְׁנֵי כְּתוּבִים. מִתְרַצָּת גְּרָמָא: שֶׁאֵף לִשְׁתִּיתוּ יֵשׁ שְׁנֵי כְּתוּבִים מְשֻׁם דְּהִנּוּ מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה וּפְדִיּוֹן הֶבֶן שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר לַפְטוֹר מִמִּצְוַת עֲשֵׂה שֶׁאֵין הִזְמִין גְּרָמָא. וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר אֵין מְלֻמְדִים. עוֹד שׁוֹאֵלֶת גְּרָמָא: וְלִדְבִי יוֹחֵן בֶּן בְּרוּקָא הַסּוֹבֵר שֶׁאִשָּׁה מִצְוָה בִּפְרוּ וּרְבוּ, אִם כֵּן נִמִּי נִהְיָו 'פְּרִיָּה וּרְבִיָּה' 'וּמִוֵּרָא' – מִצְוַת אֱלֹהִים יִחְשְׁבוּ גַם הֵם שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר וְאֵין מְלֻמְדִין, וְכִיצַד אִמְרָנוּ לַעֲלִיל (לד): שְׁלּוּמִידִים מִמִּוֵּרָא חִיּוֹב הַנָּשִׁים בְּכָל מִצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא. מִתְרַצָּת גְּרָמָא: צְרִיכִי – צִירִךְ לַהֲכַתֵּב חִיּוֹב נָשִׁים בִּפְרוּ וּרְבוּ וּבִמִּוֵּרָא, דְּאִי כְּתִב רַחֲמֵנָא חִיּוֹבֵן רַק בִּמִּוֵּרָא וְלֹא כְּתִב בְּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, הִנּוּ אִמְרָנָא וְכַבְשָׁה אִמֵּר רַחֲמֵנָא – נִאֲמַר בַּפְּסוּק 'פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלֵּאֵנוּ אֶת הָאָרֶץ וּבִקְשָׁה' (בראשית א כח). וְהִינּוּ אֹמְרִים אִישׁ דְּרַחֲבֵי לְכַבֵּשׁ – לְצַאֵת לְמַלְחָמָה, אֵין הוּא מִחִיּוֹב, אֲבָל אִשָּׁה כִּיּוֹן דְּאֵין דְּרַבָּה לְכַבֵּשׁ, לֹא – לִכְךָ הוֹצִירָךְ הַכְּתוּב לְכָלֵל הַנָּשִׁים בְּאוֹפֶן מְפֹרֵשׁ. וְאִי כְּתִב רַק בְּפְרִיָּה וּרְבִיָּה וְלֹא כְּתִב בִּמִּוֵּרָא, הִנּוּ אִמְרָנָא אִישׁ דְּסִיפֵק – שִׁישׁ יְכוּלֵת בִּידֵּוּ לְעֲשׂוֹת – לְכַבֵּד, שֶׁאֵין עֲלֵיו מִרּוֹת אַחֲרִים אֵין הוּא מִצְוָה עַל מִוֵּרָא. אֲבָל אִשָּׁה דְּאֵין סִיפֵק בִּידֵּה לְעֲשׂוֹת בַּעֲדָה נְשׂוּאָה, כִּשְׁנִמְצָאֵת תַּחַת מִרּוֹת בַּעֲלָהּ, וּלְפִיכָךְ לֹא מִחֻיּוֹבֵת לְכַבֵּד בַּהִיּוֹתָה נְשׂוּאָה, וְכִיּוֹן דְּאֵין סִיפֵק בִּידֵּה לְעֲשׂוֹת בַּהִיּוֹתָה נְשׂוּאָה, לֹא תִתְחַיֵּב בְּלָל אֲפִילוּ כְּשֶׁהִיא פְּנוּיָה, לְפִיכָךְ צְרִיכָא, וְאֵין כָּאן שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים כֹּאחֶר.

שואלת הגמרא לדברי רבי יוחנן בן ברוקא לעיל: הִנִּיחָא לְמָאן דְאָמַר שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר אֵין מְלֻמְדִין, מוֹבֵן מְדוּעַ אֵין לומדים מתלמוד תורה ופדיון הבן לפטור נשים אף ממצות עשה שלא הזמין גרמא, אִלָּא לְמָאן דְאָמַר שֶׁגַם שְׁנֵי כְּתוּבִים מְלֻמְדִין, מֵאִי אֵיכָא לְמִימַר מְדוּעַ לֹא נִלְמַד מִסֵּם. מִתְרַצָּת גְּרָמָא: אִמֵּר רַבָּא, פְּפֹנָאִי – הַתְלַמְדִּים הַגֵּרִים בִּפְפֹנָא דְעֵי לָהּ לְמַעְמָא דְהָא מִילָתָא – לִבְאֵר דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה גַם לְפִי הַשִּׁטָּה הַסּוֹבֵרֶת שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים כֹּאחֶר מְלַמְדִים, וּלְפִירוּשָׁם

יתורץ גם מזה שהקשינו לעיל (לד): מְדוּעַ לֹא לומדים ממצה והקהל לחייבין בכל עשה שהזמין גרמא. וְמָנָּה – וּמִי הֵם פְּפֹנָאִי, רַב אֱהָא בְּרַיְעָא שֶׁהַתְּגוּרָה שֶׁם, וּפִירֵשׁ בְּטַעַם הַמִּשְׁנָה, אִמֵּר קְרָא בְּמִצְוַת תְּפִילִין 'וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ, הוֹקְשָׁה כָּל הַתּוֹרָה בְּפִיךָ הַזִּכְרוֹת ב' לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ, לְתַפִּילִין שֶׁנִּזְכְּרוּ בַּהֲתַחֲלָה, לְלַמְדֵנוּ, מִה תְּפִילִין מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת אֵף כָּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא נָשִׁים פְּטוּרוֹת, וּמִדְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא הוֹצִרְכֵנוּ לְדַרְשָׁה מִיּוֹחֶרֶת לְלַמְדֵנוּ שְׁנֵים שְׁטוּרוֹת מְלַקְיִימָן, מְכַלָּל – מְדוּקָּה דְּמִצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא נָשִׁים חִיּוּבוֹת, שֶׁאִם הָיוּ פְטוּרוֹת מִהֵן כָּל שֶׁכֵּן שְׁפִטוּרוֹת מֵאוֹתָן שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא, וְאֵין צוּרֵךְ בְּדַרְשָׁה לַפְטוֹר מֵאוֹתָן שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא.

שואלת הגמרא: הִנִּיחָא הַהִסְבֵּר שֶׁל פְּפֹנָאִי רַק לְמָאן דְאָמַר (עִירּוּבִין צַה) תְּפִילִין הֵן מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא – שֶׁאֵין נִדְהַגַּת בִּשְׁבָחוֹת וְיִמִּים טוֹבִים, וּבִלְלִיָּה, אִלָּא לְמָאן דְאָמַר תְּפִילִין מִצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא וְנִדְהַגַּת בִּלְלִיָּה כְּבוֹדִים וְגַם בִּשְׁבָחוֹת וְיִמִּים טוֹבִים, מֵאִי אֵיכָא לְמִימַר מְדוּעַ לֹא נִלְמַד מִהַהִיקֵשׁ לַתְּפִילִין הַהִיפֵךְ, שֶׁכֵּשֶׁם שְׁנֵים פְטוּרוֹת מִמִּצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תְּפִילִין כִּךְ הֵן פְטוּרוֹת מִכָּל עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא. הַגְּמָרָא מִתְרַצָּת שֶׁמָּאן דְאָמַר זֶה אֵינוֹ סוֹבֵר אֶת הַהִיקֵשׁ שֶׁל פְּפֹנָאִי, וְלִדְעוֹתוֹ פְטוֹר נָשִׁים מִעֲשֵׂה שֶׁהִזְמִין גְּרָמָא נִתֵּן לְלַמְדוֹ בִּמְהַמְצִינֵו 'מִוֵּרָאִי, וְזֶה שֶׁהִקְשֵׁנוּ לַעֲלִיל (לד): מְדוּעַ אֵין לומדים ממצה והקהל לחייבין, אֵין זוֹ קוּשִׁיָּא, מָאן שְׁמַעְתָּ לִּיהָ דְאָמַר תְּפִילִין מִצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא, רַבִּי מֵאִיר כְּפִי שְׁמוּכָה מִמָּה שֶׁמִּחִיּוֹב אֶת הַנָּשִׁים בְּמִצְוַת תְּפִילִין (בַּעֲרִיּוּבִין צַה). וְסָבֵר לָהּ אֶת הַכֹּלֵל שֶׁבִּשְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר – צִירִךְ לְדַקּוּק לְמָה נִכְתְּבוּ שְׁנִידֵם, וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר לֹא צוּרֵךְ אֵין מְלֻמְדִין, וְאִם כֵּן לִדְעוֹתוֹ אֵין לַהֲקִשְׁתוֹ מְדוּעַ אֵין לומדים מ'מצה' ו'הקהל' לחייב הנשים בעשה שהזמין גרמא שכן הם שני כְּתוּבִים הֵבָאִים כֹּאחֶר.

עוד שואלת הגמרא: וְלִדְבִי יְהוּדָה דְאָמַר (בְּסִנְהֶדְרִין סו): שְׁנֵי כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר מְלֻמְדִין, וְתַפִּילִין לִדְעוֹתוֹ הִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שְׂלֹא הִזְמִין גְּרָמָא כְּמוֹכָא בַּעֲרִיּוּבִין (שם). מֵאִי אֵיכָא לְמִימַר – מִהֵיכָן הוּא לומד פטור נשים ממצות

עשה שהזמין גרמא, הָרִי נוֹכַל לְלַמְדוֹ מ'מצה' ו'הקהל' לחייבין. מִתְרַצָּת גְּרָמָא: מְשֻׁם דְּהָוִי – שֶׁנַּעֲשֵׂה מִצְוַת 'מִצְוָה' ו'שְׁמִיחָה' שֶׁבְּשְׁלוּשַׁת הַרְגָּלִים 'וְהַקְהֵל', שְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר, לְחִיּוּב נָשִׁים, וְשְׁלֹשָׁה כְּתוּבִים הֵבָאִים בְּאַחֶר – אֵף לִדְעוֹת רַבִּי יְהוּדָה אֵין מְלֻמְדִים.

הַגְּמָרָא דְנָה בַּהֲמַשְׁךְ דְּבָרֵי הַמִּשְׁנָה: וְכָל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְכו' – אֶחָד הָאֲנָשִׁים וְאֶחָד הַנָּשִׁים חִיּוּבִין. שׁוֹאֵלֶת גְּרָמָא: מְנַהֲנִי מִיָּלִי – שְׁנֵים חִיּוּבוֹת בְּמִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: אִמֵּר רַב יְהוּדָה אִמֵּר רַב, וְכֵן תֵּנָּה דְבִי רַבִּי יִשְׁמַעְיֵאל – וְכֵן שֶׁנִּי בֵּית מִדְרָשׁוֹ, אִמֵּר קְרָא – בְּפִרְשָׁת הַגּוֹזֵל וְנִשְׁבַּע לְשַׁקֵּר וְחוֹר וְהוֹדָה, שְׁדִינוּ לְהַבִּיא קֶרֶבֶן אֲשֶׁם לְכַפְרָה (בְּמִדְבָּר הו) 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשֻׂה מְכַל חַטָּאת הָאֲדָם' – 'אִישׁ אוֹ אִשָּׁה', הַזְכִּיר אֶת שְׁנֵיהֶם, הָרִי שֶׁהִשָּׁה הַקְּתוּב חִיּוֹב אִשָּׁה לֹאִישׁ לְכָל עוֹנְשֵׁים שְׁבָתוֹרָה – לְכָל עֲבִירוֹת שֶׁהוֹדִירָה הַתּוֹרָה וְחִיּוּבָהּ אֶת הַעוֹבֵר עֲלֵיהֶם קֶרֶבֶן אוֹ עוֹנֵשׁ מִלְּקוֹת אוֹ כִּרְת.

אֲגַב דְּרִשָׁה, זוֹ, מִבִּיָּאֵה הַגְּמָרָא אֶת הַדְּרָשׁוֹת הַמִּשְׁוֹת אוֹתָן גַּם בַּעֲנֵן דִּינֵי מִמּוֹנוֹת וְדִינֵי נַפְשׁוֹת: דְּבִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תֵּנָּה, אִמֵּר קְרָא אִשָּׁר תִּשָּׂם לְפָנֶיהֶם' – 'לְפָנֶיהֶם' בְּלִשׁוֹן רַבִּים גַּם נָשִׁים בְּכָלֵל, מִכָּאן שֶׁהִשָּׁה הַקְּתוּב אִשָּׁה לֹאִישׁ לְכָל דִּינִים – לְכָל מִשְׁפַּט דִּינֵי מִמּוֹנוֹת שְׁבָתוֹרָה. דְּבִי חִזְקִיָּה תֵּנָּה, אִמֵּר קְרָא (שם, כט) 'וְאִם שׁוֹר נָגַח הוּא וְגו' וְהָמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִשְׁקַל וְגַם בְּעֵלְיוֹ יוֹמֵת', הָרִי שֶׁהִשָּׁה הַקְּתוּב אִשָּׁה לֹאִישׁ לְכָל מִיתוֹת – לְדִינֵי נַפְשׁוֹת שְׁבָתוֹרָה. וְצְרִיכָא – לִימוּד מִיּוֹד לְרַבּוֹת נָשִׁים לְכָל עֵנֶן וְעֵנִין. דְּאִי אִשְׁמְעִינָן דֵּךְ קַמִּיָּתָא – אִם הִיָּתָה הַתּוֹרָה מִשְׁמִיעָה חִיּוֹב הַנָּשִׁים רַק בַּעֲנֵן קֶרֶבֶן שְׁבוּעָה, הִיָּינוּ סוֹבְרִים מְשֻׁם שֶׁהָיָה לָהּ כְּפָרָה עַל עוֹנוֹהָ, חֵם רַחֲמֵנָא עָלָה – עֲלִיהָ שֶׁתִּהְיֶה כְּאִשׁ בַּעֲנֵן כְּפָרָה, אֲכָל דִּינֵין אִימָא אִישׁ דְּבִרַּי מִשָּׂא וּמִתָּן – שֶׁדִּרְכוֹ לְהַתְעַסֵּק בְּמִשָּׂא וּמִתָּן, אֵין יֵשׁ צוּרֵךְ לְקַבֵּעַ לוֹ דִּינֵי מִשָּׂא וּמִתָּן, אֲבָל אִשָּׁה אֵין דְּרַכָּה בְּכָל לֹא נִאֲמַר בַּהּ הַדִּינִים הַלֵּל. וְאִי אִשְׁמְעִינָן הָא – וְאִם הִיָּתָה הַתּוֹרָה מִשְׁמִיעָה לָנוּ רַק בְּדִינֵי מִמּוֹנוֹת, הִיָּינוּ סוֹבְרִים שְׁדוּקָא בְּמִמּוֹנוֹת שׁוּדָה הָאִשָּׁה לֹאִישׁ, מְשֻׁם דְּהִיּוֹתָהּ הִיא – שְׁחִי הָאֲדָם תְּלִימִים בְּדִינֵים הַלֵּל, כְּגוֹן שֶׁלֵּל אִסּוּר לֹא תִגְבּוּ בְּכָל גּוֹלֵל אוֹתָהּ, הִיא גּוֹלֵל אַחֲרֵים, וְלֹא הִיוּ מִתְעַסְקִים עִמָּה בְּמִשָּׂא וּמִתָּן. אֲכָל בּוֹפֵר – הַמְדַּבֵּר בְּשׁוֹר הַמוֹעֵד שֶׁהִגֵּר אֶת הָאֲדָם. אִימָא – דּוּקָא אִם הַמִּית

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לה עמוד א – מתוך מהדורת טובי"ס

צג

תוספות

וּלְרַבִּי יוחנן בן ברוקא נקוהו מורא ופרהו ורבהו שני בתובין. וא"ת אמאי לא קאמר לרבנן ליהו מורא ומזוהו ב' בתובים ולמאי דפרישית לעיל דתרווייהו צריכי אתי שפיר: **מבבב** דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות. פי' בקונטרס מדאיצטריך קרא להקישא למיפטר נשים מזמן גרמא מבבב דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות פירוש דאי ה"א פטורות אמאי איצטריך הקישא דתפילין למיפטר נשים מזמן גרמא בלא הכי נמי הוה ידעין השתא כשלא הזמן גרמא נשים פטורות כ"ש דזמן גרמא ולא נהירא דהכי מצי שתיק מהקישא דתפילין אדרבה אי שתיק מניה הוה ילפין ממצה והקהל דמ"ע שהזמן גרמא דנשים חייבות לכך פירש ר"י מבבב דמ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות דאי פטורות הוה ליה למיכתב הקישא דתורת ה' בפ"ק על ת"ת או על פ"ד הן להקישא אליו ולומר כי היכי דנשים פטורות מתלמוד או מפ"ד הדין מ"ע שלא הזמן גרמא ה"נ פטורות מכל מ"ע שלא הזמן גרמא כמו דמקיש לפטור דהזמן גרמא לתפילין אלא ש"מ מדכתב האי הקישא לתפילין דהוה הזמן גרמא מבבב דשאר מצות עשה שלא הזמן גרמא חייבות:

אלא למ"ד תפילין הוה מ"ע שלא הזמן גרמא מאי איכא למימר. פי' הקונטרס דאדרבה איכא הוה לן למימר דשלא הזמן גרמא נשים פטורות מתפילין ושהזמן גרמא נשים חייבות ממצה והקהל דקבר שני בתובים הבאים כאחד מלמדים ומשני מאן שמעת ליה דתפילין לא הוה זמן גרמא רבי מאיר וסבר לה אין מלמדים ופירש בקונטרס דלדידיה לא איצטריך הקישא אלא בדגמירין לעיל מבבבן אב וגמירין מראיה דהוה מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות דקשאי לן ילף ממצה והקהל לחייבא ר"מ סבר שני בתובים הבאים כאחד אין מלמדים עכ"ל והיינו טעמא דמ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות דדוקא במצה והקהל כהנ דקמין לומר דחייבות אכל כל מ"ע שהזמן גרמא בעלמא נשים פטורות דכיון דאין מלמדין הוה כמו מיעוטא דקא הני חייבות אכל אחרני לא וא"ת מינח זמן גרמא אכל שלא הזמן גרמא מנא ליה דחייבות וי"ל כיון דת"ת ופ"ד הן הוה שני בתובים הבאים כאחד ואין מלמדין הוה כמו מיעוטא דקא הני פטורות אכל שלא הזמן גרמא בעלמא נשים חייבות:

משום דהוה שמחה מצה והקהל שלשה בתובים הבאים כאחד. וא"ת תרצת ההיא דמ"ע שהזמן גרמא דפטורות דליכא למילף ממצה והקהל דאיכא שמחה בהדיהו הוה שלשה בתובים הבאים כאחד דפרישית אלא דמ"ע שלא

וּפְרִיזוּן הַבֵּן. דילפין לעיל בפירקין (דף כ"ט.) נשים פטורות מלפדות בניהם דכתבי תפיסה תפדה: ור' יוחנן בן ברוקא דאמר. חייבא בפרה ורבהו כתיב בנשים היכי ילף הו שאר מצות עשה שלא הזמן גרמא לחיוב ממורא הא הוה מורא ופרה ורבהו שני בתובים הבאים כאחד: **צריכי**. כלומר לא באין כאחד ניהוה

ולמיקרא דאין מלמדין אלא תרווייהו צריכי דאי הוה כתב חד לא גמיר אידך מניה: **דרבנן** **לכבש**. את הארץ במלחמה ואין דרבהו כו' וכן דלא קרינן בה וכבשה לא קרינן בה פרו ורבה: **סיפך** בידו לעשות. לכבד את אביו שאין אימת אחרים עליה: **לא** תתחייב כלל. אפילו פניה: **הניחא** כו'. לעיל קאי דאיתכבא גילף מת"ת ושנין משום דהוה ת"ת ופ"ד הן כו' **מא"ל**. ילף מת"ת ופ"ד הן שאר מצות עשה שלא הזמן גרמא לפטור: **פפונאי** ידע' כו'. תלמידים שפפונא ומנו רב אחא בר יעקב שהיה דר בפפונא כדאמר בהשפיתין (כ"ז דף כ"ט.) גבי שטן ופניה לש' נתבוננו דרשה רב אחא בר יעקב בפפונא אתא שטן ונשקיה אברעיה: **למען** תהיה תורת ה'. הרי כל התורה הוקשה לתפילין ולא שבקינן הקישא וגמירין מבבבן אב ממצה והקהל לזמן גרמא ולא מתלמוד תורה ופ"ד הן שלא הזמן גרמא: **ומדמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות שלא** הזמן גרמא **נשים חייבות**. מדאיצטריך למיכתב הקישא למיפטרין מזמן גרמא מבבב דבשאר מצות חייבות: **הניחא** כו'. פלוגתא היא במשכב שבת (דף ס"א.) ובפרק בתרא דעירובין (דף ס"א.) **מא"ל**. א"כ איכא איכא דמילף דשלא הזמן גרמא נשים פטורות וימשני מאן שמעת ליה הוה **כפרא** ר"מ. בעירובין ולדידיה לא איצטריך הקישא אלא בדגמירין ברישא מבבבן אב וגמירין מראיה דהוה מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות דקשאי לן לעיל ונלף ממצה והקהל לחייבא ר"מ סבר שני בתובים הבאים כאחד אין מלמדין: **ופרישין** ור' יוחנן **דאמר מלמדין**. בסנהדרין בפ' ד' מיתות (דף ס"א.) ואמר נמי בעירובין (דף ס"א.) דתפילין מצות עשה שלא הזמן גרמא מא"ל מהיכא ייתי פטורא למצות עשה שהזמן גרמא: **משום** דהוה שמחה כו'. ולא סבירא לן כפרי דאמר לעיל אשה בעלה משמחה: **לכל עונשין**. ולאין עונשין מלקות הו: **דבי ר' אליעזר תנא** כו'. לאו לפרשי מתני' מיתיה לה אלא אידי דאיתניא עונשין מיתיה נמי אגב

מהיכא איתרבו לדיני ממונ ומיתה למות על דין ההורג: **לכל מיתות**. שיתחייב ההורג עליהם מיתה וכן השור בופר: הוה **קפ"ה**. דמישקיע בקרבן שבעת הקורבן דגול הגר בפ' נשא: דחיותה היא. דאי ליתא בכלל דינין אין לה חיים הכל גוזלין אותה והיא גוזלת את אחרים והכל גדילין הימנה: **אכל בופר**. והמית איש או אשה דמשמע גבי בופר דשור המועד שהרג את האדם: אשה בתובים ומאי מתרץ ר' יוחנן דאמר מלמדין מ"ע שהזמן גרמא אימא דנילף לחיוב ממצה והקהל וי"ל דמזקי קידוש היום כתיב וי"ל דאמר לעיל (דף כ"ט.) אשה בעלה משמחה א"כ ליכא בתובים ואין מלמדין ונשים חייבות בקידוש היום מן התורה דכתבי (שמות ט.) זכור את יום השבת וזכרוהו על ימין וכל שישנו בשמירה לשנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה: **משום** כפרה חס רחמנא עליה. וא"ת כ"ש דאם לא נכתבה חס עליה טפי דאין עליה לא עונש ולא חטא וי"ל דמכל מקום איצטריך כפרה היכא דכתיב בה עונש לנשים בהדיא כגון גבי עריות:

הזמן גרמא מנ"ל דחייבות אימא דפטורות מתלמוד תורה ופ"ד הן וי"ל דלית ליה דר' יוחנן בן ברוקא והוה להו ג' בתובים הבאים כאחד ת"ת ופ"ד הן ופרה ורבהו וא"ת ולגבאי דאמר לעיל (דף כ"ט.) אשה בעלה משמחה א"כ ליכא

הזמן גרמא מנ"ל דחייבות אימא דפטורות מתלמוד תורה ופ"ד הן וי"ל דלית ליה דר' יוחנן בן ברוקא והוה להו ג' בתובים הבאים כאחד ת"ת ופ"ד הן ופרה ורבהו וא"ת ולגבאי דאמר לעיל (דף כ"ט.) אשה בעלה משמחה א"כ ליכא בתובים ואין מלמדין ונשים חייבות בקידוש היום מן התורה דכתבי (שמות ט.) זכור את יום השבת וזכרוהו על ימין וכל שישנו בשמירה לשנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה: **משום** כפרה חס רחמנא עליה. וא"ת כ"ש דאם לא נכתבה חס עליה טפי דאין עליה לא עונש ולא חטא וי"ל דמכל מקום איצטריך כפרה היכא דכתיב בה עונש לנשים בהדיא כגון גבי עריות:

א"ש דבר מצות הוא אין אשה לא. ולא דוקא דהא איתקש עבד לאשה לחיובו במצות באשה דגמור (כתובות דף 7) לה לה מאשה אלא הכי קאמר אינה חייבת כל כך כמו איש: **והרי** הוא כזון לכל דבריו. וא"ת ואיך תמצא זון בקריס והרי מי שאין לו זון אחד מסימני קריס ואמרינן בקריס עד שיהיה בו כולן וי"ל כגון שהביא זון אחר רוב שנותיו דכדג"ל קריס הוא כדאמר פ' יוצא דופן (נדה דף 70) דכי לא נולדו בו סימני קריס הנה קטן עד רוב שנותיו ובהגיע לרוב שנותיו הנה גדול והנה קריס:

להשחתה לא מצית אמרת דיליף פאת וכו'. וא"ת למה לי ג"ש הא מוכח ליה שפיר מדשני קרא בדיבוריה וי"ל דה"מ מקמי דשמעין בברייתא דיש להם חשיבות זון בשום מקום אצל לבתר דשמעין דגלי לית לן למעוטי מדשני כו': **אם** כן לכתוב את שבוקנה. פירוש א"כ דלכתיב הוא דאיתא דהפסיק הענין נכתוב את שבוקנה דהנה ליה כמאן דכתיב פאה דהא כתיב פאה בדאי קרא גבי ראש ונוכל לומר כגנין אב שחייב בפאת זון בבהנים כדכתיב ופאת זקנם לא יגלחו והיב פאת זון בישראל והדר ליקי גילוח דכתיב גבי כהנים דהיי השחתה בפאת פאת דישראל מבנהים מאי פאת ש"מ ג"ש שלימה לימדר הכתוב אף לכל האמור בענין כגון הקפת הראש ופאת זון דדרשין בני אהרן ולא בנות אהרן וכו' בישראל מג"ש דפאת פאת: **וכי** כתב עם קדוש לשריטה הוא דכתיב. פירש בקונטרס דס"א דגדידה ושריטה תרתי ניהו וחד ביד וחד בכלי וא"ת מי הוקנה לומר דכי עם קדוש קאי אשריטה שלא הוקנה באותה פרשה כלל ולא קאי אנדידה ואקרה דכתיב: **בדאי** ענינא וי"ל דניחא ליה טפי למימר דכי עם קדוש קאי אשריטה אע"פ שלא הוקנה באותה פרשה מלכרס המקרא ולומר דבנים אתם לא קאי אלא תתגודדו דסמך ליה אלא אקרה הענין סמוך לו שהרי גדידה הפסיק הענין ואפסא לא מצית אמרת כדמפרש גמרא ומה ראית להוציא את הקרחה וכו' ועוד דיש גם סיוסא אחר דעם קדוש קאי אנדידה שלפני פניו ולא אקרה שלפניו:

א

א"ש דבר מצות אין אשה לא ואי אשמעינן הא משום דאיכא איבוד נשמה חס רחמנא עלה אבל הנה תרתי אימא לא צריכא: חוץ מכל תקיף וכל תשחית כו': בשלמא כל תפמא למתים דכתיב אמור אל הכהנים בני אהרן בני אהרן ולא בנות אהרן אלא כל תקיף וכל תשחית מנלן דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה והני נשי הואיל ולא איתנהו בהשחתה ליתנהו בהקפה ומנלן דלא איתנהו בהשחתה איבעית אימא סברא דהא לא אית להו זון ואיבעית אימא קרא דאמר קרא לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך מדשני קרא בדיבוריה דא"כ ניכתוב רחמנא פאת זקנכם מאי זקנך זקנך ולא זון אשתך ולא והתניא זון אשה והפרים שהעלו שער הרי הן כזון לכל דבריהם מאי לאו להשחתה אמר אבי' להשחתה לא מצית אמרת דיליף פאת פאת מכני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות ואי סבירא לן דכי כתב בני אהרן אפוליה ענינא כתיב נישתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שריפה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסק הענין השתא נמי גימא הפסיק הענין ואי משום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יגלחו יכול גילחו במספרים יהיה חייב ת"ל לא תשחית יכול לקטו במלקט ובריהמי יהא חייב ת"ל לא יגלחו הא ביצד גילוח שיש בה השחתה הוי אומר זה תער א"כ ניכתוב קרא את שבוקנה מאי פאת זקנך ש"מ תרתי ואלא הא דתניא זון האשה והפרים שהעלו שער הרי הן כזון לכל דבריהם למאי הלכתא אמר מר זוטרא לטומאת נגעים טומאת נגעים בהדיא כתיב ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזון אלא אמר מר זוטרא לטהרת נגעים טהרת נגעים נמי פשיטא בין דבת טומאה היא בת

טהרה היא איצטריך סד"א לצדדים כתיב איש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזון הדר אתאן לאיש קמ"ל איסי תני אף כל יקרוה נשים פטורות מ"מ דאיסי דדריש הכי בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בנים ולא בנות לקרחה אתה אומר לקרחה או אינו אלא לגדידה כשהוא אומר כי עם קדוש אתה לה' אלהיך הרי גדידה אמר הא מה אני מקיים בנים ולא בנות לקרחה ומה ראית לרבות את הגדידה ולהוציא את הקרחה מרבה אני את הגדידה שישנה במקום השער ושללא במקום שער ומוציא אני את הקרחה שאינה אלא במקום שער ואימא בנים ולא בנות בין לקרחה בין לגדידה וכי כתב כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בשריטה הוא דכתיב קסבר איסי שריטה וגדידה אהת

שער ומוציא אני את הקרחה שאינה אלא במקום שער: גדידה. אשגרינר וחוקי האמורי היו על מותיהן: בשריטה הוא וקס"ו שריטה וגדידה תרתי ניהו חד ביד וחד בכלי ואע"ג דשריטה בדאי ענינא לא כתיב בין דמיתא לגדידה כתבה הכא ולא אימא אף היא פטורה כתיב כי עם קדוש לברוי והכי שפיר טפי ולא לסרוסי קרא דהא בנים ולא בנות גבי גדידה כתיב ומיניה סליק:

דאיכא איבוד נשמה. משום הכי חייביה רחמנא לשלם כופר: **הקפת הראש**. המשנה צדעיו לאחורי אונן ולפדחתו שאחורי האונן חלקים הם עד סמוך לגובה והצדעים מקום שער הם כולם והמשחית שער הצדעים שיהא ראשו מוקף בשנה לפדחתו וצדעיו ואחרי אוננו עגול סביב היא הקפה: **כל שישנו בהשחתה**. דוקן ישנו בהקפת הראש: **לא יגלחו זקנך אשתך**.

אפילו העלתה זון והשחתה: **פאת פתי**. כתיב בישראל פאת זקנך וכו' כתיב בכהנים ופאת זקנם לא יגלחו וקס"ד דכי כתיב אמור אל הכהנים בני אהרן ולא בנות אהרן אפולא מילתא דכתיב בדהוא עניינא קאי: **נשתוק קרא מיניה**. מג"ש דפאת פאת למעוטי נשים ישראליות ותייתי פטורא בק"ו מבעוטי: **הפסיק הענין**. ולא קאי בני אהרן אלא אטומאה לחדר שיש הפסק בניהם כגון לה שטמא: **מבעיני ליה לכדתניא**. ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה דלא נתייב אלא בהשחתה שעי' גילוח וכו' דאיכא לאוקמי לג"ש להכי לא תדרשה למעוטי בנות הואיל והפסיק הענין: **מלקט פליגינא** של מצחצחי חרבות שפולקין בם את תיק הסיף: **והימיני**. פליגינא של עושי תריסין: **ת"ל לא יגלחו**. האמור בכהנים ואין דרך גילוח בכך ואיתא ג"ש ליתן האמור של כהנים בישראל ושל ישראל בכהנים: **אם כן**. דלכתיב הוא דאיתא נכתוב את שבוקנה דהנה ליה נמי כמאן דכתיב פאה דהא כתיב פאה בדהוא קרא גבי ראש ומדהוי כתיב גבי זון את שבוקנה ולא כתיב את זקנך ש"מ אפאה קאי ד"ק לא תשחית פאות שבוקנה ויהי גילוח דהשחתה בכהנים: **אם כן**. דלכתיב הוא דאיתא נכתוב את שבוקנה דהנה ליה נמי כמאן דכתיב בישראל: **מאי פאת ש"מ תרתי**. ג"ש שלימה לימדר הכתוב אף לכל האמור בענין: **למוקפת נגעים**. שסימני מקום שיער חלוקים מסימני עור כשר שבנגעי עור כשר כתיב שער לכן ובסימני נתקי ראש זון שער צדוב וקאמר הכא דאם העלתה אשה שער בזונה הוי סימני נגעה כדן נתקי זון: **בהדיא כתיב**. זון של אשה דכתיב איש או אשה: **לטהרת נגעים**. לכשתטהר תשען דין טהרת מצורע בתגלחת צפורים: **איצטריך**. לטומאת נגעים כדאמרן מעיקרא להשוות סימני נתקי זון אשה לסימני זון איש ודאמרת בהדיא כתיב סד"א לצדדין כתיב דאשה הכתוב בקרא לא קאי אלא אנתקי הראש ואו בזון דכתיב בסיפיה אתאן לאיש ולא לאשה קמ"ל תנא דברייתא הרי הן כזון לכל דבריהם: **בנים ולא בנות**. בנים אתם לה' לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בנים ולא בנות לקרחה אבל לגדידה אף בהנות: **או אינו**. אלא אף לגדידה: **כשהוא אומר**. בפסוק שלאחריי כי עם קדוש אתה ואף הנשים בכלל עם: **ה"ג מרבה** אני את הגדידה שישנה במקום שער ושללא במקום

פ'ת' בתחילת הפסוק 'לא תקפו פאת ראשכם', וגם אם היה מסיים 'לא תשחית את שבך' היה ברור שהכוונה לפאת הזקן, וכאילו התיבה 'פאת' כתובה במפורש, וניתן היה להקיש 'פאת פאת' ללמוד מהו דרך הגילוח האסור גם מבלי שנכתב 'פאת' באופן מפורש, והיות שמספיק 'את שבך' נכתב 'פאת' ו'קנף' ש'מע מינה' – ללמוד מכאן תרתי – שני לימודים, א. שהאיסור הוא רק גילוח בדרך השחתה, ב. וכל זה רק בבני אהרן.

שואלת הגמרא: ואלא – כיון שהוכחנו שנשים אינן מזהירות על השחתת זקן, הא דתנינא זקן האשה והסרים שהעלו שער זקן כמו באיש, הרי – הן כזקן של אנשים לכל דבריהם – לכל ההלכות השייכות בוקן. למאי הלכתא – הן כשל איש. משיבה הגמרא: אמר ר' זוטרא, לטומאת נגעים, שאם נראה בזקנה נגע, דינו ככל הלכות נגעי זקן.

מקשה הגמרא על תירוצו זה: והלא טומאת נגעים בוקן אשה כהריון בתיבא – נכתבה מפורש 'איש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן' (יג, כט), ולא שייך לומר שזה מה שמשמיעה לנו הברייתא.

מתרצת הגמרא תירוצו אחר: אלא אמר ר' זוטרא הברייתא משה את זקן האשה לאיש לטהרת נגעים – שכשתסור מנגע בזקנה, תעשה ככל דיני טהרת מצורע. דוחה הגמרא גם תירוצו זה: שהרי ההלכה בענין טהרת נגעים, נמי פשיטא, כיון דכתיב טומאה היא – ששזה היא לאיש לענין טומאת נגע שבזקן, ממילא כתיב טהרת היא – שזה היא לו גם לענין טהרתה.

מתרצת הגמרא באה הברייתא להשמיענו שאשה שזה לאיש לענין טומאת נגע זקן וכפי שנתבאר בתחילת הסוגיא: והגם שזה פסוק מפורש איצטריך – גם התנא להשמיע זאת ולא סמך על כך שבנין זאת מהמפורש, כי אלמלא הברייתא סלקא דעתך אמינא שהנאמר בתחילת הפסוק 'איש או אשה' לצדדים בתיב – לא נאמר בשזה על כל האמור בהמשך הפסוק, אלא יש לחלק את הפסוק לשנים וכך תפרשו, 'איש או אשה כי יהיה בו נגע בראש' – בנגע זה שזה אשה לאיש. ומה שמסיים 'או בזקן' תרד אתאן לאיש – חזרו ובא לפרש דיני נגע בזקן האיש, שכן דרך זקן לצמוח רק באיש. קא משמע לן – לכך באה הברייתא להשמיע לנו ששזה לאיש גם בנגעי זקן.

הגמרא מביאה דעה שיש 'לא תעשה' נוסף שנשים פטורות ממנו: איסי תני – שונה ברייתא, אף מהלאו של כל קרחתו – שהזהירו שלא לקרוח קרחה בראש על המת, נשים פטורות. שואלת הגמרא: מאי ענינא דאיסי – מהיכן למד הפטור. משיבה הגמרא: דרביש חכי (דברים יד, א) 'בנים אתם לה' אלהיכם. לא תתגדדו, וכתוב בהמשך הפסוק ולא תשימו קרחת' בין ענייכם למת. כי עם קדוש אתם לה' אלהיך, דוקא 'בנים' הם באיסור שימת קרחה, ולא בגנות, לקרחתה – שהן אינן מזהירות על שימה זו.

מתרצת הגמרא: אמר אביי, להשחתה לא מצית אחרת – אינך יכול לפרש שזאת כוונת הברייתא, משום דיליף – שלמדו גזירה שוה, נאמר 'פאת' בישראל (שם) 'לא תשחית את פאת זקנך', ונאמר 'פאת' בכהנים בני אהרן' (שם כא, ה) 'ופאת זקנם לא יגלחו', ולמדו דין הישראל מן הכהנים 'מה להלן באיסור ופאת זקנם לא יגלחו האמור בכהנים נשים פטורות, כמו שדרשו 'אמר אל הכהנים בני אהרן' ולא בנות אהרן, אף כן באיסור שנאמר לישראל 'לא תשחית את פאת זקנך' נשים פטורות.

שואלת הגמרא על תירוצו של אביי: ואי כתיבא לן דכי כתב – שהנכתב בתחילת הענין 'בני אהרן' – שמשמעותו ולא בנות, אכוליה ענינא בתיב – מיעוט זה עולה על כל הדינים הכתובים בפרשה, ולא רק על טומאת מת. נישתק קרא מינה – מהגזירה שוה של 'פאת פאת' ו'תיתי' ונדע את פטור בנות ישראל בקל וחומר מכהנות, ואנא אמינא, ומה כהנים שריפה בהם הכתוב מצות תירות – יותר מיישראל, ובכל אופן דוקא 'בני אהרן' מזהירים על השחתת זקן ולא בנות אהרן, וישראל שלא ריבה מצות תירות לא כל שכן שאין נוהג בבנות ישראל איסור השחתת זקן.

מתרצת הגמרא: אי לאו – אם לא הגזירה שוה, הוה אמינא שהמיעוט של 'ולא בנות אהרן' לא נאמר לבני איסור זה, שכן בין המיעוט לאיסור הפסק הענין במצוה אחרת של 'זה יטמא' (שם, ג) הנוהגת גם בנשים. ומכיון שבאה גזירה שוה בהכרח באה כדי ללמדנו שבנות אהרן נתמעטו גם מהאיסור באה בל תשחית, וכמותם אף הישראליות נתמעטו.

דוחה הגמרא: השתא נמי שיש לנו גזירה שוה ניבא – עדיין נאמר 'הפסיק הענין' ובנות אהרן גם באזהרת בל תשחית. ואי משום גזירה שוה – שתשאל מה באה ללמדנו, מיבעי ליה להלכה אחרת לכדתניא בברייתא המבארת דיני גילוח זקן הגלמים מהגזירה שוה האמורה. וכך נאמר בה, לפי שאמר בכהנים (שם, ה) 'ופאת זקנם לא יגלחו', יכול – אף אם יגלחו לפאת זקנו כמקפריסם, שאינם נזוים השיער מהשורש יהיה חייב, תלמוד לומר גילוח אצל ישראל (שם יט, כז), 'לא תשחית את פאת זקנך', ומשמע שאינו משייר מן השיער מה שאין כן מספריים משיירות.

ומבארת הברייתא: ואם האיסור הוא רק לא להשחית, יכול שגם לקטו לשער זקנו כמלקט ובריהמיני – כלים העשויים ליישר ולהחליק הקרשים ואין הדרך לגלח בהם, גם יהא חייב, תלמוד לומר בכהנים 'ופאת זקנם לא יגלחו', הא כיצד איזו גילוח שיש בה השחתה – איזהו הכלי שהדרך לגלח בו, משהחית השיער האסור, הוי אמר זה תער – שבו מתקיימים שני התנאים הללו. ומאחר שדין זה נלמד מהגזירה שוה האמורה, שוב אין הכרח לומר שבאה ללמדנו שבנות אהרן אינם באיסור השחתה. משיבה הגמרא: אם כן – אם כדברך ללמדנו מהו הגילוח האסור, ניתבוב קרא 'לא תשחית את שבך' נכתב 'פאת זקנך', שהרי נזכר

דוקא המית איש, דבר מצות – החייב בכל המצוות אין יש בהריגתו תשלומי כופר, לפי שביטלו מן המצוות, אבל המית אשה שאינה חייבת בכל המצוות כמו האיש, לא חייבה התורה על הריגתה בתשלומי כופר. ואי אשמעינן הא – ששזה לאיש בענין תשלומי כופר, היינו סבורים שדוקא לענין זה משום דאיכא – שיש בהריגתה איבוד נשמה חס דחמא עלה שתהיה כאיש. אבל הנה תרתי – בשתיים הללו שהוכחנו לעיל עונשים ודינים, איכא – נאמר לא נחייבו הנשים בהלכות הללו, לפיכך צריכא – צריך את שלושת הלימודים כדי לרבות את הנשים לכל ענין.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה: נאמר בה שנשים חייבות בכל מצות לא תעשה שבתורה, חוץ מכל תקיף פאת הראש ובל תשחית פאת הזקן, שאם אירע וצמח לה זקן אינה מזהרת על השחתתו, בו' – וכמו כן אינה באזהרת כל תשמיא למתים שעל זכרי כהונה.

שואלת הגמרא: כשילמא כל תשמיא למתים מפורש לנו שאינו נוהג בנשים, דכתיב (ויקרא כא, א) 'אמר אל הכהנים בני אהרן'.. לנפש לא יטמא בעמיו, ודורשים דוקא 'בני אהרן' באזהרת לנפש לא יטמא ולא בגנות אהרן. אלא כל תקיף – לא תקפו פאת ראשכם, וכל תשחית את פאת זקנך, מנלן – מניין לנו שנשים פטורות מהם.

משיבה הגמרא: משום דכתיב (שם יט, כז) 'לא תקפו פאת ראשכם, ולא תשחית את פאת זקנך' סמכה התורה איסור הקפת פאת הראש לאיסור השחתת זקן ללמדנו כל שישנו – כל המצוה בהשחתה על הזקן ישנו בהקפה – באיסור הקפת פאת הראש, והני נשי הואיל ולא איתנהו בהשחתה – הן אינן באיסור השחתת הזקן, ליתנהו בהקפה – כמו כן אינן באיסור הקפת פאת הראש.

שואלת הגמרא: ומנלן דלא איתנהו בהשחתה – ומניין שאינן באיסור השחתת הזקן. עונה הגמרא: איצטית איכא דבר של כתיבא, דהא לא אית להו זקן – שהרי מדרך טבעו של עולם אין צומח להו זקן. ואיצטית איכא קרא דאמר קרא (שם) 'לא תקפו פאת ראשכם' בלשון רבים 'ולא תשחית את פאת זקנך' בלשון יחיד, מדשני קרא דבריבויא – בלשונו למדנו זאת, ומבארת הגמרא דאם כן היה נוהג בנשים ניתבוב דחמא 'פאת זקנכם' בלשון רבים כמו בפאת ראשכם, מאי 'זקנך' בלשון יחיד מכאן שדוקא זקנך – של האיש באיסור השחתה, ולא זקן אשתך, אפילו אירע שצמח לה זקן, אינה מזהרת על השחתתו.

ממשיכה הגמרא ומקשה על דברי המשנה: ולא וכי אין איסור בהשחתת זקן האשה, והתניא בתוספתא (נגעים פ"ה, ח), זקן אשה והסרים שאינו בר עמדת תולדות ואחד מסימניו שאין לו זקן, שהעלו שער בזקנם כמו לאיש. הרי דין שערות אלו הן כזקן שאר האנשים לכל דבריהם. מעלה הגמרא אפשרות מאי לאו שכוונת הברייתא 'לכל דבריהם' גם לאיסור השחתה – שנוהג בהם.

אינן שתי מעשים נפרדים, אלא אחת היא – שריטה בין שנעשתה ביד בין בכלי.
הגמרא מביאה ביאור נוסף בשית איסי: **אפי' אמר, היינו טעמא דאיסי דנמר גזירה שוה**, נאמר בישראל ו'לא תשימו קרחה בין עיניכם', ונאמר בכהנים 'לא יקרחו קרחה בראשם' ולמד דין הישראל מפי' אהרן, מה להלן בכהנים, נשים פטורות, כמו שדרשו בני אהרן, ו'לא בנות אהרן', אף כן בישראל נשים פטורות. שואלת הגמרא על תירוצו של אביי: **ואי סבירא לן דכי כתיב קרא – שהמיעוט בני אהרן, ו'לא בנות', גבולי עניינא הוא דכתיב ולא רק על טומאת מת. נשתוק קרא מיניה – מהגזירה שוה של 'קרחה קרחה, ויתתי פטור בנות ישראל בקל וחומר מכהנות, ואנא אמיינא ומה כהנים שריפה בהם הכתוב מצות יתירות' – יותר מישראל. ובכל אופן דוקא 'בני אהרן' מזהירים על קרחה ו'לא בנות אהרן', ישראל שלא ריבה בהם הכתוב מצות יתירות לא כל שכן שאין נוהג בבנות ישראל איסור קרחה מתרצה הגמרא. אי לא גזירה שוה – של קרחה קרחה המשווה ישראליות לכהנות הוה אמיינא שהמיעוט ו'לא בנות אהרן' לא נאמר לגבי איסור זה, שכן בין המיעוט לאיסור הפסיק הענין במצות 'לה יטמא' הנהגת גם בנשים. ולכך הגזירה שוה באה ללמדנו שבנות אהרן נתמעטו מאיסור קרחה, ובמותם אף הישראליות. דוחה הגמרא: **השתא נמי שלמדנו גזירה שוה נימא 'הפסיק הענין' ולא נתמעטו בנות אהרן מאזהרת קרחה. ואי משום גזירה שוה מה באה ללמדנו, מיפעי ליה להלכה אחרת, לכתבתיא בברייתא המבארת את דיני איסור קרחה, וכך נאמר בה, נאמר בכהנים 'לא יקרחו קרחה בראשם', ותיבת 'קרחה' מיותרת ולמה נאמרה, אלא 'כול אפילו אם קרחה בראשו ארבע וחמש קרחות בבת אחת לא יהא חייב מלקות ארבעים אלא כעובר בעירה אחת, שהרי עשאן בבת אחת. תלמוד לומר – לכך ייתר 'קרחה', ללמדנו לחייב אותו מלקות על כל אחת ואחת. עוד מדקדקת הברייתא בפסוק זה: 'בראשם', מה תלמוד לומר – לאיזה צורך נאמר. אלא לפי שנתקשר בישראל 'לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת', כול לא יהא חייב אלא על עשיית קרחה בין העינים – בשערות ראשו סמוך למצחו מעל לבין העיניים. מנן לרבנות כל הראש – שיהא כל מקום אחר אסור, תלמוד לומר – בכהנים 'בראשם' לחייב בקרחה בשאר מקומות על הראש כבין העינים. ממשכה הברייתא ומבארת: ואין לי – שיתחייבו בהלכות שנלמדו מ'קרחה' ו'בראשם' אלא כהנים שבהם עוסקת פרשה זו, שריפה בהם הכתוב בכהנים מצות יתירות על ישראל, ולכן מעצמנו אין לנו לדמות ישראל לכהן, ואם כן ישראל מנלן שגם בו נוהגת הלכות הללו. דורשת הברייתא מהגזירה שוה האמורה לעיל: נאמר כן בכהנים 'לא יקרחו קרחה' בראשם' ונאמר להלן בישראל ו'לא תשימו קרחה' בין עיניכם למת, מה כן בכהנים חייב על כל קרחה וקרחה, וחייב על הראש כבין העינים.****

אף להלן בישראל. חייב על כל קרחה וקרחה, וחייב על הראש כבין העינים. עוד דורשים מגזירה שוה זו, ומה להלן בישראל איסורו הוא דוקא כשקרח על מת, אף כן בכהנים איסורם דוקא כשקרחו על מת. ומאחר שהגזירה שוה באה ללמד הלכות קרחה, שוב אין מקום לתירוצו של אביי שהכריח שבאה ללמדנו שבנות אהרן אינן באיסור קרחה. משיבה הגמרא: **אם כן שהגזירה שוה רק כדי ללמדנו את הלכות האמורות באיסור קרחה. נכתוב קרא בכהנים 'לא יקרחו קרחה בראשם' בלי 'הא', וכן בישראל, ו'לא תשימו קרחה' בין עיניכם מאי 'קרחה' בתוספת 'הא', ששעת מינה תרתי מהגזירה שוה א. שחייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים, ודוקא כשקרח על מת, ב. וכל זה דוקא בזכרים ולא בנקבות.**
הגמרא מביאה ביאור נוסף בשית איסי: **רבא אמר, היינו טעמא דאיסי דגליף קרחה שנאמר באיסורה ו'לא תשימו קרחה בין עיניכם', גזירה שוה מתפילין שבהם נאמר (דברים יא, יח) והיו לטופט' בין עיניכם, מה להלן בתפילין נשים פטורות כמו שלמדנו לעיל (לד.) אף כן בקרחה נשים פטורות. שואלת הגמרא: ורבא מאי טעמא לא אמר רבאפי, לפטור מהמיעוט בני אהרן. עונה הגמרא, ייתור הלשון שלא אמר 'קרחה' אלא 'קרחה' שממנו לומד אביי, רבא לא משמע ליה וטובר שאין כאן ייתור לשון ללמוד ממנו, וממילא אין לך לדרוש מ'קרחה' אלא גזירה שוה המלמדת מה היא הקרחה האסורה. ממשכה הגמרא ושואלת: ואפי' מאי טעמא לא אמר רבאפי לפטור מהגזירה שוה של בין עיניכם, עונה הגמרא: אמר לך אביי, הלכות תפילין גופיהו מהבא – מהגזירה שוה של בין עיניכם גמר לה מה להלן – ב'בין עיניכם' של איסור קרחה כוונת הכתוב למקום שעושים קרחה – שיש בו צמיחת שיער, וזהו בגובהה של ראש – מעל המצח, ולא בין העינים ממש אף כן – בין עיניכם' שנאמר לגבי הנחת תפילין. מקום הנחה שלהן הוא בגובה הראש, במקום תחילת השערות, ולא נאמרה הגזירה שוה אלא להלכה בלבד.
הגמרא ממשיכה לדון בדברי אביי ורבא. שואלת הגמרא: ובין לאפי' ובין לרבא המבארים בדעת איסי שפטור נשים אינו נלמד מ'בנים אתם לה' אלהיכם שהוא תחילתו של הפסוק שנאסרה בו הקרחה, האי לשון 'בנים' אתם, מאי דרשי ביה. משיבה הגמרא: האי מיפעי לדרשה אחרת לכתבתיא בברייתא המדקדקת מלשון פסוק זה את מעלתן של ישראל וכך נאמר בה. נאמר בפסוק 'בנים אתם לה' אלהיכם', ומדוע לא כתב 'אתם בנים לה' אלהיכם', אלא דוקא ב'בנים' שאתם נוהגים כפי מעלה כמו מנהג בנים דהיינו שאתם עובדים את ה' אלהיכם, ודבוקים בו, אזי אתם קרויים 'בנים' ונהגתם ה' כלפיכם היא כהנהגת אב אל בנו. אך כאשר אין אתם נוהגים מנהג בנים – שאינם עושים רצונו של מקום אין אתם קרויים בנים – ויתנהג אליכם כהנהגת אדון אל עבדו. דבר רבי יהודה. רבי מאיר אומר, בין כך כשאתם נוהגים כבנים ובין**

כך כשאינכם נוהגים כבנים, אתם קרויים 'בנים' – הנהגת ה' כלפיכם היא כהנהגת אב אל בנו. ופסוקים רבים מעידים על זאת שנתאמר (ירמיה ד, כב) 'בנים סכלים קמה'. ואומר (דברים לב כ) 'בנים לא אמן כם'. ואומר (ישעיה א ד) 'זרע מרעים בנים משחיתים'. ואומר (הושע ב א) 'זהו במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם ואמר להם בני אל חי'. מבארת הגמרא: מאי ואומר – לשם מה הוצרך התנא להביא כמה פסוקים. משיבה הגמרא: כוונת התנא בפסוק השני להשמיענו ובי תימא – סכלי – חסרי דעת העושים מעשי שטות, הוא דמקרי בני אבל אותם שאינם חסרי דעת אלא בי לית בהו הימנותיהו – כשאין בהם אימון מחמת מעשי רשעות, לא מקרי בני, תא שמע הפסוק השני, ואומר 'בנים' הם גם כאשר 'לא אמן כם'. וכי תימא דוקא אותם בי לית בהו הימנותיהו – שאין בהם אימון מחמת מעשיהם, הוא דמקרי בני, אבל אותם שבדיוטא תחתונה בי פלחיו – שעובדים לעבודת זכוכים, לא מקרי בני, תא שמע הכתוב השלישי ואומר 'זרע מרעים בנים משחיתים' שלמרות שיש בהם עוון עבודה זרה הקריי החשחתה עדיין קרויים בנים. וכי תימא אמנם הם בנים, אבל מכיון שעבדו עבודה זרה, שוב מעתה עד עולם 'בנים משחיתים' הוא דמקרי – אף אם יחזרו בתשובה אבל 'בני מעלייא' – בנים מעולים וחשובים לא מקרי, תא שמע בפסוק הרביעי המדבר בעת שיחזרו בתשובה, ואומר, 'זהו במקום אשר יאמר להם – תחת אשר היה נאמר עליהם, לא עמי אתם' משום עבודה זרה שעבדו, עוד יאמר להם – עליהם בני אל חי' – בנים חשובים, החביבים יותר מעם, מוכתרים במעלה 'בנים אתם לה' אלהיכם'.

משנה

משנתנו מוסיפה לפרט את המצוות הנהגות באנשים ולא בנשים, והיא עוסקת בדיני הקרבנות. הפסיכות – סמיכת ידי הבעלים על ראש הקרבן לפני שחיתתו, והתנפלות – הנפת קרבנות מסוימים. והתנפלות – הקרבת מנחות מסוימות אל קרן המזבח, והתנפלות – הקמיצה מן המנחה, והתנפלות – שריפת הקרבנות או חלקיהן על גבי המזבח, והתנפלות – מליקת קרבנות העוף, והתנפלות – קבלת דם קרבן הבהמה בכלי לאחר שחיתתה, והתנפלות – ההזאה מדם הקרבן על גבי המזבח, נוהגים באנשים ולא בנשים. שהנשים אינן סומכות על קרבנותיהם ואינן מניפות את מנחתן, ואפילו דן כהנות אינן מגישות מנחה וקומצות ממנה, ואינן מקטירות ומולקות ומקבלות את הדם ומזות. חוץ מנפחת סוקה וגזירה, ששן – הסוטה והגזירה מניפות אותן בעצמן.

גמרא

הגמרא מבררת בכל אחד מהדינים ששנינו במשנה, מה המקור לכך שאינו נוהג בנשים. מבארת הגמרא: פסיכות אינן נעשות על ידי נשים, משום דכתיב בתחילת הציווי על

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לו עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס צו רש"י

א אחת היא אבי אמר היינו טעמא דאיסי דנמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף פאן נשים פטורות ואי סבידא לן דכי כתיב קרא בכולו עניינא הוא דכתיב נשתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שרבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין השתא נמי נימא הפסיק הענין ואי מ'שום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יקרוהו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנן לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מנן נאמר פאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה פאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף פאן על מת

א אחת היא. משמעות שתיהן בין ביד בין בכלי מבני אהרן. דכתיב (ויקרא כח) לא יקרוהו קרחה בראשם גבי אומר אל כהנים: דכי כתיב קרא. בני אהרן: נשתוק קרא. מהר ג"ש בני ישראל: בראשם. ואומר אצל כהנים מה ת"ל דלפי שנאמר בישראל בין עיניכם משמע סמוך לפדות: ומה להלן. בישראל על מת דהתם כתיב למת: א"כ. דלחך מילתא לחודה אתא: נכתוב. בתורהו קרח מאי קרחה הוה ליה בג"ש יתירה למידרש נמי הא: תפילין גופייהו טהבא נמירי. כלומר הדיא ג"ש דבין עיניכם מיבעי ליה למנמר מקום תפילין מהבא דלא תימא בין עינים ממש דהיינו על פדחתו אלא דלחך מביין עיניכם דקרחה דבמקום שער דבלאו מקום שער לא משכחת קרחה והיינו למעלה מפדחת: ובין לאבני ובין לרבה. דנפקא להו פטורא דנשים מקרא אהרנא בניס אתם מאי דרשי ביה: וב"ת סבלי הוא דמקרי בני. כשאין בהם אלא שטות הוא דמיקרו בניס אבל בשום רשעים דלית בהו הימנותא לא מקרו בניס: משחיתים. דהיינו עבודה זרה דכתיב (דברים ז) פן תשחיתן ועשיתם פסל וגו': בני מעליא לא מקרו. עוד לעולם: ת"ש. דהדרי מקרו בני אל חי ע"י תשובה: מתני' הפסוקות בו. אינה סומכת ואינה מניפה ואינה מגשת מנחה ואפילו היא כהנת אין העבודה כשרה בה להגיש מנחה בקרן מערבית דרומית במשפטה דהנינו לה בפ"ב דסוטה (ה' ה') ואינה קומצת ומקטרת ואינה מולקת עוף ואינה מקבלת דם ואינה מזה דם חטאת העוף חוץ מסוטה וזוירה שהם מניפות מנחתן בעצמן בין כהנות בין ישראליות שמנחתן טענה תנופה בבגלים ובגמ' דליף לה: גמ' אל בני ישראל. דמקרא וכתוב בהדיא עניינא וסמך דד: דבר אל בני ישראל והניף. בצו את אהרן המקריב את זבח שלמי וכתוב בהדיא עניינא והניף: הקרב אותה. מהאי קרא נפקא לן הגשה בפ"ב דסוטה (ס"ט): איתקש מליקה להקטרה. והא מעטצא נשים מזהקטירו אותו בני אהרן:

א אחת היא אבי אמר היינו טעמא דאיסי דנמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף פאן נשים פטורות ואי סבידא לן דכי כתיב קרא בכולו עניינא הוא דכתיב נשתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שרבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין השתא נמי נימא הפסיק הענין ואי מ'שום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יקרוהו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנן לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מנן נאמר פאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה פאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף פאן על מת

א אחת היא אבי אמר היינו טעמא דאיסי דנמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף פאן נשים פטורות ואי סבידא לן דכי כתיב קרא בכולו עניינא הוא דכתיב נשתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שרבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין השתא נמי נימא הפסיק הענין ואי מ'שום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יקרוהו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנן לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מנן נאמר פאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה פאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף פאן על מת

ה אחת היא אבי אמר היינו טעמא דאיסי דנמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף פאן נשים פטורות ואי סבידא לן דכי כתיב קרא בכולו עניינא הוא דכתיב נשתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שרבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין השתא נמי נימא הפסיק הענין ואי מ'שום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יקרוהו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנן לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מנן נאמר פאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה פאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף פאן על מת

ה אחת היא אבי אמר היינו טעמא דאיסי דנמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף פאן נשים פטורות ואי סבידא לן דכי כתיב קרא בכולו עניינא הוא דכתיב נשתוק קרא מיניה ותייתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שרבה בהם הכתוב מצות יתירות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לא כ"ש אי לאו ג"ש הוה אמינא הפסיק הענין השתא נמי נימא הפסיק הענין ואי מ'שום ג"ש מיבעי ליה לכדתניא לא יקרוהו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים מנן לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לחייב על הראש כבין העינים ואין לי אלא כהנים שריבה בהם הכתוב מצות יתירות ישראל מנן נאמר פאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה פאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף פאן על מת

להכי איצטריך למעוטי ותנופה נמי איצטריך למעוטי משום דאשכחן תנופה דכשרה בנשים בדמפרש לקמן:

לִיָּה לְתַנָּא לְמִיתְנִיָּיה: הוּאֵת דָּם עוֹף.

חזון מִיַּד הָאִשָּׁה וְגו': ה"ג מֵה פֶּאן פֶּהֶן אֶף לְהִלָּךְ

כְּפִי הַנְדִּיר (סס ו): מִתְנִי' תְּלוּיָה וְאֵינָה תְּלוּיָה. בְּגָמ' מִפְּרֹשׁ לָהּ:

דו"ח

בניסן

אֶת הַבְּגָדִים אֲנִי יָלֵל בֵּינָם שֶׁלֹּא נִצְטוּ בַּבְּגָדִי כַּהוֹנֵה לֹא הָיוּ מְחוֹסְרֵי בְּגָדִים: א

לְשַׁחֲיִטָּתוֹ קָבַע לוֹ פֶּהֶן לְהִזְאָתוֹ בֶּן עוֹף

לְשַׁחֲיִטָּתוֹ קָבַע לוֹ פֶּהֶן לְהִזְאָתוֹ בֶּן עוֹף

בְּהִיט לֹא־יִסְתַּכּוּלִי בֵּיהּ וְנִרְאָה דְּחֻדָּשׁ נוֹהֵג בְּזִמְנֵי הַזֶּה וְלִכְפֹּךְ יֵשׁ לִיזְהַר שְׂאֵם

כן ה'בְּהֵן מְנִיף. ומה ל'הֵלֵךְ בְּעָלִים – כשם שבשלמים בעל הקרבן מניף כאמור בפסוק לעיל, אָף כָּאן – בסוטה, הִבְעֵלִים מְנִיפִים. הָא בְּיָצֵר – כיצד נעשית התנופה, בְּהֵן מְכַנִּים יָדוֹ תַּחַת יַד בְּעָלִים וּמְנִיף, ונמצא שגם הכהן וגם בעל הקרבן מניפים. שואלת הגמרא, אִשְׁכַּחְתָּן סוּמָה – מצאנו את מקור הדין שסוטה מניפה, אולם בְּיָדָהּ מְנַלֵּן שאף היא מניפה בעצמה כאמור במשנה. משיבה הגמרא, אֲתֵינָא – דין זה נלמד בגזרה שוה 'כֶּף' 'כֶּף' מְסוּמָה. בסוטה נאמר (במדבר ה יח) 'וְנָתַן עַל כַּפִּיָּהּ, וּבְנִזִּיר נאמר (במדבר ו יט) 'וְנָתַן עַל כַּפֵּי הַנִּזִּיר', כשם שבסוטה נשים מניפות ושהן בעלי הקרבן, אף בנזיר נשים מניפות.

משנה.

המשנה שלפנינו דנה איזה מצוות נהוגות בכל מקום ואיזה נהוגות בארץ ישראל בלבד. כָּל מִצְוָה שֶׁהִיא תְּלוּיָה בְּאַרְץ – שקיומה תלוי בקרקע או בגידוליה, כגון שמיטה תרומות ומעשרות וכדומה, אִינָה נִוְהָגֶת אֲלֵא בְּאַרְץ – אין החיוב לקיימה אלא במה שגדל בארץ ישראל. וְשֶׁאִינָה תְּלוּיָה בְּאַרְץ – ואילו מצוה שקיומה אינו תלוי בקרקע או בגידוליה, אלא מוטלת היא על גוף האדם, נִוְהָגֶת בֵּין בְּאַרְץ וּבֵין בְּחוּצָה לְאַרְץ.

שְׁלֹא קָבַע לוֹ בְּהֵן לְשִׁחִיטָתוֹ – שאינו צריך כהן לשחטו, אלא אפילו ישראל (ורו) כשר לשחטו, אף על פי כן קָבַע לוֹ בְּהֵן לְהוֹאֲתוֹ – רק כהן כשר בזריקת הדם, קל וחומר לָכֵן עוֹף שֶׁקָּבַע לוֹ בְּהֵן לְמַלְקָתוֹ – שאין מליקה כשרה אלא בכהן, אִינוּ דִּין שֶׁקָּבַע לוֹ כהן לְהוֹאֲתוֹ, לפיכך נשים אינן כשרות להוות ממנו.

הגמרא עוברת לדרן בסיום דברי המשנה. שנינו במשנה, חוֹיִן מְמַנְחָת סוּמָה וְנִזִּירָה שֶׁהִסוּטָה הַנִּזִּירָה מְנִיפֹת בָּהֶן. אָמַר לִיה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יֵאֵשִׁיָּה דְּדְרִיָּה – שחי בדורו, לֹא תִּיתִיב אֶבְרָעָךְ עַד דְּאָמַרְתָּ לִּי לְהָא שְׁמַעְתָּתָא – אל תשב על רגליך עד שתלמדני דבר זה, מְנַלֵּן לְמַנְחָת סוּמָה שְׁמַעְוִנָה תְּנוּפָה. הגמרא תמדה על שאלתו של רבי אליעזר, מְנַלֵּן – וכי שאלה היא זו מנין שמנחת סוטה טעונה תנופה, הלוא בְּנוּפָה של פרשת סוטה בְּתִיב (במדבר ה כה) 'וְהִנִּיף אֶת הַמִּנְחָה'. אֲלֵא כִּךְ שָׁאֵל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, תְּנוּפָה בְּבָעָלִים מְנַלֵּן – מנין שהסוטה מניפה בעצמה את מנחתה, הן לא נאמר בה תנופה אלא בכהן. רבי יאשיה משיב, אֲתֵינָא 'רַבִּי' 'יָד' מְשַׁלְמִים – מנחת סוטה נלמדת בגזירה שוה מקרבן שלמים, בְּתִיב הָכָא – במנחת סוטה (שם) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה, וּבְתִיב הָתָם – בקרבן שלמים (ויקרא ז ל) 'וְיָדוֹ תְּבִיאֶנָּה אֶת אִשִּׁי ה'". לפיכך למדים זה מזה, מָה כָּאן בְּהֵן – כשם שבסוטה הכהן מניף שנאמר (במדבר ה כה) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן וְגו' וְהִנִּיף, אָף לְהֵלֵךְ – בשלמים, גם

'וְהִקְרִיבוּ' האמור כאן בפסוק זו קְבֵלָת הָדָם, נמצא שמיעוט התורה נאמר על קבלת הדם. בסיום המשנה שנינו, וְהוֹאֲתָ, שאף הן אינן נוהגות בנשים. הגמרא מבררת באיזו הוזה מדובר, הוֹאֲתָ דְּהִיכָא – על איזה קרבן שנינו במשנה שהזאתו אינה כשרה בנשים. אִי דְּפָרָה – אם כוונת המשנה לדם פרה אדומה ושבשחיטתה היו מזים ממנה שבע פעמים כנגד קדש הקדשים, הרי 'אֶלְעֶזֶר' בְּתִיב כָּה – התורה אמרה שאלעזר בלבד והוא הדין לכל סגן כהן גדול מזה מדמה, שנאמר (במדבר יט ד) 'וְלָקַח אֶלְעֶזֶר הַכֹּהֵן מִדְּמָה בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה', ואפילו שאר כהנים אינם כשרים בה, אם כן פשוט הוא שנשים אינן כשרות בה. וְאִי דְּפָנִים – ואם נאמר שכוונת המשנה לקרבנות שמוזים מדמם בפנים ועל הפרוכת או על מזבח הזהב, כפר כהן המשיח ופר העלם דבר של ציבור, 'הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ' בְּתִיב כָּה – התורה אמרה שרק כהן גדול (ושנמשך בשמן המשחה) מזה מדמה, שנאמר (ויקרא ד ה'ו) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמְּשִׁיחַ מִדְּם הַפָּר וְגו' וְהִזָּה', ואפילו כהן הדייט אינו מזה מהן, אם כן בודאי נשים אינן כשרות בהן. אֲלֵא כוונת המשנה לְהוֹאֲתָ דְּכֵן עוֹף – הוזה מדם עולת העוף, שכל כהן כשר להוות ממנה, אבל נשים אינן כשרות לכך. והסיבה שנשים פסולות בה, משום דְּאֲתֵינָא – שנלמד הדבר, בְּקַל וְחוֹמֶר מְנַלֵּן צֵאן – מוריקת דם עולת בהמה, שנאמר בו (ויקרא א יא) 'וְזָרְקוּ בְּנֵי אֶהֱרָן וְגו'. ומה בֵּין צֵאן

אגרות קודש

ב"ה, כ"ד מ"ח, תש"כ

ברוקלין.

מר אשר זעליג שי

שלום וברכה!

מסרו לי שאלתו בהנוגע לנוסח התפלה.

בכלל נוסח הפסוקים בתפלה הוא, כמובן בכתוב בתנ"ך, אלא לפעמים ישנם כמה נוסחאות או שטעות הדפוס הוא בתנ"ך, ומזה הוא השינוי בסידור, ובכתוב בירמ' יז, ז, מבטחו צ"ל הטי"ת בפתח, כנדפס ברוב התנ"ך [אף שבאיזה מהם מובא בקמ"ץ, ולכן יש סידורים בנוסחא בקמ"ץ].

בהזדמנות זו, כיון שהכל בהשגחה פרטית, שפנה אלי בזה, אעוררו על ההכרח לקבוע לימוד בפנימיות התורה, אשר בדורנו נתגלתה בתורת החסידות, שאם בכל הזמנים ובכל המקומות הי' הכרח בזה, עאכ"כ בתקופתנו ובמדינה זו ביחוד.

ובפרט מהנכון אשר ישמור על התקנה דאמירת השיעור תהלים חדשי - כמו שנחלק התהלים לימי החדש - בכל יום אחר תפלת הבקר.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

חזין מן הערלה זמן הכלאים, שהן מהמזויות התלויות בארץ, ונהוגות בין בארץ ובין בחוץ לארץ. רבי אלעזר אומר, אף החדש נהג בין בארץ ובין בחוץ לארץ, ואף על פי שהוא מן המזויות התלויות בארץ.

גמרא.

הגמרא מבררת את פירוש דברי המשנה. מאי 'תלויה' ומאי 'שאינה תלויה' – איזו מצוה נחשבת 'תלויה בארץ' ואיזו נחשבת 'אינה תלויה בארץ'. אילימא – אם נאמר שתלויה בארץ היא כל מצוה דכתיב בה 'ביאה' – שהתורה חלתה אותה בביאת עם ישראל לארץ, ושאינה תלויה היא כל מצוה דלא כתיב בה 'ביאה', וכיוצא המשנה לומר שמצוה שנאמר בה 'ביאה' נהוגת רק בארץ, והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן 'ביאה' (שמות יג ב)ט, ואף על פי כן נהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ. אלא אמר רב יהודה, הכי קאמר – פירוש המשנה הוא כך, כל מצוה שהיא חובת הגוף – שקיומה מוטל על גוף האדם כגון שבת ותפילין ודומיהן, ואינה תלויה בארץ, נהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ. ומצוה שהיא חובת קרקע – שקיומה מוטל על הקרקע או על גידוליה כתרומות ומעשרות ודומיהן, והיא תלויה בארץ אינה נהגת אלא בארץ.

מבררת הגמרא: מאן הני מילי. דתנו רבנן בברייתא המפרשת את הפסוק (דברים יב א), 'אלה חקים' אלו המדרשות – דינים שלא נאמרו בפירוש בתורה, אלא נדרשו באחת מהדרשות שהתורה נדרשת בהם. 'והמשפטים' אלו הם הדינים המפורשים בתורה. 'אשר תשמרון' זו המשנה – לימוד התורה. 'לעשות' זו מעשה – קיום המצוות. 'בארץ, יכול' – הייתי סבור לומר מבאן שכל המצוות בולין לא יהו נהגים אלא בארץ. תלמוד לומר בהמשך הפסוק 'כל הימים אשר אתם חיים על האדמה', כלומר, בכל מקום שאתם חיים תקיימו את המצוות. אי כל הימים – מאחר ונאמר 'כל הימים' וגו', יכול – הייתי סבור לומר שכל המצוות יהו נהגים בין בארץ בין בחוץ לארץ. תלמוד לומר 'בארץ' דוקא. מבארת הגמרא, אחר שריבה היתוב בפסוק 'כל הימים' שהמצוות נהוגות בכל מקום ומיעט בתיבת 'בארץ' שאינן נהוגות אלא בארץ, ולא התבאר על איזה מצוות מדובר, מעתה צא ולמד ממה

שאמור בענין – מהמצוה האמורה בסמיכות לפסוק הזה, והיא מצות איבוד עבודת כוכבים 'אבד האבדון את כל המקומות אשר עבדו שם וגו', ומסמיכותה משמע שמצוה זו נהוגת בכל מקום. מעתה יש ללמוד ממנה לכל המצוות, ונאמר מה ו-כשם שנהגת בוכבים מיוחדת שהיא חובת הגוף, ונהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ, אף כל מצוה שהיא חובת הגוף נהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ. אבל מצוה שהיא חובת הקרקע ולא חובת הגוף, אינה נהוגת אלא בארץ בלבד.

הגמרא מבררת את שיטת רבי אליעזר במשנה. שנינו, חזין מן הערלה והכלאים, ורבי אליעזר אומר אף החדש. איכא להו – הסתפקו תלמידי הישיבה, האם רבי אליעזר לקולא פליג – נחלק על ת"ק ומיקל לומר שאיסור חדש אינו נהג אלא בארץ כשאר מצוות התלויות בארץ, או לחומרא פליג – או שנחלק עליו ומחמיר לומר שאף איסור חדש כערה וכלאים הוא, ונהג בכל מקום אף על פי שהוא מהמצוות התלויות בארץ. ומבארת הגמרא כיצד מתפרשת המשנה לפי שני צדדי הספק. האם לחומרא פליג, והכי קאמר תנא קמא, חזין מן הערלה ומן הכלאים דהלכתא גמירי לה – הלכה למשה מסיני היא שהן נהוגות בכל מקום, ואף על גב דאיכא למימר – שיש לומר בהן שמכיון וחובת קרקע היא אין להן לנהוג אלא בארץ ישראל בלבד. אכל חדש שלא נאמרה הלכה לגבוי, בארץ אין – נהוגת המצוה, אבל בחוץ לארץ לא. ומאי טעמא שאינו נהג בחוץ לארץ, הרי נאמר בו (ויקרא כג יד) 'בכל משבתים' ומלשון זו משמע לכאורה שהמצוה נהוגת בכל מקום, מכיון ש'מושב' שאמרה התורה לאחר ירושה וישיבה משמע – כוונתה לומר שאף בארץ ישראל לא נאסרו עד לאחר שכבשו את הארץ וחילקהו והתיישבו בה. ואתא רבי אליעזר למימר שאף חדש נהג בין בארץ בין בחוץ לארץ, ומאי טעמא, משום ש'מושב' שאמרה התורה (בחדש ובכל מקום) משמעו בכל מקום שאתם יושבים, בין בארץ ובין בחוץ לארץ. כעת מפרשת הגמרא את המשנה באופן שרבי אליעזר נחלק להקל, או דלמא לקולא פליג רבי אליעזר, והכי קאמר תנא קמא, חזין מן הערלה והכלאים משום דהלכתא גמירי לה שנהגות בכל מקום, וכל שכן חדש שנהג בכל

מקום, משום ד'מושב' שנאמר בתורה בכל מקום שאתם יושבים משמע, ואתא רבי אליעזר להקל ולמימר שאיסור חדש אינו נהג אלא בארץ, משום ד'מושב' שאמרה התורה לאחר ירושה וישיבה משמע, ומאי אף – מאחר ורבי אליעזר אינו מוסיף להחמיר על דברי ת"ק מדוע אמר 'אף החדש', אקמיינא – על הדין המוזכר במשנה בתחילה, שכל מצוה התלויה בארץ נהוגת בארץ, ואמר רבי אליעזר, שאף החדש בכל המצוות התלויות בארץ ואינו נהג אלא בארץ בלבד.

הגמרא פושטת את הספק מדברי אביי. תא שמע, דאמר אביי, מאן תנא דפליג עליה דרבי אליעזר – מיהו התנא שחולק על רבי אליעזר במשנתו, רבי ישמעאל היא. דתנאי בברייתא לענין נסכים, ללמדך – ממה שנאמר בפרשת נסכים 'מושב', ושם הכוונה שאין המצוה נהוגת אלא לאחר ירושה וישיבה, אנו למדים שכל מקום שנתאמר בו מושב אינו נהג אלא לאחר ירושה וישיבה, דכרי רבי ישמעאל. אמר לו רבי עקיבא, כיצד אפשר לומר כן, הרי מצוה שבת שנתאמר בו מושבות, ונהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ. אלא, סובר רבי עקיבא, כל מקום שנאמר 'מושב' פירושו בכל מקום שאתם יושבים. אמר ליה רבי ישמעאל לרבי עקיבא, שבת בקל וחומר אתיא – הסיבה שמצות שבת נהוגת בכל מקום לפי שהיא נלמדת בקל וחומר משאר מצוות. שכן מה מצות קלות נהגות בין בארץ בין בחוץ לארץ, שבת שהיא חמורה לא כל שכן שנהגת בכל מקום. עד כאן דברי הברייתא שהביא אביי, כעת מוכיחה הגמרא מדבריו מהי דעת רבי אליעזר. מדאמר אביי מאן תנא דפליג עליה דרבי אליעזר רבי ישמעאל הוא שסובר 'מושב' לאחר ירושה וישיבה משמע, ולדבריו איסור חדש שנאמר בו 'מושב' אינו נהג אלא בארץ בלבד, שמע מינה שרבי אליעזר לחומרא פליג, וסובר שחדש נהג בכל מקום, ו'מושב' פירושו בכל מקום שאתם יושבים. שמע מינה.

הגמרא מקשה על דברי רבי ישמעאל: מדי רבי ישמעאל אתריבא קאי – מהדין למד לומר שבכל מקום שנאמר 'מושב' משמע לאחר ירושה וישיבה, אנשכים – מנסכים למד זאת, אם כן הלא בנסכים

המשך ביאור למסכת קידושין ליום חמישי עמ' א

הקרבנות (ויקרא א ב) 'דבר אל בני ישראל וגו', ובאורו ענין נאמר (שם ד) 'וסמך יד', משמע אם כן שרק בני ישראל והאנשים סומכים, ואין בנות ישראל סומכות. תנפוט אינן נעשות על ידי נשים, משום שבתנופה נאמר (ויקרא ז כטל) 'דבר אל בני ישראל וגו' והניף, משמע רק בני ישראל מניפין, ואין בנות ישראל מניפות. וכן הנשואות אינן כשרות בנשים, משום דכתיב (ויקרא ז ו) 'וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני

אתה', משמע דוקא 'בני אתה' מקריבים ומגישים ולא בנות אתה. הקמיצות אינן נעשות על ידי נשים, משום דכתיב (ויקרא ב א) 'והביאה אל בני אתה' הכהנים וקמין משם, משמע דוקא 'בני אתה' קומצים ולא בנות אתה. וכן הקטרת אינן כשרות בנשים, משום דכתיב בהקטרת אימורי השלמים (ויקרא ג ה) 'והקטירו אותו בני אתה', משמע שרק 'בני אתה' מקטירים ולא בנות אתה. וכן המליקות

אינן כשרות בנשים, מדכתיב (ויקרא א טו) 'והקריבו הכהן אל המזבח וקלק את ראשו והקטיר המזבח', איתקש – הוקש בפסוק זה מליקה להקטרה, כשם שהקטרה אינה כשרה בנשים, אף מליקה כן. והקבלות אינן נעשות על ידי נשים, משום דכתיב (ויקרא א ה) 'ושחט וגו' והקריבו בני אתה' הכהנים את הדם, ואמר מר – שנינו בברייתא (ספרא פ"ד)

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף לו עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס קא רש"י

חוץ מן הערלה והכלאים. שאע"פ שתלויות בארץ נוהגים אף בח"ל הערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים גדלקמן (דף ע"א: אף החדש. מלאוכלו לפני העומר: גמ' תלויה דכתיב בה ביאה. שתלואה הכתוב בביאת הארץ בגון כי תבאו ויקרא יט) כי יביאך (שמות יג): תפילין ופסח חמור. כתיב בהו וזהו כי יביאך

בפרשת קדש לו (סס): ונוהגין בין בארץ בין בח"ל. תפילין אשכחן בבמה דוכתין ברבנן אמואי דכבד דמנחי תפילין (פטר חמור בפטר רחם תלה רחמנא): חובת הגוף. היינו אינה תלויה בארץ אינה מושלת לא על הקרקע ולא על גידוליו אלא על גופו של אדם בגון שבת תפילין עבודת כוכבים פטר חמור מילה עריות וכיוצא בהם: חובת קרקע. שמושלת על הקרקע או גידוליו בגון תרומות ומעשרות חלה לקט שכחה ופאה שביעית קדש ערלה כלאים: מנא ה"מ. דחובת הגוף נוהגת בכל מושבות וחובת הקרקע אינה אלא בארץ: תשחרון זו משנה. שמביאה לידי מעשה דכתיב תשחרון לעשות: אשר אתם חיים. בין בארץ בין בח"ל: צא ולמד. על איזה מהם הכתוב אומר כל הימים אשר אתם חיים על הארמה: ממה שאמור בענין. דסמון היה אבר תאבדון וגו' דהיינו עבודת כוכבים ועליהם נתרבו כל מושבות דכתיב כל הימים אשר אתם חיים ודבר הלמד מענינו אחר מ"ג מדות היא ונלמד מכאן דכל חובת הגוף נוהגת אף בח"ל: אבל חדש. לא נהג ואע"ג דכתיב ביה ממושבותיכם בסיפיה דולתם וקלי ורכמל וגו' לאו למימרא בכ"מ שאתם יושבים אלא לומר שאף בארץ לא נתחייבו כל י"ד שנה שהיו בגלגל שקבשו ושתלוקו עד שנתחייבו בה ודכיר דאחד את שלו: או דלמא לקולא פליג. דקאמר ת"ק חוץ מן הערלה והכלאים מתלכה וכי"ש חדש דכתיב ביה מושבות ומשמע כ"מ שאתם יושבים ואתא ר"א למימר אף החדש הוא מן המצות התלויות בארץ ואין נוהג אלא בארץ דמושב לאחר ירושה וישיבה משמע: אפמייתא. לא קאי אחרי אלא אכל מצוה התלויה בארץ: מאן ת"ק. דמתני' דפליג אדרי"א: ר' ישמעאל היא. דשמיעין ליה דאמר מושב לאחר ירושה וישיבה הוא ואין חדש נוהג אלא בארץ ואתא ר"א למימר לא החדש נוהג בערלה וכלאים ונוהג בכל מושבות אלמא לחומרא פליג: ללמדך ש"כ"מ בו. גבי פרשת נסכים קאי בפרשת שלח לך דכתיב כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ונעשיתם אשה לה' וגו' וילף ר'

ישמעאל בפשיטת קדשים (דף ע"א) מקרא דלא בא הכתוב אלא להטעין נסכים לבמות ציבור ולא לבמות יחיד ונפקא ליה מדכתיב אשר אני ונתן לכם בבמה הוזהרת לבולכם הכתוב מדבר הלך על כךך האי מושבותיכם לאו כ"מ שאתם יושבים משמע דאין במת ציבור אלא במקום אחד אלא האי מושב דכתיב אתא קרא לאשמועינן דאף בבמת גלגל שהיה שם מזבח הנחשת כל י"ד שנה שקבשו וחלקו והיא במת ציבור לא נתחייבו בנסכים אבל משבאו לשילה דהיינו לאחר ירושה וישיבה נתחייבו בנסכים ושוב לא פסקו נסכים מבמות ציבור ואפילו משחרבה שילה והיתה במת ציבור בגוה וגבעון והיינו דקאמר ללמדך ש"כ"מ בו כלומר מדקדש לך קרא במה הוזהרת לבולכם ש"מ מושב דכתיב בנסכים לאו כ"מ משמע דא"כ הוה לה במת יחיד הנעשית בכ"מ בשעת היתר הבמות: ותר' שבת. נאמר בה לא תבערו וגו' ונוהגת בכ"מ אף מושבותיכם דנסכים בכ"מ קאמר ובבמת יחיד הוזהרת בכל מושבות הכתוב מדבר והאי דתלייה בביאת הארץ ה"ק עד עכשיו הייתם במשכן שהבמות נאסרו ועדיין לא הקרבתם נסכים אלא בבמות ציבור ומשתבחו לארץ כל י"ד שנה שלא הוקבע משכן שילה והיו שוכנים בגלגל טרודים במלחמה וק"ל שהוזהרו הבמות בא כתוב זה ללמדנו כי תבואו אל הארץ ותהא במת יחיד מותרת אף היא תטעון נסכים והכי איתא בנזכרים (סס):

חוץ מן הערלה וכלאים ר"א אומר אף החדש: גמ' מאי תלויה ומאי שאינה תלויה אילמא תלויה דכתיב בה ביאה ושאינה תלויה דלא כתיב בה ביאה והרי תפילין ופסח חמור דכתיב בה ביאה ונוהגין בין בארץ בין בח"ל אמר רב יהודה ה"ק כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ מנה"מ דת"ר אלה החוקים אלו המדרשות והמשפטים אלו הדינים אשר תשמרון זו משנה לעשות זו מעשה בארץ יכול כל המצות כולן לא יהו נוהגים אלא בארץ ת"ל כל הימים אשר אתם חיים על הארמה אי כל הימים יכול יהו נוהגים בין בארץ בין בח"ל ת"ל בארץ אחר שריבה הכתוב ומיעט צא ולמד ממה שאמור בענין אבר תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם וגו' מה עבודת כוכבים מיוחדת שהיא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ אף כל שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל: חוץ מן הערלה והכלאים: איבעיא להו ר"א לקולא פליג או לחומרא פליג לחומרא פליג וה"ק ת"ק חוץ מן הערלה ומן הכלאים דהלכתא גמירי לה אע"ג דאיכא למימר חובת קרקע היא אבל חדש בארץ אין בח"ל לא מ"מ מושב לאחר ירושה וישיבה משמע ואתא ר"א למימר אף חדש נוהג בין בארץ בין בח"ל מ"מ מושב בכל מקום שאתם יושבים או דלמא לקולא פליג וה"ק ת"ק חוץ מן הערלה והכלאים דהלכתא גמירי לה וכ"ש חדש דמושב כ"מ שאתם יושבים משמע ואתא ר"א למימר חדש אינו נוהג אלא בארץ דמושב לאחר ירושה וישיבה משמע ומאי אף אפמייתא ת"ש דאמר אביי מאן תנא דפליג עליה דר"א ר' ישמעאל היא דתניא ללמדך שכל מקום שנאמר בו מושב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה דברי רבי ישמעאל אמר לו ר"ע הרי שבת שנאמר בו מושבות ונוהגת בין בארץ בין בח"ל א"ל שבת ק"ו אתאי מה מצות קלות נוהגות בין בארץ בין בח"ל שבת חמירא לא כ"ש מדאמר אביי מאן תנא דפליג עליה דר"א רבי ישמעאל ש"מ רבי אליעזר לחומרא פליג שמע מינה מכדי רבי ישמעאל אהיכא קאי אנסכים בנסכים ביאה

במת ציבור בגוה וגבעון והיינו דקאמר ללמדך ש"כ"מ בו כלומר מדפירש לן קרא במה הוזהרת לבולכם ש"מ מושבותיכם דכתיב בנסכים לאו כל מקום משמע דא"כ הוי לה במת יחיד הנעשית בכ"מ בשעת היתר הבמות עב"ל: ותר' שבת שנאמר בה מושבות. פי' בקונטרס דכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת ולא נהירא דהא אינטרין דלרשא אחריא כדדרשין בפ"ק דשבת (דף ע"א) בכל מושבותיכם אי אתה מבטיר אבל אתה מבטיר במדורות בית המוקד וע"ק דקאמר בסמוך סד"א הואיל בעניינא דמועדות כתיב ודאי קרא לא כתיב בעניינא דמועדות לכך נראה דקרא אחריא הוא דכתיב שבת היא לה' בכל מושבותיכם בפרשת אמור אל הכהנים

בבי מועדות:

בבאי

בניסן שלא יאכל מהם ומספק אין לאסור כל השעורים בין דרוב השעורים נורעו קודם ט"ו בניסן ובירושלמי נמי משמע דחדש נוהג אף בשל עובדי כוכבים דפרק ערלה דמתני' דקתני אף החדש אמאי לא תני חלה ומשני לפי שאינה בשל עובדי כוכבים משמע דחדש דקתני במתניתין נוהג בשל עובדי כוכבים: תרי' תפילין ופסח חמור. פירש בקונטרס דנוהג בח"ל דהא אשכחן בבמה דוכתין ברבנן אמוראי דכבד דמנחי תפילין וכן מצינו בבכורות (דף ע"א) דרמי בר חמא דהיה מקבל היה לו פטר חמור וא"ל דלמא מדרבנן הוה עבדי וי"ל דמ"מ פריך שפיר דכי נמי מדרבנן הוה עבדי מ"מ הוה ליה למיתניה במתני' חוץ מתפילין ופסח חמור דהא חשיב ערלה במתני' דמשמע בסמוך דאינו אלא מדרבנן דקתני יורד ולוקח וכו' וא"ל היכי תיסק אדעתיה למימר דמצוה התלויה בארץ אינה אלא אי"כ נאמר בה ביאה ותר' כלאים דלא כתיב בהו ביאה וקרי ליה במתני' תלויה בארץ וי"ל דלעולם נהיה יודע דמצוה שהיא חובת הקרקע נקראת תלויה בארץ אע"ג דלא כתיב בה ביאה אלא הוה סלקא דעתיה דאף אותה שאינה חובת קרקע אלא חובת הגוף אי כתב בה ביאה הוה נמי נקראת תלויה בארץ וזהו פריך דרי' תפילין ופסח חמור: ד"ג צא ולמד ממה שקתוב בענין מה עבודת כוכבים מיוחדת. וי"ג עבודת כוכבים בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה שהרי יצאת לומר אבר תאבדון:

ללמדך

שכ"מ שנאמר בו מושב. פירש בקונטרס דגבי פרשת נסכים קאי דכתיב כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ונעשיתם אשה וגו' וילף ר' ישמעאל מקרא דלא בא הכתוב אלא להטעין נסכים לבמת ציבור ואפילו קרבן יחיד בבמת ציבור כדמשמע לקמן (שם) אבל לא קרבן יחיד בבמת יחיד ונפקא לן מדכתיב בהאי פרשת נסכים אשר אני נתן לכם משמע בבמת הוזהרת לבולכם הכתוב מדבר הלך ע"כ האי מושבותיכם לא משמע כל מקום שאתם יושבים דאין במת ציבור אלא במקום אחד אי"כ ממושבותיכם דכתיב אתא לאשמועינן דאף במת גלגל שהיה שם מזבח הנחשת כל י"ד שנה שקבשו וחלקו והיא במת ציבור לא נתחייבו בנסכים אלא דוקא עד שבאו לשילה דהיינו אחר ירושה וישיבה ונתחייבו בנסכים ושוב לא פסקו נסכים מבמת ציבור אפילו משחרבה שילה והיתה

במת ציבור בגוה וגבעון והיינו דקאמר ללמדך ש"כ"מ בו כלומר מדפירש לן קרא במה הוזהרת לבולכם ש"מ מושבותיכם דכתיב בנסכים לאו כל מקום משמע דא"כ הוי לה במת יחיד הנעשית בכ"מ בשעת היתר הבמות עב"ל: ותר' שבת שנאמר בה מושבות. פי' בקונטרס דכתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת ולא נהירא דהא אינטרין דלרשא אחריא כדדרשין בפ"ק דשבת (דף ע"א) בכל מושבותיכם אי אתה מבטיר אבל אתה מבטיר במדורות בית המוקד וע"ק דקאמר בסמוך סד"א הואיל בעניינא דמועדות כתיב ודאי קרא לא כתיב בעניינא דמועדות לכך נראה דקרא אחריא הוא דכתיב שבת היא לה' בכל מושבותיכם בפרשת אמור אל הכהנים

ביאה

ביאה ומושב בתיב **בהו** ודחי' לז' מיינה מושב בלא ביאה דלמא האי דמפרש ביה ביאת הארץ הוא דלא בעי למימר כל מקום שאתם יושבים אכל מושב בלא ביאה אימא לך אפילו ח"ל ח"ק. רבי ישמעאל שכל מקום ששגמור ביאה ומושב וחדש אתא ר' ישמעאל לאשמעוין דכתיב ביה נמי ביאת הארץ ומושב: **במאי** **קמיפלגי**. מה ראה ר"ע שלא למד בר' ישמעאל דכיון דכתיב ביאה ומושב הארץ קאמר לאחר ירושה וישיבה: **ר' ישמעאל סבר לא קרבו נסכים במדבר**. ואע"ג דכתיב במילואים (שמות כט) וזה אשר תעשה על המזבח וכתיב ביה נסכים בעולת התמיד בקרבן ציבור הוא דהו' אכל היחידים לא נתחייבו בנסכים אלא מבית הארץ ואילך לאחר ירושה וישיבה: **ור"ע סבר קרבו נסכים**. לחדיד במדבר משקרבו לרבים הלך על כרחו אי להטעניה נסכים לבמה גדולה לא אצטרף קרא שכתב טענה ועומת וביאה האמורה כאן לא הוזכרה אלא מפני במת יחיד שהותרה בביתאן לגלגל כל י"ד שנה ובא הכותב להטעין נסכים: **האי תנא דבי ר' ישמעאל**. דלעיל דלית ליה ירושה וישיבה אלא היבא דכתיב מושב עם ביאה מפיק מאידך תנא מוצא מדעתו של תנא אחר דאפילו לא כתיב אלא ביאה לחדיד אינו אלא לאחר ירושה וישיבה: **ופרש לך באתח מלך**. גבי מלך כתיב (דברים י) כי תבא אל הארץ וגו' וירשתה וישובתה בה ואמרת אשימה עלי מלך: **וביבויים**. ודחה כי תבוא אל הארץ (שם ט) דפרש בה נמי ירושה וישיבה: **מלך דרבו לכבוש**. ושימו עליהם לאלתר וצא לפניכם: **מדי דתוה אחלה**. להכל מודים שנתחייבו בה מפי דכתיב בה (מלכים טו) בבואכם לתנא (שם כ) מלך (שם טז) משנה ביאה זו מקל ביאות שבתורה שגמור בהן כי ביאך כי תבוא וכאן נאמר בבואכם מבין שבאו נתחייבו: **למה**. ל' כיון דחובת הגוף היא פשיטא דנהוגת בכל מושבות: **תבעי קידוש**. ב"ד ולא נהוג קידוש אלא ביהודה כדאמר בסנהדרין (דף יא) כל דרשות אגמא דורש יהיו בשכנו של מקום: **גבי חלב ודם**. חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא יג) **גבי מצה**. בכל מושבותיכם תאכלו מצות (שמות יג) **יאכלוהו**. לפסח: **בשילמא למ"ד בו**. ומושב דכתיב ביה חזש לא לירושלה וישיבה אתא היינו בו:

לא

אכול מעיקרא לא אכול אלקא **אקרב**

לפי שלא נשבה להם רוח צפונית כל ארבעים שנה במדבר לפי שהיו נזופים בעון מרגלים וכן משמע במסכת חגיגה (דף יא):

[בבבויים] לא כ"ש בו. לית ליה השתא דק סברא דלעיל בבבויים דמותנאי לאלתר: **ת"י מושב** דכתב רחמנא גבי מצה למה לי. מיינה דבסוף ערבי פסחים דליקא פסח לא קמ"ל מושבותיכם. וא"ת ביאה דכתיב גבי פסח למה לי ו"ל דאתא לומר עשה מצה זו שבשבילה תיכנס לארץ וא"ת מבשר תאכלו מצות **בזמן** דאיבא פסח אינו בזמן נפקא דהכתוב קבעו חובה ועל כרחך שלא בזמן פסח מיידי דאי בזמן פסח מעל מצות ומורורים נפקא (פסחים דף כג) ו"ל דתרי קראי מושבותיכם ובשר תאכלו מצות צריכי חד לח"ל בזמן שבית המקדש קיים וחד לחוצה לארץ בזמן שאין בית המקדש קיים: **ממחרת** הפסח אכול מעיקרא לא אכול. וקשה ה"ר אברהם אבן עזרא היכי אמרין ממחרת הפסח דהקא ה"ו ששה עשר בניסן שנקרב העומר דלמא ממחרת הפסח ממחרת שחית הפסח קאמר דהיינו ט"ו בניסן שעדיין לא קרב העומר דהכי נמי אשקחן פפרשת מסעי דכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל והם יצאו ב"ט ואומר ר"ת דהאי ממחרת הפסח דהקא היינו ט"ו בניסן נמי קאמר וד"פ דקרא יאכלו מעבור הארץ כלומר מן הישן ממחרת הפסח שהבי הוצרכו לאכול מצות קלוי דהיינו חדש לא אכלו עד עצם היום הזה דהיינו ט"ו בניסן לאחר שקרב העומר וה"נ אשקחן ט"ו דאיכרי בעצם היום הזה דכתיב ולקח וקלי וברמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ור"י מפרש נהי דבעלמא ממחרת הפסח ה"ו ה"ב ר"ל ט"ו ולשון התורה לחד ולשון חכמים לחד ועל כרחך צ"ל כן דאם לא כן אמאי איצטרף למימר מעיקרא לא אכול הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאבתי לא איקרב עומר אלא פשיטא דר"ל ט"ו דהיינו ממחרת אכילת הפסח וזהו דפ' מסעי ר"ל ממחרת שחית הפסח כדפרשתי. ונע"ע תוס' ר"ה יג. ד"ה דאקריבו:

אקרב

במאי קמיפלגי. פי' בקונטרס מה ראה ר"ע לחלוק על ר' ישמעאל אכל לא בעי מה ראה רבי ישמעאל לחלוק על ר"ע משום דדריש לכם במה הנהגת בכלכם כדפי' בקונטרס לעיל: **לא** קירבו נסכים במדבר. פי' עד שנתיישבו בא"י משום דכתיב בכל מושבותיכם ואע"ג דכתיב גבי מילואים וזה

אשר תעשה על המזבח וכתיב בהו נסכים בעולת תמיד בקרבן ציבור הוא דהוא אכל קרבן תמיד לא נתחייב בנסכים אלא מבית הארץ ואילך ולאחר ירושה וישיבה ועל כן לא נתחייבו בנסכים במדבר דאי נתחייבו שוב לא הפסיקו אפילו בגלגל ור"ע סבר קרבו נסכים במדבר פי' נסכים דכתיב בפ' שלח דף היינו נסכי יחיד אף בבמת יחיד דף להטעין נסכים לקרבן יחיד בבמה גדולה לא איצטרף קרא שכתב טענה ועומת מזמן שהיו במדבר וא"כ מושב דקאמר לא לאחר ירושה וישיבה קאמר שהרי במדבר הקריבו שהיה קודם ולא בא אלא להתיר קרבן יחיד בבמת יחיד בביתאן לגלגל כל י"ד שנה ובא הכותב להטעין נסכים:

הואיל

ונאמרה ביאה בתורה סתם. בפ' בתעלותך על בחדש הראשון פי' רש"י דפרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בו מפני שהוא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד וא"ת ולמה לא הקריבו ו"ל דסבירא להו בתנא דהקא דאמר ש"כ"מ שגמור ביאה אינו אלא אחר ירושה וישיבה ובכפס נאמר ביאה וא"ת איכ' היאך הקריבו גם פסח זה וגם אותו פסח שעשו בימי יהושע קודם שנכבשה ונחלקה הארץ ו"ל שעשו ע"פ הדיבור וא"ת כיון שמן הדיו לא היה להם לעשות מה גנות היה להם ו"ל דהיינו גנותם שנשמתו ליכנס לארץ עד מי שנה מפני עון מרגלים מליפך לא נצטוו ואם היו זוכים ליכנס לארץ מיד היו מצווים מיד עוד ו"ל דס"ל כי האי תנא דאמר דביאה הכותב גבי תפילין משמע עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ וכן משמע ביאה דכתיב גבי פסח וא"ת איכ' למה לא עשו כי אם פסח אֶחָד ו"ל לפי שהיו רובם ערלים וכתיב (שמות יג) כל ערל לא יאכל בו והיינו גנותם ומ"מ אינם חוטאים במה שלא עשו אותו דהא ערל אסור באכילת פסח וא"ת למה לא מלו

לפי שלא נשבה להם רוח צפונית כל ארבעים שנה במדבר לפי שהיו נזופים בעון מרגלים וכן משמע במסכת חגיגה (דף יא):

[בבבויים] לא כ"ש בו. לית ליה השתא דק סברא דלעיל בבבויים דמותנאי לאלתר: **ת"י מושב** דכתב רחמנא גבי מצה למה לי. מיינה דבסוף ערבי פסחים

(פסחים דף כג) מפני מיינה לקובעו חובה בזמן הזה ו"ל דשקא תנאי הוא דהאי תנא מפיק ליה מבשר תאכלו מצות: **בזמן** דאיבא פסח אינו בזמן נפקא דהכתוב קבעו חובה ועל כרחך שלא בזמן פסח מיידי דאי בזמן פסח מעל מצות ומורורים נפקא (פסחים דף כג) ו"ל דתרי קראי מושבותיכם ובשר תאכלו מצות צריכי חד לח"ל בזמן שבית המקדש קיים וחד לחוצה לארץ בזמן שאין בית המקדש קיים: **ממחרת** הפסח אכול מעיקרא לא אכול. וקשה ה"ר אברהם אבן עזרא היכי אמרין ממחרת הפסח דהקא ה"ו ששה עשר בניסן שנקרב העומר דלמא ממחרת הפסח ממחרת שחית הפסח קאמר דהיינו ט"ו בניסן שעדיין לא קרב העומר דהכי נמי אשקחן פפרשת מסעי דכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל והם יצאו ב"ט ואומר ר"ת דהאי ממחרת הפסח דהקא היינו ט"ו בניסן נמי קאמר וד"פ דקרא יאכלו מעבור הארץ כלומר מן הישן ממחרת הפסח שהבי הוצרכו לאכול מצות קלוי דהיינו חדש לא אכלו עד עצם היום הזה דהיינו ט"ו בניסן לאחר שקרב העומר וה"נ אשקחן ט"ו דאיכרי בעצם היום הזה דכתיב ולקח וקלי וברמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ור"י מפרש נהי דבעלמא ממחרת הפסח ה"ו ה"ב ר"ל ט"ו ולשון התורה לחד ולשון חכמים לחד ועל כרחך צ"ל כן דאם לא כן אמאי איצטרף למימר מעיקרא לא אכול הא אין לחלק בין ט"ו לקודם ט"ו כיון דאבתי לא איקרב עומר אלא פשיטא דר"ל ט"ו דהיינו ממחרת אכילת הפסח וזהו דפ' מסעי ר"ל ממחרת שחית הפסח כדפרשתי. ונע"ע תוס' ר"ה יג. ד"ה דאקריבו:

אכילת חלב ודבש, שנאמר בהם (ויקרא ג יז) 'חֹמֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ, לָמָּה לִי – מדוע נאמר, הן חובת הגוף הם ודאי שנוהגים בכל מקום. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ, משום שלולא נאמר סֶלֶק דְּעֵתָהּ אֲמִינָא הוּאִיל וְכַעֲנִינָא דְקָרְבָנֹת בְּתִיבִי – מאחר ואיסור אכילת חלב ודם נאמר בתוך פרשת הקרבנות, לפיכך בָּזְמֵן דְאִיבָא קָרְבָן – שבית המקדש קיים וקריבים קרבנות, נִתְסַר חֵלֶב וְדָם – נאסרו חלב ודם באכילה, אבל בָּזְמֵן דְלִיבָא קָרְבָן – כשבית המקדש חרב ולא קריבים קרבנות לֹא נאסרו באכילה. קָא מְשַׁמַּע לָן – לפיכך נאמר בהם 'מושב' לומר שאיסורם נוהג בכל זמן. הגמרא מקשה ממקום נוסף, מוֹשֵׁב דְכֶתֶב רְחֻמָּא גַּבִּי מִצָּה וּמְרוֹר, שנאמר (שמות יב ב) 'בְּכָל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מִצֹּת, לָמָּה לִי – מדוע נאמר, הלא חובת הגוף הם ודאי שנוהגת בכל מקום. משיבה הגמרא, אִיצְטְרִיךְ, משום שלולא נאמר סֶלֶק דְּעֵתָהּ אֲמִינָא הוּאִיל וְכַתִּיב בקרבן פסח (במדבר ט יא) 'עַל מִצֹּת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ' לפיכך בָּזְמֵן דְאִיבָא פֶּסַח – שבית המקדש קיים והקריבו קרבן פסח, אִין כן, אף מצה ומרור נוהגות, אבל בָּזְמֵן דְלִיבָא פֶּסַח – כשבית המקדש חרב וחדלו להקריב קרבן פסח, לֹא נוהג מצה ומרור. קָא מְשַׁמַּע לָן – לפיכך נאמר בהם 'מושב', לומר שחיונם נוהג בכל זמן. בדרך כלל כאשר נאמר באיזה מצוה 'ביאה' מורה הדבר שאינה נוהגת אלא לאחר שנכנסו לארץ, לפיכך מקשה הגמרא 'בִּיאָה' דְכֶתֶב רְחֻמָּא גַּבִּי תִפְסִילִין וּפְסָטִין חֲמוּרִי לָמָּה לִי, הלא מצוות אלו נוהגות בכל מקום. מתרצת הגמרא, הוּאִיל מִכְּעֵי לִיה – הטעם שנאמר בהם 'ביאה' נצרך לְכַתְּנָא דְכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּבִרְיָא, שכוונת התורה לומר צֵשֶׁה מִצְוָה זו ותפילין ופסטר חמורו במדבר, שִׁבְשִׁבִיָּה וּבִשְׁכַר קִיּוּמָהּ תֹּזֶכֶה וְתִיבְנֵם לְאַרְצָא יִשְׂרָאֵל. הגמרא חוזרת לדון במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא, אם 'מושב' שנאמר בתורה הכוונה 'כל מקום שאתם יושבים' או 'לאחר ירושה וישיבה'. שואלת הגמרא, בְּשָׁלְמָא לְמָאן דְאָמַר וְרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבֶל מִקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹשֵׁב' כָּל מִקוֹם שְׂאֵתָם יוֹשְׁבִים בְּמִשְׁמַע, ולדבריו איסור חדש שנאמר בו 'מושב' נוהג איסורו בכל מקום, תִּיבְנֵי דְכֶתִיב – מובן מה שנאמר (יהושע ה יא) 'וַיֹּאכְלוּ מִעֵצֵי הָאָרֶץ מִמֶּחֶרֶת הַפֶּסַח' – בכניסתן לארץ אכלו בני ישראל מהתבואה החדשה שגדלה שם למחרת יום טוב הראשון של פסח וט"ז בניסן, משמע שרק מִמֶּחֶרֶת הַפֶּסַח אָבֹל מהתבואה החדשה, ואילו מִעֵתְּהָא וּלְפָנֵי כֵן לֹא אָבֹל מִמֶּנָּה, אֲלָמָּה – בודאי הסיבה לכך היא משום

אתה למד ממנו שאף כָּל מצוה שנאמר בה 'ביאה' נוהגת לְאַחַר יְרוּשָׁה וְיִשְׁבִּיהָ, וְאִידֶךָ – תנא דבי רבי ישמעאל הראשון, הסיבה שאינו לומד אף הוא ממלך, מְשֻׁם דְּהוּא מֶלֶךְ וְכִיכּוּרִים שְׁנֵי כְתוּבִים הַבָּאִים בְּאַחֶר – שני מקראות הבאים ללמד ענין דומה, שבשניהם נאמר 'ביאה' והתורה מפרשת שהם נוהגים לאחר ירושה וישיבה, וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִים הַבָּאִים בְּאַחֶר אִין מְלֻמֵּן, וְאִידֶךָ – תנא דבי רבי ישמעאל השני שלומד ממלך, סובר דְרִיבִי צִירִי להיאמר בשניהם שהם נוהגים לאחר ירושה וישיבה, ואין ללמוד אחד מהשני. דְאִי כְתִיב רְחֻמָּא בְּמֶלֶךְ וְלֹא כְתִיב בְּכִיכּוּרִים, הִנֵּה אֲמִינָא שְׂבִיכּוּרִים דְקָא מִיתְּנֵי – שבעל השדה נהנה מאכילת הפירות, חול החזיב לְאַחֶר – מיד בכניסתם לארץ. וְאִי כְתִיב בְּכִיכּוּרִים וְלֹא כְתִיב אֵף בְּמֶלֶךְ, הִנֵּה אֲמִינָא שְׂבִיכּוּרִים דְּכִבְשׁ – לעשות מלחמות, וחוקים לו בשעת הכיבוש, נוהג לְאַחֶר. וְאִידֶךָ – התנא דבי רבי ישמעאל הראשון, סובר שאפשר ללמוד ביכורים ממלך, ונכתבו רְחֻמָּא רַק בְּמֶלֶךְ וְלֹא בְּכִיכּוּרִים לומר כן אף בְּכִיכּוּרִים, וְאִין אֲמִינָא – ואני אלמד ביכורים ממלך בקל וחומר, וְכָא מֶלֶךְ דְּכִבְשׁ וְצִרִיכִים לו בכניסתם לארץ אף על פי כן אינו נוהג אלא לְאַחֶר יְרוּשָׁה וְיִשְׁבִּיהָ, בְּכִיכּוּרִים לֹא כָּל שְׁבִיכּוּרִים שִׁינְהֻגוּ לְאַחֶר יְרוּשָׁה וְיִשְׁבִּיהָ, וְאִידֶךָ – התנא השני, סובר שאין זה קל וחומר, כִּי אִי כְתִיב הִכִּי (ובמלך בלבד) הִנֵּה אֲמִינָא – הייתי אומר שהדין בביכורים מִיֵּד הִנֵּה אֲחֻלָּה – כמו הדין בחלה, שנאמר בה 'ביאה' בלבד (במדבר טו יח) 'וְחִיּוּבָה חֹל מִיד בְּכִנְיָתָם לֶאֱרָץ, קָא מְשַׁמַּע לָן שֶׁאֵף בְּכִיכּוּרִים נוהגים רק לאחר ירושה וישיבה. הגמרא חוזרת לדון בכלל שקבעה המשנה שחובת הגוף נוהג בכל מקום וחובת קרקע בארץ בלבד. שואלת הגמרא: וְהִשְׁתָּא דְאָמַרְתָּ – לאחר שביארת בכונת דברי המשנה שחובת הגוף נוהגת בְּכִין בְּאַרְצָא יִשְׂרָאֵל וְכִין בְּחוּץ לְאַרְצָא, מעתה יש להקשות 'מוֹשֵׁב' דְכֶתֶב רְחֻמָּא גַּבִּי שְׂבֵת שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ג) 'שְׁבֵת הוּא לָהּ' כָּל מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם, לָמָּה לִי – מדוע נאמר, הרי שבת חובת הגוף היא, ופשוט שהיא נוהגת בכל מקום. מתרצת הגמרא, אִיצְטְרִיךְ – צריך להיאמר 'מושבתיכם' בשבת, כי אם לא היה נאמר כן סֶלֶק דְּעֵתָהּ אֲמִינָא – הייתי סבור לומר הוּאִיל וְכַעֲנִינָא דְמַעֲרֹדֹת בְּתִיבָא – הציווי על שמירת שבת נאמר ביחד עם הציווי על שאר המועדים, לפיכך תִּיבְעֵי – תצטרך השבת קידוש על ידי בית דין בִּי מַעֲרֹדֹת – כשם שהמועדים חלים על ידי קידוש בית דין. קָא מְשַׁמַּע לָן – לפיכך נאמר 'מושבתיכם' בשבת, לומר שהשבת מקודשת מאלוה. הגמרא מקשה ממקום נוסף, מוֹשֵׁב דְכֶתֶב רְחֻמָּא גַּבִּי איסור

בִּיאָה וּמוֹשֵׁב כְּתִיב בָּהּ – נאמר בהם גם (במדבר טו ב) 'כִּי תֵבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם' וגם 'מושב', אם כן מנין שאף היכן שנאמר 'מושב' לבד הכוונה היא לאחר ירושה וישיבה. מתרצת הגמרא: הִכִּי קָאֵמַר הִבְרִייתָא, לְלַמֵּד – מנסכים אנו למדים שְׂבִיכּוּרִים שְׂבִיכּוּרִים בִּיאָה וּמוֹשֵׁב אִינוּ נוהג אֲלָא לְאַחֶר יְרוּשָׁה וְיִשְׁבִּיהָ, דְּכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. ואף באיסור חדש נאמר ביאה ומושב, לפיכך אינו נוהג אלא לאחר ירושה וישיבה. מקשה הגמרא: אִי הִכִּי שְׂבִיכּוּרִים רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל נאמרו רק במקום שנאמר ביאה ומושב, מהו שאמרה הבריייתא אֲמַר לֹא רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבִּי יִשְׁמַעְאֵל דְּרִי שְׂבֵת שְׂבִיכּוּרִים בִּיאָה וּמוֹשֵׁב וְאֲמַר לִיה – ורבי ישמעאל השיבו שְׂבֵת קָל וְחֻמָּר הִיא, ואם כדבריו, נִמָּא לִיה – שרבי ישמעאל ישיב לרבי עקיבא, אֲמַר – אני שאמרת שכל מקום שנאמר 'מושב' הכוונה לאחר ירושה וישיבה, בִּיאָה וּמוֹשֵׁב קָאֵמַר – אמרת כן רק היכן שנאמר גם ביאה וגם מושב, ואילו בשבת לא נאמר כי אם מושב לפיכך היא נוהגת בכל מקום. משיבה הגמרא: תָּרָא עוֹד קָאֵמַר לִיה – מה שהשיב רבי ישמעאל לרבי עקיבא אינו עיקר התירוץ, אלא תוספת על תירוץ אחר שלא הזכיר בדבריו. כלומר, תָּרָא דְאֵמַר בִּיאָה וּמוֹשֵׁב קָאֵמַר וְאִילוּ בשבת נאמר 'מושב' בלבד, וְעוֹד אֵף לִי הִבְנִיתָ דְבָרִי שֶׁכָּן הוּא בְּכָל מִקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר מוֹשֵׁב בְּלִבְדוֹ, וְלִפְיָךְ הַקְשִׁית דְּרִי שְׂבֵת שְׂבִיכּוּרִים בִּיאָה וּמוֹשֵׁב וְנוֹהֶגֶת בְּכָל מִקוֹם, אִשְׁבִּי לָךְ שֶׁהִסִּיבָה הִיא מִשּׁוּם שְׂבֵת בְּכָל וְחֻמָּר הִיא לְלַמֵּד. מבררת הגמרא: בְּמִי מִפְּלִגִי – במה נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא. מבארת הגמרא: בְּקִירְכּוֹ נִסְכִּים בְּמֶדְבָּר קָא מִפְּלִגִי – הם נחלקו האם בני ישראל התחייבו להקריב נסכים במדבר על קרבנות היחיד. רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל סָבַר לֹא קִירְכּוֹ נִסְכִּים בְּמֶדְבָּר, וְלֹא הִתְחַיְּבוּ כֵן רַק לְאַחֶר שֶׁנֶּכְסוּ לְאַרְצָא. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר קִירְכּוֹ נִסְכִּים בְּמֶדְבָּר, וְלֹא הִתְחַדֵּשׁ בְּכִנְיָתָם לֶאֱרָץ אֲלָא שְׁצִירָא לְהַקְרִיב נִסְכִּים אֵף בְּבִמַּת יָחִיד. לכן אי אפשר לומר ש'מושב' האומר בנסכים פירושו לאחר ירושה וישיבה מאחר וכבר במדבר הקריבו נסכים, אלא פירושו בכל מקום שאתם יושבים. הגמרא מביאה שיטה אחרת בדעת רבי ישמעאל: אֲמַר אֲבִי, הִיא תָּנָא דְכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל שְׁסוּבַר שֶׁרַק מִצְוָה שֶׁנֶּאֱמַר בַּה 'ביאה' ו'מושב' נוהגת לאחר ירושה וישיבה, מִפְּסִק מִיֵּד דְכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל – מציא מדבריו (וחלק עליו) של תנא אחר מבית מדרשו של רבי ישמעאל. דְּתָנָא דְכִי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, הוּאִיל וְנִמָּאֵר בִּיאָה וְלֹאֲרִין בְּכַמָּה מִצְוֹת בְּתוֹרָה סֶתֶם, וּפְרָט וּפִירְשׁוּ לָךְ הַכְּתוּב בְּאַחֶר מִתָּן וּבְמִלְךָ שֶׁהִיא נוהגת לְאַחֶר יְרוּשָׁה וְיִשְׁבִּיהָ,

שבתילה אקריב עומר ויהרר אכול – ורק אחר כך הותרה התבואה החדשה ויכלו לאכול ממנה. אולם כשנכנסו לארץ, והחל לנהוג איסור חדש מיד, לא יכלו לאכול ממנה. אלא למאן דאמר שכל מצוה שנאמר בה 'מושב' אינה נוהגת אלא לאחר ירושה וישיבה, ולדבריו איסור חדש שנאמר בו 'מושב' לא נהג אלא לאחר ירושה וישיבה, מדוע המתנינו מלאכול מהתבואה החדשה עד למחרת יום טוב ויניכול לאלתר – שיאכלו ממנה מיד כשנכנסו. מתרצת הגמרא: הסיבה שלא אכלו ממנה אלא ממחרת יום טוב, משום שלא הוו צריכי, כיון שנשאר להם מהמן שירד במדבר, ורק לאחר שפסק החלו לאכול מתבואת הארץ. הגמרא מוכיחה שאכן בכניסת בני ישראל לארץ היה להם עדין מן בבליהם: דקתיב (שמות טז לה) 'ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נופת, את המן אכלו עד באם אל קצה ארץ כנען'. ארץ נופת היא ארץ ישראל, וקצה ארץ כנען הוא עבר הירדן. ולכאורה ישנה סתירה בפסוק, שכן אי אפשר לומר שאכלו מן המן עד בואם אל ארץ נופת, כיון שכבר נאמר אחר כך שאכלו ממנו עד שבאו אל קצה ארץ כנען. וגם אי אפשר לומר שאכלו מן המן עד שבאו אל קצה ארץ כנען, שהרי כבר נאמר עד בואם אל ארץ נופת. הא כיצד – אם כן כיצד מתיישבים הדברים. אלא בשבועה באדר מת משה, ובמיתתו פסק המן מלירד, והיו בני ישראל מסתפקין – ואוכלים כדי סיפוקם ממן שכבליהם משבעה באדר ועד ששה עשר בניסן. ותחילת הפסוק מדבר על הזמן שהיה המן בבליהם, 'ארבעים שנה', ואילו סופו מדבר על התקופה שבה ירד המן וקצה ארץ כנען.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין תקופת ירידת המן. תניא אידך – שנינו ברייתא נוספת בענין, נאמר בפסוק (שמות טז לה) 'ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה', ויש להקשות וכי ארבעים שנה אכלו, והלא רק ארבעים שנה

הסר – פחות) שלשים יום אכלו, שהרי המן התחיל לרדת בשנה הראשונה לצאתם ממצרים בט"ז באייר, ואכלו ממנו עד ט"ז בניסן כאמור לעיל. אלא לומר לה – מכאן אנו למדים, שהקונות שהוציאו ממצרים מעמו בהם מעם מן, ולפיכך התקופה שאכלו בה את המן נחשבת כבר משעה שיצאו ממצרים.

הגמרא מביאה ברייתא המוכיחה את מה שאמרה לעיל, שבשבעה באדר מת משה. תניא אידך, בשבועה באדר מת משה ובשבועה באדר נולד. מנין שבשבועה באדר מת, שנאמר (דברים לד ה) 'ותמת שם משה עבד ה' בארץ מואב', וקתיב (שם ח) 'ויכבו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום'. וקתיב (יהושע א א) 'ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע בן נון וגו', וקתיב (שם ב) 'משה עבד ה' ותתה קום עבד את הירדן הזה וגו' אל הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל'. וציווי זה נאמר ליהושע רק לאחר שכלו שלושים ימי בכי אבל משה, וקתיב שבאותו היום הכין יהושע את העם לעבור את הירדן, וציוה את שוטרי העם (שם יא) 'עברו בקרב המנהגה וציו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים (תעברו) אתם עברים את הירדן'. דהיינו, ביום השלישי מציווי השי"ת תעברו את הירדן. וקתיב (שם יט) 'והעם עלו מן הירדן בעשור לה' להראשון'. מעתה צא מן – מי בניסן שבו עברו את הירדן, שלשים ושלשה ימים למפרע – שלושים ימי אבל משה ושלשה ימים שהכינו צידה לדרך, הרי' אדר, הא למדת – נמצאת למד שבשבועה באדר מת משה. ומנין שבשבועה באדר נולד משה, שנאמר ביום מיתת משה, שדיבר אל בני ישראל (דברים לא ב) 'ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא', ויש לדייק בפסוק שאין תלמוד לומר 'היום', ומה תלמוד לומר 'היום', אלא כך אמר משה ביום זה נשלמו ימי ושנתי, שביים זה נולדתי וביום זה אמות,

מלמד שהקדוש ברוך הוא יושב וממלא – ומשלים את שנותיהם של הצדיקים, מיום ליום ומחדש לחדש, שנאמר (שמות כג כו) 'את מספר ימיו אמלא'. ומכיון שידענו שמשה מת בו' באדר כפי שכבר הוכיחה הברייתא, מוכח אפוא שאף נולד בו' באדר.

במשנה שנינו שהערלה והכלאים נוהגים בין בארץ ובין בחוץ לארץ, והחדש נחלקו בו חכמים. הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדנינים אלו. תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בקניסתן לארץ, חדש ערלה וכלאים. ונוהגות בין בארץ בין בחוצה לארץ. והוא הדין – מדין קל וחומר יש לומר שנינהגו ערלה וכלאים בארץ ובחוץ לארץ. שכן ומה חדש שהוא איסור קל, שהרי אין איסורו איסור עולם – התבואה שנאסרה באיסור חדש אינה אסורה לעולם אלא רק עד ט"ז בניסן, ועוד, שאין איסורו איסור הנאה – אינו אלא איסור אכילה ומותר בהנאה. ועוד שיש היתר לאיסור – אף בתוך זמן האיסור יתכן והתבואה תהיה מותרת באכילה, כלומר ביום ט"ז בניסן לאחר שיקרב העומר, ואף על פי כן נוהג איסור בין בארץ בין בחוץ לארץ. כל שכן איסור בלאים, שאיסורן הוא איסור עולם שאינו ניתן לאחר זמן, ואיסורן איסור הנאה – יש כלאים שהם אסורים אף בהנאה, ואין היתר לאיסורן – לאחר שחל עליהם איסור שוב אינם ניתנים לעולם, אינו דין שנינהגו בין בארץ בין בחוץ לארץ. והוא הדין לערלה בשתיים – אף איסור ערלה בחוץ לארץ נלמד מאיסור חדש בקל וחומר זה, אלא שאיסור ערלה חמור יותר מאיסור חדש רק לגבי שני דינים מהשלושה שהביאה הברייתא. שאיסורו איסור הנאה הוא, וגם אין לו היתר בתוך שלוש שנות איסורו. אבל אין איסורו איסור עולם, שהרי פירות האילן שיגדלו לאחר שלוש שנים מותרים באכילה ובהנאה. רבי אלעזר ברכי שמעון חולק על אביו ואומר,

(טס) ויהי ביום השלישי יום הולדת את פרעה וגו' לפיכך יש ליישב פירוש ראשון דודאי לא דיבר עמו אלא דוקא ביום ל"א לאבל משה דהיינו ח' ניסן ואמר לו הקב"ה בעוד שלשלת ימים עם אותו יום שעמד בו דהיינו יום עשירי תצבורו ונקודה שלשלת ימים דקאמר והשע' להעם היינו סוף יום שני שסמור ליום ג' וזהו ביום ל"ב בסופו סמור לתחלת יום ל"ג כמו ההוא דפסחים (דף ס"ה) במישח תרתי ועייל תלת וכן מצינו בירמיה (ל) דכתיב מקץ שבע שנים תשלחו איש את עבדו ופרידו בערקינן (דף ק"ה) מאי קאמר שבע ואלו שבע יוצא בשש ומשני ש' לנמקד ושבוע לנרצע פ"י שנים פגע בו ויכל שנת ז' למכירתו ושלשלתו אכלמא אע"ג שהיכל משום מתחלתו קודם שנים הקא נמי קרי תחילת יום ג' מקצה שלשלת ימים: **שאלה** אישורו אישורו עולם. פ"י בקונטרס אכל אכל כ"ט בלבד ויש היתר לאישורו שביום כ"ט אישורו ניתר עם עומר קרב ולפי זה אתיא בר' יהודה דאמר במנחות בפרק ר' ישמעאל (דף קמ"ה) דכל כ"ט אסור בי לבא עומר ואיקא למאן דאמר היום האיר המזרח מתי: **והוא** הדין לערלה בשמים. פ"י בקונטרס אע"ג דאין אישורו אישורו עולם דמתרת בשנה רביעית מיהו אישורו אישור הנאה ואין לו היתר תוך ימי אישורו והקשה ר"ת הרי הפרי שגדל בשנה ערלה אסור לעולם ואין לו היתר ופי' ר"ת דערלה זו בשנה רביעית קאמר דיש היתר לאישורו על ידי פדיון אכל בשתיים ר"ל אישורו אישורו עולם ואישור הנאה והר"ר י"ט פירש דבערלה ממש קאמר דיש היתר לאישורו והכי פירשו דיש היתר לגרום ולנטועם אסור לגדל ולקטועם והקשה לו רבינו עמרם דקנתי בשפיר י"ב היתר לאחר אישורו ששם השאיסור נפקע וד"ר משה מפונטו"א מפרש דערלה יש היתר לאישורו על ידי ב"ד הפרי ערלה אסורין עד שי בשבט ואם חיסר ב"ד חדש שקליה הרי ממנה"ן יום היתרן וכן חדש חדר"מ מה אסור עד י"ז בניסן ואם חסר ב"ד חדש אדר נמצא שממנה"ן יום היתרו מה שאין בו בכלאים שאין ב"ד יכולים להתירן בשום ענף ועוד אומר ר"י דאאילן קאי דיש היתר לאישורו לפרי שגדל בו דאינו נאסר מה שגדל לאחר ג' שנים וכן קנה שיבולת אין התבואה נאסרת משום חדש מה שגדל בקנה השבולת לאחר העומר והואיל והשריש קודם העומר ולפי זה אתי אפילו למ"ד האיר המזרח מתי:

והוא הדין לערלה בשמים. ואם תאמר טבל ותרומה מעשר נילף מקו' דחדש דנהוג בין בארץ בין בחוצה לארץ או במה מצינו שהרי אישורו

רע"י

איסורו איסור עולם ואין היתר לאיסורו בעודו טבל ותרומה וי"ל דאיכא למיפרך מה לחדש שכן אינו בשאלה תאמר בהני שכן בשאלה פי' שיכולין לשאול לחכם כדי לחזור מהפרשת תרומה ומעשר שהפרש וטבל אע"ג שאינו בשאלה דלעולם הוי טבל עד שתקנו מ"מ בין דאיסורו אינו אלא מחמת

וְהַזְרִיעָה:

שהיא מצוה שנצטוו עליה אחר בניתן
לארץ בין הדובות הגוף נצטוו עליה אף
במדבר ומשני בזמן שאי אתה משמש
קרקע בגון במדבר לא יאמץ חרישה וזריעה
אי אתה וכו' ופירי ואימץ במקום שאתה
משמש כלומר לא בזמן שביט המקדש
קיים לא תנהג השמטת כספים אלא בארץ
ומשני הקא רבייה קרא ת"ל כי קרא
שמיטה דמשמע מ"מ וקשה דא"כ לא היה
לו לומר ת"ל כי קרא שמיטה בין
דהתיריץ של קדשאי הוא אלא הנה ליה
למימר (אלא) אמר קרא כי קרא שמיטה
ועוד קשה דהיאך נוכל לפרש לעיל
שתנהוג שמיטת כספים במדבר והלא דין
שמיטות אינו אלא לאחר ירושה וישיבה
בדאמרינן בסוף פירקין (תקנ דף סז) גדול
תלמוד תורה שקדם לשמיטה ס"א שנה
ותראה לי השמטת כספים חובת הגוף הוא
וא"כ פשטא דהנה אפילו בחוזה לארץ
ומאי קאמ' רבי שמואל לאשמועינן
ומשני ארץ צריכה לכדרי כלומר משום
הקושיא דמקשי כספים לקרקעות איצטריך
למימר וגרסי' מהו דתימא במקום שאתה
משמש קרקע דהיינו בארץ ישראל שדרי
חובת קרקע אתה משמש קרקע אי אתה
משמש כספים וכוין דאי שמיטת קרקע

בְּחֻצָּה לְאַרְץ הַשְּׁמֵטָה בְּקָפִים לֹא תִתְּנוּ וְ
וְאִמְנָה בְּמָקוֹם שְׂאֵתָהּ מִשְׁמֵט כִּי הִוא סִימָן
עֲבָדִים חֹבֶת הַגֶּחַךְ הִיא כִּי בְּדִרְשִׁיתָ גִּבִּי
בְּפֶרֶק הַשְּׁוֹלֵחַ (יִצְחָק דֵּף יא) גִּבִּי וְאָמַר אֲבִי
מִשְׁמֵטָה מִתְּרִישָׁא נִוְרָה אֲנִי דְהָא בְּזֻמָּן
שְׁבִיעִית בְּשָׂאן דְּיוֹבֵל נוֹהֵג שְׁמִישָׁן נָמִי אִין
שְׁבִיעִית בְּזֻמָּן שְׁיוֹבֵל נוֹהֵג שְׁבִיעִית נוֹהֵג אִין
כִּי בְּזֻמָּן הָיָה אִין יוֹשִׁיעָה עֲלֵיהּ וְהוֹאִיל וְ
לְהִבִּיא רִשִׁי הֵהִיא דְּרִשָּׁה דִּירְשׁוּלָמַי דְּאִבִּי
לְכָךְ פִּירֵשׁ רִבְנֵי תַם כִּי זֹאת דְּרִישָׁה דְּהָךְ
בְּשָׂאן דְּרִשָּׁה מִשְׁמֵט בְּקָפִים קָרִי שְׁבִיעִית עֲזָרָה
שְׂאֵתָהּ מִשְׁמֵט קֶרֶקֶע בְּיוֹבֵל שְׂהִיא חֲזוּרָה
לְגַמְרִי לְפָנֶיךָ לָהּ מִשְׁמֵטת יוֹבֵל וְהָא דְּנָקֵט
שְׁמֵטת יוֹבֵל שְׁבִיוֹבֵל חֲזוּרוֹת הַשְּׁדוּת מְלֻקָּה
בְּיוֹבֵל וּמִשּׁוֹם דְּכִי נָקֵט לָהּ הַעֲרָלָה הִלָּךְ
שְׂאִין אִיסוּרוֹ אִיסוּר עוֹלָם כִּי וְיִלִּי דְּקֶסֶבֶר

בְּאֵר מִצְוֶה שֶׁנִּצְטוּי יִשְׂרָאֵל קוֹדֵם בְּנִסְתָּן לְאֶרֶץ נוֹהֶגֶת בֵּין
בְּאֶרֶץ בֵּין בַּחוּצָה לְאֶרֶץ לְאַחַר בְּנִסְתָּן לְאֶרֶץ אֵינֶה נוֹהֶגֶת
אֲלֵא בְּאֶרֶץ חוּץ מִן הַשְּׁמִטָּה כִּסְפִים וְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים
שֶׁאֵע"פ שֶׁנִּצְטוּי עֲלֵיהֶם לְאַחַר בְּנִסְתָּן לְאֶרֶץ נוֹהֶגֶת בֵּין
בְּאֶרֶץ בֵּין בַּחוּצָה לְאֶרֶץ הַשְּׁמִטָּה כִּסְפִים חֹבֶת הַגּוֹף הִיא
לֹא נִצְרָכָא אֲלֵא לְכַתְּנִיָּא דְתַנּוּיָּא רַבִּי אֹמֵר זֶה דִּבְר
הַשְּׁמִיטָה שְׁמוֹת בְּשֵׁתִי שְׁמִיטוֹת הַכְּתוּב מְדַבֵּר אַחַת
שְׁמִיטָה קִרְקַע וְאַחַת שְׁמִיטָה כִּסְפִים בְּזִמָּן שְׁאֵתָה מִשְׁמַט
קִרְקַע אֶתָּה מִשְׁמַט כִּסְפִים בְּזִמָּן שְׁאִי אֶתָּה מִשְׁמַט קִרְקַע
אִי אֶתָּה מִשְׁמַט כִּסְפִים וְאִימָא בְּמָקוֹם שְׁאֵתָה מִשְׁמַט
קִרְקַע אֶתָּה מִשְׁמַט כִּסְפִים וּבְמָקוֹם שְׁאִין אֶתָּה מִשְׁמַט
קִרְקַע אִין אֶתָּה מִשְׁמַט כִּסְפִים ת"ל כִּי קִרָּא שְׁמִיטָה ל'ה'
מִכָּל מָקוֹם: שִׁלּוּחַ עֲבָדִים חֹבֶת הַגּוֹף הִיא סד"א הוּאִיל
וּבְתֵיב וּקְרֵאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ בְּאֶרֶץ אִין בַּחוּצָה לְאֶרֶץ לֹא
תִלְמֹד לֹמֵר יוֹבֵל הִיא מִכָּל מָקוֹם אִם בֶּן מֵה תִלְמֹד
לֹמֵר בְּאֶרֶץ בְּזִמָּן שֶׁהִדְרוֹר נוֹהֵג בְּאֶרֶץ נוֹהֵג בַּחוּצָה לְאֶרֶץ
אִין דְּרוֹר נוֹהֵג בְּאֶרֶץ אֵינֶה נוֹהֵג בַּחוּצָה לְאֶרֶץ תֵּנִן הֵתֵם
הַדְּרֵשׁ אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם עֵרְלָה הִלְכָּה
וְהַבְּלָאִים מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים מֵאִי הִלְכָּה אֲמֹר רַב יְהוּדָה אֲמֹר
שְׁמוּאֵל הִלְכְתָּא מְדִינָה עוֹלָא אֲמֹר רַבִּי יוֹחָנָן הִלְכָּה
לְמִשְׁה מְסִינִי א"ל עוֹלָא לְרַב יְהוּדָה בְּשִׁלְמָא לְדִידִי
דְאִמְנִיא הִלְכָּה לְמִשְׁה מְסִינִי הֵינּוּ דְשֵׁנִי לָן בִּין סַפֵּק
עֵרְלָה לְסַפֵּק בְּלָאִים דְתַנּוּן סַפֵּק עֵרְלָה בְּאֶרֶץ אֲסוּר
בְּסוֹרֵרָא מוֹתֵר בַּחוּצָה לְאֶרֶץ יוֹרֵד וְלוֹקֵחַ וּבִלְכַבֵּד שְׁלֵא
יִדְאֵנוּ לֹקֵט וְאִילוּ גַבִּי בְּלָאִים תֵּנִן כֶּרֶם הַנְּטוּעַ יֶרֶק וְיֶרֶק
נִמְכָּר חוּצָה לֹא בְּאֶרֶץ אֲסוּר בְּסוֹרֵרָא מוֹתֵר בַּחוּצָה לְאֶרֶץ
יוֹרֵד וְלוֹקֵט וּבִלְכַבֵּד שְׁלֵא יִלְקוּט בִּידִי אֲלֵא לְדִידִךְ
יוֹמִי

ביתני

א"ר בר"ש דנוהג אף בח"ל ולפי גירסא זו
 ו' נמי במקום כו' וכן כסמך דפר"י שילוח
 ש בקונטרס בהשמטת כספים ורש"י פירש
 ויהי דבר השמיטה שמוט כו' דקרקע אינה
 נשטת כספים בהשמטת מלכה אלא ואידי
 ובגמ' מדרב אחת שמיטת יובל אחת שמיטת
 ושבייה בזמן שכל יושביה עליה יובל נוהג
 וינינו מחישה חריגה בשביעית והוצרך
 תהא שנהי ידען כלום אלא מההוא
 יובל שחזרת לבעול מלכת יובל מה שאין
 משימה שמיטת כספים לובל מה וד"ה בזמן
 לשמיטת חרישה חריגה דשמיטת שביעית
 יובל קט נמי שמיטת כספים דמקמי להו
 שביעית נוהגת שמיטת כספים מה שאין כן
 חדש דנוהג אף בח"ל דאורייתא ומה חדש
 (ע"ל) ואין לומר דגרלה מיהא ייחתי בקל

וְחוֹמֵר דְּחֵדֵּשׁ דְּאִיבָא לְמִימַר פְּלָאִים יוֹכִיחֵהוּ:

אסורים אלא מדברי סופרים, הרינו דשני לן – לפיכך שונה הדין במשנה להלן, בין פירות שהם ספק ערלה שדינם חמור יותר, לבין ספק בלאים. דתנן (ערלה שם), פרס שפירותיו הם ספק ערלה – ספק שמא אסורים באיסור ערלה, ובגון שלא ידוע אם עברו שלוש שנים מנטיעת האילן, או שלא ידוע מאיזה אילן נלקטו הפירות ואם מאילן המותר כבר או מאילן שאסור עדיין, אם הספק הוא בפירות שגדלו בארץ אסור, אבל פירות שגדלו בסוריא ומקום סמוך לארץ ישראל שנכבש ע"י דוד וסיפחו לארץ ישראל, מותר לקנות ממה שכבר נלקט. כיון שסוריא נחשבת כחוץ לארץ, וספק ערלה מותר בחוץ לארץ וכדלהלן במשנה. אבל לא יאמר למוכר ללקט עבורו לכתחילה מהפירות שהם ספק ערלה, ובחוצה לארץ, במקומות המרוחקים יותר מארץ ישראל, אף יורד ישראל לפרס ולזקת. כלומר, יכול אף לומר לבעל הפרס ללקט עבורו. ובבבלי – ובתנאיין שלא יראנו לזקת – שלא יראה ישראל את המוכר כשהוא מלקט את הפירות מן האילנות האסורים בודאי. ואילו לגבי איסור בלאים תנן (שם), כרם הנטוע ירק – כרם שזרעו בו ירק בין הגפנים ונאסר באיסור כלאי הכרם, וירק נמכר חוצה לו – ובעל הכרם מוכר מחוץ לכרמו ירק מהמין הגדל בו, אם הכרם נטוע בארץ, אסור לקנות ממנו, שמא הירק הנמכר נלקט מוכרם ואסור באיסור כלאים. אך אם הכרם נטוע בסוריא, מותר לקנות ממנו, ואין חוששים שמא הירק הנמכר גדל בכרם. ובחוצה לארץ הקילו יותר, שאף יורד בעל הכרם ולזקת ירק מכרמו עבור ישראל, אף על פי שהוא בודאי כלאים, ובבבלי שלא ילקוט ישראל ביד – בעצמו. כיון שכאשר חכמים אסרו כלאים בחור"ל, לא אסרו אלא זריעה או לקיטה בידים, אלא שבסוריא ואף שהיא נחשבת כחוץ לארץ החמירו ואסרו אף את האכילה, לפי שהיא קרובה לארץ ישראל. עולא מסיים את הקושיא: בשלמא לדברי שאיסור ערלה בחוץ לארץ הוא מהלכה למשה מסיני, מובן מדוע הקילו באיסור כלאים יותר מאיסור ערלה. אלא לירדך שאיסור ערלה בחוץ לארץ אינו אלא מחמת מנהג המדינה, ואילו איסור ערלה וכלאים שווים בחוץ לארץ ששניהם אינם אסורים מן התורה, מדוע הקילו בכלאים יותר מאשר בערלה. הן היו צריכים להשוות את הדין בשניהם

שבמקום שאתה משמט כרקע, דהיינו בארץ ישראל ושהרי שמיטת קרקע היא מצוה התלויה בארץ, שם אתה גם משמט כספים, ובמקום שאין אתה משמט כרקע, דהיינו בחוץ לארץ, אף אין אתה משמט כספים. ואם כן, אף בזמן שנוהגת מצוות שמיטה בארץ לא תנהג מצוות שמיטת כספים בחוץ לארץ. מתרצת הגמרא: תלמוד לומר – לכן נאמר בשמיטת כספים (שם) 'כי קרא שמטה לח', לרבות שמטל מקום, אף בחוץ לארץ, נוהגת שמיטת כספים. הגמרא מבררת את המשך דברי רבי אלעזר ברבי שמעון בברייתא, שמצוות שילוח עבדים נוהגת בין בארץ ובין בחור"ל. שואלת הגמרא: שילוח עבדים חובת הגוף היא, ומה החידוש שהיא נוהגת בכל מקום. מתרצת הגמרא: סלקא דעתך אמינא – הייתי סבור לומר לומר הואיל וכתוב בשילוח עבדים (ויקרא כה י') וקראתם ידור בארץ, משמע בארץ אין – כן, נוהגת מצוות שילוח עבדים, אבל בחוצה לארץ לא נוהגת המצווה, אף על פי שהיא חובת הגוף. תלמוד לומר – לכן נאמר בהמשך הפסוק 'ויכל הוא' ותיבות מיותרות הן ושכן אחר כך נאמר (ויקרא כה יא) 'ויכל הוא שנת החמישים שנה תהיה לכם', ללמד שמצווה זו נוהגת מכל מקום, אף בחוץ לארץ. שואלת הגמרא: אם כן, ששילוח עבדים נוהג בכל מקום, מה תלמוד לומר – מדוע נאמר בארץ. מתרצת הגמרא: 'בארץ' מלמדנו שחייב קיום מצווה זו תלוי בקיומה בארץ. ולכן בזמן שהידור – שילוח עבדים נזהג בארץ, נזהג הוא אף בחוצה לארץ. אבל אם אין הידור נזהג בארץ, אינו נזהג אף בחוצה לארץ. הגמרא מביאה שיטה נוספת בדיון ערלה כלאים ואיסור חדש האם הם נוהגות אף בחור"ל: תנן ה'תם' (ערלה פ"ג מ"ט), ה'חדש אסור מן התורה מכל מקום. ה'ערלה אסורה בחוץ לארץ מחמת הלכה, וה'בלאים' – כלאי הכרם, אסורים בחור"ל מדברי סופרים – מדרבנן. מבררת הגמרא: מאי 'הלכה' האמור במשנה לגבי איסור ערלה. מבארת הגמרא: אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכתא מדינה – הלכות מדינה הן. כלומר, מנהג הוא שנהגו בני חור"ל והחמירו על עצמם. ועולא אמר (ובשם רבי יוחנן), הלכה למשה מסיני – מזהלכות שנמסרו למשה בסיני. אמר ליה עולא לרב יהודה, בשלמא לירידי דאמינא – דבר זה מובן לשיטתי שאמרת שערלה אסורה בחור"ל מהלכה למשה מסיני, ואילו כלאים אינם

כל מצוה שנצטוו עליה ושרא ללקימה קורן ב'ניסיתן לארץ, דהיינו כל מצוה שהיא חובת הגוף ואינה תלויה בקרקע, הרי היא נזכרת בין בארץ בין בחוצה לארץ. אבל מצוה שנצטוו לקימה לאחר ב'ניסיתן לארץ, דהיינו כל מצוה שהיא חובת קרקע, אינה נזכרת אלא בארץ. חוץ מן מצות השמטת כספים ושמיטת החובות בסוף שנת השמיטה, ומצות שילוח עבדים ושהחור עבדים עברים בהגיע היובל, שאף על פי שנצטוו עליהם לקיימם רק לאחר ב'ניסיתן לארץ, מצוותן נזכרת בין בארץ בין בחוצה לארץ. נמצא לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שאיסור חדש שנצטוו עליו רק לאחר כניסתם לארץ וכמבואר בדברי רבי שמעון לעיל (ע"א) אינו נוהג אלא בארץ, וכן איסורי ערלה וכלאים שנצטוו עליהם רק לאחר כניסתם לארץ, אינם אסורים בחוץ לארץ אלא או מהלכה או מדברי סופרים. הגמרא מקשה על דברי רבי אלעזר ברבי שמעון שלא נצטוו על שמיטת כספים אלא לאחר כניסתם לארץ: השמטת כספים חובת הגוף היא, ומנן שלא נצטוו עליה לפני כניסתם לארץ. כפי שנצטוו על שאר המצוות שהן חובת הגוף. מתרצת הגמרא: לא נצרכא אלא לבדיתא – לא נצרך רבי אלעזר ברבי שמעון לומר שנצטוו על שמיטת כספים רק לאחר כניסתם לארץ, אלא מתוך דברי הברייתא. דתנא, רבי אמר, במצוות שמיטת כספים נאמר (דברים טו ב') וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישוה ברגלו, בכפילות הלשון 'שמטה שמוט' רמזה התורה על מצוה נוספת, ולמדנו שבשתי שמטות הכתוב מפרה, אחת שמטת קרקע מזריעה וחרישה ושאר מלאכות, ואחת שמטת כספים – שמיטת החובות. ומכיון ששתי המצוות נאמרו יחד אנו למדים שדינם שוה, לפיכך בזמן שאתה משמט כרקע – שאתה חייב להישמט ממלאכות בקרקע, כלומר לאחר שנכנסו לארץ והתחייבו במצוות שמיטה, אתה משמט כספים – אתה חייב אף במצוות שמיטת כספים. אבל בזמן שאין אתה משמט כרקע – בזמן שאין חייב על שמיטת הקרקע, ובגון כשהיו ישראל במדבר או לאחר שגלו מארצם, אף אי אתה משמט כספים – אין אתה חייב לשמט את החובות. מדברי רבי כאן, למד רבי אלעזר ברבי שמעון שלא התחייבו על שמיטת כספים אלא משעת כניסתם לארץ. הגמרא מקשה על דברי רבי: ואימא – ואומר שאף לענין זה נאמר ההיקש,

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

בד אם עבר והחזיר בשבת למקום שאסור להחזיר (שם לדברי הכל*) בין בשוגג בין במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו* כמה דברים אמורים במצטמק ויפה לו אבל אם מצטמק ורע לו מותר אפילו בו ביום שהרי לא נהנה מן האיסור ויש מסתפקין אפילו במצטמק ויפה לו אם יש לאסור כלל בדיעבד אם היה שוגג בדבר מאחר שהיה מבושל כבר כל צרכו ויש לסמוך על זה להתיר לאחרים שלא החזיר בשבילם ומכל מקום לבני ביתו אין להתיר שגם בשבילם החזיר:

בה וכל זה בשהחזיר הישראל בעצמו אבל אם החזיר על ידי נכרי אפילו במזיד מותר אפילו מצטמק ויפה לו אם היה מבושל כל צרכו שאינו נהנה ממנו כל כך כיון שכבר היה ראוי לאכול כמה דברים אמורים בשהיה חם קצת מתחלה שהיה ראוי לאכול אבל אם היה צונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול וחממו הנכרי אפילו מעצמו בשבת בשביל ישראל במקום שאסור להחזיר שם בשבת (לדברי הכל) והישראל בעל התבשיל ראה ושתק כיון שהועילו מעשה הנכרי אסור לכל אדם לאכלו אפילו לאחר שיצטנן* עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו אבל אם הישראל בעל התבשיל לא ידע בשהחזירו הנכרי שהוא צונן לגמרי או שלא ראהו כלל בשהחזירו הרי זה מותר שמן הסתם אין הישראל רוצה כלל שיחמם הנכרי את תבשילו לאחר שצטנן לגמרי ולא כל הימנו שיאסור את התבשיל של ישראל בעל כרחו* (ואפילו אם צוה את הנכרי להחזיר) אם החזיר (אפילו הישראל בעצמו*) למקום שיש מתירים אפילו לכתחלה כגון שסמך אצל תנור שאינו גרוף וקטום¹⁶¹ או כנגד המדורה¹⁶² תבשיל

ביאורים

לאחר שיצטנן – צריך עיון האם רבינו אסר רק כשהנכרי עשה איסור בישול מדאורייתא (כגון בדבר לח או שלא נתבשל כל צרכו), או אפילו בדבר שאין בו משום בישול (כגון תבשיל יבש שנתבשל כל צרכו) והנכרי עבר רק על איסור החזרה מדרבנן¹⁵⁷.

בעל כרחו – ומסתמת הדברים משמע שהתיר כשלא ידע הישראל, אף אם השתא התבשיל חם, ולא בעי שיצטנן התבשיל¹⁵⁸.

(אפילו הישראל בעצמו) – הא דהקיף תיבות אלו במוסגר, הוא משום דנסתפק רבינו בזה בקונטרס אחרון (ס"ק ט), אם יש להתיר בדיעבד איסור דאורייתא (תבשיל לח שצטנן לגמרי) כשיש חולקים בדבר – אף לענין חזרה בשבת¹⁵⁹, ובפועל נוהגים להחמיר בנצטנן לגמרי ואפילו בדיעבד¹⁶⁰.

שם לדברי הכל – בחצאי עיגול, כיון דבקונטרס אחרון (ס"ק ט) השאיר הדין ב"צ"ע לדינא, וכידוע "דכל ספק שבשו"ע העמיד בתוך חצאי עיגול ודעתו היה לחזור ולשנות פרק זה ולראות אם צדקו דבריו"¹⁵⁴.

בכדי שיעשו – איסור התבשיל בדיעבד המדובר בסעיף זה, הוא כשעבר על איסור חזרה, שאם החזיר למקום שיש מתירים לכתחילה – התבשיל אינו נאסר. אבל אם החזיר באופן שיש בו איסור בישול, כגון, תבשיל לח שיש בו מרק שצטנן לגמרי – הסתפק בזה רבינו בקונטרס אחרון, ונוהגים לאסור. (ראה הביאור והמקור לזה על הסעיף הבא).

בכדי שיעשו – כדרך שאסרו לעיל¹⁵⁵ באם עבר והשהה, וכן אם עבר והטמין¹⁵⁶.

מקורות

ממלאכת הנכרי, אמנם במשנ"ב ס"ק צ"ו, וכן בתוספת שבת ובאלי רבה (ס"ק לו) כתבו שצריך לחכות שיצטנן התבשיל (הערות וביאורים (צ"צ) ח"ו ע' עב).

(159) קצות השלחן סי' קכ"ד, בדי השלחן ס"ק ג.

(160) סי' שיח סעיף ט, ונתבאר בקובץ אהלי שם ה, ע' קלא. (161) לעיל סעיף כ, ב' דיעות האם אפשר לסמוך בשבת לתנור שאינו גרוף וקטום, ולהלכה פסק רבינו שבמקום שאין שם צורך כ"כ טוב לחוש לאוסרים.

(162) כמבואר בסי' שיח סעיף כד שכיון שישנם ב' דיעות האם יש בישול אחר בישול בדבר לח, לכך אין מקילים לסמוך כנגד המדורה דבר לח שהצטנן לגמרי.

(154) הערות וביאורים (צ"צ) קובץ ו' ע' סח.

(155) סעיף יב, ועד"ז סי' שיח סעיף א.

(156) סי' רנו ס"א, ושם הזכיר גם שבדיעבד מותר בתבשיל שמצטמק ורע לו, הואיל ולא נהנה מן האיסור, גם בסי' תה ס"ט בהגה"ה שבשו"ג הוזכר חילוק זה בין מצטמק ורע לו למצטמק ויפה לו, ובסי' תקג סי"ב נתבאר שבאיסורי יו"ט הקלים יותר – יש לפעמים להקל בעבר ובישל, עי"ש ובקו"א שם ס"ק י"ב החילוקים בין שבת ליו"ט.

(157) תהלה לדוד ס"ק ט, כ, ובהערות וביאורים (צ"צ) קובץ ד ע' קב הכריע שרבינו אסר אפילו באיסור דרבנן בלבד.

(158) דהרי בטעם ההיתר לא כתב אלא הטעם ד"אין הישראל רוצה שיחמם הנכרי", ולא כתב נמי שלא יהנה הישראל

שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בְּל צָרְבוּ וַיֵּשׁ בּוֹ מָרְק וְנִצְטָנָן לְגַמְרִי וְנִתְחַמָּם שֵׁם עַד שֶׁהָיָה סוּלָּת בּוֹ שְׁאֵע"פ שֵׁשׁ בָּה חַיִּיב חֲמָאָת (לְיִשְׂרָאֵל) מִכָּל מְקוֹם בֵּינוֹ שֵׁשׁ מִתִּירִים אָפִילוֹ לְכַתְחָלָה כַּמ"ש בְּסִי' שִׁי"ח¹⁶³ יֵשׁ לְסֻמוֹךְ עַל דְּבָרֵיהֶם בְּרִיעֵבֶד (שְׁלֹא לְאַסּוֹר מַעֲשֵׂה הַנֶּכְרִי אָפִילוֹ צִוָּהוּ יִשְׂרָאֵל):

מקורות

(163) סעיף ט: שם הובאו ב' הדיעות בענין ביטול אחר ביטול בדבר לה, וההכרעה להחמיר בדבר שהצטנן לגמרי.

חלק ב סימן רנג, דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת טעמים כדרכה

שולחן ערוך – הלכות קריאת שמע

אבל להאומרים שמואחבת ואילך הוא ג"כ מן התורה צריך כוונה לצאת בכל מה שהוא מן התורה אבל כוונת הענין די בפסוק ראשון לדברי הכל בדיעבד):

חלק א סימן ט דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה סעיף ה

א לכתחלה צריך להזהר ולקרות כל הג' פרשיות של קריאת שמע בכוונה באימה וביראה ברתת ובזיעה כדרך שבני המדינה קורין פרוטגמא שמשגר להם המלך דהיינו כתב המלך על בני מדינתו שהם עומדים על רגליהם וקורין אותן באימה וביראה וברתת ובזיעה וקריאת שמע היא פרוטגמא של הקב"ה לעמו ישראל ולא הטריח עלינו הקב"ה לקרותה מעומד אלא בלכתך בדרך אך צריך עכ"פ לקרותה באימה וביראה:

ב וצריך שתהיה בעיניו כפרוטגמא חדשה שלא שמעה מעולם וזהו שאמר הכתוב אשר אנכי מצוך היום כלומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ולא כמו שכבר שמע דבר אחד הרבה פעמים ששוב אינו חביב אצלו ככתחלה:

ג בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וחסרו ג' תיבות להשלים רמ"ח כנגד אבריו של אדם שכל הקורא קריאת שמע כתיקונה כל אבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה לכן נוהגין שהש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת בקול רם ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"ץ ג' תיבות אלו.

וכל הצבור כשקורין לעצמן בלחש אומרים אני ה' אלקיכם אמת וממתינים על הש"ץ ואח"כ מתחילין ויציב ואינן חוזרין ואומרים אמת שכל האומר אמת בלי הפסק תיבה אחת בינתיים כאלו אומר שמע שמע שמשתיקין אותו אם לא שהה כלל בינתיים כמו שיתבאר ואף אם שהה קצת אין לכפול לכתחלה בלי הפסק תיבה אחת בינתיים אבל אם רוצה כל יחיד לחזור עם הש"ץ ה' אלהיכם אמת אין איסור בדבר מאחר שמפסיק בין אמת לאמת בתיבת ה' אלהיכם.

והש"ץ יש נוהגין שלא לומר אמת כשקורא בלחש לעצמו שאם יאמר בלחש אמת וחוזר ואומר אמת בקול רם יהיה רמ"ט תיבות ויש נוהגין לומר אמת גם בלחש שלא להפריד בין ה' אלקיכם לאמת ואמת השני אינו מן המנין אלא נוסח ברכת אמת ויציב הוא:

ד ומי שאינו קורא קריאת שמע בצבור עליו נאמר וחסרון לא יוכל להמנות אלו ג' תיבות שחסרו לו ממנין רמ"ח.

ה כל המצות צריכות כוונה לצאת ידי חובה בעשיית אותה מצוה ואם עשה בלא כוונה לצאת ידי חובתו אלא כמתעסק בעלמא או לכוונה אחרת ולא לשם אותה מצוה לא יצא ידי חובתו מן התורה ויש אומרים שמצות אין צריכות כוונה ואף המתעסק יצא בדיעבד והלכה כסברא הראשונה במה דברים אמורים במצות של תורה אבל בשל דברי סופרים י"א שהלכה שא"צ כוונה ויש חולקין כמו שיתבאר בסי' תע"ה וקריאת שמע היא מן התורה וצריכה כוונה לדברי הכל.

ואף להאומרים שאפילו מצות של תורה א"צ כוונה מכל מקום בקריאת שמע צריך כוונת הלב שיבין מה שהוא אומר בפיו ולא אמרו שאינו צריך כוונה אלא בכוונה לצאת ידי חובה אבל צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל מלכות שמים בהסכמת הלב ואינו דומה לשאר מצות שהן מצות עשייה וכל שעשה מצותה אע"פ שלא כיון לה הרי קיים מצות עשייתה אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש אם כיון לצאת אע"פ שהרהר בה באמצע בדברים אחרים יצא לדברי הכל אבל קריאת שמע ותפלה שהן קבלת עול מלכות שמים או סידור שבחים אינו בדין שיהיה לבבו פונה לדברים אחרים.

וכל זה בפסוק ראשון של קריאת שמע שהוא שמע ישראל שהוא עיקר קבלת מלכות שמים וכן בברכה ראשונה של תפלה אבל מואחבת ואילך אין הכוונה מעכבת בדיעבד ואפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות אלו בעונת קריאת שמע יצא ידי חובתו אף על פי שלא נתכוין לצאת ידי חובתו והוא שנתכוין בפסוק ראשון (א) (מפני שעיקר קריאת שמע אינה אלא פסוק ראשון בלבד שהוא מן התורה והשאר שתיקנו חכמים לא הצריכו כוונה אלא לכתחלה אבל אם קרא השאר בלא כוונה א"צ לחזור ולקרות בין שקרא בלא כוונה לצאת בין שלא בכוונת הענין.

ואף להאומרים שאף מצות של דברי סופרים צריכים כוונה לצאת מכל מקום בקריאת שמע כיון שאינה מצות עשייה אלא קבלת מלכות שמים ועול מצות שהוא דבר התלוי בכוונת הענין לפיכך כיון שלא הצריכו לחזור ולקרות מפני חסרון כוונת הענין לא הצריכו גם כן לחזור מפני חסרון כוונה לצאת כי מה בצע שיחזור לדבר בלי לב ודי במה שהצריכוהו לקרות בכל יום שעל ידי כן יבא גם כן לקבלה בלב ברוב הפעמים שהרי לכתחלה הצריכו כוונה אלא שאם אירע מקרה שלא נתכוין לא הטריחו לחזור.

ונוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין:

ך כל המאריך בדלי"ת של אחד מאריכין לו ימיו ושנותיו וגם לא יחטוף בחי"ת אלא יאריך בה קצת כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ שז' רקיעים והארץ כמנין חי"ת ולזה רמז החטוטרט שבאמצע הגג של חי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם אבל בדלי"ת צריך להאריך יותר כדי שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם וא"צ להאריך יותר משיעור זה ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות:

חלק א סימן סא דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע טעמים א"ו

ואעפ"כ יש לו קצת תקנה לכוין בט"ו ווי"ן שבאמת ויציב יש מפרשים כוונה זו שט"ו ווי"ן עולין צ' והן כנגד ג' שמות הוי"ה שכל אחד עולה כ"ו וד' אותיותיו הן ל' ויש מפרשים שט"ו ווי"ן עולין צ' ועם הקריאה הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו וכאלו אמר ה' אדנ"י אמת.

ויש אומרים תקנה אחרת לקורא ביחיד שיאמר אל מלך נאמן שמע וגו' וג' תיבות אלו משלימין מנין רמ"ח והן במקום אמן שיש לענות אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה כי אמן ר"ת אל מלך נאמן ומכל מקום כשקורא בצבור לא יאמר אל מלך נאמן רק יאמר אמן אחר הש"ץ כשמסיים הברכה וכן נוהגין במדינות אלו:

ה נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה

לקוטי תורה

תוכן הפרק: התוכן הפנימי של מצות קריאת שמע ושייכותה ל"ארץ זבת חלב ודבש".

וזהו וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו' ארץ זבת חלב ודבש שמע ישראל וגו'.

ע"פ הנ"ל, בפירוש "מלאה הארץ דעה" - ש"ארץ" היא בחינת אמונה, והתכלית היא שגם האמונה (בהקב"ה כבודו ובעצמו כפי שהוא יתברך קדוש ומובדל מגדר עולמות) תהי' תקועה בלב האדם בבחינת דעת והרגשה - תתישב השאלה דלעיל בכתובים לאחרי סיפור מ"ת בפ' ואתחנן - "וזאת המצוה גו' לעשות בארץ גו' ארץ זבת חלב ודבש", וממשיך בפרשת ק"ש - וקשה כנ"ל, מהי השייכות בין מצות ק"ש לארץ דוקא.

כי הנה ענין פרשת שמע ישראל הוא, שהו' סובב כל עלמין, שהוא אלהינו, שאנחנו מאמינים בו בבחינת אמונה לבה, יהי' בבחינת אחד, בבחינת גילוי בשבעה רקיעים ובארץ, בבחינת דעת והרגשה, להיות ביטול ויחוד אמיתי, בבחינת יחודא עילאה, ביטול במציאות ממש.

והענין, דכל מטרת מצות קריאת שמע היא להמשיך האמונה בבחינת דעת והרגשה. שזהו פירוש "שמע ישראל הו' אלקינו הו' אחד", דשם הו' הוא אור אין סוף ב"ה כבודו ובעצמו, ה"סובב כל עלמין" (שזהו מ"ש "ויאמינו בהו'"), כי ענין האמונה הוא בהקב"ה כפי שהוא יתברך קדוש ומובדל מגדר עולמות, כנ"ל, ו"הו' הוא "אלקינו" - של בני דוקא (אף שהקב"ה הוא בורא כל העולם) - לפי שרק אצל ישראל ישנה האמונה בשם הו' (כי אוה"ע יכולים להגיע רק להכרה בהקב"ה בתור בורא עולם

ומנהיגו, ולא בשם הו' שמובדל מגדר עולמות, ולכן אמר פרעה "לא ידעתי את הו'", ויוסף אמר לו (מקץ מא, טז) "האלקים יענה את שלום פרעה".

ועל זה אומרים "שמע ישראל הו' אלקינו הו' אחד", שענינה של קריאת שמע הוא להמשיך שם הו' בז' רקיעים וארץ וד' רוחות העולם (הנרמזים באותיות ח' ד' דתיבת "אחד"), שגם שם הו' יהי' בבחינת דעת והרגשה בנפש האדם, שאז בא האדם לידי התבטלות גמורה באלקות, שנרגש אצלו שאין שום מציאות בלעדו יתברך (שזהו הפירוש הפנימי ב"ה אחד", שהוא יתברך המציאות היחידה, דאין שום מציאות מלבדו).

ביטול זה נקרא בשם "יחודא עילאה" (יחוד עליון), כידוע שיש שתי מדריגות כלליות בהבנת "אחדות ה'" (לפי פירוש הפנימי, שאין שום מציאות בלעדו יתברך) - "יחודא תתאה", ו"יחודא עילאה".

פירוש הדברים בקצרה:

"יחודא תתאה" היינו אחדותו של הקב"ה מ"מבטו" של האור והחיות האלקי המהווה ומחי' את העולמות, דאע"פ שמצד אור זה ישנה מציאות העולמות (שהרי הוא בורא ומהווה אותם), מכל מקום, היות שכל התהוותם וחיותם אינם אלא כוחותיו של הקב"ה, הרי אמיתת המציאות של כל נברא ונברא הוא רק "דבר ה'" המלוכב בו.

"יחוד" זה נקרא בשם "ביטול היש", היינו דאע"פ שהנברא הוא מציאות יש, מכל מקום מבטל את עצמו אל הקב"ה מאחר שיודע ומכיר שכל מציאותו הוא רק הכח האלקי המקיימו ומחייהו. ו"יחודא עילאה" היינו אחדותו של הקב"ה מצד עצמותו ומהותו יתברך כפי

[ומעתה יבואר הטעם שדוקא גילוי אור הסובב כל
עלמין פועל ענין התענוג באלקות:]

דחינו, כאשר יתבונן כי אני הוי' לא שניתי ואתה
הוא קודם שנברא העולם כו', ורק הודו על וגו', ועם
כל זה הנה וידם קרן לעמו ולבני ישראל עם קרובו
ממש, אי לזאת יגיל וישמח לבו ויתענג על ה' ממש.
כשאדם מתבונן אשר באמת מצד הקב"ה בכבודו
ובעצמו אין שום מקום לאיזו מציאות בלעדו והוא
"יחיד ומיוחד" לאחר שנברא העולם כמו שהי' "יחיד
ומיוחד" קודם שנברא העולם (שזהו פירוש "אני ה'
לא שניתי" כנ"ל) - וכל חיות העולמות אינו אלא מזיו
והארה בלבד - ומכל מקום, נתן הקב"ה אפשריות
לישראל עם קרובו לזכות לגילוי אור אין סוף ב"ה
עצמו - הרי התבוננות זאת מביאה את האדם לידי
שמחה גדולה, ויתענג על ה' ממש.

וזהו וצדיק באמונתו יחיה, מלשון תענוג ופיקוח
נפש. כמו בורא נפשות רבות וחסרונם על כל מה
שבראת להחיות בהם נפש כל חי, שפירוש חסרונם
דבר החסר לאדם לקיום חיותו, להחיות בהם נפש
כל חי, שאינו אלא להתענג ופיקוח נפש.

על עונג זה הנגרם באדם כשאמונתו נקבעה בלבו
בבחינת דעת והרגשה נאמר "וצדיק באמונתו יחיה",
ד"יחי" הוא לשון תענוג, כידוע בפירוש נוסח ברכת
בורא נפשות - "וחסרונן כו' להחיות בהן נפש כל חי",
ד"חסרונן" קאי על הדברים הנצרכים לעצם קיומו
וחיותו (שבליעדס חסר בעצם קיומו), משא"כ "להחיות
בהם נפש כל חי" הם דברים שאינם אלא לעונג, כי
"להחיות הוא לשון השבת הנפש (בל"א דערקוויקען)
מחמת גודל מתיקות ותענוג".

וכך יחיה באמונתו, להשיב את נפשו יותר מכל
התענוגים ומרוב כל, וכמ"ש מי לי בשמים ועמך
לא חפצתי וגו':

ו"צדיק" הממשיך אמונתו בבחינת דעת והרגשה,
בא לידי עונג גדול, יותר מכל תענוגים שבעולם,
וכמ"ש "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ", שזוהי
בחינת כלות הנפש, שהאדם אינו רוצה שום דבר - לא
בשמים ולא בארץ - מלבד הקב"ה עצמו.

ונמצא, שאין פירוש "וצדיק באמונתו יחיה", שדי
לו לאדם באמונה פשוטה, אלא להיפך, שצריך האדם
להעמיק דעתו בעניני אמונה עד שיחיה באמונה זו.

ד"ה וידעת היום פרק רביעי

שהוא רם ונשא ומובדל לגמרי מן העולמות ואין
העולמות עושים שום שינוי בו יתברך ו"הוא לבדו
הוא" אחרי בריאת העולם בדיוק ממש כמו שהי'
"יחיד ומיוחד" קודם בריאת העולם. ויחוד זה נקרא
בשם "ביטול במציאות", מאחר שמצד מהותו
ועצמותו יתברך "הוא לבדו הוא" וכאילו כל העולמות
אינם במציאות כלל. ואחדות זו ד"יחודא עילאה"
מפורשת בפסוק "שמע ישראל גו' הוי' אחד", שהיא
אחדותו יתברך האמיתית שהוא לבדו הוא יחיד
ומיוחד (כי כל העולמות הם כאין ואפס ממש).

ונעשה ונמשך בחינה זו ע"י המשכת המצות
לבחינת ארץ, היא בחינת אמונה.

וזה גופא נפעל רק ע"י קיום המצות (כנ"ל), שהן
הממשיכות גילוי אור אין סוף ב"ה בנפש האדם (וכפי
שיבואר לקמן, שזהו מה שאומרים בק"ש "והיו
הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום").

ואמונה זו היא בחינת ארץ זבת חלב ודבש.
ע"י קיום "שמע ישראל" וקיום המצות, נעשה
"הגדלה" בבחינת האמונה כנ"ל, שהיא נקבעה בנפש
האדם בבחינת דעת והרגשה.

"הגדלה" זו באמונה (שהיא בחינת "ארץ" כנ"ל)
מכונה בכתוב בשם "ארץ זבת חלב ודבש".

חלב הוא בחינת הגדלת המדות, שתגדל האהבה
המסותרת בלב ותצא מההעלם אל הגילוי.

חלב הוא דבר המגדל, כמשל התינוק, שע"י יניקת
חלב אמו מתגדלים כל אבריו במשך ימי היניקה שלא
לפי ערך גידולו בימי הגדלות, וכך ברוחניות, ש"חלב"
מורה על הגדלת האמונה, שתקבע בנפש האדם עד
שהאדם יתעורר באהבה לה', דבאמת כל ישראל הם
מאמינים בני מאמינים ובגלל זה יש להם אהבה
טבעית להקב"ה אלא שהיא מסותרת בלב בהעלם,
וכאשר האמונה נמשכת בבחינת דעת והרגשה אזי
אהבה זו המסותרת בלב באה לידי גילוי.

ודבש הוא בחינת מתיקות ותענוג, כמ"ש אז
תתענג על ה', והיינו מבחינת סובב כל עלמין.

ועוד פעולה של גילוי האמונה בנפש בבחינת דעת
והרגשה - שהאדם בא לידי תענוג גדול מהאור האלקי
השוכן בנפשו, שעל זה נאמר "אז תתענג על הוי'"
(וכנ"ל דשם הוי' הוא אור הסובב כל עלמין) - ועונג
זה נקרא "דבש", בחינת מתיקות.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

ונמצא שכל זה הוא בחי' ההשתלשלו' מן ההעלם לגילוי מראש לסוף ותחלה הי' התחתון כלול בעליון היינו הדיבור כלול במדו' ומדו' בחו"ב וחו"ב בכת"ר כו' עד מל' דא"ס בעצמו' א"ס שנק' אנ"י ראשו"ן כנ"ל. אך הנה לפ"ז יובן שיש עלי' והתכללו' בז' מדו' מתחתון לעליון עד רום המעלות להיות שמדו' הנגלי' בהבל הדיבור כלולי' בהבל המדו' שבלב ומדו' שבלב כלולי' בשכל ונק' מדו' שבשכל שכאשר השכל עצמו כלול בעיבור בכת"ר גם המדו' שבשכל כלולי' שם והיינו שהן כלולי' במדות שבכת"ר ועד"ז גם מדו' עליוני' שבכת"ר עולין למעלה במקורם במדו' שבעצמו' המאציל עד שמדו' דמל' דא"ס עולין ונכללי' בעצמו' המדו' דא"ס ממש כנ"ל וד"ל. וזהו שרש ענין י"ג מדה"ר שנק' בשם מדו' גדולו' כידוע, והיינו מצד שעולין בשרש הראשון במדות דא"ס ממש שחסד דא"ס אין לו סוף באמת כמ"ש ולגדולתו אין חקר כו', וכך מדת הרחמי', ולהיות שגילוי ההעלם מעליון לתחתון בא במדה כנ"ל ע"כ בהגלו' נגלו' השרש העצמי של המדו' כמו שהן בבחי' א"ס עצמו באור הכת"ר שנק' ע"י וא"א שנחשב מסוף עולם הא"ס כידוע, אז יאיר אור החסד ורחמי' גם במדו' שבחו"ב עד הבל הדיבור לעולמו' בתוס' אור שלמעלה מכפי המדה הקצובה, וזהו כל עיקר ענין י"ג מדה"ר דא"א וע"י שנק' מדות סתם ע"ש שרשם במדו' דא"ס עצמו שאין להן שיעור למטה כמו שאין להם שיעור למעלה כו' להיות נושא עון ועובר על פשע כו' וזהו ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' שקרא והמשיך מעצמות מדותיו שכלולי' בעצמותו ממש בב' שמו' דה' ה' בע"י וא"א עד למטה ממש וד"ל.

וזהו וחסדי מאתן כו' חסדי ממש כו'. דהנה בחי' חסד עולם הנ"ל הוא שבא ויורד ונמשך ממל' דא"ס בע"ס דאצי' עד חסד דעשי' כנ"ל רק לפי ערך בחי' ההעלא' דמעשה התחתוני' לבד כנ"ל, אבל ע"י בחי' עיבור והתכללו' דמדו' שבתחתון בעליון הימנו עד מדו' שבמל' דא"ס כמו שהן בעצמו' ממש מעורר לחסד העצמי שאין העלא' מ"ן דמצות מגיע שם כלל, רק חפץ חסד הוא מצד עצמו כמ"ש ישוב ירחמינו יכבוש עונותינו לפי כי חפץ חסד הוא ולא החזיק לעד אפו, וה"ק מיכה מי אל כמון נושא עון כו' לא החזיק כו' כי חפץ חסד הוא ע"כ ישוב ירחמינו כו', והוא בחי' תשובה עילא' שישוב ירחמינו מצד עצם מדת חסדו העצמי שלא ימיש לעולם ואח"כ תתן אמת ליעקב וחסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם כו', וזהו דוקא ע"י תשובה תתא' שמלמטה למעלה

בבחי' אור חוזר צעק לבם אל ה' למעלה מבחי' כלי לאור שאין המצות מגיע לשם, כי המצות אע"פ ששרשם מגיע בעצמות הרצון ותענוג להוסיף אור בריבוי גדול גם באצי' כנ"ל הרי כל זה ע"י בחי' הכנת הכלי עכ"פ וכנ"ל שיש כח ושרש דמקיפי' בכלים להמשיך תוס' אור כו', א"כ אין המצו' מגיע רק במקום שיוכל בחי' הכלי להגיע והוא לבחי' המקיפי' עליוני' שרש הכלים שהוא שרש של המצות שהן פנימי' הכלי' דשם הוי' כנ"ל, אבל במקום שאין שם בחי' כלים מפני שהוא במקום ומדרג' שלמעלה גם מבחי' מקיף כו' והוא בעצמו' הא"ס שלמעלה מבחי' מל' דא"ס דשם נא' שמים ושמי השמים לא יכלולך כו', שגבוה מאד נעלה באין שיעור למעלה שלא ירד לצמצם עצמו בבחי' כלי' דמקיף בכלי המצות ג"כ וכמ"ש אם צדקת כו' (וכמ"ש קדושי' תהיו ע"י המצו' שקדשנו במצותיו, יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני קדושתו למעלה מקדושתכם כו' כמ"ש במ"א), אין מגיע לשם רק מה שהוא למעלה מבחי' כלי' והוא העלא' מ"ן דבע"ת שאין בהן תו"מ כלל (כראב"ד שיצא' נשמתו בבכי' בלא תו"מ כלל כידוע), שאתדל"ע שיבא מזה הוא ג"כ אור עצמותו שבלתי מוגבל ונמשך בהתלבשו' בכלים כלל, והוא מ"ש כי חפץ חסד הוא בחסד ורחמי' שבעצמותו ממש שמשם [הוא] שישוב ירחמינו כו' וכמ"ש וחנותי את אשר אחון ורחמתי כו' אע"פ שאינו הגו"ן כבע"ת שעשו היפך התו"מ, לפי שאין המצו' מגיע שם כלל, וזהו מצד בחי' עליו' המדו' מתחתון לעליון בבחי' או"ח עד שעולה במדו' שבעצמו' כנ"ל והיינו ע"י התשובה דצעק לבם במדו' שלמעלה מן השכל עד למעלה מן מדו' שברצון עד גם מדו' דבחי' יחידה העצמי' (כתשוב' דראב"ד וכה"ג) שמעורר מדו' העצמי' דא"ס להיות נושא עון ועובר כו' וישוב ירחמינו כו' שלא לפי ערך מעשה התחתוני' כלל, וזהו וחסד"י מאת"ך חסד העצמו' ואח"כ תתן אמת ליעקב וחסד לאברהם כו' שהן מדו' שבכת"ר דהאבו' הן המרכבה שם שנמשך לשם ג"כ אותו האור באמצעו' התשו' והן י"ג מדה"ר שבא"א וע"י כידוע וד"ל. וזהו עיקר ענין משיח דאתא לאתבא צדיקייא בתיובתא כנ"ל (וכמא' אם ישראל עושין תשו' נגאלין וא"ל כו') דהיינו תו"מ דכנ"י שנק' צדיקים שגם שמוסיפי' ריבוי אור גדול אבל במקום שבע"ת עומדי' כו' שע"י התשובה דוקא יגיעו לעצמו' המדו' שאין המצו' מגיע' לשם כנ"ל, ולזה גזרו אומר דיפה שעה א' בתשוב' ומע"ט בעוה"ז מכל חיי העוה"ב דהעוה"ב אינו רק מן המצות כנ"ל אבל תשו' עם מע"ט

הראשון אבל ע"י התשוב' מגיע בעצמו' ממש שזהו מא"ד בלי גבול כלי אח"כ תתן אמת כו' שהוא חיי העה"ב שנשבע מימ"י קדם וכמ"ש ונח"י לפניו' ממש וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתיובתא

מגיע למעלה מבחי' הכלים כנ"ל, וזהו שנא' במשיח ישכיל עבדי לברר ברורי' ע"י תו"מ בשלימותן והיינו ירום ונשא וגבה שהן מדו' שבע"י ועד מדו' דמל' דא"ס שרשם

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

דכ"ה ע"א כיון דידעו פקודא דא בארע כלל (ר"ל מצות האמנת אלהות שנת') כו' כדן אוליף לון בארע פרט כו' כי הוי' הוא האלקים דא בארע פרט במלה דא כמה רזין וסתרין אית בי' (הוא מצות היחוד) ודא וההוא דקדמיתא כולא מלה חדא כו' ורזא דא אני ראשון ואני אחרון (ישעי' מ"ד ו') אני ראשון בכלל ואני אחרון בפרט, וכדברים האלה כתוב עוד בפ' תרומה (קס"א) במאמר שהובא ג"כ במצוה הנ"ל פ"א כד נפקו ישראל ממצרים לא הוו ידעי ברזא דמהימנותא כלום וכד אתא משה אוליף לון דאית אלהא עילאה בעלמא, לבתר אמר להו כי ה' הוא האלקים אי תימא מלה זעירא היא למנדע הא כתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (דברים ד' ל"ט) הכא תליא כל רזא דמהימנותא, למנדע רזא דכל רזין מגו דא למנדע סתימו רזא דכל סתימין הוי' אלקים שם מלא וכולא חד וכו' ומאן איהו ה' אחד ושמו אחד, ה' אחד שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד דא איהו יחודא חד, ושמו אחד בשכמל"ו דא איהו יחודא אחרא למהוי שמי' חד, ורזא דא ה' הוא האלקים דא כתי' כד אינון ביחודא חדא, ואי תימא כו' עד כולא חד יעו"ש כי קצרנו, וכ"כ עוד בהקדמת זהר בראשית די"ב ע"א הובא ג"כ במצוה הנ"ל רפ"א פקודא תליתאה למנדע דאית אלהא רברבא ושליטא בעלמא (היא מצות האמנת אלהות שנת') פקודא רביעאה למנדע דה' הוא האלקים כד"א וידעת היום וכו' ולא תכללא שמא דאלקים בשמא דה' למנדע דאינון חד ולית בהון פרודא עכ"ל. והמובן ממאמרי הזהר אלו שמצות היחוד היא לידע ששם הוי' הוא א' עם שם אלהים וכידוע ג"כ בספרי המקובלים ענין שילוב הוי' באד' או אד' בהוי' שהם קרוב לענין זה כי שם אד' הוא במדריגה א' עם שם אלקים, והענין כי המובן לכאורה מל' הרמב"ם בביאור מצוה זו שהיא האמונה שהוא ית' אחד ואינו מורכב משום כחניות ח"ו וכ"מ ממ"ש בחיבורו הגדול פ"א מהלכות יסודי התורה הלכה ז' אלוה זה אחד הוא וכו' ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות אלא ייחוד שאין ייחוד אחר כמותו בעולם עכ"ל, ובאמת זה נכלל במצוה האמנת אלהות לפי מה שביארנו וכמ"ש ברא"מ שגם הרמב"ם כוונתו כן ר"ל

מצות אחדות השם: שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד (דברים ו' ד'). וז"ל הרמב"ם בס' המצות, מצוה ב' היא הציווי שצונו בהאמנת היחוד והוא שנאמין שפועל המציאות וסבתו הראשונה אחד והוא אמרו יתעלה שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד וברוב המדרשות תמצאם אומרים על מנת ליחד את שמי על מנת ליחדני ורבים כאלה, רוצים בזה המאמר אנחנו אמנם הוציאנו מעבודות ועשה עמנו מה שעשה מן החסדים והטובות על תנאי האמנת היחוד כי אנחנו מחוייבים בזה, והרבה מה שיאמרו מצות יחוד ויקראו ג"כ זאת המצוה מלכות שמים כי הם אומרים כדי לקבל עליו מלכות שמים ר"ל ההודאה ביחוד והאמנתו עכ"ל. והמובן מדבריו שמצוה זו מיוחדת אלינו דוקא משא"כ בני נח אינון מוזהרים על השיתוף וכ"כ הרמ"א בא"ח סי' קנ"ו וכבר הקשה הרמ"ז פ' האזינו בפסוק אשר חלק ה' כו' לכל העמים (דברים ד' י"ט) למה לא מנעם ה' מזה ות' במש"ש הזהר דאתיהיבו לרברבן הם הע' שרים שהרי כל הסט"א עיקרה בעולם העשי', וכל נפשות העכו"ם מושפעות משם ומושרשות שם ואין שם אלא ההוא נהירו דיקק מאור הקדושה שניתן שם מימי מלכי קדם, ולכן הם חייבים להאמין בבורא ית' (היא המצוה כ"ה שנת"ל) אבל השפע הבא להם הוא מבחי' האחוריים שהוא נשמת הממונים שלהם ולהיות שמשם יוצאות נשמתם לכן מותרים להכנע להם עכ"ל, וענין כניעתם להם הוא הנק' שיתוף והוא היפוך מצות האחדות וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' ע"ז (הובא במצות מילה יעו"ש) שזה ה' טעות אנוש ודורו שבימיו הוחל לקרוא בשם ע"ז ר"ל ענין השיתוף שמאמינים בבורא ית' אלא שאומרים שראוי לחלוק כבוד ג"כ למשמשי כשמש וכירח וכוכבים וכיוצא ומה נמשכים אח"כ לעבוד ע"ז גמורה ולשכוח על ה' ח"ו כמ"ש כחשו בה' כו' (ירמי' ה' י"ב) אבל אנחנו בית ישראל עליהם הכתוב אומר כי חלק ה' עמו (דברים ל"ב ט') ומצוים במצות היחוד לידע האמת כי הוא אחד וזולתו אין עוד וכל הנמצאים ממנו כמלאכים וכוכבים וגלגלים ויסודות כולם ממונים על פעולותיהם אין להם שלטון בעצמם ח"ו: ולהבין זה, הנה נקדים מאמר הזהר המובא במצות האמנת אלהות רפ"א והוא בוארא

כי להאומרים שמצות האמנת אלהות היא על שאלוה ית' נמצא לבד א"כ יתכן שמצוה זו דיחוד הוא שה' ית' אחד בעצמותו ואינו כשאר כל הנמצאים שהם מורכבים מחומר וצורה עכ"פ אבל לפי משנת' שעל מציאות האל לא יתכן ל' אמונה כי נראה בעליל א"כ ציווי ההאמנה שבמצוה הנ"ל היא על היות מציאותו ית' מרומם ונשגב למעלה מעלה מההשגה והחכמה כמש"ש באריכות וא"כ בכלל זה שהוא ית' פשוט בתכלית הפשיטות אחר שאינו בערך כל הכחות השכליים שיתכן לומר הרכבה או בלתי הרכבה כי אינו מערך זה וכמשנת' שם פ"ג בביאור עיקר הב' יעו"ש וא"כ לא יתכן לומר מצות היחוד ע"ז כי כבר נכלל ענין זה במצות האמונה הנ"ל ולזאת כוונת הזוה"ק שמצות היחוד היא יחוד הוי' ואלקים והנה הבנת ענין זה ומה שכיוונו בזה עמוק עמוק הוא ויש בו כמה פנים ופנים לפנים וכל חד מבין לפום שיעורא דילי' ואנחנו נבאר זה ע"פ הפנים העמוקים שלימדנו מיסוד הבעש"ט והה"מ נ"ע אשר אליו נגלו האלהים כידוע, רק שמתחלה צריך לבאר הפנים הנגלים בזה והוא שכוונת הזוה"ק ע"פ פשוט וכ"ה כוונת הרמב"ם שהגם שכבר ידענו שה' ית' אחד בעצמותו פשוט בתכלית הפשיטות ממצוה שנת' בהאמנת אלהות, באה המצות היחוד לידע שאין עוד אלוה ח"ו ואין לשום א' מהנמצאים שום שלטון ח"ו וזולתו כי כולם פועלים ברצונו ובמצותו ובכח שהוא ית' מאיר ושופע להם נמצא שהוא אלוה אחד ואין עוד, [לאפוקי ממ"ש המין מפלגך ולעילא דהורמיז כו' סנהדרין דל"ט ע"א כמ"ש בלק"ת בד"ה ששים המה מלכות כו' ולהוציא מזה באה המצוה הזו], ואמנם הזהר ביארו זה בענין עמוק יותר והוא יחוד שני השמות הוי' אלקים ר"ל כי שם אלקים בגימ' הטבע והוא ההארה המאירה בבחי' העלם להחיות עולמות הנפרדים שהיא מיוחדת ממש עם שם הוי' הוא ש' העצם שלמעלה מעלה מהטבע וז"ס אני ראשון ואני אחרון, וביאור הענין הוא ענין מ"ש בזהר דקדוב"ה איהו סובב כלא עלמין וממלא כל עלמין, ופי' בלק"א ח"א פרק מ"ח שאין פי' סובב מלמעלה כענין כי אינו בגדר מקום ח"ו אלא ר"ל שמאיר בבחי' העלם ואינו בבחי' גילוי ובחי' ממלא הוא החיות שהוא ית' מאיר בבחי' גילוי וכמו שבחי' שכל שבמדבר הוא בבחי' העלם ומקיף בחי' והחיות בו בגילוי וע"ז אומר אני ראשון בחי' סוכ"ע ואני אחרון בחי' ממכ"ע ר"ל שגם החיות המאיר ממנו ית' בבחי' גילוי ע"י צמצומים הנק' ממכ"ע עכ"ז אינה בבחי' נפרד בפ"ע ח"ו אלא הוא אלקות והסובב הוא הממלא, והנה מתחלה יש להקדים ענין הסובב מהו כי אע"פ שהוא בבחי' העלם ומקיף באמת הוא המחי' את הנמצאי' ע"י הקפה זאת ביותר מבחי' החיות שמגיע אליהם מן ההארה הנק' אר"פ וממכ"ע, כי ענין הסובב היינו העיגול הגדול שלמעלה מן החלל והקו וחוט שבתוכו והוא בחי' א"ס ממש ונעלה

מעלה מעלה מהרשימו שבתוך החלל והקו וחוט שבו הנק' ממכ"ע, וביאור ענין א"ס היינו ע"ד שנת' במצות האמנת האלהות פ"ג שאינו ממהות חכמה כלל וכ"ש שמובדל בערך ממהות שאר הספירות ובאמת שה' יכול להוות ריבוא רבבות ספי' שונות זמ"ז ולא י' אלו בלבד והי' מהותים אחרים שלא מעין חכמה וחסד וכו' ומה שנתהוו ממנו י' בלבד זהו לפי שהחיות המגיע להספירות מעצמות אורו ית' הבכע"ג אינו בדרך גילוי והתלבשות שתהי' הארתו ית' נתפסת בתוכיותם בגילוי כשפע העילה שמושגת להעלול, כי אילו הי' כן באמת לא היו הספי' כלל מוגדרים ומיוחדים בדבר כמו שאתה אומר ספי' החכמה שאתה נותן לה גדר שהוא מהות שכל ונבדל ממהות חסד ואין אל הש"י גדר כלל כי הוא סובל הכל להיותו הוי' פשוטה, אלא סיבת התהוותם בגדר מיוחד זהו לפי שהארת החיות המגיע להם מעצמות אורו אינה מתגלית בהם כ"א מקיף עליהם ממעל, ור"ל שהאור והחיות הוא א"ס והוי' פשוטה ואעפ"כ הם חיים ממנו חיי הגבול (ר"ל לגבי אורו הפשוט נק' גבול ע"ש הגבלתם בגדר מיוחד) וזה נק' מקיף, והוא שענין החיות הזה המקיף נק' רצון העליון ופי' רצון הכללי הנק' בזהר רעוא דרעוין ונק' ג"כ מחשבה הקדומה דהיינו מה שעלה במחשבה לפניו לברוא כל הנמצאים דאבי"ע והסכים לזה, שמחשבה והסכמה זו הם נק' רצון שרוצה בהתהוותם ומוזה גופא הם מתהווים כי הרי הוא ית' כל יכול ורצונו שרוצה בהתהוות איזה דבר יש בו היכולת הזה להיות ממנו התהוות הדבר וכמ"ש כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' (ישעי' נ"ה ח') (עמש"ש פי"א בשם הרמ"ק) וז"ש ג"כ כל אשר חפץ ה' עשה (תלים קל"ה ו') חפץ דייקא מיד נעשה כן, אמנם אעפ"כ מוכן שהרצון שבעה"ר ית' רוצה בקיום הנמצאים אינו ענין גילוי בפנימיותם שיהיו משיגים מהות הרצון רק שהוא המשכה להיות רצויים לפניו ולפיכך אף שזה שהם רצויים לפניו הוא מספיק להתהוותם ממש מאין ליש, אבל עכ"ז אינן בערך עצם הרצון שאע"פ שהוא א"ס ממש כי ז"ס רצון הפשוט אעפ"כ יוכלו הם להיות מוגבלים במציאותם שהרי הרצון בהרצוי אינו גילוי בפנימיותו כענין עילה ועלול, וזהו הנק' מקיף שהוא מחי' ממש אלא שאינו מתגלה כנ"ל ולפיכך קרא בלק"א (פנ"א) לענין זה בשם הארה כי משל הארת השמש מכוונת לזה שמאירה את הזכוכית עד"מ אעפ"כ אינה מתגלית בתוכיותה להיות מהות הזכוכית כמהות הארת השמש כו' ונגד הארה זו נאמר הוזהר ומשוה קטן וגדול וכמ"ש בע"ח שמקיף לכל הארבע עולמות בשוה כי אע"פ שבהתהוותם נתהוו על הסדר תחלה אצי' ואח"כ בריאה ואח"כ יצי' ועשי' וכמי שאמר שמים נבראו תחלה (חגיגה י"ב א') אבל בעלות הרצון והמחשבה הקדומה הנ"ל הרי כולם עלו במחשבה כא' מבלי קדימה ואיחור זל"ז וכמי שאמר קורא אני אליהם יעמדו יחדיו

בענין הרצון שאילו הי' מאיר בגילוי גם האצי' לא יגבילונו וכיון שמאיר ומחי' ע"י הקפה א"כ גם לעשי' יכול להאיר כן והוא ענין הרצון שרוצה בהתהוותם שרצון והארה זו הוא בשוה לכולן ומקיפתן כאחד, וז"ש דהע"ה למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם (תלים קט"ו ב') שהוא בבחי' איה שאינו מושג לנו כי על השמים כבודו של מקום ובאמת הרי כל אשר חפץ ה' עשה שהרצון הפשוט מאיר בעשי' ממש כבאצילות וכ"כ ה' מלך גאות לבש כו' אף תכון תבל בל תמוט (תלים צ"ג א') כי בחי' רצון הנ"ל סיבתו הוא מדת המלוכה וההתנשאות אלא אמלוך להיות ביטול היש שמחמת זה רצה בהתהוות העולם להיות תבל בל תמוט שיהי' התהוות העשי' גשמיות מן הרצון שרוצה ית' בו:

מצות אחדות ה'

(ישעי' מ"ח י"ג) כי המחשבה תופסת דברים הרבה כא' משא"כ ביציאתם אל הגילוי ע"י הדיבור שהוא בחי' ממכ"ע יוצאים כסדר המדריגות זא"ז כי בדיבור שמדבר איוז ענין שיש בו חלקים שונים בהכרח שיהי' לזה קדימה ע"ז כפי מעלתו, ועוד יש בפי' בשוה והוא העיקר, שאין לשום נמצא תוספת או מגרעת על חבירו גם בכמות ואיכות הארת הסובב עליו אלא לכולם בשוה ממש, ומה שהנמצאים חלוקים זה מזה וגבוהים זע"ז לאין שיעור כיתרון האצי' על הדומם הגשמי אשר רבו מלספר ולמנות המרחק זהו מחמת שינויי קבלתם מן ההארה דממכ"ע, אבל אור הסובב הוא בשוה לכולן לאצי' ועשי' כאחד ממש כי בעבור היותו מקיף ואינו נתפס ומושג למקבל כנ"ל

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

מעשה המצות הגם שהנשמה נתלכשה בגוף גשמי, וגם מעשה המצות הם בדברים גשמי' מ"מ בהם וע"י יכולים הנשמות להשיג כמו בעלמא דאתכסיא ויתר ע"ז, והרי מכוונת המצוה נעשה לבוש לנשמה בג"ע העליון, והמצוה היא יתר ע"ז הרבה כו'.

ועפ"ז יובן ג"כ מה שהיו צריכים לקרי"ס, דהנה כל האותות והמופתים שהיו במצרים הי' בכדי שיהי' יצ"מ שיצאו מגלות עול פרעה, אבל קרי"ס לכא' אינו צריך כלל, ולמה הי' לו ית' לחזק לב פרעה לרדוף אחר בני' ושבני ישראל ילכו כיבשה בתוך הים. אלא שזה הי' הקדמה למ"ת, דהנה במ"ת ניתן תומ"צ שהם בחי' ספינה שבהם וע"י ילכו ישראל בעשיית המצות בעלמא דאתכסיא, ואיך ילכו בדרך התומ"צ והם אינם יודעי' עדיין כלל סדר וענין עלמא דאתכסיא, לזה קרע לנו את הים שהוא בחי' עלמא דאתכסיא ונעשה יבשה, שזהו אם עליית הבריאה באצי' או המשכת אצי' בבי"ע לפי ב' הפי' הנ"ל, ואיך שיהי' הרי נעשה מים יבשה וראו הגילוי מעלמא דאתכסי', ואח"כ ניתן התומ"צ שבהם וע"י נמשך מבחי' עלמא דאתכסיא בעלמא דאתגליא. ולכן מברכין על כל מצוה ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהוא ההמשכה להיות ברוך ה' מהעולם ועד העולם מעדאית"כ לעלמא

[[עח]] ולהבין כ"ז צ"ל ענין מ"ת¹⁰ שארז"ל לא ניתנו דברי תורה חתוכין למשה, אלא על כל דיבור ודיבור נאמר לו מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור כמ"ש אמרות ה' אמרות טהורות מזוקק שבעתיים. וזהו דודי צח ואדום, צח הוא ב"פ מ"ט, גם צח ואדום הוא חו"ג. וי"ל שבתיבת צח שמורה על החסדים יש ברמזו גם מ"ט פנים טמא ג"כ להורות התכללות הגבורה בחסד כענין לאכללא שמאלא בימינא. ובעבודה ב' בחי' אלו הם יצ"ט ויצה"ר ששרשם הוא מחו"ג, וכדי להפוך ולהכניע היצה"ר זהו ע"י התורה שנק' עוז ותושי'¹¹, עוז שנותנת כח ביצ"ט, ותושי' שמתשת כח היצה"ר. והענין הוא דהנה כתי' כי שם חלקת מחוקק ספון¹², מחקק בגימט' רמ"ח הוא בחי' רמ"ח מ"ע, וספון הוא מל' ספינה, והיינו שע"י רמ"ח הולכים על הים כמו בספינה, והיינו כי כמו ע"י הספינה גם ברואים שביבשה יכולים לילך בים¹³, ובלא הספינה א"א לברואים שביבשה לילך בתוך הים, וענין השיטה במים זהו רק משך [זמן] קטן ושטח קטן, שאינו שייך לקרותו בשם הילוך כלל, אבל ע"י הספינה יכולים לילך בים כמה וכמה ימים, כן יובן שע"י מעשה המצות שנתלכשו בדברים גשמי' יכולה הנה"א שהיא חלק אלק' ממעל רק שירדה ונתלכשה בגוף הגשמי ובנה"ב המעלמת ומסתרת אורה, אמנם ע"י

(12) דהנה כתי' כי שם חלקת מחוקק ספון: בהבא לקמן עד סוף הפסקא ראה ביאורו"ז להצ"צ (כרך ב) שם ע' תשעה"ו.
(13) כמו ע"י הספינה. יכולים לילך בים: בכ"ז ראה ביאורו"ז לאדהאמ"צ מא, סע"ג ואילך.

(10) ולהבין כ"ז צ"ל ענין מ"ת: בהבא לקמן ראה אוה"ת יתרו ע' תתצ"ב. סה"מ תרכ"ז ס"ע שב ואילך. שיג. סה"מ תרנ"ח ע' מד.
עת"ר ע' קיד"ח. עטר"ת ס"ע תג"ד. תרפ"ח ע' קלא"ב.
(11) התורה שנק' עוז ותושי': ראה תו"א יתרו סז, סע"א"ב. ועוד.

גילוי אור האצ"ר רק בבריאה לפי ב' הפי', ומזה נעשה למטה הפך ים ליבשה, וע"י עשיית התומ"צ ממשיכי זה בעשי' הגשמי', שכשעושה המצוה הרי בעת עשייתה הוא בעלמא דאתכסיא, והגם כי אינו משיג זה מ"מ הרי נפשו נלבשת בלבוש זה וגם אבריו נעשו מרכבה לגילוי זה כמ"ש בסש"ב פך"ג בענין היד הנותנת הצדקה כו'. ועוד זאת שבקרי"ס ה' רק לפי שעה, אבל ע"י קיום התומ"צ ה"ז בכל עת ובכל זמן שעושה המצוה שהיא נוהגת בכל עת.

המשך והחזרים תרל"א

ד"ה וביום הביכורים

דאתגליא כמ"ש במ"א¹⁴. ושורש ההפרש שבין קרי"ס למ"ת, שבקרי"ס ה' בדרך אתעדל"ע לבד וכמ"ש מה תצעק אלי בעתיקא תליא כו', וע"י מ"ת שניתן לנו התומ"צ ה"ז בדרך אתעדל"ת אתעדל"ע. וי"ל שקרי"ס ה' ע"ד אתעדל"ע שמעורר אתעדל"ת, להיות כי ראו והשיגו בעת הילוכם אור הגדול שבעלמא דאתכסי', ה"ז ה' להם לאתעדל"ע שאחר שניתן התומ"צ שימשיכו בחי' זו וביתר שאת ע"י אתעדל"ת דקיום התומ"צ (וגם כי בקרי"ס ה' 14)

(14) מהעולם ועד העולם מעדאת"כ לעלמא דאתגליא כמ"ש במ"א: ראה סה"מ תרכ"ו ע' קלג. תרכ"ז ע' שצה. תרכ"ט ע' ב. תרל"ב ח"ב

ע' תמו. וע' תקנה.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס החלצו

בעצם אינו דבר חדש והיתה קודם גם כן ולכן אפשר להיות המדה גם כשישכח את הטעם כו' (ומכל מקום בהעלם יש בה מן השכל כו' וכמו שכתוב במקום אחר). מה שאין כן יש מאין להיות שהוא התחדשות צריך להיות המחדש תמיד ואז דוקא קיום מציאותו כו'. ונמצא יש בזה ב' ענינים הפכים שהוא בבחינת ריחוק הערך ומכל מקום עומד הכח האלקי תמיד בכל נברא ונברא וכמו שכתוב לעולם ה' דברך נצב בשמים כו'. ונקודת ענין יש מאין מחייב שניהם כו'. או כשמתבונן בגדולת ורוממות האין סוף מצד עצמו אשר לגדולתו אין חקר כו' ומעמיק דעתו מאד בהתבוננות עד שנקלט ונתפס הענין אצלו היטב עד שהאור האלקי בעוצם גדולתו ורוממותו מאיר בגילוי בנפשו (די רייכקייט פון אלקות איז מאיר בנפשו כו') ואז ישמח בנפשו מאד שזהו ענין שמחת הנפש בה' עושה וידבק נפשו באלקות בדביקה ותשוקה ונפש שוקקה כו'. ובדרך כלל הוא ענין העבודה מאהבה שהוא בחינת דביקות הנפש ושמחתה על הוי' וכמו שמחת האוהב על האהוב כו' כמו שכתוב במקום אחר.

קיצור. עבודה בשמחה מהתבוננות בגדולת הוי', מצד עצמו או מצד הבריאה. יש מאין מחייב שהוא באין ערוך ושהמהווה נמצא תמיד בהמהווה.

שמחת תורה ופרשת נח ר"ט

יב. והנה כאשר ידוע אשר בעבודה ישנם ב' אופני עבודה. הא' עבודה בשמחה והיינו כשמשכיל ומתבונן בגדולת ה', הן בעוצם גדולתו בענין הבריאה יש מאין כו', כמו שכתוב במקום אחר דלבד זאת מה שעצם בריאה יש מאין הוא ענין נפלא שאין להאדם שום ציור על זה כלל כו' כמו שכתוב במקום אחר (עיין מה שכתוב מזה בדיבור המתחיל שמח תשמח רנ"ז בתחלתו). עוד זאת יש בזה פלאות דידוע דבריאה יש מאין הוא בבחינת ריחוק הערך דזהו ההפרש בין עילה ועלול לבריאה יש מאין. דעילה ועלול הוא בחינת השפעה בקירוב שהעילה מתלבש בהעלול והעלול מרגיש את עילתו ולכן העלול הוא בערך העילה כו'. מה שאין כן בהתהוות יש מאין שהתהוות הוא באין ערוך ואם כן הוא ההשפעה בבחינת ריחוק הערך שהבורא מתעלם ומסתתר מהנברא ואינו מתלבש בו כהתלבשות עילה בהעלול כו'. וגם בהכרח לומר שהכח האלקי המהווה הוא תמיד בתוך הנברא ועל ידי זה הוא במציאות יש ואם היה מסתלק ממנו ח"ו היה נעשה אין ואפס כו'. כי מציאות היש הוא דבר חדש וכל התחדשות צריך להיות בו המחדש תמיד ואם לאו יתבטל החידוש כו'. ואינו דומה לעילה ועלול כמו שכל ומדות שאפשר להיות המדה גם כשישכח את הטעם והיינו מפני שהמדה

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה'תש"ב

מדת ההתנשאות מונעת גם קיום מצות הצדקה. פי' לעשות – בכפיה, צדקה ומשפט – לשפוט כמה צריך לעצמו וכמה יתן לצדקה. התורה ניתנה לישראל דוקא מפני בטולם לה'.

אם יעמד בנפיון למלאות חובתו, דכל זה הנה מי שהוא בשפלות יתבונן בכנ"ל ולבבו יבין שכן הוא, אכל כשהוא מנשא ויקר בעיניו הרי הכל אצלו הכרח ואין לו מותרות כלל, וגם שייחשב שמה שנותנים לו הוא מצד מעלתו הגדולה, ואם כן הרי ההתנשאות מונעת אותו ממצות הצדקה, וכמו כן כל מצות עשה בפרט יש בה פגנה פרטית בכפיה ובטול עצמו, שכל זה שייך דוקא במי שהוא שפל. והנה גם מי שמציאות הישות וההתנשאות שלו אינה בהתפשטות גדולה כל כך שמינע אותו מסור מרע ועשה טוב בפעל ממש, מכל מקום הרי אינו בטל, וממילא אינו כלי לאלקות, וכידוע דאלקות אינו שורה אלא במקום הבטול דוקא, וכמו שכתוב "מרום וקדוש אשכון ואת דכא וישפל רוח" דוקא. ובענין ידיעת התורה אמרו רבותינו ז"ל (ברכות סג, ב) "אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה", ומיתה הוא ענין הבטול, ואז דוקא יהיה קיום התורה, ולכן נתנה התורה לנשמות ישראל דוקא מפני הבטול שבהם, דכתיב "אור ורוע לצדיק", ורע הקדוש ברוך הוא את התורה והמצוות, הנריעה צריכה להיות בארץ ואז תהיה הצמיחה בתוספת ורבוי, ונשמות ישראל הם בחינת ארץ כמו שכתוב "כי תהיו אתם לי ארץ חפץ", שיש בהם בחינת הבטול, כמו שכתוב "כי אתם המעט מכל העמים", וכתיב "אמת מארץ תצמח", אין אמת אלא תורה, ומארץ דוקא שהוא בחינת הבטול תהיה צמיחת התורה, ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות שם) "כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו מתנשא", ופרש רש"י ששואל מרבו כל ספקותיו ואפלו יש בהם דברים שחבריו מלעיגים עליו, וכל זה במי שהוא בשפלות, מה שאין כן המנשא אינו כלי לאלקות. ולכן זה כל האדם, בהתחלת עבודתו צריך ליגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר להכניע הגסות שבו להיות בבחינת שפלות, ואז יכול להתקרב לאלקות בהפלה ותורה.

ד"ה ויאמר הוי' אל אברם

ד) והנה מצד מדת ההתנשאות בא לידי פעם ורציחה, מפני שאי אפשר לו לסבל דבר שהוא נגד רצונו, וכן מהגסות והתנשאות בא לידי התפארות, ובכלל זה גם כן מלבושי כבוד שרוצה להתנאות בהם ולהתפאר לפני בני אדם, ובאמת הנה מדת ההתנשאות מונעת גם מ"ועשה טוב" בקיום מצוות עשה, וכמו מצות צדקה שהיא מצוה כללית פיזוע, הנה מי שהוא מחשיב ומינקר את עצמו הרי צריך הכל לעצמו, וגם כל הדברים המתירים נדמה לו מצד יקר נפשו בעיניו שהם מכרחים אליו מאד, ואם כן איך יתן מה שמכרח אליו לזולתו, ומכל שכן אם הדבר בא לו על ידי יגיעה שהגית כחות נפשו עד שהרויח, בודאי אינו שייך שיתן לזולתו, אם לא שנותנים לו רבוי השפעה יותר מכל הצטרכותיו אף המותרות שלו אז יתן לעני גם כן, אף בזאת אינו יוצא חובת מצות צדקה, כי ענין מצות הצדקה הוא טובת עצמו נוסף על טובת זולתו, והינו דלכד זאת מה שממלא להעני את מחסורו, הנה הפגנה בזה הפיה והבטול שלו, כמו שכתוב "משפט וצדקה ביצקב אתה עשית", וכתיב "ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט", וכתיב "והיה מעשה הצדקה שלום", עשה וכפיה דוקא, ששופט את עצמו מהדברים המתירים, וצריך לחשב היטב מה שהוא לו בהכרח לנפשו, והשאר הוא מותרות צריך לתת לזולתו, ולא אמרו "חייך קודמין" אלא כעין מעשה שהיה בקיתון של מים שלא הספיק לשניהם, אכל זאת אי אפשר שהוא יתענג בכל מיני תענוג בדברים המתירים ויחברו זמות ברעב חס ושלום, והאדם צריך לדעת דמה שנותנים לו מלמעלה שפע רב אינו רק בשביל עצמו, כי מי שאינו מטעה בעצמו הרי יתבונן היטב למה נתנה לו השפעה כזו, וכי באמת הרויח זאת, והרי חברו טוב ממנו ולמה אין נותנים לו, אין זאת אלא דמה שנותנים לו השפעה כזו הוא בשביל לזכותו במצות הצדקה, או על דרך "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם"

לקוטי דיבורים

הרי זה חיים של מעין עולם הבא. הגמרא³⁷ אומרת: העולם הזה דומה ללילה, "בו תרמוש כל חיתו יער"³⁸ – אלו רשעים שדומין לחיה רעה, "ואל מעונתם ירבצון"³⁹ – אלו הצדיקים – לכל צדיק יש לעולם הבא מדור לפי כבודו, כל אחד ואחד לבית המוכן לו – רש"י.

חיי העולם הבא הם חיים של אור וטוהר. כל דבר נראה בדמותו האמיתית, רואים את התענוג האמיתי של הטוב ואת היסורים האמיתיים של הרע.

שכל אלקי מאיר ומראה את הדו-פרצופיות שנתן השי"ת לאדם, מצד אחד – החיה הרעה שבאדם, ומצד שני – הצדיק גמור שבאדם, ומסביר את הבחירה שניתנה לאדם לבחור כרצונו.

כאמור, גם השכל האלקי הוא מוגבל, אך הגבלתו היא רק בכך שמהשכל נוצר תענוג מסוים בהתאם להשכלה ולהבנה שהוא נתון בהן.

ישנן השכלה והבנה, אב ואם, המולידות אהבה והמשכה להשי"ת, וישנן השכלה והשגה המולידות יראה ופחד ה' מהדר גאווה.

כל השכלה, הרי המיוחד שבה בא בתבנית של תענוג, והתענוג מתבטא בכוסף ותשוקה או ביראה ופחד.

איך שלא יהיה, כלומר, באיזו מדה שהתענוג רק מתבטא אם במדת האהבה או במדת היראה – הרי זה שונה לגמרי מאשר בשכל אנושי.

כח. הגדר השני של השכל האלקי הוא חיות. כאמור, ההבדל בין השכל האנושי לבין השכל האלקי מתבטא בכך שהשכל האנושי הוא שכל הנקנה ואילו השכל האלקי הוא שכל עצמי, ממילא גדר החיות של השכל האלקי הוא חיות עצמית.

ההבנה בשכל הנקנה היא רק בתוך ומן הדברים שמסביב לו (שמחוצה לו), ואילו ההבנה בשכל העצמי היא בתוך ומן עצם המושכל והמושג עצמו.

במלים ברורות יותר: ההבנה בשכל הנקנה היא רק בתוך ומן עצם ההגבלה שבמושכל ובמושג, כלומר, שכל הנקנה מסביר את הדבר הקיים.

ואילו ההבנה בשכל אלקי היא ב"בלי גבול" שבמושכל ובמושג. כלומר, השכל האלקי מסביר את הנשמה שבכל דבר, ואיך שהיא העיקר שבדבר, וממילא מובן שהוא מסביר את מה שאינו נראה.

בהתאם לכך הרי ממילא גם התענוג הוא אחר לגמרי, וזה נראה בהשתפכות התענוג, שבשכל האנושי נעשה

כו. גם השכל האלקי מוגדר בשלש הגדרות כלליות, שכפי האמור השכל האלקי הוא האלקות המצומצמת כדי שהנברא יוכל להבינה, כמאמר³³ "דיברה תורה כלשון בני אדם".

הגדר הראשון של השכל האלקי הוא מה שהוא מוגבל. כלומר, למרות שהבנתו עסוקה בהבנת אלקות, ואלקות היא הרי בלי גבול וכמה הפכים בנושא אחד, מכל מקום השכל האלקי מוגבל, המבין ומשיג חלקים של בלי גבול.

ההבנה של השכל האלקי הפוכה מהשכל האנושי. השכל האנושי יכול להבין רק כשהדבר מוגבל, כאמור שבתחילה הוא מגביל ולאחר מכן הוא מבין. ואילו השכל האלקי לא זו בלבד שאין הוא מגביל בתחילה את הדבר שהוא מבין, אלא הוא מראה שאחרי שהדבר מובן הוא אז גם כן בלי גבול.

למשל, שכל אלקי מראה בהבנה ברורה וטהורה איך "ואתה מחיה את כולם"³⁴, עד שהוא מביא לידיעה ש"אין עוד מלבדו" יתברך, ובאותו רגע הוא מסביר איך זה למעלה מהשגה, ומביא ראייה מחיות הנפש המחיה את הגוף. כל פרטי המשל האמורים הם באדם לא רק הבנה אלא הרגשה, הוא מרגיש בכך באופן החלטי שלא יכול להיות בזה שום פקפוק.

זה הרי מה שכתוב³⁵ "מבשרי אחזה אלוה" – האדם מגופו הוא רואה אלקות, כמאמר הידוע³⁶ "מה הקב"ה מלא כל העולם אף הנשמה מלאה את כל הגוף". מכל פרטי אופני החיות איך הנפש מחיה את הגוף, מבינים את אופן החיות שהבורא ברוך הוא מחיה את העולם. זה הרי ענין התפלה, שבפסוקי דזמרה מפורט סדר ואופן הבריאה יש מאין, "ברוך שאמר והיה העולם", שבאמירה נבראו כל העולמות וכל הנבראים, "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו", ולאחר מכן נפרטים כל פרטי הנבראים ואופן חיותם, שהתהוות הנבראים וקיומם הוא רק אלקות, כפי שענין הבריאה יש מאין, ו"ואתה מחיה את כולם", מוסבר היטב בחסידות בארוכה.

כז. הרי נוסף על מה, שהסברה והבנה כזו מביאות את האדם בעולמו החכם והיפה, בו האדם עסוק בו עצמו, בנשמה שלו – מתעוררים בו כוחות פנימיים, נפתחים בו מעיינות של הבנות עטופים ברגשות של תענוג.

(37) בבא מציעא פג, ב.

(38) תהלים קד, כ.

(39) שם, קד, כב.

(33) ברכות לא, ב.

(34) נחמיה ט, ו.

(35) איוב יט, כו.

(36) ברכות י, א.

משיח? ר' יהושע בן לוי בהיותו שבור, ממורמר ומלא עגמת נפש ממה שמשיח לא בא באותו יום, אמר לאליהו שמשיח ענה לו שהוא בא היום, והיום עבר והוא לא בא! הסביר אליהו לר' יהושע בן לוי משמעותה האמיתית של תשובת המשיח - "היום" - אם בקולו תשמעו⁴¹.

בסיפור זה של ר' יהושע בן לוי ואליהו רואים אנו באופן ברור שביאת המשיח (בב"א) תלויה ב"היום אם בקולו, של הקב"ה, תשמעו".

בהתאם לתשובה ברורה ובהירה זו אין שאלתו של הבעש"ט "אימתי קאתי מר" מובנת. הרי זו גמרא מפורשת, שביום אשר בקולו של הקב"ה תשמעו - בא משיח גואל צדק. מהי, איפוא, שאלתו של הבעש"ט נ"ע אימתי קאתי מר?

לא. מורנו הקדוש הבעש"ט נ"ע הוא משה רבנו של תורת החסידות הכללית, זאת אומרת כשם שעל ידי משה רבנו ע"ה, בחיר הוי', נתגלתה תורתנו הקדושה, כן מורנו הבעש"ט נ"ע הנו בחיר ה', ועל ידו נתגלתה תורת החסידות הכללית.

על הכתוב⁴² "ומשה היה רועה" מובא במדרש⁴³ "הוי' צדיק יבחן"⁴⁴, ובמה הוא בוחנו - במרעה צאן. וחז"ל מספרים לנו מה שאירע כשמשה רבנו ע"ה רעה את צאן יתרו. מאורע שממנו אנו רואים מדותיו הטובות של משה רבנו ע"ה.

מורנו הבעש"ט נ"ע המפורסם באהבת ישראל שלו, ראה בכל יהודי את מעלתו, ובכל פעליו של יהודי, במצוה או במדה טובה, ראה את קרן האור האמיתי המאיר.

מורנו הבעש"ט נ"ע בעיניו המאירות את חשכת הגלות, רואה איך יהודים מקיימים תורה ומצוות במסירות נפש, מעונים ונרדפים על ידי אנשים רעים וחטאים.

מורנו הבעש"ט נ"ע רואה איך יהודים מקיימים במסירות נפש את ה"בקולו, של הקב"ה, תשמעו", ומתעוררת אצלו השאלה, מדוע אין משיח גואל צדק בא, ורוצה להחליט שהוא וחבריו הצדיקים הנסתרים נ"ע יעשו ככל אשר ביכלתם להביא לידי גילוי משיח צדקנו. ידועות אסיפותיהם השונות של הצדיקים הנסתרים בימי מורנו הבעש"ט והתעסקותם והשתדלותם להטבת מצבם הרוחני והגשמי של כלל ישראל.

ובאותו זמן חלה עליית הנשמה של מורנו הבעש"ט להיכל המשיח ושאלתו "אימתי קאתי מר?"

לב. שאלתו של הבעש"ט נ"ע את המשיח "אימתי" היא כעין המאמר "אם לא עכשיו אימתי" שבאבות⁴⁵. כלומר, הבעש"ט מדבר עם משיח בענין המובא

התעוררות בלב, שמכך נולדת מדה, אך זה דבר נפרד ממנו, אין זה נוגע כלל בכל העצם שלו, ואילו השתפכות התענוג שבשכל האלקי, מוקף כולו ממנו, שתתלהב ותתלהט נפשו, הוא נלהב ולוהט בקירוב ובהמשכה של אהבה, או שהוא רועד ורוטט בריחוק ובפחד של יראה. הרושם שדבר זה משאיר בו לאחר מכן הוא שברון והשתוקקות עמוקים, ובדרך ממילא כל מדותיו שבין אדם לחברו וכן הנהגותיו הן טובות וזכות.

כט. הגדר השלישי של השכל האלקי הוא, שהוא אמת לאמיתו, הוא הרי "עצמי", ו"עצמי" אינו מתחלף, בכל מקום ותמיד הוא כמו שהוא.

גם בשכל אלקי ישנן סברות של חיוב ושלילה. אך, החיוב והשלילה שבשכל האלקי אינם הפכיים. בשכל האנושי הרי אחת מהטיות אלו היא שקר, ואילו בשכל האלקי גם החיוב וגם השלילה הם אמת. הם שתי אלומות אור, שתי קרנות אור ממקור אחד, ושתייהן מאירות להבין חלק ממה שמרגישים.

חסידות היא שכל אלקי, חקירה אלקית, המשפיעה על חיי הגוף. כלומר, חכמת החסידות עושה מהחיה הרעה שבאדם - אדם שכלי, ובאדם השכלי היא מחזקת ומפתחת את הצדיק שישנו בכל אדם.

שלשה גדרים לחסידות: א) חיות. ב) אור (בהירות ואורה). ג) אמת.

כלומר, חסידות היא חיות אמיתית בהירה. ובשכל של חסידות, שרבנו הגדול ואחריו רבותינו הקדושים נ"ע נתנו לנו, עלינו להבין ולהרגיש את שאלת רבנו הבעש"ט נ"ע מהמשיח, ולהרגיש בפנימיות תשובתו של המשיח.

ל. הבעש"ט נ"ע שואל את המשיח: "אימתי קאתי מר"? לכאורה אין מקום כלל לשאלה זו, שהרי גמרא מפורשת היא⁴⁶ ר' יהושע בן לוי פגש את אליהו בפתח מערת רבי שמעון בן יוחאי ושאלו: מתי יבוא משיח? ענה לו אליהו: לך ושאל אותו עצמו. על שאלת ר' יהושע בן לוי היכן הוא יכול לפגוש אותו, אמר לו אליהו מקום שבתו של משיח בגן עדן.

כפי הנראה היה המקום מוכר היטב לר' יהושע בן לוי, והדרך לשם היתה מוכרת לו. כשבא לשם הנה לפי הסימנים שנתן לו אליהו, הכיר מיהו משיח, ושאל אותו "לאימתי אתי מר", מתי יבוא? ומשיח ענה לו: היום.

ר' יהושע בן לוי היה שבע רצון מאד בתשובתו של משיח, ושב להיפגש עם אליהו. בינתיים עבר חלף היום ומשיח לא בא, דבר שמרמר את רוחו של ר' יהושע בן לוי. כשבא אל אליהו, שאל אותו אליהו: מה אמר לך

(43) שמר"ר ב, ב.

(44) תהלים יא, ה.

(45) פ"א מ"ד.

(40) סנהדרין צה, א.

(41) תהלים צה, ז.

(42) שמות ג, א.

לשם מעיין? הפסוק לא מובן וסותר את עצמו מיניה וביה. אם זה מקום מעיין למה הוא קורא לו חוצה? ואם זה חוצה איך מגיע לשם מעיין? ואם תאמר שני הדברים יחד - איך אפשר לאחדם?

יש מפרשים את הכתוב "יפוצו מעינותיך חוצה", שמעינותיך יהיו במדה כזו שיגיעו גם חוצה, עד שגם "ברחובות" יהיו "פלגי מים" ואף אם יהיה זה חוצה יגיעו גם לשם מעינותיך.

מתשובתו של משיח על שאלתו של הבעש"ט, מובן שתורת רבנו הבעש"ט נ"ע והתגלות השכל האלקי שהבעש"ט ותלמידיו ותלמידי תלמידיו אבותינו רבותינו הקדושים הנחילו לנו - יש להן שייכות לביאת המשיח (יבוא בב"א).

שמחת תורה, תר"ץ

במסכת סנהדרין, שם עונה המשיח "היום אם בקולו, של הקב"ה, תשמעו", ועל כך שואל הבעש"ט, הרי כבר הגענו לכך שברוך השם בקולו תשמעו?

ומשיח עונה לו: "לכשיפוצו מעינותיך חוצה, ברחבות פלגי מים"⁴⁶. ורש"י מפרש: מעינותיך חוצה - סוף שתקנה תלמידים ותורה הוראות ברבים ויצא לך שם. ברחבות - עיר תפוצנה פלגי מימך.

בתורת החסידות מוסבר ההבדל בין "מעין" ל"נהר". נהר מתפשט לאורך ולרוחב על פני שטח גדול והמים בו בריבוי והילוכם בשפע וברעש גדול. והמעין נמשך כגיד בתפיסת מקום מועט, ומימיו נובעים טיפין טיפין.

"חוצה", היינו שלא במקום המוכשר. מקום המוכשר אינו בבחינת חוצה, ואם הוא בבחינת חוצה איך מגיע

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק י"ח - צערו של יהודי פשוט

ברוך חזר לעיר מולדתו עטור בתורה ובמידות טובות, אך היה צמא לתורה עוד ועוד. איתן היה גם בדעתו לזכך וללטש את מידותיו ולהגיע לדרגה עליונה ביראה.

אשר לתורה, ידע ברוך, עליו ללמוד יותר מפי הגאונים הגדולים. בישיבה בוויטעבסק היתה האפשרות ללמוד הרבה מפי ראשי הישיבה, רבי פלטיאל ורבי יוסף יצחק, גיסו של ברוך. ברם, באשר למעשים טובים ומדות טובות - ידע ברוך - יש ללמוד לאו דוקא אצל הלמדנים הגדולים וגדולי הדעה, כי אם אצל יהודים המוניים, פשוטים ביותר.

בדרכי נדודיו הזדמן הרבה לברוך להגיע לחקר נשמתם של יהודים פשוטים, ורכות למד מהם. הם היו בשבילו דוגמא חיה כיצד מסוגל בעל מלאכה פשוט להגיע לדרגה הנעלית ביותר בצדקות.

לאמתו של דבר לא היה צריך ברוך להזדקק לנדודיו על פני ערים ועיירות כדי להיווכח בטוהר הנשמות היהודיות הללו. עדיין היה חקוק בזיכרונו הרושם הכביר שעשה עליו יהודי, בוויטעבסק גופה, עוד בשחר ילדותו. היה זה כאשר עדיין חיו הוריו וגרו בקצה העיר, לא הרחק מן הנהר דווינה.

בשכנות לביתם, מרחק שלשה בתים, דר אברהם הדייג, אשר אנשי השכונה, ואף אנשי העיר, היו מכנים אותו בשם "אברהמ'ל שפה". כינוי זה הודבק לו משום ששפתו התחתונה היתה עבה וכולטת מן העליונה, והיתה ניכרת באדמימותה המיוחדת. פרנסתו היתה מדיג דגים מן הנהר ומכירתם.

אברהמ'ל היה יהודי פשוט מאד. הוא לא ידע יותר מלהתפלל, ולאחר כל מאמציו, הבין בקושי את פירוש המלות של התפלות הרגילות, אלא שהיה ירא-שמים גדול. בוקר וערב היה משכים ומעריב לבית הכנסת ומתפלל בכוונה גדולה. לאחר מכן היה נשאר בבית הכנסת ומקשיב לשיעורי עין-יעקב ומדרש, או שהיה מתכנס לאחת הפינות ואומר כמה פרקי תהלים בכוונה גדולה.

בניו כבר היו למדנים, משום שאברהם הוציא כסף רב כדי למסור אותם לטובי המלמדים ומאוחר יותר לישיבה. בניו מתו על פניו בחייו והשאירו לו נכדים. אברהם'ל גידל את נכדיו ומסר גם אותם למלמדים טובים, והתאמץ מאד שיגדלו בני תורה.

אברהם הדייג היה זהיר לא רק בדברים שבין אדם למקום, כי אם גם בדברים שבין אדם לחברו. הוא נתן צדקה הרבה מעבר לאפשרותו.

בזיכרוננו של ברוך היתה חקוקה התמונה של אברהם הדייג שהיה מופיע בשבתות הקיץ ליד חלון ביתם ומקשיב לאימו הקוראת בקול את ה"צאינה וראינה". נשי השכונה היו מתאספות בבית ומקשיבות לדברים, ואברהם'ל, היה הגבר היחיד המאזין, היה עומד מן העבר השני של החלון ומתמוגג מקורת רוח. ידיעותיו לא היו עדיפות על של הנשים מבפנים, כך שה"טייטש-חומש" היה מתאים לו ואפילו מוסיף לו ידע.

היו אנשים שהסתכלו על אברהם ברגש של זלזול, מְלוֹנָה לעתים בחיוך, על שעליו להשתתף בשיעור החומש של הנשים. אך ברוך בילדותו חש רגש של רחמים כלפי יהודי זה, שאינו בוש ללמוד תורה מפי אשה. ברוך גם חש רגש הערכה כלפיו על להיטותו העזה לדבר תורה.

אברהם'ל היה דג את הדגים מן הנהר, ומוכר בעצמו את סחורתו לקונים בשוק. את מה שנותר לו בשוק היה לוקח הביתה ומוכר בין השכנים בחצי-מחיר, בידעו שהם אנשים עניים. לעניים ביותר היה נותן דגים בחינם.

אירע ואברהם השאיר ביד בני ביתו את מכירת הדגים שהביא חזרה מן השוק, לאחר שהבטיח את התנהגותם על-פי דרכו, שהיא מכירת הדגים בזול ונתינה לעניים ביותר ללא כל תמורה. בטעות נלקחו אז מקונה אחד כמה פרוטות מיותרות. בין הקונים של אותו יום היה גם איכר מן החוץ שנקלע לשכונה ואיש לא הכירו.

כאשר בא אברהם ונודע לו המקרה הצטער מאד על כך, והחליט לעשות הכל כדי להחזיר לאותו אדם את מה שנלקח ממנו בטעות.

אלא שאיש לא ידע מי היה האדם הזה. בני הבית לא זכרו אם היה זה אחד מן השכנים היהודים, או שהיה זה אותו גוי שבא לקנות דגים ונעלם עם הדגים שקנה.

מיד יצא אברהם'ל על פני השכונה להלך מבית לבית לשאול כמה שילם בעל הדגים, כדי לברר מי היה זה ש"רומה". המאמצים לא העלו דבר, כך שהכרח היה להסיק שלא היה זה אלא אותו גוי בלתי מוכר.

ברם, היכן מוצאים את אותו גוי, על מנת להחזיר לו את הפרוטות המיותרות, כשאיש לא הכירו ואיש לא ידע מנין בא ולכן הלך? אברהם'ל לא נח ולא שקט, ולא חדל ממאמציו למצוא את הגוי, אבל לא הצליח בכך.

בא, אפוא, אברהם'ל אל רבי שניאור זלמן, אביו של ברוך, שהיה התלמיד-חכם בשכונה, והתחנן: "עוצה נא לי מה לעשות, הרי הכסף גזילה הוא בידי ואסור לי ליהנות ממנו!" היה ניכר בו שצערו גדול מאד שהרי להשליך את הכסף ולאבדו - אסור, יודע הוא, משום "בל תשחית".

עצתו של רבי שניאור זלמן לתת את הכסף לצדקה לא מצאה חן בעיני אברהם'ל, שכן על ידי כך יהיה שותפו של הגוי במצוה. כך נשאר אברהם'ל במבוכתו והתלבטותו.

ברוך לא זכר מה עשה אברהם, בסופו של דבר, בפרוטות המיותרות, אך היטב זכר שאביו היה מדבר תמיד במעשה זה ומגלה הערכה רבה כלפי אותו דייג פשוט ותמים. ברוך זכר גם את דברי אביו בעניין זה, בהזכירו את מאמר חכמינו ז"ל (חולין צ"ב, א) שעמי הארץ נמשלו לעלים שבגפן המְגִנִּים על הפירות, שהם תלמידי־החכמים. והיה מסיים: אשרי התלמיד־חכם המסגל לעצמו את התמימות וטוב־הלב של היהודים הפשוטים.

מאותו יום היה רבי שניאור זלמן מכנה את הדייג בשם "ר' אברהם", כאות הערכה.

מילדותו ידע, אפוא, ברוך שיש לו הרבה מה ללמוד מיהודים פשוטים, ושאם עליו לשאוף תמיד לחדור יותר ויותר לעמקי ים התורה, הרי מצד שני עליו גם להתבונן לעבר היהודים הפשוטים כדי לקבל מהם מעשים טובים וטוב לבב.

ואכן היתה מחשבתו, בעזבו את וויטעבסק בשעתו, לנדוד על־פני הארץ, אשר כל כמה שיגדל בתורה - יתרועע תמיד עם יהודים פשוטים. מכאן, בין השאר, נבעה החלטתו האיתנה להשתכר תמיד את לחמו רק מיגיע כפיו.

עתה נמצא ברוך שוב בוויטעבסק, עדיין הוא רחוק מלהיות שבע רצון מעצמו, הוא לא הסתפק לא בתורה שרכש לו בימי נדודיו ולא במידות הטובות שסיגל לעצמו. הוא שאף להמשיך ולעלות בסולם ההישגים. אלא שהפעם היה יכול לעשות זאת בכוחותיו הוא. דרך חייו היתה ברורה לפניו, ואיש לא היה מצליח להניעו לנטות ממנה.

חייו של ברוך התמקדו, לכאורה, בשני עולמות שונים: עולם התורה ועולם המלאכה. ברם, לגבי ברוך היה זה עולם אחד, ורוח אחת כרכה אותם יחד.

כאשר ישב ברוך ולמד, היתה התורה בשבילו העולם בו חי. לפניו עמדו כמו חיים התנאים והאמוראים, שְׂאִתָּם התווכח והתפלפל והתדיין כאילו היו על ידו בגופות בשר ודם.

כשיצא לשוק, על מנת לעסוק במלאכה קשה כדי להתפרנס הימנה - היה שקוע במלאכה, לא באופן של כלאחר יד אלא כעיסוק חביב הנעשה בלב שלם מתוך ידיעה שבכך הוא משתכר כל פרוטה ביושר ובכשרות.

נוצרה, אפוא, בקרב ברוך הרמוניה מושלמת בין חייו הרוחניים ובין חייו הגשמיים, בין עולם הנפש ובין עולם החומר, בין הגוף לבין הנשמה, בין השמים לבין הארץ. הכל היה בשבילו דבר אחד שלם - חדור קדושה וטהרה.

האם הבין מי לרוחו? ההיה בכלל מישוהו המסוגל לחדור לעומק נשמתו? - ברוך כלל לא היה מעוניין בהכרה, ולא רצה שמישהו יעניק לו כל תשומת לב. עד אז היה רק אדם אחד ויחיד שהצליח לרגע להסתכל בפנימיות נפשו - היה זה רבי אברהם, הגנן מליאזנא. ברם, עתה הוא רחוק מליאזנא ומרבי אברהם, שממנו למד רבות הן בתורה והן במעשים טובים.

הייפגשו דרכיהם שוב? קשה לומר שברוך חשב על כך בימים הראשונים לשובו לוויטעבסק. אמנם מתחילה היה בדעתו להגיע לבישנקוביץ, כדי ללמוד תורה אצל רבו של רבי אברהם, אך עתה כבר היתה החלטתו איתנה להישאר בוויטעבסק. היו צריכות, אפוא, דרכו של ברוך ודרכו של ר' אברהם להיות נפרדות לגמרי.

אלא שההשגחה העליונה הועידה את הדברים אחרת. אם ברוך לא חשב אז על ר' אברהם - לא שכח ר' אברהם את ברוך.

אגרות קודש

בי"ה, ג' יוני אלול

כבוד ידידי הנכבד ווי"ח אי"א
מוהר"ר חיים שי

שלום וברכה,

מכתבו מכי לחה"ע נכון הגיעני ימים אלו, והשי"ת ימלא
משאלות לבבו לטובה ולברכה, ויתן לו השי"ת פרנסה טובה
בריוח ובנקל אשר יוכל לקבוע עתים לתורה, כי זה כל האדם
לעשות גדר קבוע ללמוד בכ"י ובפרט ביום הש"ק שצריכים
לקבוע זמן נכון, און אז מיא לערינט דאוונט זיך און אז מיא

דאוונט לעבט מען. והשי"ת יברך אותו עם כב"ב שי בשנה
טובה ומתוקה בגו"ר. הזהרו בואל תאמר כשאפנה אשנה כו'
חוסו על עצמכם, בניכם הם בנכם ובנותכם יחיו ואז בעזרתו
ית' תראו בהם נחת בגו"ר.

והי' ברכה ושלוש כאו"י והדו"ש ומברכו.

נא לפרוש גיני בשלוש ידידנו ר' יעקב שי געבער ובניו יחיו
ויגיד נא לו כי הנני מברכו, אותו ואת ביתו בשנה טובה
ומתוקה בגו"ר. מחתנו ידידי ר"ד שי קבלתי מכי וכבר ענית
לו והשי"ת יצליח לו.

[אג"ק מוהרי"צ כרך א' עמ' תלט]

אגרות קודש

בי"ה, י"ט מ"ח, תשי"כ
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מט"ו מ"ח, בו כותב אשר בקשוהו לקרות הרצאה בחוג, אשר לפני כשנתיים, כבר
הרצה לפניכם.

והנה אינו מובן הספק, כיון שפעם אחת הרצה ובמעמד אנשים רבים, למה לא יעשה כן עתה,
ובפרט כשהמסגרת יותר קטנה, והרי בטח יכול לנצל הזדמנות זו לדבר ע"ד השקפת תורה"ק תורת חיים
על תפקיד האדם אופן עבודתו את הבורא וכו', ובמ"ש שאפשר ישאלוהו כמה שאלות, הנה באם תהי'
מוכנה אצלו תשובה, על אתר מה טוב, ובאם לאו הרי תמיד יכול לאמר כיון שאין השאלה בגוף ההרצאה
שלו, יתן התשובה במועד אחר במסיבה שני' או בכתב וכיו"ב.

אינו כותב מתי צ"ל הרצאה האמורה, וכנראה יש בידו רשימת הרצאה הראשונה, כדאי שישלחה
לכאן, ויהי מושג יותר בהיר בכל הענין.

במ"ש אודות ריכטליניע בהנוגע להרצאה האמורה, בודאי יש אצלו כמה מאמרי חסידות וכן
התניא עם מפתח הענינים, וכן מפתח לתורה אור ומפתח ללקו"ת שהו"ל זה עתה, וע"פ מפתח הענינים
מהנ"ל יכול למצוא אותם הענינים בהם מעונין יותר.

בעת רצון יזכירו את בנו שי על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע מתאים
לתוכן כתבו.

בודאי למותר לעוררו להוסיף אומץ בכלל בהפצת המעיינות, וגם הזדמנות האמורה יכולים לנצלה
להפצה זו כמובן, ובפרט שכנראה ישתתפו בהמסיבה אנשים בעלי השפעה על חוגים מסוימים, ובפרט
אשר נמצאים אנו בשנה זו, בשנת המאתים להסתלקות הילולא של הבעל שם טוב, עת וזמן מסוגל להפצת
המעיינות ועד שיגיעו גם חוצה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

א ואתגלי לה יי במשרי ממרא
והוא יתב בתרע משכנא כמיחם
יומא: ב וזקף עינוהי וחזא והא
תלתא גברין (נ"י גברין) קימין
עלוהי וחזא ויהט לקדמותהון
מתרע משכנא וסגיד על ארעא:
ג ואמר יי אם כען אשכחית
רחמין גדמך (נ"י בעיניך) לא כען
תעבר מעל עבדך: ד יסבון כען
זעיר מיא ואסחו רגליכון
ואסתמיכו תחות אילנא:

יח א וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא
ישב פתח־האהל כחם היום כס"י: ב וישא עינו
וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא
וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו
ארצה כס"י: ג ויאמר אדני אם־נא מצאתי חן
בעיניך אל־נא תעבר מעל עבדך כס"י: ד יקח
נא מעט־מים ורחצו רגליכם והשענו תחת

רע"י

"וירא", "וירא" ב' פעמים? הראשון כמשמעו,
והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום
אחד, והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי
שיודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם
לכבודו, ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא
ורץ לקראתם (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) פתיב
"נצבים עליו", וכתוב "וירץ לקראתם"? כד חזויהו
דהנה שרי ואסר, פרשו הימנו, מיד: "וירץ
לקראתם": (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול
שבהם אמר וקראם כלם אדונים, ולגדול אמר:
"אל־נא תעבר", וכיון שלא יעבר הוא, יעמדו
חבריו עמו, ובלשון זה הוא חול (שבועות לה). דבר
אחר: קדש הוא, והיה אומר להקדוש ברוך הוא
להמתין לו עד שירון ויכניס את האורחים, ואף
על פי שפתוב אחר "וירץ לקראתם", האמירה קדם
לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפרשתי
אצל: "לא ידון רוחי באדם", שנכתב אחר "ויוֹלֵד
נח", ואי אפשר לומר כן, אלא אם כן קדם גזרת
ק"כ שנה, ושתי הלשונות בכראשית רבה:
(ד) יקח־נא. על ידי שליח, והקדוש ברוך הוא
שלם לבניו על ידי שליח, שנאמר: (במדבר כ)
"וירם משה את־ידו ויך את הסלע": ורחצו
רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשפתחום לאבק
רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודת אלילים
לביתו (כ"מ פו), אבל לוט שלא הקפיד, הקדים
לינה לרחיצה, שנאמר: "ולינו ורחצו רגליכם":

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (כבא מציעא פו)
אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה,
וכא הקדוש ברוך הוא, ושאל בשלומו: באלני
ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה
עליו בחלקו (כ"ר): ישוב. (כ"ר) ישוב פתיב, בקש
לעמד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'שב ואני
אעמד, ואתה סימן לבניך, שעתידי אני להתיצב
בעדת הדיינים והן יושבין', שנאמר: (תהלים פב)
"אלהים נצב בעדת אל": פתח־האהל. לראות אם
יש עובר ושב ויכניסם בביתו: כחם היום. (כ"מ
פו) הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנתיקה, שלא
להטריחו באורחים, ולפי שראוהו מצטער שלא היו
אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות
אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר
את שרה, ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את
אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות
(כ"ר). תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכיר
בלשון רבים: ויאכלו, ויאמרו אליו, ובבשורה
נאמר: "ויאמר שוב אשוב אליך", ובהפיכת סדום
הוא אומר (לקמן יט): "כי לא אוכל לעשות דבר
לבתי הפני". (כ"ר). ורפאל, שרפא את אברהם,
הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר: (לקמן יט)
"ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על־
נפשך", למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו.
לפניו, כמו: (במדבר ב) "ועליו מטה מנשה", אבל
לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו

ה ואָסב פּתא דלחמא וסעידו
 לבכון בְּתַר כֵּן תַּעֲבְרוּ אַרִי עַל כֵּן
 עֲבַרְתוּן עַל עֲבָדֵינוּ וְאָמְרוּ כֵּן
 תַּעֲבִיד כְּמָא דִּי מַלְלָתָא: ו' וְאוּחִי
 אֲבָרְהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת שָׂרָה וְאָמַר
 אוּחָא תֵּלֶת סָאִין קַמְחָא דְסֻלְתָּא
 לוּשִׁי וְעִבְדִּי גְרִיצָן: ז' וְלֹת תוֹרִי
 רַהֵט אֲבָרְהָם וְדִבֵּר בֵּר תוֹרִי רַבִּיךָ
 וְטֵב וַיְהִי לְעוֹלָמָא וְאוּחִי לְמַעַבְד
 יְתָה: ח' וְנָסִיב שָׁמֶן וְחֵלֶב וְכֵר
 תוֹרִי דִּי עֲבָד וַיְהִי גְדַמְיָהוֹן וְהוּא
 מְשַׁמֵּשׁ עַלְוִיהוֹן תַּחֲוֹת אֵילָנָא
 וְאָכְלוּ: ט' וְאָמְרוּ לָהּ אֵן שָׂרָה
 אַתְתָּךְ וְאָמַר הָא כְּמַשְׁכְּנָא:
 י' וְאָמַר מִתֵּב אֶתוֹב לְוַתךָ כְּעַד
 דְּאִתּוֹן קִימִין וְהָא בֵּר לְשָׂרָה
 אַתְתָּךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בְּתַרְע

הָעֵץ כִּסִּי: ה' וְאַקְחָה פֶּת־לֶחֶם וְסִעְדוּ לְבָכֶם
 אַחֲרֵי תַעֲבְרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עֲבָדֵיכֶם
 וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ כִּסִּי: ז' וַיִּמָּהַר
 אֲבָרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲרִי שְׁלֹשׁ
 סָאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וְעֲשִׂי עֲגוֹת כִּסִּי:
 ו' וְאַל־הִבָּקֶר רֵץ אֲבָרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רֶךְ
 וטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנֶּזֶר וַיִּמָּהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ כִּסִּי:
 ח' וַיִּקַּח חֲמֹאָה וְחֵלֶב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה
 וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ
 וַיֹּאכְלוּ כִסִּי: י' וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה
 אַשְׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵל כִּסִּי: י' וַיֹּאמֶר שׁוּב
 אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־כֵּן לְשָׂרָה

רש"י

וגו'. וְלֶחֶם לֹא הֵבִיא, לְפִי שֶׁפָּרְסָה שָׂרָה נָדָה,
 שֶׁחֲזָר לָהּ אֶרֶץ כְּנָעִים אוֹתוֹ הַיּוֹם וְנִטְמָאת הַעֲפָסָה
 (כ"מ שם): חֲמֹאָה. שֶׁמֶן הַחֵלֶב שֶׁקוֹלָטִין מֵעַל פָּנָיו:
 וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה. אֲשֶׁר תִּקֵּן. קֶמַח קֶמַח
 שֶׁתִּקֵּן אֲמָטִי וְאִתִּי קִמְיָהוּ: וַיֹּאכְלוּ. נִרְאוּ כְּמוֹ
 שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאֵן שֶׁלֹּא יִשְׁנָה אָדָם מִן הַמִּנְהָג (כ"מ שם).
 ב"ר: (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. נִקְוֵד עַל אִי"ו
 שֶׁב־אֵלָיו, וְתִנָּא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:
 כָּל מְקוֹם שֶׁהִכְתֵּב רַבָּה עַל הַנִּקְדָּה, אֵתָּה דוֹרֵשׁ
 הִכְתֵּב וְכו', וְכֵאֵן הַנִּקְדָּה רַבָּה עַל הִכְתֵּב, אֵתָּה
 דוֹרֵשׁ הַנִּקְדָּה, שְׂאֵף לְשָׂרָה שְׂאֵלוּ: אִיזוֹ אֲבָרָהָם?
 לְמַדְּנוּ, שֶׁיִּשְׁאֵל אָדָם בְּאַכְסֵנְיָא שְׁלוֹ, לְאִישׁ עַל
 הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּבָבָא מְצִיעָא (דף פז)
 אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הָיוּ מִלֵּאכֵי הַשְּׂרָת שָׂרָה אֲמָנוּ
 הִיכֵן הָיְתָה, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁצְּנוּעָה הָיְתָה, כְּדִי
 לְחַבְּקָהּ עַל בַּעֲלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בֶּר חֲנִינָא: 'כְּדִי
 לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה': הִנֵּה בָאֵל. צְנוּעָה
 הִיא: (י) כָּעֵת חַיָּה. כָּעֵת הַזֹּאת לְשִׁנָּה הַבָּאָה,

תַּחַת הָעֵץ. תַּחַת הָאֵילָן: (ה) וְסִעְדוּ לְבָכֶם.
 בְּתוֹרָה, בְּנִבְיָאִים וּבְכַתוּבִים מְצִינוּ דְּכַתָּא סַעְדָּתָא
 דְּלִבָּא, בְּתוֹרָה: "וְסִעְדוּ לְבָכֶם", בְּנִבְיָאִים: (שׁוֹפְטִים
 יט ט) "סַעַד לְבָךְ פֶּת לֶחֶם", בְּכַתוּבִים: (תַּהֲלִים קד)
 "וְלֶחֶם לֵבָב אֲנוֹשׁ יִסְעַד". אָמַר רַבִּי חֲמָא: לְבָכֶם
 אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֶלָּא "לְבָכֶם", מַגִּיד שְׂאִין יֵצֵר הָרַע
 שׁוֹלֵט בַּמִּלָּאכִים (ב"ר): אַחֲרֵי תַעֲבְרוּ. אַחֲרֵי כֵּן
 תֵּלְכוּ: כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם. כִּי הִדְבֵּר הָיָה אֲנִי
 מִבְּקֵשׁ מִכֶּם, מֵאַחֲרֵי שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לְכַבּוּדִי: כִּי־עַל־
 כֵּן. כְּמוֹ עַל אֲשֶׁר, וְכֵן כָּל 'כִּי עַל כֵּן' שֶׁבְּמִקְרָא:
 (לִקְמוֹן יט) "כִּי־עַל־כֵּן כָּאוּ בָּצַל קוֹרְתִי", (לִקְמוֹן לג)
 "כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פְּנִיךָ", (שם לח) "כִּי־עַל־כֵּן לֹא
 נִתְתִּיחָה", (בַּמִּדְבָּר י) "כִּי־עַל־כֵּן יִדְעָתָּ חֲתַנְתּוֹנִי":
 (ו) קֶמַח סֹלֶת. סֹלֶת לְעוֹגוֹת, קֶמַח לְעִמְלִין שֶׁל
 טַבְּחִים לְכִסּוֹת אֶת הַקֹּדֶרֶה, לְשֹׂאֵב אֶת הַזֵּהָמָה:
 (ז) בֶּן־בָּקָר רֶךְ וטוֹב. ג' פָּרִים הָיוּ, כְּדִי לְהַאֲכִילָן
 ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחֶרֶדֶל (ב"מ פז): אֶל־הַנֶּזֶר. זֶה
 יִשְׁמַעְיָאֵל, לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת (ב"ר): (ח) וַיִּקַּח חֲמֹאָה

משפנא והוא אחוריהי:
 יא ואברהם ושרה סיבו עלו
 ביומין פסק מלמהוי לשרה
 אורח פנשיא: יב וחיכת שרה
 במענה למימר בטר דסיבית הות
 לי עולימו ורבוני סיב: יג ואמר
 יי לאברהם למא דנן חיכת שרה
 למימר הברם בקושטא אוליד
 ואנא סיבית: יד היתפסי מן קדם
 יי פתגמא לזמן אתוב לותך פעדן
 דאתון קימין ולשרה בר:
 טו וכדיבת שרה למימר לא
 חיכית ארי דחלת ואמר לא ברם
 חיכת: טז וקמו מתמן גבריא
 ואסתביא על אפי סדום ואברהם

אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא
 אחרי' כס"י: יא ואברהם ושרה זקנים באים
 בימים חדל להיות לשרה ארח פנשים כס"י:
 יב ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי
 היתה לי עדנה ואדני זקן כס"י: יג ויאמר יהוה
 אל-אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף
 אמנם אלד ואני זקנתי כס"י: יד היפלא מיהוה
 דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה
 בן כס"י: ט"ב בחול שני טו ותבכח שרה | לאמר לא
 צחקתי כי | יראה ויאמר | לא כי צחקת כס"י:
 טז ויקמו משם האנשים וישקפו על-פני סדם

רש"י

ואמרה: 'אפשר הקרבים הללו טעונין ולד, השדים
 הללו שצמקו מושכין חלב' (תנחומא): עדנה.
 צחצוח בשר, ולשון משנה: מסיר את השער
 ומעידן את הבשר. דבר אחר: לשון עדן, זמן וסת
 נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד?: ואני
 זקנתי. שנה הכתוב מפני השלום, שהרי היא
 אמרה "ואדני זקן": (יד) היפלא. פתגמו:
 היתפסי, וכי שום דבר מפלא ומפחד ומכסה מפני
 מלעשות כרצוני?: למועד. לאותו מועד המיעד
 שבעתי לך אתמל, למועד הזה בשנה האחרת:
 (טו) פי יראה וגו' פי צחקת. הראשון משמש
 לשון 'דהא', הוא שנותן טעם לדבר: ותבכח שרה,
 לפי שיראה, והשני משמש בלשון 'אלא': ויאמר
 לא פדבריה הוא, אלא צחקת, שאמרו רבותינו:
 'כי' משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא,
 דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה,
 חוץ מ"השקיפה ממעון קדשך" (דברים כו), שגדול
 כח מתנות עניים, שהופך מדת הרגז לרחמים:

ופסח היה, ולפסח הבא נולד יצחק, מדלא קרינן
 כעת (בשוא) אלא כעת: כעת חיה. כעת הזאת
 שתהא חיה לכם, שתהיו בלכם שלמים וקיימים:
 שוב אשוב. לא בשרו המלאך שישב אליו, אלא
 בשליחותו של מקום אמר לו, כמו: "ויאמר לה
 מלאך ה' הרבה ארבה", והוא אין בידו להרבות
 אלא בשליחותו של מקום, אף פאן בשליחותו של
 מקום אמר לו פן (בראשית רבה). (אלישע אמר
 לשונמית: "למועד הזה כעת חיה את חובקת בן,
 ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב
 בשפתך", אותן המלאכים שבשרו את שרה
 אמרו: "למועד אשוב", אמר לה אלישע: אותן
 המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו:
 "למועד אשוב", אבל אני בשר ודם, שהיום חי
 ומחר מת, בין חי ובין מת: "למועד הזה וגו'":
 והוא אחריו. הפתח היה אחר המלאך:
 (יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארח פנשים.
 ארח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה,

וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם כִּסְיִי: יז וַיְהִי
אֲמַר הַמֶּכְסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה כִּסְיִי: יח וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִי לְגוֹי גָּדוֹל
וְעַצוֹם וְנִבְרָכוּ בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ כִּסְיִי: יט כִּי
יִדְעֻתּוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יַצִּיחַ אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ
אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה
וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו כִּסְיִי: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סָדָם
וְעַמָּהּ כִּי־רָבָה וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹּדָה מְאֹד כִּסְיִי:
כא אֲרֹדָה־נָּא וְאַרְאֶה הַבָּצְעָקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי

אזל עמהון לאלוואיהון: יז וי
אמר המכסי אנא מאברהם די
אנא עבד: יח ואברהם מהוה
יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון
בדילה כל עממי ארעא: יט ארי
גלי קדמי (גירמב"ן ידעתנה) בדיל די
יפקד ית בנוהי וית אנש ביתה
בתרוהי ויטרון ארחן דמתקנן קדם
יי למעבד צדקתא ודינא בדיל
איתי יי על אברהם ית דמלל
עלוהי: כ ואמר יי קבלת דסדום
ועמורה ארי סגיאת וחובתהון
ארי תקיפת לחדא: כא אתגלי
כען ואדין הכי קבלתהון דעלת
לקדמי עבדו אעבד עמהון

רש"י

לְשִׁלְחָם. ללוותם, כסבור: אורחים הם:
(יז) הַמֶּכְסֶּה אֲנִי. בתמיהה: אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה.
בסדום. לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו.
אֲנִי נִתְּתִי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הזאת, וחמשה פרכין הללו
שלו הן, שנאמר: (לעיל י) "גבול הפנעני מצידון
וגו' באכה סדומה ועמורה וגו'". קראתי אותו
אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הפנים ולא
אודיע לאב, שהוא אוהבי?: (יח) וְאַבְרָהָם הָיוּ
יְהִי. מדרש אגדה: זכר צדיק לברכה, הואיל
והזכירו, ברכו. ופשוטו: וכי ממנו אני מעלים,
והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך
בו כל גויי הארץ: (יט) כִּי יִדְעֻתּוּ. לשון חבה,
כמו: (רות ב) "מודע לאישה", (שם ג) "הלא בעז
מדעתנו", (שמות לג) "ואדעך בשם". ואמנם, עקר
לשון פלם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את
האדם מקרבו אצלו, ויודעו ומכירו, ולמה ידעתיו?
"למען אשר יצוה", לפי שהוא מצוה את בניו עלי
לשמר דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו: יודע אני בו
שיצוה את בניו וגו', אין 'למען' נופל על הלשון:
יצוה. לשון הוה, כמו: (איוב א) "ככה יעשה איוב"
"על-פי ה' יחנו": למען הביא. כך הוא מצוה

לבניו: 'שמרו דרך ה', כדי שביא ה' על אברהם
וגו'. 'על בית אברהם' לא נאמר, אלא "על-
אברהם", למדנו, כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו
מת: (כ) וַיֹּאמֶר ה'. אל אברהם, שעשה כפאשר
אמר, שלא יכסה ממנו: פי-רבה. כל רבה
שבמקרא הטעם למטה בבי"ת, לפי שהן
מתרגמין: גדולה, או גדלה והולכת, אבל זה טעמו
למעלה ברי"ש, לפי שמתרגם: גדלה כבר, כמו
שפרשתי: (לעיל טו) "ויהי השמש באה", (רות ב)
"הנה שבה יבמתך": (כא) אֲרֹדָה־נָּא. למד
לדינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל
כמו שפרשתי בפרשת הפלגה. דבר אחר: "ארדה-
נא לסוף מעשיהם": הפצעקתה. של מדינה:
הפאה אלי עשו. וכן עומדים במרדס, פלה אני
עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדס, אדעה מה
אעשה להפרע מהן ביסורין, ולא אכלה אותן.
וכיוצא בו מצינו במקום אחר: (שמות לג) "ועתה
הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה-לך", ולפיכך
יש הפסק נקדת פסק, בין עשו לכלה, כדי להפריד
תבה מחברתה, ורבותינו דרשו "הפצעקתה",
צעקת ריבה אחת שהרגוה מיתה משנה על שנתנה

גמירא (אם לא תיבין) ואם תיבין
לא אתפרע: כב ואתפניאו מתמן
גבריא ואזלו לסדום ואברהם עד
כען משמש בצלו קדם יי:
כג וקרב אברהם ואמר הברגז
תשיצי זכאה עם חיבא:
כד מאים אית חמשין זכאין בגו
קרמא הברגז תשיצי ולא תשובוק
לאתרא בדיל חמשין זכאין די
בגויה: כה קושטא אנון דינך
מלמעבד כפתגמא הדין לקטלא
זכאה עם חיבא ויהי זכאה
כחיבא קושטא אנון דינך דדין
(גיי הדין) כל ארעא לא (גיי ברם)
יעבד דינא: כו ואמר יי אם
אשכח בסדום חמשין זכאין בגו
קרמא ואשובוק לכל אתרא
בדילהון: כז ואתב אברהם ואמר
הא כען שריתי למללא קדם יי
ואנא עפר וקטם: כח מאים
יחסרון חמשין זכאין חמשא

עשו | כלה ואם-לא אדעה כס"י: כב ויפנו משם
האנשים וילכו סדמה ואברהם עודנו עמד
לפני יהוה כס"י: כג ויגש אברהם ויאמר האף
תספה צדיק עם-רשע כס"י: כד אולי יש חמשים
צדיקים בתוך העיר האף תספה ולא-תשא
למקום למען חמשים הצדיקים אשר
בקרבה כס"י: כה חללה לך מעשת | בדבר הזה
להמית צדיק עם-רשע והיה כצדיק כרשע
חללה לך השפט כל-הארץ לא יעשה
משפט כס"י: כו ויאמר יהוה אם-אמצא בסדום
חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל-
המקום בעבורם כס"י: כז ויען אברהם ויאמר
הנה-נא הואלת לי לדבר אל-אדני ואנכי עפר
ואפר כס"י: כח אולי יחסרון חמשים הצדיקים

רש"י

חמשה מקומות יש: (כה) חללה לך. ואם תאמר
לא יצילו הצדיקים את הרשעים, למה תמית
הצדיקים?: חללה לך. חלין הוא לך, יאמרו, כף
הוא אמונתו: שוטף הכל, צדיקים ורשעים. כף
עשית לדור המבול ולדור הפלגה: בדבר הזה. לא
הוא ולא פיוצא בו: חללה לך. לעולם הבא:
השפט כל-הארץ. נקוד ב"ח ט"ף פת"ח ה"א ש"ל
"השפט", לשון תמיהה, וכי מי שהוא שופט, לא
יעשה משפט אמת?: (כו) אם-אמצא בסדום וגו'
לכל-המקום. לכל הכרפים, לפי שסדום היתה
מטרופולין וחשוכה מכלם, תלה בה הכתוב:
(כז) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות
עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרד, לולי
רחמיך אשר עמדו לי: (כח) התשחית בחמשה.
והלא הן ט' לכל כרך, ואתה, צדיקו של עולם,

מזון לעני כמפרש בחלק: (כב) ויפנו משם.
ממקום שאברהם להם שם: ואברהם עודנו עמד
לפני ה'. והלא לא הלך לעמד לפניו, אלא הקדוש
ברוך הוא פא אצלו ואמר לו: "זעקת סדם ועמרה
פי רבה", והיה לו לכתב: 'וה' עודנו עמד על
אברהם', אלא תקון סופרים הוא זה (כ"ר) (אשר
הפכוהו ז"ל לכתוב כן): (כג) ויגש אברהם.
מצינו הגשה למלחמה: (ש"ב י) "ויגש יואב וגו'",
הגשה לפיוס: "ויגש אליו יהודה", והגשה
לתפלה: (מ"א יח) "ויגש אליהו הנביא", ולכל אלו
נכנס [ס"א: גש] אברהם: לדבר קשות, ולפיוס
ולתפלה: האף תספה. הגם תספה, ולתרגום של
אונקלוס שתרגמו לשון רגז, כף פרושו: האף
ישיאך שתספה צדיק עם רשע: (כד) אולי יש
חמשים צדיקים. עשרה צדיקים לכל כרך וכרך, פי

חֲמִשָּׁה הַתְּשִׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר
וַיֹּאמֶר לֹא אֲשִׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אֲרֻבָּעִים
וַחֲמִשָּׁה כִּסִּי: כֹּס וַיֵּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר
אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם אֲרֻבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה
בְּעֶבֶר הָאֲרֻבָּעִים כִּסִּי: ל וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יֵחַר
לְאֹדְנִי וְאֶדְבָּרָה אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:
לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל־אֹדְנִי
אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשִׁחִית
בְּעֶבֶר הָעֶשְׂרִים כִּסִּי: לב וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יֵחַר
לְאֹדְנִי וְאֶדְבָּרָה אֶת־הַפֶּעַם אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם
עֶשְׂרֵה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשִׁחִית בְּעֶבֶר
הָעֶשְׂרֵה כִּסִּי: לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר
אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ כִּסִּי: שְׁלִישִׁי
יט א וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב
וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיֵּרָא־לוֹט וַיִּקָּם

הַתַּחֲבֵּל בַּחֲמִשָּׁה יֵת כָּל קִרְתָּא
וַאֲמַר לֹא אַחֲבֵל אִם אֲשַׁבַּח תַּמָּן
אַרְבָּעִין וַחֲמִשָּׁא: כט וְאוֹסֶף עוֹד
לְמַלְלָא קִדְמוּהִי וַאֲמַר מַאִים
יִשְׁתַּכַּחוּן תַּמָּן אַרְבָּעִין וַאֲמַר לֹא
אֶעֱבֹד גְּמָרָא בְּדִיל אַרְבָּעִין:
ל וַאֲמַר לֹא כַעַן יִתְקַף קָדָם (נ"י
רוג'נא) דִּי וַאֲמַלְל מַאִים יִשְׁתַּכַּחוּן
תַּמָּן תְּלָתִין וַאֲמַר לֹא אֶעֱבֹד
גְּמָרָא אִם אֲשַׁבַּח תַּמָּן תְּלָתִין:
לא וַאֲמַר הָא כַעַן שְׁרִיתִי לְמַלְלָא
קָדָם יי מַאִים יִשְׁתַּכַּחוּן תַּמָּן
עֶשְׂרִין וַאֲמַר לֹא אַחֲבֵל בְּדִיל
עֶשְׂרִין: לב וַאֲמַר לֹא כַעַן יִתְקַף
קָדָם יי וַאֲמַלְל בְּרַם זְמַנָּא הָדָא
מַאִים יִשְׁתַּכַּחוּן תַּמָּן עֶשְׂרָא וַאֲמַר
לֹא אַחֲבֵל בְּדִיל עֶשְׂרָא:
לג וְאַסְתַּלַּק יִקְרָא דִּי בַד שְׁצִי
לְמַלְלָא עִם אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם תָּב
לְאַתְרָה: א וְעָלוּ תְרִין מַלְאָכִיא
לְסְדוֹם בְּרַמְשָׁא וְלוֹט יָתֵב בְּתַרְעָא
(נ"י בְּתַרְע) דְּסְדוֹם וַחֲזָא לוֹט וַקָּם
לְקִדְמוּתָהוֹן וּסְגִיד עַל אַפּוּהִי עַל

רע"י

אֶת לוֹט וְהוּא אוֹתוֹ שָׁבָא לְרַפְאוֹת אֶת אַבְרָהָם,
וְהַשְׁלִישִׁי שָׁבָא לְבֹשֶׁר אֶת שָׂרָה. כִּיּוֹן שֶׁעֲשֶׂה
שְׁלִיחוֹתוֹ, נִסְתַּלַּק לוֹ: (א) הַמַּלְאָכִים. וְלִהְיוֹן
קִרְאָם "אֲנָשִׁים", כְּשֶׁהִיטָה שְׂכִינָה עִמָּהֶם קִרְאָם
"אֲנָשִׁים". דְּכַר אַחֵר: אֶצֶל אַבְרָהָם שִׁכְחוּ גְדוּל,
וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים תְּדִירִין אֶצְלוֹ כְּאֲנָשִׁים קִרְאָם
"אֲנָשִׁים", וְאֶצֶל לוֹט קִרְאָם: "מַלְאָכִים": בָּעֶרֶב.
וְכִי כָּל כּוֹן שֶׁהוּא הַמַּלְאָכִים מַחְבְּרוֹן לְסְדוֹם? אֶלָּא
מַלְאָכִי רַחֲמִים הָיוּ וּמִמֵּתִינִים שָׁמָּא יוֹכֵל אַבְרָהָם
לְלַמֵּד עֲלֵיהֶם סְגוּרָא: וְלוֹט יָשָׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם.
יָשָׁב כְּתִיב, אוֹתוֹ הַיּוֹם מְנוּהוּ שׁוּפֵט עֲלֵיהֶם
(בְּרַאשִׁית רַבָּה): וַיֵּרָא־לוֹט וְגו'.

תַּצְטַרֵּף עִמָּהֶם: (כט) אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם
אַרְבָּעִים. וַיִּמְלְטוּ ד' הַכֹּרְפִים. וְכֵן שְׁלֹשִׁים יִצְּלוּ ג'
מָהֶם, או כ' יִצְּלוּ ב' מָהֶם, או י' יִצְּלוּ אֶחָד מָהֶם:
(לא) הוֹאֲלֹתִי. רְצִיתִי, כְּמוֹ: "וַיּוֹאֵל מֹשֶׁה":
(לב) אוֹלִי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרֵה. עַל פְּחוֹת לֹא
בִקֵּשׁ, אֲמַר: דּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ שְׂמֵנָה, נַח וּבְנָיו
וּנְשֵׁיהֶם, וְלֹא הִצִּילוּ עַל דּוֹרָם, וְעַל ט' עַל יְדֵי צְרוּף
כְּכַר בִּקֵּשׁ וְלֹא מָצָא: (לג) וַיֵּלֶךְ ה' וְגו'. כִּיּוֹן
שֶׁנִּשְׁתַּתַּק הַסְּגוּר, הֵלֶךְ לוֹ הַדָּן: וְאַבְרָהָם שָׁב
לְמִקְמוֹ. נִסְתַּלַּק הַדָּן, נִסְתַּלַּק הַסְּגוּר וְהַקְּטָנוֹ
מִקְטָרָג, וְלִפְיָכָה, "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדוֹמָה
לְהִשְׁחִית": אֶחָד לְהִשְׁחִית אֶת סְדוֹם, וְאֶחָד לְהִצִּיל

לְקִרְאָתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אֲפִים אֶרְצָה כִּסִּי: ב וַיֹּאמֶר
הִנֵּה נָא־אֲדֹנִי סֹרֹו נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ
וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁפַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם
וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְּרָחוּב נָלִין כִּסִּי: ג וַיַּפְצֵר־בָּם
מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם
מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ כִסִּי: ד טָרֶם יִשְׁכְּבוּ
וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֶם נִסְבּוּ עַל־הַבַּיִת
מִנֶּעַר וְעַד־זֶקֶן כָּל־הָעָם מִקְצֵה כִּסִּי: ה וַיִּקְרְאוּ
אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ
אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם כִּסִּי:
ו וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפֶּתַח וְהִדְלֹת סֹגֶר
אֲחֵרָיו: ז וַיֹּאמֶר אֶל־נָא אַחִי תִרְעֹו: ח הִנֵּה־נָא

אֶרְצָא: ב וַאֲמַר בְּכַעַר כְּעַן רַבּוֹנִי
זוֹרוּ כְּעַן לְבֵית עַבְדְּכֹן וּבִיתוֹ
וְאַסְחוּ רַגְלֵיכֹן וּתְקַדְמוֹן וּתְהַכֹּן
לְאַרְחֹכֹן וַאֲמַרוּ לֹא אֶלְהֵן
בְּרָחוּבָא נְבִית: ג וְאַתְקֵף בְּהוֹן
לְחֻדָּא וְזָרוּ לְוֹתָהּ וְעָלוּ לְבֵיתָהּ
וְעָבְדוּ לְהוֹן מִשְׁתָּא וּפְטִיר אָפֶה
לְהוֹן וְאַכְלוּ: ד עַד לֹא שְׁכִיבוּ
וְאֲנָשֵׁי קִרְתָּא אֲנָשֵׁי סֹדֶם אֲקִיפּוּ
עַל בֵּיתָא מְעוּלִימָא וְעַד סְבָא כָּל
עַמָּא מְסוּפָּה: ה וּקְרוּ לְלוֹט
וַאֲמַרוּ לֵה אֵן גְּבִרְיָא דִּי אַתּוּ
לְוֹתָךְ לִילִיא אֶפְקִינוּן לְוֹתְנָא וְנִדְעָ
יְתְּהוֹן: ו וּנְפִק לְוֹתְהוֹן לוֹט
לְתִרְעָא וְדָשָׂא אַחַד בְּתִרוּהִי:
ז וַאֲמַר בְּכַעַר כְּעַן אַחִי לֹא
תְבָאִישׁוֹן: ח הָא כְּעַן לִי תִרְתִּין
כְּעַן דִּי לֹא יִדְעוּנוּ גְּבִיר אֶפְקִי כְּעַן

רע"י

(בראשית רבה): כִּי בְּרָחוּב נָלִין. הָרִי 'כִּי' מִשְׁמַשׁ
בְּלִשׁוֹן 'אֶלָּא', שְׁאֲמַרוּ: 'לֹא נִסּוּר אֶל בֵּיתְךָ, אֶלָּא
בְּרָחוּבָה שֶׁל עִיר נָלִין': (ג) וַיִּסְרוּ אֵלָיו. עֲקָמוּ
אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ: וּמִצּוֹת אָפֶה. פֶּסַח הָיָה:
(ד) טָרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֶם. כִּף
נִדְרַשׁ בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: "טָרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר",
הֵיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מְלָאכִים, שֶׁהֵיוּ שׂוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה
טִיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: רַבָּם רְשָׁעִים.
עוֹדִם מְדַבְּרִים בָּהֶם, "וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם וְגו'". וּפְשׁוּטוֹ
שֶׁל מִקְרָא: "וְאֲנָשֵׁי הָעִיר", אֲנָשֵׁי רְשָׁעִים, נִסְבּוּ עַל
הַבַּיִת, וְעַל שֶׁהֵיוּ רְשָׁעִים נִקְרְאוּ: "אֲנָשֵׁי סֹדֶם",
כְּמוֹ שְׁאֲמַר הַפְּתוּב: "וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם רָעִים וְחַטָּאִים":
כָּל־הָעָם מִקְצֵה. מִקְצֵה הָעִיר עַד הַקְצֵה, שְׂאִין
אֶחָד מֵהֶם מוֹחֶה בִּידָם, שְׁאֲפִלוּ צִדִּיק אֶחָד אֵין
בָּהֶם: (ה) וְנִדְעָה אֹתָם. בְּמִשְׁכַּב זָכָר, כְּמוֹ: "אֲשֶׁר
לֹא יִדְעוּ אִישׁ" (בראשית רבה): (ח) הָאֵל. כְּמוֹ
הָאֵלָה: כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשֶׂה

לְחַזֵּר עַל הָאוֹרְחִים: (ב) הִנֵּה נָא־אֲדֹנִי. הִנֵּה נָא
אֹתָם אֲדוֹנִים לִי, אַחֵר שְׁעַבְרָתָם עָלֵי. דְּבָר אַחֵר:
הִנֵּה נָא צָרִיכִים אֹתָם לְתֵת לָב עַל הָרָשָׁעִים הָלָלוּ
שֶׁלֹּא יִפְּרוּ בָכֶם, וְזוֹ הִיא עֲצָה נְכוֹנָה (בראשית
רבה): סוֹרוּ נָא. עֲקָמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְבִיתִי דֶּרֶךְ
עֲקָלְתוֹן, שֶׁלֹּא יִפְּרוּ שְׂאֲתָם נִכְנָסִין שָׁם, לְכָף נֹאמַר
"סוֹרוּ" (בראשית רבה): וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם. וְכִי
דִּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי אָדָם לָלוּן תַּחֲלָה וְאַחֵר כִּף לְרַחֵץ?
וְעוֹד שֶׁהָרִי אֲבָרְהָם אָמַר לָהֶם תַּחֲלָה "וְרַחֲצוּ
רַגְלֵיכֶם"? אֶלָּא כִּף אָמַר לוֹט: אִם כְּשִׁיבָאוּ אֲנָשֵׁי
סֹדֶם וַיִּרְאוּ שֶׁכְּבָר רַחֲצוּ רַגְלֵיהֶם, יַעֲלִילוּ עָלֵי
וַיֹּאמְרוּ: 'כְּבָר עָבְרוּ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה, שְׁבָאוּ
לְבֵיתְךָ וְלֹא הוֹדַעְתָּנוּ', לְפִיכָף אָמַר: מוֹטָב
שִׁיתַּעֲבֹבוּ כָּאֵן בְּאֶבֶק רַגְלֵיהֶם, שִׁיְהִיו נִרְאִין כְּמוֹ
שְׁבָאוּ עֲכָשׁוּ. לְפִיכָף אָמַר: "לִינוּ" תַּחֲלָה וְאַחֵר כִּף
"רַחֲצוּ": וַיֹּאמְרוּ לֹא. וְלֹאֲבָרְהֶם אָמְרוּ: "כֵּן
תַּעֲשֶׂה", מִכָּאֵן שֶׁמִּסְרִבִּין לִקְטֹן וְאֵין מִסְרִבִּין לְגָדוֹל

לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־
נָא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם
רַק לֹא־נָשִׁים הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן
בָּאוּ בָצֵל קִרְתִּי רַשׁ״י: ט וַיֹּאמְרוּ | גִּשְׁהֶלְאָה
וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֲתָה
נָרַע לָךְ מֵהֶם וַיַּפְּצֻרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מֵאֹד וַיִּגְשׁוּ
לְשֹׁכֵר הַדֹּלֶת רַשׁ״י: י וַיִּשְׁלַחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם
וַיָּבִיאוּ אֶת־לֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיִתָּה וְאֶת־הַדֹּלֶת
סָגְרוּ: יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת הַכּוֹ
בַּסִּנּוּרִים מִקֶּטֶן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לְמִצָּא
הַפֶּתַח רַשׁ״י: יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לֹט עַד
מִי־לָךְ פֹּה חֵתֶן וּבְנִיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר־לָךְ
בְּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם רַשׁ״י: יג כִּי־מִשְׁחָתִים
אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גְדֹלָה צִעֲקָתָם

יִתְּהֶן לְוֹתְכוֹן וַעֲבִידוֹ לְהֵן כְּדַמְקֹן
בְּעֵינֵיכוֹן לְחוּד לְגַבְרִיא הָאֵלִין
לֹא תַעֲבֹדוֹן מִדַּעַם אַרִי עַל כֵּן
עָלוּ בְטָלָל שְׁרוּתִי: ט וַיֹּאמְרוּ
קָרֵב לְהֵלֵא וַיֹּאמְרוּ חַד אֶתָּא
לְאֶתְוֹתְבָא וְהָא דִיין דִּינָא כַּעַן
נִבְאָשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וַתְּקִיפוּ
בְּגַבְרָא בְלוֹט לְחַדָּא וּקְרִיבוּ
לְמַתְבָּר דְּשָׂא: י וַאֲשִׁיטוּ גַבְרִיא
יֵת יִדִּיהוֹן וַאֲיִתִּיאוּ יֵת לֹט
לְוֹתְהוֹן לְבִיתָא וְיֵת דְּשָׂא אַחֲרוּ:
יא וְיֵת גַּבְרִיא דִּי בְתַרְע בֵּיתָא
מַחוּ בְשִׁכְרִירִיא מְזַעֲרָא וְעַד רַבָּא
וְלֹאִיו לְאֶשְׁכַּח תַּרְעָא:
יב וַיֹּאמְרוּ גַבְרִיא לְלֹט עוֹד מִן
לָךְ הֵכָא חֲתָנָא וּבְנֵךְ וּבְנֹתְךָ וְכָל
דִּי לָךְ בְּקִרְתָּא אִפִּיק מִן אֶתְרָא:
יג אַרִי מַחְבְּלִין אֲנַחְנָא יֵת אֶתְרָא
הַדִּין אַרִי סְגִיאת קַבְלִתְהוֹן קָדָם
יֵי וְשִׁלְחָנָא יֵי לְחַבְלוֹתָהּ:

רש"י

יחדי אתה בינינו, שבאת לגור: "וישפט שפוט",
ונעשית מוכיח אותנו: הדלת. דלת הסוככת לנעל
ולפתח: (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסין
ויוצאין: בסנורים. מפת עורון: מקטן ועד גדול.
(בראשית רבה): הקטנים התחילו בעברה תחלה,
שנאמר: "מנער ועד זמן". לפיכך התחילה
הפרענות מהם: (יב) עד מי־לך פה. פשוטו של
מקרא: מי לך עוד בעיר הזאת, חוץ מאשתך
ובנותיך שבבית? חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך
חתן, או בנים ובנות, הוצא מן המקום!: ובניך.
בני בנותיך הנשואות. ומדרש אגדה: "עוד",
מאחר שעושין נבלה פזאת, מי לך פתחון פה
ללמד סגוריא עליהם. שפל הלילה היה מליץ
עליהם טובות, קרי ביה: 'מי לך פה':

לכבודי, על אשר באו בצל קורתִי, תרגום: בטלל
שרותי. תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו
גש־הלֵאָה. קרב להֵלֵאָה, כלומר: התקרב לצדדין
והתרחק ממנו, וכן כל הֵלֵאָה שבמקרא לשון
רחוק, כמו: (במדבר יז) "זרה הֵלֵאָה", (שמואל א כ)
"הנה החצי מקד וְהֵלֵאָה". "גש־הלֵאָה", המשך
להלן, בלשון לע"ז טריט"י דנו"ש, ודבר נזיפה
הוא, לומר: 'אין אנו חוששין לך', ודומה לו:
(ישעיה סה) "קרב אליך, אל־תִּגְש־בִּי", וכן: (ישעיה
מט) "גש־הִי וְאֶשְׁכַּח", המשך לצדדין בעבורי
ואשב אצלך. אתה מליץ על האורחין, איך מלאך
לכך? על שאמר להם על הבנות, אמרו לו:
"גש־הלֵאָה", לשון נחת, ועל שהיה מליץ על
האורחים, אמרו: "האחד בא־לגור", אדם נכרי

יד ונפק לוט ומליל עם חתנוהי
נסבי בנתה ואמר קומו פוקו מן
אתרא הדין ארי מחבל יי ית
קרפא ותה פמחיק בעיני
חתנוהי: טו וכמסק צפרא הוא
ודחיקו מלאכבא בלוט למימר
קום דבר ית אתתך וית תרתין
בנתך דאשתבחן מהימנא עמך
דילמא תלקי בחובי קרפא:
טז ואתעבב ואתקיפו גברי
בידה ובידא דאתתה וביד תרתין
בנתה ברחם (נ"י בד חס) יי עלוהי
ואפקוהי ואשרוהי מברא
לקרפא: יז והוא בד אפיקו
יתהון לברא ואמר חוס על נפשך
לא תסתכי לאחורך ולא תקום
בכל מישרא לטורא אשתוב
דלמא תלקי: יח ואמר לוט להון
בכעו כען רבוני (נ"י יז): יט הא
כען אשבח עבדך רחמן גדמך

את־פני יהוה וישלחנו יהוה לשחתה: יד ויצא
לוט וידבר | אל־חתניו | לקחי בנתיו ויאמר
קומו צאו מן־המקום הזה כי־משחית יהוה
את־העיר ויהי כמצחק בעיני חתניו כש"י:
טו וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט
לאמר קום קח את־אשתך ואת־שתי בנותיך
הנמצאות פן־תספה בעון העיר כש"י:
טז ויתמהמה | ויחזיקו האנשים בידו וביד־
אשתו וביד שתי בנתיו בחמלת יהוה עליו
ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר כש"י: יז ויהי
כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על־
נפשך אל־תביט אחריך ואל־תעמד בכל־
הפער ההרה המלט פן־תספה כש"י: יח ויאמר
לוט אלהם אל־נא אדני כש"י: יט הנה־נא מצא

רש"י

משם ההרה", ואף עכשו, היה יושב שם, שנאמר:
(לעיל יג) "עד המקום אשר היה שם אהלה
בתחלה", ואף על פי שכתוב: "ויאהל אברם וגו'",
אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלט.
לשון השמטה, וכן כל אמלטה שבמקרא,
אשמוצי"ר בלע"ז, וכן: (ישעיה סו) "והמליטה
זכר", שגשמת העבר מן הרחם. (תהלים קכד)
"בצפור נמלטה", (ישעיה מו) "ולא יכלו מלט
משא", להשמיט משא הרעי שבנקביהם:
(יח) אל־נא אדני. (שבועות לה) רבותינו אמרו
שם זה קדש, שנאמר בו: "להחיות את נפשי", מי
שיש בידו להמית ולהחיות, ותרגומו: 'בכעו כען
ה': אל־נא. אל נא תאמרו אלי להמלט ההרה:
נא. לשון בקשה: (יט) פן־תדבקני הרעה.
כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקדוש ברוך הוא

(יד) חתניו. שתי בנות נשואות היו לו בעיר:
לקחי בנתיו. שאותן שבבית ארוסות להם:
(טו) ויאיצו. כתרגומו: 'ודחיקו', מהרוהו:
הנמצאות. המזמנות לה בבית להצילם, ומדרש
אגדה יש, וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה
כלה. עד תם כל הדור, מתרגם עד דסף כל דרא:
(טז) ויתמהמה. כדי להציל את ממונו: ויחזיקו.
(כ"ה) אחד מהם היה שליח להצילו, וחברו להפוך
סדום, לכך נאמר: "ויאמר המלט", ולא נאמר:
'ויאמרו': (יז) המלט על־נפשך. דינך להציל
נפשות, אל תחוס על המון: אל־תביט אחריך.
אתה הרשעת עמהם, ובזכות אברהם אתה נצול.
אינך פדאי לראות בפרענותם ואתה נצול: בכל־
הפער. פער הידרן: ההרה המלט. אצל אברהם
ברח, שהוא יושב בקר, שנאמר: (לעיל יב) "ויצאתך

וּאֶסְגִּיתָא טִיבוּתָךְ דִּי עֲבַדְתָּ עִמִּי
לְקִיָּמָא יְת נַפְשִׁי וְאַנָּא לִית אָנָּא
יְכִיל לְאַשְׁתַּזְבָּא לְטוּרָא דִּילְמָא
תַּעֲרַעֲנִנִי בְּשִׁתָּא וְאִימוּת: כ הָא
כַּעַן קִרְתָּא הָדָא קָרִיבָא לְמַעֲרִיזָא
לְתַמָּן וְהִיא זַעֲרָא אֲשֶׁתְּזַב כַּעַן
תַּמָּן הָלָא זַעֲרָא הִיא וְתַתְּקִינִם
נַפְשִׁי: כא וְאָמַר לָהּ הָא נְסִיבִית
אִפְּךָ אַף לְפַתְגָּמָא הָדִין בְּדִיל
דְּלֹא לְמַהֲפֹךְ יְת קִרְתָּא דְּבַעֲיָתָא
עֲלָה: כב אוּחִי לְאַשְׁתְּזַב תַּמָּן
אַרִּי לֹא אֲכֹל לְמַעַבְד פַּתְגָּמָא עַד
מִיתָךְ לְתַמָּן עַל בֶּן קָרָא שְׁמָא
דְּקִרְתָּא צוּעַר: כג שְׁמִשָּׁא נִפְקָא
עַל אֶרְעָא וְלוּט עַל לְצוּעַר:
כד וַיִּי אֲמַטָּר עַל סְדוּם וְעַל
עַמּוּרָה גְּפְרִיתָא וְאַשְׁתָּא מִן גְּדָם

עֲבַדְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וְתַגְדֵּל חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
עִמָּדִי לְהַחְיֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאֲנֹכִי לֹא אוֹכֵל
לְהַמְלִיט הַהִרָה פֶּן־תִּדְבַּקְנִי הָרָעָה וּמָתִי רס"ו:
כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קָרְבָּה לָנוּם שָׁמָּה
וְהוּא מִצְעָר אֲמַלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר
הוּא וּתְחִי נַפְשִׁי רס"ז: רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה
נִשְׁאֲתִי פָנֶיךָ גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הַפְּכִי
אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ רס"ח: כב מִהֵרָ הַמְלִיט
שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֶךָ
שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוּעַר רס"ט:
כג הַשֶּׁמֶשׁ יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוּט בָּא צִעְרָה:
כד וַיְהִי־הָהֵמָּה הַמָּטִיר עַל־סְדָם וְעַל־עַמּוּרָה גְּפְרִית

רס"י

מְדוּרָה הַפְּלָגָה עַד כָּאן נ"ב שָׁנָה, וְצוּעַר אַחֲרָה
יְשִׁיבָתָהּ אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סְדוּם וּמְכַרְוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת.
הוּא שְׁנָאֲמַר: "אֲמַלְטָה נָא", נָא, בְּגִימְטְרִיָּא נ"א:
הֲלֹא מִצְעָר הוּא. וְהֵלֵא עֲנוּתֶיהָ מוֹעֲטִין וְיִכּוֹל
אִתָּה לְהִנִּיחָהּ: וּתְחִי נַפְשִׁי. בָּהּ, זֶהוּ מְדַרְשׁוֹ,
וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר קְטַנָּה הִיא וְאֲנָשִׁים
בָּהּ מְעַט, אֵין לָךְ לְהַקְפִּיד אִם תִּנִּיחָנָהּ וּתְחִי נַפְשִׁי
בָּהּ: (כא) גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה. לֹא דִיךָ שְׂאֵתָה נִצּוֹל,
אֲלֹא אַף כָּל הָעִיר אֲצִיל בְּגִלְלָךְ: הַפְּכִי. הוֹפֶךְ אָנִי,
כְּמוֹ: "עַד בּוֹאִי", "אַחֲרֵי רֵאִי", (יִרְמִיָּה לֹא) "מִדִּי
דְּבָרִי בּוֹ": (כב) כִּי לֹא אוֹכֵל לַעֲשׂוֹת. זֶהוּ עוֹנֶשׁן
שֶׁל מְלָאכִים עַל שְׂאֵמְרוֹ: "כִּי מִשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ",
וְתִלּוּ הַדְּבָר בְּעֶצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ מִשֵּׁם עַד
שֶׁהִזְקָקוּ לוֹמַר שְׂאִין הַדְּבָר בְּרִשְׁוֹתָן: כִּי לֹא אוֹכֵל.
לְשׁוֹן יַחֲדִיד, מִכָּאן אִתָּה לְמַד שֶׁהָאֶחָד הוֹפֶכֶּה וְהָאֶחָד
מִצִּיל, שְׂאִין שְׁנֵי מְלָאכִים וְשְׁלָחִים לְדַבֵּר אֶחָד:
עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוּעַר. עַל שֵׁם: "וְהִיא
מִצְעָר": (כד) וְהָ הַמָּטִיר. כָּל מְקוֹם שְׁנָאֲמַר:

רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂה בְנֵי הָעִיר, וְהִיִּיתִי נִרְאָה צָדִיק
וְכֹדַאי לְהַנְצִיל, וְכִשְׂאָבָא אֲצִיל צָדִיק, אָנִי פְרָשָׁע, וְכֵן
אֲמָרָה הַצָּרְפַת לְאֵלֶיהָ: (מ"א יז) "בָּאתְּ אֵלַי לְהַזְכִּיר
אֶת עוֹנִי", עַד שֶׁלֹּא בָאתְּ אֲצִיל הִיא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂה עִמִּי, וְאֲנִי צָדִיק בִּינִיחָם,
וּמִשְׁבָּאתְּ אֲצִיל, לְפִי מַעֲשִׂיךָ, אָנִי רָשָׁע:
(כ) הָעִיר הַזֹּאת קָרְבָּה. (שְׁכַת י) קְרוּבָה יְשִׁיבָתָהּ,
נִתְיָשְׁבָה מְקֻרֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְאָה סָאתָה עֲדִין,
וּמָה הִיא קְרִיבָתָהּ? מְדוּרָה הַפְּלָגָה, שְׁנִיתְפִּלְגוּ
הָאֲנָשִׁים וְהִתְחִילוּ לְהִתְיָשֵׁב אִישׁ אִישׁ בְּמִקְוָמוֹ,
וְהִיא הִתָּה בְּשֵׁנַת מוֹת פֶּלֶג, וּמִשֵּׁם וְעַד כָּאן נ"ב
שָׁנָה, שֶׁפֶּלֶג מַת בְּשֵׁנַת מ"ח לְאַבְרָהָם. בֵּיצֵד? פֶּלֶג
חֵי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רַעְוֵי ר"ט שָׁנָה, צֵא מֵהֶם ל"ב
כְּשֶׁנּוֹלַד שְׂרוּג וּמִשְׂרוּג עַד שְׁנוֹלַד נַחֲוֹר ל', הָרִי
ס"ב, וּמִנַּחֲוֹר עַד שְׁנוֹלַד תָּרַח כ"ט, הָרִי צ"א,
וּמִשֵּׁם עַד שְׁנוֹלַד אַבְרָהָם ע', הָרִי קס"א. תֵּן לָהֶם
מ"ח הָרִי ר"ט, וְאוֹתָהּ שָׁנָה הִתָּה שְׁנַת הַפְּלָגָה,
וְכִשְׁנִיתְקְרָבָה סְדוּם, הִיא אַבְרָהָם בֶּן צ"ט שָׁנָה, הָרִי

יִי מִן שָׁמַיָא: כה וַהֲפֹךְ יֵת קְרוֹיָא
הָאֵלִין וְיֵת כָּל מִישְׁרָא וְיֵת כָּל
יִתְבֵּי קְרוֹיָא וְצִמְחָא דְאַרְעָא:
כו וְאַסְתְּכִיאת אַתְתָּה מִבְּתְרוּהִי
וְהוֹת קָמָא דְמִלְחָא: כז וְאַקְדִּים
אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְשִׁמְשׁ
תַּמָּן בְּצִלּוֹ קָדָם יִי: כח וְאַסְתְּכִי
עַל אִפִּי סְדוּם וְעִמּוֹרָה וְעַל כָּל
אִפִּי אַרְעָא דְמִישְׁרָא וְחִזָּא וְהָא
סָלִיק תַּנְנָא דְאַרְעָא כְּתַנְנָא
דְּאַתְנוּנָא: כט וְהוּהּ בְּחִפְלוֹת (נ"י
בד חבל) יִי יֵת קְרוֹי מִישְׁרָא וְדִכְרִי
יִי יֵת אַבְרָהָם וְשִׁלַּח יֵת לוֹט מִגּוֹ
הַפְּכֶתָא בְּדִ הַפֹּךְ יֵת קְרוֹיָא דִּי
הוּהּ יִתְבֵּי בְּהֵן לוֹט: ל וְסָלַק לוֹט

וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם: כס"י: כה וַיַּהֲפֹךְ
אֶת־הָעֵרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל־
יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמְחַת הָאֲדָמָה: כס"י: כז וַתִּבְטַח
אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלֶח: כס"י: כז וַיִּשְׁכֶּם
אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שֵׁם
אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כח וַיִּשְׁקֹף עַל־פְּנֵי סְדוּם וְעִמּוֹרָה
וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכֶּכֶר וַיֵּרָא וַהֲנֶה עָלָה
קִיטָר הָאֶרֶץ בְּקִיטָר הַכֶּבֶשֶׂן: כס"י: כט וַיְהִי
בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכֶּכֶר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה
בְּהִפֹּךְ אֶת־הָעֵרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט: כס"י:

וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בְּחָר וַיִּשְׁתִּי בְּנִתָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא לְשַׁבֵּת בְּצוֹעַר

רש"י

מביא עליהם אש מן השמים כמו שפשה לסדום,
וכשבא להוריד המן מן השמים: (שמות טז) "הנני
ממטיר לכם לחם מן השמים": (כה) וַיַּהֲפֹךְ
אֶת־הָעֵרִים וְגו'. ארבעתן יושבות בסלע אחד,
והפכן מלמעלה למטה, שנאמר: (איוב כח)
"בַּחֲלִמִישׁ שִׁלַּח יָדוֹ וְגו'": (כו) וַתִּבְטַח אִשְׁתּוֹ
מֵאַחֲרָיו. מאחוריו של לוט: וַתְּהִי נָצִיב מֶלֶח.
(כ"ר) בְּמִלַּח חֲטָאָה וּבְמִלַּח לִקְתָּהּ, אָמַר לָהּ: 'תְּנִי
מֵעַט מִלַּח לְאוֹרְחִים הַלְלוּ', אָמְרָה לוֹ: 'אֵף הַמִּנְהֶג
הָרַע הַזֶּה, אֵתָּה בָּא לְהִנָּהֵג בְּמָקוֹם הַזֶּה?':
(כח) קִיטָר. תמור של עֶשֶׂן, שור"א בלע"ז:
הַכֶּבֶשֶׂן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד,
וכן כל 'כֶּבֶשֶׂן' שפְּתוּרָה: (כט) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־אַבְרָהָם. (כ"ר) מהו זכירתו של אברהם על
לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של
אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה:
"אֲחֹתִי הִיא", וְלֹא גִלָּהּ הַדָּבָר, שְׁהָיָה חָס עָלָיו.
לפיכך, חס הקדוש ברוך הוא עליו: (ל) כִּי יָרָא
לְשַׁבֵּת בְּצוֹעַר. לפי שהיתה קרובה לסדום:

"וה" הוא ובית דינו: המטיר על סדום. בעלות
השחר, כמו שנאמר: "ויבאו השחר עלה", שעה
שהלכנה עומדת בקריע עם החמה, לפי שהיו מהם
עובדין לחמה ומהם ללכנה, אמר הקדוש ברוך
הוא, אם אפרע מהם ביום, יהיו עובדי לכנה
אומרים: 'אלו היה בלילה, כשהלכנה מושלת, לא
היינו חרבים', ואם אפרע מהם ביום, כשהחמה
מושלת, לא היינו חרבים', לכן כתיב: "ויבאו
השחר עלה", ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה
מושלים: המטיר וגו' גפרית ואש. בתחלה מטר,
ונעשה גפרית ואש (מכילתא בשלח): מאת ה'. דרך
המקראות לדבר כן, כמו "נשי למך" ולא אמר:
'נשי', וכן אמר דוד: (מלכים א א) "קחו עמכם את
עבדי אדוניכם", ולא אמר: 'מעבדי', וכן
אחשורוש אמר: "בשם המלך", ולא אמר:
'בשמי', אף כאן אמר: "מאת ה'", ולא אמר
'מאתו': מן השמים. והוא שאמר הכתוב: (איוב
לו) "כי בם ידין עמים וגו'", כשבא ליסר הבריות,

מצוער ויתב בטורא ותרתינ בנתה
עמה ארי דחיל למתב בצוער
ויתב במערטא הוא ותרתינ
בנתה: לא ואמרת רבתא לזערטא
אבונא סיב וגבר לית בארעא
למיעל עלנא כאורח כל ארעא:
לב איתא נשקי ית אבונא חמרא
ונשכוב עמה ונקים מאבונא
בנין: לג ואשקיאה ית אבויהן
חמרא בליליא הוא ועלת רבתא
ושכיבא עם אבויהא ולא ידע
במשכבה ובקימה: לד והיה
ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא
לזערטא הא שכיבת רמשא עם
אבא נשקנה חמרא אף בליליא
ועולי שכיבי עמה ונקים מאבונא
בנין: לה ואשקיאה אף בליליא
ההוא ית אבויהן חמרא וקמת
זערטא ושכיבת עמה ולא ידע
במשכבה ובקימה: לו ועדיאן
תרתינ בנת לוט מאבניהן:
לז וילידת רבתא בר וקרת שמה
מואב הוא אבויהן דמואבא עד
יומא דין: לח וזערטא אף היא
ילידת בר וקרת שמה בר עמי

וישב במערה הוא ושתי בנתיו כס"י: לא ותאמר
הבכירה אל-הצעירה אבינו זקן ואיש אין
בארץ לבוא עלינו בדרך כל-הארץ כס"י:
לב לכה נשקה את-אבינו יין ונשכבה עמו
ונחיה מאבינו זרע: לג ותשקין את-אביהן יין
בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את-
אביה ולא-ידע בשכבה ובקומה כס"י: לד ויהי
ממחרת ותאמר הבכירה אל-הצעירה הן
שכבתי אמש את-אבי נשקנו יין גם-הלילה הן
ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע:
לה ותשקין גם בלילה ההוא את-אביהן יין
ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא-ידע
בשכבה ובקמה: לו ותהרין שתי בנות-לוט
מאביהן כס"י: לז ותלד הבכירה בן ותקרא שמו
מואב הוא אבי-מואב עד-היום כס"י:
לח והצעירה גם-הוא ילדה בן ותקרא שמו
בן-עמי הוא אבי בני-עמון עד-היום: ס

רש"י

שכקומה ידע, ואף על פי כן לא נשמר ליל שני
מלשנות. (אמר רבי לוי: 'כל מי שהוא להוט אחר
בלמוס של עריות, לסוף מאכילים אותו מבשרו):
(לו) ותהרין וגו'. אף על פי שאין האשה
מתעברת מביאה ראשונה, אלו שלטו בעצמן
והוציאו ערותן (ספרים אחרים: עדותן) לחוץ,
ונתעברו מביאה ראשונה: (לז) מואב. זו שלא
היתה צנועה פרסמה שמאביה הוא, אבל צעירה
קראתו בלשון נקיה, וקבלה שחר בימי משה,
שנאמר בבני עמון: (דברים ב) "ואל תתגר בם"

(לא) אבינו זקן. ואם לא עכשו, אימתי? שמא
ימות, או יפסק מלהוליד: ואיש אין בארץ.
סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול
(בראשית רבה): (לג) ותשקין וגו'. יין נודמן להן
במערה, להוציא מהן שתי אמות: ותשכב את-
אביה. ובצעירה כתיב: "ותשכב עמו": צעירה,
לפי שלא פתחה בזנות, אלא אחותה למדתה, חסד
עליה הכתוב ולא פרש גנותה, אבל בכירה,
שפתחה בזנות, פרסמה הכתוב במפרש: ובקומה.
של בכירה נקוד, (הרי כאלו נכתב ובקימה) לומר

הוא אַבוהון דבני עמון עד יומא
דין: א ונטל מתמן אברהם
לארעא דרומא ויתב בין רקם
ובין חגרא ואתותב בגרר:
ב ואמר אברהם על שרה אתמה
אחתי היא ושלח אבימלך מלכא
דגרר ודבר ית שרה: ג ואתא
מימר מן קדם יי לות אבימלך
בחלמא דליליא ואמר לה הא את
מית על עיסק אתמה דדברתא
והיא אתת גבר: ד ואבימלך לא
קרב לותה ואמר יי העם אף
זכאי תקטול: ה הלא הוא אמר
לי אחתי היא והיא אף היא
אמרת אחי הוא בקשיטות לבי
ובזכאות ידי עבדית דא: ו ואמר
לה מימר מן קדם יי בחלמא אף
קדמי גלי ארי בקשיטות לבך
עבדת דא ומנעית אף אנא יתך
מלמחטי קדמי על כן לא
שבקתך למקרב לותה: ז וכען

כ א ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב
בין קדש ובין שור ויגר בגרר כס"י: ב ויאמר
אברהם אל-שרה אשתו אחתי הוא וישלח
אבימלך מלך גרר ויקח את-שרה כס"י: ג ויבא
אלהים אל-אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו
הנך מת על-האשה אשר-לקחת והוא בעלת
בעל: ד ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני
הגוי גם-צדיק תהרג כס"י: ה הלא הוא אמר-לי
אחתי הוא והיא גם-הוא אמרה אחי הוא
בתם-לבבי ובנקון כפי עשיתי זאת כס"י:
ו ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי
כי בתם-לבבך עשית זאת ואחשך גם-אנכי
אותך מחטוי על-כן לא-נתתיך לנגע
אליה כס"י: ז ועתה השב אשת-האיש כי-נביא

רש"י

שהרגתם על לא דבר, כשם שאתה אומר להרגני:
(ה) גם-הוא. לרבות עבדים וגמלים וחמרים
שלה, את כלם שאלתי ואמרו לי: 'אחיה הוא':
בתם-לבבי. שלא דמיתי לחטא: ובנקין כפי. נקי
אני מן החטא, שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי
בתם-לבבך וגו'. אמת שלא דמית מתחלה לחטא,
אבל נקיון פנים אין כאן (הדא אמרה: משמוש
ידיים יש כאן): לא-נתתיך. לא ממך היה שלא
נגעת בה, אלא חשכתי אני אותך מחטא, שלא
נתתי לך פח, וכן: (לקמן לא) 'ולא נתנו אלהים',
וכן: (שופטים טו) 'ולא נתנו אביה לבוא':
(ז) השב אשת-האיש. ואל תהא סבור שפא
תתגנה בעיניו ולא יקבלנה, או ישנאך ולא יתפלל
עליך. (אמר לו אבימלך: 'ומי מפרסמו שלא נגעתי

כלל, ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל
לצערן התיר לו: (א) ויסע משם אברהם.
כשראה שחרכו הפרפים ופסקו העוברים והשבים,
נסע לו משם. דבר אחר: להתרחק מלוט, שציצא
עליו שם רע שבא על בנותיו (ב"ר): (ב) ויאמר
אברהם. כאן לא נטל רשות, אלא על כרחיה שלא
בטובתה, לפי שכבר לקחה לבית פרעה על ידי כן:
אל-שרה אשתו. על שרה אשתו, וכיצא בו:
(שמואל א ד) "אל הלך ארון וגו'", "ואל מות
חמיה", שניהם בלשון על: (ד) לא קרב אליה.
המלאך מנעו, כמו שנאמר: "לא נתתיך לנגע
אליה": הגוי גם-צדיק תהרג. אף אם הוא צדיק
תהרגנו? שפא כף דרכך לאבד האמות חנם? כף
עשית לדור המבול ולדור הפלגה. אף אני אומר

הוּא וַיִּתְּפֹלֵל בְּעֶדְךָ וַחֲיָהּ וְאִם־אֵינְךָ מְשִׁיב
 דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לְךָ ^{כס"ו}:
 וַיִּשְׁכַּם אַבְיִמֶלֶךְ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עַבְדָּיו
 וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם
 וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד: ^ט וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ
 לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וְמַה־
 חָטָאתִי לָךְ כִּי־הִבַּאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי
 חָטָאתָ גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשׂוּ עָשִׂיתָ
 עִמָּדִי ^{כס"ז}: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה
 רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה: ^י וַיֹּאמֶר
 אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יֵרֵאת אֱלֹהִים
 בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרַגְנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי ^{כס"ח}:
 י וְגַם־אֲמָנָה אַחֲתִי בֶת־אָבִי הוּא אֵךְ לֹא
 בֶת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה ^{כס"ט}: י וַיְהִי כֹאֲשֶׁר
 הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לָהּ זֶה

אֶתִּיב אֶתָּה גְּבָרָא אָרִי גְּבִיָּא הוּא
 וַיִּצְלִי עָלָךְ וַתְּחִי וְאִם לִיתֶךָ מִתִּיב
 דַּע אָרִי מִימַת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל דִּי
 לָךְ: ח וַאֲקֻדִּים אַבְיִמֶלֶךְ בַּעֲפָרָא
 וַקְרָא לְכָל עַבְדֵּיהּ וּמְלִיל יָת כָּל
 פִּתְגָמֵיָא הָאֵלִין קְדָמֵיהוֹן וַדְחִילוּ
 גּוּבְרֵיָא לְחָדָא: ט וַקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ
 לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לֵה מַה עָבַדְתָּ
 לָנָא וְמַה חֲבִית (נִי־חֲטִית) לָךְ אָרִי
 אִיתִיתָא עָלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוּבָא
 רַבָּא עוֹבְדִין דִּי לֹא כְּשָׂרִין
 לְאַתְעָבְדָא עָבַדְתָּ עִמִּי: י וַאֲמַר
 אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מַה חֲזִיתָ אָרִי
 עָבַדְתָּ יָת פִּתְגָמָא דְּדִין: יא וַאֲמַר
 אַבְרָהָם אָרִי אֲמִרִית לְחוּד לִית
 דְּחִלְתָּא דִּי בְּאַתְרָא דְּדִין
 וַיִּקְטְלֵנִי עַל עֵיסֶק אֶתְתִּי:
 יב וְכִרְם בְּקוֹשְׁטָא אֶחָתִי בֵת אָבִי
 הִיא בְּרִם לֹא בֵת אִמִּי וַתְּהִי לִי
 לְאִנְתּוֹ: יג וַהֲוָה כַּד טַעוּ עַמְמֵיָא
 בְּתַר עוֹבְדֵי יְדִיהוֹן יָתִי קָרִיב יִי
 לְדַחֲלָתָה מִבֵּית אָבִי וַאֲמִרִית לֵה

רש"י

לְלוֹט: "כִּי אֲנָשִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ": אֵךְ לֹא בֶת־אִמִּי.
 הָרֵן מֵאִם אַחֲרַת הָיָה: (יג) וַיְהִי כֹאֲשֶׁר הִתְעוּ
 אֹתִי וְגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם, וַיֵּשׁ לְיִשָּׁב
 עוֹד דְּכַר דְּבוּר עַל אֶפְנִי: כְּשֶׁהוֹצִיאֲנִי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא מִבֵּית אָבִי לְהִיּוֹת מְשׁוּטָט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,
 וַיְדַעְתִּי שְׂאֲעֹבֵר בְּמָקוֹם רְשָׁעִים: "וְאָמַר לָהּ זֶה
 חֲסִדְךָ": כֹּאֲשֶׁר הִתְעוּ. לְשׁוֹן רַבִּים, וְאֵל תִּתְּמָה, כִּי
 בְּהִרְבֵּה מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלֹהוֹת וּלְשׁוֹן מְרוֹת קְרוֹי
 לְשׁוֹן רַבִּים: "אֲשֶׁר הִלְכוּ אֱלֹהִים", "אֱלֹהִים חַיִּים",
 "אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים". וְכָל לְשׁוֹן 'אֱלֹהִים' לְשׁוֹן רַבִּים,
 וְכֵן: "וַיִּקַּח אֲדוֹנִי יוֹסֵף", "וְאֲדוֹנִי הָאֲדוֹנִים",
 "אֲדוֹנִי הָאֲרָץ", וְכֵן: "בְּעָלִי יוֹמֶת", "וַהֲוַעַד
 בְּבָעָלִי". וְאִם תֹּאמַר: מַהוּ לְשׁוֹן הִתְעוּ? כָּל הַגּוֹלָה

כֹּה? אָמַר לוֹ): כִּי־נִבְיָא הוּא. וַיִּזְדַּע שְׁלֹא נִגְעַתָּ
 כֹּה, לְפִיכָךְ: "וַיִּתְּפֹלֵל בְּעֶדְךָ" (ב"ק צב):
 (ט) מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יַעֲשׂוּ. מִכָּה אֲשֶׁר לֹא
 הֲרַגְלָה לְבֵא עַל בְּרִיָּה, כָּאֵה לָנוּ עַל יָדְךָ: עֲצִירַת
 כָּל נִגְכִּים שֶׁל זֶרַע וְשֶׁל קְטָנִים, וְרָעִי, וְאֲזוּנִים
 וְחֻטִּים: (יא) רַק אֵין־יֵרֵאת אֱלֹהִים. אֲכַסְנָאֵי שְׂבָא
 לְעִיר, עַל עֶסְקִי אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ, אוֹ
 עַל עֶסְקִי אֲשֶׁתּוֹ שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: (ב"ק שם) 'אֲשֶׁתְּךָ
 הִיא, אוֹ אַחֲוֹתְךָ הִיא?': (יב) אֶחָתִי בֶת־אָבִי
 הוּא. וּבֵת אַב מִתְּרַת לְכֵן נַח, שְׂאִין אֲבוֹת לְעוֹבְדֵי
 עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְכִדִּי לְאִמַּת דְּכָרִיו הִשִּׁיבוּ כֵּן, וְאִם
 תֹּאמַר: וַהֲלֹא בֵת אֲחִיו הִתְּהָ? בְּנֵי בָנִים הָרִי הֵן
 כְּבָנִים, וַהֲרִי הִיא בֵתוֹ שֶׁל תִּרְחַח, וְכֵן הוּא אוֹמַר

חֲסִידָךְ אֲשֶׁר תַּעֲשֵׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַר־לִי אָחִי הוּא כִּסִּי:
 וַיִּקַּח אַבְימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת
 וַיֵּתֶן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ כִּסִּי:
 וַיֹּאמֶר אַבְימֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב
 בְּעֵינֶיךָ שֵׁב כִּסִּי: וַיִּלְשָׁרָה אֹמֶר הִנֵּה נָתַתִּי
 אֵלַי כֶּסֶף לְאַחִיד הִנֵּה הוּא־לְךָ כְּסוֹת עֵינָיִם
 לְכָל אֲשֶׁר אֶתָּךְ וְאֶת־כָּל וְנִכְחַת כִּסִּי: וַיִּתְּפַלֵּל
 אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־
 אַבְימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיֵּלְדוּ כִּסִּי:
 יח כִּי־עָצָר עָצָר יְהוָה בְּעַד כָּל־רַחֲם לְבֵית
 אַבְימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַבְרָהָם כִּסִּי: ס
 כא א וַיְהִי וַיִּפְקֹד אֶת־שָׂרָה בְּאֲשֶׁר אָמַר

רע"י

בַּה הַחֲזִירָה, עֲכָשׁוּ, שֶׁהֲצַרְכָּתִי לְבִזְזוֹ מִמּוֹן
 וּלְפִיסָה, יְהִיו יוֹדְעִים שְׁעַל כְּרַחֲמֵי הַשִּׁיבוֹתֶיךָ וְעַל יְדִי
 נִס: וְאֵת כָּל. וְעַם כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם: וְנִכְחַת. וְהָא
 לָךְ פִּתְחוֹן פֶּה לְהַתְּנֹכַח וּלְהִרְאוֹת דְּבָרִים נִפְרִים
 הָלָלוּ, וּלְשׁוֹן תּוֹכְחָה בְּכָל מָקוֹם בְּרוּר דְּבָרִים,
 וּבִלְעִזֵּי אֲשֶׁר בִּי, וְאִנְקְלוֹס תְּרַגֵּם בְּפָנִים
 אֲחֵרִים, וּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא בֶּן הוּא נוֹפֵל עַל הַתְּרַגּוּם:
 'הִנֵּה הוּא לָךְ כְּסוֹת שֶׁל כְּבוֹד עַל הָעֵינָיִם שְׁלִי
 שֶׁשְׁלִטוֹ בֶּן, וּבְכָל אֲשֶׁר אֶתָּךְ, וְעַל בֶּן תְּרַגּוּמוֹ:
 'וְחֲזִית יָתִיךְ וְיָת כָּל דְּעַמָּךְ, וְיִשׁ מִדְּרָשִׁי אֲגִידָה,
 אֲבָל יֵשׁוּב לְשׁוֹן הַמִּקְרָא פִּרְשָׁתִּי: (יז) וַיֵּלְדוּ.
 כְּתַרְגּוּמוֹ 'וְאִתְּרֹחוֹ, נִפְתָּחוּ נִקְבֵּיהֶם וְהוֹצִיאוּ, וְהִיא
 לְדָה שְׁלֵהֶם: (יח) בְּעַד כָּל־רַחֲם. כְּנִגֹּד כָּל פִּתְחָה:
 עַל־דְּבַר שָׂרָה. עַל פִּי דְּבִרָה שֶׁל שָׂרָה: (א) וְה'
 פִּקֵּד אֶת־שָׂרָה וְגו'. (ב"ק צב) סִמָּךְ פִּרְשָׁה זו,
 לְלִמְדָה, שְׁכָל הַמִּבְקֵשׁ רַחֲמִים עַל חֲבֵרוֹ וְהוּא צָרִיךְ

מִמָּקוֹמוֹ וְאִינוֹ מֵיִשָּׁב, קְרוֹי תּוֹעָה, כְּמוֹ: (לִקְמֵן כא)
 "וְתִלְךָ וְתַתַּע", (תְּהִלִּים קיט) "תַּעֲשִׂיתִי כְּשֶׁה אֲבָד",
 (איוב לח) "יִתְּעוּ לְבִלִּי־אֲכָל", יִצְאוּ וְיִתְּעוּ לְבִקֵּשׁ
 אֲכָלָם: אֲמַר־לִי. עָלִי, וְכֵן: (לִקְמֵן כו) "וַיִּשְׁאַלּוּ
 אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ", עַל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן: (שְׁמוֹת יד)
 "וְאָמַר פֶּרְעֹה לְבִנֵּי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.
 (שׁוֹפְטִים ט) "פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה הִרְגָתְהוּ":
 (יד) וַיֵּתֶן לְאַבְרָהָם. כְּדִי שִׁיתְּפִיִּס וְיִתְּפַלֵּל עָלָיו:
 (טו) הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ. אֲבָל פֶּרְעֹה אָמַר לוֹ:
 "הִנֵּה אֶשְׁתָּךְ קַח וְלֶךְ", לְפִי שְׁנִיתְרָא, שֶׁהַמִּצְרִיִּים
 שְׁטוּפִי זְמָה: (טז) וּלְשָׂרָה אָמַר. אַבְימֶלֶךְ
 לְכַבֹּדָה, כְּדִי לְפִיסָה: 'הִנֵּה עָשִׂיתִי לָךְ כְּבוֹד זֶה,
 נָתַתִּי מִמּוֹן לְאַחִיךָ, שְׁאִמְרַת עָלָיו: "אָחִי הוּא",
 הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכְּבוֹד הַזֶּה לָךְ כְּסוֹת עֵינָיִם: לְכָל
 אֲשֶׁר אֶתָּךְ. יְכַסּוּ עֵינֵיהֶם שְׁלֵא יִקְלוּךְ, שְׁאֵלּוּ
 הַשִּׁיבוֹתֶיךָ רִיקָנִית, יֵשׁ לָהֶם לֹמֶר: 'לְאַחַר שְׁנִיתְעַלֵּל

ויעש יהוה לשרה באשר דבר כס"י: ב ותהר
ותלד שרה לאברהם בן לזקניו למועד
אשר דבר אתו אלהים כס"י: ג ויקרא אברהם
את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה
יצחק: ד וימל אברהם את יצחק בנו בן
שמנת ימים באשר צוה אתו אלהים: חמישי
ה ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק
בנו: ו ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים
כל השמע יצחק לי כס"י: ז ותאמר מי מלל
לאברהם היניקה בנים שרה כי ילדתי בן
לזקניו כס"י: ח ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם
משתה גדול ביום הגמל את יצחק כס"י:
ט ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר

כמא די אמר ועבד יי לשרה
כמא די מליל: ב ועדיאת וילידת
שרה לאברהם בר לסיבתוהי
לזמן די מליל יתה יי: ג ויקרא
אברהם ית שום ברה דאתיליד
לה דילידת לה שרה יצחק:
ד וגזר אברהם ית יצחק ברה בר
תמניא יומין כמא די פקיד יתה
יי: ה ואברהם בר מאה שנין פד
אתיליד לה ית יצחק ברה:
ו ואמרת שרה חדוא עבד לי יי
כל דשמע יחדי לי: ז ואמרת
מאן מהימן דאמר לאברהם
וקיים דתוניק בנין שרה ארי
ילידית בר לסיבתוהי: ח ורבא
רבא ואתחסיל ועבד אברהם
משתיא רבא ביומא דאתחסיל ית
יצחק: ט ויחזת שרה ית בר הגר
מצריתא דילידת לאברהם

רע"י

(ו) יצחק-לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה: הרבה
עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום,
הרבה תפלות נענו עמה ורב שחק היה בעולם:
(ז) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחישיבות,
כמו: (ישעיה מא) "מי פֿעל ועֶשֶׂה", (שם מ) "מי ברא
אלה", ראו מה הוא ומי הוא (וכמה הוא גדול),
שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה:
מלל. שנה הכתוב ולא אמר דבר, גימטריא שלו
ק', כלומר: לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים
שרה. ומהו בנים לשון רבים? ביום המשתה
הביאו השורות את בניהן עמהן והניקה אותם,
שהיו אומרות: 'לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה
מן השוק': (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש (גיטין
עא): משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור, שם
ועבר ואבימלך (בר"ר): (ט) מצחק. לשון עבודת
אלילים, כמו שנאמר: (שמות לב) "ויקמו לצחק".
דבר אחר: לשון גלוי עציות, כמה דתימא: (לקמן

לאותו דבר, הוא נענה תחלה, שנאמר: "ויתפלל
וגו'" וסמך ליה: "וה' פקד את שרה", שפקדה
כבר קדם שרפא את אבימלך: פקד את שרה
באשר אמר. בהריון: באשר דבר. בלדה. והיכן
היא אמירה והיכן הוא דבור? אמירה: "ויאמר
אלהים אבל שרה אשתך וגו'". דבור: "היה דבר
ה' אל-אברהם בבטנית בין הבתרים, ושם נאמר:
"לא יירשף זה וגו'", והביא היורש משרה: ויעש
ה' לשרה באשר דבר. לאברהם: (ב) למועד
אשר דבר אתו. רבי יודן ורבי חמא. רבי יודן
אומר: מלמד שנולד לט' חדשים, שלא יאמרו:
'מביתו של אבימלך הוא', רבי חמא אומר: לז'
חדשים: למועד אשר דבר אתו. דמליל יתיה, את
המועד אשר דבר וקבע, כשאמר לו: "למועד
אשוב אליך", שרט לו שריטה בכתל ואמר לו:
כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת, תלד:
(לזקניו. שהיה זיו איקונין שלו דומה לו):

מְחִייד: י ואמרת לאברהם תרד
אמתא הדא ונת ברה ארי לא ירת
בר אמתא הדא עם ברי עם
יצחק: יא ובאיש פתגמא לחדא
בעיני אברהם על עיסק ברה:
יב ואמר יי לאברהם לא יבאש
בעיניך על עוליקא ועל אמתך
כל די תימר לך שרה קבל מנה
ארי ביצחק יתקרון לך בנין:
יג ואף ית בר אמתא לעם אשונה
ארי בנך הוא: יד ואקדים
אברהם בצפרא ונסיב לחמא
ורקבא דמיא ויהב להגר שוי על
פתפה וית רביא ושלחה ואזלת
ותעת במדברא (נ"י במדבר) באר
שבע: טו ושלימו מיא מן רקבא
ורמת ית רביא תחות חד מן
אילנא: טז ואזל ויתיבת לה
מקבל ארחיקת (נ"י ארחיק) כמיגר
קשתא ארי אמרת לא אחזי
במותא דרביא ויתיבת מקבל

יִלְדָּה לְאַבְרָהָם מִצְחָק כִּס"י: י וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם
גִּרְשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ
בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עִם־יִצְחָק כִּס"י:
יֵא וִירַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינָיו אֲבָרָהָם עַל אוֹדֹת
בְּנוֹ כִּס"י: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִרַע
בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנָּעַר וְעַל־אֲמָתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר
אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָךְ
זֶרַע כִּס"י: יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאִמָּה לִגְוִי אֲשִׁימוּנוּ כִּי
זֶרַעָהּ הוּא: יד וַיִּשְׁכֶּם אֲבָרָהָם | בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח
לֶחֶם וַחֲמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שֵׁם עַל־שְׁכָמָהּ
וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַח וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבָּר בָּאֵר
שָׁבַע כִּס"י: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֲמַת וַתִּשְׁלַךְ
אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִם כִּס"י: טז וַתֵּלֶךְ
וַתָּשָׁב לָהּ מִנֶּגֶד הָרֶחֶק כְּמַטְחֵי קֶשֶׁת כִּי

רש"י

אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת
מים. ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא
לתרבות רעה: ואת־הילד. אף הילד שם על
שכמה, שהכניסה בו שרה עין רעה, ואחותו חמה
ולא יכול לילך ברגליו (בראשית רבה): ותלך ותתע.
חזרה לגלילי בית אביה (כ"ר): (טו) ויכלו המים.
לפי שדרך חולים לשותות הרבה: (טז) מנגד.
מרחוק (כ"ר): כמטחי קשת. כשתי טיחות, והוא
לשון ירית חץ. בלשון משנה: 'שהטיח באשתו',
על שם שהזרע יורה כחץ. ואם תאמר: הנה לו
לכתב: 'כמטחי קשת', משפט הוי"ו ליפנס לכאן,
כמו: (שה"ש ב) "בחגי הסלע", מגזרת: (ישעיה יט)
"והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא" ומגזרת:
(תהלים קז) "יחגו וינועו פשכור", וכן: (שם סה)
"קצוי ארץ", מגזרת קצה: ותשב מנגד. כיון

(לט) "לצחק ביי". דבר אחר: לשון רציחה, כמה
דתימא: (שמואל ב ב) "יקומו נא הנערים וישחקו
לפנינו וגו'": (י) עס־בני וגו'. מתשובת שרה:
"כי לא יירש בן־האמה הזאת עס־בני", אתה למד
שהיה מריב עם יצחק על הירשה, ואומר: 'אני
בכור ונוטל פי שנים', ויוצאים בשדה ונוטל קשתו
ויורה בו חצים, כמה דתימא: (משלי כו)
"כמתלהל היורה זקים וגו', ואמר הלא משחק
אני": עס־בני עם־יצחק. (כ"ר) מכיון שהוא בני,
אפלו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפלו
אם אינו בני, אין זה כדאי לירש עמו, קל וחמר
"עס־בני עם־יצחק", ששתייהן בו: (יא) על אודת
בנו. (כ"ר) על ששמע שיצא לתרבות רעה.
ופשוטו: על שאומרת לו לשלחו: (יב) שמע
בקלה. (בקול רוח הקדש שבה). למדנו, שהיה

וְאֵרִימַת יְת קָלָה וּבִכְתּ: יִי וְשָׁמִיעַ קָדָם יְיָ יְת קָלָה דְּרַבְּנָא וּקְרָא מִלֵּאכָא דִּי לְהַגֵּר מִן שְׁמִיָּא וְאָמַר לֵה מַה לָּךְ הָגֵר לֹא תִדְחֲלִי אֲרִי שְׁמִיעַ קָדָם יְיָ יְת קָלָה דְּרַבְּנָא בְּאַתֵּר דִּהּוּא תַּמָּן: יח קוּמִי טוּלִי יְת רַבְּנָא וְאַתְקִיפִי יְת יָדְךָ בֵּה אֲרִי לְעַם סְגִי אֲשׁוּנָה: יט וּגְלָא יְיָ יְת עֵינָהּ וְחֻזָּת פִּירָא דְּמִיָּא וְאַזְלַת וּמַלַּת יְת רַבְּנָא מִיָּא וְאַשְׁקִיאת יְת רַבְּנָא: כ וְהוּהּ מִימְרָא דִּי בְּסַעֲדָה דְּרַבְּנָא וּרְבָא וַיִּתֵּב בְּמַדְבָּרָא וְהוּהּ רַבִּי קִשְׁתָּא: כא וַיִּתֵּב בְּמַדְבָּרָא דְּפֶאֶרֶן וְנִסְיַבַּת לֵה אִמָּה אֶתְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: כב וְהוּהּ בְּעֵדְנָא הֵיחָא וְאָמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל רַב חֵילָה לְאַבְרָהָם לְמִימֵר מִימְרָא דִּי בְּסַעֲדָךְ בְּכָל דִּי אֶת עֶבֶד:

אִמְרָה אֶל־אַרְאָה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וְהַנָּשִׁב מִנֶּגֶד וְהַנָּשִׁא אֶת־קָלָה וְהַנֶּבֶךְ רַשִׁי: יח וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנָּעֹר וַיִּקְרָא מִלֵּאךְ אֱלֹהִים אֶל־הָגֵר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגֵר אֶל־תִּירָאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנָּעֹר בְּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם רַשִׁי: יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנָּעֹר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדְךָ בּוֹ כִּי־לִגְוִי גָדוֹל אֲשִׁימְנוּ: יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֹא אֶת־הַחֶמֶת מַיִם וַתִּשְׁק אֶת־הַנָּעֹר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנָּעֹר וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בְּמַדְבָּר וַיְהִי רַבָּה קִשְׁתָּא רַשִׁי: כא וַיֵּשֶׁב בְּמַדְבָּר בְּאֵרֶן וַתִּקַּח־לּוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאַרְץ מִצְרַיִם רַשִׁי: כב וַיְהִי בָּעֵת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל שְׂרָצָבָאוּ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר

רש"י

שְׁקָרָב לְמוֹת הוֹסִיפָה לְהַתְרַחֵק: (יז) אֶת־קוֹל הַנָּעֹר. מִכָּאן שִׁפְיָה תְּפִלַּת הַחֹלָה מִתְּפִלַּת אֲחֵרִים עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמֶת לְהַתְקַבֵּל (כ"ד): בְּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם. (ר"ה טז) לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עֲכָשׁוּ הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עֹתִיד לַעֲשׂוֹת. לְפִי שֶׁהָיוּ מִלֵּאכִי הַשֶּׁרֶת מִקְטֻרְגִּים וְאוֹמְרִים: 'רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעֹתִיד וְרָעוּ לְהַמִּית בְּנִיךְ בְּצִמָּא, אֶתְּהָ מַעֲלָה לוֹ בָּאֵר? וְהוּא מְשִׁיבָם: 'עֲכָשׁוּ, מַה הוּא, צָדִיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ: 'צָדִיק'. אָמַר לָהֶם: 'לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עֲכָשׁוּ אֲנִי דָנוּ', וְזֶהוּ: "בְּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם". וְהִכֵּן הַמִּית אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצִמָּא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כא) "מִשָּׂא בַעֲרָב וְגו'" לְקִרְאָת צִמָּא הִתְיוּ מַיִם וְגו'", כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֶצֶל עַרְבִיִּים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לַשִּׁבְאִים:

בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכּוֹנוּ אֶצֶל בְּנֵי דוֹדֵינוּ, יִשְׁמַעְאֵל, וִירַחְמוּ עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם כה) "אַרְחֻת דְּדָנִים", אֵל תִּקְרִי דְּדָנִים, אֲלֹא דוֹדִים. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים לְקִרְאָתָם וּמִבִּיאִין לָהֶם בֶּשֶׂר וְדָג מְלִיחָ וְנֹאדוֹת נְפוֹחִים. כְּסָבוּרִים יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וְכִשְׁמִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיּוֹ וּפּוֹתְחוֹ, הָרוּחַ נִכְנָסֶת בְּגוֹפּוֹ וּמֵת: (כ) רַבָּה קִשְׁתָּא. יוֹרֵה חֲצִים בְּקִשְׁתָּ: קִשְׁתָּ. עַל שֵׁם הָאֲמֻנּוֹת, כְּמוֹ: חֲמֹר, גָּמֶל, צִיד, לְפִיכֹךְ הַשִּׁי"ן מְדַגֵּשֶׁת, הִנֵּה יוֹשֵׁב בְּמַדְבָּר וּמִלְסָטֵם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל טז) "יָדוּ בְּכָל וָגוּ": (כא) מֵאַרְץ מִצְרַיִם. מִמָּקוֹם גְּדוּלִּיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וְלֵה שִׁפְחָה מִצְרִית וְגו'", הֵינּוּ דְּאִמְרֵי אֲנָשִׁי: 'זָרֵק חוֹטָרָא לְאוּרָא, אֶעְקְרִיהָ קָאִי: (כב) אֱלֹהִים עִמָּךְ. לְפִי שֶׁרָאוּ שִׁיִּצָּא מִשְׁכּוֹנַת סֹדֶם לְשָׁלוֹם, וְעַם

אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה כִּשְׁמִי:
 כג וְעַתָּה הִשְׁבַּעָה לִּי בָאֱלֹהִים הִנֵּה אִם־תִּשְׁקֹר
 לִי וּלְגִנִּי וּלְנִכְדִּי בַּחֲסֹד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמָּךְ
 תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גִּרְתָּהּ בָּהּ כִּשְׁמִי:
 כד וַיֹּאמֶר אֲבִרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבַּע: כה וְהוֹכַח
 אֲבִרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֲדֹתָ בְּאֵר הַפְּיִם
 אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדִּי אֲבִימֶלֶךְ כִּשְׁמִי: כו וַיֹּאמֶר
 אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
 וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי
 בְּלַתִּי הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח אֲבִרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
 לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיָּצַב
 אֲבִרָהָם אֶת־שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת הַצֹּאן לְבִדְהָן:
 כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אֲבִרָהָם מָה הִנֵּה שִׁבְעַת
 כִּבְשֹׁת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבִדְנָה: ל וַיֹּאמֶר
 בִּי אֶת־שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר
 תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חֲפָרְתִּי אֶת־הַבָּאָר
 הַזֹּאת כִּשְׁמִי: לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בָּאָר
 שִׁבְעַת כִּי שֵׁם נִשְׁבַּעְו שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית
 בִּבְאָר שִׁבְעַת וַיָּקֶם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שְׂרָצָבָאוּ
 וַיֵּשְׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: לג וַיֵּטַע אִשָּׁל בִּבְאָר שִׁבְעַת וַיִּקְרָא־שֵׁם בְּשֵׁם

רש"י

כג וכען קיים לי במימרא דיי
 הקא דלא תשקר בי ובברי ובבר
 ברי פטיבותא די עבדית עמך
 תעבד עמי ועם ארעא
 דאתותבתא בה: כד ואמר
 אברהם אנא אקים: כה ואוכח
 אברהם ית אבימלך על עיסק
 בירא דמא די אניסו עבדי
 אבימלך: כו ואמר אבימלך לא
 ידעית מאן עבד ית פתגמא הדין
 ואף את לא חוית לי ואף אנא לא
 שמעית אלהין יומא דין:
 כז ודבר אברהם עאן ותורין
 ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון
 קים: כח ואקים אברהם ית שבע
 חורפן דעאן בלחודיהן:
 כט ואמר אבימלך לאברהם מה
 אנון שבע חורפן אלן דאקמתא
 בלחודיהן: ל ואמר ארי ית שבע
 חורפן תקבל מן ידי בדיל דתהי
 לי לסהדו ארי חפרית ית בירא
 הדין (נ"י הדא): לא על פן קרא
 לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן
 קימו תרויהון: לב וגזרו קים
 בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל
 רב חילה ותבו לארע פלשתאי:
 לג ונציב נציבא (נ"י אילנא) בבאר
 שבע וצלי תמן בשמא דיי אלהא

שבע וישבו אל-ארץ פלשתים: לג ויטע אשל בבאר שבע ויקרא-שם בשם

כמו: "ועדה המצבה": כי חפרתי את-הבאר.
 מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים: 'אנחנו
 חפרנוה'. אמרו ביניהם: כל מי שיתראה על הבאר
 ויעלו המים לקראתו, שלו היא, ועלו לקראת
 אברהם: (לג) אשל. רב ושמואל, חד אמר:
 'פרדס להביא ממנו פרות לאורחים בסעדה', וחד

המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקניו:
 (כג) ולגני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן:
 פחסד אשר-עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי
 לך: "הנה ארצי לפניך" (בראשית רבה):
 (כה) והוכח. נתוכח עמו על כך: (ל) בעבור
 תהיה-לי. זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה,

יְהוָה אֵל עוֹלָם כְּסִי: לִדְ וַיֵּגֶר אֲבָרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים כְּסִי: פ שביעי כב א וַיְהִי
אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַהֲאֱלֹהִים נָסָה אֶת־
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי כְּסִי:
ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יִחִידְךָ אֲשֶׁר־
אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמּוֹרִיָּה
וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר

דעלמא: לד ואתותב אברהם
בארע פלשתאי יומין סגיאין:
א והוה בתר פתגמא האלין ויי
נסי ית אברהם ואמר לה אברהם
ואמר הא אנא: ב ואמר דבר
כען ית ברך ית יחידך די רחמך
ית יצחק ואיזל לך לארעא
פולחנא ואסקה קדמי תמן
לעלתא על חד מן טוריא די

רש"י

כך שנויה בסדר עולם (ב"ר): (א) אחר הדברים
האלה. יש מרבתינו אומרים: (סנהדרין פט) 'אחר
דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר: מכל סעדה
שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד, או איל
אחד'. אמר לו: 'כלום עשה אלא בשביל בנו, אלו
הייתי אומר לו: זבח אותו לפני, לא היה מעכב'.
ויש אומרים: 'אחר דבריו של ישמעאל, שהיה
מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה, ולא מחה,
אמר לו יצחק: 'באבר אחד אתה מיראני, אלו אמר
לי הקדוש ברוך הוא: 'זבח עצמך לפני, לא הייתי
מעכב': הנני. כך היא ענינתם של חסידים, לשון
ענוה הוא ולשון זמון: (ב) קח-נא. אין 'נא',
אלא לשון בקשה, אמר לו: 'בבקשה ממך, עמד
לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה
בהן ממש' (סנהדרין פט): את-בנך. אמר לו: 'שני
בנים יש לי, אמר לו: "את-יחידך", אמר לו: 'זה
יחיד לאמו, וזה יחיד לאמו', אמר לו: "אשר-
אהבת", אמר לו: 'שניהם אני אוהב', אמר לו:
"את יצחק". ולמה לא גלה לו מתחלה? שלא
לערבבו פתאם, ותזווח דעתו עליו ותטרף, וכדי
לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור
ודבור: ארץ המורה. ירושלים, וכן בדברי הימים
(ב ג): "לבנות את בית ה' בירושלים, בהר
המורה". ורבותינו זכרונם לברכה, פירשו, על שם
שממש הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תרגמו
על שם עבודת הקטרת, שיש בו מור, נרד ושאר

אמר: 'פנדק לאכסניא, ובו כל מיני פרות', ומצינו
לשון נטיעה באלהים, שנאמר: (דניאל יא) "ויטע
אהלי אפדנו": ויקרא-שם וגו'. על ידי אותו אשל
נקרא שמו של הקדוש ברוך הוא, אלה לכל
העולם. לאחר שאוכלים ושותים אמר להם: 'ברכו
למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי
אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם, אכלתם'
(סוטה י): (לד) ימים רבים. מרבים על של
חברון, בחברון עשה כ"ה שנה, וכאן כ"ו, שהרי
בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן, אותה שנה: 'ויבא
וישב באלוני ממרא', שלא מצינו קדם לכן
שנתישב אלא שם, שבכל מקומותיו היה באורח,
חונה ונוסע והולך, שנאמר: "ויעבר אברם",
"ויעתק משם", "ויהי רעב... וירד אברם מצרמה",
ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים, שהרי
שלחו פרעה, מיד: "וילך למסעיו" עד "ויבא וישב
באלוני ממרא אשר בחברון", שם ישב עד
שנהפכה סדום, מיד: "ויסע משם אברהם" מפני
בושה של לוט, ובא לארץ פלשתים, וכן צ"ט שנה
היה, שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים,
הרי כ"ה שנה, וכאן כתיב: "ימים רבים", מרבים
על הראשונים. ולא בא הכתוב לסתם, אלא לפרש,
ואם היו מרבים עליהם שתי שנים, או יותר, היה
מפרשם, ועל פרך אינם יתרים יותר משנה, הרי
כ"ו שנה, מיד יצא משם וחזר לחברון, ואותה שנה
קדמה לפני עקדתו של יצחק שתיים עשרה שנים,

אמר אליך רש"י: ג וישבם אברהם בבקר
 ויחבש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו
 ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך
 אל המקום אשר אמר לו האלהים רש"י:
 ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא
 את המקום מרחק רש"י: ה ויאמר אברהם אל-
 נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער
 נלכה עד-פה ונשתחוה ונשובה אליכם רש"י:
 ויקח אברהם את עצי העלה וישם על-
 יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת-
 המאכלת וילכו שניהם יחדו רש"י: ו ויאמר
 יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר
 הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה
 הששה לעלה: ח ויאמר אברהם אלהים יראה-

אימר לך: ג ואקדים אברהם
 בצפרא וזרו ית חמרה ודבר ית
 תרין עולימוהי עמה וית יצחק
 ברה וצלח אעי לעלתא וקם ואזל
 לאתרא די אמר לה יי: ד כיומא
 תליתאה וזקף אברהם ית עינוהי
 וחזא ית אתרא מרחיק: ה ואמר
 אברהם לעולימוהי אורכו לכו
 הכא עם חמרא ואנא ועולימא
 נתמטי עד פא ונסגור ונתוב
 לוותכו: ו ונסיב אברהם ית אעי
 דעלתא ושוי על יצחק ברה
 ונסיב בידה ית אשתא וית סבינא
 ואזלו תרויהון בתרא (ג"י פחדא):
 ז ואמר יצחק לאברהם אביוהי
 ואמר אבא ואמר הא אנא ברי
 ואמר הא אשתא ואעיא ואן
 אימרא לעלתא: ח ואמר אברהם
 קדם יי גלי לה אימרא לעלתא
 ברי ואזלו תרויהון פחדא:

רש"י

(ד) ביום השלישי. למה אחר מלהראותו מיד,
 כדי שלא יאמרו: 'הקמו וערבבו פתאם וטרף
 דעתו, ואלו היה לו שהות להמליך אל לבו, לא היה
 עושה': וירא את-המקום. ראה ענן קשור על
 הקר: (ה) עד-פה. כלומר דרך מועט, למקום
 אשר לפנינו, ומדרש אגדה: 'אראה היכן הוא מה
 שאמר לי המקום: "פה יהיה ורעף"': ונשובה.
 נתנבא שישבו שניהם: (ו) המאכלת. ספין, על
 שם שאוכלת את הפשר, כמה דתימא: (דברים לב)
 'וחרבי תאכל בשר', ושם כשרת בשר לאכילה.
 דבר אחר: זאת, נקראת 'מאכלת', על שם שישא
 אוכלים מתן שכרה: וילכו שניהם יחדו. אברהם,
 שהיה יודע שהולך לשחט את בנו, היה הולך
 ברצון ושמחה כיצחק, שלא היה מרגיש בדבר:
 (ח) יראה-לו הששה. כלומר יראה ויבחר לו

בשמים: והעלהו. לא אמר לו 'שחטהו', לפי שלא
 היה חפץ הקדוש ברוך הוא, לשחטו, אלא
 להעלהו להקר לעשותו עלה, ומשהעלהו, אמר לו:
 הורידהו: אחד החרים. הקדוש ברוך הוא, מתהא
 הצדיקים (ספרים אחרים: משהא לצדיקים), ואחר
 כך מגלה להם, וכל זה כדי להרבות שכרן, וכן:
 (לעיל יב) "אל הארץ אשר אראך וכן ביונה: (יונה
 ג) "וקרא אליה את הקריאה": (ג) וישבם. נודדו
 למצוה (פסחים ד): ויחבש. הוא בעצמו ולא צוה
 לאחד מעבדיו, שהאבהה מקלקלת את השורה:
 את-שני נעריו. (כ"ר) ישמעאל ואליעזר, שאין
 אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא ב' אנשים,
 שאם יצטרף האחד לנקביו ויתרחק, יהיה השני
 עמו: ויבקע. תרגומו וצלח, כמו: (שמואל ב יח)
 "וצלחו הירדן", לשון בקוע, סינדר"א בלע"ז:

לו הִשָּׁה לְעֵלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו כִּסִּי׃
 ט וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים
 וַיִּבְּן שָׁם אֲבִרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־
 הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמָּעַל לָעֵצִים כִּסִּי׃ וַיִּשְׁלַח
 אֲבִרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחַט
 אֶת־בְּנוֹ׃ י וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאדָּה יְהוָה מִן־
 הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבִרָהָם אֲבִרָהָם וַיֹּאמֶר
 הַנְּנִי כִסִּי׃ יב וַיֹּאמֶר אֶל־תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנְּעָר
 וְאֶל־תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוּמָה כִּי עֲתָה יִדְעֹתִי
 כִּי־יִרְאָה אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ
 אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי כִסִּי׃ יג וַיִּשָּׂא אֲבִרָהָם אֶת־

ט ואתו לאתרֵּא די אָמר לה יי
 ובנא תמן אברהם ית מדבֿחא
 וסדר ית אַעֲיֵא וַעֲקֹד ית יצחק
 ברה ושוֹי יתה על מדבֿחא עיל
 מן אַעֲיֵא: י ואוֹשִׁיט אברהם ית
 ידה ונסִיב ית ספינא למיכס ית
 ברה: יא וקרא לה מלאֶכָא דִּי
 מן שְׁמִיָּא וְאָמַר אברהם אברהם
 וְאָמַר הָא אָנָּא: יב וְאָמַר לָא
 תוֹשִׁיט יָדְךָ לְעוֹלִימָא וְלֹא תַעֲבֹד
 לֵה מַדְעָם אַרִי כַּעַן יִדְעָנָא (נ״)
 ידעית) אַרִי דחֵלָא דִּי אֶת וְלֹא
 מנעֶתָ ית בְּרַךְ ית יחִידְךָ מִנִּי:
 יג וזָקַף אברהם ית עֵינוּהִי בְּתֵר
 אֵלֶיךָ וְחִזָּא וְהָא דְכָרָא בְּתֵר אַחִיד
 בְּאִילָנָא בְּקִרְוֵהִי וְאִזֵּל אברהם
 ונסִיב ית דְכָרָא וְאִסְקָה לְעֵלְתָא

רע״י

אמרתי לך שחטהו, אלא "העלהו", אסקתיה
 אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה, יש לי מה
 להשיב לשטן ולַאֲמוֹת הַתַּמָּהִים: מה היא חבתי
 אֲצִלְךָ. יש לי פתחון פה עכָּשׁוּ, שְׂרׁוּאִים: "כי ירא
 אֱלֹהִים אֶתָּה": (יג) וְהִנֵּה־אֵיל. מוכן הִיָּה לְכַךְ
 מִשְׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית: אחר. אחרי שֶׁאָמַר לוֹ
 הַמִּלֶּאךָ: "אל תשלח יָדְךָ", רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא נֶאֱחָז
 והוא שֶׁמִּתְרַגְּמִינָן: וזָקַף אברהם ית עֵינוּהִי בְּתֵר
 אֵלֶיךָ (סְפָרִים אַחֲרִים: וּלְפִי הַאֲגָדָה: אחר כל דְּבָרֵי
 הַמִּלֶּאךָ וְהַשְׁכִּינָה וְאִחֵר טַעֲנוּתֵי שֶׁל אברהם):
 בְּסִבְךָ. אֵילֶיךָ: בְּקִרְוֵי. שֶׁהִיָּה רִץ אֲצֵל אברהם
 וְהַשְׁטָן סוֹכְכוֹ וּמַעֲרַבְכוֹ בְּאִילָנוֹת: תַּחַת בְּנוֹ.
 מאחר שכתוב "ויעלהו לעלה", לא חסר הַמִּקְרָא
 כְּלוּם, מֵהוּ "תַּחַת בְּנוֹ"? עַל כָּל עֲבוּדָה שֶׁעָשָׂה
 מִמֶּנּוּ הִיָּה מִתְפַּלֵּל וְאָמַר: "יְהִי רָצוֹן, שְׁתַּהֲא זֹו
 כָּאֵלוּ הִיא עֲשׂוּיָה בְּבִנִי, כָּאֵלוּ בְּנֵי שְׁחוּט, כָּאֵלוּ
 דְמוֹ זְרוּק, כָּאֵלוּ בְּנֵי מִפְּשָׁט, כָּאֵלוּ הוּא נִקְטָר

הִשָּׁה, וְאִם אֵין שָׁה, לְעֵלָה בְּנִי. וְאִף עַל פִּי שֶׁהִבִּין
 יִצְחָק שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהַשְׁחֹט: "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו",
 בְּלֵב שְׁוֶה: (ט) וַיַּעֲקֹד. (שבת נד) יָדִיו וְרַגְלָיו
 מִאֲחוֹרָיו, הַיָּדִים וְהַרְגָּלִים בְּיָחַד הִיא עֲקֻדָּה, וְהוּא
 לְשׁוֹן "עֲקָדִים", שֶׁהִיוּ קְרִיסְלִיָּהֶם לְבָנִים, מָקוֹם
 שֶׁעוֹקְדִין אוֹתָן בּוֹ, הִיָּה נִפְרִי: (יא) אברהם.
 אברהם. לְשׁוֹן חִבָּה הוּא שְׁכּוֹפֵל אֶת שְׁמוֹ:
 (יב) אֶל־תְּשַׁלַּח. לְשַׁחַט, אָמַר לוֹ: 'אִם כֵּן לְחִנָּם
 בָּאתִי לְכָאן, אַעֲשֶׂה בּוֹ חִבָּלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מַעֲט
 דָּם', אָמַר לוֹ: "אֶל־תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוּמָה", אֵל תַּעֲשֵׂה בּוֹ
 מוֹם: כִּי עֲתָה יִדְעֹתִי. אָמַר רַבִּי אֲבָא: אָמַר לוֹ
 אברהם: 'אֲפֹרֶשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׁיחֹתִי: אֶתְמַל, אֲמַרְתָּ
 לִי: "כִּי בִי־יִצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע", וְחִזְרֹתָ וְאֲמַרְתָּ:
 "קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ". עֲכָשׁוּ, אֶתָּה אוֹמֵר לִי: "אֵל
 תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנְּעָר", אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא:
 "לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצֵא שְׁפָתִי לֹא אֲשַׁנֶּה",
 כְּשֶׁאֲמַרְתִּי לְךָ 'קח', מוֹצֵא שְׁפָתִי לֹא אֲשַׁנֶּה, 'לֹא

עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל אַחֵר נֶאֱחָז בַּסֶּבֶךְ
 בְּקֶרְנָיו וַיִּלָּךְ אֲבָרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֶהוּ
 לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ רַש"י: י וַיִּקְרָא אֲבָרָהָם שֵׁם-
 הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם
 בְּהֵרָ יְהוָה יִרְאֶה רַש"י: טו וַיִּקְרָא מִלֶּאךָ יְהוָה
 אֶל-אֲבָרָהָם שְׁנֵית מִן-הַשָּׁמַיִם: טז וַיֹּאמֶר בִּי
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-יְהוָה בִּי יַעֲן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
 אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֶךָ אֶת-
 יְחִידְךָ: יז כִּי-בֵרַךְ אֲבָרָכְךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת-
 זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוֹל אֲשֶׁר עַל-שִׁפְתֵי
 הַיָּם וַיִּרְשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שַׁעַר אֵיכּוֹ רַש"י:
 יח וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ יֵקֵב אֲשֶׁר
 שָׁמַעַתָּ בְּקִלִּי: יט וַיֵּשֶׁב אֲבָרָהָם אֶל-נַעֲרָיו
 וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב
 אֲבָרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע רַש"י: פ מִפְטִיר כ וַיְהִי אַחֲרֵי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגֶד לְאֲבָרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה
 יִלְדָה מִלִּפְתָּה גַם-הוּא בָנִים לְנַחֲוֹר אַחִידְךָ רַש"י: כא אֶת-עֹוִן בְּכֹוֹר

חֲלָף בְּרָה: יד וּפְלַח וְצִלִּי
 אֲבָרָהָם תִּמְן בְּאַתְרָא הָהוּא וְאָמַר
 קָדָם יי הָכָא יְהוֹן פִּלְחִין דְּרִיָּא
 בְּכֹן יִתְאַמֵּר בְּיוֹמָא הַדִּין בְּטוֹרָא
 הַדִּין אֲבָרָהָם קָדָם יי פִּלַּח:
 טו וַקֵּרָא מִלְּאַכָּא דִּי לְאֲבָרָהָם
 תַּנְיָנִית מִן שְׁמִיָּא: טז וְאָמַר
 בְּמִימְרֵי קִימִית אָמַר יי אֲרִי חֲלָף
 דִּי עֲבַדְתָּא ית פִּתְגָמָא הַדִּין וְלֹא
 מִנְעַתָּא ית בְּרַךְ ית יְחִידְךָ: יז אֲרִי
 בְּרָכָא אֲבָרְכֶנְךָ וְאַסְגָּאָה אֲסָגִי ית
 בְּנֶךָ כְּכֹכְבֵי שְׁמִיָּא וְכָחוֹל דִּי עַל
 פִּיָּה יִמָּא וַיִּתְּנוּ בְּנֵיָךְ ית קֶרְוִי
 סְנַיָּהוֹן: יח וַיִּתְּבָרְכוּ בְּדִיל
 בְּנֵיָךְ כָּל עַמְמֵיָא דְּאַרְעָא חֲלָף דִּי
 קִבְּלִיתָ לְמִימְרֵי: יט וְתֵב אֲבָרָהָם
 לְוֹת עוֹלִימוֹהִי וְקִמוּ וְאַזְלוּ בְּחֵדָא
 לְבְּאֵר שֶׁבַע וַיְתִיב אֲבָרָהָם בְּבְאֵר
 שֶׁבַע: כ וְהוּא בְּתֵר פִּתְגָמִיָּא
 הָאֵלִין וְאַתְחָוָא לְאֲבָרָהָם לְמִימֵר
 הָא יִלְדִית מִלִּפְתָּה אִף הִיא בְּנִין
 לְנַחֲוֹר אַחִידְךָ: כא ית עֹוִן בּוֹכְרָה
 וְיֵת בּוֹז אַחִוִּי וְיֵת קִמוֹאֵל אֲבוּהִי

רַש"י

הִנֵּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים "בְּהֵרָ ה' יִרְאֶה", אָפְרוּ
 שֶׁל יִצְחָק צָבוֹר וְעוֹמֵד לְכַפְרָה: (יז) בְּרַךְ אֲבָרָכְךָ.
 אַחַת לָאֵב וְאַחַת לְבֶן: וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה. אַחַת לָאֵב
 וְאַחַת לְבֶן: (יט) וַיֵּשֶׁב אֲבָרָהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע. לֹא
 יִשְׁכֶּה מִמֶּשׁ, שֶׁהָיָה בְּחִבְרוֹן הִנֵּה יוֹשֵׁב י"ב שָׁנִים.
 לְפָנֶי עֲקֵדְתּוֹ שֶׁל יִצְחָק יֵצֵא מִבְּאֵר שֶׁבַע וְהִלָּךְ לוֹ
 לְחִבְרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּגֶר אֲבָרָהָם בְּאֶרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", מְרַבִּים מִשְׁלַח חִבְרוֹן
 הָרַאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפִּרְשְׁנוּ לְמַעַל:
 (כ) אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּגֶד וְגו'.

וְנַעֲשֶׂה דָשָׁן: (יד) ה' יִרְאֶה. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגוּמוֹ:
 ה' יִבְחַר וַיִּרְאֶה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ
 שְׁכִינָתוֹ וְלְהַקְרִיב פֶּאֶן קֶרְבָּנוֹת: אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם.
 שִׁיאֲמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: "בְּהֵרָ זֶה יִרְאֶה"
 הַקְדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְעִמּוֹ: הַיּוֹם. הַיָּמִים הַעֲתִידִין
 כְּמוֹ: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה", שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל
 הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה,
 אוֹמְרִים: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה", עַל הַיּוֹם שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ,
 וּמְדַרְשׁ אֲגָדָה: ה' יִרְאֶה עֲקֵדָה זוֹ לְסִלַּח לְיִשְׂרָאֵל
 בְּכָל שָׁנָה וְלְהַצִּילֵם מִן הַפְּרָעָנוֹת, כְּדִי שִׁיאֲמַר הַיּוֹם

וְאֶת־בְּנוֹ אֶחָיו וְאֶת־קִמּוֹאֵל אָבִי אָרָם:
 כב וְאֶת־כֶּשֶׁד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדֵּשׁ וְאֶת־יִדְלָף
 וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה
 שְׁמִנָּה אֵלֶּה יִלְדָּה מִלֵּכָה לְנָחוֹר אֶחִי
 אֲבָרָהָם כס"י: כד וּפִילִגְשׁוּ וְשָׁמָה רְאוּמָה וְתִלְדַּ
 גַּם־הוּא אֶת־טִבַּח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־

דָּאָרָם: כב וְיֵת כֶּשֶׁד וְיֵת חֲזוֹ וְיֵת
 פִּלְדֵּשׁ וְיֵת יִדְלָף וְיֵת בְּתוּאֵל:
 כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יֵת רִבְקָה
 תְּמַנְיָא אֵלִין יִלְדִית מִלְכָּה לְנָחוֹר
 אֲחוּהִי דְאֲבָרָהָם: כד וּלְחִנְתָּה
 וְשָׁמָה רְאוּמָה וְיִלְדִית אָף הִיא יֵת
 טִבַּח וְיֵת גַּחַם וְיֵת תַּחַשׁ וְיֵת
 מַעֲכָה: פ פ פ

מַעֲכָה: פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן.

רנ"י

לְמִשְׁפַּחֹת אֲבָרָהָם גַּם כֵּן, מָה אֲבָרָהָם י"ב שְׁבָטִים
 שְׂיִצְאוּ מִיַּעֲקֹב: ח' בְּנֵי הַגְּבִירֹת וְד' בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת,
 אָף אֱלוֹ, ח' בְּנֵי גְבִירֹת וְד' בְּנֵי פִלְגֵּשׁ:
 (כג) וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה. כָּל הַיּוֹסֵפִין הִלְלוּ
 לֹא נִכְתְּבוּ, אֲלָא בְּשָׁבִיל פְּסוּק זֶה:

חסלת פרשת וירא

הַמּוֹרִיָּה, הִיָּה אֲבָרָהָם מְהֵרָה וְאוֹמַר: 'אֱלוֹ הִיָּה
 בְּנֵי שְׁחוּט כָּכָר, הִיָּה הוֹלֵף בְּלֹא בָּנִים, הִיָּה לִי
 לְהִשְׁאִיף אִשָּׁה מִבְּנוֹת עֲנִי, אֲשָׁכַל וּמִמָּרָא, בְּשָׂרוֹ
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנוּלָדָה רִבְקָה בֵּת זִוְגוֹ, וְזֶהוּ
 "אֲחֵרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", הִרְהוּרֵי דְבָרִים שֶׁהָיוּ עַל
 יְדֵי עֲקָדָה: גַּם־הוּא. אָף הִיא הַשְׁוֹתָה מִשְׁפַּחֹתֶיהָ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׁם מֹשֶׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֲזַח־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכִּיָּה מֵאֲשֶׁר. דְּרִכָּיָה דְּרִכֵּי־נַעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בְּיָמֶיהָ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ עֲשֶׂר וְכָבוֹד. וְ חֲפִיץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יִגְדִּיל תּוֹרָה וְיִאֲדִיר:

מדִּיקִים לַגְּלוּל הַסֵּפֶר תּוֹרָה נִגַּד הַתִּפְרִי, שִׁמְקוֹם הַתִּפְרִי יִהְיֶה בְּאִמְצַע הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִבְּחוּץ. * הַאֲבִנְט חוֹגְרִים בְּתַחֲלִית שְׁלִישׁ הַתַּחֲתוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה הִיא עַל הַכֹּל לְשִׁמּוֹעַ הַהִפְטָרָה כְּמוֹ הַפְּרָשָׁה שֶׁבִּסְפָּר תּוֹרָה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנִבְיָאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
 הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּתוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
 וּבְנִבְיָאֵי הָאֱמַת וְצִדְקָה:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

הפטרה לפרשת וירא במלכים ב פרק ד

ד א ואשה אחת מנשי בני־הנביאים צעקה אל־אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את־יהוה והנשה בא לקחת את־שני ילדי לו לעבדים: ב ויאמר אליה אלישע מה אעשה־לך הגידי לי מה־ישלך בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם־אסוד שמן: ג ויאמר לבי שאלי־לך כלים מן־החוץ מאת כל־שכניך כלים רקים אל־תמעיטי: ד ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד־בניך ויצקת על כל־הכלים האלה והמלא תפיעי: ה ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה הם מגישים אליה והיא מוצקת: ו ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל־בנה הגישה אלי עוד פלי ויאמר אליה אין עוד פלי ויעמד השמן: ז ותבא ותגל לאיש האלהים ויאמר לבי מכרי את־השמן ושלמי את־נשיך ואת בניך תחיי בנותר: ח ויהי היום ויעבר אלישע אל־שונם ושם אשה גדולה ותחזקבו לאכל־לחם ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל־לחם: ט ותאמר אל־אישיה הנה־נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד: י נעשה־נא עלית־קיר קמנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שמה: יא ויהי היום ויבא שמה ויסר אל־העליה וישכב־שמה: יב ויאמר אל־גיחזי נערז קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו: יג ויאמר לו אמר־נא אליה הנה חרדת א אלינו את־כל־החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר־לך אל־המלך או אל־שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת: יד ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אינ־לה ואישה זקן: טו ויאמר קרא־לה ויקרא לה ותעמד בפתח: טז ויאמר למועד הזה בעת חיה את חבקת בן ותאמר אל־אדני איש האלהים אל־תכזב בשפחתך: יז ותהר האשה ותלד בן למועד הזה בעת חיה אשר־דבר אליה אלישע: יח ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל־אביו אל־הקצרים: יט ויאמר אל־אביו ראשי א אלישע ויאמר אל־הנער שאהו אל־אמו: כ וישאָהו ויביאהו אל־אמו וישב על־ברכיה עד־הצהרים וימת: כא ותעל ותשכְּהו על־מטת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: כב ותקרא אל־אישיה ותאמר שלחה נא לי אחד מן־הנערים ואחת האתונות וארוצה עד־איש האלהים ואשובה: כג ויאמר מדוע את הלכת אליו היום לא־חדש ולא שבת ותאמר שלום: כד ותחבש האתון ותאמר אל־נערה נהג ולך אל־תעצרי לי לרכב כי אם־אמרתי לך: כה ותלך ותבא אל־איש האלהים אל־הר הפרמל ויהי בראות איש־האלהים אותה מנגד ויאמר אל־גיחזי נערז הנה השונמית הלז: כו עתה רוי־נא לקראתה ואמר־לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום: כז ותבא אל־איש האלהים אל־ההר ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים

הִרְפֵּה-לָהּ כִּי־נִפְשָׁהּ מָרָה-לָהּ וַיְהוּהָ הָעֲלִים מִפְּנֵי וְלֹא הִגִּיד לִי: כֹּה וַתֹּאמֶר הִשְׁאֵלְתִּי בֶן
מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אִמְרָתִי לֹא תִשְׁלַח אֹתִי: כֹּס וַיֹּאמֶר לְגִיחֹזִי חֲגֹר מִתְנַיִךְ וְקַח מִשְׁעָנָתִי
בְּיָדְךָ וְלֶךְ כִּי־תִמָּצֵא אִישׁ לֹא תִבְרַכְנוּ וְכִי־יִבְרַכְךָ אִישׁ לֹא תִעַנְנוּ וְשִׁמְתָּ מִשְׁעָנָתִי עַל־פְּנֵי
הַנָּעַר: וַתֹּאמֶר אִם הַנָּעַר חִי־יְהוּהָ וְחִי־נִפְשָׁהּ אִם־אֶעֱזֹבְךָ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: לֹא וְגִחֹזִי
עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיֵּשֶׁם אֶת־הַמִּשְׁעָנָתַל עַל־פְּנֵי הַנָּעַר וַאֲזַן קוֹל וַאֲזַן קָשָׁב וַיֵּשֶׁב לִקְרֹאתוֹ וַיַּגִּד־לּוֹ
לֵאמֹר לֹא הִקִּיץ הַנָּעַר: לֹב וַיָּבֹא אֱלִישֶׁעַ הַבִּיתָה וְהִנֵּה הַנָּעַר מֵת מְשָׁכָב עַל־מִטָּתוֹ: לֹב וַיָּבֹא
וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְּפֹלֵל אֶל־יְהוּהָ: לֹב וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֵּלֶד וַיֵּשֶׁם פְּיוֹ עַל־פְּיוֹ
וַעֲיִנָּיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיַּחֵם בְּשַׁר הַיֵּלֶד: לֹב וַיֵּשֶׁב וַיֵּלֶךְ בַּבֵּית אַחַת
הַנָּהָל וְאַחַת הַנָּהָל וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּזְוֹר הַנָּעַר עַד־שִׁבְעַת פַּעַמִּים וַיִּפְקַח הַנָּעַר אֶת־עֵינָיו:
לֹב וַיִּקְרָא אֶל־גִּיחֹזִי וַיֹּאמֶר קְרֹא אֶל־הַשְּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאָהּ וַתֵּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנִי:
לֹב וַתֵּבֹא וַתִּתְּפֹל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָהּ וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתִּצָּא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמַקְיֵם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת
וְצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבֵּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ
אַחֲרֵי לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפֶּשׁ תּוֹשִׁיעַ וְתִשְׁמַח בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחְנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגִּל לִבְנוֹ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר, וְלֹא יִנָּחְלוּ עוֹד
אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתָּת לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתִפְאַרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמְךָ בְּכָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת וירא בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			אדמוה"ז		מג"א									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע	06:00	06:05	08:08	08:11	08:40	08:43	09:35	09:37	16:49	16:46	17:14	17:11	16:28	17:20
חיפה	06:01	06:07	08:08	08:12	08:41	08:44	09:35	09:37	16:46	16:42	17:11	17:07	16:13	17:17
ירושלים	05:57	06:02	08:07	08:10	08:38	08:41	09:33	09:35	16:48	16:45	17:13	17:10	16:05	17:18
תל אביב	06:02	06:07	08:09	08:12	08:41	08:44	09:36	09:38	16:47	16:44	17:12	17:09	16:26	17:19
אוסטריה וינה	06:48	06:58	08:40	08:45	09:11	09:16	10:00	10:04	16:28	16:20	16:59	16:52	16:13	17:14
אוסטרליה מלבורן	05:01	04:56	07:59	07:57	08:31	08:29	09:42	09:41	19:07	19:14	19:35	19:42	18:56	19:54
אוקראינה אודסה	06:48	06:56	08:40	08:45	09:12	09:17	10:02	10:05	16:34	16:27	17:04	16:57	16:10	17:01
אוק. דנייפרופטרובסק	06:34	06:43	08:24	08:29	08:57	09:02	09:46	09:49	16:13	16:05	16:44	16:37	15:47	16:40
אוקראינה ז'יטומיר	07:07	07:17	08:53	08:59	09:26	09:31	10:14	10:17	16:31	16:23	17:03	16:56	16:06	17:00
אוקראינה קייב	06:59	07:09	08:46	08:52	09:18	09:24	10:06	10:10	16:24	16:16	16:57	16:49	15:59	16:53
אוקראינה דונייצק	06:23	06:32	08:14	08:19	08:45	08:50	09:34	09:38	16:02	15:55	16:33	16:26	15:38	16:30
איטליה מילאנו	07:11	07:19	09:05	09:09	09:37	09:41	10:27	10:30	17:03	16:56	17:32	17:26	16:39	17:40
אקוואדור קיטו	05:46	05:47	08:20	08:21	08:50	08:51	09:53	09:53	18:10	18:10	18:31	18:32	17:52	18:36
ארגנטינה ב. איירס	05:42	05:38	08:35	08:33	09:08	09:06	10:18	10:17	19:33	19:39	20:00	20:06	19:20	20:19
ארגנטינה ברילוצ'ה	06:16	06:10	09:20	09:17	09:51	09:48	11:03	11:02	20:43	20:50	21:12	21:20	20:47	21:24
ארה"ב בולטימור	06:41	06:48	08:41	08:45	09:14	09:17	10:06	10:09	16:59	16:54	17:26	17:21	16:37	17:57
ארה"ב ברוקלין נ.י.	06:32	06:39	08:32	08:36	09:04	09:08	09:56	09:59	16:47	16:42	17:14	17:09	16:25	17:21
ארה"ב ג'רסי	06:33	06:40	08:32	08:36	09:05	09:09	09:56	09:59	16:46	16:41	17:14	17:09	16:24	17:21
ארה"ב דטרויט	07:12	07:19	09:10	09:14	09:42	09:46	10:33	10:36	17:20	17:14	17:48	17:43	16:57	17:55
ארה"ב היוסטון	06:39	06:43	08:48	08:50	09:20	09:23	10:15	10:17	17:32	17:29	17:56	17:53	17:11	18:03
ארה"ב לוס אנג'לס	06:16	06:22	08:23	08:26	08:55	08:58	09:49	09:51	16:57	16:53	17:22	17:19	16:36	17:28
ארה"ב מיאמי	06:32	06:37	08:44	08:46	09:16	09:19	10:13	10:14	17:37	17:34	18:00	17:58	17:17	18:08
ארה"ב ניו הייבן	06:31	06:38	08:28	08:33	09:01	09:05	09:53	09:56	16:40	16:34	17:07	17:02	16:17	17:16
ארה"ב שיקאגו	06:28	06:36	08:28	08:32	08:59	09:03	09:51	09:54	16:40	16:34	17:08	17:03	16:17	17:13
בוליביה לה פאס	05:43	05:41	08:29	08:28	08:58	08:57	10:04	10:04	18:50	18:53	19:13	19:16	18:35	19:21
בלגיה אנטוורפן	07:47	07:57	09:32	09:37	10:04	10:10	10:52	10:56	17:05	16:56	17:38	17:30	16:39	17:47
בלגיה בריסל	07:45	07:55	09:32	09:37	10:04	10:09	10:51	10:55	17:07	16:59	17:40	17:32	16:42	17:48
בלרוס ליובאוויטש	07:12	07:24	08:52	08:58	09:24	09:30	10:09	10:13	16:07	15:57	16:43	16:34	15:41	16:38
ברזיל ס. פאולו	05:11	05:09	07:57	07:57	08:29	08:28	09:36	09:36	18:30	18:34	18:54	18:58	18:16	19:05
ברזיל ריו דה ז'נרו	04:58	04:56	07:44	07:43	08:15	08:15	09:23	09:22	18:16	18:20	18:39	18:43	18:01	18:51
בריטניה לונדון	07:04	07:15	08:50	08:56	09:22	09:28	10:09	10:13	16:24	16:15	16:57	16:49	15:58	17:05
בריטניה מנצ'סטר	07:20	07:31	09:02	09:09	09:34	09:40	10:20	10:25	16:25	16:15	17:00	16:51	15:59	17:09
גרמניה ברלין	07:15	07:25	08:58	09:04	09:30	09:36	10:17	10:21	16:25	16:16	17:00	16:51	16:00	16:55
גרמניה פרנקפורט	07:24	07:34	09:13	09:19	09:45	09:50	10:33	10:37	10:33	10:37	17:26	17:18	16:29	17:22
הודו בומביי	06:41	06:44	06:41	06:44	09:30	09:32	10:27	10:29	18:04	18:03	18:27	18:25	17:45	18:29
הודו פונה	06:34	06:37	08:52	08:54	09:24	09:26	10:22	10:24	18:02	18:01	18:25	18:24	17:43	18:28
הונגריה בודפשט	06:37	06:46	08:28	08:33	09:00	09:05	09:49	09:53	16:18	16:11	16:49	16:42	15:54	16:46
טורקיה אינסטמבול	06:42	06:49	08:40	08:44	09:13	09:17	10:05	10:07	16:54	16:48	17:21	17:16	16:31	17:20
יוון אתונה	06:56	07:03	08:58	09:02	09:31	09:34	10:23	10:26	17:21	17:16	17:48	17:43	16:59	17:47
מולדובה קישינב	06:57	07:06	08:48	08:53	09:21	09:26	10:10	10:13	16:39	16:32	17:10	17:03	16:15	17:07

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו מ. סיטי	06:34	06:37	08:55	08:57	09:25	09:27	10:24	10:25	18:07	18:05	18:30	18:28	17:48	18:32
ניו-זינלנד קרייסטצ'רץ	05:00	04:53	08:02	07:59	08:35	08:32	09:48	09:46	19:28	19:36	19:58	20:06	19:16	20:10
נפאל קטמנדו	06:14	06:19	08:28	08:31	08:59	09:01	09:55	09:57	17:21	17:18	17:44	17:42	17:00	17:46
סינגפור סינגפור	06:44	06:44	09:12	09:12	09:44	09:45	10:46	10:46	18:53	18:54	19:15	19:16	18:36	19:20
פולין ורשא	06:42	06:53	08:27	08:33	08:59	09:04	09:46	09:50	15:57	15:48	16:31	16:23	15:32	16:27
פרו לימה	05:31	05:30	08:07	08:07	08:40	08:40	09:44	09:44	18:13	18:15	18:35	18:38	17:57	18:42
צרפת ליון	07:28	07:37	09:22	09:27	09:54	09:59	10:44	10:48	17:20	17:14	17:50	17:44	16:57	17:57
צרפת פריז	07:47	07:56	09:37	09:42	10:08	10:14	10:57	11:01	17:22	17:14	17:53	17:46	16:57	18:01
קולומביה בוגוטה	05:34	05:35	08:05	08:06	08:35	08:36	09:37	09:38	17:46	17:47	18:08	18:08	17:29	18:12
קנדה טורונטו	07:00	07:08	08:57	09:01	09:29	09:33	10:20	10:23	17:02	16:56	17:31	17:25	16:39	17:37
קנדה מונטריאול	06:42	06:50	08:36	08:41	09:08	09:12	09:58	10:01	16:34	16:27	17:03	16:57	16:10	17:11
קפריסין לרנקה	06:13	06:19	08:16	08:19	08:49	08:52	09:42	09:45	16:45	16:41	17:11	17:07	16:24	17:11
רוסיה מוסקבה	07:47	07:59	09:27	09:34	09:58	10:05	10:43	10:48	16:39	16:28	17:16	17:06	16:12	17:24
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	07:14	07:23	09:05	09:10	09:37	09:42	10:26	10:30	16:56	16:48	17:26	17:20	16:32	17:24
שווייץ ציריך	07:17	07:26	09:10	09:15	09:41	09:46	10:31	10:34	17:02	16:55	17:33	17:26	16:38	17:39
תאילנד בנקוק	06:13	06:15	08:33	08:34	09:05	09:07	10:04	10:05	17:51	17:50	18:13	18:12	17:32	18:16

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶכֶּךָ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאויב ואורב ולסמים וחסות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרה (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00138
09/11/2008